

Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder

*Om å være mor og far for norsk
ungdom*

NICOLE HENNUM

Dr.polit.-avhandling 2002
Sosialantropologisk institutt
Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU
Trondheim

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 19/02

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2002
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN 82-7894-149-1
ISSN 0808-5013

Forsidefoto: © *Henrik Sørensen / BAM / Samfoto*
Desktop: *Torhild Sager*
Trykk: *GCS*

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Det finnes mye kunnskap om det å være forelder i en spesifikk kultur i dag. Det eksisterer en omfattende forskning om småbarnsforeldre og om relasjonen barn–foreldre. Særlig moderskap for småbarn er et godt utforsket område. Men når barna blir ungdom, forsvinner foreldrene ut av fokus, og forskning blir til ungdomsforskning. I den sammenheng endres foreldrene svært ofte til variabler. Avhandlingen bryter med denne tradisjonen, da den setter fokus på mødre og fedre som subjekter i ungdomstiden.

Dette hadde ikke vært mulig uten mange foreldres villighet til å fortelle om sine erfaringer som mor og far for en norsk tenåring. Jeg vil derfor benytte anledningen til å takke mødrene og fedrene som har gitt både av sin tid og av sine erfaringer. Jeg vil også takke ungdommene som lot seg intervjue, og som skrev en stil. Deres bidrag var et nødvendig supplement til foreldrenes fortellinger.

Det er mange som skal takkes når et prosjekt avsluttes. Jeg vil spesielt takke min veileder professor Jan Brøgger som har vært en god støtte og oppmuntring underveis. Dernest vil jeg takke biveileder Rannveig Dahle for hennes kommentarer. Karen Sofie Pettersen og Solgunn Eidheim takkes for å ha lest manuskriptet og kommet med innspill. Jeg vil til slutt takke Mona Sandbæk, Agnes Andenæs og Elisabeth Backe-Hansen i gruppen for barne- og ungdomsvern ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA, for kollegial støtte.

Nicole Hennem

Oslo, desember 2002

Innhold

SAMMENDRAG	9
INNLEDNING	11
Foreldreskap	11
Foreldrenes oppgave i vår kultur	12
Å undersøke kjærlighets- og autoritetsarbeid	13
Avhandlingens innhold	14
1 FELTARBEID I ET MODERNE, URBANT SAMFUNN	17
Definisjon av feltarbeid	17
Et tredelt feltarbeid	19
Når det personlige får relevans	20
Å være fanget av 'kultur'	21
Relevante episoder	23
Å bli sensitiv på kulturforskjeller	26
Oppsummering	30
Møte med institusjonsverdenen	31
Oppsummering	35
Historiesanking	35
Intervjusituasjonens forløp: en beskrivelse	36
Aktørenes forståelse av en intervjusituasjon	37
Gjensidig vurdering	38
Oppsummering	41
Å lokalisere feltarbeidet	42
Et desentrert feltarbeid	42
Feltarbeidets stedlig forankring	44
Å utkrystallisere kjærlighet og autoritet	47
Historisk perspektiv på kjærlighet og autoritet	48
Institusjonens forståelse av foreldreskap: kjærlighet og autoritet 'kjønnes'	50
Foreldreskap som et lokalt og globalt tema	53
2 FORELDRESKAP I TID OG ROM	56
Foreldreskap som forskningstema	57
Familieforskning	58
Kjernefamilien som kulturell kode	58
Intimisering, privatisering, individuering	60
Bildet av et tradisjonsbundet foreldreskap i familien	62
Endrede relasjoner mellom generasjoner i familien	64
Barneforskning	66
Et endret syn på barn	66
Foreldrepraksis	68
Barnet som et familiemedlem med rettigheter	70

Ungdomsforskning	72
Ungdom som et relasjonelt begrep	72
Kulturell forståelse av vestlig middelklasseungdom (1)	73
Den kliniske diskurs: Foreldrene som variabler	73
Den sosiologiske diskurs: fra en kategori til en annen	75
Kulturell forståelse av vestlig middelklasseungdom (2)	77
Kjønnsforskning	77
Kulturell forståelse og utforming av kjønn	78
Å være mor	82
Å være far	84
Oppsummering	90
3 HISTORIEN OM HISTORIENE	93
Intervjuenes begrensninger	93
Datamaterialet	95
Utvalget	95
Informantene	96
Stiler	98
Vurdering av datamaterialet	98
Anonymisering	100
Intervjuanalyse	100
Narrativer, livshistorier, fortellinger	101
Å analysere fortellinger	102
'Storyline' som analytisk grep	104
Intimitet som kontekst	108
4 KJÆRLIGHETENS TRE HISTORIER	111
Kjærlighetens ulike betydninger	112
Kjærlighet mellom foreldre og ungdom	112
Kjærlighet mellom foreldre og barn	113
Kjærlighet mellom voksne	114
Aspekter ved kjærlighet	116
Oppsummering	117
Historien om det ønskede barnet	119
De uønskede barna	119
De ønskede barna	121
Variasjoner over temaet	122
Et alvorlig valg	124
Historien om den lykkelige barndom	125
Foreldrenes forståelse av barndom	125
Hva hører med i historien om den lykkelige barndom?	127
Hva hører så ikke med i en lykkelig barndom?	144
Skolens plass i barndommen	148
Oppsummering av den lykkelige barndom	149
Historien om ungdom-som-produkt	150
Ungdom som produkt	150
Å gjenkjenne seg i barnet	152
Når gjenkjennelsen er borte	154
Brudd i historien om ungdom-som-produkt	157
Oppsummering	160

5 KJÆRLIGHETENS KÅR I UNGDOMSTIDEN	162
Å ha et blick for barnet	165
Slutt på et forhold	166
Å forstå alderen	168
Kjennskap til barnet	182
Kjærlighet under endring	188
Å italesette kjærlighet i ungdomstiden	188
Tegn på kontinuitet	193
Den utbredte kjærlighet	196
Kjærlighetens følgesvenner: angst, sinne, fortvilelse og sorg	199
Kjærlighetens vonde følelser	199
Kjærlighetens overskridende kraft	202
Kjærlighetens vonde handlinger	206
Foreldrenes kjærlighet: møte med det levde liv	209
Kort om stilene: Jeg og mine foreldre	211
Erfaringer med foreldrenes kjærlighet	211
Allianse mellom fedre og ungdom	217
Oppsummering	221
6 DEN OMSORGSFULLE AUTORITET	223
Autoritet i endring	224
Autoritet som uttrykk for styring	225
Autoritet som uttrykk for orden	225
Posisjonsbasert vs. kompetansebasert autoritet	226
Autoritet som uttrykk for hierarki	227
Autoritet, makt og tillit	228
Autoritet og frykt	229
Autoritet og tid	230
Autoritet og legitimitet	231
Oppsummering	232
Å skape autoritet	234
Å etablere ulike posisjoner	234
Kjønne bilder av autoritet	236
Autoritet og erfaringer	244
Autoritetsutøvelse som risikofyllt	246
Autoritet og generasjoner	247
Fra posisjonsbasert til kompetansebasert autoritet	249
Autoritet og emosjoner	252
Oppsummering: å skape autoritet	254
Plikter som eksempel på autoritetspraksis	255
Foreldrenes forståelse av plikter	255
Plikter: en «sak» mellom mødre og ungdom	257
Mødrenes mas	258
Kompetansebasert autoritet i to kontekster	261
Grensesetting som eksempel på autoritetspraksis	264
Grenser og ungdomstid	265
Foreldrenes forståelse av grenser	266
Å bevare autoriteten i ungdomstiden	268
Å støtte opp om autonomibestrebelsene	270
Grensesetting og maktbruk	273
Grensesetting og skolearbeid	274
Grensesetting som kjønnnet praksis	278
Oppsummering	283

7 AUTORITETENS FALL	284
Makt og autoritet: et komplisert og uavklart forhold	285
Maktens flertydighet.....	286
Autoritet og maktbruk.....	287
Når foreldrene bruker makt.....	288
Når anvendes fysisk makt.....	288
Fysisk makt i ungdomstiden	290
Når maktbruk blir dagligdags	293
Offentlig hjelp som uttrykk for maktbruk	297
Autonome og selvstendige ungdommer	300
Foreldrenes møte med ungdommenes individuelle rettigheter	301
Foreldrenes møte med ungdommenes autonomi	308
Når ungdommene bruker makt.....	315
Når ungdom setter grenser	317
Når ungdom bruker makt	319
Når ungdom bruker vold	329
Oppsummering	333
8 FORELDRENES FORTELLINGER SOM MORALSKE HISTORIER	334
Å tilnærme seg foreldreskap	334
Kjærlighet og autoritet mellom generasjoner	335
Kjærlighetens kulturelle koder.....	335
Autoritetens kulturelle koder	337
Kjærlighetsarbeid vs. autoritetsarbeid	338
Moralske historier.....	341
SUMMARY	343
LITTERATUR	345

Sammendrag

Temaet for avhandlingen er foreldreskap for norsk ungdom. Foreldreskap ble undersøkt ved å dekonstruere begrepene kjærlighet og autoritet i en familiesetting, nærmere bestemt hvordan disse kulturelle kodene utformes når barna kommer i ungdomsalderen. Innfallsvinkelen har gjort det mulig å problematisere relasjoner og posisjoner i familier med ungdom og å få fram spenninger og dilemmaer som oppstår når foreldreskap utformes.

I konstruksjonen av et kulturelt fellesgods i norsk foreldreskap anvendes en såkalt 'multisituert' tilnærming. Foreldreskap ble sirklet inn ved å innhente og beskrive kunnskap fra i hovedsak fire kontekster: et møte mellom den franske kulturen og den norske kulturen, den vitenskapelige kunnskapsproduksjon, samfunnsinstitusjoners syn på foreldreskap og intimitetens kontekst. Tyngdepunktet i empirien er dog et intervjumateriale. Tjue familier ble dybdeintervjuet. Elleve ble rekruttert gjennom skoleverket og ni gjennom barneverntjenesten.

Analysen av kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder viser at kodene er kjønnet, og at de gir opphav til en kjønnet praksis som fremdeles forbinder moderskap med kjærlighet og faderskap med autoritet. Videre viser analysen hvordan kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder påvirker hverandre. Kjærlighetens kulturelle koder begrenser autoritetsutøvelse, mens autoritetsutøvelse truer kjærlighetens kulturelle koder. I oppdragelsen av ungdom legger derfor foreldrene vekt på kjærlighet framfor autoritet. Dette kan tolkes både som et uttrykk for et verdivalg og som et uttrykk for endrede maktrelasjoner mellom foreldre og ungdom.

Innledning

Avhandlingens tema er foreldreskap for norsk ungdom.¹ Mer presist er det hvordan det er å være mor og far for en norsk middelklassegutt eller -jente på femten år i en storby i dagens Norge som undersøkes. Avhandlingen kaster derfor lys over noen sider ved hverdagslivet og hverdagsproblemer blant middelklassefamilier. Middelklasse forstås i denne sammenhengen som et vidt begrep som viser til det som kulturelt oppfattes som det gjennomsnittlige og vanlige (Coontz 1992, Lien, Lidén & Vike 2001). Avhandlingen beskriver hvordan relasjoner mellom to generasjoner arter seg i en kulturelt tidsbegrenset livsfase, i ungdomstiden, og i et kulturelt avgrenset rom, i hjemmet.

Undersøkelsen har tatt utgangspunkt i at det har skjedd samfunnsmessige endringer som har påvirket samspillet mellom individer og generasjoner innenfor familier med barn i ungdomsalderen. Den legger særlig vekt på hvordan individuering, intimisering og privatisering av familien har påvirket utformingen og utøvelsen av foreldreskapet. Tre aspekter ved foreldreskap ligger til grunn for undersøkelsen: først glidningen fra et institusjonalisert foreldreskap til et relasjonelt foreldreskap (basert på kjærlighet), så den gjensidige påvirkningen mellom den kulturelle konstruksjonen av foreldreskapet og den kulturelle konstruksjonen av ungdomstiden, til slutt foreldreskapets kontinuerlige forandring.

Måten jeg undersøker foreldreskap på, er ved å dekonstruere begrepene kjærlighet og autoritet i en familiesetting. Valget begrunnes med at i vår kultur oppfattes kjærlighet og autoritet som helt vesentlige forutsetninger for å forme et menneske. Innfallsvinkelen har gjort det mulig å problematisere relasjoner og posisjoner i familier med ungdom og å få fram spenninger og dilemmaer som oppstår når foreldreskap utformes. Det er i hovedsak mødrenes og fedrenes kulturelle forståelse av kjærlighet og autoritet og påfølgende kulturelle praksis som legges fram i avhandlingen.

Foreldreskap

Foreldreskap er det norske begrepet for det engelske begrepet 'parenthood' som henviser til de kulturelle og sosiale forventningene knyttet til personer

¹ Avhandlingen er sluttrapporten på et prosjekt som ble finansiert av Norges forskningsråd i tre år og av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring – NOVA, i ett år. Prosjektet startet 1. januar 1998 og ble avsluttet 31. desember 2001.

som får barn. På engelsk finnes i tillegg et nær beslektet begrep 'parenting', som uttrykker handling og praksis. Det betyr at når foreldreskap blir studieobjekt, er det både de kulturelle normene for handlinger eller ideene om foreldreskap og den kulturelle praksis, som har relevans. Praksisen kan være i tråd med normene, men det behøver ikke å være slik.

Foreldreskap er også et begrep som henviser til en enhet som består av mor og far i et samspill med et barn, det vil si at foreldreskap består av to kjønnede foreldre. Begrepet 'forelder' brukes ofte prinsipielt, slik som når det sies at foreldre er pliktige til å gi sine barn omsorg. I den sammenheng sier det lite om hvordan omsorgspraksis organiseres og utøves i en familie. Forelder brukes også ideologisk. Det oppfattes som kjønnsnøytralt og kan på denne måten tjene forskjellige ideologiske standpunkter. I noen kontekster vil det dekke over at det er kvinner som i praksis har omsorg for barna, i andre vil det bli brukt for å markere at menn, på lik linje med kvinner, er omsorgspersoner.

At begrepet forelder inkluderer både mødre og fedre, gjør det vanskelig å anvende. I de aller fleste situasjoner viser det seg at begrepet blir for unøyaktig. Jeg vil derfor for det meste holde meg til begrepene mor og far og bruke begrepet foreldre når jeg har belegg for å gjøre det. Det er for eksempel mulig å si at foreldrene er enige i at skolearbeid er viktig, men i beskrivelsen av praksis omkring skolearbeid er det nødvendig å skille mellom mor og far.

Foreldrenes oppgave i vår kultur

Goody definerer foreldrenes oppgave som femdelt: unnfangelsen og svangerskap, overføring av slektsstatus og slektsidentitet, omsorg, utdanning og økonomisk støtte (Goody 1982). Ifølge henne må disse oppgavene utføres for å muliggjøre et generasjonsskifte i et samfunn. Med dette påpeker hun foreldrenes livsviktige funksjon. Den handler om menneskenes overlevelse, om et samfunns død eller videre liv, ikke bare fysisk, men også sosialt og kulturelt. Foreldrene trengs både for å føde barn og for å føre dem inn i en kultur og et samfunn. Ifølge Goody kan oppgavene fordeles mellom forskjellige personer og forskjellige familier. I Nord-Ghana er det for eksempel ikke uvanlig å plassere bort barn i fosterfamilier fra de er fem år til voksen alder. I Vesten derimot er oppgavene organisert på en slik måte at det er biologisk mor og far som har det overordnede ansvaret for alle oppgavene, det vil si at de har et totalansvar for barna de får. Dette er det norske foreldreskapets gitte, og som oftest tause, premisser.

Avhandlingen kaster lys over måten det totale ansvaret utføres, og hvilke verdier som ligger til grunn for og i utførelsen av foreldrenes opp-

gaver. Fokus blir på hva som driver foreldrene til å gjøre det de gjør, og hvordan de gjør det. Kapitlene 1 og 2 viser at det er kjærlighet og autoritet som utkrystalliserer seg som kulturelle dominerende trekk som ligger til grunn for norsk oppdragelse. Kjærlighet og autoritet fremstilles som to helt sentrale behov som barn har krav på å få dekket. Behovene omformes til foreldrenes oppgaver, nemlig å gi kjærlighet og å utøve autoritet. Det er som oppgave kjærlighet og autoritet analyseres i avhandlingen.

Å undersøke kjærlighets- og autoritetsarbeid

Hva består kjærlighets- og autoritetsarbeid i? Hvilke uttrykk og hvilken praksis får kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder? Hvilke dilemmaer møter mødre og fedre i utformingen og utøvelsen av kjærlighets- og autoritetsarbeid? Disse spørsmålene utgjør undersøkelsens problemstillinger. Jeg skal drøfte dem ved å løfte fram tre områder som påvirker utformingen av foreldreskap, og som danner kulturelle bilder av moderskap og faderskap:

- Utforming av foreldrenes oppgaver og påfølgende praksis er ikke noe som skjer uavhengig av andre institusjoner, men den inngår i et samspill med andre samfunnsinstitusjoner, bl.a. det politiske systemet, økonomityper og helsevesenet (Goody 1982, Bjørnberg 1992, 1999). I undersøkelsen er det møtet med skolen og barneverntjenesten som tydeliggjør for foreldrene samfunnets forståelse av deres oppgave som foreldre. Jeg vil også drøfte den vitenskapelige kunnskapsproduksjonen som en samfunnsinstitusjon som påvirker foreldreskapets utforming. Forestillinger som disse institusjonene har fra sitt eget ståsted om hva mor og far bør gjøre, kan betegnes som det institusjonelle foreldreskap.
- Men det er ikke bare samfunnsinstitusjoner som preger utforming og forståelse av foreldrenes oppgaver. Det finnes mange kulturelle forestillinger som direkte eller indirekte kan relateres til emnet foreldreskap, og som preger dets utforming. De kulturelle forestillingene utgjør noe som kan beskrives som det ideologiske eller ideelle foreldreskap. Den symbolske tenkemåten er en viktig del av dette perspektivet (Solheim 1998). Eksempler på dette er koblingen av autoritet til far, kjærlighet til mor, uskyld til barn, opprør til ungdom. Det er viktig innenfor de kulturelle forestillingene at det er nettopp de personene med kjønn og alder som tegn, som kobles til de respektive symbolene, fordi det utledes en praksis av den symbolske tenkemåten.

- Dette retter søkelyset på det praktiske foreldreskap, det vil si på den praktiske organiseringen av oppgavene foreldrene er ment å utføre. I den sammenheng blir fokus lagt på hvem som gjør hva, og på hvordan relasjonene organiseres mellom kjønn og generasjoner i familien. Den arbeidsfordelingen er med på å gi foreldreskap både form og innhold.

Det finnes ikke noen tydelig skille mellom de tre formene for foreldreskap. Det er av analytiske hensyn at det gjøres. Både det institusjonelle foreldreskap, det ideologiske foreldreskap og det praktiske foreldreskap er det som til slutt gir et bilde av hvordan det er å være mor og far på et bestemt tidspunkt på et bestemt sted. Det viser at i utforming av moderskap og faderskap i en kultur inngår både individuelle og kollektive valg, ideologiske valg og institusjonelle og strukturelle valg. Tilnærmingen gir en inngangsport til å forstå det mangesidige ved det å være foreldre. Den legger vekt på at kategoriene foreldre, mor og far kan variere fra kultur til kultur og gjennom tidene både når det gjelder hvem som er foreldre, og hvilke oppgaver de har (Goody 1982, Bainham 1999, Mitchell & Goody 1999).

Avhandlingens innhold

Kapitlene 1 og 2 danner den kulturelle konteksten for en forståelse av foreldreskapets kjærlighets- og autoritetsarbeid. Kapittel 1 beskriver tre feltarbeid som legger grunnlaget for avhandlingens kunnskapsproduksjon. Det problematiserer tradisjonelt feltarbeid og plasserer avhandlingens feltarbeid innenfor en ny tradisjon hvor feltarbeidet desentreres og tid og rom konstrueres og får mening gjennom praksis. I kapittel 2 drøftes foreldreskap som forskningstema. Foreldreskap fremstilles i krysningspunktet mellom familieforskning, barne- og ungdomsforskning og kjønnsforskning, og vil fremstå som et produkt av sammenflettede fagdiskurser. Den vitenskapelige diskurs om familie, barn, ungdom, mor og far vil betraktes som en del av den kulturelle kapital i vårt samfunn.

I kapittel 3 redegjøres det både for datamaterialet som anvendes i avhandlingen, og for måten fortellingene som er blitt samlet inn vil bli analysert, det vil si for det analytiske grep. Det er ved å få fram de kulturelle historiene foreldrene anvender for å fortelle om sin praksis som mor og far, at foreldreskapets kjærlighets- og autoritetsarbeid vil bli presentert. Det introduseres også en ny kontekst som skal gi retning til hvordan fortellingene skal leses, tolkes og forstås, nemlig intimitet som kontekst.

Kapitlene 4 og 5 beskriver foreldrenes forståelse av kjærlighetsarbeid. Det handler om hva de må gjøre og si for at de kulturelt skal oppfattes som

mødre og fedre som elsker sine barn. I kapittel 4 fokuseres det på tre kulturelle historier mødre og fedre anvender for å italesette kjærlighet. Det er historier som viser kjærlighetens kontinuitet fra barndom til ungdomstid. Kapittel 5 tar for seg endringer i kjærlighetsrelasjoner mellom foreldre og barn i ungdomstiden. Særlig mødre blir berørt av endringene.

Kapitlene 6 og 7 tematiserer autoritetsarbeidet i familien. Kapitlene beskriver foreldrenes autoritetspraksis og dilemmaer de møter i autoritetsutøvelsen. Kapittel 6 viser hvordan foreldrenes autoritetsforståelse er med på å konstruere en kjønnet familiestruktur og å posisjonere medlemmene i familien hierarkisk. Kapittel 7 problematiserer maktbruk i autoritetsrelasjoner. Det retter søkelys på situasjoner hvor maktbruk oppfattes som nødvendig av foreldrene, og på situasjoner hvor maktbruk ikke fører fram. I større grad enn kapittel 6 tydeliggjør kapitlet hvilke begrensninger foreldre står overfor når de skal sette grenser for sine barn i ungdomstiden.

I kapittel 8 trekkes det konklusjoner vedrørende forholdet mellom kjærlighet og autoritet og hvordan dette påvirker foreldreskapet.

1 Feltarbeid i et moderne, urbant samfunn

Dette kapitlet vil handle om kulissene bak kunnskapsproduksjonen. Kapitlets innhold kan best sammenfattes med Amits boktittel: Å konstruere feltet – «Constructing the field» (Amit 2000). Når jeg mener at uttrykket 'å konstruere feltet' er en betegnelse for kapitlet, er det fordi det er konstruksjonen av et felt – hvordan det ble til – som fremlegges i kapitlet. Ifølge Amit eksisterer ikke det etnografiske feltet i seg selv som noe som bare venter på å bli oppdaget, men det må konstrueres. I hennes forståelse består konstruksjonen av et etnografisk felt i å avdekke måten en spesifikk antropologisk kunnskap blir produsert på, det vil si at den består i å tydeliggjøre forskningsprosessen. Hun nevner faglige og teoretiske interesser, relasjoner og kontakter og finansieringsmuligheter som elementer som inngår i konstruksjonen av et etnografisk felt (Amit 2000). Selv om disse elementene ikke er uten betydning, er det ikke disse som blir tatt opp i kapitlet. Det vil derimot ta utgangspunkt i Gupta & Fergussons påpeking av at et felt konstrueres omkring markører som er sentrale i et fag (Gupta & Fergusson 1997b). Ifølge dem finnes det tre viktige markører i antropologi: stedet for feltarbeidet, erfaringer under feltarbeidet og antropologen selv. Kapitlet vil fokusere på disse markørene i beskrivelsen av feltarbeidet.

Avhandlingen er et resultat av tre feltarbeid, hvorav bare ett kan kvalifiseres som «proper fieldwork» (Weston 1997). Med det menes et feltarbeid på et bestemt og avgrenset sted for en bestemt og avgrenset tidsperiode. Hvordan de to andre feltarbeidene utgjør en del av den antropologiske kunnskapsproduksjon, er ikke umiddelbart gitt, da disse avviker fra den tradisjonelle oppfattelsen av hvordan antropologisk kunnskap produseres. Ved å bruke tradisjonelt feltarbeid som referanseramme vil deres verdi som feltarbeid tydeliggjøres. Det vil vise seg at de kan inngå i måter feltarbeid kan utføres i forhold til moderne, urbane samfunn, og at sted og tid struktureres og konstitueres annerledes i en slik kontekst.

Definisjon av feltarbeid

I løpet av nittitallet ble feltarbeidet som antropologisk metode, det vil si som redskap til datainnsamling, gjenstand for omfattende kritikk (Borofsky 1994, Hastrup & Hervik 1994, Okely & Callaway 1995, Appadurai 1996, Clifford

1997, Gupta & Fergusson 1997a, Olwig & Hastrup 1997, Marcus 1998, Amit 2000, Davies 1999). Kritikken var en fortsettelse av den avmystifiseringsprosessen av etnografien som hadde startet på åttitallet, og som problematiserte den skrevne teksten (Marcus & Fischer 1986). Nittitallets kritikk problematiserte antropologens kunnskapsproduksjon ved å rette søkelys mot antropologiens konstruksjon av 'sted', på hva som faktisk skjer under et feltarbeid, og på antropologen som et redskap i kunnskapsproduksjon. Men på tross av omfattende kritikk forblir feltarbeidet et sentralt trekk ved antropologiens selvdefinering og krever derfor en redegjørelse (Hastrup & Hervik 1992, Stocking 1992, Clifford 1997, Gupta & Fergusson 1997a).

Clifford (1997) definerer feltarbeidet som bestående av en reise, en fysisk forflytning og et midlertidig opphold et annet sted enn hjemme. Tid og sted beskrives som essensen ved feltarbeidet. Stedet skal avgrensnes slik at det skal gi mulighet til å rotfeste fortolkninger – «Fieldwork is earthbound [...] Its grounds interpretation» (ibid:52–53). Videre skal stedet være noe annet enn hjemme. En kryssing av grenser mellom hjemme og ute skal kunne tydeliggjøres. Dikotomi hjemme/ute skal produsere kulturelle kunnskaper basert på likheter og ulikheter. Stedet skal også være et bosted, det vil si et sted hvor dagliglivet utspiller seg. Dagliglivet kommer i gang når man etablerer seg et sted for en viss periode. Feltarbeidet er ikke noen unntakstilstand og skal heller ikke bære preg av å være et besøk. Feltarbeidet refereres ofte til som en total erfaring som involverer hele personen intellektuelt, intuitivt, fysisk, emosjonelt og politisk (Hastrup 1992, Okely & Callaway 1992, Amit 2000). I den forbindelse brukes ofte ordet 'immersion' for å vise hvordan antropologen involveres totalt i en annen kultur. Dette kan best oversettes med neddykking, et bilde som viser det altomsluttende ved det å drive feltarbeid.

Det sier seg selv at tiden blir en viktig komponent når koder for dagliglivet skal erverves og relasjoner skal skapes. Å ha god tid gir mulighet til å skape «vennskapelige relasjoner som er en forutsetning for tillit og dermed gode data. Poenget med tiden er ikke å bli 'nær' men 'såpass nær' at en forståelse av informantene kan finne sted» (Gullestad 1994). Amit (2000) uttrykker det slik at feltarbeid grunnleggende er en sosial erfaring formidlet gjennom og formet ved relasjoner antropologer har med andre. Feltarbeidet slik det er beskrevet ovenfor med en dikotomi mellom 'hjemme' og 'ute', en bohistorie i en avgrensbar lokalitet og erfaringer basert på relasjoner med andre, betegnes som «proper fieldwork or real fieldwork» (Weston 1997) eller «good fieldwork» (Gupta og Ferguson 1997b). Denne type feltarbeid skal kunne sikre fylde i observasjoner og samtaler, det vil si gi mulighet til

tykke beskrivelser – «thick descriptions» (Geertz 1973). Tykke beskrivelser er å forstå som beskrivelser som produserer en forståelse av et fenomen gjennom detaljrikdom.

Et tredelt feltarbeid

Sett i lys av det som defineres som 'riktig feltarbeid', fortøner avhandlingens feltarbeid seg som mindre stuerent eller som annerledes. Det krever i hvert fall en presisering av hva feltarbeidet i avhandlingens sammenheng består i. Slik det vil fremkomme, er det et mangefasettert feltarbeid som utgjør grunnlaget for kunnskapsproduksjon i avhandlingen.

- For det første består feltarbeidet av en kryssing av grenser mellom to land, Frankrike og Norge. En slik kryssing er med på å gjøre antropologen kultursensitiv, det vil si å gi antropologen en skjerpet opplevelse av forskjeller, en tydeliggjøring av likheter og ulikheter mellom kulturene som er i samspill, både ens egen og de andres. Det vanlige er at et opphold tar slutt, mens i dette tilfellet ble det et livsprosjekt – jeg etablerte meg i Norge. Oppholdet har vart i over tjue år. Longva (2001) ser denne type langvarig opphold som et mulig feltarbeid dersom erfaringer systematiseres og teoretiseres over. I delen *Når det personlige får relevans* har jeg tematisert sider ved dette feltarbeidet som har relevans for avhandlingens tema.
- For det andre støtter avhandlingen seg på kunnskap opparbeidet under et feltarbeid på en institusjon utenfor Oslo som tok imot ungdommer med atferdsvansker. Feltarbeidet besto i ti-måneders deltagende observasjon på stedet. Det vil si at det var et klart avgrenset feltarbeid både i tid og rom. Prosjektet var åpent komparativt, da institusjonen ble sammenlignet med lignende institusjoner i Frankrike. Deltagende observasjon vil bli referert i delen *Møte med institusjonsverden*, mens annen kunnskap som har relevans for foreldreskap vil bli lagt fram i delen *Å utkrystallisere kjærlighet og autoritet*.
- Det er innenfor rammen av disse to feltarbeidene at tilnærmingen til temaet foreldreskap overfor ungdom med fokus på kjærlighet og autoritet ble initiert. På den måten har disse to første feltarbeidene gitt liv og kontekst til det siste feltarbeidet. Dette siste feltarbeidet hører til kategorien uvanlig feltarbeid, da det består av intervjuer. Det ble samlet inn foreldrehistorier, det vil si mødrenes og fedrenes erfaringer med å være mor og far, og ungdomshistorier (jenter og gutter i tiendeklasse), det vil si

ungdommenes erfaringer med å være barn av akkurat disse foreldrene. Informantene ble rekruttert gjennom skoleverket og gjennom en krise- og utredningsinstitusjon². Noen av ungdommene ved skolene ville ikke bli intervjuet. Dette ble løst ved at elevene i klassene de var i, skrev en stil over emnet «Jeg og mine foreldre» i en dobbelttime i norsk. Feltarbeidet som besto i å intervjuer, vil bli beskrevet i delen *Historiesanking*. Det er intervjuene som brukes i avhandlingen, og dette datamaterialet vil bli beskrevet ytterligere i kapittel 3 *Historien om historiene*.

Når det personlige får relevans

Når feltet defineres mer og mer ut fra relasjoner og ikke lenger bare ut fra stedet (Hastrup & Olwig 1997), er dette et resultat av en utvikling som har skjedd i antropologien. Det er særlig to forhold som har fremskyndet denne utviklingen. I et globaliseringsperspektiv har stedet som en homogen og avgrensbar enhet delvis forsvunnet. Vekten blir lagt på relasjoner mellom steder og på hvordan forskjellige steder påvirker hverandre og aktørene som bor i de respektive områder. For det andre har også den økende bevisstheten omkring antropologen som forskningsredskap vært med på å sette fokus på relasjoner. Hva som faktisk skjer under et feltarbeid, hvilke relasjoner antropologen er med på å skape eller ikke skape, hvem han eller hun blir venn eller ikke venn med, har blitt problemstillinger som tydeliggjør antropologen som «connected to, part of» studiet han eller hun driver med (Davies 1999:3). At antropologen er en del av studien, er ikke uproblematisk, og mange spørsmål kan stilles om hvordan data formes under et feltarbeid, om hvordan antropologen selv påvirker dataproduksjon og kommer fram til funnene, om maktrelasjoner mellom antropologen og informantene. Det er dette refleksivitet skal kunne problematisere.

Det finnes mange definisjoner av begrepet refleksivitet. De refererer alle til hvordan forskning blir preget eller påvirket av det personlige og de forskningsmessige prosessene (Harding 1987, Bourdieu 1993, Davies 1999). I det som følger vil jeg holde meg til hvordan det personlige har påvirket forskningen min. Det personlige betyr i denne sammenheng min kulturelle bakgrunn. For å drøfte dette vil jeg ta utgangspunkt i Davies forståelse og kritikk av refleksivitet. Davies (1999) er opptatt av hvordan refleksivitet kan unngå å bli et uproduktivt og selvsentrert perspektiv. Hun mener at et slik

² En krise- og utredningsinstitusjon er en institusjon som tar imot ungdom med atferdsvansker, akutt og til utredning i en til tre måneder. Plasseringer er lovhjemlet i lov om barneverntjenesten av 1993.

syn på refleksivitet ofte brukes som et middel til å viske bort grensene mellom subjekt og objekt, og dermed hindrer sosial forskning. Samtidig peker hun på at det er umulig å objektivisere antropologisk forskning, det vil si å redusere effekten av den menneskelige faktor i den etnografiske prosessen. Antropologen er en del av forskningsprosessen, og dette fenomenet må være en del av analysen. Hun mener derfor at det er nødvendig for faget å utvikle et epistemologisk (eller kunnskapsteoretisk) og metodologisk grunnlag som tillater og integrerer refleksivitet i antropologisk forskning. Det er særlig to forhold som Davies påpeker som jeg skal drøfte videre. Det ene er nødvendigheten av å opprettholde et skille mellom subjekt og objekt for å kunne drive forskning, det andre er nødvendigheten av å tydeliggjøre måten antropologisk kunnskap produseres på, særlig antropologens virke i og erfaring med feltet han eller hun forsker på.

Å være fanget av 'kultur'

Komparasjon er et av kjennemerkene for faget. Komparasjon kan være eksplisitt, slik som studien av ungdom på barnevernsinstitusjon hvor både norske og franske ungdomsinstitusjoner ble undersøkt. Men når det ikke drives åpen komparasjon, er det ikke slik at det ikke drives komparasjon. Den er implisitt ved at antropologens samfunn og kultur er tilstedeværende i møtet mellom henne selv og informantene (Strathern & Lambek 1998:23). En tydeliggjøring av forskningsprosessen gjør den implisitte komparasjon eksplisitt. Den viser til hvilke kulturelle kontekster antropologen har forholdt seg i den etnografiske prosessen. I det følgende vil jeg drøfte hvordan antropologens kultur ble tematisert, og hvordan den utgjør en kontekst for forståelse av foreldreskap overfor ungdom i Norge i dag.

Tidlig under forberedelsen av feltarbeidet som skulle bestå i å intervju foreldre, dukket det opp et spørsmål: Hvordan skulle jeg presentere meg for informantene? Skulle jeg komme som en norsk antropolog og ikke si noe om min kulturelle bakgrunn? Jeg visste at det ville ikke ta lang tid før de oppdaget at jeg ikke var født og oppvokst i Norge. Men hva skulle jeg regne meg selv som, nå som jeg hadde bodd like lenge i Norge som i Frankrike? Skulle jeg definere meg som en 'insider' som studerer det landet hun hører til og lever i, eller som en 'outsider' som studerer samfunn og kultur i et fremmed land (Longva 2001)? Selv om det var en del erfaringer både personlige som mor og forskningsmessige i studien av institusjoner som hadde fått meg på sporet av temaet og dets tilnærming, virket det som en umulig oppgave å vite om det jeg var opptatt av, det blikket mitt så, forskjellene jeg skapte, kunne begrunnes med min kulturelle bakgrunn alene. Det kunne like godt

begrunnes eller suppleres med klassebakgrunnen, kjønnen, alderen. Jeg bestemte meg derfor for ikke å nevne noe om min franske bakgrunn. Å definere seg selv som hybrid var kanskje det som passet best på situasjonen på den tiden.

Interessant nok ble hybridstatusen som jeg hadde gitt meg, raskt til noe annet under feltarbeidet. Det ble spurt tidlig ved hvert besøk om hvor jeg kom fra, og om hvor lenge jeg hadde bodd i Norge. Det var aksenten som røpet min kulturelle identitet, og som gjorde meg om til noe fremmed, til ikke-norsk. Videre ble jeg spurt om jeg skulle skrive for nordmenn eller franskmenn, m.a.o. om dette var en avhandling om å være norske foreldre for andre norske foreldre, eller om å være norske foreldre for franske foreldre. Dette spørsmålet er interessant da det viser at det man ønsker å formidle om sin egen kultur, kan være avhengig av hvem man tror mottakeren er. Da jeg svarte at jeg ikke hadde bestemt meg, men at det sannsynligvis ville bli begge deler, kunne samtalen begynne. Noen sekvenser i fortellingene handler om at informantene forholder seg til meg som en kontrast i forhold til egen oppdragelsespraksis. De nevner for eksempel at frihet er et viktig element ved norsk oppdragelsespraksis i motsetning til fransk oppdragelsespraksis, som de mener utøves av strenge og autoritære foreldre. De forholdt seg til meg som fransk også da jeg slo av lydbåndopptakeren. Da fortalte de meg om hvor vanskelig det var å leve i Norge, om hvor trangsynt nordmenn kunne være og de spurte om hvordan jeg kunne ha funnet på å flytte hit, mens de fleste nordmenn drømmer om å flytte til sydlige land eller kulturer. Men de forholdt seg også til meg som en som hadde kunnskap om norske forhold, når de fortalte om vanskeligheter med skolen, om hvor farlig det kunne være i byen, om turer på hytta, det vil si at de appellerte til min implisitte kunnskap om lokale diskurser og følgende praksiser.

Poenget med å nevne disse eksemplene er å si at jeg ble tvunget til å forholde meg til min kulturelle bakgrunn enten jeg ville det eller ikke. Informantene tematiserte den, den var noe for dem. Jeg var ikke en forsker uten kultur, men ble tydelig definert som en forsker med en annen kulturell bakgrunn enn informantene, men med godt kjennskap til deres kultur.

Feltarbeidet aktualiserte et tema i mitt liv som krever praktisk løsning i hverdagen og som det sjelden teoretiseres over. Det kan formuleres ved å si at opprinnelseskulturen ligger der som et mulig tema i livet mitt i Norge. Som oftest er den skjult, men den aktiviseres i noen situasjoner. Når den gjøres relevant, er avhengig av hvordan situasjonene defineres både av de andre og av meg selv, om den defineres som et kulturmøte eller som et kulturfritt møte. Noen ganger er vi enige om situasjonsdefinisjonen, andre

ganger ikke. Men uansett blir opprinnelseskultur tilstedeværende som en referanse, enten eksplisitt eller implisitt. Til og med kulturfrie møter refererer seg til kulturen ved å bestemme at den ikke gjelder nå. På den måten føler jeg meg både faglig og personlig fanget av og i den kulturen jeg ble født i og vokste opp i. Den blir mange ganger mer essensialistisk enn det jeg ønsker meg. Opprinnelseskulturen har preget, og preger fremdeles, mine erfaringer med Norge. Jeg kan ikke bli kvitt den. Denne kulturen er den som er «embodied», og på denne måten utgjør den en referansebakgrunn, en kontekst i avhandlingen.

Relevante episoder

Som referanseramme utgjør den franske kulturen en kontrast til den norske kulturen. I møtet med dem imellom tydeliggjøres begge kulturene. Når forskjellene skjerpes, muliggjør det en tematisering av det som er gitt i kulturene. Avhandlingen handler om norske mødre, fedre og ungdom, og det vil derfor være problemstillinger omkring norsk utøvelse av foreldreskap i kontrast til den franske som vil bli tematisert i denne omgang. Jeg har valgt noen episoder som omhandler samspillet mellom meg, et av mine barn og andre aktører for å belyse dette.

Utgangspunktet er at min sosialisering som mor har skjedd i Frankrike, mens jeg har utøvet mitt moderskap her i Norge. Det vil si at jeg hadde med meg en kulturell forståelse, en kulturell kapital på hva barn, barndom, ungdom, mor, moderskap, far og faderskap innebærer, og på hvordan de sosiale relasjonene i en familie skulle være. Men når denne kunnskapen skulle bli til praksis i en annen setting enn den den var beregnet for, oppsto det situasjoner som viste min «performative inadequacy» (Ellen 1984). Det er situasjoner som avdekker at antropologen ikke er en del av en kultur ved ikke å handle i tråd med gjeldende regler for sosial handling. Ved at kulturelle koder for sosial handling brytes, avdekkes de samtidig. På den måten kan disse situasjonene være en inngangsport til mer kunnskap om en kultur. Meninger med sosiale handlinger innenfor rammen av disse spesifikke situasjonene må forklares, for de avdekkes som ikke universelle, men som partikulære. De fremstår som en selvfølgelighet for informantene, men er ikke gitt for antropologen, en kulturfremmed. I dette tilfellet provoserte situasjoner fram refleksjoner omkring oppdragelsesmåter og forståelsesmåter når det gjaldt barn, ungdom, mor, far, osv., som vil bli tatt opp i form av spørsmål i delen med overskrift *Å bli sensitiv på kulturforskjeller*.

Første episode

Jeg hentet min sønn i barnehagen da han var seks år gammel – året var 1987. Det var sol og de var ute. Jeg ropte på ham, og han ropte tilbake og sa noe stygt til meg. Både voksne og barn hørte det han sa. Barna smilte litt lurt, de voksne sa ingenting. Jeg gikk direkte bort til ham, tok ham i armen og sa meget strengt til ham at slik snakket man ikke til sin mor. Samtidig forventet jeg at personalet skulle støtte meg i det, men de reagerte ikke. Han slo seg vrang og jeg grep fatt i ham, og vi gikk. Han var sint, og jeg var sint. Dette gjentok seg tre dager på rad. Denne dagen spurte avdelingslederen om jeg hadde tid til å sette meg ned og ta en prat. Under samtalen fikk jeg høre en leksjon om seksårsalderen. Seksåringer oppførte seg som min sønn, de var urolige, de kunne ikke sitte pent ved bordet, de hadde «lopper i blodet», det var som en minipubertet. Noen hevdet sin selvstendighet ved å opponere og provosere, og det var mange måter å gjøre det på, blant annet ved å bruke eller si stygge ord. Ved å fortelle meg det normaliserte hun min sønns oppførsel og prøvde å få meg til å forstå ham. I mitt sinn var han bare uhøflig, det vil si at han brøt en norm for god oppførsel. Situasjonen gjorde meg handlingslammet, men jeg fikk en forståelse av at jeg ikke kunne irettesette ham offentlig. Det var ingen hjelp å få. Etter det la jeg merke til at veldig få mødre irettesatte barna offentlig. Gjorde barnet noe upassende, smilte mødrene unnskyldende på vegne av seg selv og barnet.

I årenes løp har jeg oppdaget at denne forståelsen av alderen barnet er i, er en viktig del av det å være mor i Norge. Både på skolen og i barnehagen har jeg deltatt i kvelder hvor psykologer og pedagoger foreleste om kjennetegn ved forskjellige utviklingstrinn, om hva som ble ansett som bra for barna (lesing, utelek), mindre bra for barna (tv-titting) osv. avhengig av hvor gamle de var. I kapittel 5 vil man se at mødrene har en bevissthet omkring 'alderen' deres barn er i. De tolket noen tegn som forløpere til ungdomstiden, og de henviste til disse som typiske for alderen. Videre nevnte også noen mødre at barna var på vei ut av det karakteristiske for dette alderstrinnet og inn i noe annet. Å ha denne kunnskapen inngår i den kulturelle fremstillingen av seg selv som en god mor.

Andre episode

Samme gutten begynte i første klasse. Det var første dagen og første timen. Faren hadde forberedt meg på at jeg måtte bli der i denne timen. Selv om jeg var forberedt på det, var det en fremmed situasjon for meg.³ Mødrene (det

³ I Frankrike blir barna ropt opp i skolegården, og som en klasse går barna inn i klasserommet. Fra det øyeblikket barnet er blitt ropt opp, er det læreren som overtar.

var bare mødre som var med) sto oppstilt bak i klassen og hørte på det frøken sa. Det første hun sa, var følgende: «Dere er store nå. Dere er sju år eller snart sju år, og nå kan dere bestemme mer.» Utsagnet lød så utrolig for meg. Hvordan kunne disse barna som trengte at mødrene var i klassen for å føle seg trygge, bestemme mer? Det stemte liksom ikke for meg, det var ingen logikk i det. I tillegg hadde jeg en oppfatning av at det barna trengte, var strammere rammer enn det jeg opplevde de hadde fått fram til da. De aller fleste barna hadde vært i samme barnehagen som min sønn, og jeg syntes at mødrene hadde vanskeligheter med å få barna til å forstå at det var de som voksne som bestemte. Å høre en offentlig person si til barna at de nå kunne bestemme mer, ble uten mening for meg som tolket situasjonen på en annen måte. Utover skoleåret kom det tydeligere fram hva som ble ment da hun ønsket barna velkommen. For eksempel fikk barnet en lekseplan for hele uken og det kunne velge eller bestemme å gjøre noe lekse hver dag eller alt på en gang. Dette var et ledd i å lære barnet å prioritere tiden sin, som igjen var et ledd i autonomilæring om å bestemme over seg selv. Foreldrene ble informert om det på foreldremøter. Under skoleårene ble det med jevne mellomrom gitt foreldrene informasjon om hva man holdt med på skolen. Noen ganger var det samarbeid som var et viktig tema, andre ganger barnas rettigheter. Ved å informere foreldrene om skolens mål med barnet, å bli selvstendig, forventet skolen at vi som foreldre skulle støtte opp under det målet og handle i tråd med forventninger knyttet til selvstendighetsopp-læring.

Det ble avdekket sakte, men sikkert for meg, at skolen ikke bare var et sted der barna fikk kunnskap, men også et oppdragelsessted for barna og for voksne. Som foreldre skulle vi støtte opp om skolens verdiopplæring og tradisjonsformidling. Når julen nærmet seg, ble det for eksempel satt i gang juleverksted i regi av skolen og fritidsordningen som var tilknyttet skolen. Vi ble informert om at det var viktig for våre barn at vi stilte opp på dette. De fleste mødre fulgte skolens norm på hva som var en god mor, og tok seg fri fra jobben og var med barna på å lage stjerner og nisser og røde hjerter. I ungdomsskolen ble tonen en annen. På første foreldremøtet ble det tydeliggjort at alvoret begynte for våre barn. Det var viktig at de ble ansvarliggjort. Temaer som dukket opp under de tre årene på ungdomsskolen, hadde tydelige normative trekk: leggetid i ukedager, rusforbruk, festing, venner. Foreldrene ble oppfordret til å ta kontakt med hverandre og sjekke med andre foreldre om innetid på fredager og lørdager, om fester og overnattinger. Det ble påpekt mange ganger at vi ikke skulle være naive eller for godtroende. «Ungdommer er ofte litt lure,» ble det sagt. Dette ble presentert som 'det

vanlige' for ungdommer. Ved å komme ungdommene i forkjøpet viste man seg som ansvarlige og omsorgsfulle voksne. Det var også en måte å opprettholde kontroll over sine barn på.

Tredje episode

Episoden er hentet fra ungdomstiden. Dette var en tid hvor jeg ofte hørte fra ungdommen at jeg ikke forsto noen ting. Det er et litt banalt utsagn, men i en kontekst hvor to kulturer møtes, får dette utsagnet en annen mening, fordi muligheten bestandig er til stede for at en ikke forstår. Denne forklaringen ble også noen ganger gitt til venner, med følgende tilføyelse: «*Moren min er fransk.*» Det var noe med meg som skyldtes kulturforskjeller, uten at jeg klarte å få en forståelse av hva det var, bortsett fra at jeg var meget streng. Episoden er følgende: Sønnen min går til frisøren og kommer hjem med en hanekam. Jeg setter foten ned, og etter en krangel kjører faren ham tilbake til frisøren som klipper bort hanekammen. Dagen etter refererer jeg denne episoden til noen andre som gir sin sympati for min sønn. Jeg fikk høre at jeg hadde oppført meg veldig fransk. Dette hadde ikke gått med en norsk mor. Jeg hadde bestemt over ham på feil område og på feil måte. Jeg hadde gått over en grense. Jeg hadde ikke bevart hans integritet. «Litt opprør må man tåle under ungdomstiden.» Dette var nok den episoden som ga meg mest ubehag, for deres tolkning av meg som en som krenker sin sønns integritet, var ikke lett å bære. Jeg hadde åpenlyst vist min manglende forståelse for alderen han var i, det vil si hans behov for løsrivelse og identitetsmarkering. Min hensikt i situasjonen var å sette en norm, å ikke godta noe som var et symbol for en subkultur. Overfor noe som ble oppfattet som en krenkelse, veide en slik hensikt lite.

Å bli sensitiv på kulturforskjeller

Det finnes flere måter å tolke episodene ovenfor. De kan være et uttrykk for en sosialisering som mødrene går gjennom uansett hvilken kultur de er en del av. Det er møtet med hverdagen, med andre instanser og med andre medlemmer i en kultur som former det som til slutt blir moderskap og faderskap i en kultur. En slik prosess hadde jeg måttet gjennomgå uansett. Det som var ukjent for meg, slik som innkjøring i barnehagen⁴, mødrene bak i klassen første dagen på skolen, opplæring i alderstypiske kjennetegn, ungdomstiden fremstilt som en vanskelig og sårbar periode osv., tydeliggjorde denne prosessen. Episodene kan også være et uttrykk for at moderskap ikke er noe

⁴ Innkjøringsfasen i barnehagen er de dagene mødre eller fedre tilbringer i barnehagen sammen med barnet for å hjelpe barnet å være i barnehagen.

statisk, men noe som formes kontinuerlig og som tilpasser seg barnets alder og situasjoner. De viser at det kreves fleksibilitet i rollen som mor.

Episodene kan også tolkes som uttrykk for kulturelle forskjeller. Det er det jeg velger å utdype i denne sammenheng. Episodene fremhever aktørens bevissthet om antatte kulturforskjeller som forklaringsmodell. Ved å betrakte dem som kulturelle forskjeller kommer de til hjelp når man skal få tak i meningen bak handlingene, og når man skal formulere spørsmål om foreldrepraksis innenfor den kulturelle konteksten som Norge representerer. Å tydeliggjøre forskjeller mellom kulturer kan være et utakknemlig arbeid. Fare for forenklinger og for at man ikke kjenner seg igjen innenfor modellen som forskjeller konstruerer, er til stede. Men hvis man kan tenke seg forskjellene som tilhørende en konstruert modell, en idealtipe av en side ved en kultur, i dette tilfellet barneoppdragelsen, blir det mindre dramatisk. Det vil si at det som er idealtypisk, er en hjelp i forståelse av et fenomen, barneoppdragelse, men det representerer ikke det som er. Det er på dette nivået jeg vil snakke om forskjeller mellom norsk og fransk barneoppdragelse.

Som nevnt handler alle tre episoder om samme gutten. Det er han som utfordret mitt moderskap ved å oppføre seg i mine øyne som ikke-fransk, noe som gjorde ham uforståelig for meg. Han krevde et kontinuerlig kulturelt omskrivningsarbeid fra min side. Etter å ha intervjuet mødre og fedre i det siste feltarbeidet fikk jeg innsikt i det snev av sannhet som fantes, hver gang han som ungdom påsto at jeg ikke forsto noe. Jeg fikk en dypere forståelse for at jeg ikke hadde oppført meg som forventet i forhold til hva han hadde oppfattet var å være barn og ungdom i Norge, og i forhold til hvordan han opplevde at andre mødre forholdt seg til sine barn. M.a.o. hadde han fanget noe om sin plass som barn og ungdom i Norge, og den kolliderte med min praksis som mor. De refererte episodene tydeliggjør dette. Min tolkning av situasjonene var annerledes enn de andre aktørens. Hvilke kulturforskjeller i barneoppdragelse ble tydeliggjort innenfor rammen av episodene som ble beskrevet⁵? Hvilke spørsmål med relevans kan avledes i forhold til en studie av foreldreskap overfor tenåringer i Norge i dag?

Alle episoder tydeliggjør forskjeller i posisjoner innenfor en struktur og en tolkning av hendelser ut fra den posisjonen aktørene oppfatter å ha innenfor denne strukturen. De tydeliggjør også den faktiske bevissthet aktørene har om egen posisjon. Frankrike kan med rette sies å være et tydelig hierarkisk oppbygd samfunn. Dette kommer til uttrykk bl.a. i form av sosiale klasser og innad i familien i form av hierarkisk organiserte relasjoner mellom

⁵ Det henvises også til en del bøker som har fransk barneoppdragelse som tema (Arve-Parés 1988, Reed-Danahay 1996)

foreldre og barn, hvor barn plasseres tydelig under foreldrene. I Norge er egalitære eller likestilte relasjoner et mål å oppnå, og det strebes etter å gi barn og ungdom en plass innenfor rammen av slike relasjoner. Offentlige institusjoner er bærere og formidlere av forestillingen om hvordan forholdet mellom foreldre og barn bør være, om den posisjon de bør ha i forhold til hverandre, om hvilken plass barn og ungdom bør få i relasjonen mellom foreldre og barn. På hver sin måte skolerer de både barn, ungdom og foreldre i dette. Det er grunn til å anta at dette får konsekvenser for oppdragelsespraksisen. Man kan for eksempel spørre hvordan en mer egalitær måte å tenke relasjon på mellom foreldre og ungdom preger autoritetsutøvelse. Hva betyr det for mødre og fedre å ha ungdom som vet om at de bør bli behandlet som likestilte, at de helst bør bli tatt hensyn til når noe bestemmes? Blir posisjonene familiemedlemmene innehar, situasjonsavhengig? Om det er så, hvordan forhandles det om posisjon og makt som følger av skiftende posisjoner i familien? Hva er denne streben etter egalitære relasjoner et uttrykk for? Hvordan skapes relasjoner som organiseres omkring et likhetsprinsipp, i motsetning til et forskjellsprinsipp?

Generelt kan fransk oppdragelse også betegnes som tydelig og mer direkte normativ i motsetning til den norske måten å oppdra barn på som kan beskrives som indirekte normativ. Et fransk nei behøver i hovedsak ikke å forklares eller begrunnes, mens i Norge legges det vekt på at barna må forstå hvorfor de blir bedt om å gjøre det de skal gjøre, eller hvorfor noe er forbudt. Barna skal kunne forstå at det er til deres eget beste at de gjør det de har blitt bedt om å gjøre eller ikke gjøre. Det legges en grunn for opplæring i det fornuftige og det logiske i barneoppdragelse. Den implisitte ideen i denne oppdragelsesmodellen er at man gjør det man forstår, og derfor må alt forklares for barnet. Forståelsen skal føre til kulturelt rette og riktige handlinger. Forklaringer anses også som et ledd i en selvstendigjøring av barnet. 'Å bestemme over seg selv' er en annen måte å snakke om selvstendighet på. Å kunne velge, det vil si å ta valg, anses som viktig i oppdragelsen mot selvstendighet. Men valgets karakter er nettopp det at man kan velge, si ja eller nei. Hva skjer når mor og ungdom eller far og ungdom ikke velger det samme? Hva når ungdommen faktisk 'bestemmer over seg selv'? Hvordan løses slike situasjoner? Hvordan løses de innenfor rammen av egalitære relasjoner? Hvordan forhandles det om utfallet? Hva når fornuften ikke strekker til, når et nei faktisk ikke kan forklares?

Fransk hverdagsdiskurs om barn kan også sies å være mindre preget av ekspertenes diskurs enn det som er vanlig i Norge, hvor ekspertenes diskurs

har blitt en del av den hverdagslige tale om barn og ungdom.⁶ Utviklingspsykologi preger den norske måten å oppfatte barn og ungdom på. Som nevnt er det viktig som foreldre å forstå fasene barna går gjennom. Dette vil bli drøftet i kapittel 5, men en kan likevel stille spørsmålet om hvordan morsrollen og farsrollen utformes når en slik forståelse av barn og ungdom ligger til grunn. Særlig viktig er fremstillingen av ungdomsfasen som en sårbar periode hvor mye kan gå galt. Hvordan forholder foreldrene seg til kunnskap om løsrivelse og identitetsmarkering som noe vanskelig for ungdom? Man kan også spørre om kunnskap om psykologisk utvikling, er foreldrenes måte å beholde kontroll og styring på når kontroll og styring ikke kan uttrykkes tydelig. Som nevnt tidligere ble det antydnet at det ga foreldrene mulighet å komme sønnen og datteren i forkjøpet når tegn på ungdomstid kunne tydes. Er utviklingspsykologisk diskurs en kulturelt akseptert måte å uttale seg om forskjellige posisjoner på i et hierarki, hvor normativ kunnskap om utvikling gir foreldrene posisjon?

Men det er ikke bare på denne måten at psykologisk kunnskap preger den norske måten å oppdra barn på. Selvfølelse er blitt et viktig begrep i norsk barneoppdragelse og er en del av dagligtalen. Det snakkes ofte om at selvfølelsen må bevares og styrkes, for selvfølelsen fremstilles som noe sårbart. Barne- og ungdomsproblemer begrunnes ofte med lav selvfølelse. Brudd på en norm kan for eksempel omskrives i noen sammenhenger som uttrykk for lav selvfølelse. Selvfølelse oppfattes ofte som et produkt av individets oppfatning av selvverd. Selvverd blir referert til som noe som oppnås i relasjonen mellom foreldre og barn, og kjærlighet er viktig i den sammenheng. I samme konteksten fremstilles barnas følelser som noe veldig viktig. Særlig er det slik at barna helst ikke skal ha det vondt, gråte, bli frustrert osv. på grunn av foreldrene. Normen er at foreldrene helst bør være entydig formidlere av det gode og skape det gode. Som eksempel kan det nevnes alle de myke overganger som foreldrene blir bedt om å skape for barna: innkjøringsfasen i barnehagen, skolestart på skolen, osv. Noen av spørsmålene i denne sammenheng kan rettes mot tvangen (constraints) slike oppfatninger legger på den voksne som er mor eller far. Hvordan preger det

⁶Dette kan nyanseres litt ved å nevne at i noen sosiale lag i Frankrike kan man til en viss grad finne en tilsvarende diskurs som den som er gjeldende i Norge (jf. de Singly 2000, 2001a, 2001b). Fagpersonalet er også bærer av denne måten å tenke på omkring barn og ungdom (jf. Donzelot 1979). I Norge finner man også andre måter å tenke barn og ungdom på. Gullestad viser det i sin undersøkelse av arbeiderklassemødre (Gullestad 1989). Men i løpet av nittitallet har middelklassens verdier om barneoppdragelse blitt oppfattet som normative. Ekspertenes diskurs om barneoppdragelse kan sies å være en del av middelklassens kulturelle kapital, det vil si at barneoppdragelsesidealene er preget av moderne barnepsykologi, for å sitere Gullestad.

deres selvoppfatning som foreldre? Hvordan unngår mødrene eller fedrene å såre eller krenke sine barn? Hva gjør de når det skjer? Hvordan oppfattes den som bryter normen? Har oppfatningene noe å gjøre med den kulturelle konstruksjon av kjærlighet mellom foreldre og barn?

Indirekte tar også episodene opp spørsmål om skyld og ansvar.⁷ Når barneoppdragelse er normativ slik som fransk oppdragelse i store trekk kan karakteriseres som, blir barnet skyldig når han eller hun bryter en norm. Det behøver ikke å bety at omstendighetene ikke tas i betraktning om en sanksjon skulle iverksettes eller at barnets alder ikke tas i betraktning, men det betyr at ansvaret forblir hos den som bryter normen. Forhandlingene i slike situasjoner handler om omfang av skyld, ikke om en fritagelse fra den. Fokus blir lagt på juridisk skyld og ansvar. Når barneoppdragelsen preges av psykologisering slik norsk barneoppdragelse i noen grad kan beskrives som, blir spørsmål om skyld og ansvar vanskeligere å fordele. Fokus legges på den psykologiske eller følelsesmessige skyld. Forklaringer av situasjoner handler svært ofte om å ta bort fra barnet den byrden som skyld er ment å representere, om å få ut skylden av barnet eller ungdommen som bryter en norm. Når man fjerner skyldbevisstheten, pulveriseres også ansvaret. Skylden legges på andre, i hovedsak de voksne. De voksne blir delaktige og ansvarlige i ungdommens normbrudd. Det finnes mange måter å være en skyldig voksen på, avhengig av hva den voksne har gjort eller ikke gjort for barnet. Men det som kan være betimelig å spørre om, er hvilken foreldrepraksis som utledes av denne skyldbevissthet. Det kan også spørres om hvordan man unngår å være en skyldig voksen og hvordan ansvarlighet uttrykkes hos mor og far i Norge i dag. Finnes det en sammenheng mellom den kulturelle oppfatningen av kjærlighet og skyldspørsmål?

Oppsummering

I denne delen har jeg vist hvordan min kulturelle bakgrunn ble tematisert av informantene, og hvordan den har vært en tolkningsramme for mine erfaringer med barneoppdragelsen. På den måten utgjør den en kontekst i denne studien om foreldreskap overfor ungdom i Norge i dag. Ved å ta utgangspunkt i noen erfaringer gjengitt ved hjelp av tre episoder, har jeg videre stilt en del spørsmål som kan oppsummeres i følgende problemstilling: Hvordan utformes moderskap og faderskap overfor ungdom, gitt den kulturelle forståelse av barn og ungdom?

⁷ Problematikk omkring skyld og ansvar støtter seg også på feltarbeidet som ble drevet på institusjoner i Norge og Frankrike, hvor skyld og ansvar var et tema (Hennum 1997, 1999b).

Møte med institusjonsverdenen

I 1997 avsluttet jeg et prosjekt om ungdommer på krise- og utredningsinstitusjoner.⁸ Krise- og utredningsinstitusjoner tar imot ungdommer med atferdsvansker etter §§ 4-24 og 4-26 i lov om barneverntjenester av 1992. Begge paragrafene omtales som tvangsparagrafer, den ene uten samtykke § 4-24, den andre med samtykke § 4-26. Disse institusjonene regnes som særtiltak på grunn av alvorligheten ved plasseringer.⁹ Metodisk ble det drevet tradisjonelt feltarbeid, det vil si deltagende observasjon over en lengre tidsperiode på et bestemt sted – ti måneder på en lukket institusjon for ungdommer. En del av kunnskapen generert under dette feltarbeidet vil jeg komme tilbake til i siste delen av kapitlet. I denne delen vil jeg drøfte sider ved dette feltarbeidet som kan betegnes som det mest tradisjonelle feltarbeidet jeg har drevet. Det var avgrenset både i tid og rom.

Institusjonen var en liten institusjon som tok imot fire ungdommer til utredning i tre måneder og to–tre ungdommer til noen dagers opphold. Når institusjonen betegnes som lukket, betyr det at dørene er låst hele døgnet, vinduene kan ikke åpnes og ingen ungdom kan gå ut uten å ha følge av en voksen. Denne type institusjon er delt i to avdelinger: den ene er administrasjonsavdelingen, den andre er miljøavdelingen, hvor ungdommene oppholder seg og lever. Målet med feltarbeidet var å studere interaksjoner i miljøavdelingen. Interaksjoner var i utgangspunktet tenkt som dyader, det vil si som interaksjoner mellom en miljøarbeider og en ungdom. At dyadene var ansett som viktige emisk, kom fram av en tidligere undersøkelse (Hennum 1993). Hovedvekten i undersøkelsen skulle ligge på ungdommene. Det var deres erfaringer med et institusjonsopphold som skulle utgjøre studiens hoveddel. Deltagende observasjon som metode har noen fordeler, blant annet gir den mulighet til revurdering av problemstillinger. Det kom godt med i dette tilfellet. For det viste seg svært tidlig at det var voksenrollen på institusjon som var nøkkelen til forståelsen av samhandlinger på institusjonen og av institusjonen som system. Å ta utgangspunkt i ungdom-

⁸ Prosjektet startet høsten 1993 og ble finansiert av Norges forskningsråd under delprogrammet Barnevern. Rapporten om prosjektet er utgitt ved NOVA under tittelen «Den komplekse virkelighet. Krise- og utredningsinstitusjoners tvetydige verden» (NOVA 1997/11).

⁹ For en grundigere gjennomgang av tvangsplasseringer av ungdom i barnevernet henviser jeg til tre rapporter, den ene skrevet av en faggruppe i 1995 etter oppdrag fra Barne- og familiedepartementet «Utredning av de faglige forutsetningene for arbeid med ungdom plassert etter lov om barneverntjenester §§ 4-24 og 4-26», den andre av Benediktow (1996) «Ungdom i særtiltak», den tredje av Storvoll (21/97) «Barn og unge med alvorlige atferdsvansker: Hvem er de, og hvilken hjelp blir de tilbudt?»

mene og å holde fast ved dette utgangspunktet hadde ikke gitt den forståelsen av institusjonen som deltagende observasjon tillot. Dette ble tydeliggjort ved forhandlingen om antropologens rolle på institusjon.

Essensen i deltagende observasjon er involvering. Antropologen blir involvert i det som foregår. I et lite lukket system som institusjonen representerte, ble dette veldig synlig. Det jeg gjorde eller sa, ble lagt merke til og tolket. Tolkningene ble avhengig av rollen jeg ble tildelt av informantene (både ungdommene og personalet), og av plassen jeg fikk i systemet. Observasjoner impliserte en passiv antropolog i den forstand at jeg ikke ble involvert verbalt eller handlingsmessig i situasjoner. Jeg noterte det som foregikk, enten på stedet eller ved å trekke meg tilbake på et kontor og skrive ned notater. Dette ble kommentert med «Det er slik jeg forestiller meg en forsker» eller «Nå forsker du.» Men deltagelse brøt med denne passive rollen, da deltagelse impliserer en aktiv antropolog. Det er umulig å være en passiv tilskuer til hverdagslivet i flere måneder på en liten institusjon. Før eller siden blir man trukket inn og blir aktør, ikke som aktiv tilskuer, men som handlende subjekt. Å være aktiv krevde en større bevissthet omkring egen rolle og personalets rolle. For det første hadde jeg en fristilling som ingen andre hadde. Jeg kunne gå rundt i hele bygningen uten å bryte noen uskrevne regler, mens personalet holdt seg til sine respektive avdelinger. Juridisk hadde jeg heller ikke samme ansvar, og dermed plikter, overfor ungdommene som personalet hadde. Jeg kunne involvere meg eller trekke meg ut av situasjoner etter egen vurdering. Videre fikk jeg også uten forespørsel høre om konflikter, allianser, ønskede endringer og frustrasjoner, informasjon som kunne karakteriseres som sladder eller som viktig avhengig av posisjon i systemet. I møte med denne fristilte stillingen ble tvangen som lå på de voksne, tydelig. At ungdommene var under tvang, var åpenbart, men at personalet også var under tvang, kom fram i møte mellom to verdener, den frie og den påtvungne.

Tvangen var av ideologisk karakter og besto av normer. Det lå sterke føringer på hvordan voksne skulle være og handle på institusjon. En av institusjonsoppgavene er «å sikre seg ungdommens person for i det hele tatt komme i kontakt med dem» (NOU 1985:3). Når ungdommen ankommer til institusjonen, skjer det en overtagelse og umyndiggjøring av ungdommens person (Hennum 1993). Voksne skal gjennomføre og stå for dette. Ved denne praksisen viser man symbolsk hvem det er som bestemmer på institusjonen. Institusjonens vesen er nettopp å markere overfor ungdom at det er de voksne som har kontroll og makt. Dette forklares innad med at ungdommene blir plassert nettopp fordi de voksne ikke har klart å sette grenser

og å bevare kontrollen. Denne rammen la føringer på hvordan voksne skulle opptre og samhandle med ungdommene. Enigheten om behandlingen var stor, og inkonsekvenser i handlinger ble kraftig sanksjonert. Selv om jeg var i en fristilt stilling, ble jeg begrenset av denne rammen. Ut fra min alder var jeg å betrakte som voksen. Og som voksen i dette systemet måtte jeg følge noen regler om hvordan ungdommene skulle behandles. Dette bød på en del etiske dilemmaer underveis, da egne normer for oppførsel kolliderte med institusjonens normer for hvordan voksne skulle oppføre seg.

Noen situasjoner kan illustrere dette. De setter også lys på den overdrevne tydeliggjøringen av voksenrollen som skjer på slike institusjoner. Som nevnt var både personalet og ungdommene gjenstand for studien. Disse to gruppene sto ofte i et latent eller åpent motsetningsforhold til hverandre. Det skjedde en del ganger at jeg ble en brikke i konflikter ved at noen ville ha meg til stede, mens andre ikke. En ungdom kunne for eksempel si at hun eller han ikke ønsket at jeg skulle være til stede under en samtale, mens miljøarbeideren mente: «Jo, hun skal bli med. Kom og sett deg her.» I andre situasjoner kunne det være omvendt, miljøarbeideren ville ikke ha meg til stede, mens ungdommen ville det. Hvem skulle jeg ta hensyn til? Det er frivillig å bli med i en undersøkelse, og enhver deltager kan trekke seg når han eller hun vil. Deltagere i undersøkelsen var både personalet og ungdommene. Første gangen situasjonen oppsto, bød den ikke på noe problem, fordi jeg ikke var klar over hva som sto på spill, nemlig tilliten personalet hadde til meg. Uten deres tillit ville det ikke være mulig å gjennomføre feltarbeidet. Da slike situasjoner gjentok seg, ble de mer problematiske. Slik opplegget var, kunne det å høre på ungdommen bli til en handling som kunne føre til ubalanse i systemet. Handlingen kunne tolkes som en stillingtagen i favør av ungdommene og lage en sprekke i de voksnes allmektighet. Likevel fantes det ingen entydige svar på spørsmålet om hvem jeg skulle ta hensyn til. Dette ble løst etter en skjønnsmessig vurdering av hver enkelt situasjon, men eksemplet reiste en del problemstillinger: Hvor mye makt skal et voksent studieobjekt ha i forhold til et umyndig studieobjekt, i dette tilfellet både umyndig i alder og etter loven? Og omvendt, hvor mye makt skal et umyndig studieobjekt ha i forhold til et myndig og/eller voksent studieobjekt?

Det har blitt nevnt at en side ved å være fristilt var å ikke ha samme ansvar som miljøarbeiderne overfor ungdommene. Mens deres oppgave var å ville en fremtid for ungdommene, var jeg fritatt for den. Jeg hadde heller ikke noe oppdrageransvar for dem. Jeg bestemte i hovedsak selv om jeg skulle være en aktiv eller passiv deltager. Ved å ikke delta i noen situasjoner, men ved å være tilskuer, kunne jeg forstå hvorfor konflikter startet, hvordan de

utviklet seg til slåssing mellom ungdom og miljøarbeider, og hvordan orden ble gjenopprettet etter kaoset som oppsto. Etter hvert kunne jeg forutsi slike konflikter uten at jeg faktisk kunne gjøre noe med dem. En intervensjon fra min side ville bryte med institusjonsideologien om de voksne som styrer og vet hva de gjør. Personalets manglende kompetanse hadde blitt avslørt. Men det fantes andre situasjoner hvor etiske overveielser tilsa at en intervensjon fra min side var nødvendig. Hvert nytt kull ungdom sjekket for eksempel om «forskeren lekket». Da de hadde definert meg som 'ufarlig', fikk jeg mye informasjon, som oftest mer enn det personalet fikk vite. Regelen om håndtering av informasjon var at den var konfidensiell. Ungdommenes videre plassering og fremtid ble avgjort på bakgrunn av informasjon personalet fikk av andre og hentet selv av ungdommen. Det kunne ha hendt at en plassering ville blitt en annen om noen opplysninger forskeren fikk, ble videreformidlet. Men da hadde forskeren 'lekket'. Dette etiske dilemmaet har vært vanskelig å håndtere, for hvor mye forsker og antropolog skal man være når det gjelder en annens fremtid?

I dette feltarbeidet kom det tydelig fram at institusjonen fremkalte en bevisstgjøring og bevissthet om egen voksenalder både hos meg og hos personalet. Ved å gjøre det tok også ungdom som kategori med visse kriterier, form. Forholdet mellom de to likedan. I dette tilfellet og i motsetning til det som kan sies å gjelde ellers i et samfunn som arbeider mot å organisere relasjoner på en egalitær måte, skulle ungdom være underordnet de voksne. Hvordan kan man få innsikt i denne posisjonen som underordnet i et offentlig system når systemet automatisk plasserer én over i kraft av å være voksen? Hvordan kan man få innsikt i samspillet mellom voksne og ungdom i dette hierarkiet eller innsikt i rasjonaliteten bak konstruksjonen av kategoriene innenfor dette systemet? Tiden investert i et feltarbeid åpner for deltagelser i hendelser som andre metoder ikke tillater. Innenfor institusjon brukes det noe som kalles for holdning, når en ungdom utagerer sterkt fysisk. En holdningssituasjon er en situasjon hvor en ungdom legges ned på gulvet med fysisk makt og holdes nede til han eller hun har roet seg ned, det vil si ikke lenger gir tegn på motstand. Så skjedde det en dag at en ungdomsgutt klemte meg inntil veggen til noen kom og rev meg løs fra ham. En slik episode tolkes forskjellig på institusjon avhengig av hvem som legges på gulvet eller klemmes inn til veggen. Hvem som sies å eie moral og hvem ikke, sier seg selv. Men episoden åpnet for en innsikt om maktrelasjoner og måter å overta makt på som ikke kommer til syne i det daglige. Den kastet lys over en del utsagn som «*De får meg til å føle meg så liten*» (et ungdoms utsagn), eller «*Det blir de som rår eller oss*» (et voksens utsagn).

Oppsummering

Feltarbeidet på institusjon viser at på tross av mangfold av hendelser eller rikdom ved dataene, har tradisjonelt feltarbeid som metode sine begrensninger. En avgrensning av stedet kan fremstille institusjonskulturen som mer uavhengig av omverdenen enn det som er tilfelle. Når feltarbeidet avgrenses så tydelig, er det det som skjer innenfor de grensene som det fysiske stedet skaper som oppfattes som sentralt. Det er lett å miste av syne at institusjoner inngår i forhandling med og i samspill med andre sosiale og kulturelle institusjoner, bl.a. familien. Dette er viktig fordi måten ungdommene forstås og fremstilles i henholdsvis institusjoner og familier, kan være forskjellige. Det oppfattes også som om at det bør være slik, da forskjellen i oppfattelse gir institusjoner et eksistensgrunnlag. I avhandlingen vil institusjon som kontekst bli brukt ved flere anledninger for å tydeliggjøre hjemmet som kulturell arena for kjærlighet og autoritet.

Rosaldo skrev også om posisjonert innsikt (1989). Med dette menes at antropologens erfaringer og kunnskaper gir tilgang til noen former for innsikt og skygger for andre. Det som dette feltarbeidet kastet lys over, var begrensinger ved de erfaringene antropologen kan få. For eksempel begrenset min alder erfaringsspennet. Jeg kunne en del om ungdom før jeg startet feltarbeidet, men å få erfaringsbasert kunnskap om livet til en ungdom som blir plassert på institusjon – både før, under og etter plasseringen – lot seg vanskelig gjøre. Men det dette feltarbeidet ga mulighet til ved å fremprovosere det, var å øke egen bevissthet omkring voksenrollen. Oppholdet på institusjon ga god kunnskap om personalets forståelse av hva det er å være mor, far og voksen i forhold til en ungdom. Særlig makten i relasjonene ble tydeliggjort. Feltarbeidets kunnskapsbidrag vil bli drøftet i delen med tittel *Å utkrystallisere kjærlighet og autoritet*.

Historiesanking

Det siste feltarbeidet besto i å dra hjem til folk på kvelden, å snakke med dem i tre–fire timer for så å dra hjem igjen.¹⁰ Selve intervjuet ble tatt opp på lydbånd og tok ca. to til to og en halv time. I hovedsak var det foreldrene som ble intervjuet på kvelden. Ungdommene ble intervjuet på dagtid etter skolen, hjemme hos dem og, for dem det gjelder, på institusjon. I en slik setting får tid en annen betydning enn det tiden opprinnelig har hatt i felt-

¹⁰ Informantene fikk bestemme selv hvor de ønsket å bli intervjuet. Et morsintervju og et farsintervju fant sted på min arbeidsplass. De resterende intervjuer ble gjort hjemme hos de intervjuede.

arbeidet som metode. Tiden blir besøkstid, det vil si en sterkt avgrenset tid. Med besøkstiden følger også andre regler enn ved langvarig feltarbeid på et og samme sted. Det finnes ikke mulighet til å skape vennskapelige relasjoner eller til å bli venn med – «befriend» (Bourgois 1995). Det følger derimot med det jeg vil kalle for høflighetskoder. Til dem hører en annen type atferd og andre roller, respektive gjest og vert. Før jeg beskriver en intervjusituasjon, må jeg nevne at på grunn av at feltarbeidet ble gjort her i Norge, deler informantene og jeg de samme kodene. Dette er viktig fordi et felles kjennskap til kodene gjør at overskridelser blir vurdert annerledes enn om en av partene ikke kjenner dem. Både jeg og informantene har en felles førforståelse av forløpet i et intervju, av hva en intervjusituasjon består av.

Intervjusituasjonens forløp: en beskrivelse

Jeg blir igjen på jobben etter at arbeidsdagen er slutt. Jeg venter til ca. kl. 1800 for å dra til t-banestasjonen. Jeg vet hvor jeg skal, jeg har sett det på kartet og fått det forklart av familien jeg skal dra til. Jeg ringer på, og noen kommer og åpner døren. Jeg håndhilser og sier navnet mitt. Jeg takker dem for at de ville la seg bli intervjuet og gi meg av sin tid, mens jeg tar av meg yttertøyet og skoene. De unnskylder seg for rotet i hjemmet, men de jobber begge to, og det er ikke lett å rekke alt etter jobben. Jeg svarer at jeg er enig med dem i det. Jeg nevner også at jeg ikke har kommet for å se hvor ryddig de har det. Jeg blir vist til stuen, bortsett fra en gang hvor det ble kjøkkenet (barna skulle se på tv i stuen). Det står kaffekopper og kjeks på stuebordet, og jeg blir spurt om jeg ønsker kaffe eller te (på institusjon hadde personalet og ungdommene gjort i stand det samme).

Så spørres det en gang til om hva jeg gjør til daglig, om arbeidsstedet, om undersøkelsen, om hvor mange som vil bli intervjuet, om hva jeg ønsker å vite. Til dette svarer jeg at jeg ønsker å vite hvordan det er å være mor eller far til en ungdom (når det var ungdom som skulle intervjues, hvordan det har vært å være sønn eller datter de tre siste årene), hvordan hverdagen har artet seg siden datteren eller sønnen begynte på ungdomsskolen, hvilke gode og mindre gode stunder de har hatt sammen, hvordan de ville beskrive seg selv som mor eller far (for ungdommen, beskrive sin mor og far). Samtidig prøver de å finne ut av hvordan jeg tenker om det å være foreldre. De spør om jeg har barn, og hvor mange og hvor gamle. De spør om jeg har lest i avisen i det siste, om det som står skrevet om ungdom og deres foreldre. Hva sier jeg til det? De spør litt unnskyldende om hvor jeg kommer fra, og hvor lenge jeg har bodd i Norge. De hører at jeg har en aksent, men bortsett fra det snakker jeg bra norsk, synes de. Når det er klart og tydelig for dem hvem jeg er, hva

det er jeg ønsker og hvor jeg står som forsker om foreldreskap, synes de at det er svært vanskelig å si noe om dette temaet, og de ønsker at jeg stiller spørsmål. Jeg informerer en gang til om at de ikke behøver å svare på alt jeg spør om, at de bestemmer selv hva de vil fortelle og svare på. På dette tidspunktet spør jeg om jeg kan ta opp samtalen på lydbånd. Alle svarer positivt til dette spørsmålet, bortsett fra en. Det må i de fleste tilfeller ordnes med strømkontakt og ledninger før det er i orden. Nå kan jeg trykke på knappen og stille første spørsmål: Kan du si noe om hvordan du har hatt det sammen med din datter eller din sønn siden han eller hun begynte på ungdomsskolen?

Fortellingen begynner. Noen snakker lenge om gangen og kommer med mange detaljer ved å beskrive konkrete hendelser (både gode og mer dramatiske) som har skjedd hjemme hos dem, hvem som var involvert, hva som ble sagt, hvordan den enkelte reagerte, osv. Andre må hjelpes oftere ved at jeg stiller tilleggs spørsmål: Kan du si noe mer om den episoden som du nevnte for en stund siden? Hvordan vil du at jeg forstår det du sier, når du sier dette? De fleste intervjuer er på mellom to og en halv time og tre timer. Intervjuet avsluttes av seg selv ved at informantene opplever at de ikke lenger har noe å fortelle. Når lydbåndspilleren stoppes, fortsetter samtalen. Det som kommer nå, er av en annen karakter enn da jeg kom, og da jeg stilte spørsmål under intervjuet. Mødre og fedre har formidlet til meg noe de anser som viktig i sine liv, de har utlevert sider ved seg selv. Jeg har prøvd å møte dem på det de fortalte meg, ved å vise empati. Jeg har forstått at man kan ha gode dager og onde dager, at man kan være sint på den ene og den andre, at man kan bli opprørt over skolen, at presset fra samfunnet øker, og at man ikke strekker til, at man er sliten på kvelden, at man er fornøyd med seg selv som mor eller far, osv. Så fremmed som jeg var til å begynne med, er jeg ikke lenger etter intervjuet. Vi vet litt om hverandre. Samtidig vet de at nå kommer jeg til å dra og aldri mer se dem igjen. Og de ønsker å si noe mer som for dem ikke handler om å være foreldre, men om å leve i Norge (dette gjelder ikke ungdommene). Jeg lytter en stund til, men klokka blir mye, og det er på tide å dra. Jeg takker igjen, og de håper at jeg kan bruke det de har kommet med, og ønsker meg lykke til videre. De følger meg til døra, jeg kler på meg og reiser hjem.

Aktørenes forståelse av en intervjusituasjon

Beskrivelsen av en intervjusituasjon viser hvordan det er en forberedt situasjon som utspiller seg. Det er ikke et tilfeldig møte eller en ad hoc samtale. Både jeg og informantene forbereder oss til det møtet vi skal ha sammen, jeg

ved å bli på jobben for å beholde konsentrasjonen om arbeidet, de ved å dekke bordet, bake kringler, ordne pass for småsøsken eller legge dem (avhengig av når vi skulle møtes). Rollene er også klarlagt på forhånd: De er fortellerne og jeg er lytteren. Jeg trenger informasjon som de har og eier. Hvilken informasjon jeg trenger er også klargjort på forhånd: Jeg ønsker å vite hvordan det er å være mor eller far til en tenåring. Informantene og jeg har forhandlet oss fram til noen premisser før jeg kom hjem til dem: Det er et ønske fra min side å intervju mor, far og ungdom hver for seg (selv om det ble bestemt da, ble det forandret noen ganger da jeg kom), intervjuet tar ca. to–tre timer, det blir tatt opp på lydbånd, de bestemmer hva de vil fortelle, og kan avslutte intervjuet når som helst. Da jeg kom, måtte premissene klargjøres en gang til, og en del familier hadde forandret dem. Noen hadde bestemt seg for å bli intervjuet som foreldrepar, mange fedre hadde falt fra. I de tilfellene da fedrene hadde falt fra, fortalte samtlige mødre at et viktig møte på jobben var kommet i veien for intervjuet.¹¹ Temaet ble ikke reforhandlet, men stadfestet: Det er foreldreskap de skulle snakke om. Stadfestelse av temaet var viktigere enn antatt. I flere samtaler ble det antydning implisitt eller non-verbalt (ved blick for eksempel), at ekteskapet eller forhold til menn hadde virket inn på måten man hadde utøvd morderskap eller faderskap på. Jeg prøvde en del ganger å gjøre dette eksplisitt uten å lykkes. Mødrene satte grenser ved å forandre ansiktsuttrykk fra å være vennlig til å være lukket og nesten avvisende. Eller tråden som jeg la fram, ble ikke tatt opp, og samtalen gikk over på noe som for dem holdt seg til temaet foreldreskap, for eksempel fastsetting av innetiden og deltagelse på ungdomsfester. Det kan tenkes at et nærmere bekjentskap med informantene hadde ført til at temaet om ekteskapets påvirkning på foreldreskap hadde kunnet blitt tatt opp igjen. Men som en fremmed som ble der noen få timer hadde jeg ikke muligheter for det. Dette viser hvordan det forhandles om hva som sies under et intervju. Forhandlingene skjer både verbalt og non-verbalt. De skjer ikke i et kulturelt vakuum, men formes etter kulturen de er en del av.

Gjensidig vurdering

Hvilke roller antropologene tar eller blir tildelt under et langvarig feltarbeid, har blitt problematisert (Wadel 1991, Aase 1997, Paulgaard 1997) eller tematisert i mange monografier (Kondo 1990, Hutchinson 1996). I intervjusituasjonen som beskrevet ovenfor er det ikke så mye utforming av en rolle som

¹¹ Fedrene som ikke var til stede, ble ringt tilbake til i løpet av de nærmeste dagene. Men de var ikke lenger tilgjengelige.

preger samspillet mellom antropologen og informantene, som en vurdering av hvem lytteren er og hvem informantene er. Vurderingsarbeidet er gjensidig. Man vurderer hverandre i forhold til det man kan fortelle, og i forhold til det man kan spørre om. Foreldrene var opptatt av om jeg hadde noen forutsetninger for å forstå dem. Denne vurderingen ble foretatt flere ganger under intervjuet ved at informantene undersøkte om jeg forsto dem, ved å stille meg spørsmål eller ved å henvise til at jeg hadde to ungdomsgutter selv og forsto det som ble sagt. Mitt vurderingsarbeid besto i å oppfatte om det som ble sagt, var viktig, og om det måtte følges opp videre. Om det måtte undersøkes nærmere, gjaldt det å være sensitiv nok i forhold til informanten for ikke å bryte noen grenser. En overskridelse av grenser ville kunne føre til at informanten ikke ville svare lenger¹², eller til at intervjusituasjonen ble til noe annet, for eksempel en terapisisituasjon. Denne gjensidige vurderingen skjer mer eller mindre ubevisst og gjør intervjusituasjoner om til sårbare situasjoner hvor det er lett å trå feil. Jeg skal referere to episoder som illustrerer et brudd på struktur eller koder for intervjusituasjon. Det handler om det uforutsigbare ved intervjuer og om tap av kontroll.

Å trå feil

Det første eksemplet har noe med å vise 'feil' empati. Et foreldrepar forteller om hvordan det er å være mor og far til en sønn. Fortellingen forløp rolig med jevne avbrytelser fra min side for å få den ene av foreldre til å komme med sine betraktninger. Under samtalen forteller faren om hvor vanskelig det er å oppdra ungdom i byen fordi den sosiale kontrollen er mer eller mindre borte når ungdommene vanker i sentrum. Og jeg nikker for å vise at jeg forstår det. Jeg nikket for å få ham til å fortsette, mens han oppfattet det som en støtte for hans syn. For det jeg ikke visste fram til da, var at det fantes en uløst konflikt i familien som handlet om hvor man skulle bo. Moren ønsket å bo i blokk i byen (det er det de gjør), fordi hun selv sa at hun var «*husredd*», mens faren ønsket å bo i villa på landet og begrunnet det med at det er best for barna. Denne konflikten hadde jeg ingen anelse om før faren brakte det på banen ved å prøve å få støtte av meg for hans syn. Å mestre

¹² Et intervju kom i fare for å bli avsluttet fordi jeg prøvde å gå en vei informanten ikke ville. Moren fortalte at hun ikke hadde etablert et nytt forhold etter skilsmissen på grunn av barna. Jeg prøvde å få vite mer om det. Til dette fikk jeg et knapt replikk: «Var det ikke forholdet mellom mor og barn du var opptatt av?»

konversasjonskunsten¹³ kom godt med under dette intervjuet. Faren var hissig og skulle overbevise meg om at det var best å bo på landet. Han var unådig i sitt ordbruk mot forskere og kvinner. Han sto opp fra sofaen og gikk fram og tilbake på gulvet mens han freste. Moren forholdt seg taus en stund før hun prøvde å roe ned situasjonen ved å henvise til at jeg var gjest og hadde ikke noe med dette å gjøre, han måtte besinne seg og sette seg ned igjen. Hvor man skulle bo, måtte bli en sak mellom dem. Hun ønsket at det som ble sagt, skulle slettes, noe jeg gjorde. Dette åpnet for at det kunne sies at det var interessant for meg å høre at oppdragelsen også handlet om hvor man bodde, at man kunne oppdra barn med forskjellige syn på nettopp det, og at det ikke var så farlig at de var uenige om dette, uenigheter var jo en del av hverdagen. Situasjonen roet seg ned, og intervjuet kunne fortsette. Når lydbåndkassetten ble skrudd av, tok faren opp den situasjonen og beklaget den. Han ønsket ikke at jeg skulle synes noe om dem som familie på bakgrunn av det som skjedde da. Jeg beroliget ham, og ble der en stund for å avslutte på en rolig måte. Det ble da snakket om alt og ingenting. Dette var en situasjon hvor informantene brøt med det som forventes av hvordan man tar imot fremmede folk hjemme hos seg. Faren ringte tilbake noen dager senere og beklaget episoden en gang til.

Når følelser overtar

I den andre episoden var det jeg som brøt noen koder for profesjonell atferd. Jeg hadde i flere dager på rad intervjuet familier med ungdommer som var plassert på institusjon. Dette var den siste i denne uken, og jeg skulle være hos dem kl. 1900. Jeg var ganske sliten og preget av mange av disse historiene. Moren begynte å snakke, så overtok faren, og de pratet lenge annenhver gang uten min innblanding. Mens de snakket, tenkte jeg at de trengte hjelp. Det var så spent og anstrengt at det var nesten uutholdelig for meg å sitte der. I en sekvens var moren så intenst følelsesmessig at det ble for mye for meg: Jeg orket ikke lenger og begynte å gråte. Hun ble overrasket et øyeblikk, stoppet å snakke, og så begynte hun å gråte hun også, og så gråt faren. Vi satt der alle tre og gråt. Jeg unnskyldte meg fordi jeg hadde begynt å gråte, at det ikke var så ille det hun hadde sagt, at jeg hadde hørt mange

¹³ Hutchinson (1996) bruker uttrykket 'the art of conversation' – konversasjonskunsten – for måten hun drev feltarbeidet på. Hun forklarer det som muntlig engasjement i det som foregår. For henne er informantene ikke bare informanter, det vil si objekter for kunnskap, men også mennesker som subjekter. Når noen sier noe, svarer hun på det som sies, ikke for å hente informasjon, men for å uttrykke det hun selv mener om det som sies. På denne måten drives det verdidiskusjoner under feltarbeidet hennes. Denne dialogiske formen gir henne detaljrikdom om det som opptar folk i hverdagen, og om hvordan folk velger mellom alternativer for å skape livet sitt.

slike historier. Men hun var glad for at jeg hadde reagert som jeg hadde gjort, fordi de hadde ikke grått på to år, siden problemene med datteren hadde startet. De hadde bare vært sinte, sinte på datteren, sinte på seg selv, sinte på barnevernet, sinte på skolen. Intervjuet fortsatte deretter og ble til noe annet enn det det hadde begynt som. Det ble en samtale om dem selv som foreldre og ikke lenger en samtale om hvor umulig datteren var. Fokuset gikk fra datterens atferd over til foreldrenes hverdagslige strev med å oppdra henne, noe som var mer i tråd med det jeg var interessert i. Men poenget her er at gråten tilførte intervjuet noe. Det førte oss nærmere enn det situasjonen skulle forutsi. Åpenhets- og fortrolighetsnivået var høyere enn i andre intervjuer. Problemet som oppsto etterpå, er bruk av dette intervjuet. Vi ble nesten for godt kjent med hverandre. Selv om vennskapelige relasjoner er høyt kvotert og ofte beskrives som en forutsetning for gode data – data som får mening ved å være fyldige –, er de ikke så uproblematiske som det høres ut. Vennskapelige relasjoner forplikter dem som er involvert i relasjonen, og fører til begrensning i bruk av data. Man utleverer ikke venners sårbarhet eller hemmeligheter til andre, selv om dette kan si noe om et fenomen eller en kultur. For at dataene skal kunne brukes, må de trekkes ut av vennskapelige relasjoner, og det kan hende at de mister noe i denne prosessen fordi de ble opprinnelig skapt som en del av disse relasjonene.

Oppsummering

Dette feltarbeidet hadde som mål å samle fortellinger om hvordan det er å være mor, far og ungdom. Beskrivelsen av feltarbeidet viser hvordan historiene ble til. Historiene som ble samlet inn, er både like og ulike. Likheten blant historiene er til dels skapt av meg, til dels av informantene. Alle historiene er et produkt av et samspill mellom informantene og meg. De har samme felles tema, foreldreskap eller måter å være mor og far på. De er historier om hvordan man har blitt foreldre og utviklet seg som foreldre. Videre er alle historier organisert omkring en tidsperiode på tre år: årene på ungdomsskolen, det vil si åttende, niende og tiende klasse. De er i så måte påbegynte, men uferdige historier. Foreldrene har vært foreldre før denne tiden og vil fortsette å være det etter denne tiden. De er også uferdige i en annen betydning: Det er ikke alt som sies under et intervju. Foreldrene og ungdommene velger det de vil si, og gir derfor kun delvis kunnskap om temaet. De er også tidsbegrensede fortellinger på den måten at samme person vil kunne fortelle sin historie om å være mor eller far på en annen måte en annen gang eller om tre år. Samtidig er alle fortellingene preget av nåtiden. Har det vært en konflikt dagen før jeg kom, eller samme dag, bærer

historiene preg av det. Har det vært rolig, blir historien også deretter. Noen foreldre forholder seg også til aktuell mediedebatt om foreldreskap, og det farger deler av intervjuene.

Historiene er ulike på den måten at alder, kjønn og familiesammensetning spiller en rolle i det som fortelles. Selv om mødre, fedre og ungdommer prøver å oppnå en konsensus i bildet de ønsker å gi av familien, aktiviserer intervjuet forskjeller. Medlemmene i familiene deler samme syn i noe, men ikke i alt. Innenfor en familie gjør heller ikke alle det samme, og arbeidsdelingen skaper forskjeller ved at den skaper et mangfold av erfaringer. Historiene er også ulike avhengig av hvor ungdommen befinner seg på tidspunktet for intervjuet. Foreldrene som har en ungdom på institusjon, forteller en historie preget av møte med flere instanser innenfor hjelpeapparatet. Disse instansene har vurdert deres evner som foreldre, noe de forholder seg til når de forteller sine historier til meg. De forteller også en historie hvor tiden organiseres kronologisk, noe som er mindre fremtredende i de andre historiene. Kapittel 3 vil gi en tydeligere presentasjon av materialet som ble samlet inn under dette feltarbeidet, og vil vise hvordan historiene har blitt analysert.

Å lokalisere feltarbeidet

Hvordan definere dette mangesidige feltarbeidet? Så langt har jeg gitt det konturer eller omriss av et tradisjonelt feltarbeid, selv om det ikke tydelig kan defineres som 'riktig feltarbeid'. Særlig det siste feltarbeidet bestående av intervjuer bryter med et tradisjonelt feltarbeid. Likevel ble det implisitt dannet et bilde av et tradisjonelt etnografisk felt ved at det ble etablert en type dikotomi mellom 'hjemme' og 'ute', ved at forskjellene mellom antropologens selv og de andres selv ble tydeliggjort, og ved at noen former for kunnskapsproduksjon ble verdsatt framfor andre, særlig de som er basert på antropologens erfaringer og familiaritet med en annen kultur (Gupta & Fergusson 1997).

Et desentrert feltarbeid

Gupta & Fergusson kritiserer måten et felt som baserer seg på et feltarbeid med påfølgende deltagende observasjon som metode, konstrueres. De hevder at en slik konstruksjon av det etnografiske feltet har mange begrensninger i forhold til hva som kan studeres, hvor det studeres, og til hvilken kunnskap som produseres. De argumenterer derfor for et desentrert feltarbeid – «decentered fieldwork» (Gupta & Fergusson 1997b). Et desentrert feltarbeid

kan forstås som et feltarbeid uten forankring i et bestemt sted, uten spesifikk lokalitet, men som en metode som gjør at kulturelt posisjonerte kunnskaper tydeliggjøres. Utgangspunktet for forskningsdesign er makroteoretiske begreper og et delokalisert feltarbeid. Marcus (1995, 1998) anvender begrepet «multi-sited ethnography» for å henvise til det samme fenomenet. Slike monografier

move out from the single sites and local situations of conventional ethnographic research designs to examine the circulation of cultural meanings, objects, and identities in diffuse time-space (Marcus 1995:96).

Ortners' prosjekt om å studere klasse i USA er et eksempel på det. Hun nevner at hun hadde flere valgmuligheter eller alternativer til metodedesign da hun begynte å studere klasse i USA. Det ene alternativet var å studere et arbeidssted, men slike studier ser ut til å trylle fram skiller mellom hjem og arbeid, mellom offentlig og privat. Det andre alternativet var å gjøre feltarbeid i et lite lokalsamfunn «in which something like the totality of relations of the society – of class and family and work and play and all the rest – are enacted within a single place» (Ortner 1997:61). Selv om dette kunne være interessant sett i et historisk perspektiv, ville et slikt design hindre henne i å få tak i noen av problemene knyttet til livet i USA.

Most Americans live in a condition in which the totality of their relations is precisely not played out within a single geographic location and a single universe of known others, both at a given point in time and across time. (ibid:62).

Da hun ble invitert til å feire 30-årsjubileum for avgangsklassen fra high school, så hun en mulighet til metodedesignet hun ønsket. Hun bestemte seg for å intervju dem som hadde gått siste året på high school sammen med henne. Dette ville gi henne informasjon om sosial mobilitet. Men de fleste informantene bodde ikke lenger i Newark, men var spredt utover hele USA. Dette ville føre til utallige reiser, noe som er en motsetning i forhold til tradisjonelt feltarbeid. Hun valgte allikevel bort et stedbundet feltarbeid for å bli «a mobile ethnographer» (Marcus 1995).

Det er i denne nyere metodiske tradisjonen som sprenger grensene for feltarbeidet, både når det gjelder sted og tid, at jeg ønsker å plassere denne monografien. En slik tilnærming betyr ikke at jeg forlater det Ortner betrakter som «the ethnographic stance» – «First and foremost a commitment to what Geertz has called 'thickness', to producing understanding through richness, texture, and detail, rather than parsimony, refinement, and (in the

sense used by mathematicians) elegance» (Ortner 1995:174). Avhandlingens datamateriale består av mødrenes og fedrenes fortellinger om hvordan det er å være mor og far for en sønn og en datter i Norge i dag. De er fylldige intervjuer som inneholder beskrivelser av situasjoner, hendelser, konflikter, gode stunder osv. Men intervjuene er siste ledd i en prosess som startet med et langvarig opphold som ble utformet som et feltarbeid og med en studie om ungdomsinstitusjoner. Disse utgjør kulturelle kontekster som rammer inn utsagnene i fortellingene. De var med på å lage problemstillinger som trengte utdyping, og som resulterte i at foreldrene ble intervjuet. I kapittel 2 vil jeg også vise at vitenskapelige diskurser om barn, ungdom, familie, mor og far utgjør en kontekst for en tolkning av mødrenes og fedrenes fortellinger. De vil si noe om hvordan fortellingene gitt av mødrene, fedrene og ungdommene kan forstås, og hvordan de kan plasseres innenfor den gjeldende diskurs om barn og ungdom, far og mor i den vestlige verden.

Å plassere monografien innenfor tradisjonen som et desentrert feltarbeid representerer, betyr heller ikke at sted blir uinteressant. Men når man tar utgangspunkt i denne type feltarbeid er stedet ikke lenger noe som finnes der ute, en landsby eller en øy, det er et sted som må rekonstrueres gjennom praksis (de Certeau 1984, Appadurai 1996, Olwig & Hastrup 1997). Hvordan dannes 'stedet' i monografien? Jeg vil ta utgangspunkt i det feltarbeidet som består av intervjuer, for å gi feltarbeidet en lokalitet. Grunnen til det er at det er det mest tydelige på nettopp konstruksjonen av stedet gjennom praksis.

Feltarbeidets stedlig forankring

Hvordan kan et datamateriale bestående av fortellinger gitt av mødre, fedre og ungdommer forankres stedlig? I det følgende vil jeg vise hvordan 'stedet' ble utvidet fra det å starte med to skoler og en institusjon i Oslo, til å inkludere andre land. Utenlandsreiser og innvandrere ble en del av fortellinger når foreldrene fortalte om det å være mor eller far i Norge. Når stedet dannes i samarbeid med informantene, er det klart at feltarbeid i sin opprinnelige betydning mister sin hensikt. Men det er ikke slik at et bestemt sted definert på forhånd av antropologen blir mer eller mindre verdiløst. Antropologen er nødt til å forankre sitt feltarbeid et sted om monografien skal kunne ha en verdi, selv om det kan være hensiktsmessig å betrakte grensene rundt et område som fiktive og ikke som reelle. Antropologens fiktive avgrensning av et sted kan være utgangspunktet for noe, om ikke alt. Av familiære grunner ble Oslo valgt som 'stedet' og to skoler og en krise- og utredningsinstitusjon som 'steder' hvor informantene skulle rekrutteres fra. At antropologen har felles erfaringer med informantene, er viktig i dannelsen av antropologisk kunnskap.

Ved å ta del i dagliglivet, ved å gjøre det informantene gjør, det vil si ved å delta i det levde livet, erverver antropologen seg en type kunnskap som andre metoder ikke gir tilgang til. I valg av informantene var det derfor viktig å finne arenaer som jeg hadde et viss kjennskap til, arenaer som hadde gitt meg erfaringer som kunne sammenlignes med det foreldrene og ungdommene som skulle intervjues, hadde hatt. Institusjonsverdenen var kjent i og med at jeg hadde drevet tradisjonelt feltarbeid i to perioder, den ene i 1991, den andre i 1994.¹⁴

Skoler var også en kjent arena, da jeg selv har vært forelder til to ungdommer på skolen. Oslo er et sted som i utgangspunktet er så stort og uensartet at en avgrensning må til. Ut fra den kjennskap man har til byen når det gjelder bosetting etter sosioøkonomiske kriterier og deres påvirkning på foreldreskap, var det opprinnelig planlagt å få en skole i øst og en skole i vest til å være med i undersøkelsen. Et annet alternativt var å få en skole nær bygrensen og en skole i sentrum. I første omgang ble skolene trukket tilfeldig blant skolene i byen etter kriterier fastlagt i de to ovennevnte alternativene. Det viste seg at de første skolene som ble kontaktet, ikke ønsket å være med i undersøkelsen. Det ble til slutt slik at de to første skolene som sa ja, ble med i utvalget. Skolene i undersøkelsen kan plasseres et sted midt mellom sentrum og bygrensen. I etterkant synes jeg at dette har blitt til en styrke på den måten at materialet ikke tryller fram skiller på grunn av klassebakgrunn (jf. Ortner ovenfor om hva noen design får fram av materialet). Familiene i undersøkelsen har bodd på forskjellige steder i byen, men alle nevnte at da barna skulle begynne på skolen, stoppet flyttingen mellom bydelene og innenfor bydelen. De ble boende på samme sted slik at barna unngikk å bytte skole. Det vil si at familiene hadde en botid mellom ti og femten år på samme sted da de ble intervjuet. Bydelene er veletablerte bydeler som består av industrier, små kjøpesentre, grønne anlegg, terrassehus, lavblokker og rekkehus med hage. I utvalget er alle tre former for bolig representert. Avstanden til sentrum (ca. 15 minutter med t-banen) betegnes som «*passende*» av foreldrene. Det er kort for dem som skal på jobb, og langt nok for at ungdommene kan beskyttes fra det som skjer i sentrum (tilfeldig gatevold, salg av narkotika, gjengoppgjør, slik foreldrene uttrykte det).

Når det gjelder familier med ungdom på institusjon, er det ikke mulig å avgrense et område innenfor Oslo. Krise- og utredningsinstitusjoner tar imot

¹⁴ Dette resulterte i to rapporter, den ene i 1993 med tittel «Det organiserte nederlaget. Krise og utredningsinstitusjoners vanskelige stilling» (BVU 1/1993), den andre i 1997 med tittel «Den komplekse virkelighet. Krise- og utredningsinstitusjoners tvetydige verden» (NOVA 11/97). Begge har vært nevnt tidligere i kapitlet.

ungdommer fra alle bydeler og familiene i denne gruppen kan ikke stedsfestes på samme måte som de andre. Boligstandarden varierer, fra eneboliger til høyblokker. Det finnes flere flyttinger de to siste årene i denne gruppen. Foreldrene begrunnet det med at de trodde at et miljøskifte med bytting av skole og nye venner ville hjelpe ungdommen. Men det viste seg at ungdommene dette gjaldt, dro tilbake til miljøet på forrige bosted. Noen av ungdommene i denne gruppen ble intervjuet hjemme, mens andre ble intervjuet på institusjonen de befant seg på etter oppholdet på krise- og utredningsinstitusjonen. Disse stedene var flere mil utenfor Oslo – på landet. Bortsett fra ett sted lå institusjonene godt unna tettsteder, i skogsområder. Institusjonen som sted hører både til by og til bygda med utredningsinstitusjon i byen og omsorgsinstitusjon på landet.

Hastrup & Olwig (1997) peker på nødvendigheten av å innta en prosessorientert tilnærming til feltarbeidet på den måten at nye steder kan inkluderes om de viser seg å være relevante for det temaet som studeres. I foreldrenes historier er bygda et slikt sted som skapes gjennom fortellinger, og som har relevans for temaet som studeres. Samtlige foreldre var innflyttere til byen, og bygda ble til et referansepunkt når det gjaldt deres forståelse av ungdom i dag og hvordan de selv skulle utforme sitt foreldreskap. Bygda var et trygt oppvekststed i motsetning til storbyen, selv om «*det også var problemer på landet på den tiden,*» slik mange foreldre uttrykte det. Storbyen ble fremstilt som farlig og krevende, med liten mulighet for å utøve sosial kontroll. Bygda og storby er derfor også en dimensjon ved 'stedet' i tillegg til dimensjonen skolen og institusjon. 'Stedet' som kom fram av informantenes fortellinger, har blitt flerlokalt: storby, skole, institusjon, bygda. De er en del av måten mødre og fedre forteller om seg selv som foreldre på. Men 'stedet' består ikke bare av det nære, det nasjonale. Stedet utvides til å inkludere det globale ved at foreldrene trekker inn 'folk fra andre land' eller 'reiser i utlandet' i fortellingene som en referanseramme for egen foreldrepraksis og ungdomstid. I kategorien 'folk fra andre land' inngår både jeg som antropolog og andre innvandrere i Norge. Informantene forholdt seg til at andre «*ikke oppdro barn på den måten man gjør det her i landet.*» Historiene gitt av ungdommene og foreldrene skaper på den måten en geografisk kontekst som består av en dimensjon lokal-global som bakgrunn for egen forståelse av oppdragelsespraksis og oppvekst.

En tilnærming til lokalitet eller sted som baserer seg på informantenes konstruksjon av 'stedet', har fått en del antropologer til å si at det lokale bæres av subjektet, at stedet finnes i aktørene, i informantene (Hannerz 1996, Ortner 1997). Sted er «embodied» i folk. Når det sies at stedet er 'embodied',

forstår jeg det slik at stedet setter sine spor i mennesker. Informantene kan sies å være preget, fysisk og sjelelig, av stedene de refererer til i fortellingene. Noen steder er mer 'embodied' enn andre, og noen steder er 'embodied' kun i én generasjon og ikke i den andre. I foreldrenes fortellinger finnes først bygda som representant for det som er trygt og godt. Så finnes byen, som fremstilles som det spennende og frigjørende for dem under deres egen ungdomstid, men som farlig og utrygg for deres egne barn. Byen er også stedet som gir foreldrene «*stress som setter sine merker i kroppen*» i motsetning til erindringer om «*landsbygda, hvor tempoet var roligere*». Deretter kommer hytta, for dem som har en, som stedet hvor familien samles og har det rolig og fredfullt sammen. Til slutt fremstilles utlandet som stedet for rike og eksotiske opplevelser. For ungdommene er bygda stedet hvor besteforeldrene bor, sentrum i byen er det forbudte stedet, men stedet fullt av spenning. Nærmiljøet er stedet som er trygt, godt og kjedelig, «*for det finnes ingenting her,*» slik som en gutt uttrykte det. Hytta er stedet «*man ikke drar til lenger nå som man er blitt så stor*» (jente), men det er også stedet man håper å kunne dra til med venner i nærmeste fremtid, uten foreldrenes tilsyn. Reiser til utlandet kommer i kategori statussymbol. For ungdommene som er plassert på institusjon på landet, er 'landet', 'bygda' «*dødskjedelig, men en nødvendighet*» (gutt). Bygda er også trygt, på den måten at «*det finnes ingen fristelser her*» (jente). Men bygda er også stedet som oppleves som skjermet, «*fjernt fra virkeligheten. Man lærer jo ingenting her. Jeg får nok tilbakefall med en gang jeg er i byen. Det har skjedd før*» (jente). I eksemplene tydeliggjøres det at 'stedet' ikke er noe entydig og avgrensbart, fordi menneskene forflytter seg mellom forskjellige steder for kortere eller lengre tid. Men menneskene har med seg erfaringer fra de forskjellige steder de ferdes i, som de bruker som referanseramme for å gi mening til det livet de lever nå.

Å utkrystallisere kjærlighet og autoritet

I innledningen ble de nevnt at kjærlighet og autoritet var inngangsporter til å forstå relasjoner mellom foreldre og barn og ungdom. Hvorfor ble disse to begrepene valgt som hjelpemidler i en analyse av foreldreskap? Det er empirien i feltarbeidet på institusjonen og i det langvarige oppholdet utformet som feltarbeid som har gitt grunnlag for å utkrystallisere kjærlighet og autoritet som begrep som kan si noe om moderskap og faderskap. I delen *Når det personlige får relevans* ble det antydnet i form av spørsmål at forskjellige kulturelle forståelser av autoritet og kjærlighet kunne ligge til grunn for forskjellige oppdragelsespraksiser. I delen *Møte med institusjonsverden* ble

det antydnet at den overdrevne voksenrollen som finnes på institusjon, kan tolkes som en symbolsk tydeliggjøring av den voksne som autoritet. Når ungdommene bryter kodene for god oppførsel, endres relasjoner mellom generasjoner fra å være egalitære til å bli hierarkiske. Det ble også hevdet at institusjonens verden per definisjon måtte være annerledes enn familiens. Forskjellene ga institusjonenes eksistensgrunnlag. I det som følger, vil jeg legge fram mer kunnskap som ble produsert under feltarbeidet på institusjon. Det vil belyse grundigere hvordan feltarbeidet på institusjon har vært med på å utkrystallisere kjærlighet og autoritet som innfallsvinkel til studiet av foreldreskap. Men først vil jeg vise hvordan kjærlighet og autoritet har fått relevans de siste tjue årene ved at deres tidligere betydning ble problematisert.

Historisk perspektiv på kjærlighet og autoritet

En av fordelene ved å leve i et daglig feltarbeid (Longva 2001), er at det gjør det mulig å delta i et samfunns historiske tid. Dette gir en innsikt i en kultur som mer eller mindre lange og avbrutte feltarbeid ikke kan gi. Det viser seg for eksempel at autoritet og kjærlighet mellom foreldre og barn har vært gjenstand for offentlig debatt de tjue årene jeg har bodd i Norge. Hvorfor dette opptar befolkningen, hvorfor det er temaer som med jevne mellomrom blir satt på dagsorden i det offentlige rom, har vært vanskelig å forstå. Hvorfor gikk kunnskapen fra å være taus til å bli eksplisitt? Mens jeg arbeidet med kapittel 2 *Foreldreskap i tid og rom*, leste jeg Holters beskrivelse av den historiske utviklingen av familien i Nord-Europa, som hun begrunner i politiske og strukturelle endringer (Holter 1975). Lesingen kastet en del lys over flere spørsmål.

Holter var først og fremst opptatt av å studere klasseforskjeller i Nord-Europa og hvordan disse kommer til uttrykk i familielivet. Hun nevner at familien i alle klasser til en viss grad er «dannet i den borgerlige families bilde», og at «i dag er det denne form som er den dominerende» (Holter 1975:33). Den er idealet som ga opphav til det man senere har kalt kjernefamilien, det vil si en familieenhet bestående av mor, far og barn og hvis oppgave er reproduksjon av arbeidskraften. Ifølge henne ble denne enheten utskilt fra slekten og strukturert innad på et hierarkisk prinsipp med farsautoritet som den avgjørende instans og med kvinnen som underordnet mannen. Når det gjelder barnas stilling i familien, synes det som om utforming av kjernefamilien innebar at de ble mer avgrenset fra andre relasjoner enn det som var tilfellet tidligere. Underordningen under foreldrene fremsto klarere, noe som ifølge henne ga seg uttrykk i en streng og straffende opp-

dragelse. I familien hersker far over mor og mor over barna, noe som får henne til å konkludere med at barna tidlig lærer seg at alle relasjoner er maktrelasjoner. Farens stilling som dømmende og straffende myndighet ble styrket i denne perioden av nye religiøse strømninger. Ifølge henne får noen borgerlige begreper i denne strukturen en spesifikk betydning. Kjærlighet forbindes med kvinnens underkastelse under mannen, foreldreaktelse betyr at barna lærer seg å akte den som er i en overlegen posisjon, det vil si faren. Det finnes også andre trekk ved denne familien som nevnes: et økende skille mellom en privat og en offentlig sfære, forandring i boformene osv.¹⁵ I denne omgangen ønsker jeg å holde meg til hennes utheving av den borgerlige families repressive trekk.

Holter står teoretisk innenfor den marxistiske tradisjonen og måten hun frembringer analysen sin på, preges av hennes ståsted. Det kan tenkes at en person med et annet ståsted hadde fremstilt utviklingen av den borgerlige familien uten å legge så stor vekt på de repressive trekkene. Dannelse og utvikling av den borgerlige familie er et trekk ved hele Europa i denne perioden (fra ca. 1600-tallet og utover), og den er blitt analysert på en mindre dramatisk måte (Segalen 1986). Men mens jeg leste Holters kapittel, fikk jeg en opplevelse av at dette har jeg blitt fortalt tidligere, en slik versjon av historien har jeg fått referert før, ikke med de samme ordene, men med samme innhold. I samtaler med nordmenn (for det meste de over 40) kommer denne versjonen av fortiden ofte fram, en fortid preget av autoritære foreldre, helst fedre, og av autoritære lærere, autoritære menn som ikke så, ikke hørte og ikke tok hensyn til kvinner og barn. Det er en fortid preget av undertrykking, av makt utøvd mot den forsvarsløse. Øverst i hierarkiet står kirken med sine mektige fordømmende menn som utstøttet hvem de måtte ønske. Ofte avsluttes fortellingen med følgende utsagn: «Norge ble kristnet med sverd.» Og dette utsagnet sier alt ifølge personen som sier det. Det inneholder fortidens kulde og hardhet, fortidens tvang. Og for å understreke fortidens manglende varme og kjærlighet henvises det ofte til et bibelvers: «Den man elsker, tukter man». Dette verset som forbinder kjærlighet med tukting, er ment å oppsummere tidligere barneoppdragelse.

Det virker som om dette bildet av fortid preget av autoritære voksne og autoritære samfunnsinstitusjoner er et folkeei, en del av den kulturelle kapital noen nordmenn har om sitt land. I dette lyset får utsagnet 'å bestemme over seg selv' en annen mening. Det samme gjelder 'å forstå barnet' som har noe å gjøre med å se barnet, med å ta hensyn til. Utsagnene blir ikke lenger

¹⁵ Jfr. også Rudberg 1983, Berentzen & Berggreen 1987, Løfgren 1984, 1987, Frykman & Løfgren 1994

bare en del av utviklingspsykologisjargongen, men det blir verdier som man har kjempet for. M.a.o. har man kjempet for en kjærlighet mellom foreldre og barn som er løsrevet fra tukt, og for en mindre autoritær autoritet. De tjuv årene som har vært, kan ses på som en tid hvor man har prøvd å gi et nytt innhold til begrepene kjærlighet og autoritet. Dette innholdet skulle løsriveres fra den tradisjonelle, religiøse kulturen som begrepene var en del av. I neste kapittel vil man se at «psy-fagene», det vil si vitenskapen, har gitt en del retningslinjer om hvordan begrepene skulle utformes videre.

Institusjonens forståelse av foreldreskap: kjærlighet og autoritet 'kjønnes'

I prosjektrapporten som omhandler feltarbeidet på institusjon fokuseres det på ideologien som forvaltes innenfor disse institusjoner, og hvordan den nedfelles i praksis (Hennum 1997). Med ideologi menes forestillinger man har om hvorfor verden er slik den er. Forestillinger miljøarbeiderne har om sitt arbeid og om ungdommene, forestillinger ungdommene har om institusjonen og om seg selv, alt dette er med på å gi en forståelse av hvilke organisasjoner krise- og utredningsinstitusjoner er. Det er særlig noen forestillinger som har relevans i forhold til avhandlingen. De første er miljøarbeidernes forståelse av hvorfor ungdommene blir plassert på institusjon. De andre er deres oppfatninger av hva deres arbeid består av. De to står selvstendig i et nært forhold til hverandre.

En institusjonsplassering er en kontrakt mellom fire aktører: ungdommen, foreldrene, den kommunale barneverntjenesten og institusjonen. Det juridiske utgangspunktet for bruk av særtiltak er ifølge barnevernloven § 4-24: «Et barn som har vist alvorlige atferdsvansker – ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet, ved vedvarende misbruk av rusmidler, eller på annen måte». De viktigste henvisningsgrunner er derfor også rusmisbruk og kriminalitet, utagering og voldelig atferd, skoleskulk og vagabondering.¹⁶ Det er ungdommer som tydelig bryter grenser for hva som anses for normal og akseptabel atferd. Innad på institusjoner finnes det tilleggsforklaringer for hvorfor ungdommene blir plassert. Personalet bruker modeller hentet fra psykologi og pedagogikk for å forstå ungdommene. Psykologiske modeller forklarer problemer ut ifra mor–barn forhold, og gjør at mange av disse barna oppfattes som relasjonsskadede barn. Pedagogiske modeller viser til feil eller manglende oppdragelse. Ungdom har ikke lært det de skulle ha lært av sosiale og kulturelle normer. Disse modeller er basert på en idé om hva godt

¹⁶ Kilde: institusjonenes registreringssystem, IDA

foreldreskap er, og denne brukes til vurdering av foreldrene som omsorgspersoner og som oppdragere. Hva denne ideen består i, tydeliggjøres i noen sammenhenger. På møter hvor hver enkelt ungdom drøftes, blir foreldrene et tema. De blir beskrevet i forhold til relasjonen de har til sitt barn. Disse beskrivelsene gir en kunnskap om hva som forventes av en relasjon mellom foreldre og barn, og om egenskaper ved foreldrene. Forholdet mellom foreldre og barn defineres ut ifra et mangelfullt foreldreskap. Foreldrene beskrives som voksne som ikke har de egenskapene og den kompetansen som det forutsettes at foreldre skal ha. Foreldrene betegnes som voksne som ikke har kontroll over datteren eller sønnen, som ikke kan sette grenser, som ikke vet hvordan man håndterer konflikter, som ikke ser ungdommenes behov for grenser og kontroll. Det vil si at det er det som vanligvis betegnes som autoritet, som problematiseres. Kontroll, grense, inkompetanse er ord som brukes i offentlig sammenheng, det vil si under møter. Men det er ikke bare ved formelle møter at foreldrene diskuteres. I uformelle settinger kommer det en kunnskap om dem som er basert på en vurdering av deres livsstil. Dette er en verdiladet og mer følelsespreget kunnskap. I den sammenheng beskrives foreldrene som personer som velger gale verdier. De beskrives som voksne som ikke gir tid og kjærlighet til barna, som voksne som kjøper barn, som skjemmer bort barn med materielle ting, men ikke med kjærlighet, som voksne som velger materialisme fremfor kjærlighet. I denne konteksten er det kjærlighet som problematiseres.

Det som er interessant, er at mens miljøarbeiderne snakker generelt om foreldrene, refererer de faktisk til mødrene. Mange fedre er forsvunnet fra barnas liv tidlig i barndommen, oftest på grunn av skilsmisse. Disse fedrene har for det meste ikke vært i stand til å følge opp kontakten på grunn av egne problemer (alkoholisme, vold, arbeidsledighet osv.). Andre fedre kommer på banen først når mødre har søkt om hjelp, og når de blir innkalt av barneverntjenesten. Det er ikke sjelden at de ikke kommer på møter, og at mødrene kommer alene. Mødrene vurderes likt av både mannlige og kvinnelige miljøarbeidere. De oppfattes som utilstrekkelige og mangelfulle når deres barn blir ungdom. Mødrene kan på en måte ikke bedre. Mødrene som hadde en høy verdi mens barna var små, forandrer seg til dårlige mødre under ungdomstiden, og bildet av den dårlige forelder blir til en kvinne som er hjelpeløs, uten kontroll, og som ikke evner å sette grenser. Dette er i tråd med en del annen forskning som har blitt gjort på dette feltet (Caplan 1989, Ericsson 1996, Ladd-Taylor & Umansky 1998). I denne konteksten er det ikke uvanlig å høre at det ungdommene trenger, er en far, en autoritetsfigur, en som kan si nei.

Det er også i denne konteksten at miljøarbeideren utformer sin rolle. Denne rollen utformes i samspillet mellom miljøarbeidernes forestillinger om hvorfor ungdommene blir plassert, og miljøarbeidernes forestillinger om hva som må gjøres for at ungdommen klarer seg uten en institusjonsplassering. Når miljøarbeiderne drøfter tiltak i forhold til ungdommene, blir det lagt vekt på hvilken type voksne ungdommene trenger å være i samspill med. Det implisitte i dette er ideen om at ungdommene formes etter de voksne de har relasjoner til, som om voksne gir noen av sine egenskaper over til ungdommen de er i samspill med. Å forandre en ungdom, noe som er det endelige målet for en plassering, innebærer derfor å finne voksne som er annerledes enn dem denne ungdommen har vært i kontakt med fram til plasseringen. I praksis betyr det å finne andre voksne enn mangelfulle mødre. Personalet har klare forestillinger om hvem den gode miljøarbeideren er. Det er en person med egenskaper som kan fylle ungdommenes behov, og vekten blir lagt på behov for kontroll, grenser og orden. En god miljøarbeider skal kunne fylle ungdommens mangeltilstand og kunne rekonstruere orden ved å innføre grenser i livet og ved å være en autoritet. Han eller hun skal også ha en del egenskaper som kan forbindes med dyder eller moralske egenskaper, slik som ærlighet, respekt, toleranse, ordentlighet osv. På institusjoner beskrives den voksne som ungdommene trenger, som «den tydelige voksne». 'Den tydelige voksne' er kjønnet på den måten at den kulturelt kan assosieres med den tradisjonelle mansrolle. Skjematiske trekk ved denne mannspersonen er at han skal ses, høres, kjennes, ha konturer. Den tydelige voksne skal representere grenser og skjerming, implisitt motstand, og autoritet, implisitt makt og tillit.

Verdiene som underbygger institusjonenes forståelse av foreldreskap, blir sjelden drøftet eller diskutert. Mødrenes mangelfullhet blir fremstilt som naturlig, ikke kulturelt konstruert. Det er noe innlysende over mødrenes manglende evner til å håndtere ungdommene. Det at de svært ofte søker hjelp i barnevernet når ungdommen ikke lenger hører på dem, er med på å underbygge det naturlige ved deres mangelfullhet. I denne måten å tenke på er det derfor like åpenbart at det er menn som representanter for orden og moral, som anses som bedre voksne modeller når barn blir til ungdom. Det er en av grunnene til at menn foretrekkes på disse institusjonene når en stilling er ledig. Institusjonenes refleksjoner over ungdommenes behov og hvordan de skal møtes, avdekker et syn på foreldreskap som et komplementært forhold mellom menn og kvinner, fedre og mødre. Mødre fremstår som omsorgsgivende, fedre som normgivende.

Det er dette foreldreskapet institusjonen prøver å gjenskape for ungdommene den har omsorg for, ved utforming av miljøarbeiderrollen. Ved å bøte på det som anses som et halvt foreldreskap bestående av mødre, rekonstrueres det et helt foreldreskap bestående av menn og kvinner. Ved at menn defineres som mangelvare i ungdommenes liv, får mennene en merverdi i forhold til kvinnene, noe som fører til at det etableres et hierarki innenfor institusjonen mellom kjønnene hvor mennene posisjoneres høyere enn kvinnene. Dette hierarkiet er også å finne mellom generasjonene. Som nevnt tidligere er det et premiss ved disse institusjonene at de voksne bestemmer, uansett kjønn. Mange steder blir dette sagt eksplisitt til ungdommene når de ankommer til institusjonen. Det er ikke noe poeng her å diskutere alle strategier ungdommene har for å opponere mot det som oppfattes som maktutøvelse. Poenget ved å påpeke dette gitte premisset er å vise hvordan institusjonen gjenskaper det som forbindes med den patriarkalske vestlige middelklassefamilie: relasjoner organisert hierarkisk etter kjønn og alder.

Institusjonens forestillinger om foreldreskap og dens konstruksjon av 'familien' danner bakteppet for de problemstillingene som tas opp i avhandlingen. Er det slik at disse foreldrene ikke klarte å sette grenser? I så fall hvordan og hvorfor klarte de det ikke? Hvilke mekanismer førte til at de mistet autoriteten? Hva var det med denne 'feil kjærlighet' til barnet? Hvordan var det i familier med ungdom som ikke ble plassert på institusjon? Hvordan satt disse foreldrene grenser? Hvordan viste de kjærlighet? Er fedre bedre foreldre i ungdomstiden? I så fall hvorfor? Hvor mye er de til stede i ungdommenes liv? Dette er spørsmål som dukket opp etter hvert under feltarbeidet, men uten at det ble anledning til å undersøke videre.¹⁷ Det ble til at det usagte og det implisitte i det å være foreldre til tenåringer måtte undersøkes i en annen sammenheng.

Foreldreskap som et lokalt og globalt tema

I dette kapitlet har jeg vist måten dataene ble samlet inn på, og jeg har drøftet min rolle som redskap i denne prosessen. Jeg har også vist at feltarbeidet har vært mangfoldig. Feltarbeidet bærer preg av å være en kombinasjon av desentrert feltarbeid og riktig feltarbeid. Det begynte med en flytting fra Frankrike til Norge for mange år siden, det fortsatte med en studie av institusjoner som tar imot ungdommer plassert etter lov om barnevern-

¹⁷ Det var ikke blitt søkt tillatelse fra datatilsynet om å intervju foreldrene. Konsesjonen gjaldt ungdommene og personalet. Prosjektet var også blitt presentert som et rent institusjonsprosjekt, det vil si om livet på institusjon.

tjenester, til slutt ble det utvidet med intervjuer med mødre, fedre og jenter og gutter på 15–16 år. Hensikten med å legge fram feltarbeid som hverdagspraksis var å vise hvordan jeg gradvis ble mer sensitiv i forhold til kulturelle forskjeller i måter å oppfatte mor, barn og ungdom på. I den forbindelse brukte jeg eksempler fra egen praksis i moderskapet. Et langvarig feltarbeid åpnet også for en forståelse av kjærlighet og autoritet som historiske begreper. Feltarbeidet på institusjon belyste en utforming av en voksenrolle som var i tråd med en patriarkalsk forståelse av relasjoner mellom familiemedlemmer. Det man kan spørre seg er om denne utformingen er et uttrykk for en kulturell voksenrolle som er taushetsbelagt i hverdagen, men som har livsrett i noen situasjoner. Den er i strid med de ideologiske og politiske mål som ellers er rådende i samfunnet, og som fremhever egalitære og likestilte relasjoner. Feltarbeidet som besto i å intervjuer folk ga innsikt i hvordan fortellinger kan stedsforankres. Sted ble til gjennom praksis og mange steder ble inkludert som relevante i utformingen av foreldrepraksis. Hvordan intervjuer kan gi kulturelle kunnskaper, og hvordan de analyseres, vil bli behandlet i kapittel 3.

Jeg har nevnt at hensikten med et feltarbeid er å produsere kunnskap om et fenomen på et bestemt sted på et bestemt tidspunkt. Dette utgjorde tidligere kjernen i kulturbegrepet, da tydelige grenser ble satt av antropologer i deres strev etter å konstruere kulturer. Når feltarbeidet som metode for datainnsamling endres, får dette konsekvenser for måten kultur oppfattes på. Dette gjenspeiles i nåtidige diskusjoner omkring kulturbegrepet som legger vekt på at kultur produseres og reproduseres gjennom menneskelig praksis. Kulturen fremstilles mindre som en objektiv størrelse, og mer som en subjektiv størrelse. I et slikt perspektiv blir både informantene og antropologen plassert i kulturen og skapt av kulturen, og monografiene fremstilles som produkter av menneskelig samhandling (Abu-Lughold 1991, Ingold 1993, Wikan 1993, Borofski 1994, Friedman 1994, Argyrou 1999, Brumann 1999). Kulturen fremstilles heller ikke lenger som homogen og statisk, men som i bevegelse og i endring, både innenfor egne nasjonale grenser og mellom nasjonale grenser. Mennesker betraktes som lokale og globale på et og samme sted og på et og samme tidspunkt (Hannerz 1992, 1996).

Dette gjør det vanskeligere å definere tydelig hva som utgjør det lokale, og hva som utgjør det globale. Hvordan det lokale preges av det globale, eller hvilken form det globale tar i det lokale, blir heller ikke lett å gjøre rede for. I redegjørelsen for hvordan det etnografiske feltet ble konstruert, har jeg lagt vekt på møtet med den lokale kulturen og rollen den har hatt i valg av temaet og dets tilnærming. Men diskursen på lokalnivået kan også sies å

bære preg av en større diskurs i den vestlige verden om endringer i familier som følge av moderniseringsprosesser, og om normer for hvordan barn og ungdom bør ha det. Denne diskursen visker til en viss grad ut særpreget som det lokale er bærer av, ved å vise hvordan det lokale også avspeiler det globale. Det er dette som vil bli tatt opp i det neste kapitlet.

2 Foreldreskap i tid og rom

Dette kapitlet vil prøve å gi et substansielt innhold til begrepet foreldre. Ved å ta utgangspunkt i ulike forskningsfelter vil jeg lage en historisk og kulturell ramme for forståelse av foreldreskap som en kjønnrelasjon mellom voksne og barn, hvor kjærlighet og autoritet utgjør to grunnleggende pilarer. Det vil vise seg at den vitenskapelige diskursen har vært med på å danne kulturelle historier som foreldrene tyr til når de skal beskrive sin utøvelse av moderskap og faderskap. Kulturelle historier som danner grunnlaget for en fortelling om foreldreskap, vil det bli redegjort for i øvrige kapitler i avhandlingen. Ved å betrakte den vitenskapelige diskursen som en transnasjonal diskurs plasseres også den lokale diskursen om foreldreskap i en mer global diskurs om hvordan foreldreskap utformes.

Det er en økende tendens til å betrakte forskningens begrepsproduksjon både som selvproduserende og som produserende av begrepene som mennesker anvender i forståelse og begrepsfestelse av sine liv og erfaringer (Rabinow 1984, Weedon 1992, Ambert 1994, Nader 1996, Lupton & Barclay 1997, Edwards & Ribbens 1998, Moore 1999, Dienhart 1998). Disiplinene utgjør en del av den kulturelle kapitalen i et samfunn, og den samfunnsvitenskapelige produksjonen kan derfor også betraktes som et uttrykk for kulturen de er en del av. Ved å identifisere de dominante diskursene¹⁸ innenfor tre forskningsfelter – familieforskning, barne- og ungdomsforskning, kjønnsforskning – vil jeg plassere avhandlingens tema innenfor den forskningen som har vært gjort før. En slik identifisering vil tydeliggjøre hvordan det vil bli arbeidet videre med temaet ved å fremheve noen begreper. En diskursiv tilnærming vil vise hvordan forskning innenfor noen områder har vært sentrale i kategoriseringen av mor, far, barn og ungdom, og spesielt i identifiseringen av hva som forstås som det normale og som avvik.

¹⁸ Diskurser er måter å representere eller fremstille fenomener og praksiser på. De er uttrykt både i tekster (skrevne eller muntlige) og i sosiale og kroppslige (embodied) praksiser. Diskurser kan betraktes som et sett av kunnskaper som hjelper subjektet med å produsere begreper. Ut fra dette perspektivet speiler eller beskriver diskurser ikke bare virkeligheten, de spiller også en vesentlig rolle i konstitueringen av virkeligheten, av vår kunnskap om verden. Viktige spørsmål knyttes til makten mellom forskjellige diskurser: Hvem tjener på at noen diskurser fremstår som sannere enn andre? Hvordan reproduseres maktrelasjoner i diskurser? Hvilke andre diskurser produseres som alternative til de dominante (Fairclough 1992, 1995)?

Foreldreskap som forskningstema

Foreldreskap er et forskningstema der ulike forskningstradisjoner og disipliner møtes og brytes. I avhandlingen vil foreldreskapet bli fremstilt i krysningspunktet mellom familieforskning, barne- og ungdomsforskning og kjønnsforskning. Disiplinene forskningsfeltene dekker, er mange: juss, sosiologi, psykologi, pedagogikk, antropologi og historie for å nevne noen. Hver for seg produserer de ulike disiplinene kunnskap som er av relevans for en fyldigere forståelse av foreldreskap. Grensene mellom disiplinene er likevel ikke så strenge at disiplinene ikke drar nytte av hverandre. For å frembringe kunnskap om en kontekst omkring foreldreskap overfor ungdom i Norge i dag har jeg derfor også benyttet meg av kunnskap produsert innenfor andre fagområder enn antropologi, særlig psykologi, sosiologi/ historie og pedagogikk. Fenomenet foreldreskap vil dermed fremstå som et produkt av sammenflettede fagdiskurser.

Før jeg legger fram forskning som har relevans for avhandlingen, ønsker jeg å begrunne noen valg som ble gjort underveis. Avhandlingen er ikke et resultat av såkalt nøytrale eller objektive valg. Valgene skal kunne stå i samsvar med det som ønskes formidlet i avhandlingen.

- Foreldreskap handler om mødre og fedre, sønner og døtre, og i den forbindelse har det vært teoretisk viktig å ta et kjønnsperspektiv. Et slikt perspektiv unngår å behandle kjønn som variabel. En tilnærming som tar kjønn som variabel, objektiviserer kjønn og ser bort fra hvordan kjønn er en aktiv del av relasjoner mellom mennesker, fra hvordan kjønn konstituerer og opprettholder relasjoner. Et kjønnsperspektiv derimot tar utgangspunkt i at kjønn blir til i ulike mellommenneskelige relasjoner (Widerberg 1992). På den måten kan man vise hvordan kjønn preger situasjoner, det vil si at «kjønn forstått som et perspektiv som man ser og forstår verden ut fra, åpner for en problematisering av tilsynelatende kjønnsnøytrale temaer, områder og situasjoner/handlinger» (Widerberg 1992:290). Fruktbarheten ved dette perspektivet kan for eksempel vises ved å henvise til analysen av autoritetsutøvelse i familien som tas opp i kapitlene 6 og 7. Det vil komme fram i analysen at autoritet er et symbol på en spesifikk måte å forstå maskulinitet på i vår kultur, noe som blir problematisk for mødre som utøver autoritet, og for fedre som prøver å skape en annerledes farsrolle.
- For det andre var det nødvendig at den teoretiske kunnskapen skulle si noe om kulturen både informantene og jeg er en del av. Det handlet om å finne litteratur som tydeliggjorde denne kulturen. Valget falt derfor på

litteratur som er refleksiv på egen virksomhet, som ser sin begrepskonstruksjon og analyser som produkter av både tid og rom. Kortfattet kan det sies at denne type forskning belyser hva som er vestlige konstruksjoner, og i hovedsak hva som er middelklassekonstruksjoner. Middelklassekjernefamilien er den familiemodellen som fremstår som rådende teoretisk i de aller fleste forskningsområder, enten tydelig ved at den er studieobjektet, eller indirekte ved at andre familieformer og levesett vurderes og studeres i forhold til den. Litteraturstudien vil dermed danne en kulturell kontekst for en forståelse av hvem informantene er, og av hvordan de selv erfarer sine liv.

Selv om kapitlet er ment å fremheve teoretisk kunnskap, vil jeg med jevne mellomrom bruke eksempler fra datamaterialet for å tydeliggjøre innholdet i det som beskrives, og for å plassere informantene i den kulturelle konteksten som den vitenskapelige diskursen danner.

Familieforskning

Kjernefamilien som kulturell kode

I antropologien har husholdsforskning og slektskapsforskning hatt forrang i forhold til det som vanligvis betegnes som familieforskning. Til en viss grad er dette forståelig, for familiebegrepet definert som en konstellasjon av mor, far og barn har i stor grad vært lite brukbart i studier av andre samfunn enn de vestlige (Yangasiko 1979, Seymour-Smith 1987, Bohannan 1993, Aspen & Larsen 1995). Med nye familiekonstellasjoner som følge av skilsmisser og med nye samlivsformer viser det seg at familiebegrepet også kan være problematisk å bruke i den vestlige kulturen (Simpson 1994, 1998). Men uansett, eller på tross av, utvikling og endring er familiebegrepet et begrep som har en mening og som gir mening i vår kultur. Familiebegrepet sier noe om relasjoner mellom mennesker og om rettigheter og plikter mennesker imellom. Ifølge Sørhaug kan familiebegrepet best defineres som et mentalt bilde (Sørhaug 1992). Med det mener han at man får en forestilling om noe når begrepet brukes. Når jeg bruker ordet familie i avhandlingen, vil begrepet referere konkret til en variasjon av familier hvis utgangspunkt har vært kjernefamiliemodellen, og som fremdeles lever i denne modellen, enten reelt sett eller imaginært. Dette er i tråd med Lidén, som hevder at «på tross av variasjoner i familieformer fremstår kjernefamilien i den vestlige verden som den ideologiske koden for hva en familie er og bør være» (Lidén 2000:108). I makt- og demokratiutredningen nevner også Døving at kjernefamilien er

den vanligste boformen i Norge, og at den står sterkt som verdi i vår kultur. Bl.a. oppdras barna til å reprodusere den (Døving 2001).

Kjernefamilien er et kulturelt bilde av en enhet bestående av en mann og en kvinne med ett eller flere barn som bor sammen under samme tak. I utgangspunktet var relasjonene organisert biologisk. Med inntog av nye familiekonstellasjoner betyr biologien som kjernefamiliens organiserende prinsipp, mindre.¹⁹ Kjernefamilien kan bestå av en mann og en kvinne med barn som enten ikke er hans barn eller ikke er hennes barn. I datamaterialet ble familiebegrepet gitt en vid mening i utgangspunktet. I utvalget finnes det forskjellige familietyper: familier med mor, far og barn, familier med mor og barn, familier med far og barn, familier med stefar, mor og barn, familier med adoptivforeldre og barn. På tross av ulikhet tenderer disse familiene til å reprodusere enheten som kjernefamilien representerer. Bl.a. viser dette seg med dannelse av nye familier etter samme mønster som kjernefamilien etter at for eksempel en familieenhet ble oppløst. At mor, far og barn utgjør en enhet i vårt samfunn, kommer også til uttrykk i de tilfellene hvor medlemmene i en enhet ikke bor fysisk under samme tak. Dette kan understøtte ideen om kjernefamilien som et mentalt bilde og en kulturell kode. Den som ikke bor på samme sted som de andre, opptar en mental plass i familien. Fedrene som ikke bor med sine barn, er høyst tilstedeværende ved sitt fravær. De henvises til i samtalene, og livet formes og tolkes som om de hadde vært i umiddelbar fysisk nærhet. I undersøkelsen finnes det også ungdommer som ikke bor med foreldrene sine. De fyller et mentalt rom i foreldrenes liv. De aller fleste foreldre arbeider iherdig for å få sønnen eller datteren hjem, for å finne en løsning på hvordan man kan leve sammen igjen, og «*være igjen en familie,*» slik en mor uttrykte det.

At man ikke har klart å holde familien sammen, oppfattes som dramatisk og til og med traumatisk, særlig når det er barnet – ungdommen – som bryter kjernefamilien opp ved å oppføre seg på en slik måte at det må plasseres utenfor familien, under det offentliges omsorg. Kjernefamiliens kulturelle betydning i barneoppdragelse kommer fram både når de voksne oppløser den og når et barn eller en ungdom plasseres bort. Det finnes for eksempel mye forskning om de negative konsekvensene fravær av fedrene får. Dette vil bli tatt opp senere i kapitlet. En barndom på barnehjem, det vil si utenfor den rammen som kjernefamilien skaper, betraktes heller ikke som attraktiv i vår kultur. Det er en nødløsning i mangel på noe annet eller i vente

¹⁹ Mens biologien ikke lenger er så fremtredende i organisering av kjernefamilien, er den fremdeles et organiserende prinsipp i relasjoner mellom foreldre og barn (Jf. Melhuus & Howell 2001).

på en plassering i et fosterhjem, det vil si en plassering innenfor rammen av en kjernefamilie. Det vil komme fram i kapitlet at kjernefamilien får sin styrke i barneoppdragelse ved at den fremstilles som modellen for det gode foreldreskap. Innenfor kjernefamiliens ramme finnes det to voksne, en mann og en kvinne, som symbolsk representerer henholdsvis to kulturelle verdier – autoritet og kjærlighet – som man antar et menneske trenger for å vokse opp til å bli en kulturelt veltilpasset voksen.

Intimisering, privatisering, individuering

Innholdet i kjernefamilien har endret seg over tid, og kunnskap om endringer i familiemønstre som følge av det som kalles moderniseringsprosesser, har relevans for avhandlingen. Det finnes mye litteratur om moderniseringsprosessen som anslås å ha startet i overgangen til 1800-tallet, og som startet med dannelsen av den borgerlige familien. I 1975 beskrev Holter den historiske utviklingen av familien i Nord-Europa som begrunnet i politiske og strukturelle endringer. Fra å ha en åpen og ustrukturert form under føydaltiden utviklet familien seg til en fastere organisert og mer lukket familie – den borgerlige familie – for så å formes igjen som en lukket, men ustrukturert, intimfamilie. Overgangen fra den borgerlige familien hvor hvert enkelt medlem hadde sin rolle og funksjon, til intimfamilien analyserer hun ut ifra tre begreper. Det ene er en større utskillelse av individet fra familien – individuering²⁰. Begrepet definerer en prosess som foregår med en sosial enhet, i dette tilfellet familien, og viser medlemmenes integrering i andre sosiale enheter, for eksempel arbeidslivet, organisasjonslivet, skolen, barnehagen osv. Det andre er en intimisering av familien. Differensieringen og spesialiseringen av produksjonen gikk ut på å tildele familien, ikke minst ekteskapet, en spesialoppgave, «nemlig tilfredsstillelse av følelsesmessige behov hos den enkelte» (Holter 1975:47). Det tredje er en privatisering av familien, hvor hun definerer privat som «unndratt allmennhetens innsyn. Privatisering har også til dels tatt form som en opphevelse av normer og forskrifter for oppførsel innad i familien» (Holter 1975:49). I løpet av 90-årene er hennes antagelser ikke lenger å betrakte som utviklingstendenser, men som fakta (Giddens 1991, 1992, Bjørnberg 1992, Dencik & Schultz Jørgensen 1999, Leira 1993, Jensen, Backe-Hansen, Bache-Wiig, Heggen 1999). Familiene i den vestlige verden, Norden inkludert, beskrives for tiden som tilhørende «senmoderniteten, høymoderniteten, en radikaliseret modernitet eller en hypermodernitet» (Dencik & Schultz Jørgensen 1999:10). Disse er beteg-

²⁰ Individualisering er noe annet og brukes ofte i betydningen individets utvikling til selvstendighet og autonomi.

nelser for en tidsperiode preget av et grunnleggende brudd med mekanismene som har vært drivkraften bak og påvirket fremveksten av selve moderniteten. Individualitet, selvrealisering og selvråderett er tidens kjennetegn. Lovgivningen og de sosialpolitiske innsatser i de moderne velferdsstatene har vært med på å skape denne utviklingen og innretter seg etter den (Bjørnberg 1999).

Individuering, intimisering og privatisering er begreper som danner en kontekstuell ramme for en kulturell forståelse av familielivet i vår samtid. Forståelsen av utviklingen og endringer innenfor denne rammen får konsekvenser i synet på familier. Familier karakteriseres i dag som bestående av individer med egne individuelle rettigheter. Dette understøttes av samfunnets behandling av familiemedlemmene som individer og ikke som familiemedlemmer, og står i motsetning til familiens tidligere kollektivistiske prinsipper (Holter 1975). At det enkelte individs verdi og rettigheter oppfattes som vesentlig, gir en annen mening til familien som et fellesskap. Familien fremstilles som en ramme for individets utfoldelse og mer som et middel enn som et mål i seg selv. Produksjonsoppgaver, og til dels reproduksjonsoppgaver, er lagt utenfor familien. Dette har fått de fleste familieforskere til å beskrive familien som en enhet som tømmes for funksjoner, og hvis hovedanliggende blir å være et emosjonelt fellesskap. En families, særlig parforholdets, emosjonelle muligheter avgjør derfor dets liv eller død. Det er følelser og det som hver enkelt får ut av et forhold som bestemmer dets varighet (Giddens 1992, Beck 1992, Beck & Beck-Gersheim 1995).²¹ Sett fra denne synsvinkelen betraktes familien som en institusjon på tynn is, men dette kan ha noe å gjøre med kulturelle forestillinger om emosjoner som noe flyktig, noe som opphører og ikke varer.

De generelle tendensene ved familieutviklingen gjenspeiles i familiene i denne undersøkelsen. Livet til familiemedlemmene utspiller seg i hovedsak utenfor hjemmet, det vil si utenfor stedet der hvor familien samles og møtes, og slik har det vært lenge. Ungdommene (bortsett fra en jente) har vært i barnehagen, så barneskolen og går nå i siste året på ungdomsskolen. Både mødrene og fedrene har vært yrkesaktive siden de stiftet familie, men yrkesforløpet og deltagelsen i arbeidslivet har vært annerledes for kvinnene enn for mennene. Fedrene har ikke hatt noen avbrytelser i arbeidslivet, og i periodevis har de arbeidet ganske mye. Mødrene har vært hjemme med

²¹ Den økende litteraturen over temaet intimitet som preger 90-tallet, kan også tolkes som et tegn på opptattheten av familien som et emosjonelt fellesskap (Jamieson 1998, 1999, Seymour & Bagguley 1999, Berlant 2000). Hva intimitet innebærer vil bli behandlet i slutten av kapittel 3.

svangerskapspermisjon. De fleste har arbeidet deltid fram til barnet begynte på tredje år i barneskolen, for så å jobbe fulltid igjen. Hverdagen består i at medlemmene i en familie går hver til sin aktivitet for så å samles som familie om kvelden når skolen er over og arbeidsdagen er slutt. Dette får familiene til å fremstå som konstruksjoner som organisasjonsmessig fungerer som en støttende ramme for de enkelte personers eget engasjement utenfor familien, og for deres individuelle, personlige utvikling (Dencik & Schultz-Jørgensen 1999:112). Det er i den sammenheng at det legges vekt på familiens emosjonelle funksjoner og at familiene skapes som intimfamilier.

Det er få forskere som refererer til familiens emosjonelle funksjon som grunnlaget for et arbeidsfellesskap. Tvert imot ses utvikling ofte som et tegn på oppløsning av familiens arbeidsfellesskap. Jeg vil likevel ikke gå så langt som til å si at familien ikke lenger er et arbeidsfellesskap, men at arbeidsfellesskapet har forandret innhold nettopp i tråd med moderniseringen av familien (Borchgrevink & Holter 1995, Solheim 1995). Et slikt perspektiv er avhengig av hvordan reproduksjon av mennesker defineres. Om reproduksjon av mennesker: å føde, å oppdra og sosialisere barn, betraktes som noe annet enn produksjon, kan man være enig i at produksjon ikke lenger er en del av de fleste familieliv. Men betrakter man reproduksjon som produksjon, er familielivet i høyeste grad et arbeidsfellesskap. Det er et arbeid som må gjøres for å sosialisere og oppdra barn, og den vestlige familien er ikke uttømt når det gjelder denne funksjonen. Tvert imot har denne funksjonen fått større oppmerksomhet og blitt mer krevende i takt med økende kunnskap om barn. Foreldre, det vil si mødre og fedre, må forholde seg til og organisere denne funksjonen under de forutsetninger som gjelder nå: nemlig det enkelte familiemedlems rett til selvtutfoldelse. Det vil si at både de voksne og barnas rett til utfoldelse skal ivaretas. Hvordan dette gjøres mellom generasjonene, har blitt lite undersøkt. Fokuset blir generelt lagt på relasjoner mellom kjønn, og feministiske studier om parforhold viser at menn og kvinner ikke stiller likt når det gjelder retten til selvtutfoldelse (Hochschild 1990, Brannen & Moss 1991, Magnusson 1998, 1999, Jamieson 1999). Disse studiene er en påminnelse om at diskursen om endringer og utvikling kan skjule mekanismer som reproducerer det som vanligvis oppfattes som tradisjonelt.

Bildet av et tradisjonsbundet foreldreskap i familien

Som en kontrast til skildringen og forståelsen av den moderne familien preget av individer som skaper hvert sitt livsløp uavhengig av hverandre, med menn og kvinner i arbeid, barna i barnehagen eller skolen, fremstår

undersøkelsens familier som tradisjonelle i den forstand at organiseringen av foreldreskapet var som tatt ut av Parsons teori med de aller fleste fedrene som de instrumentelle og distanserte og mødrene som de følelsesmessige og ekspressive i et komplementært samspill (Parsons & Bales 1955, Turner 1999). Fedrene hadde arbeidet mye mens barna var små, og gjorde det fortsatt. I så måte oppfattet de seg selv som hovedansvarlig for familiens økonomi. Som nevnt hadde mødrene et annet yrkesforløp enn fedrene og påpekte hvor viktig deres tilgjengelighet hadde vært da barna var små, og fremdeles var det. Denne tidlige arbeidsfordelingen la malen for den videre arbeidsfordelingen i hjemmet, med mødre som hovedansvarlige for barnas omsorg og utvikling.²²

Fars hovedansvar for familiens økonomi er likevel tvetydig. Selv om begge ektefeller går sammen om å gjøre ham til hovedforsørger, viser det seg at fars inntekter alene er utilstrekkelige i forhold til å oppnå det som anses som akseptabel levestandard i dag. Både mødre og fedre påpekte nødvendigheten av mødrenes arbeid for å få «*god råd*» eller fordi «*det er dyrt å leve*». Barna ble også fremstilt som utgiftsposter. Dette kan tolkes som at mødrenes lønn er tilskuddet som gjør at familien ikke har dårlig råd eller opplever fattigdom. I den sammenheng er deres inntekt like viktig som fedrenes, for «*ingen ønsker vel bevisst å ha dårlig råd*». I noen av familiene i undersøkelsen er det mødrene som er hovedforsørgere på grunn av skilsmisse eller dødsfall. Det henvises til offentlige støtte og bidrag som supplement til husets økonomi. «*Det er lite man kan gjøre i dag med en inntekt. Det må noe mer til for å kunne leve noenlunde godt, for at barnet ikke lider for mye*». Når det erfarer at to inntektskilder er nødvendig for å unngå fattigdom og leve godt, blir fedrenes hovedansvar for familiens økonomi mer svekket. Dette poenget er viktig, da studier av faderskap viser at fedrenes autoritet lenge har vært begrunnet i deres økonomiske posisjoner. Når autoritet ikke lenger kan begrunnes tydelig i økonomi, hvordan skal den legitimeres?

Denne iakttagelsen av en mer tradisjonsbundet organisering av foreldreskap er i tråd med forskningen innenfor dette området som ble gjort i løpet av nittitallet i Danmark og Sverige, og i resten av Europa (Jamieson 1999, Magnusson 1999, Dencik & Schultz Jørgensen 1999). Undersøkelsene viser at likestilling mellom kjønnene som et ideologisk mål innenfor de nordiske land og som et tegn på modernitet, er lettere å oppnå i familier uten

²² Kugelberg (1999) nevner at familiene i hennes undersøkelse fremstilte mødrenes reduserte arbeidstid som 'naturlig' ved å sette det i sammenheng med barnas 'naturlige' behov til å knytte seg til moren. Det kan også forklares med den kulturelle konstruksjonen av kvinnekjønn som kategori (Solheim 1999b).

barn enn i familier med barn. Likestilling i denne sammenheng er å forstå som lik arbeidsdeling hjemme, det vil si lik husarbeidsdeling og delt omsorgsansvar overfor barn. Likestilling er også tydeligere blant par med høy utdanning og med småbarn (Kitterød 2000). Om den fortsetter fram til ungdomstiden, vet man per i dag ikke noe om (Moxnes 1992). At mødre var ekspressive og fedrene instrumentelle, viste seg å være idealet for mange tiår tilbake, og idealet fremstilte bildet av den gode familien og gode foreldre. Med referanse i dagens samfunn hvor likestilling mellom kjønnene fremheves som en positiv verdi, er et slikt bilde verdiladet, som oftest negativt ladet. Det var også få foreldrene i denne undersøkelsen som fremstilte seg selv umiddelbart som tradisjonelle når det gjaldt arbeidsdeling mellom kjønnene, bortsett fra en familie.

Foreldrenes fortellinger bar preg av å være en historie om et moderniseringsprosjekt som handlet om å skille seg fra forrige generasjon, fra sine foreldre. De voksne var opptatt av å vise et familieliv preget av to arbeidende voksne og to eller tre barn på skolen, det vil si et familieliv hvor voksne hadde overskredet grenser i forhold til forrige generasjon, hvor mor var hjemme- og faren utearbeidende. Flytting til byen var også en del av flere foreldres moderniseringsprosjekt. Det tradisjonsbundne kom likevel fram under intervjuene, særlig når familiens hverdagspraksis ble åpenbart. Mødrene brukte mer tid hjemme og tok seg av familiens emosjonelle liv, mens fedrene var mye borte og tok seg av det instrumentelle. Dette bekreftes av ungdommenes stiler. I disse fremstilles mødre som kontinuiteten og fedrene som diskontinuiteten. Dette er interessant sett i lys av at mødre er de som tydeligst har brutt med den tradisjonelle kjønnsrollen ved å ta seg et lønnet arbeid utenfor huset og ved å bruke offentlige tilbud for barneomsorg. Det avspeiler at moderniseringsprosjektet i mindre grad enn man skulle tro omfatter endring i relasjonene mellom kjønn, men må ses i et generasjonsperspektiv, både innenfor samme kjønn og mellom to generasjoner. Mødrene og fedrene i undersøkelsen oppfattet sine liv som forskjellige fra sine foreldre, og opplevde at de møtte sine barn på en annen måte enn generasjonen før dem hadde gjort.

Endrede relasjoner mellom generasjoner i familien

Bildet av et tradisjonsbundet foreldreskap kan tolkes på mange måter. Det kan være et tegn på at man ikke har kommet langt nok i arbeidet for likestilling mellom menn og kvinner. Det kan også være en påminnelse om at barn krever noe spesielt som innskrenker valgene det moderne livet gir og tillater. Bildet kan være et uttrykk for manglende kulturelt repertoar om

hvordan leve et annerledes voksent liv med barn. Det kan knyttes til forestillinger om hva som er bra for barn, hva som må til for at et barn blir til en sosial og kulturelt veltilpasset voksen. Det kan også begrunnes med de symbolske bildene av mannlighet og kvinnelighet som rår i vårt samfunn.

På tross av en tradisjonell organisering av foreldreskapet, karakteriseres familierelasjoner i de aller fleste undersøkelser som annerledes eller som noe annet enn det som var før. I den forbindelse brukes ofte rollefordelingen innenfor familien som innfallsvinkel til å forstå de endrede relasjonene. Det antas at morens lønnete arbeid har forandret rollefordelingen hjemme, men som nevnt tidligere er endringene ikke så store. Når det likevel snakkes om endrede relasjoner, må det skyldes noe annet eller mer enn endrede kjønnsroller, for eksempel endring av familiestrukturen og familiemedlemmenes posisjonering innenfor denne nye familiestrukturen. Lenge har familiens roller blitt definert ut fra to gjennomgående akser, en kjønnsakse (far og sønn over mor og datter) og en aldersakse (foreldre over barn) (Schultz Jørgensen 1999:113). Rollene ble ansett som komplementære. Oppgavene og makten i familien ble fordelt ut ifra posisjonene en hadde innenfor aksene. Foreldrenes gitte posisjoner i familiestrukturen legitimerte en type oppdragelse basert på hierarkisk autoritetsutøvelse, det vil si en autoritet fra foreldre til barn med makt plassert hos fedrene, og på lydighet fra barnas side. Barna skulle gjøre det foreldrene eller andre voksne ba dem om å gjøre. Dannelse av intimfamilien berørte familiestrukturen ved at individet ikke lenger ble underordnet kollektivet som familien representerte. Særlig fremheves det at barnas stilling ble endret som følge av dette. Dette vil bli drøftet senere i kapitlet når bidrag fra barneforskning legges fram.

I samband med at familiestrukturen har blitt endret ved individuering, intimisering og privatisering, har forskere reist to spørsmål: Hvordan defineres den nye familien? Hvordan fordeles autoritet og makt i den nye strukturen? (Det er verdt å legge merke til at kjærlighet ikke blir problematisert, den tas som en gitt størrelse). Begreper som ofte brukes for å definere nåtidige middelklassefamilier, er forhandlingsfamilier eller avtalefamilier eller symmetriske familier (Schultz Jørgensen 1999). Trekk ved disse familiene er at oppgavefordelingen ikke er begrunnet i kjønn eller alder, de er ikke gitte en gang for alle, men er gjenstand for forhandlinger. At oppgavene ikke er knyttet til kjønn eller alder, gir familiene en mulighet til å utforme hverdagen alt etter som det passer for dem. Når forhandlingsfamilier nevnes, er det ofte den demokratiske familiestrukturen som fremheves. Denne familiestrukturen blir fremstilt som en motpol til den patriarkalske familien. Men i lys av den tradisjonsbundne utformingen av foreldreskapet er det

grunn til å spørre om familiene er så fristilte som det blir hevdet. Kjønn ser fremdeles ut til å utgjøre en kontekst når hverdagen skal organiseres. Derfor kan det være mer fruktbart å betrakte forhandling som et analytisk begrep fremfor å behandle det som en kategori. Det vil hjelpe å se hva det forhandles om, hva som det ikke forhandles om, hvordan forhandlingene pågår, hvordan aktørene posisjonerer seg i forhold til hverandre under forhandlingen, hvilke argumentasjoner som brukes. Det er slik jeg vil tilnærme meg familiene i avhandlingen, det vil si at fokus blir lagt på samspillet mellom familiemedlemmene, på hvordan de utformer relasjoner og på hvilke posisjoner hvert enkeltindivid inntar i familien innenfor rammen som kulturen de lever i, setter for dem.

Barneforskning

Avhandlingen handler om relasjoner mellom generasjoner innenfor familien. Fokus er lagt på ungdomstiden. Det viser seg at skillet mellom ungdom og barn ikke er så enkelt når foreldrenes fortellinger skal analyseres. Disse preges av at ungdom først har vært barn, for så å bli oppfattet som ungdom. Ungdomstiden beskrives i fortellingene på bakgrunn av barndommen. Dermed er forskning om barn også relevant. Hvilke forestillinger om barn formidles gjennom nyere forskning om barn? Temaer innenfor barneforskning handler i hovedsak om hvordan barnets sosiale og især kulturelle situasjon i samfunnet ble grunnleggende endret under moderniseringsprosessen. Det er særlig de kulturelle forestillingene om hva barn 'er', hva barn trenger for å vokse opp, og hva de har rett til, som er av interesse for avhandlingen.

Et endret syn på barn

I den forholdsvis korte perioden fra starten av de skandinaviske velferdsstatene i begynnelsen av trettitallet til de første tegn på nedturen for denne modellen begynte å melde seg engang på åttitallet, ble synet på barnet endret dramatisk – fra å være objekt for en autoritær underkastelse, er barnet i dag blitt et subjekt i en profesjonalisert omsorg og pedagogisert utvikling (Dencik & Schultz-Jørgensen 1999:11). Synet på barn som handlende subjekt synliggjør barnet som en aktiv og skapende deltaker, både i sin egen utviklingsprosess og i samfunnet rundt seg (James & Prout 1990, Stephens 1995, Brannen & O'Brien 1996, Lidén 2000). Barnet blir endret fra å være et menneske som blir oppdratt, til et menneske som også oppdrar og sosialiserer sine oppdragere – en endring fra passivitet til medvirkning (Andenæs 1996). Kunnskap om barn som handlende subjekter er relevant når foreldreskap

studeres i avhandlingen. Dette perspektivet tillater å se barn som aktive mottagere – i motsetning til passive mottagere – av foreldrenes kjærlighet og autoritet, det vil si at de er med på å skape praksisen og forståelsen av kjærlighet og autoritet i utøvelse av moderskap og faderskap. Perspektivet gir mulighet til å tydeliggjøre hvordan barnas kulturelle forståelse og forventninger til hvordan kjærlighet og autoritet bør utøves, er med på å utforme foreldreskapet.

Denne endringen i synet på barn anses både metodisk og teoretisk som utfordrende. Lidén viser til noen sentrale utviklingslinjer eller teoretiske tyngdepunkter som har hatt betydning for barneforskningsfeltet dette tiåret (Lidén 2000). Den ene forskningstradisjon er folkloristisk inspirerte studier av barns aktiviteter. Denne tilnæringsmåten ble etter hvert kritisert for å være teoriløs og romantiserende (Gullestad 1990). En annen tradisjon er å fokusere på prosessene barn imellom og de forutsetningene barn har for å være kulturelt aktive. En tredje tilnærming fokuserer på måten barn og barndom er sosialt konstruert og posisjonert i samfunnet. Det er denne siste tilnærmingen som er relevant for avhandlingen.

Det kulturelt posisjonerte barnet

Litt generelt kan man si at begrepet barn er en kulturell kategori som sier noe om et menneske i en viss alderskategori. Med det følger et kulturelt repertoar om hvordan en må handle og oppfattes for å tilhøre kategorien barn. Det sier også noe om hvordan de andre bør relatere seg i forhold til en som passer innenfor denne kategorien. For eksempel finnes det i den vestlige middelklassekulturen en utbredt oppfatning om at barndommen skal være en lykkelig og beskyttet fase i menneskers liv (Stephens 1995; Boyden 1990). I dette perspektivet ses voksensamfunnet som noe som underminerer barndommens uskyld, men også som det som skal legge til rette for den lykkelige barndom. Barn fremstilles som å ha rett til å atskilles og beskyttes fra en virkelighet som defineres som hard og problemfylt. Det nevnes at barn som virkelig er elsket, hører til i den hjemlige og ikke-produktive verden. Boyden hevder at synet på barndommen som en bekymringsløs, trygg og lykkelig fase i menneskets eksistens, er en vestlig konstruksjon som understøttes av vestlig rettighetstankegang (Boyden 1990). I avhandlingen kan foreldrenes historier betraktes som historier om hvordan foreldrene som voksne la alt til rette for å gi barna sine en lykkelig barndom. Med de forutsetningene de hadde, prøvde de å konstruere den kulturelt forventede barndom for sine barn, som besto av lesing på sengekanten, skiturer, ansvarlige foreldre med en mor i nærheten og en far i arbeid. Dette vil bli utdypet i kapittel 4. De fleste var fornøyd med innsatsen, men de hadde en bevissthet om at de aldri

hadde nådd opp til idealet om den lykkelige barndom, selv om den var undefinerbar. De klarte ikke å si hva annet den skulle inneholde, men de formidlet gapet mellom idealet og virkeligheten idealet skulle realiseres innenfor.

'Barn' er også et begrep som sier noe om ens plassering i en struktur. I de fleste kulturer blir de aller fleste barn plassert under de voksne. Det finnes unntak fra dette i samfunn hvor klasse og etnisk bakgrunn tydelig organiserer relasjoner. Som eksempel kan nevnes forholdet mellom den hvite plantasjeieiers sønn eller datter og den voksne svarte slaven i USA i forrige århundre. Hvordan barna posisjoneres, er viktig i en sammenheng hvor relasjoner undersøkes, for posisjonering i en struktur kan gi mening til situasjoner som kan virke uforståelige i utgangspunktet. Særlig i studiet av autoritet er det viktig å kaste lys over strukturelle posisjoner, forståelsen av dem og erfaringer med dem. Når grenser ikke settes, kan dette skyldes for eksempel kulturelle koder om hvordan mødrene og barna oppfatter at de står i posisjon i forhold til hverandre. Det er derfor relevant å stille spørsmål om hvordan barna posisjoneres i en moderne diskurs som fremhever nær like rettigheter for familiemedlemmene, og som går i retning av en demokratisering av familielivet. Eller å stille et spørsmål om hvilken posisjon barn og foreldre får i konstruksjon av den kulturelle norm om den lykkelige barndom.

Barn som begrep sier også noe om relasjonen mellom et barn og noen utvalgte voksne, de som utgjør slekten. I vår kultur anses biologisk slektskap fremdeles som det viktigste relasjonelle båndet, og det organiserer de følelsesmessige bånd mellom foreldre og barn. Det brukes særlig i organisering av intimitet mellom mor og barn, far og barn.²³ Distanse blir nesten bannlyst i slike forhold. Dette innebærer at en studie av forholdet mellom barn og mor, barn og far i vår kultur er en studie om noe tett og intimt. Mange informanter av slo også å la seg intervjues med å si at det var for privat, eller at de ikke ville utlevere det private forholdet de hadde til sin datter eller sønn. Dette vil jeg drøfte videre i kapittel 3.

Foreldrepraksis

Parallelt med måter å oppfatte, konstruere og posisjonere barn på utvikler det seg også oppdragelsespraksiser. Med oppdragelsespraksis menes både målet med oppdragelsen og måten foreldrene kommer fram til dette målet på, med andre ord hva foreldrene vil med sitt barn, og hvordan de når målet (Sigel

²³ Som motsetning til det har man mannen og kvinnen som må skape intimitet uten å på forhånd ha en biologisk tilknytning, men hvor kroppen brukes som medium til intimitet.

1985, Harkness, Super & Keefer 1992, Goodnow & Collins 1994). Selvstendighet påpekes som en svært viktig, om ikke den aller viktigste, verdi i Norge og Nord-Europa når det gjelder barneoppdragelse (Rudberg 1983, Haavind 1987, Lundberg 1991, Andenæs 1996, Schultz Jørgensen & Dencik 1999). Dette sier noe om hvilken foreldrepraksis som forventes av foreldre. For at barn blir selvstendige slik det forstås i Norge, det vil si selvhjulpne, autonome, enestående og unike – «seg selv» (Sørhaug 1992) – kreves det at samspeillet mellom dem og mor og far utformes på en spesiell måte slik at denne verdien oppnås. Barna blir ikke selvstendige av seg selv, de fødes ikke selvstendige, men læres opp til selvstendighet. Det er de voksnes ansvar å tilrettelegge for en utvikling mot selvstendighet. I forbindelse med barns utvikling mot selvstendighet, problematiseres svært ofte kjærlighets- og autoritetsutøvelse. Dette er to elementer i barneoppdragelse som skal føre til selvstendighet, og de fremstilles som livsnødvendige verdier som taler for seg selv²⁴. Kjærlighet og autoritet kan sammenlignes med det som i psykologi, pedagogikk og noen ganger i sosiologi refererer til aksene støtte og kontroll, hvor kjærlighet likestilles med støtte og autoritet med kontroll (Gecas & Seff 1990, Coleman 1997).

Når kjærlighet omtales, beskrives den sjelden. Det tas for gitt at alle vet hva kjærlighet til et barn innebærer. Men kjærligheten blir vurdert, og svært ofte med adjektiver som 'for mye' eller 'for lite'. I slike utsagn ligger det implisitt en antagelse om at det finnes riktig og feil kjærlighet, passende og upassende kjærlighet, hensiktsmessig eller uhensiktsmessig kjærlighet, avhengig av hvordan man formulerer det implisitte budskapet i forhold til det man ønsker å oppnå. Det vil si at det finnes kulturelle koder for kjærlighet som man forholder seg til når foreldrenes oppdragspraksis vurderes. Men kodene er for det meste implisitte. Det nærmeste man kommer til å utdype kjærlighetsbegrepet i foreldre–barn relasjonen, er når omsorg sidestilles eller blir gjort lik kjærlighet. Dette anser jeg som problematisk da manglende eller dårlige omsorgsevner lett kan sidestilles med manglende kjærlighet for et barn, noe som ikke behøver å være tilfellet. I avhandlingen vil kjærlighetens kulturelle koder bli tatt opp ved å beskrive hvilke krav foreldrene tror de må innfri for å bli oppfattet som kjærlige mødre og fedre.

Diskursene omkring kjærlighet tyder på at det finnes kulturelle forestillinger om tette sammenhenger mellom kjærlighet og utvikling, kjærlighet og selvet, noe som tydeliggjøres når utviklingen går galt og selvet blir skadet. Begrepet 'det emosjonelt skadede barn' er for eksempel et relativt nytt uttrykk

²⁴ Kjærlighet og autoritet er selvsagt også innbakt og implisitt i andre diskurser som berører barn, for eksempel diskursen om den lykkelige barndom.

som forteller om kjærlighet på en implisitt måte. Skaden kommer av at barnet har fått feil eller for lite kjærlighet, og kjærlighet blir i denne sammenheng et symbol for relasjoner. Det ligger implisitt i uttrykket at gode relasjoner preges av at de er kjærlige og fører til sunne barn, mens dårlige relasjoner preges av lite eller feil kjærlighet og fører til skadede barn. Fokus på kjærlighet kan også være et resultat eller et kulturelt uttrykk for barns emosjonelle verdi som har økt i den vestlige middelklasse, mens deres økonomiske verdi har gått ned (Scheper-Hughes 1985, Hoffmann 1988, Zelizer 1994, Jenks 1996, Jensen 1999). Studier viser at det ikke bare er det lave antall barn per kvinne som gir barna økt emosjonell verdi, men også forutsetningene for å få barn. Barna forventes å bli valgt og ønsket (Andenæs 1996, Jensen 1998, 1999).

Lignende diskurser finner man når man ser på autoritetsutøvelse. For mye autoritet – noe som ofte forbindes med autoritære foreldre –, sies å egne seg lite til utviklingen av selvstendighet (Gecas & Seff 1990, duBois-Reymond et al. 1993, duBois-Reymond 1995, Büchner 1995). Ve (1975) har problematisert dette synet på autoritet som devaloriserer oppdragelsesverdier som ikke hører til middelklassen. I dagens debatter er det fravær av autoritet fremfor for mye autoritet som sies å skape problemer for barna (Marsiglio 1993, Burman 1994, Shapiro et al. 1995). Senere i kapitlet vil jeg vise at fravær av autoritet sidestilles med fravær av far, noe som underkommuniserer, og andre ganger sykeliggjør, mødrenes autoritetsutøvelse. Nært relatert til autoritet er dagens offentlige diskurs om grenser og grensesetting. Barn oppfattes som i behov av grenser som voksne er ment å sette for dem. Det er gjort få empiriske undersøkelser om hvordan grenser settes, hvordan de inngår som en del av autoritetsutøvelse, og hvilke forhandlinger de er gjenstand for. Det er ved å ta utgangspunkt i foreldrenes diskurs om grenser at jeg vil drøfte disse sidene i avhandlingen.

Barnet som et familiemedlem med rettigheter

Familiemodellen som i dag fremstilles som den mest egnede til oppfostring av selvstendige barn – forhandlingsfamilien – er en familiemodell som tar hensyn til at barn er individer med egne behov og rettigheter, med en stemme som voksne er pliktig å høre. I Norge er barnas rettigheter lovfestet bl.a. i barneloven av 1981 §§ 31 og 33, og på denne måten støtter lovverket utforming av forhandlingsfamilien som kulturell norm. § 31 gir barnet rett til å være med på avgjørelser som berører ham eller henne personlig. Barnas medbestemmelsesrett er formet som en plikt for foreldrene til å høre hva barnet har å si før avgjørelse treffes. Foreldrene er pliktet til å legge vekt på

barnets meninger. § 33 behandler barnet selvråderett. Foreldrene skal ifølge § 33 gi barnet stadig større selvråderett med alderen og fram til det er myndig. Videre påpekes det i kommentarene til barneloven av 1981 at foreldremyndighet – foreldremakt på nynorsk – ble erstattet med foreldreansvar i den nye loven (Sandberg 1997). Foreldreansvaret skal ifølge § 30 utøves ut fra barnet sine interesser og behov, og barnet har krav på omsorg og omtanke fra dem som har foreldreansvaret. Foreldreansvaret begrenses innenfor rammen av §§ 31 og 33. Dette gjenspeiler en endring omkring autoritet både ved at uttrykket foreldremyndighet forsvinner, og ved at foreldreansvaret begrenses. Det er særlig interessant at plikten til å gi barn omsorg, indirekte til å elske sine barn, står eksplisitt. Kjærlighet fremstår som en plikt, mens autoritetsutøvelse basert på foreldrenes gitte posisjon i en struktur som legitimerer en type oppdragelse basert på lydighet, ikke gjelder lenger.

Loven er retningsgivende i forhold til hvordan samfunnet ønsker at forholdet mellom foreldre og barn utformes. Men den er ikke praksisen. Hvordan oppfattes retningslinjene av barn og av mødre og fedre? Hvordan forstå plikten til å elske? Hvordan forstå at barn kan ha eller får autoritet? Loven speiler endringer som har skjedd i samfunnet når det gjelder forholdet mellom generasjonene. Det gjenspeiler at både individualisering og demokratisering fremstilles som verdier det er bra å leve etter. Særlig innenfor litteratur om barneoppdragelse fremheves de som gode verdier og gode mål. I den forbindelse kobles de ofte sammen med rettigheter det moderne individet blir gitt. Det har foregått en debatt blant barndomssosiologene om praktiseringen av rettigheter generelt når det gjelder barn. Brannen & O'Brien (1995, 1996) påpeker at rettighetstankegangen fremmer et syn på barn som selvbestemmende og uavhengige mennesker og underkommuniserer barnas rett til tilhørighet, til å være avhengige og til å motta omsorg. De hevder videre at en for ensidig vektlegging av rettigheter knyttet til individer kan bidra til å skille barn fra sine familier: Hvert familiemedlem har sine rettigheter, og disse rettighetene stiller dem opp mot hverandre. Hvordan den hvite middelklassefamilien har håndtert nettopp dette, å være en familie hvor hvert medlem har sine rettigheter, vet man lite om. Det finnes lite forskning om hvordan barnas egen bevissthet omkring deres økende rettigheter og foreldrenes bevissthet omkring det samme har påvirket familierelasjoner. Hva barnas økende rettigheter for eksempel betyr i praksis i form av færre rettigheter for voksne eller økende plikter for voksne, blir generelt underkommunisert og lite studert.

Ungdomsforskning

I en artikkel hevder Coleman at foreldreskap overfor ungdom for det meste har vært neglisjert eller ignorert av praktikere og akademikere (Coleman 1997). I et historisk overblikk over ungdomsforskning i Norden fra åttitallet fram til år 2000 bekrefter Gudmundsson (2000) dette. Gudmundsson nevner at det er blitt forsket på ungdom og kulturelle praksiser, ungdom og kjønn, ungdom i lokalsamfunn, ungdom i et historisk perspektiv, diskurser om ungdom, ungdom og arbeidsledighet, ungdom og arbeid og ungdom og velferdsstaten. Ifølge ham har det i studiene vært en økende fokusering på separate livssfærer mer enn på kombinasjoner av forskjellige sfærer og på samspill mellom dem. Han nevner at familien som kontekst for ungdomsliv er fra-værende. Det finnes lite kvalitativ og empiribasert kunnskap om familierelasjoner og familieprosesser hvor ungdommer er tilstede. Jeg vil her forholde meg til ungdomsforskningen slik den er blitt utviklet innenfor den vestlige verden, det vil si ved å legge fokus på konstruksjonen av ungdomstiden som en tid hvor foreldrene trår til side og familien som kontekst forsvinner av syne.

Ungdom som et relasjonelt begrep

På samme måte som barn og barndom fremstilles som konstruksjoner, blir også ungdom og ungdomstid mer og mer betraktet som en kulturell konstruksjon, det vil si ikke som noe som er gitt og universelt, men som en kategori og/eller livsfase som bestemmes i tid og rom (Wyn & White 1997). Stafseng (1994) nevner at

dersom man ser tilbake på disiplinenes teoretiske orienteringer, kan man si at psykologien er orientert mot ungdommens psykiske genese og det unge individet, sosiologien mot ungdommen som en kategori i aldersstrukturen og dens funksjoner innenfra eller utenfra, mens antropologien vil identifisere subkulturer og beskrive deres særegenheter. Det som da hele tiden vil være de uløste problemer, er at 'ungdom' dannes og er virksom i en sammenheng mellom det biologiske, psykiske og sosiale nivå (Enerstvedt i Stafseng 1994:22).

Med andre ord er ungdom ikke et begrep som er løsrevet fra sin kontekst, men et produkt av den, noe Mead i sin tid påpekte (Mead 1963). Dette får Wyn & White (1997) til å argumentere for et ungdomsbegrep som et relasjonelt begrep, det vil si et begrep som henviser til sin egen utforming under spesifikke historiske og kulturelle prosesser. Dette står i kontrast til et

kategorielt syn på ungdom som er aldersbasert og begrunnet i fysiologiske, kognitive og emosjonelle endringer.

Kulturell forståelse av vestlig middelklasseungdom (1)

Overgangen fra et kategorielt syn på ungdom til et relasjonelt syn har åpnet for en kritikk og en relativisering av tidligere forskning om ungdom. Psykologiske ideer omkring ungdom og ungdomstid har i økende grad blitt utfordret som vestlige konstruksjoner basert på studier om hvite middelklassegutter (Gilligan 1982, Schlegel & Barry 1991, Griffin 1993, Heaven 1994, Brannen 1996, Wyn & White 1997). Innenfor denne konteksten har ungdomstiden blitt fremstilt som en urolig tid, preget av stor emosjonell uro og opprør – Halls «storm and stress»-periode (Hall 1904). Videre beskrives ungdomsperioden som en fase i livet hvor individet oppnår større individuell autonomi og uavhengighet i forhold til foreldrene, og som en periode hvor seksuell identitet skapes. Autonomi og uavhengighet presenteres som mål som må oppnås for å bli beskrevet som «normal» eller «sunt utviklet», det vil si at disse verdiene er normative (Noller & Callan 1991, Jessor, Colby & Shweder 1996). Ut fra synet på ungdomstiden som en løsrivelsesperiode fra foreldrene er foreldrenes oppgaver tydelige. De skal oppmuntre ungdommenes autonomibestrebelse, være fleksible når det gjelder kontroll, støtte og vise aksept (Patterson et al. 1989, Noller & Callan 1991). I den sammenheng beskrives familier som ikke støtter opp under autonomi som dysfunksjonelle. Prosesser som ikke kan beskrives som autonomi eller løsrivelse, vil automatisk bli sett på som avvik (Boyden 1990, Brannen 1994, Burman 1994, Wyn & White 1997). Betydningen av oppnåelsen av autonomi og selvstendighet kan sies å gjenspeile den individualistiske ideologien som står sentralt i vestlig sosial og økonomisk tankegang (Gillies 2000). I mange andre kulturer er overgangen til den voksne verden mer preget av større ansvar overfor andre familiemedlemmer enn av en søken etter større individuell autonomi (Schlegel & Barry 1991, Brannen et al. 1994, Brannen 1996).

Den kliniske diskurs: Foreldrene som variabler

Evaluerer av foreldrenes oppdragelsesmetode har en viktig plass i den psykologiske litteraturen om ungdom. Premisser som ligger i denne forskningen, er at normal ungdomsatferd avhenger av foreldrenes oppdragelsesmetoder. Foreldrenes påvirkning blir sett på som uhyre viktig for utfallet av prosessen ungdommen gjennomgår, og som avsluttes med at han eller hun blir en ansvarlig voksen. Å bli ansvarlig i denne konteksten betyr å ha

integrert de dominerende sosiale verdiene om autonomi og selvstendighet. I de fleste undersøkelser om ungdommenes levekår blir foreldrenes rolle, både som støtte og som skapere av støttende omgivelser, kartlagt. I den sammenheng betraktes foreldrene som variabler og som faktorer til ungdommenes vellykkede eller mislykkede utvikling (Gillies 2000). Ved å gjøre foreldrene til variabler eller faktorer er det lettere å konstruere kausale forklaringer omkring ungdomsproblemer og å plassere dem innenfor den problematiske ungdommens familie eller kultur. Ungdomsproblemer henvises til barndommen og attribueres til dårlig eller mangelfull foreldreskap (Caplan 1989, Hennem 1999a). For eksempel vises det ofte til foreldrenes ineffektive disiplinære praksiser (grensesettingspraksis) (Loeber & Dishion 1983, Patterson et al. 1989). Eller det er mødrenes manglende støtte og kjærlighet som fører til sønnenes kriminalitet (Hanson et al. 1984). Slike studier fremkaller en reduksjonistisk forståelse av ungdommer og deres utfordringer.

Farrington (1996) og Cook (1997) har kritisert denne tilnærmingen til ungdomsproblemer ved å vise at foreldrene alene ikke er utslagsgivende når det gjelder kriminalitet. Sosio-økonomiske faktorer som arbeidsløshet, familiens lave inntekter, sosial deprivasjon og geografiske variabler gir større utslag enn foreldrenes manglende støtte eller kontroll. Den kliniske diskursen om ungdomskriminalitet har også blitt kritisert for å dekke over manglende politiske handlingsmuligheter eller uvilje mot å endre strukturelle betingelser for oppveksten (Griffin 1993, Stephens 1995). At det primært er relasjoner til foreldrene som blir påpekt når ungdom viser problematferd, gjenspeiler «a common sense view», som sier at avvik/ kriminalitet har sine røtter i barndom og oppdragelsesmetode (Gillies 2000). Selv om man har mange elaborerte modeller som inkluderer strukturelle betingelser i forståelsen av ungdomsproblemer (Bronfenbrenner 1979, Garbarino 1982, 1985, Klefbeck & Ogden 1995), modeller som kompliserer bildet av sammenhengen mellom ungdomskriminalitet og foreldreskap, virker det allikevel som om det er vanskelig i den vestlige verden å overskride den grunnleggende eller fundamentale ideen om at foreldrene alene er ansvarlige for sine barns utvikling og oppførsel. Denne ideen tydeliggjøres når ungdommer får problemer og møter hjelpeapparatet (Hennem 1999a). Gillies (2000:218) hevder at fokus i psykologien blir lagt på den mest effektive måten å behandle ungdom og deres familie på, fordi ungdomstiden konstrueres som en livsfase som krever særegen omsorg og veiledning. Denne kliniske diskursen omkring ungdomstiden rettferdiggjør ifølge henne profesjonell involvering. Dette er i tråd blant annet med Donzelot (1989) og Brannen et al. (1994), som hevder at psykologer har tilegnet seg en kompetanse som baseres på en egenprodusert

definisjon av hva som er normal barndom og ungdomstid, og at det er på dette grunnlaget at psykologer lærer foreldrene og andre profesjoner hvordan de kan overvinne problemer med ungdommer.

Den sosiologiske diskurs: fra en kategori til en annen

Inntil nylig har det vært få studier av ungdom i familien eller av familien som oppvekstarena under ungdomstiden innenfor sosiologien. Dette beskrives av Gillies (2000) som et tegn på den vestlige antagelsen om ungdomstiden som en periode preget av økende autonomi og uavhengighet fra familieband. De fleste sosiologiske undersøkelser om ungdom fokuserer på strukturelle forhold i ungdommenes liv, slik som overgangen mellom skolen og arbeidslivet, fritidsaktiviteter, forbruk, arbeidsledighet. Det vil si at interessen i sosiologien har vært sekundær sosialisering fremfor primær sosialisering når det gjelder ungdom. Det er også innenfor samfunnsinstitusjoner som skolen, fritidsorganisasjoner og blant jevnaldrende og venner de fleste empirier har blitt hentet fra. Fokuset på disse temaene startet på seksti- og syttitallet med analyser som var sentrert omkring ungdomsproblemer, ungdommenes antisosiale potensial, motstand, subkulturer og strukturell ulikhet. Det empiriske grunnlaget for studiene var hvite arbeiderklassegutter, dette som en motpol til det dominerende ungdomsidealet om hvite middelklassegutter. På slutten av syttitallet ble disse studiene kritisert for å mangle både en kjønn og etnisk tilnærming (Griffin 1985, McRobbie, 1991, Mirza 1992).

Familie som ressurs

Den sosiologiske litteraturen som fokuserer på ungdom i familien, inkluderer både en analyse av familieband og en diskurs om individualisme, i hovedsak gjennom begrepet «transition to adulthood» – overgang til voksenhet (Gillies 2000:221). Sosiologiske studier på dette området har som premiss en konseptualisering av ungdom som aktivt går fra barndommens avhengighet til en voksen status preget av uavhengighet (Allatt & Yeandle 1992, Jones 1995a, Jones 1995b, Furlong & Cartmel 1997). Disse studiene om ungdommer og deres familier binder prosessen med å bli en voksen til strukturelle faktorer. Familiene undersøkes som en økonomisk og emosjonell ressurs for ungdommene. Familierelasjoner er derfor teoretisert i en terminologi som sier noe om deres sosiale påvirkning på den unges livsløp.

Gillies (2000) peker på noen problemer forbundet med bruk av begrepet «transition to adulthood». Ifølge henne fremmer begrepsbruken det naturlige framfor det kulturelle. Det ligger en antagelse om at unge mennesker går fra et sett av relasjoner som assosieres med barndommen, til et sett av relasjoner

som assosieres med voksenalder. Nøkkelbegrepene som forbindes med denne modellen, er avhengighet og uavhengighet, med ungdommene som beveger seg fra å være avhengig av familierelasjoner til en relativ uavhengighet. Selv om det er anerkjent at skillet mellom de to forutsetningene er vage, fremstår uavhengighet som det ønskede utfallet. Ifølge henne er denne implisitte forforståelsen med på å styre datafortolkningene. Når individuell autonomi blir ansett som en positiv endestasjon for utviklingen, blir autonomi en normativ ramme for forståelse av et familieliv med ungdom. Dette virker til å skyggelegge den emosjonelle, materielle og økonomiske avhengigheten mange mennesker fortsetter å dele med sine familier hele livet. Hun konkluderer med at det er behov for å analysere liv og relasjon i familier med ungdom ut fra meninger som genereres av familiene selv.

Studier som er opptatt av å dekonstruere begreper, viser at uavhengighetsbegrepet kan forstås på andre måter enn den tolkningen som vanligvis brukes. I Ribbens' undersøkelse om mødrenes oppdragelsespraksis var begrepets mening avhengig av situasjoner det ble brukt i, og avhengig av hvilke ferdigheter som trengtes for å bli beskrevet som uavhengig. For noen mødre betydde begrepet mer frihet, for andre mindre frihet og mer ansvar (Ribbens 1994). I Allat & Yeandles undersøkelse viser det seg at begrepet blant arbeidsløse betyr betalt arbeid, det vil si økonomisk uavhengighet og egen bolig (Allat & Yeandle 1992). Videre viser Skeggs i sin undersøkelse av arbeiderklassejenter at jentene hadde en diskurs om trygghet som ble begrunnet mer med å være en del av gruppen – «to fit in» – enn med å være et individ (Skeggs 1997). Analysene av begrepet uavhengighet viser hvordan begrepet erfarer og leves i forskjellige sosiale kontekster, og ikke kan antas å ha en universell mening eller et universelt innhold. Gillies (2000) nevner videre at overgangsbegrepet – 'transition' – fremstår som et individualistisk begrep. Det er individet, den unge person, som gjennomgår en prosess. Studier handler derfor om hvordan denne unge personen forhandler sin vei i denne fasen innenfor et bestemt sett av familieomstendigheter. Hun mener at dette perspektivet hindrer en i å se hvordan det forhandles om forskjellige livsløp innenfor en familie, hvordan de smelter sammen eller konkurrerer med hverandre. Viktige endringer, vendepunkter eller kontinuiteter erfart av andre familiemedlemmer som preger familierelasjoner, kan bli overskygget eller neglisjert når fokuset blir lagt på den ene personens overgang til voksenverden. Løsningen på dette problemet er ifølge henne å betrakte familien som kontekst og ikke som faktor eller variabel, det vil si å utforme familien som kontekst med individet som en del av familien, og ikke som individ i familien.

Kulturell forståelse av vestlig middelklasseungdom (2)

Hva er felles i psykologiske og sosiologiske tilnærminger? Ifølge Gillies (2000) konstrueres ungdom i begge fagene som en kategori basert på alder og som er forskjellig fra barndom og voksenhet. Kategorien er forbundet med sårbarhet, fare/risiko, og i behov for omsorg og kontroll. Disse ideene har påvirket og preget måten unge mennesker og deres familier gir mening til livene sine på. Psykologisk tilnærming er konstruert omkring en biologisk forestilling om ungdomstiden som en tid for vekst og utvikling. Studier fokuserer på ungdommenes helse og problematferd i et forsøk på å etablere variabler som sier noe om avvik fra normal utvikling. Psykologiske ideer av normalitet er generert fra negative definisjoner av unormal utvikling, med utvikling tegnet som en skjør og sårbar prosess (Rose 1990 i Gillies 2000: 224). Et sosiologisk perspektiv er konstruert omkring en sosial og strukturell kontekst, og fokuset blir mer lagt på sårbarheten og mangel på makt i familien enn på de individuelle mulighetene og den emosjonelle utviklingen. Mye av forskningen har handlet om ulikheter fremfor muligheter på grunn av klasse. Analyser har undersøkt måten overgangen til voksenverden er strukturert av statlige institusjoner og familierelasjoner. Begge disiplinene ser på familierelasjoner som bestemmende for det individuelle livsløpet, men de oppfatter essensen i familiepåvirkninger forskjellig. Mens psykologien undersøker de mentale, fysiske og emosjonelle elementene i ungdommenes familierelasjoner, fokuserer sosiologene på familieressurser som er tilgjengelige for ungdommene for å kunne oppnå status som uavhengig voksen. På tross av ulikhetene kan det allikevel hevdes sammen med Gillies at forskning om ungdom har vært individualisert og selvsentrert. En slik tilnærming til ungdomstiden forsterker ifølge henne den offentlige diskursen om hva det betyr å være tenåring og foreldre i en familie med tenåringer (Gillies 2000).

Kjønnsforskning

I all forskning som ble referert ovenfor, er kjønn en implisitt, noen ganger eksplisitt, del av undersøkelsene. Noen ganger blir kjønn behandlet som en variabel, andre ganger blir kjønn undersøkt som et organiserende prinsipp. Når det er foreldreskap som undersøkes, viser det seg å være vanskelig å unngå en problematisering av kjønn. For foreldreskap handler om kvinner og menn, mødre og fedre, og gutter og jenter, døtre og sønner, det vil si at det er et kjønnsbasert arrangement om utøvelse av omsorg overfor et kjønn barn eller en kjønn ungdom (Haavind 1987). I det som følger, vil jeg drøfte kjønnsforskningens bidrag til forståelse av moderskap og faderskap.

Kulturell forståelse og utforming av kjønn

Siden midten av syttitallet har det vokst fram et kvinneforskningsperspektiv som har stilt spørsmål ved den tradisjonelle mannlige oppfatningen av kjønn og identitetsutvikling (Rosaldo & Lamphere 1974, Ortner & Whitehead 1981, Gilligan 1982, Rudie 1984, Harding 1986, Moore 1988, Taksdal & Widerberg 1992, del Valle 1993). Denne teoretiske og empiriske virksomheten har fremfor alt bidratt til utvikling av nye tolkninger av kvinnes kulturelle hverdag og identitetsutvikling, men også til et endret syn på relasjonen mellom kjønnene. Mens kjønnsforskningen i sin begynnelse kunne likestilles med kvinneforskning og med søken etter å forstå grunnlaget for kjønnsmessig underordning og undertrykking, er den i dag opptatt av å forstå kjønn som praksis, det vil si av å få en forståelse av det sosiale eller kulturelle kjønn, av hvordan kjønn organiserer den sosiale virkelighet.²⁵ Butler beskriver en slik tilnærming til kjønn som «gender performativity» (Butler 1990). Med dette mener hun at menn og kvinner praktiserer kjønn i hverdagen, kjønn blir til og tar form mens menn og kvinner lever det daglige livet. Det er et slik perspektiv jeg følger i avhandlingen, at kjønn er en kulturell konstruksjon som tar form i relasjoner mellom subjekter.

Perspektivet overskrider informantenes tilnærming, som kan betegnes som mer essensialistisk. I deres forståelsesmodell fremstilles kjønn langt på vei som noe naturlig, som noe man er i kraft av den kroppen man bor i. Mødre fremstiller seg selv som mødre ikke i kraft av kulturen som skaper dem som mødre, ikke i kraft av det kulturskapede kjønn og av de kulturelle forventningene knyttet til dem som kjønn, men ved at de 'er'. Ifølge dem er mødre noe annet enn fedre, det vil si at de gjør og forstår noe annet i kraft av å være mødre. Deres fremstilling baserer seg på en sosial og kulturell kjønnsdualisme – et kjønnsdikotomi – med klare forestillinger om hva som er mannlig og hva som er kvinnelig, særlig i forhold til måter å handle som mor og far på. Det overskridende i deres fortellinger relateres ikke til en overskridelse mellom kjønn, men innenfor samme kjønn. Mødrene forteller at de er blitt til noe annet enn sine egne mødre, både ved å bli yrkeskvinne og ved å være en annen type mor. Likedan er det med fedrene. Hvordan det 'å være' eller 'væren' kan behandles teoretisk, er en utfordring som ikke vil bli tatt opp i avhandlingen.

²⁵ Kjønn refererer til kulturelle fortolkninger av biologiske forskjeller mellom menn og kvinner. Kjønn inkluderer menns og kvinners roller og forholdet mellom dem samt verdier og ideer om mannlighet og kvinnelighet. De siste årene er også kategorien kjønn blitt utfordret og kritisert for å være misvisende ved å undervurdere det kulturelle ved biologien (Moore 1999b).

I avhandlingen har jeg forholdt meg til kjønnsdikotomien av flere grunner:

- På den ene siden er den empiribasert: Det finnes en kjønnsbasert arbeidsdeling og et kjønnsbasert foreldreskap i de undersøkte familiene. Informantene bringer den også selv på banen, mødrene oftere enn fedre. Den bringes fram for å fortelle om forskjeller mellom fedrene og dem selv, og om hvordan den preger relasjonen til henholdsvis en sønn eller datter. Fedrene på sin side tenderer å ville se bort fra at kjønn spiller en rolle i måten de er fedre på. Som eksempel kan det nevnes at fedre som ikke har sønner, men døtre, fastslår at de hadde vært far på samme måte overfor en gutt. De argumenterer med det universelle ved det å være menneske, en kategori som i deres øyne er uten kjønn.
- På den andre siden ser en i løpet av nittitallet utforming av en offentlig politikk som går i retning av å bruke foreldrebegrepet eller foreldreskap som kjønnsnøytrale begreper. Tendensen går mot å viske ut mors- og farsrollen for å skape en foreldrerolle som både mor og far kan ha.²⁶ Slike politiske signaler er viktige, men de kan være med på å dekke over eller skjule forskjeller i livsvilkårene og i kulturelle forventinger basert på kjønn eller tilknyttet kjønn. Det henvises til tidligere nevnte nordiske undersøkelser og til avhandlingens undersøkelse som viser at de fleste familier hadde ordnet omsorg for barn på en noe tradisjonell måte. Men å ha en dualistisk tilnærming til kjønn, å problematisere maskulinitet og feminitet, kan likevel ha sine fallgruver. Kjønn kan lett overtolkes og være det som forklarer alt når begge kjønn er involvert i samme situasjon, istedenfor å være det som sier hvordan situasjonen preges av nettopp kjønn. Det er dette siste jeg ønsker å gjøre, det vil si å vise hvordan kjønn preger for eksempel kjærlighetsutøvelse og autoritetsutøvelse.

²⁶ Ruddick (1990) minner oss om at moderskap ikke bare er en fysisk og emosjonell aktivitet, men at det også er en intellektuell aktivitet. Det er enheten mellom tanker, vurderinger og emosjoner som utgjør det hun kaller for «maternal thinking or the discipline of mothering» (Glenn, Chang, Forcey 1994:155). Å betrakte moderskap på denne måten som en måte å tenke på, som et fag, som en respons på behov og krav som finnes utenfor moren, er med på å skifte fokus fra hvem moren er, til hva hun gjør. Hvem hun er, hvem hun selv synes at hun er, er dypt kjønn. Hun er en kvinne, hun er mor. Hva hun gjør, er ikke kjønnsbasert: likheter mellom det mødrene gjør, har å gjøre med likheter mellom situasjoner, i kravene de møter fra barna og fra samfunnet. Det å gjøre mødres oppgave, det vil si gi omsorg og mat og dekke behov, behøver ikke å gjøres av kvinner, men er et fag som kan læres av alle. Denne måten å tenke omkring omsorg for barn på innenfor familien er kommet langt ideologisk og politisk.

- Den tredje grunnen er at på tross av ønsket om endringer i kjønnsroller eller kjønnsinnholdet, kan det hevdes i likhet med Moore at «the available anthropological data actually suggests that most people do not find their gender identities particularly fluid or open to choice, and this applies as much to those who are seemingly resisting gender norms as it does to those who are apparently accepting them» (Moore 1999b:158). Utsagnet retter søkelyset på det bevarende i kjønnskonstruksjonen, m.a.o. at kjønn har sine kulturelle forventinger og sjelden kan utformes fritt. Solheim uttrykker det slik at

det synes å eksistere visse ubevisste kjønnskulturelle føringer som fungerer som førforståelser for hvor det er naturlig at kvinner er – og hva som er naturlig for dem å gjøre. De tilsvarer implisitte forventninger og viser tilbake til en kulturell kjønnskode som vi kjenner så godt at vi ikke gjenkjenner den. De viser til de skjulte premisser som rammer inn vår forestillingsverden (Solheim 1999b:6).

Det er disse skjulte premissene som fungerer som bevarende krefter i kjønnskonstruksjonen, jeg har vært opptatt av i avhandlingen.

Kjønnets motstandsdyktighet

Kjønnets motstandsdyktighet overfor endring er et tema Stølen tar opp i sin undersøkelse om kvinner i det rurale Argentina (Stølen 1996). Hun viser hvordan kjønnsystemer tilpasser seg og gjenskapes under endringer av materiell og strukturell art, uten at innholdet endres. Hva menn og kvinner gjør og hvordan de samspiller, sammen med ideene og tolkninger av kjønnsforskjeller, utgjør et kjønnsystem. Begrepet kjønnsystem impliserer at de forskjellige elementer av kjønn er tenkt som i relasjon til og vurdert i lys av hverandre (Melhuus, Rudie & Solheim 1992). Kjønns uttrykk og form kan endre karakter uten at innholdet, ideen og verdien om kjønn endres. En av grunnene er at noen ideer eller praksiser viser seg å være mer motstandsdyktige overfor endringer enn andre. Disse er verdier, ideer og praksiser som er delt mellom alle sosiale aktører i et samfunn, som er selvinnlysende og tatt for gitt, og det settes dermed ingen spørsmålstejn ved dem.

I en kontekst hvor foreldreskap studeres, kan ideen om at et barn trenger en mor og en far for å utvikle seg på en sunn og normal måte, det vil si at et barn trenger to forskjellige kjønn for å utvikle seg på en kulturelt akkreditert måte, kan være et eksempel på en idé som hindrer en dypere endring i kjønnsystemet. I denne ideen ligger det implisitt at det ligger en komplementaritet mellom kjønnene. Den ene har og gir hva den andre ikke har og ikke kan gi. Dette kan være med på å forklare at noen alenemødre kan

si at de må være både far og mor og at det ikke er så lett og nesten umulig, eller at de påpeker at ungdomsgutten eller -jenta savner en farsfigur. Slike ideer hindrer mødre i å se hva de faktisk gjør som er bra. Det blir gitt stor betydning til egenskaper som det tenkes at mennene har når mødre oppdrar barn alene. Videre er kjønn ikke bare noe som oppstår i relasjoner mellom mennesker, det er også en del av institusjoner og organisasjoner. De kan være en hindring for endring ved at de viderefører noen ideer fremfor andre. I vårt tilfelle vil for eksempel et møte med barnevernet kunne opprettholde myten om den dårlige mor.

Kjønn og makt

Forestillingen om foreldreskap som en enhet bestående av to komplementære deler, mødre og fedre med hver sin rolle – mor som omsorgsfull og relasjonell, far som representant for autoritet, moral og individualitet – har en lang tradisjon i Vesten og henger sammen med forestillingen om kjernefamilien. Forestillingen er blitt kritisert for å forenkle familierelasjoner ved å ikke ta hensyn til de forskjellige posisjoner hvert kjønn har i familien (Phoenix, Woollett & Lloyd 1991, Everingham 1994, Glenn, Chang & Forcey 1994). I et kjønnsperspektiv antas disse posisjonene å være hierarkisk organisert, det vil si at de inngår i familienes maktrelasjoner. Makt har bestandig vært et tema når det gjelder kvinneforskning, og har vært problematisert med endring som hensikt. Også i studier av maskulinitet har man kommet fram til en viss enighet om at enhver adekvat teori om menn og maskulinitet må ha maktbegrepet i sentrum (Connell 1987, Kaufman 1994, Edley & Wetherell 1996, Wetherell & Edley 1998). Connells argumentasjon er at når menn «praktiserer» kjønn, produserer de også makt. Dette skjer ut fra at mannlig dominans fremstår som så naturlig at den er en del av den sosiale strukturen og er innbakt både i språket og i måten å handle på. Davies (1997) har studert språket som middel for å reprodusere dominans og underordning. Ifølge henne har språket en innebygd struktur som posisjonerer folk, også etter kjønn. Kjønn konstrueres gjennom språk eller ved hjelp av språk som to binære kategorier organisert hierarkisk i forhold til hverandre. Ifølge Davies er handlingene med på å konstituere en som maskulin eller feminin, mens det er språket som posisjonerer en som subjekt i en struktur. På den måten snakker menn seg til dominans, og kvinner snakker seg til underordning.

En slik tilnærming har en relevans for avhandlingen. Jeg vil ta utgangspunkt i at språket konstituerer og er en del av familielivet og av relasjonene mellom kjønnene i hjemmet. Språket appellerer eller maner fram noe hos tilhørende. Språket har innebygde og ofte implisitte eller uttalte forvent-

ninger om handlinger hos tilhørende. Dette perspektivet kan ses i sammenheng med Ortner & Whiteheads påstand om at det finnes en sammenheng mellom prestisjestructurer og kjønnsstrukturer som kommer symbolsk til uttrykk som for eksempel i språket (Ortner & Whitehead 1981). I avhandlingen vil jeg vise hvordan autoritet forbindes med maskulinitet og faderskap, og kjærlighet med feminitet og moderskap, og hva dette betyr for både mødre og fedre og forholdet dem imellom og forholdet til ungdommen. Jeg vil vise hvordan det kulturelle kjærlighetsspråk og autoritetsspråk gir både makt og avmakt hos mødrene og fedrene. Når noen døtre forguder sine fedre og noen sønner hater sine mødre slik det kommer fram i stilene med disse ungdommenes egne ord, er det et eksempel på dette. Prestisjestructurer handler med andre ord om verdier og verdirangering, og dermed om moral og moralsk verdsetting (Melhuus, Rudie & Solheim 1992:33).

Å være mor

Moderskap som en kulturell konstruksjon

Feministisk orienterte studier viser at moderskap er et produkt av mange ideologier som har med synet på kvinner, barn og forholdet mellom menn og kvinner å gjøre (Dinnerstein 1977, Chodorow 1978, Mitchell & Oakley 1986, Collier & Yanagisako 1987, Moore 1988, Phoenix, Woollett & Lloyd 1991, Glenn, Chang & Forcey 1994, Everingham 1994, Silva 1996). Studiene tar i hovedsak et oppgjør med det naturlige ved moderskap og viser hvordan moderskap er kulturelt konstruert. I forhold mellom småbarn og mødre er det særlig kjærlighet som er blitt studert. Mødrenes autoritetsutøvelse er fraværende i studier om moderskap, noe som avdekker en kulturell forståelse av hva moderskap er eller bør være, hva kvinner symboliserer. Hvordan kjærlighet uttrykkes, hvordan den skapes i relasjonen mellom mor og barn, hvordan den bør være, har vært drøftet i det uendelige. Hoveddebatten dreier seg om hvor naturlig eller hvor kulturell mødrenes kjærlighet er (Glenn, Chang & Forcey 1994). Everingham (1994) hevder at moderskap baseres på noen påstander. En av dem er at

motherly love is unsocialized. Motherly love, although understood to be the foundation on which personality structure is built, is regarded as instinctive, a natural bi-product of maternal-infant interaction. An important consequence of this assumption is that it overlooks the socialization of maternal-infant emotions (Everingham 1994:21).

Hennes påpekning av morskjærlighet som en kulturell konstruksjon er i tråd med antropologisk forskning om følelser som viser det kulturelle ved følelser (Rosaldo 1980, Lutz 1988, Lutz & Abu-Lughod 1990). Det er en lik

tilnærming jeg presenterer i avhandlingen ved at jeg vil gi en beskrivelse av kjærlighetens kulturelle koder, mer presist av mødrenes og fedrenes uttrykk for kjærligheten som rettes mot egne barn.

Ved å ta utgangspunkt i kvinner som subjekter og aktører viser de fleste feministiske studier hvordan kvinner blir mødre i samspill med barnet og omgivelsene. Dekonstruksjon av moderskap har gitt mødre og barna både subjekt- og aktørstatus i relasjonen de har med hverandre. Everingham (1994) viser for eksempel hvordan mødre er personer som tolker sine barn, det vil si at hun fremstiller moderskap som en fortolkende virksomhet. Et slikt perspektiv viser rasjonaliteten bak mødrenes handlinger: Mødrene foretar valg i deres praksis av moderskap, valg som tar hensyn til både deres egen livssituasjon og barnas livssituasjon. Tilnærmingen i avhandlingen vil være i tråd med en slik tilnærming til moderskap – moderskap som en fortolkende virksomhet, det vil si at den vil produsere kunnskap om moderskap ut ifra hvordan kvinner skaper moderskapet i samspill med kulturelle forventninger og kulturelle muligheter og begrensinger.

Moderskap som en form for tragisk praksis

Inspirert av Strathern (1988) som påpeker at også barna utvikler mødrene, har Miller skrevet en artikkel om britiske middelklassekvinnens vei til modent foreldreskap (1997). Han viser hvordan det å utvikle seg som mor står i motsetning til kvinnenens tidligere livsprosjekt, som handlet om å frigjøre seg fra mødre sine og fra menn ved blant annet å oppnå økonomisk uavhengighet. I deres vei til moderskapet konstruerer mødrene noe han beskriver som «acts of self-sacrifice» – offerhandlinger. Ifølge ham produserer offertankegangen en enorm bevissthet omkring skyld. For eksempel blir noen av barnets handlinger slik som lugging av andre barn, slåing osv. tatt som tegn på mødrenes udugelighet, ikke som tegn på barnets personlighet eller barnets utvikling mot selvstendighet. Alt det negative mødrene kan føle om barnet, blir forandret til offer og skyld, for på denne måten å la barnet gå fri og bli selvstendig og autonom. Sinne hun kan føle overfor barnet som et hinder for selvutvikling, blir rettet mot hennes egne foreldre eller barnets far. Han konkluderer med at mødrene går gjennom mange «defeat» – nederlag – i måten å oppdra barn på. De starter med et ideal som revurderes om og om igjen i møtet med livet og barnet. Han konkluderer med at moderskap er en form for tragisk praksis – «a form of tragic practice» (Miller 1997:83).

I Millers artikkel ligger mødrenes «ethnotheories»²⁷ implisitt. Det er disse som gjør at mødrene opplever nederlag i måten å være mor på. Mødrene har internalisert noen verdier i forhold til barneoppdragelse og sin rolle i den. Mødrene legger vekt på autonomiopplæring hos barnet. Dette kobles til forestillingen om barnet som uskyldig. Disse to verdiene styrer mødrenes samhandling med sine barn. Det er blitt nevnt tidligere at verdiene i barneoppdragelse de siste femti år er produsert i hovedsak innenfor psykologifaget, særlig forestillingen om barn som behovsvesener. Feministiske studier tar et oppgjør med tidligere psykologi som har produsert kunnskap om barn og indirekte om hva moderskap skal eller bør være (Phoenix, Woollett & Lloyd 1991, Smart & Neale 1999). De siste årene har dette oppgjøret også blitt en del av barneforskningen som viser hvordan synet på barn i Vesten har blitt mer og mer et produkt av 'psy'-profesjoner (Prout & James 1990, Burman 1994, Jenks 1996, Rose 1996, Lawler 1999). Den vitenskapelige tilnærmingen til barneoppdragelse har i hovedsak vært rettet mot kvinner og hvordan de kunne bli bedre mødre, det vil si hvordan kvinner måtte innrette sitt moderskap etter hvert som ny viten om barn ble produsert. Denne kunnskapsproduksjonen kritiseres for å ikke ha tatt hensyn til mødrenes levekår og livssituasjoner, til mødrene som subjekter med egne livsprosjekter. Men dette oppgjøret er langt fra nedfelt i mødrenes etno-teorier, som Millers artikkel viser, eller som det vil fremkomme i denne avhandlingen. Mødrenes og fedrenes selvforståelse og forståelse av barn og ungdom består fremdeles i hovedsak i en utviklingspsykologisk basert kunnskap om barns utvikling og mødrenes og fedrenes praksis kan sies å være i tråd med denne forståelsen, noe som gjør at også moderskap i avhandlingen kan fremstilles som en form for tragisk praksis.

Å være far

Økende interesse for forskning om faderskap

De siste tjue årene har det vært en økende interesse for faderskap. Dette skyldes i hovedsak to faktorer:

- Den ene er økningen i antall skilsmisser, noe som har utløst en bekymring i forhold til at så mange barn blir oppdratt uten en far. En del forskning viser at det finnes en sammenheng mellom noen problemer hos barn og

²⁷ Harkness, Super & Keefer (1992) definerer 'parental ethnotheories' som foreldrenes forestillinger om barns utvikling grunnet i kulturelle modeller. Dette medfører en type praksis i barneoppdragelse. Det finnes en god del litteratur over temaet, bl.a. Sigel (1985) og Goodnow & Collins (1994).

fravær av far. Gutter antas å være spesielt utsatt når fedrene ikke er tilstedeværende i deres liv (Marsiglio 1993, Burman 1994, Shapiro et al. 1995). Denne type forskning bygger på en antagelse om at barn, særlig gutter, trenger fedre for en sunn utvikling, ved å ta for gitt hva det er far representerer av egenskaper i vår kultur, og uten å problematisere hva det forventes at far skal bidra med i oppdragelsen, og hvordan han gjør det. Ved å se på forskning som har blitt gjort om menn og fedre, vil man se at det er autoritet som først og fremst forbindes med faderskap. Det er fedre som symbol for autoritet og grenser, ikke som omsorgspersoner, som etterlyses.

- Den andre faktoren er dannelse av et fenomen som uttrykkes som de nye fedre, nytt faderskap eller moderne faderskap. Disse er fedre som viser ansvar i omsorgen overfor barn, det vil si at de på lik linje med mødre deltar i barnas hverdag. Noen tolker dette fenomenet som fedrenes reelle engasjement for barn, andre tolker det som et ledd i parets likestillingsprosjekt, men det kan også være et uttrykk for begge deler. Forskning viser også at dette fenomenet er mest utbredt blant familier hvor begge foreldre har høy utdanning (Griswold 1993, Hestbæk 1995, Brandt & Kvande 1999). Griswold (1993) ser den nye far definitivt som et middelklassefenomen, og som et tilpasningsfenomen. Menn tilpasser seg en hverdag preget av mødre som arbeider, og av et lønnsnivå som ikke strekker til for å gi en familie en akseptabel levestandard. Dette fenomenet har bare vært undersøkt i familier med småbarn. Det vil si at vi vet lite om hvorvidt fedrenes ansvarsfulle omsorg fortsetter etter småbarnsårene, og om den fremdeles er til stede i barnas ungdomstid. Det nye faderskapet er også et fenomen som støttes av den offentlige politikk, som på den måten viser at dette er veien å utforme faderskapet på.

De to punktene ovenfor viser noe som er både interessant og relevant for temaet i avhandlingen. Det første punktet handlet om far som representant for autoritet. Det andre handlet om far som omsorgsperson, det vil si som «nurturing and caring», noe som lenge har vært et uttrykk for moderskap. Det vil si at faderskap er i ferd med å bevege seg mot noe som i lengre tid symbolsk har vært forbundet med kvinner og mødre. Det finnes fremdeles lite empiribasert forskning på fedre som omsorgspersoner. Men det finnes en sosial og kulturell anerkjennelse omkring mennenes bevegelse i denne retningen. Vi ser ikke den samme tendensen når det gjelder autoritet. Den forblir hos faren, hos mannen. Mødrenes autoritet blir ikke anerkjent på samme måte. Den fremstilles ofte som fraværende, som mindre verdt eller

som problematisk. Et eksempel på dette finner vi i måten forskningen konstruerer sammenheng mellom barnas problemer og fravær av far. Implisitt ligger det et utsagn om at mor ikke klarer autoritetsutøvelse. Spørsmålet er om mødre utøver autoritet på en annen måte enn menn, om hvilke sanksjoner hun møter når hun gjør det, og om det finnes en kulturell anerkjennelse eller underkjennelse av hennes autoritetsutøvelse. Dette vil jeg drøfte videre i kapitlene 6 og 7.

Diskurser om faderskap

Hvilke diskurser finner man i forskningen om faderskap? Lupton & Barclay (1997) hevder at mye av forskningen om faderskap presenterer faderskap som en patologisk erfaring. Fedrene må forberedes og oppmuntres og følges opp for å kunne fungere som far, ellers går det galt. En slik fremstilling av faderskap ser jeg i sammenheng med at fedrene svært ofte ideologisk fremstilles som en truet art som må bevares. Denne ideologien presenterer fedre som mangelvare, noe som gir dem en verdi. Den valoriserer faderskap uansett formen det tar, og på den måten unngår man å rette søkelyset på måten fedrene er fedre på. I en slik tilnærming er det ikke uvanlig at moderskap nedvurderes for å etablere et positivt bilde av faderskap (Smart & Neale 1999). Videre nevner Lupton & Barclay at noen av de sentrale forskerne innenfor maskulinitet ikke nevner faderskap som en del av menns erfaringer, og de siterer Connell (1987, 1995), Morgan (1992), Mac an Ghail (1996). Disse forskerne fremstiller bilder av maskuliniteter som kretser rundt kropp og handling, fysisk makt, utdanning og lønnet arbeid. De støtter ideene om at mennenes liv og selvoppfattelse er plassert først og fremst i det offentlige og ikke i den domestikke eller private sfæren. Lupton & Barclay (1997) argumenterer for et faderskap som en kulturell konstruksjon som skiftes og endres, som er multippel og kontekstuell. De fokuserer på de sosiale, kulturelle og symbolske dimensjonene ved faderskap. En analyse av faderskap må erkjenne den uunngåelige relasjonen mellom moderskap og faderskap, at hver kategori får en mening til dels gjennom den andre og i relasjon til den andre og til dels i motsetning til den andre. Det er et slikt perspektiv jeg vil anvende i avhandlingen.

Faderskap gjennom tiden

I et tidsperspektiv har faderskap endret karakter flere ganger. Pleck (1987) har identifisert fire faser i måten faderskapet har blitt typologisert på: – 1) først ble faren fremstilt som den autoritære moralske og religiøse pedagog (1700 til ca. 1820) – 2) så ble han den distanserte forsørger (ca 1820 til 1940) – 3) videre ble han fremstilt som en kjønnsrollemodell (1940 til 1965) – 4)

og til slutt som en omsorgsfull og engasjert far (1960 til i dag). Disse kulturelle forestillingene om far har vært ledsaget av tilsvarende forestillinger om mor. Forestillingene har blitt anklaget for å ikke ta hensyn til klasse og etnisitet, det vil si at de har ikke sett variasjoner i måter å være far på. På tross av det, er det faser som i dag konstituerer det som forbindes kulturelt med faderskap, og som ofte brukes innenfor forskning om fedre. Faderskap blir ofte analysert ut fra fire elementer som tilsvarer disse tidspregede bildene, for i mange studier defineres faderskap som en sammensetting av fire bilder: «providers of masculine identity, enforcers of patriarchal power, carriers of rights, sharers of responsibilities» (Smart & Neal 1999:123).

Faderskap som et janusansikt

Det finnes mye litteratur om historiske endringer i faderskap (Furstenberg 1988, LaRossa 1988, 1997, Bozett & Hanson 1991, Stearns 1991, Griswold 1993, Gillis 1994, Marsiglio 1995). Denne litteraturen gir noen viktige indikasjoner på hva som opptar forskningen om faderskap. For eksempel fokuserer Stearns (1991) på de økonomiske og strukturelle endringene fra 1600-tallet til i dag som har ført til fedrenes tap av autoritet i Nord-Europa og Nord-Amerika. Han nevner at fram til 1800-tallet ble båndet mellom autoritet og faderskap aldri rystet, det ble til og med forsterket i Nord-Europa som en konsekvens av reformasjonen. Den protestantiske etikken forsterket kontrollen fedrene hadde over barna, ved at kjernefamilien ble modellen for det rette livet, med faren som en forlengelse av Guds faderskap. Fedrene som forsørgere og som kapital- eller jordeiere²⁸ ble styrket i sin stilling som familiens overhode. Barnas fremtid som voksne ble avhengig av fedrenes villighet til å gi eller beholde jord og kapital. Fedrene spilte en stor rolle i valg av ektefelle, utdanning, profesjon osv. Men patriarkat i vestlig betydning betydde også fysisk avstraffelse. Spenninger dette medførte i forholdet mellom fedre og barn, fikk konsekvenser senere i livet. Han regner med at praksisen med å sende bort en del barn, særlig sønner, kan forklares med at sønner ble sendt bort for å minske konflikter forårsaket av en streng oppdragelse. Dette får ham til å fremstille det vestlige faderskapet som et janusansikt

which is hard to capture in a single formula. It involved concern, even affection, but also stern authority and frequent tension. Fathers often have to choose between affectionate concern and patriarchal discipline (ibid:34).

²⁸ Dette tyder på at han forholder seg til en klasse, noe han selv ikke nevner.

Samfunnsendringers konsekvenser for faderskapet

Ifølge Stearns skjedde det på 1900-tallet endringer som fikk dyptgripende konsekvenser:

- Eiendom ble mindre viktig i mange familier, og med eiendommens fall ble et av de tydeligste grunnlag for tradisjonell faderkontroll borte. Større og større antall familier på landet og i byene mistet eiendommene knyttet til produksjon som en konsekvens av den økende markedsøkonomien og befolkningsveksten. Faderautoritet forsvant ikke, men nedgangen i eiendommens grunnlag betydde at faderautoritet måtte hevdes skarpere og tydeligere, ofte gjennom direkte fysisk makt. Nedgang i eiendom som et grunnlag for faderautoritet oppmuntret også harme hos barna, noen ganger opprør, da barna så at farens fastholdelse av autoritet, som en gang var basert på makten om å gi eller ikke gi arv, var blitt uthulet. Arv som belønning for god oppførsel ble borte.
- Arbeidet ble mer og mer skilt ut av familien med de konsekvenser dette som oftest fikk, en deling av arbeidsoppgaver basert på hvem som var hjemme, og hvem som var ute. Ifølge Stearns fikk arbeidsdelingen noen konsekvenser for fedrene: (a) Antallet dårlige fedre økte, og evne til å definere dårlige fedre ble en viktig del av det moderne sosiale liv. Furstenberg (1988) utdyper dette temaet ved å vise at det gjennom alle tider tydelig har vært to konkurrerende bilder av fedrene: den engasjerte og omsorgsfulle far vs. den uengasjerte, «deadbeat» far²⁹. En av måtene å skille gode fedre fra dårlige på var å se på deres evne til å forsørge barna. Fedrene som ikke kunne forsørge sine barn, ble definert som dårlige fedre. (b) En mer generell respons på den industrielle konteksten for faderskap inkluderte en tilsiktet revurdering eller omvurdering av moderskapet. Ekspertlitteraturen utgitt av leger og etter hvert psykologer begynte mer og mer å henvende seg til mødre i tråd med at det var mødre som hadde ansvaret for barna (Ehrenreich & English 1978). I tråd med dette ble det dannet et bilde av mødre som personer som hadde noen indre egenskaper til å oppdra barn – noe menn åpenbart manglet, særlig når det gjaldt moralsk oppdragelse. Moralsk oppdragelse, som før var fedrenes domene, ble til mødrenes domene i kraft av deres natur. Kvinner ble også ansett som mer egnet til å fylle andre behov slik som kjærlighet og å dekke fysiske behov. Ekspertene som skapte familiestandarder under

²⁹ Innenfor den engelske litteraturen tilsvarer den 'deadbeat' far den amerikanske 'feckless' far, det vil si en far som ikke innfrir faderlige forpliktelser.

denne tidsperioden, fastslo at det var ingen annen funksjon for fedre enn å forsørge familien økonomisk. Det er i dette at den økende troen på mødrenes bedre oppdragelsespraksis startet eller kan begrunnes.

Perspektiver på faderskap

Stearns studie er en påminnelse om at fedrenes autoritet ikke kan fremstilles som en egenskap mennene har, men at den er avhengig av strukturelle og politiske forhold. I hans fremstilling knyttes autoritet sterkt opp til økonomi og til mennenes forsørgelsesevner. Når dette frarøves dem, overtar en type autoritet basert på fysisk kraft. Dette er i tråd med LaRossas studie om moderniseringen av faderskap (LaRossa 1997). I sin studie viser han hvordan fedre som forsørgere ble en institusjon og et ideal først i middelklassen, så i andre grupper. Hans tilnærming til fedre er ved å se på faderskap som en kombinasjon av det han kaller «the culture of fatherhood» – normer, verdier og trossystemer som omringer mennenes måter å være fedre på – og «the conduct of fatherhood» – det fedrene faktisk gjør, fedrenes handlinger (LaRossa 1997:17). Under endringsperioder samsvarer ofte ikke de to komponentene. Praksisen vil alltid henge etter (LaRossa 1988).

LaRossa (1997) utdyper nærmere forholdet mellom moderskap, faderskap og kjønn enn det andre forskere har gjort. Han hevder at det kan lett argumenteres for at moderskap og faderskap er likere enn det man antar eller ønsker. Han stiller derfor følgende spørsmål: Når både moderskap og faderskap har med omsorg overfor barn å gjøre og viser en del felles trekk, hvorfor er man så opptatt av det som skiller dem fra hverandre? Ifølge ham er svaret å finne i det faktum at moderskap og faderskap er knyttet nær opp til begrepene maskulinitet og feminitet i et samfunn, hva det er å være en mann og en kvinne, som igjen er produkter av kollektive forestillinger. På grunn av dette forholdet ignoreres likheter og forskjellene fremheves. Videre hevder han at begrepene maskulin og feminin ikke er produkter av tilfeldigheter, men er politisk konstruert på grunnlag av at penger, status og makt er kjønnsavhengig og distribueres langs en kjønnet akse.

Thus why is so much attention given to delineating the distinction between fatherhood and motherhood? Because ultimately people stand to gain or lose on the basis of where the lines are drawn (LaRossa 1997:16).

Dette er ikke noen ny tenkning i lys av kunnskap produsert av feministisk orientert forskning, men han er en av de få som ser faderskap som en kjønnet relasjon, og som tydelig inkluderer mødrene og maktforholdene i sine studier av faderskapet.

LaRossas påpekning av faderskap som kulturell konstruksjon er i samsvar med Marsiglios definisjon av faderskap som bestående av normer, verdier og trossystemer som omgir fedrenes sosiale status og rolle (Marsiglio 1995). Disse kulturelle bildene av faderskap inkluderer både stereotyper – folks forestillinger om hvordan fedre selv tenker, føler og handler – og ideale bilder – folks forestillinger om hvordan fedre burde tenke, føle og handle. Daly (1993) på sin side ser på faderskap som en prosess, som noe som kan tolkes og forhandles fra situasjon til situasjon, noe forskning omkring skilsmisse og faderskap kan støtte (Simpson 1998). Dienhart (1998) kritiserer tidligere akademisk forskning om fedre og barn, som hun mener ligner forskning om mødre og barn. Forskning preges av at barn blir sentrum, og at dets posisjon styrer kunnskapsproduksjonen. Hun etterlyser forskning som behandler barn som en del av det voksne livet og ikke som om hele det voksne livet dreier seg om det. Marsiglio (1995) etterlyser det samme når han knytter faderskap til utforming av maskulinitet. Faderskap skal ifølge ham fremstilles som en del av å være mann, ikke som om det, det å være mann, handler om.

Oppsummering

Som vi har sett, er foreldreskap et fenomen som er omgitt av mange forskjellige diskurser – diskurser om familie, diskurser om mor, om far, om barn, om ungdom, om kjønn – som skaper fenomenet foreldreskap, og som gir det mening for den enkelte. I noen sammenhenger bekrefter de forskjellige diskursene hverandre, i andre utfordrer de hverandre. Avhengig av konteksten kan også noen diskurser være hegemoniske eller dominante over andre ved å påberope seg å være 'sanne' eller 'sannere' enn andre. Det finnes mange eksempler på dette i de ovennevnte diskursene.

Utlekking av forskjellige diskurser som skaper foreldreskap, viser at fenomenet ikke er entydig, men mangfoldig. Det finnes mange måter å være mor og far på, noe privatiseringen av familielivet har forsterket. På tross av variasjoner i praksiser viser diskursene noen retningslinjer i måter foreldreskap kan forstås på innenfor rammen av en vestlig nordisk kultur. Innenfor denne konteksten utformes foreldreskap innenfor rammen som den intimfamilien setter. Dette betyr at foreldrenes fortellinger om å være mor eller far skal forstås på bakgrunn av en familie som består av individer med rett til selvutfoldelse og hvor følelser organiserer relasjoner. Lupton & Barclay oppsummerer det slik at individer i de vestlige land er blitt oppdratt til å erfare og oppfatte relasjoner mellom foreldre og barn som veldig viktig, som emosjonelt ladet og som integrerende for selvet (1997). Ifølge dem betraktes

det ikke lenger som tilstrekkelig at foreldrene gjør sine plikter som foreldre, som å gi mat, klær, osv. til barn. Det er heller ikke tilstrekkelig å henvise til noen moralske standarder basert på disse pliktene i utøvelsen av foreldreskapet. Det foreldrene må legge vekt på i oppdragelsen er barnas individualitet og selvutvikling. Videre skal det legges vekt på demokratiske familierelasjoner, det vil si at hierarkiske relasjoner mellom foreldre og barn fremstilles som verdiløse. Dette er i tråd med mange andre forskere (Halldén 1992, Kugelberg 1999) som hevder at moderne ideer om godt foreldreskap

do not emphasize that parents have to teach their children societal norms and values, but that they should relate to their children in such a way that the individuality of the children can fully develop (Verheyen 1987:37).

Med andre ord forventes det at foreldrene blir hjelpere i deres barns selvutvikling som «managers or coaches» (Hoikkala 1998).

Innenfor diskursene omkring foreldreskap kan man finne to gjengangerer som underbygger og bærer fenomenet. Den ene er kjærlighet, den andre er autoritet. Disse to temaene er tett sammenvevd, da de utgjør både en del av Vestens oppfattelse av selvet og en del av omsorgen for selvet (Marsella, DeVos & Hsu 1985, Lupton & Barclay 1997:20). Diskursene om familie, barn og ungdom viser at innholdet i kjærlighet og autoritet har endret seg i takt med moderniseringen av samfunnet. Som alle diskurser blir de implisitte diskursene om kjærlighet og autoritet forbundet med spesifikke praksiser. For å elske sine barn må mødrene og fedrene gjøre handlinger som kulturelt anerkjennes som kjærlige handlinger. Når de utfører slike handlinger, bekrefter de kjærligheten og gjør den synlig. Dette forsterker igjen vårt bilde av hva kjærlighet er. Likedan er det med autoritet. Studier av praksiser avdekker historiske endringer. Det som kunne være tegn på eller uttrykk for kjærlighet og autoritet for mange år tilbake, kan virke avleggs, til og med patologisk, i dag.

Videre fremhever diskursene at kjærlighets- og autoritetspraksiser preges av kjønn, alder, klasse og etnisk bakgrunn. Kjærlighet mellom foreldre og barn er for eksempel et godt drøftet tema når det gjelder småbarn, men svært lite undersøkt når det gjelder ungdomstiden. Den mest undersøkte kjærligheten har da også vært morskjærlighet, da småbarnsperioden oftest forbindes med mors tilstedeværelse. Når det gjelder autoritet, er det farsautoritet som er den mest undersøkte. Men det har vært få undersøkelser om hvordan mødre og fedre sammen skaper 'kjærlighet' og 'autoritet' for barna de er foreldre for. Haavinds studie om organiseringen av foreldreskap med småbarn var i sin tid et unntak i den sammenheng (Haavind 1987). I løpet av

nittitallet har det kommet flere studier som ser foreldreskap som bestående av mødre og fedre som sammen prøver å gi barna gode oppvekstvilkår (Hestbæk 1995, Dencik & Schultz-Jørgensen 1999, Kugelberg 1999). Vekten blir likevel lagt på omsorg som uttrykk for kjærlighet og lite på autoritet og grensesetting. En forklaring kan være at disse studiene undersøker småbarnsårene. Studiene viser store ulikheter når det gjelder utformingen av moderskap og faderskap som kan begrunnes i ulik adgang til og anvendelse av verdier som frihet eller valg som ofte forbindes med demokratiske familierelasjoner. Ulikheter kan ha sitt opphav i strukturelle vilkår, noe som gir utslag i måter fedre seg imellom og mødre seg imellom er fedre og mødre på. Klasseskiller er tydelige i de fleste undersøkelser som har vært gjort. Likevel er det mye som tyder på at forskjeller mellom måter å være foreldre på er kjønnsavhengig, og at dette må ses i sammenheng med forestillinger om maskulinitet og feminitet i vår kultur og hva disse symboliserer.

3 Historien om historiene

Datamaterialet i avhandlingen består av intervjuer om mødres og fedres forståelse av hvordan det har vært å være mor og far til en 15-årig sønn eller datter, og av intervjuer om hvordan det har vært å være sønn eller datter til en mor og far. Det består også av stiler som ungdom har skrevet på skolen i norsktime om dette emnet. I dette kapitlet vil jeg redegjøre nærmere for datamaterialet, for hvordan det vil bli brukt og for hvordan det vil bli analysert slik at det gir oss kulturell kunnskap om fenomenet foreldreskap.

Intervjuenes begrensninger

I det første kapitlet beskrev jeg hvordan intervjuene ble samlet inn. Det ble rettet søkelys på hvilke kulturelle koder som gjorde seg gjeldende under intervjusituasjonen, og hvordan disse var med på å forme intervjuene. Men det er ikke bare måten dataene ble hentet på som skapte grenser rundt intervjuene. Temaet foreldreskap, som handler om relasjoner mellom barn og voksne innenfor intimfamilien, gjorde det også. Disse relasjonenes kulturelle mening ble drøftet i forrige kapittel. Det ble nevnt at en studie av forholdet mellom barn og mor, barn og far i vår kultur er en studie om noe tett og intimt, og at mange informanter avsto deltagelse i undersøkelsen med å si at det var for privat, eller at de ikke ville utlevere det private forholdet de hadde til sin datter eller sønn. Ungdommene var enda mindre interessert i å utlevere forholdet til foreldrene.

For å skape en type distanse hadde jeg derfor opprinnelig planlagt å følge en intervjuguide som var blitt utarbeidet av en gruppe tyske og nederlandske forskere som hadde studert samspillet mellom foreldre og 12-åringer i Tyskland og Nederland (du Bois-Reymond, Diekstra, Hurrelmann & Peters 1995). Fokuset i intervjuguiden var hverdagen, og spørsmålene handlet derfor om hverdagslige ting: Når begynner dagen din, hvem er hjemme med deg før du går på skolen, blir du kjørt til skolen, hva gjør du etter skoletid, når spiser du middag, hvem spiser du sammen med, har du eget soverom, når legger du deg, hvem bestemmer det, hvor mye lomme-penger får du osv. Svarene skulle føre til at det som anses viktig i et barns liv, kunne kartlegges. Intervjuguiden var delt i to: Den ene delen var rettet mot barna, den andre mot foreldrene, men begge delene var like. Selv om intervjuguiden etter min mening var styrende på den måten at den skapte det forskere anså som det kulturelle normale liv for et barn, kunne den likevel

brukes. Det var ikke et skjema som informantene skulle krysse av i, det var kun veiledende og ga derfor mulighet for å fange opp variasjoner under intervjuet. Med tanke på at jeg også skulle intervju ungdommer som var på institusjoner, var det nødvendig å ha en slik mulighet slik at det ikke bare kom standardiserte svar. Det er bestandig en felle ved intervjuguider at det ligger noen kulturelle og normative føringer i spørsmålene. Svarene blir også deretter. På tross av dette anså jeg fremdeles intervjuguiden som brukbar på den måten at den ville gi informasjon om det livet foreldrene og deres barn deler sammen.

Mens jeg oversatte, kom jeg stadig vekk til to oversettelsesproblemer: hvordan oversette 'das Kind' og 'die Eltern'? Selv om jeg var opptatt av foreldreskap, hadde jeg i tankene mødre og fedre, det vil si et kjønnert foreldreskap. Intervjuguiden var kjønnsløs når det gjaldt foreldrene. Den henvendte seg ikke til mor og til far, men til foreldrene. Dette ble løst ved at jeg oversatte foreldrene med mor og far og nyanserte spørsmålene. Da gjensto problemet med å oversette 'das Kind'. Først oversatte jeg det med barnet eller deres barn. Men fordi utvalget mitt skulle bestå av 15–16-åringer, skiftet jeg barn ut med ungdom. I det ble noe avdekket, fordi det gikk opp for meg at det ikke bare var å skifte ut barn med ungdom. Ungdommene var også barn i betydning barn til noen, selv om de var ungdommer, og foreldrene hadde et barn som var ungdom. Ungdom som relasjonell kategori (jf. kapittel 2) ble tydeliggjort. Ungdommene og foreldrene var i slekt med hverandre, og dette har implikasjoner for relasjonene innenfor vår kulturelle kontekst.

I letingen etter riktig oversettelse kom dette usynlige båndet mellom foreldre og barn igjen tydeligere fram. Det var nettopp denne usynlige relasjonen som jeg var ute etter å vite mer om, det at man er barn til noen og ungdom samtidig, og at man er mor og far til et barn som også hører til kategorien ungdom i samfunnet. Dette førte til at jeg lot intervjuguiden være, fordi jeg vurderte den som uegnet til å gi meg informasjon om dette spesielle forholdet mellom foreldre og ungdom, om dette forholdet som har en praksis i både den private og den offentlige sfæren. Jeg bestemte meg derfor for å samle historier om hvordan det er å være mor og far til et barn som er ungdom, og historier om hvordan det er å være barn og ungdom til en mor og far. Intervjuene ble gjennomført uten å følge noen spesiell mal, bortsett fra at det lå et ønske om å få beskrevet situasjoner hvor en av foreldrene og en ungdom var involvert, og at kjærlighet og autoritet var nøkkelbegreper.

Metodisk er det utfordrende å studere det som vil bli betraktet som intime relasjoner, for det finnes kulturelle koder for hva som kan utleveres av

det som anses som privat og intimt. Det finnes noen beskyttelsesmekanismer som gjør at det lett kan være det generelle som italesettes, ikke det særegne. Det finnes også etiske regler for hva en fremmed kan spørre om når det gjelder det som kulturelt anses som privat. Jeg henviser til hvor nøye de aller fleste mødrene var med at jeg holdt meg til temaet slik det ble nevnt i kapittel 1. På bakgrunn av det behandler jeg intervjuene som delvis kunnskapsbringende, det vil si at kunnskapen som kan produseres på bakgrunn av dem, ikke kan være total eller helhetlig. Men den kan vise sider ved foreldreskap.

Datamaterialet

Utvalget

Enhetene i utvalget består av familier som ble rekruttert gjennom to skoler (gruppe A) og gjennom en institusjon som tok imot ungdommer med atferdsvansker (gruppe B). Utvalgets sammensetting begrunnes med utgangspunkt i tidligere undersøkelser som nevnt i kapittel 1 og med et mer generelt behov for kunnskap om familier med ungdom.

Kriterier

Kriterier for å være med i undersøkelsen var:

- (1) at familien hadde en ungdom på 15 år, det vil si en ungdom som gikk siste år på ungdomsskolen på intervjuetidspunktet. Familier rekruttert gjennom skolen har alle en ungdom på 15 år boende hjemme i feltarbeidets periode. Det har vært vanskeligere å få tak i denne aldersgruppen gjennom institusjonen. Alderen på ungdommen varierer derfor i denne gruppen, og gjennomsnittet er 16 år.
- (2) at foreldrene var etnisk norske. Det finnes to unntak fra dette kriteriet, en mor med nordisk bakgrunn og en far med afrikansk bakgrunn. Den ene moren hadde bodd over 20 år i Norge da hun ble intervjuet. Den afrikanske faren bodde ikke sammen med datteren, som ble oppdratt av sin norske mor.

Rekruttering

Hvordan skjedde rekrutteringen? Ved krise- og utredningsinstitusjonen i byen fikk en ansatt i oppdrag å spørre både ungdom og foreldre om de ville bli intervjuet. Resultatet ble ni familier, fem med en ungdomssønn og fire med en ungdomsdatter. Det er et krav fra Datatilsynet at første gangs forespørsel skjer via barneverntjenesten. Når informantene sier ja, kan forskeren

få adressen og telefonnummeret utlevert. Det betyr at det skjer en siling av informantene som forskeren ikke har kontroll over. Barneverntjenesten har sine forklaringer om hvorfor noen ikke blir forespurt, for eksempel at en mor er for dårlig og ikke ville tåle et intervju. Familiene som ble rekruttert, betegnes av institusjonen som ressurssterke familier, det vil si familier med foreldre uten psykiske lidelser eller noen form for rusproblemer. Ingen av disse familiene hadde hatt kontakt med barneverntjenesten før sønnen eller datteren begynte på ungdomsskolen.

De andre familiene ble rekruttert gjennom to skoler. Rektoren ved den ene skolen ga navnelisten med adressen og telefonnummeret til ungdommene i de klassene som var aktuelle. Det ble sendt brev til foresatte med forespørsel om intervjuet. I brevet ble også prosjektet presentert. Ca. fem dager etter utsendelsen av brevet ringte jeg hjem til foreldrene for å spørre om de ønsket å være med i undersøkelsen. Av trettito som innfridde kriteriene for å delta i prosjektet, var det elleve som sa ja til å la seg bli intervjuet. Dette gjaldt seks familier med en sønn og fem med en datter. Seksten av foreldrene avslo med begrunnelsen at det var for privat å snakke om det å være mor eller far. Tre avslo med begrunnelsen at de hadde for mye å gjøre og ikke fant noe tid å holde av for et intervju. De resterende tre syntes at temaet var for vanskelig. Rektoren ved den andre skolen ville ikke utlevere adresselisten slik den første hadde gjort. Det ble avtalt at prosjektet skulle presenteres ved foreldremøtet i to klasser, og at foreldrene selv skulle kontakte meg om de ønsket å delta. Flere familier meldte seg etter dette, men kun én sa seg villig til å bli intervjuet. De andre oppmuntret meg til å forske på dette temaet. De ønsket å få mer kunnskap om det, men ville ikke være informanter selv. Det må nevnes at i denne perioden var det mye fokus på 'dårlige' foreldre i avisene. Det er god grunn til å tro at dette påvirket foreldrenes avgjørelse om å ikke la seg intervjuet.

Informantene

Jeg vil her gi noen faktiske opplysninger om mødrene, fedrene og ungdommene som ble intervjuet. Foreløpig beholdes delingen av gruppene slik de ble presentert ovenfor.

- Gruppe A (skolerekuttering):

Ungdommene i denne gruppen, seks gutter og fem jenter, var 15–16 år. De gikk i tiende klasse og skulle begynne på videregående etter endt skoleår.

Gjennomsnittsalderen til mødrene i denne gruppen er 46 år, for fedrene 47 år. Tre av mødrene hadde aleneansvar for ungdommene,

den ene på grunn av farens dødsfall (en gutt), de andre på grunn av skilsmisse (en gutt og en jente). Det var ingen stefar i bildet for noen av dem. Resten av ungdommene bodde sammen med begge foreldrene. Dette gjelder fire jenter og fire gutter. Tre ungdommer var enebarn (to jenter og en gutt), mens de andre hadde en eller flere søsken.

Alle foreldrene var yrkesaktive. På bakgrunn av inntekt og boligstandard tilhører denne gruppen familier middelklassen³⁰ og noen få den øvre delen av middelklassen, bortsett fra en alenemor med en sønn. Denne siste hører til de lavtlønnede i samfunnet.

- Gruppe B (institusjonsrekruttering):

Gjennomsnittsalderen for denne ungdomsgruppen (fem gutter og tre jenter) er 16 år. Dette skyldes at det var få ungdommer på 15 år som ble plassert etter §§ 4-24 og 4-26 i lov om barneverntjenester³¹ i feltarbeidets periode. Sju ungdommer (fire gutter og tre jenter) lot seg intervjuet.

Gjennomsnittsalderen for mødrene i denne gruppen er på 45 år, for fedrene 46,5. Fire mødre hadde aleneansvar for ungdommene (tre gutter og en jente), mens en far hadde aleneansvar for en sønn. Det var en stefar i to av disse familiene (en gutt og en jente). To av skilsmisene var av nyere dato, mens to av dem var fra lenge siden, noe som forklarer stefedrene. Tre av ungdommene bodde med begge foreldrene (en gutt og to jenter). Alle ungdommene hadde søsken.

Alle foreldre var yrkesaktive. På bakgrunn av samlet inntekt og boligstandard tilhører også denne gruppen middelklassen. Dette er i tråd med en del undersøkelser foretatt de siste tjue årene (Seip & Sandbæk 1982, Jonassen 1996) som viser en økning i antall ungdom med atferdsvansker som hører til familier med høyt utdannede foreldre. Det er dem jeg fikk tilgang til gjennom institusjonen.

I begge gruppene ble biologiske fedre som ikke tilbrakte hverdagen med ungdommen forespurt om å være med i undersøkelsen, men samtlige avslø tilbudet.

³⁰ Middelklassebegrepet betraktes i denne sammenheng som et begrep med en vid mening, slik det ble påpekt i innledningen.

³¹ Disse paragrafene er referert i kapittel 1.

Stiler

For å få et fyldigere materiale når det gjaldt ungdommer, ble det avtalt med begge skoler å få ungdommene til å skrive en stil. Stilformuleringen var slik:

Jeg og mine foreldre

Fortell om forholdet mellom deg og foreldrene dine. Legg særlig vekt på tiden siden du begynte på ungdomsskolen. Det er fint om du beskriver noen konkrete situasjoner (eksempler) som er typiske for forholdet mellom deg og foreldrene dine.

På den måten ble det samlet inn 40 stiler, skrevet av 19 gutter og 21 jenter. Følgende opplysninger skulle legges ved: fødselsår, kjønn og familieforhold (lever du med begge foreldrene, med en av dem (hvilken), alder eller fødselsår på foreldrene, yrke på foreldrene, antall søsken og alder på dem). Stilene ble skrevet av ungdommene i norsktimen på skolen og levert i en lukket konvolutt til norsklæreren. Stilene blir lite referert til i avhandlingen, da avhandlingens fokus ble dreid mot mødrenes og fedrenes erfaringer med å være mor og far til en tenåring. De er likevel en sentral kunnskapskilde som støtter opp om konklusjonene i undersøkelsen.

Vurdering av datamaterialet

Datamaterialet som brukes i avhandlingen, består av trettito intervjuer på ca. to og en halv til tre time hver og førti stiler. Intervjuene fordeler seg på denne måten: tolv mødreintervjuer, ett farsintervju, åtte foreldreparintervjuer, elleve ungdomsintervjuer. Tjueen stiler er skrevet av jenter, nitten av gutter. Utvalget består av mødre og fedre fra middelklassen som har en sønn eller datter på 15–16 år. Foreldre er i hovedsak etnisk norske. Noen av ungdommene bor hjemme, mens andre har bodd på institusjon de to–tre siste månedene før intervjuet. Gjennomsnittsalderen for mødre er 45 år og for fedre 46,5 år, når hele utvalget tas med. Informantene som gruppe er uensartet når det gjelder familiesammensetting, og mødre er i flertall som informanter.

Ved første øyekast kan datamaterialet virke for uensartet når det gjelder familiesammensetting, livssituasjoner og intervjusituasjoner til å kunne gi generaliserbar kunnskap. Det blir vanskelig å generalisere ved å si at mødrene som bor alene, utformer eller erfarer sitt moderskap på denne måten. Det finnes for få alenemødre i utvalget til å si noe slikt. I tillegg er alenemødre fordelt mellom de to gruppene A og B, noe som igjen ville forvanske en generalisering. Videre er det å lytte på en kvinne fortelle om sitt moderskap når hun er alene, en annen situasjon enn å høre en kvinne fortelle

om det samme når en mann, faren til barnet, er til stede. Historiene blir forskjellige, selv om begge forteller om sine erfaringer med å være mor til en tenåring i Norge i dag. Livssituasjon til foreldre som har en ungdom på institusjon, er forskjellig fra dem som har dem boende hjemme, og historien som fortelles, blir en annen. Ved at det ble hentet informasjon i to grupper som kulturelt ofte kategoriseres som forskjellige, kan det tenkes at en sammenligning mellom de to gruppene ved å utdype det som skiller dem, er den eneste muligheten datamaterialet gir.

Men å se på likheter og ulikheter mellom de to gruppene er likevel bare én mulighet som dette datamaterialet gir. Det er mulig å betrakte dataene under ett, det vil si å viske bort grensene mellom de to gruppene. Og det er dette som vil bli gjort. Fenomenet som undersøkes, er sider ved foreldreskap under ungdomstiden, og det er variasjoner over fenomenet det er ønskelig å få fram, ikke en videre kategorisering eller typologisering av grupper. En sammenslåing av gruppene lar seg også gjennomføre fordi økonomisk skiller ikke familiene seg betydelig fra hverandre. Ved å behandle historiene som variasjoner over fenomenet foreldreskap blir historiene gitt av foreldrene med barn på institusjon dermed ikke sett på som historier om mislykkede foreldreskap, noe som lett kunne ha blitt situasjonen om man hadde bevart grensene mellom de to gruppene. Men de blir historier som forteller om vanskeligheter ved å være foreldre i dag. Kategorisering eller typologisering viskes bort til fordel for alternative måter å forstå fenomenet på. På den måten støtter disse historiene opp om eller gir fylde til temaer som kommer fram i historiene fortalt av foreldre med ungdom som ikke er plassert på institusjon.

Å arbeide med forskjellige typer familier utfordrer også forståelsesmodellene. Når et fenomen er til stede i alle historier, utfordres de vanlige forklaringsmodellene som informantene kan ty til, og som kan være gitt av den kulturen de lever i. Skolearbeid kan illustrere hva som menes med det. Alle mødrene forteller om vanskeligheter med å få sønnen til å gjøre leksearbeid. Dette er ikke spesielt for en gruppe mødre, men det er noe mødrene har felles. Alenemødre forklarer dette med fravær av far, noe det kulturelt sett lett kan bli enighet om, når man bare har med denne gruppen å gjøre. Og dermed utforskes ikke dette fenomenet videre. Men det at de andre mødrene har det samme problemet, og at forklaringen de gir, er at situasjonen skyldes deres barn (alderen eller egenskaper ved barnet), gjør at farsfravær ikke er noen tilfredsstillende forklaring på hvorfor disse situasjonene oppstår mellom mødre og sønner. En blir presset til å tenke at problemer

omkring leksearbeid kan være et uttrykk for noe annet enn farsfravær, eller at farsfravær også må utforskes og problematiseres i vanlige familier.

At mødre er i flertall og dermed utgjør den viktigste informasjonskilden til hvordan familierelasjoner i ungdomstiden arter seg, kan sannsynligvis problematiseres. En kan spørre om det blir mødrenes versjon av hverdagslivet som legges fram. Men som nevnt tidligere er kunnskapen som produseres, ikke ment å være uttømmende eller et speil for hvordan det virkelig er i disse familiene. Avhandlingens mål er å beskrive noen prosesser innenfor den rammen som intimfamilien setter for sine medlemmer i samspill med andre kulturelle konstruksjoner, slik som ungdomstid og kulturelle koder for kjærlighet og autoritet. I den sammenheng er det ikke antallet mødre og fedre som er relevant, men det er beskrivelser av situasjoner som oppstår i hverdagen, som blir relevant. I praksis betyr det at jeg har arbeidet med hele datamaterialet.

Anonymisering

Datamaterialet er lite og kan være gjenkjennelig. Dette gjelder særlig familiene som har en ungdom på institusjon. I alle kapitler blir de aller fleste intervjuer brukt for å belyse det som tas opp. Anonymisering består i å bruke deler av ulike intervjuer for å belyse temaer slik at det blir umulig å rekonstruere et intervju. Navn er blitt endret. Yrkesstatus blir helst ikke nevnt, med mindre den er nødvendig for forståelsen av et tema. Kjønn er ikke blitt endret, da kjønn er sentralt i utforming av foreldreskap som moderskap og faderskap. Det er av betydning om det er en mor eller en far som snakker.

Intervjuanalyse

For at intervjuene skal kunne brukes vitenskapelig i en kulturell forståelse av foreldreskap, er det nødvendig å forstå dem som kulturelle konstruksjoner og produkter av menneskelig aktivitet. Dette kan gjøres ved å betrakte dem som narrativer, livshistorier og fortellinger.

Dette er forskjellige betegnelser på en menneskelig aktivitet som består i å gjengi med ord handlinger som oftest er utført i fortiden. Dette kan gjøres skriftlig eller muntlig. Gjennom denne virksomheten gir mennesker form og mening til verdenen de lever i, og til egne erfaringer med denne verdenen. På den måten kan begrepene betraktes som viktige sosiale handlinger. De sier noe utover fortellerens egne opplevelser og oppfatninger. «De skapes av sosialt liv, og er med å skape sosialt liv» (Gullestad 1996:17). De sier noe om den sosiale og kulturelle virkeligheten fortelleren lever i, ved at han eller hun

posisjonerer seg i den og forteller ut ifra den posisjonen han eller hun har inntatt. Kunnskap som narrativer, livshistorier og fortellinger gir, er derfor tosidig: På den ene siden er det individuell og subjektiv kunnskap, på den andre siden er det kollektiv og strukturell og objektiv kunnskap (Spence 1982, Turner & Bruner 1986, Riessman 1993, Chase 1995, Hydén 1997, Mishler 1997).

Narrativer, livshistorier, fortellinger

Selv om narrativer, livshistorier og fortellinger er uttrykk for en menneskelig virksomhet, defineres de forskjellig. Narrativbegrepet er hentet fra litteraturen og refererer som oftest til fortellinger med en viss struktur. I en narrativ har det skjedd noe uvanlig eller uventet (Labov & Fanshel 1977, Turner & Bruner 1986, Bruner 1990, Brooks 1992). Historiene organiseres rundt et plot. Et plot kan defineres som meningsstrukturen, poenget med historien, som binder fortellingen sammen, og som gjør den forståelig for andre. Medlemmene i familier som har barn på institusjoner, anvender seg av denne type historiefortellinger. Historiene er kronologisk ordnet og fører fram til hvordan ungdommen ble plassert på institusjonen. Ved at man forteller om denne hendelsen, avdekker disse historiene implisitt hva som er det forventede i en foreldre–barn relasjon.

Livshistorier kan beskrives som «en retrospektiv eller tilbakeskuende fortelling om hele eller store deler av det livet en har levet. Det er historien om det som er hendt, slik en selv husker det» (Danielsen 1993:332). I studier av livshistorier påpekes viktigheten av å skille mellom det faktisk levde livet – livshistorier – og det fortalte livet slik det fremstilles i muntlig eller skriftlig form i nåtiden – livsfortellinger (Tonkin 1992, Peacock & Holland 1993, Rosenthal 1993, Gullestad 1996). Dette skillet kan virke kunstig, da en og samme historie kan inneholde begge elementer, både fakta og opplevelser, men skillet er relevant analytisk. Noen av historiene i materialet kan bære preg av å være livshistorier eller livsfortellinger om det å være foreldre ved at mødrene og fedrene forteller hvordan det var å få barn, og hvordan livet med dette barnet utviklet seg fram til intervjuetidspunktet.

Både livshistorier og narrativer er kulturelle sjangrer mennesker kan bruke for å fortelle noe om seg selv eller om noen spesielle hendelser. Både i form og innhold følger de noen konvensjoner og er elaborerte historier. De ble til ved at temaet foreldreskap ble presentert. Foreldrene fanget opp temaet og begynte å fortelle. Det trengtes lite intervensjon fra min side for å få samtalen i gang og for å vedlikeholde den. Fortellinger bruker jeg som et begrep som dekker andre typer historier, de som ikke er velordnede, som

ikke er sekvensielle beretninger, som ikke samler seg rundt en hendelse, det vil si de som ikke følger en mal, en spesiell struktur. De er blitt til ved at jeg har vært kontinuerlig aktivt spørrende under intervjuet. Disse fortellingene omfatter ungdommenes historier og noen få av mødrenes historier.

Abbot (1988) hevder at sjangerdefinisjon ofte brukes normativt for å avgrense eller innskrenke et forskningsfelt. Skillet mellom begrepene er viktig om man velger å analysere dem ut ifra formen og den indre strukturen (Mishler 1997), som et lingvistisk fenomen hvor man er opptatt av å identifisere de deler som en enhet består av, og reglene for hvordan delene settes sammen (Linde 1993). Det er ikke formålet i denne sammenhengen. Derfor vil jeg bruke fortelling eller historie som en fellesbetegnelse i avhandlingen. Begrepene er løsere begreper som kan inkludere alle sjangrer, og som dekker bedre at det er muntlige fortellinger som ble samlet inn. Ifølge Hydén skiller muntlige fortellinger seg fra skriftlige fortellinger ved at

de saknar den litterära textens konventioner och utgör ibland ett mer obearbetat återgivande av händelser och inkluderar i framställningen framför allt samspelet med lyssnaren (Hydén 1997:25).

Selv om noen fremstillinger kan minne om narrativer eller livshistorier, det vil si historier som følger noen litterære konvensjoner, er de allikevel muntlige fremstillinger og dermed mindre strukturerte enn skrevne tekster. De inneholder også korreksjoner, noe som vanligvis renses bort i skrevne tekster.

For å oppsummere kan man si at fortellinger er en måte mennesker reflekterer over sine erfaringer på, og et middel som kan brukes til å formidle dem til andre. Fortellinger binder det individuelle og det kollektive sammen ved at fortelleren bruker kulturelle konvensjoner for å gjengi personlige erfaringer. Fortellinger skaper den verden fortelleren refererer til, og betraktes derfor oftest som medvirkende i meningsdannelse. Videre har fortellingene en historisk og geografisk dimensjon ved at fortelleren i fortellingene plasserer seg i tid og rom. Fortelleren i en historie blir et historisk og lokalt situert subjekt. Det er slik mødre, fedre, jenter og gutter i undersøkelsen vil bli behandlet, som subjekter som forteller om erfaringer – det å være mor, far, ungdomsjente, ungdomsgutt, familie – som er både individuelle og kollektive, private og offentlige erfaringer.

Å analysere fortellinger

Den analytiske tilnærmingen til fortellingene er avhengig av om fokuset legges på strukturen eller på innholdet. Legges vekten på strukturen, vil

analysen søke å belyse sammenhengen og forholdet mellom tid, hendelser og fremstillingsform. Hvordan folk skaper orden og sammenheng i fortellingene, blir viktig (Linde 1993). Som eksempel kan det nevnes forskjeller mellom ungdommenes intervjuer og ungdommenes stiler. Stil er noe man lærer å skrive på skolen, og det viste seg at de aller fleste mestret sjangeren. Men ungdommene hadde problemer med å skape en muntlig fortelling omkring deres liv med foreldrene. Legges derimot vekten på innholdet, blir det temaene som dukker opp i fortellingene og fortellingenes funksjoner, som får relevans (Mishler 1986, 1997), for eksempel temaene som mødrene og fedrene tar fram som konstituerende elementer i deres foreldreskap. Peacock & Holland (1993) hevder likevel at det ikke handler om et enten/eller, men om et både/og. De argumenterer for en prosessuell tilnærming til fortellinger som de betegner som en syntese av de to andre tilnærmingene. Ifølge dem er antropologen tjent med å ta hensyn både til de sosiokulturelle og psykologiske kontekstene fortellingene er en del av, og til fortellingenes tilblivelse og form.

Dette er i tråd med Gullestad (1996) når hun gjør oppmerksom på at livsfortellinger ikke bare er formet av det levde livet og de sosiale og kulturelle faktorene som har preget det, men også av dyptliggende forestillinger og forventninger om hva som regnes som et godt og normalt liv – implisitte førforståelser av hva som regnes som en god mor og en god far for eksempel – og av bevisste og ubevisste regler for hva som utgjør en god historie – i dette tilfellet hva som utgjør et godt familiebilde eller familiehistorie. Historiene formes i samspill med et bakteppe, kollektive historier om den gode mor eller far, det snille og vellykkede barn, den vanskelige ungdomstid, den gode familie.

Kontekst som nøkkelbegrep

Kontekst – Rosenthal (1993) snakker om «background constructions» – blir et nøkkelbegrep når det gjelder analyse av fortellingene. Konteksten skal kunne gi retning til hvordan fortellingene skal leses, tolkes og forstås. Den er med på å skape og å gi mening til historien som fortelles. Hva skal konteksten bestå av eller hvordan skal kontekster konstrueres analytisk, gitt at de ikke bare er der (Comaroff & Comaroffs 1992)? Sørhaug mener at beskrivelser av kontekst innebærer at man må

beskrive andre kontekster enn den konteksten den registrerte hendelsen skjedde i, og at man beskriver forholdet mellom disse – 'kontekstens kontekst' om man vil (Sørhaug 1985:2).

Fortellinger kan betraktes på to måter: for det første som hendelser, det vil si at de blir til ved et samspill mellom en antropolog og en informant, for det andre handler de selv om noe som har skjedd, om hendelser. Dette betyr at det har analytisk relevans å gi informasjon om hvordan fortellingene ble til, og å tydeliggjøre alle kontekster som hendelser som beskrives i fortellingene, er en del av.³² Det er slike hierarkier av kontekster som omslutter handlinger og hendelser som inngår i tykke beskrivelser.

Hensikten med å trekke fram kontekster er å forklare og å forstå hendelser. Sørhaug (1985) påpeker at det logisk sett finnes ingen grenser for hvor tykke beskrivelser kan bli, det vil si hvor mange kontekster og nivåer av kontekster i tid og rom vi kan trekke inn for å forklare eller forstå en hendelse. Dette kan lett føre til et «jo mer, jo bedre»-fenomen. Ifølge ham

blir både tykke og tynne beskrivelser meningsløse om de blir ført ut i sine ytterpunkter. De blir enten for sammensatte og unike eller for enkle og allmenne til å si noe utover seg selv (Sørhaug 1996:49).

Det trenges derfor noen kriterier for å avgrense seg, for å vite når beskrivelser av kontekster ikke lenger øker den generelle kulturforståelse, men tvert imot vanskeliggjør den ved å gjøre fortellingene for unike hver for seg. Kriterier for avgrensning – Bertaux kaller dem indisier (1997) – er ikke fastlagt på forhånd. De velges ut ifra den teoretiske tilnæringsmåten og i forhold til hva som studeres tematisk. Med det mener Bertaux at ikke alt av det som har mening i en historie, behøver å brukes. Det er nok å bruke det som holder seg til temaet som studeres. Comaroff & Comaroff (1992) skriver om kontekstavgrensende begreper, det vil si begreper som i utgangspunktet danner en ramme for forståelse av tekster. Slike begreper – for eksempel livsform, kultur – danner en helhet som tekster eller historier kan forstås som en del av. I avhandlingen er det begrepet 'storyline' som blir det kontekstavgrensende begrepet.

'Storyline' som analytisk grep

I avhandlingen er jeg opptatt av måtene kjærlighet og autoritet mellom foreldre og barn blir konstituert gjennom praksis. Søndergaard (2000) hevder at hver kategori har sin diskursive avgrensning og sin kjerne. Hvordan grense og kjerne konstitueres, hvordan de opprettholdes og utfordres, blir relevante problemstillinger. Hva oppfattes for eksempel som kjærlighet, hva oppfattes

³² Kapitlene 1 og 2 er for eksempel kapitler som gir informasjon om hvordan fortellingene ble til og som tydeliggjør de forskjellige kontekstene hendelser, som vil bli beskrevet i de neste kapitlene, er en del av.

som autoritet, når er det ikke lenger autoritet eller kjærlighet? For at man skal kunne se hvordan kategoriene konstitueres, skal datamaterialet, ifølge Søndergaard, være mettet med beskrivelser av levet liv. Det vil si at det trenges et materiale som rommer beskrivelser av handlingssekvenser, menneskelig praksis, overveielser og fortolkninger av praksis, av uttrykk og av uttalelser. Forskeren skal ifølge henne kunne stille spørsmål til dette materialet i forhold til det hun eller han er opptatt av: hvilke handlinger tas som selvfølgelige, hvilke forblir tause, er det noen brudd med noen normer, og hvordan legitimeres de osv. Ifølge henne er hensikten med en analytisk fremgangsmåte som fokuserer på kategorikonstituerende prosesser, å gjøre eksplisitt det som tas for gitt, det som virker naturlig, som er innforstått, og som gjennom denne tause selvfølgelighet oppfordrer oss til å skape oss selv og hverandre innenfor rammen av de diskursive kategoriene og storylines som er til rådighet i kulturen.

Definisjon av en storyline

Davies & Harré (1990) definerer 'storyline'-begrepet som «cultural available stereotypes as they are individually understood by each speaker» (Davies & Harré 1990:50). Søndergaard gir en fyldigere definisjon av begrepet som

et forløb, en handlesekvens, der ligesom kategoriene får identitet gjennom in- og ekskluderende diskursive bevegelser. En storyline udgør derfor kondensatet af en naturaliseret og selvfølgelig kulturel fortælling, der oftest også anvendes som tolkningsramme for egne og andres handlinger og handlingssekvenser. Der er tale om et fortællingsforløb, hvori særlige subjektpositioner eksponeres og stilles til rådighed som identifikationsmuligheder for aftagende aktører; et sæt af fortløbende handlinger og positioner; og dermed også særlige tolkninger knyttet til personer og deres ageren. Søndergaard (2000:77).

M.a.o. kan en storyline defineres som en på forhånd gitt kulturell fortelling subjekter tyr til for å beskrive situasjoner og hendelser, og som de plasserer seg innenfor. Wertsch (1992:3–5) snakker om historier som kulturelle redskaper – «stories as cultural tools». Med det mener han at det i hver kultur finnes ferdiglagde historier – kulturelle historier – mennesker tyr til for å fortelle noe. Søndergaard hevder videre at storylinebegrepet er mer omfattende og prosessorientert sett i forhold til plotbegrepet som anvendes i analysen av narrativer. Plot blir i den forstand et mer punktult fokusert begrep enn storyline som har helheten og prosessen, bevegelsen og forløpet innebygd som fokuspunktet. Storylinebegrepet egner seg derfor godt når man ønsker å analysere endringer.

Posisjon som et sentral begrep

'Posisjon' fremheves som et sentralt begrep i analysen av storyliner.

'Positioning' and 'subject position' permit us to think of ourselves as a choosing subject, locating ourselves in conversations according to those narrative forms with which we are familiar and bringing to those narratives our own subjective lived histories through which we have learnt metaphors, characters and plot (Davies & Harré 1990:52).

'Posisjonering' eller 'subjektposisjon' kan defineres som måten fortelleren av en historie velger å plassere seg selv på i forhold til andre i det han eller hun forteller ut ifra hans eller hennes kjennskap eller viten om den sosiokulturelle strukturen han eller hun er en del av. Når en person har posisjonert seg, ser denne personen automatisk verden ut ifra denne posisjonen og bruker kulturelle bilder, metaforer, begreper som er relevante innenfor de diskursive praksiser som hun eller han posisjonerer seg i. Diskursiv praksis er «ways in which people actively produce social and psychological realities» (ibid: 45), det vil si at de er sosiale og psykologiske skapende prosesser. De reflekterer måten subjektet skaper sitt selv i forhold til og i den kulturen han eller hun lever i. De produserer subjektposisjoner som er mange og forskjellige ut fra hvilke historier som fortelles. Ifølge Davies & Harré kan også posisjoneringen presentert i en og samme historie være selvmotsigende.

Davies & Harré illustrerer hva som menes med 'subjektposisjon', ved hjelp av morsrollen. Ifølge dem vet alle hva morsrolle er. De som er i denne rollen, vet om de mange forventninger og plikter som omsorg for barn krever, og de som ikke er i den rollen, har meninger om den uavhengig av erfaringer. Det kan være mange variasjoner av morsrollen, og Davies og Harré nevner den jødiske mor som eksempel. Det er mødre som har kledd rollen som mor innenfor de begrensninger og muligheter som den jødiske kulturen gir. Men rollen som begrep sier lite om den personlige forståelsen og settet av emosjoner som er forbundet med våre ideer om mor. Disse kan være formet i relasjonen med egen mor, i relasjon med erfaringer med egne barn, i relasjon med barnløshet osv. Denne subjektive historien som preges like mye av emosjoner og trossystemer som av kunnskap om den sosiale strukturen (rollene inkludert) man lever i med sine rettigheter, plikter og forventninger, er den som ligger til grunn for hvordan subjektet posisjonerer seg i forhold til andre når det samme subjektet forteller om morsrolle eller moderskap. Forstått på denne måten kan posisjoneringen i en fortelling representere det personlige, det subjektive ved rollen som mor. Det er subjektet som forteller, det er et jeg som taler i rollen. Dette gir innpass til andre kunnskaper om morsrollen, for eksempel om vanskeligheter med å

fylle den, om misforståelser omkring den, om moralske dilemmaer knyttet til den og om endring over tid.

Storylines betydning for analyse av datamaterialet

Det finnes en del fordeler ved å bruke storylinebegrepet som hjelp i analysen av fortellingene. En av styrkene ved begrepet er at det legger fokuset på hvordan individet bruker kulturelle redskaper til å forme sin historie og til å posisjonere seg selv som subjekt i forskjellige relasjoner. Utgangspunktet for storyliner er at det ikke finnes et sosialt og kulturelt nullpunkt. I dette perspektivet defineres kultur ikke som noe man snakker om, men som et ståsted man snakker fra, som det man ser noe med (Holland & Quinn 1987:14 i Hastrup 1993:176). Fortellerne bruker kulturelle kategorier som allerede finnes, og som er fylt med mening, når de formidler sin versjon av det levde livet. De bedriver en dialog med kulturelle kategoriene når de kommer med sin personlig versjon av en historie. Og det er den kulturelle historien i deres egen historie som utgjør storylinen. I så måte kan storylinen beskrives som skjelettet i fortellingen. Aktørene posisjonerer seg innenfor disse kollektive storyliner, og de vurderer seg selv og sin egen praksis i forhold til dem. Det er i relasjon til de kollektive storyliner at de skaper sine personlige historier. Et eksempel kan være hvordan forskning om barn og ungdom har nedfelt seg blant folk og på denne måten har vært med på å danne de kulturelle historier foreldre tyr til for å fortelle om seg selv som mor eller far til et barn eller tenåring.

Men storylinebegrepet kan også brukes utover fortellingen som helhet. For en annen styrke ved storylinebegrepet er at sekvenser i en fortelling kan være like aktuelt å bruke som hele fortellingen. På den måten kan man finne historiene i historien. Når mødrene forteller om sine problemer med å få sønner til å gjøre leksearbeid, er disse sekvenser såpass fyldige og tette med meninger at de gir mulighet til å avdekke en storyline, for eksempel den om hvordan gutter posisjonerer seg som maskuline på en kulturelt akseptabel måte – det vil si ved å oppnå en hegemonisk maskulinitet (Mac an Ghail 1994, 1996) – ved å forandre eller endre mor fra en mektig mor til en underordnet kvinne (Hennum 1999c). I den sammenheng er det ikke hele fortellingen som brukes, men deler av den. Denne måten å nærme seg intervjuene på har vært flittig brukt i analysen. Det har gjort det mulig å få fram rikdommen som finnes i datamaterialet.

Målet med avhandlingen er å tydeliggjøre de kulturelle historiene foreldrene tyr til for å fortelle om seg selv som mor og far, og for dermed å kunne si noe om relasjoner og posisjoner mellom kjønn og generasjon i intimfamilien. På leting etter kulturelle historier vil det vise seg at i noen

sammenhenger blir det like viktig å tydeliggjøre deres fravær eller at fokus blir lagt på andre historier enn den en leter etter. Hva historiene forteller, og hva de ikke forteller, hvordan de forskjønner eller forverrer virkeligheten, blir også relevant.

Intimitet som kontekst

Det har blitt nevnt at kontekst skal kunne gi retning til hvordan fortellingene skal leses, tolkes og forstås. Innenfor avhandlingens ramme finnes det mange kontekster som er med på å danne tolkninger av foreldrenes fortellinger om moderskap og faderskap. I første kapittel ble særlig to utdypet nærmere. Den ene besto i kulturelle forskjeller mellom Norge og Frankrike når det gjelder barneoppdragelse og relasjoner mellom foreldre og barn. Den andre besto i institusjonens forståelse av hva det var å være voksen enten som miljøarbeider eller som mor og far. Det ble også beskrevet en historisk kontekst for en forståelse av kjærlighet og autoritet som verdier under endring. I andre kapittel ble det antydnet at den vitenskapelige diskurs innenfor forskjellige forskningsområder både vil gi begreper til å lage kulturelle historier og kunne danne et bakteppe for en tolkning av fortellingene. Bl.a. ble intimfamilien trukket fram som en ramme der relasjoner mellom generasjoner utspiller seg innenfor. Det ble påpekt hvor tette og intime relasjoner mellom foreldre og barn er ment å være i vår del av verden. Tråden ble tatt opp igjen innledningsvis i dette kapitlet.

I senere litteratur som omhandler nære og intime relasjoner, dekker begrepet intimitet den konteksten som disse relasjonene skal forstås innenfor. Noen forfattere har vært opptatt av intimitet som begrep eller som institusjon. For eksempel hevder Berlant (2000) at intimitet involverer et ønske eller en lengsel etter en fortelling om noe felles, en historie både om seg selv og andre som vil utvikle seg i en spesiell retning. Forestillingen om dette livet undertrykker noen sider: problemer, krangler, brudd, alt det som gjør at livet tar en annen vending enn planlagt. Hun fremhever derfor intimitet som en måte å forestille livet på. Det tragiske ifølge henne er at ingen egentlig vet hvordan man utøver intimitet – «how to do intimacy», men at det overlates til fantasier om hva man tror det å være intime betyr. På denne bakgrunn får normative ideologier spillerom til å fremheve noen former for relasjoner som intime framfor andre.

Jamieson på sin side definerer intimitet som en spesifikk form for nærhet til andre personer hvor deltagelse i hverandres liv gir detaljert kunnskap om hverandre (Jamieson 1998). Privilegert kunnskap om hverandre som ett aspekt ved intimitet kobles videre til to andre aspekter: kjennskap og

forståelse. Forståelsen begrenses ikke til kognitiv kunnskap, men utvides til å favne en følelsesmessig forståelse som impliserer dyp innsikt i den andres indre selv. Ifølge henne dekker utsagnet «really knowing» innholdet i begrepet intimitet. I den forbindelse betoner hun tillit, det vil si troen på at betroelser ikke vil bli brakt videre og brukt mot en selv, som den mest fundamentale dimensjonen ved intimitet. Jamieson er opptatt av variasjoner i utforming av intime relasjoner, især av kjærlighetens og omsorgens plass i disse relasjonene. Hun hevder at kjærlighet må være synlig og uttalt for å bli forstått som kjærlighet. Den uttrykkes ofte gjennom omsorgshandlinger, men analytisk er kjærlighetsfølelser og omsorgshandlinger to forskjellige ting. Omsorg kan kjøpes eller kan utføres av andre enn dem som elsker en.

Seymour & Bagguley (1999) påpeker at intime relasjoner kan brukes for å beskrive et mangfold av forbindelser. Noen av disse relasjonene vil være gjensidig skapt. Andre vil være skapt som et resultat av handlinger foretatt av nære personer. Dette siste gjelder særlig når det er barn i bildet. I de tilfellene er det de voksne som innleder eller blir pålagt å innlede en intim relasjon. Forfatterne ser kritisk på måter nære relasjoner har blitt studert på de siste årene. De hevder at det har blitt lagt for mye vekt på individer som kreative aktører i studiet av relasjoner. Ifølge dem er ikke intimitet som sosial atferd et fenomen som skapes og utvikles i et vakuum. Men fenomenet påvirkes av strukturer og institusjoner som er til stede i individets sosiale verden.

The person with whom a relationship can be formed, the nature and legal standing of that relationship, the associated rights and responsibilities that accompany its formation and the consequences of its demise are issues in which the individuals involved in an intimate relationship will find themselves aided and constrained by legislation, social censure, materials goods, moral panics and researchers. (ibid: 3).

Sammenfattet kan intimitet beskrives som en sosial og kulturell institusjon som gir rom for noen fortellinger, mens den hindrer eller tabuiserer andre. Intimitet er et begrep som brukes både i beskrivelsen av noen spesifikke relasjoner og i forståelsen av disse. Kjennetegnet ved disse relasjonene er at de assosieres med kjærlighet, nærhet, fortrolighet, kjennskap, forståelse, omsorg. Kjærlighet beskrives ikke eller defineres ikke, men innrammes innenfor den type relasjoner som betegnes som intime relasjoner. Ved å være et aspekt ved intimitet kommer kjærlighet under samme rammebetingelser som den og artikuleres innenfor den. Det vil si at det finnes kjærlighetshistorier som kan utfolde seg, mens andre ikke får komme til uttrykk. Det samme kan sies om foreldreautoritet som er ment å utøves innenfor intimi-

tetens kontekst, det vil si en kontekst preget av nære og tette relasjoner. Noen autoritetshistorier vil få livsrett, andre ikke. Både kjærlighet og autoritet begrenses og muliggjøres alt etter som strukturer og institusjoner omkring intimitet endrer seg. Det er innenfor den rammen intimitet som kontekst setter, at fortellingene vil bli analysert. Det vil gi mulighet til å problematisere på en meningsfull måte forholdet mellom kjærlighet og autoritet.

4 Kjærlighetens tre historier

Kjærlighet fremstilles i våre dager som den følelsen nære og personlige relasjoner bygges på. Den fremstår som selvet livsnerven i moderne relasjoner (Beck & Beck-Gersheim 1995, Giddens 1991, 1992, Jamieson 1998, Seymour & Bagguley 1999, Berlant 2000, Hendrick & Hendrick 2000, Guerrero & Andersen 2000). Dette betyr ikke at det ikke har vært kjærlighet i relasjoner til stede tidligere, men at den hadde en annen mening og en annen plass i disse relasjonene. Dette gjaldt både forhold mellom menn og kvinner og forhold mellom foreldre og barn. Forholdet mellom foreldre og barn, særlig mellom mødre og barn, har ifølge de fleste forfattere vært preget av noe overnaturlig og evig, noe instinktivt. Det naturlige ved morskjærlighet har blitt fremhevet, mens det kulturelle har blitt nedtonet. Når det gjelder fedre, er det det naturlige ved deres forsørgelses- og autoritetsevner som har blitt betont. En slik arbeidsdeling var bygd på en hierarkisk og komplementær familiemodell hvor sosial distanse mellom foreldre og barn preget hverdagen. I en mer rettighetsorientert familiestruktur endres kjærlighet mellom foreldre og barn fra en naturlig selvfølge til henholdsvis en rettighet for noen og en plikt for andre.

Når foreldrene gjøres pliktig eller har en plikt til å elske sine barn, kan dette tydes som et tegn på at kjærlighet tydeligere enn før betraktes som en kulturell kategori. Det er ikke lenger instinktivt eller naturgitt at mødre og fedre elsker sine barn. Det må pålegges dem. Implisitt ligger det en antagelse om at foreldrene vet hva som forventes av dem, når de blir pålagt å elske sine barn. Det må finnes noen kulturelle praksiser mellom foreldre og barn og videre mellom foreldre og ungdom som oppfattes som kjærlighetskoder. Når mor og far gjør og sier det eller det, vet mor og far at de viser sin kjærlighet. Men det er ikke nok at de vet det. Det må også oppfattes som det av den som mottar kjærligheten. Når mor og far gjør eller sier det, må barnet og ungdommen også oppfatte at de er elsket. Videre må det bekreftes av andre at dette er måter å uttrykke kjærlighet på. Man er ikke fri til å elske sitt barn slik man vil, for det finnes en lov som sanksjonerer foreldrenes kjærlighet, lov om barneverntjenester av 1993. Loven er skjønnsmessig, og praktikere tar utgangspunkt i barn og ungdom som behovspersoner og i hva som kulturelt forventes som adekvat utvikling etter alder, for å hjelpe eller kontrollere foreldrene alt etter som. Feil kjærlighet, for lite kjærlighet, for mye kjærlighet, riktig kjærlighet utformes i et samspill mellom forskjellige

kulturelle koder for hva en kvinne/mor er, en mann/far er, og et barn/jente/gutt eller ungdom/jente/gutt er.

Dette kapitlet vil handle om kjærlighetens kulturelle praksis innenfor rammen av noen spesifikke relasjoner – mor/datter, mor/sønn, far/datter, far/sønn – hva den får en til å si og til å gjøre, og omvendt hva som ikke kan sies eller gjøres i kjærlighetens navn. Jeg vil gjøre det ved å få fram historiene om kjærlighet som finnes i fortellingene. Historiene fremstilles som uttrykk for hva foreldrene og ungdommene oppfatter som kjærlighetens diskurser, med påfølgende praksis. Men før jeg gjør det, vil jeg gå gjennom noe nyere litteratur om kjærlighet. Gjennomgangen vil hjelpe en til å forstå hvorfor nettopp disse uttrykkene for kjærlighet blir lagt fram som kulturelle koder for kjærlighet. De er i tråd med hva som oppfattes som kjærlighet generelt, og mer spesielt som kjærlighet mellom foreldre og barn, i vår del av verden.

Kjærlighetens ulike betydninger

Dette er ikke ment å være noen uttømmende studie av begrepet kjærlighet, for det finnes utallige måter å tilnærme seg begrepet kjærlighet på. Begrepet har vært gjenstand for vitenskapelige studier i flere hundre år, slik Averill påpeker (Averill 1985). Man kan derfor spørre seg om det i det hele tatt er mulig å sammenfatte alt som er blitt skrevet om kjærlighet. Svaret blir naturligvis nei, og derfor må det foretas et valg. Valget gjøres her ved å ta utgangspunkt i hva som er hensikten med dette kapitlet og det neste. Målet er å tematisere kjærlighet mellom ungdom og foreldre innenfor den rammen intime relasjoner setter. Innenfor intimitetens domene oppfattes kjærlighet som et relasjonelt begrep og som en følelse. Som en relasjon vil kjærlighet bli studert som noe som utspilles mellom mennesker, ikke som noe som sitter i mennesker. Dette er i tråd med antropologiens forståelse av følelser som kategorier som er kulturelt definert, sosialt iscenesatt og personlig artikulert (Lutz 1988, Lutz & Abu-Lughod 1990). Dette betyr at det finnes kulturelle ideer om hva kjærlighet er, det finnes en praksis omkring kjærlighet, og det finnes subjektive erfaringer med kjærlighet.

Kjærlighet mellom foreldre og ungdom

De fleste forfattere som studerer intime relasjoner og kjærlighet, er opptatt av kjærlighet mellom voksne (Giddens 1992, Berlant 2000), noen tar for seg kjærlighet mellom foreldre og barn (Beck & Beck-Gersheim 1995, Jamieson 1998, Steph Lawler 1999), men de færreste drøfter kjærlighet mellom foreldre og ungdom. Et unntak er Giddens, som hevder at relasjoner mellom

voksne og ungdom kan følge de samme mønstre som det rene forhold³³, som han definerer som et sosialt forhold som inngås for dets egen skyld, for hva hver av de involverte kan få ut av det, og som fortsetter så lenge begge parter anser det som tilfredsstillende å forbli i det (Giddens 1992). I forlengelse av det påpeker han at ungdommene opprettholder en relasjon til foreldrene kun om denne relasjonen gir dem noe eller bygger på felles interesse. Det som er interessant med det, er at han ikke drøfter hvorvidt foreldrene kan velge seg ut av forholdet til sitt barn. Det er opplagt at ungdommen kan gjøre det, men at foreldrene skulle kunne gjøre det, rører noe grunnleggende ved vår oppfatning av kjærlighet mellom foreldre og barn som noe konstant. Ellers i litteraturen, og i tråd med våre kulturelle oppfatninger av hva som preger intime relasjoner mellom ungdom og foreldre, står forholdet mellom foreldre og ungdom som oftest plassert i kategorien konflikt (Canary & Messman 2000).

Kjærlighet mellom foreldre og barn

Da det finnes lite kunnskap om kjærlighet mellom foreldre og ungdom, kan det være hensiktsmessig å gå veien om kjærlighet mellom foreldre og barn i småbarnsårene. Hva kjennetegner kjærligheten mellom voksne og barn? Den beskrives som oftest i omsorgstermer, det vil si at det legges vekt på at barn trenger stell, mat, søvn, oppmuntring, støtte. Behov har vært et sentralt begrep i organiseringen av omsorgen for barna. Barna blir fremstilt som behovstrengende, og foreldrene får ansvaret for å dekke barnas behov. Dette siste er et annet kjennetegn ved kjærlighet mellom foreldre og barn, nemlig at den legger ansvaret uforbeholdent på de voksne. Foreldrene er ansvarlige for kjærlighetsrelasjonen mellom seg og barnet. Og i tråd med den kulturelle organiseringen av omsorg for barn er det først og fremst mødrene som har stått ansvarlig for denne relasjonen. Det ble nevnt i kapittel 2 at fedrene som omsorgspersoner har blitt lite studert. Mødrenes oppgave består i å få barnet til å kjenne og vite at det er elsket. Som nevnt er det i hovedsak gjennom kulturelle praksiser omkring omsorg dette vil bli gjort. Omsorg innebærer handlinger slik som å se etter, å passe på, å støtte, å hjelpe praktisk. Jamieson (1998) påpeker at disse handlingene kan være en del av kjærligheten, uten at de utgjør en forutsetning for den eller behøver å være til stede i et kjærlighetsforhold. Kjærlighet viser seg derfor å være noe mer enn omsorg. Dette er en selvfølgelighet når det gjelder kjærlighetsforhold mellom voksne, men

³³ Giddens' rene forhold har blitt utsatt for mye kritikk. Særlig Jamieson (1999) har gitt en fruktbar kritikk.

skillet mellom omsorg og kjærlighet er ikke så fremtredende i den kulturelle oppfatning av kjærlighet mellom voksne og barn. Skillet mellom omsorg og kjærlighet problematiseres lite i relasjoner mellom mødre og barn. En slik tilnærming til kjærlighet kan føre til at kjærligheten mellom mødre og barn kun vurderes ut ifra omsorgen som gis. Mødrene som er dårlige på omsorg, blir lett oppfattet som mødre uten kjærlighet, selv om det ikke behøver å være en sammenheng. At det oppfattes slik, har noe å gjøre med denne tette koblingen mellom kjærlighet og omsorg når det gjelder forestillingen om kjærlighet mellom mødre og barn, og med den praksis som forventes å følge i kjølvannet av den.

Kjærlighet mellom voksne

Å studere kulturelle praksiser for omsorg er derfor ikke nok for å få tak i bredden og variasjonen i kjærlighetspraksiser mellom barn og foreldre, og strekker i hvert fall ikke til i en studie av kjærlighet mellom ungdom og foreldre. Dette gjelder særlig innenfor en kultur hvor ungdomstiden oppfattes som en livsfase med mindre vekt på omsorg og med fokus på løsrivelse fra både barnestadiet og foreldrene. Men kan diskurser om kjærlighet mellom voksne kaste lys over forskjellige sider ved kjærlighetsbegrepet? Til dels kan de det, og derfor vil jeg referere noen hovedlinjer ved å ta utgangspunkt i de allerede nevnte forfattere i tillegg til Haavind (1982, 2000), Vetlesen & Nortvedt (1994), Overing & Passes (2000), King (2001) og Songe-Møller (2001). Jeg vil legge vekt på sider ved kjærlighet som kan være relevant for temaet kjærlighet mellom foreldre og ungdom. Jeg vil utelate erotikk når det gjelder forhold mellom voksne, selv om det er en del av de fleste kjærlighetsforhold mellom voksne. Forskere som studerer intimitet, bruker begrepet kroppslig intimitet, noe jeg synes er et mer passende begrep i en studie av kjærlighet mellom foreldre og ungdom, da kroppslig intimitet er en del av hverdagen i familier og tar noen former i forhold mellom ungdom og foreldre uten at det er erotikk med i bildet.

Innenfor intimitetens ramme studeres kjærlighet som en kjønnrelasjon, det vil si som noe som skjer mellom en mann og en kvinne når man kun tar i betraktning heterofile forhold. I disse relasjonene fremstilles kjærlighet som noe som oppstår mellom to likestilte og autonome personer. En slik tilnærming har vært problematisert av mange, særlig av kjønnsforskere. De hevder at det likeverdige og likestilte i forholdene har blitt for dominerende i forhold til den kulturelle oppfatningen av hva kjønn betyr for kvinner og menn, gjør med dem og krever av tilpasning og arbeid for at de kan bli anerkjent og kjenne seg som henholdsvis kvinne og mann. Dette får

noen av dem til å påpeke at måten makt tar form i forhandling om kjærlighet mellom kjønnene på fremdeles er en relevant problemstilling, ikke som noe intendert, men som et potensial (Haavind 1982, 2000, Jamieson 1999, Solheim 1999a,1999b). Generelt kan man likevel si at i vårt samfunn aksepteres og bekreftes kun to mennesker som er enige om kjærlighetsforholdet. Enhver form for tvang straffes. Kjærlighet skal forbindes med frivillighet, den kan ikke tvinges på en annen. Kjærlighet får noe utvendig over seg dersom den pådytter personen krav og betingelser. Den lar seg derfor vanskelig lovfeste, for den krever gjensidig tilslutning og samtykke. De som elsker hverandre, må skape sine egne regler og tabuer og utforme et privat normsystem for sin kjærlighet.

Det er særlig to punkter som har relevans for forholdet mellom foreldre og ungdom. Det ene er frivillighet i relasjonen. I kapittel 2 ble det påpekt at selvstendighet eller autonomi er et mål i barneoppdragelsen og det er noe som blir materialisert i ungdomstiden. Det vil si at i denne perioden er ungdommene ment å hevde sin autonomi og støttes sosialt og kulturelt i den retning. Hva betyr det for kjærlighet mellom mødre og ungdom, fedre og ungdom at frivillighet kommer inn som en del av forholdet i denne perioden? Hvordan tar makt form i forhandling om kjærlighet mellom foreldre og ungdom? Det andre er privatisering av forholdet. Når kjærlighetsnormer ikke lenger oppfattes som kollektive, men som private, åpner det rom for store variasjoner av kjærlighetsforhold. Er dette tilfellet i forhold mellom ungdom og foreldre? Hvordan utformes kjærlighet i en sammenheng hvor to kontekster møtes, den offentlige sfære med autonomipåberopelse som kjennetegn og hjemmesfæren med et privat normsystem?

Mens frivillighet, autonomi og fravær av tvang mellom partnere fremheves som forutsetninger for og egenskaper ved kjærlighet mellom voksne, synes forpliktelser å være borte fra nåtidige forestillinger om kjærlighet mellom voksne. Det er bestandig vanskelig å vite om det er slik, eller om det er noe man ikke lenger spør om og dermed ikke får svar på. Det kan også tenkes at forpliktelser regnes som et begrep atskilt fra kjærlighet og må studeres som det. Det vedvarende eller det varige ved kjærligheten er også lite omtalt i nyere litteratur, noe som gir kjærligheten preg av forelskelse og av å være noe skjørt. I den sammenheng blir risiko mer fremtredende ved kjærlighet enn stabilitet. Dette kommer av at kjærlighet fremstilles som noe komplekst man ikke helt rår over. Kjærlighet kan endre karakter på en slik måte at det ikke lenger kan kvalifiseres som kjærlighet. Men både forpliktelser og varighet er komponenter som inngår i vår kulturelle forståelse av foreldrekjærlighet overfor barnet. Kjærlighet mellom foreldre og barn tar

derfor en annen form enn den mellom voksne, selv om den har noen komponenter fra den ene relasjonen. Man kan likevel spørre om det finnes historier hvor kjærlighet mellom foreldre og barn blir utsatt, blekner og tar slutt, og om dette inntreffer i ungdomstiden. Hvem som tar initiativet til bruddet, blir relevant i den sammenheng.

Aspekter ved kjærlighet

Slik det fremkommer ovenfor, kan det snakkes om mange forskjellige former for kjærlighet slik som «parental love, filial love, love between friends and romantic love» (Averill 1985:90). Selv om de ikke er like, og selv om det innenfor hver av kategoriene også finnes variasjoner, har de noe felles – «They do share certain 'family resemblances'» (Averill 1985:90). For eksempel begrunnes kjærlighet ofte i seg selv, det vil si den finnes, eller den finnes ikke. Man har kjærlighet eller ikke. Dette betyr at bare de som elsker, kan vite om de elsker eller ikke. Derfor må den som elsker, utføre handlinger som kulturelt forstås som kjærlighetshandlinger, om kjærlighet skal forstås. Kjærligheten må komme i det offentlige rom og godkjennes som kjærlighet. I det ligger det en risiko, for kjærlighetshandlinger kan bekreftes eller forkastes som kjærlighetshandlinger. I den forbindelse kan man spørre hva foreldrene må gjøre for at ungdom oppfatter at de er elsket, og hvem som har myndighet til å bekrefte kjærlighetshandlinger i den sammenheng.

Kjærlighet fremstilles også som noe som er nå, ikke i fremtiden. Barna må vite at de er elsket nå, ungdommene må vite det samme. Om de blir elsket om ti år, blir irrelevant om de ikke er elsket akkurat nå. Kjærlighet til barnet fremstår som noe som ikke kan utsettes, men som et behov som må dekkes umiddelbart og til evig tid. Dette står i motsetning til kjærlighet mellom voksne, som i mange studier fremstilles som noe hasardiøst og som noe flyktig som kan ta slutt. Man elsker en annen voksen nå, dette er det eneste man kan være sikker på. Om ett år eller to vet man ikke om man elsker eller er elsket. Kjærligheten kan svinne hen, dø ut. Men mens den er her, gjør den en levende. Livet den gir, er dens tiltrekningskraft. Kjærlighet gir handlinger mening og åpner for fortrolighet og kontakt med seg selv og med andre. Som alt det som er liv, fremstilles kjærligheten som i bevegelse, som dynamisk. Når den blir statisk, dør den.

Kjærlighet tillegges ofte nye dimensjoner i hendelser som fremkaller smerte eller frykt, og dens makt utprøves og påvises i dens evne til å mestre svakheter, alder, feil, forglemmelse osv. Kjærlighet kan derfor også vare evig. Den varige form for kjærlighet er mest uttalt i filosofi eller teologi. I den sammenheng blir fokuset lagt på den elskede personens verdi og sær-

egenhet som bare kjærlighet kan oppdage. Kjærlighet bekrefter den elskede personen som unik og enestående. Personen verken 'må' det ene eller 'bør' det andre for å bli elsket. Kjærligheten undergraves dersom den andre avkreves å bevise sin verdi gjennom å gjøre eller være slik eller slik. Kjærlighet fremstilles som bekreftelse av utsagnet 'vær deg selv'. I denne konteksten er det ikke uvanlig å betrakte kjærlighet som villighet til å gjøre alt for den man elsker, og å sette hans eller hennes behov og interesser foran ens egne. Dette antyder at vår kulturelle forståelse av kjærlighet mellom foreldre og barn bærer preg av kjærlighetens teologiske betydning (jf. kapittel 2).

Oppsummering

Slik det fremgår ovenfor, oppfattes kjærlighet som en kombinasjon av et emosjonelt begrep og et filosofisk begrep. Dette får Beck & Beck-Gersheim (1995) til å se kjærlighet som en symbolsk verden i vår kultur og Lutz (1988) til å se den som et bånd mellom den ideale og ønskede verden og den virkelige verden. Kjærlighet henviser til en måte å organisere sosiale relasjoner på. Det er et begrep som brukes for å snakke om noen former for menneskelige relasjoner. Ifølge Overing & Passes (2000) er kjærlighetsfylte relasjoner de som forbindes med det gode sosiale liv og med relasjoner som former livet i fellesskapet. Kjærlighet skal være noe godt og gjøre noe godt både for den som elsker, og for den som kjærligheten retter seg mot. Den skal skape et godt vekstklima for mennesker, slik som de fleste studier om kjærlighet antyder. Hva dette gode inneholder, er mer diffust. Overing & Passes drøfter hva dette gode kan være, ved å gå veien om sinne, sorg eller smerte og sjalusi som motsetninger til kjærlighet. Mens kjærlighet bygger det sosiale livet, river de sistnevnte følelsene det ned. Det man kan spørre om, er om skillet mellom det som er godt, og det som ikke er godt, er så lett å bruke i studiet av kjærlighet mellom foreldre og barn, foreldre og ungdom eller i møte med det levde livet. Forutsetter ikke dette skillet en type oppfatning av kjærlighet som en følelse som både gir noe som er godt, og som samtidig selv er avhengig av det gode for å kunne bli til? Betyr det at kjærligheten forsvinner når hverdagen med sine problemer inntreffer? Er det slik at den kulturelle oppfattelse av kjærlighetspregede relasjoner er at de ikke kan inkludere noe vondt og ikke stille noen krav?

Det er innenfor møtet mellom idealet om kjærlighet, som handler om «å lage det gode eller de gode følelser» (Haavind 2000), og det levde livet, at jeg vil drøfte kjærlighetens kulturelle koder. Gjennomgangen av litteraturen viser at det ligger store krav til kjærlighetspraksiser når kjærlighet oppfattes som grunnleggende for et menneskets ve og vel, og når det viktigste ved

kjærlighet er å lage gode følelser. Mye tyder på at kjærlighet kan ta mange former og ha forskjellige uttrykk. Den fremstår også som både privat og offentlig. Det ligger en spenning i dette, da det kan tenkes at ikke alt kvalifiseres som kjærlighet i det offentlige rom. Det kan hende at private former for kjærlighet eller handlinger som kjærlighet kan få en til å gjøre, ikke tåler offentlighetens lys.

Foreldrenes kjærlighet til ungdom

Hvordan kommer kjærlighet slik det er redegjort for, til uttrykk i historiene om mødrenes og fedrenes erfaringer med å være mor eller far til en sønn eller datter på 15 år? Det er et mangfoldig bilde av kjærligheten som tegnes i fortellingene. Mødre og fedre har ulik praksis og gir ulike bidrag til det som til slutt blir betegnet som kjærlighet mellom dem og barnet. Felles i alle fortellingene er allikevel fremstillingen av kjærlighet som noe som bygges i barneårene, særlig i småbarnsperioden. Det er umulig for foreldrene å snakke om kjærlighet i ungdomstiden uten å henvise til hvordan den også er et produkt av mange års samliv med et barn. Dette formidles ved hjelp av tre historier: den første er historien om det ønskede barnet, den andre er historien om den lykkelige barndom, den tredje er historien om ungdommen som et produkt av foreldrenes oppdragelse. Historien om det ønskede barnet handler om kjærlighetens plass i våre kulturelle forestillinger om hvordan et menneske kommer til verden. Kjærligheten fremstår som grunnleggende og som en nødvendig forutsetning for positiv utvikling. I historien om den lykkelige barndom er det iscenesettelsen av barndom som beskrives. Den lykkelige barndom er det praktiske uttrykk kjærlighet får, en materialisering og synliggjøring av kjærlighet. Kjærligheten danner grunnlaget for investeringen i barnet, både materielt, følelsesmessig og tidsmessig. I historien om ungdommen som et produkt fremstiller foreldrene seg selv som kunstnere: De har skapt noe. Dette gjenspeiles i historiene ved at foreldrene forteller at de har lagt igjen noe av seg selv i barnet. Det kommer til uttrykk ved at de ser seg selv i barnet. Disse tre historier er bærebjelkene i alle fortellingene. Det er på dette grunnlaget resten av foreldrehistoriene bygges. De lager en ramme for forståelsen av hva som skjer videre i forholdet mellom foreldre og barn, og av hvordan det felles livet erfares. Valget står sentralt i historiene: valget om å få et barn, valget om det livet man ønsker å gi dette barnet, og valget om det livet man ønsker dette barnet skal velge. Og det er kjærlighetens krav om det gode liv som implisitt styrer valgene.

Historien om det ønskede barnet

Historien om det ønskede barnet er en historie som fremstiller starten på et forhold mellom voksne og barn. Det er en historie som avspeiler dette 'spesielle' i relasjonen mellom mor, far og barn i kulturen hvor historien utspiller seg. Det er også en historie som setter sannhetskriterier i uttalelsene på prøve. Hvorvidt dette barnet er så ønsket og planlagt slik som foreldrene fremstiller det 15–16 år senere under et intervju som handler om dem som foreldre, kan man stille seg spørrende til. Men at det er viktig kulturelt å fremstille det slik, er interessant nok i seg selv. Det avdekker kjærlighetens verdi i kulturen og hvor mye den investeres i barnet. Det avdekker hva man anser som nødvendig for å utvikle seg som et menneske i samfunnet. Historien viser at kjærlighet fremstilles som det grunnleggende i forholdet mellom foreldre og barn. Den forteller også noe om de voksnes behov for å fremstille seg som ansvarlige voksne og foreldre, og som voksne som har kontroll. Man blir ikke bare gravid, man har tenkt på konsekvenser av handlingen, på hva dette betyr for eget liv og for det barnet som kommer. Hvem ønsker seg et barn? Kvinnen? Mannen? Begge to? Hvorfor ønsker vi oss et barn? Hvorfor ønsker jeg et barn? Hva vil det bety for oss og for meg å få dette barnet? Hvilke forandringer vil det bringe i det livet vi og jeg lever nå? Hvilke endringer må til i våre liv både materielt, økonomisk og tidsmessig om vi eller jeg skal få dette barnet? Dette er spørsmål som stilles forut for bestemmelsen om å få et barn, og som inngår i en forhandling om dette barnet.

De uønskede barna

For å vise hvordan historien om det ønskede barnet utfolder seg, vil jeg først legge fram to historier som avviker fra historien om det ønskede barnet. I den ene historien forteller en mor to historier i en fortelling: Den første er historien om det uønskede barnet hun fikk som veldig ung, og som førte til at hun «*måtte gifte seg*», den andre er historien om det ønskede barnet som hun fikk nylig i sitt andre ekteskap. I hele materialet er hun den eneste moren som direkte nevner at enkelte barn ikke er planlagt, og hun begynner fortellingen med å si det. Hun forteller at

vi var naive. Vi tenkte ikke på det vi gjorde. Det gikk også veldig galt. Jeg måtte gifte meg. Jeg ville egentlig ikke gifte meg, men jeg gjorde det likevel. Jeg var veldig ung, vi var 17 år.

'Å måtte gifte seg' er en måte å si at 'jeg ble uønsket gravid', eller at 'det var ikke en planlagt graviditet'. Historien er upassende i forhold til å fremstille

seg som en fornuftig, selvstendig voksen som har kontroll over eget liv. Irrasjonalitet, mangel på kontroll er tydelig i denne historien om uønsket graviditet. Moren forklarer det med at de var unge, det vil si ikke voksne. De manglet en type styring over eget liv som voksne kulturelt forventes å ha. Når hun forteller om babyen hun nettopp har fått, sier hun: «*Vi bestemte oss for å få dette barnet. Det er noe helt annet enn det som var før. Vi har erfaring, og vi vet det vi vil, og det vi går til.*» Det ble to sekunder pause under intervjuet, og så tilføyde hun: «*Det blir mer vanlig, det er slik det skal være.*» Hun fremstiller det ønskede barnet som det vanlige, det normale. Det er slik hun tenker seg at et barn kommer til verden – som et resultat av en veloverveid handling.

I den andre historien begynte en mor³⁴ først å fremstille historien om det ønskede barnet, mens det videre i intervjuet kom fram at slik hadde det slett ikke begynt.

Jeg var over 30 da jeg ble gravid og hadde aldri tenkt at jeg skulle få barn. Men så, ja...så jeg beholdt det...ja, du skjønner det jeg mener. Jeg har mange ganger lurt på om det var riktig, ja, ikke fordi at jeg ikke er glad i Siri, men det er slitsomt for oss begge to om dagen.

Denne moren bringer noe nytt i forståelsen av forholdet mellom et ønsket og et ikke ønsket barn. Moren viser tvil i forhold til valget hun foretok for mange år siden. Tvilen handler ikke om hennes følelser for datteren. Henne er hun glad i, men tvilen knyttes til henne som mor, for hun sier i samme replikken: «*Jeg vet ikke om jeg egner meg som mor. Ingen av oss har fortjent det, i hvert fall ikke jeg og ikke ungen heller.*» Når hun betviler sitt valg, er det omsorgsrelasjonen til barnet som tas opp til vurdering og revurdering.

Jeg vet ikke om det er jeg som skulle ha oppdratt henne. En annen hadde kanskje gjort en bedre jobb, vært en bedre mor for henne... Hvis jeg hadde sittet i dag og fått den muligheten til å kanskje starte på nytt med en ny, da hadde jeg takket nei. Jeg hadde ikke påtatt meg dette en gang til. Ikke for min skyld bare, men også for vedkommendes skyld.

Hun skiller mellom sin kjærlighet til barnet – som hun er glad i – og sin egen fungering som mor, det vil si omsorgsrollen. Hun ser at datteren lider under hennes manglende omsorgsevne, og hun får det vondt. Skillet mellom omsorg og kjærlighet finnes ikke i historiene om det ønskede barnet. I disse fremstår kjærlighet og omsorg som sammensmeltet. Tvilen tar derfor en

³⁴ Ut ifra det moren sier, kan leseren få inntrykk av at datteren er en ungdom som er plassert på institusjon. Men det er ikke tilfellet. Intervjuet ble sannsynligvis gjort under en konfliktfull periode mellom mor og datter.

annen form. Følelsen av tvil dukker opp når vanskelige situasjoner oppstår, og foreldrene spør seg selv om de har handlet riktig ut ifra omstendighetene. Det er ikke selve relasjonen mellom barnet og foreldrene som settes på spill, men det erkjennes at noen situasjoner kunne ha blitt håndtert annerledes. Tvilen kommer til uttrykk i etterpåklokskap slik som når noen av mødrene i etterhånd synes at de burde ha vært mer påpasselig med skolearbeid. De tviler på at de har handlet rett i forhold til skolen og til ungdommens fremtid.

Begge mødrene forteller om et vanskelig forhold til sine barn, den ene med en sønn, den andre med en datter. Vanskelighetene, stormfullheten i forholdet, forklarer de med utgangspunktet for forholdet, et barn som ble til uten at det var et bevisst valg eller ønske fra de voksnes side. Starten i livet var «*ikke ryddig*,» som den første moren påpekte flere ganger under intervjuet, og avvek fra det som anses som normalt. Dette fikk noen konsekvenser både for mødrene og barna. De forble i dette 'uryddige' forholdet, noe som farger intervjuene. En kan regne med at det finnes flere historier om det uønskede barnet som ikke kom fram, eller som endret seg til historier om det ønskede barn i løpet av årene eller for intervjuets skyld. Ved å se på hvorfor et barn skal være ønsket, kan man få en forståelse av hvorfor historien om det uønskede barnet underkommuniseres.

De ønskede barna

Hvorfor er det viktig å framstille barnet som valgt og ønsket? Det finnes sannsynligvis flere svar på dette spørsmålet enn de jeg fikk, men jeg vil se nærmere på noen sider ved å være et ønsket barn slik de formidles i intervjuene. Et ønsket barn sidestilles med et elsket barn. Kjærlighet er det første som foreldrene nevner at de hadde og følte for barnet. «*Det ble et kjærlighetsforhold øyeblikkelig...om jeg kan si det sånn*,» (far). Videre tydeliggjør historien om det ønskede barnet et eierskapsforhold mellom foreldre og barn. Noen ville ha det barnet. Foreldrene, i noen tilfeller kun en av dem, eier dette barnet. «*Det har med tilhørighet å gjøre*,» (mor). Videre er det et barn som det gis en plass til i et forhold mellom to voksne. Foreldrene har forberedt seg til «*dette nye mennesket som skulle komme*,» (mor og far). Til denne plassen er det knyttet rettigheter og få plikter i følge foreldrene. Mange mødre påpekte i sine fortellinger at «*barn krever forsakelse*», «*det har sin pris å ha barn. Det er godt å vite at man ville ha dem*». Både prisen og forsakelsene er lettere å innfri når barnet er ønsket.

Når historien om det ønskede barnet formes og legges fram bit for bit, som elsket, med tilhørighet, med en plass i et parforhold, med rettigheter, er det lettere å forstå at foreldrene fremstiller sitt barn som et ønsket barn,

uansett om det var slik i utgangspunktet eller ikke. De uønskede barna ligner for mye på fortidens uekte barn, 'byttinger', uten rettigheter og positiv fremtid. Det ble nevnt at en av kjærlighetens egenskaper er å være selektiv, det vil si at den retter seg mot akkurat én person som automatisk får en verdi ved å være den utvalgte. Når foreldrene bevisst ville ha dette barnet, får også barnet automatisk noe unikt ved seg. «*Det er akkurat han jeg ville ha, ingen annen,*» (mor). Ved å bruke slike utsagn bekrefter foreldrene kjærlighetens konstruksjon om den optimale start i livet. Han eller hun hadde de beste odds til å lykkes i livet, han eller hun var ønsket. Når problemer med barnet er et faktum, er det viktig for foreldrene å vise at begynnelsen var i tråd med det vanlige, det normale. De kulturelle kriteriene om den gode start i livet var innfridd i utgangspunktet. Når foreldrene bruker historien om det ønskede barnet for å fortelle om seg selv som mødre og fedre, fremstiller de seg selv som gode mødre og gode fedre som elsker sine barn og har forstått hvilket ansvar de har påtatt seg. Det motsatte, fortellingen om det uønskede barnet, det barnet som ikke er elsket i utgangspunktet, blir for ubehagelig i en slik kontekst.

Variasjoner over temaet

Det finnes mange versjoner av historien om det ønskede barnet, versjoner som er tilrettelagt familiens situasjon og fremtidsutsikter på det tidspunktet barnet ble unnfanget og født. Men felles i alle historiene er at dette barnet fremstilles som et resultat av et rasjonelt valg. I noen tilfeller har det vært en dialog mellom en kvinne og en mann i forkant av graviditeten, i andre tilfeller har kvinnen selv bestemt at hun ønsket seg et barn, uavhengig av om hun var i et parforhold eller ei. For noen var det alderen som presset seg på. For andre var det et ønske om å skape en familie og om å ikke være alene når alderdommen kommer. For atter andre var det en erfaring som var nødvendig for å oppleve seg selv som kvinne. Og for noen ble barnet omtalt som et kjærlighetsbarn, det vil si et barn som var et uttrykk for kjærligheten mellom to voksne. Her følger noen utsagn som viser hvordan mødrene og fedrene uttrykker sine valg om å få et barn, og som viser variasjoner over måter å være ønsket på.

Camilla er da en attpåklatt, for å si det sånn, selv om det ikke bare skjedde. Jeg ønsket meg et barn til. Hun har eldre søsken, sånn at det var veldig koselig å få Camilla. Og jeg synes at jeg hadde mye mer tid til henne enn jeg hadde til de to andre, sånn at jeg koste meg mer med henne. (mor)

Moren forteller om sitt ønske om å ha et barn til etter å ha fått to barn tidlig i tjueårene. Camilla fikk hun i slutten av trettiårene, da de to første var henholdsvis 16 og 18. I intervjuet forteller hun om gleden hun har hatt av å ha et barn «*så sent i livet og i godt voksen alder, med mange erfaringer på baken.*» Flere mødre kunne fortelle noe lignende om gleden ved å være mor «*når man ikke er så ung og uerfaren lenger.*»

Jeg synes at dette å være foreldre er et kolossalt ansvar. Jeg var nok klar over det, for jeg var såpass voksen da jeg ble mor, jeg var 40 og mor for første gang, at jeg tenkte godt igjennom før det skjedde. Det var ikke noe som liksom bare skjedde. Men for en glede! Jeg har aldri angret etterpå, selv når dagene er vanskelige. (*mor*)

I noen utsagn kommer det tydelig fram at barnet er et resultat av en forhandling mellom mannen og kvinnen, slik som i denne fortellingen hvor utgangspunktet for å få barn, var mannen og kvinnens ønske om «*å få et barn sammen, et felles barn.*» Moren hadde to barn fra et tidligere ekteskap, men han hadde ingen.

Det å få et barn når man er 40, det er ikke fullt så selvfølgelig. Vi valgte det jo fordi jeg var i utgangspunktet sterilisert, så jeg måtte gjøre om en sterilisasjon. Så vi var veldig glad da hun ble født. Hun var en svær, kraftig jente på fire kilo. Det ble hans første og eneste barn. (*mor*)

At begge foreldrene ønsket et barn, kommer også fram i en fortelling om en adopsjon. Både moren og faren har ventet på barnet.

Vi fikk ham da han var to måneder. Vi hadde ventet lenge på ham. Han ble adoptert og han ble tatt vel imot, og han har vært en stor del av vårt liv selvfølgelig. Da han kom, var han egentlig et veldig vakkert guttebarn. (*far*)

I neste utsagn tydeliggjør moren forholdet mellom kvinnelighet og moderskap som finnes i vår kultur. Hun ønsket seg barn for å få bort «*tvilen om mitt kjønn,*» som hun selv sa.

Jeg var 32 da jeg fikk henne, så jeg var 31 da jeg ble gravid. I den alderen skjedde det et eller annet fordi jeg hadde aldri tenkt å få barn før. Så jeg ønsket meg et barn, og følte meg veldig kvinne etterpå. (*mor*)

De to neste barna er ønsket av kvinner som på forhånd vet at faren vil bli utelukket fra forholdet. Det finnes ingen forhandlinger mellom mann og kvinne i disse tilfellene. Mødrene tar selv ansvaret for barnet. Den ene ville ha et barn for seg selv, den andre et barn som en materialisering av kjærlighet hun hadde for en mann.

Jeg fikk ham helt frivillig. Dette er ingen A4-familie. Jeg ville ikke ha faren, bare barnet. Det er et valg fra starten av, alt ligger der i valget om å få barn. (mor)

Jeg visste at jeg ville bli alene, fordi faren til Morten var syk, men jeg ville ha dette barnet. Det har aldri vært noen annen mann siden. (mor)

Et alvorlig valg

Flere av de nevnte utsagnene avslører det tvetydige ved å ønske barn. Barn blir ønsket for sin egen del, men også for meg som mor eller oss som foreldre. Barna symboliserer noe i de voksnes liv. De kan være en bekreftelse på kvinnelighet, en materialisering av kjærlighet, en nødvendighet for å være en familie, eller de kan være et symbol for livet. Dette kommer tydeligst fram i neste avsnitt, som handler om foreldrenes beskrivelse av de ønskede barna. Ved å innføre et bevisst valg i relasjonen mellom foreldre og barn åpner historien om de ønskede barna en fremstilling av barnet som et prosjekt for oss foreldre eller for meg som kvinne. Noen av utsagnene sier noe om Alvoret eller dybden i dette valget. «*Det å få et barn, bestemme seg for det, det er ikke det samme som å kjøpe en bil, altså,*» (far). Ved å fremheve valgets viktighet i handlingen om å få barn, ansvarliggjør foreldrene seg selv. De ville dette, selv om de fleste nevner at de ikke visste fullt ut hva de gikk til, og hva dette betydde i praksis.

Bevissthet omkring dette valget styrer også følelser foreldrene kjenner i forhold til dette barnet. Barnet beskrives med ord som er positivt ladede, adjektiver som viser foreldrenes stolthet over dette barnet, denne babyen. De er spesielle, unike, tidlig ute osv. Kroppen og helsen fremheves i beskrivelsene. Barna var sunne og friske, kraftige og vakre, velskapte. «*Det var ingenting i veien med ham,*» (mor). De aller fleste nevner at babyen hadde kolikk de første månedene, og at det ble mye nattevåking på grunn av det. Selv om det hører til den alminnelige kunnskap at kolikkperiodene er slit-somme perioder, var det kun en som refererte til denne tiden som slitsom.

Jeg hadde helt andre ideer om hvordan hun skulle være enn det hun i mine øyne var. Hun sov ikke en natt de første åtte månedene hun levde. En del datt i grus etter at jeg gikk oppe i åtte måneder. Det tærer på overskuddet. (mor)

Det som står igjen hos de fleste i ettertid, når de forteller om sitt/sine liv med barnet, er det opprinnelige ønsket om dette barnet. Det er denne spesielle begynnelsen av et forhold som et ansvarlig valg som gjenstår når alt skrelles vekk. Ungdommene som det tales om i fortellingene, fremstilles i

utgangspunktet som et ønsket barn, et villet barn, et etterlengtet barn, et kjærlighetsbarn (bortsett fra i de to refererte historiene).

Å forstå kraften i denne nåtidige kulturelle historien om det ønskede barnet, er en forutsetning for å få en forståelse av hva det er å være foreldre i dag. Kjærlighet fremstilles som det første man skal gi barnet, og som det siste man trekker tilbake. Kjærlighet fremstår som nødvendig, altomfattende og evigvarende. Den styrer relasjonen til barnet og oppdragelsen. «*Det handler om å gi det beste,*» som en mor sa. Beck & Beck-Gersheim (1995) spør hva uttrykket 'å gi barnet det beste' egentlig betyr, men spørsmålet besvares ikke. I neste del vil jeg prøve å vise at 'å gi det beste' er noe konkret for foreldrene. Kjærligheten materialiserer seg i konstruksjonen av den lykkelige barndom. Å kunne gi barnet en barndom preget av harmoni, fred, ro og glede er å gi barnet det beste.

Historien om den lykkelige barndom

Mange foreldre bruker uttrykket 'Å få en god start i livet' for å fortelle om sine barns barndom. De vurderer at kjærligheten de har gitt sine barn, blir synliggjort i hvilke barndom de har gitt dem. «*Det er lett å se hvilke foreldre som elsker sine barn. Det er bare å se hvor mye tid man bruker sammen, og det man gjør,*» (far). Historien som foreldrene posisjonerer seg i og i forhold til når de beskriver barndommen, er historien om den lykkelige barndom. En av foreldrene bruker uttrykket den lykkelige barndom eksplisitt, etter at begge foreldrene har fortalt om hvordan de la alt til rette for at datteren skulle få en god start i livet. «*Vi kan oppsummere med å si at hun har hatt det man kaller for en lykkelig barndom,*» (far). Den lykkelige barndom er symbolet for det gode man gjør mot dem man er glad i. Den preges av forsakelser og ofre fra de voksnes side og i hovedsak av gleder for den som mottar de gode handlingene, for historien bærer i seg ideen om det lykkelige barnet. Det er historien om hvordan foreldrene innfrir kravene som kulturen setter for hvordan barn bør ha det, det vil si at historien er normativ.

Foreldrenes forståelse av barndom

Ifølge foreldrene betyr ikke 'å gi en god start i livet' å ha en problemfri barndom, men det henviser til en barndom uten store vanskeligheter. Ut fra intervjuene kan det tolkes som at vanskelighetene i denne livsfasen ikke var større enn at foreldrene mestret dem.

Vi kan jo ikke si at alt var problemfritt, det hadde vært å lyve, men det var jo slike ting som de fleste går gjennom, kolikk og fall og ja, slike

ting, noen ganger problemer med viljen, men ja...han har fått en god start i livet, noe godt med seg, familien, turer...Alt har vært overkommelig. (*far*)

Dette er viktig å poengtere, fordi noen fortellinger etter hvert vil skille seg fra andre nettopp ved at vanskelighetene ikke kan takles lenger, og at foreldrene opplever tap av kontroll. Det vil si at barndom oppfattes som en tid hvor man mestrer sine oppgaver som mor og far.

Foreldrene tidfester barndomstiden innenfor en periode som strekker seg fra fødselen til ca. 13-årsalderen, tiden da foreldrene mener å se tegn på at en forandring er på gang. Det er innenfor denne tidsrammen at foreldrene regisserer den gode start i livet i forhold til hva de tenker skjer i denne livsfasen. Sentralt i fortellingene forbindes kjærlighet med begrepsparet kontinuitet/diskontinuitet, som representerer henholdsvis mødrene og fedrene.

I de første årene så var det jo kolikk som var slitsomt. Men han vokste opp på en helt normal måte og utviklet seg veldig normalt. Var veldig tidlig ute rent motorisk. Jeg vil si når en tenker på de første årene hans, en hel normal gutt, robust, veldig aktiv fordi han var så tidlig ute. Han gikk i barnehagen hvor moren hans arbeidet, så hun var i nærheten hele tiden. Om det skulle skje noe... jeg kan ikke huske at vi hadde spesielle problemer med ham bortsett fra det som veldig mange andre har, det med kolikk, et par ører...det var litt sånn småtteri. Vi kunne vel kanskje av og til registrere litt sånn: Dette er mitt revir! Ikke det at det var noe stort problem, men det kunne man registrere at liksom han var sjefen og ...Og så begynte han i skolen og var normalt skoleflink. Han hadde lite problemer i skolesammenheng og var med i idrettssammenheng og på mange måter utmerket seg litt, spesielt i fysisk utfoldelse. Alt som hadde med ball å gjøre, det var han veldig interessert i. Det var alltid: Pappa, pappa...skal vi spille fotball, skal vi gjøre ditt, skal vi gjøre datt! Det synes vi var positivt, men litt slitsomt av og til...for meg da. Så han har vokst opp i dette hjemmet og har i grunnen hatt det sånn som jeg har opplevd det: Han har hatt trygghet og kjærlighet og gode oppvekstvilkår og har vært med oss enten vi har vært på fjellet eller på sjøen. Vi har alltid i grunnen prioritert å ha ungene med oss fra de var små. Han har fått det han trengte av både materielle ting og kjærlighet. Moren har for det meste vært hjemme og jeg har arbeidet. (*far*)

Alle fortellingene inneholder henvisninger til barndommen som en kontekst for forståelse av ungdomstiden. Noen kommer i form av en kort versjon av barndommen som den ovenfor, hvor foreldrene raskt oppsummerer årene før ungdomsskolen. Men de aller fleste kommer i form av sekvenser i fortellingen, som oftest når foreldrene synes at det er viktig for meg som lytter å vite noe om barndommen for å forstå noe de beskriver i nåtiden. Dette skjer

selvfølgelig også når foreldrene har gitt en oppsummering av barndommen. De utfyller det som ble sagt innledningsvis, når det viser seg å være nødvendig for å forstå noe. Historien om barndommen presenteres dermed bitvis i fortellingene, og bitene til sammen danner barndommens historien. De fleste foreldrene uttrykker stort sett tydelig det som hører til i en lykkelig barndom, mens noen få gjør det ved å snakke om sin dårlig samvittighet fordi noe har manglet under barndommen, for eksempel god økonomi, skiturer eller et harmonisk ekteskap. Det er i hovedsak mødrene som kommer med manglene og med tvil, mens fedrene holder seg til de store linjer om hvordan deres barns barndom er i tråd med den kulturelt definerte lykkelige barndom. Når jeg nå legger fram bitene som historien om den lykkelige barndom består av, er det på bakgrunn av det foreldrene forteller om sine barns barndom. Det vil si at det er foreldrenes oppfattelse av hva som hører med, og ikke hører med, i den kulturelt definerte lykkelige barndom, som legges fram.

Hva hører med i historien om den lykkelige barndom?

God helse

Den sentrale personen i en lykkelig barndom er et friskt barn. Et friskt barn er ikke et barn som ikke får øreverk, kolikk eller influensa. Men det er et barn uten kronisk sykdom, uavhengig av alvorlighetsgraden i den. Det at god helse formidles som så viktig i intervjuene, har å gjøre med at foreldrene anser sykdommen for å hindre eller forsinke utviklingen og for å forringe livskvaliteten. Tegn på en lykkelig barndom er at man skal kunne se tilbake og si som denne faren:

Aldri syk, sprudlende, aktiv, normal, veldig positiv, hjelpsom, intelligent, rask i hodet, aktiv. Vi synes at det var gøy. Vi liker aktive barn. (*far*)

Foreldrene med døtre forteller lite om fysisk utfordring under barndommen. Det er roen som fremheves fremfor et høyt aktivitetsnivå, selv om noen av jentene begynte å drive med sport (turn, svømming) da de var rundt åtte–ni år.

Barndommen har vært en sånn rolig periode som egentlig bare har vært hyggelig, for hun har vært et veldig stille barn, veldig snilt barn. Det høres ut som vi skryter, men det er faktisk sånn det har vært. Helt ukomplisert... Hun begynte sent å gå. Hun krabbet ikke. Hun satt på baken og akte seg frem og hadde veldig god tid, for hun var også litt kraftig som baby. Så hun var 14 måneder da hun begynte å gå, og det gikk også rolig for seg. (*mor*)

Alt har vært uproblematisk med henne, ingen sykdom, normal utvikling. Mia var, og fremdeles er, stille og rolig. Hun kunne være på rommet sitt en time og pusle med noe for seg selv. Hun har alltid vært flink til å leke med seg selv. (*mor*)

Beskrivelsen av sønner og døtre viser fornøyde foreldre, enten barnet er aktivt eller rolig. Sunne og friske barn bekrefter også foreldrenes innsats positivt. Foreldrene kan se at barnet trives og utvikler seg slik som de oppfatter at det kulturelt skal. En god helse er med på å gi kjærligheten positive vilkår ved fravær av bekymring. Den fremmer gode følelser i relasjonen.

En mor i nærheten, en far i arbeid

Barndommen som foreldrene fremstiller, er også en tid da foreldrene fordeler arbeidsoppgaver seg imellom. Fra det tidspunktet arbeidsfordeling blir iverksatt, starter to ulike fortellinger. Den ene er mødrenes fortelling, den andre er fedrenes. For den lykkelige barndom består av en mor som er i nærheten, og en far som er i arbeid.

'Å ha mor i nærheten' betyr ikke at moren er hjemmeværende, men det betyr at hun ordner hverdagen sin slik at hun er tilgjengelig, m.a.o. at hun tilpasser yrkeslivet sitt i forhold til barnas alder og omsorgsbehov. For moren er i alle fortellingene (bortsett fra en) i arbeid, men det betones ikke. Tvert imot går alle fortellinger ut på å gjengi hvordan yrkeslivet ble satt til side for dette barnet. Det blir viktig å fremheve at moren har vært fysisk til stede under barndommen, at hun har vært tilgjengelig. Barnet, og andre voksne, må vite at moren har vært til stede, at barnet ikke ble forlatt eller forsømt. Å fremstille seg selv på denne måten er å vise at moren setter sine egne interesser til side for barnet, det vil si at hun elsker dette barnet, og enda mer at hun gjør det mer enn seg selv. Ved å gjøre det blir hun bekreftet som den gode mor hun ønsker å være.

Jeg har vært her 24 timer i døgnet, og det er en stor nok oppgave å oppfylle. Jeg har gjort så godt jeg har kunnet. Til og med da jeg var på jobb, så tok jeg kontakt med henne etter skoletiden. Jeg er tilgjengelig hele tiden, og det har vært det viktigste jeg har gitt henne. Jeg går ingen steder uten at jeg varsler henne. (*mor*)

Alle mødre begynte å arbeide rett etter svangerskapspermisjonen, men ingen i full tid. Hvordan de ordnet tilfredsstillende barnepass og omsorgssituasjoner for barnet, blir på dette tidspunktet en del av fortellingen. Å ordne tilfredsstillende barnepass inngår også i bildet av den ansvarlige mor.

Da han var liten, bodde vi i utlandet en periode. Faren passet ham på dagtid og jeg på ettermiddag og kvelden. Da vi kom tilbake, var det

moren min som passet ham til han fikk en plass i barnehagen. Det tok fire år da, men jeg var i hvert fall sikker på at han hadde det godt så lenge, hos min mor. Jeg jobbet ikke fullt heller, ikke før han var i tredje klasse. (mor)

Alle mødrene begynte med halvtid, økte til trekvart stilling, for så å arbeide fulltid de tre siste årene før intervjuet fant sted. I tillegg hadde en del vært hjemme i forbindelse med andre fødsler. Mødrene hadde også tilpasset valg av yrke med hvilken fase barnet var i. Over halvparten av mødrene hadde tatt seg jobb i barnehagen en periode for å være med barnet, «*da han var jo så liten*» eller «*i tilfelle noe skulle skje.*» Flere mødre tok videre- eller høyere utdanning etter at barna var ti år, og sitter nå i høye administrative stillinger, både innenfor den offentlige sektoren og næringslivet.

Men det er ikke bare mødrene selv som fremstiller sitt liv som mor ut ifra hvordan de kombinerte yrkesaktivitet med barneomsorg ved å sette barnet i sentrum. Noen fedre gir samme versjon av mødrenes erfaringer med moderskap.

Når hun fikk barn, da skulle hun være mor, så da skulle hun være hjemme til barna skulle begynne på skolen. Det gikk i to og et halvt år. Da smalt det. Hun orket ikke lenger. Da tok hun seg en tilleggsutdannelse som lærer for å få et yrke som hadde kortere arbeidstid og mer fleksibilitet og mer ferier parallelt med det barn har. Så hun begynte som lærer, enda det var ikke det hun vart utdannet til i utgangspunktet. Slik hadde hun undervisning mens barna var på skolen. Opplegget var helt perfekt. (far)

Hun var en veldig spesiell unge. Hun var veldig lett å være sammen med...altså hun lekte og lekte og lekte og pratet og var liksom aktiv i alt hele tiden. Jeg kan liksom ikke huske at det har vært noe problematisk med henne i det hele tatt. Hun var egentlig sosialt dyktig fra hun var bitte liten egentlig. Hun var sammen med moren i barnehagen, fordi hun jobbet der. Det var tryggest for alle, moren var i nærheten. (far)

Utsagnene er rike på detaljer om hvordan mødre og fedre har ordnet sin felles omsorg for barnet ved å legge den i hovedsak på moren. I det ene eksemplet forteller faren hvordan omsorgen for barnet ble ivaretatt, ved å gjengi morens strev med å finne en omsorgsløsning som passet henne og barnet. Hun hadde først tenkt å være hjemme i mange år, men mistrivdes med denne løsningen. Neste løsning ble å finne et arbeid som var tilpasset barns hverdag i vår kultur, og valget falt på læreryrket. Ved å betegne hennes opplegg som helt perfekt bekrefter han henne som god mor. Hun gjorde det som var riktig for en kvinne i hennes situasjon. Hans rolle i situasjonen

fremstiller han som å støtte hennes utforming av omsorgsrollen. Gjennom sin ikke-deltagelse i omsorgen deltar han likevel aktivt i den kulturelle reproduksjon av omsorgsforståelse som en oppgave som hører mødrene til. Det samme skinner gjennom i det andre utsagnet hvor faren beskriver en blid og sosialt kompetent datter som han ikke hadde noen vanskeligheter med. At moren arbeidet i barnehagen datteren tilbrakte dagen sin i, skapte trygghet «*hos alle*», det vil si han inkludert. Det var godt for ham at moren valgte slikt hun gjorde.

Mødrene som av en eller annen grunn har vært nødt til å arbeide mer enn det som oppfattes som vanlig i småbarnsårene på grunn av dødsfall eller skilsmisse, problematiserer spenningen de opplever mellom barn og arbeid.

Jeg husker at da han var liten og gikk i barnehagen, gikk jeg ofte med dårlig samvittighet, selv om vi var i samme barnehagen og han kunne være med meg når han ville. I helgene skulle jeg ta igjen med å gjøre mest mulig. (*mor*)

Moren i dette eksemplet opplever at hun må «*ta igjen*» i helgene på tross av at hun er sammen med ham i barnehagen i hverdagen. Med det problematiserer hun yrkeslivet sitt. Hun mener at hun har forsømt ham fordi hun har arbeidet. Selv om hun var sammen med ham og var kontinuerlig tilgjengelig, var det ikke tilstrekkelig fordi hun arbeidet samtidig. I barnehagen var hun ikke bare mor, hun var også arbeidstaker og yrkeskvinne. Når hun sier det, forholder hun seg til den kulturelle fortellingen om mor–barn forholdet som også ble fortalt i de andre eksemplene. Det er kun de av mødrenes interesser som er i samsvar med barnets interesser, som kan artikuleres og åpnes for diskusjoner. Barns interesser defineres kulturelt som å være sentrum for morens oppmerksomhet og liv (Lawler 1999). Mødrenes liv skal formes ut fra kulturelle normer for hva som er det beste for barnet, og det er det som forventes å italesettes. I slike fremstillinger passer ikke historien om mødre som yrkesaktive, mødre i arbeid, selv om det kan være en nødvendighet at mødre arbeider.

Beck & Beck-Gersheim (1995) mener at med økende kunnskap om barn trenges det en person med kompetanse til å ta seg av barnet. I de fleste fortellingene i undersøkelsen etableres moren som den som kan mest om barna, enten på grunn av utdanning eller på grunn av tradisjon. På den måten får kvinner ingen valg, eller for å si det annerledes: At det kan bli et valg, problematiseres ikke.

Jeg har utdanning som pedagog, sånn grunnutdanning som førskolelærer, og så har jeg tatt spesialpedagogikk, så jeg har nok hele tiden lagt premisser for hva ungene... hvordan vi har skullet gjøre det. Altså jeg

har hatt på en måte fortrinnsretten på å si hva som er riktig og gærnt da. Og mannen min har da mer enn godtatt det at det er mitt område. Jeg har vært den som har ordnet opp i ting. Altså faren har lekt med dem, og jeg har ordnet opp enten det er...altså passet på at de ja, om de skal i nulte time eller til andre time eller hvilken dag de har gym og sånn. Det hjelper ikke om de har gått et helt år på skolen, så husker ikke faren det. I bunn og grunn er vi sannsynligvis veldig tradisjonelle. (mor)

Hovedansvaret for barna, kan du si det lå på meg, sånn at det var jo mye jeg og ungene da som gjorde ting sammen og sånn. Dette med å dra på tur, det gjorde vi veldig ofte. Dra ut i skogen eller dra i Frognerparken eller dra ut. Sånn veldig til å bake og servere ferske boller og sånn... det er ikke så veldig meg. Altså jeg gjør det noen ganger og har gjort det selvfølgelig når ungene var mindre og sånn, men det er mer at vi drar ut på tur og sånn. Vi har nok vært tradisjonelle når det gjelder arbeidsdeling. (mor)

Begge mødre fremstiller måten de har ordnet omsorg for barnet på, som tradisjonell. De har selv hatt hovedansvaret for barna. De beskriver hva dette ansvaret består i. For det ene handler det om noe annet enn lek. Hun fremhever hvordan «*livets trivialiteter*» blir viktige i utøvelse av omsorg. Det handler om å holde orden og å ordne opp. For det andre handler det om å være sammen med barna, både hjemme og ute. Det handler om å gjøre det hyggelig for dem. I neste eksempel vil jeg beskrive hvordan en mor, på tross av farens ønsker, går ut i arbeidslivet og ordner tilfredsstillende barnepass for sønnen. Faren beskrives av moren som «*tradisjonell, han har ikke forstått at det er andre tider*». Faren ønsker at moren er hjemme «*for sånn har han hatt det, og sånn har det alltid vært*». At moren skal være hjemme, presenteres av ham som en norm. Moren fikk lite støtte av sin mann i sitt prosjekt om å være yrkesaktiv, men fikk hjelp av sin egen far, som ved å stille opp da det trengtes, gjorde det mulig for henne å være i jobb. På den måten fremstår bestefaren som «*mer moderne enn gubben, for å si det sånn,*» idet han støtter datteren ved å dele på omsorgen for barnebarnet. Moren gjør eksplisitt hva som lå i hennes ønske om å gå ut: Hun ville ikke trives med å gå hjemme, og det hadde ikke vært noe bra for barna. En fornøyd mor er normen hun kommer fram til, som det som er bra for barna. I dette ligger det implisitt en antagelse om at kjærlighet til barnet kan bli skadet om moren ikke har det bra. I hennes konstruksjon av kjærlighet gir hun mødre et ansvar for å skape et tilfredsstillende liv for seg selv også.

Mor: Marius har gått i parken og barnehagen. Du (hun henvender seg til faren) kunne nok tenke deg at jeg var hjemmeværende for å stelle og pusle om dem bestandig.

Far: Jeg er såpass gammel nå, og vant ifra min barndom til å ha mor hjemme alltid. Det synes jeg var veldig fint. Å ha noen å komme hjem til. Slik det er blitt i dag, jobber stort sett begge foreldrene, ungene går med nøklene rundt halsen. Jeg synes ikke så veldig om det. Det har vi diskutert en del og er fremdeles uenige.

Mor: Da sønnen var ett år, begynte jeg å jobbe fullt. Jeg jobbet fullt fram til august og gikk over til halv stilling, fordi det ble for mye. Jeg jobbet annenhver dag, tre dager en uke og to dager en annen. Jeg hadde en pappa, min far altså, som var veldig flink til å steppe inn. Han var i jobb, men han tok feriedager og stappet inn. Hvis Marius ble dårlig og jeg måtte på jobb, fordi jeg jobbet så lite, så syntes jeg at jeg måtte være der, og han, mannen min altså, var på jobb, passet faren min Marius. Så Marius har ikke vært så mye nøkkelbarn. Da han begynte i barnehagen som treåring, begynte jeg på jobb kl. 0700 om morgnen, og gikk fra jobben 1415 slik at Marius hadde korte dager i barnehagen. Da ordnet jeg det slik at faren min kunne være her om morgnen fram til han ble levert, og så gikk jeg fra jobben så jeg var i barnehagen kl. 1500. Så faren min og Marius har et godt forhold. Første året Marius begynte på skolen, hadde jeg permisjon med broren, for ham hadde jeg to år med. Andre året på skolen var jeg hjemme annenhver dag, og de andre dagene var han hos en dagmamma, en venninne av meg. I år er det første gang siden jeg fikk barn at jeg jobber 90 %. Så Marius har ikke vært noe nøkkelbarn i egentlig forstand.

Far: Nei, ikke mye. Men generelt liker jeg det ikke. Jeg liker best at noen er hjemme hos dem. Det er det beste egentlig.

Mor: Jeg tror ikke jeg ville like å gå hjemme, da ville jeg bli sur og grinete. Det hadde ikke vært godt for barna, å ha en misfornøyd mor. Vi gjør det beste vi kan for ungene.

I likhet med de andre eksemplene viser eksemplet over hvordan mødrenes yrkesaktivitet blir berørt av et barn, mens fedrenes yrkesaktivitet fremstilles som uberørt av det. Det er mødrenes ansvar å finne en tilfredsstillende løsning på omsorg for barn. En del mødre får hjelp av egne foreldre som støtte i yrkesaktivitet. Hjelp kan bestå i barnepass på dagtid, i henting i barnehagen, pass i feriene. Fedrene blir lite nevnt som en markant deltager i den daglige omsorgen. I de aller fleste fortellinger virker det som om fedrene faktisk arbeidet mer da barna var små. Om og om igjen blir det nevnt at han jobbet mye da han eller hun var liten. Dette utelukker ham fra den daglige omsorgen som består i det moren betraktet som hverdagslige trivialiteter. Nåtiden er også preget av at fedrene arbeider mye, det vil si at mønsteret fortsetter i

ungdomstiden. Det blir nevnt jevnt at han ofte ikke er til stede, noe som bekreftes av ungdommenes intervjuer og stiler.

Fedrenes arbeid kan ikke bare ses i sammenheng med hvordan mødre og fedre tenker omkring hvem som skal ta seg av barnet. Hvordan de tenker omkring familiens økonomi, er like viktig. Når moren arbeider mindre, betyr det et økonomisk tap som faren dekker ved å øke arbeidstiden sin. Noen familier mente at de har hatt råd til å ha mor hjemme, det vil si at det å ha mor hjemme blir sett på som et gode familien har kunnet gi seg selv.

Hun begynte hos dagmamma veldig tidlig, da hun var fire måneder. Det ble jo litt slitsomt da, så jeg sluttet å arbeide fullt og gikk ned i stillingen. Siden ble jeg også hjemmeværende en periode, vi hadde råd til det, vi hadde jo bare henne. *(mor)*

Nå har jeg vært hjemmeværende helt siden hun ble født. Jeg har spart samfunnet for mye. Det er bare siste året jeg har vært ute mer eller mindre nesten hele tiden. Hvis vi ikke hadde klart det rent økonomisk, ville jeg nok gjøre mitt for å klare det, men vi har klart oss økonomisk så vi har ikke sett noen grunn til at jeg skulle gå ut. *(mor)*

Det er få mødre som har kunnet være hjemme i korte eller lengre perioder slik som i eksemplene overfor. Noen uttrykker et slikt ønske, selv om det påpekes at det faktisk ikke var et reelt valg.

Jeg har alltid vært til stede. Han har jobbet mye mer, du var mye ute før (hun henvender seg til faren) da hun var mindre. Det ble mye til at jeg var hjemme, fordi jeg hadde lærerjobb og sluttet tidligere på ettermiddagen. Jeg dro hjem for å hente dem fra barnehagen. Når de hadde lagt seg om kvelden, begynte jeg å jobbe videre. Det kunne ikke han gjøre. Hvis vi kunne gjøre noe annerledes på grunn av økonomi, ville jeg gjort andre valg da ungene var små. Jeg ville ikke jobbe så mye som jeg gjorde. Jeg jobbet full stilling på skolen da Lise var liten. Men det er etterpåkløkskap det... visste jeg, ville jeg gjøre sånn og sånn. Den gang var det ikke noe valg, egentlig. *(mor)*

Fedrenes inntjeningssevne og mødrenes yrkesaktivitet er et gjennomgående tema i alle fortellingene. Fedrene framstår som hovedforsørger selv om deres inntekt ikke er tilstrekkelig i forhold til familiens behov. En av grunnene til at fedrene i fellesskap gjøres til forsørgere, kan være at fedrene kan øke sin arbeidstid, fordi de overlater omsorgsoppgavene til mødrene. På samme måte som mødrene bekreftes av fedrene som gode mødre ved 'å være hjemme', bekreftes fedrene som gode fedre av mødrene ved å være 'i arbeid' og forsørge familien.

Han har bestandig forsørget oss på alle måter, vi har aldri manglet noe. Det har ikke vært overflod hele tiden, men... nei...han har tatt et ekstra tak når det har vært nødvendig. (*mor*)

Mødrene har i større grad enn fedrene måttet kombinere omsorg og arbeid. Og deres strev etter å kombinere omsorg og arbeid varer lenger enn under småbarnsperioden. Mødrene spør seg ofte om de gjorde rett da de valgte å gå ut i arbeidslivet, selv om de kan si i samme setning at det å være hjemme ikke har vært noe reelt valg. Mødrene forklarer valget de har gjort, ved å se det i sammenheng med fedrenes yrkesaktivitet og lønn. Det er familiens økonomi som helhet som avgjør om mødrene arbeider og hvor mye. Familiens økonomi ga ingen valg, det vil si at økonomien tilsa at de måtte arbeide. Men det ser ikke ut som om denne grunnen er nok i seg selv for å rettferdiggjøre mødrenes arbeid, for mødrene tviler på om det var rett likevel. Hvordan forklare det? En grunn kan være at historien om mødrenes yrkesaktivitet sjelden forbindes med nødvendighet og med fellesskapets behov, men forbindes med selvrealisering, med noe kvinner gjør for seg selv og mot andre, som oftest barna. Med andre ord gis det en individualistisk forklaring på et kollektivt behov. I et slikt perspektiv fremstår mødrene som kvinner som tenker på seg selv og ikke på andre. Det er innenfor denne moralske koden at mødrenes ambivalens i forhold til arbeid må forstås. Denne koden setter et spørsmålstegn ved mødrenes kjærlighet: Hvem elsker mødrene mest? Seg selv eller barnet? Når mødrenes yrkesaktivitet kun forbindes med selvrealisering, blir svaret gitt: Hun setter sine egne interesser foran barnas. Betraktes mødrenes arbeid som et bidrag til å lage gode følelser, det vil si kjærlighet i familien, i form av bidrag til en bedre økonomi, bidrag til at faren ikke behøver å arbeide så mye og får mer tid med barna, bidrag til et godt hjemmeklima ved selv å være fornøyd (jf. moren som ble sur og grinete av å være hjemme), kan svaret være et annet. Dette synet på arbeid problematiseres i noen grad av mødrene selv, men historiene om kjærlighet mellom mor og barn og mødrenes yrkesaktivitet i det forholdet tenkes fremdeles mer på som dårlig samvittighet enn som en handling som er med på å lage gode følelser i familien.

At det er mødrene som er i fokus i de aller fleste historier, er ikke et uttrykk for at det er mødrene selv som taler. Også fedrene legger vekt på mødrene i sine fortellinger. På den måten bekrefter de mødrenes plass i historien om den lykkelige barndom. På noen områder er det likevel de som fedre som bidrar til å skape den lykkelige barndom. De aller fleste fedrene leker med barna i klart avgrensede leker. Det handler i hovedsak om fotball.

Fedrene spiller fotball med sønnene på fritiden eller som organisert aktivitet. I denne sammenheng trener de som oftest laget som sønnen er medlem av.

Men faren har vært mye sammen med dem. Han har lekt mye sammen med Pål. De har spilt fotball i løkka i årene oppover. Han har trent den eldste og laget hans, og nå gjør han det med den minste. Han støtter den eldste når de trenger en trener. *(mor)*

I denne rubrikken hører også med skiturer, sykkelturner, svømmeturer, det vil si fysiske aktiviteter, idrettsaktiviteter som ikke gjøres hver dag, men i helgene eller i ferien. Dette kan man se i sammenheng med at det fortelles at fedrene arbeider mer i hverdagen. En del fedre kjører også barna fram og tilbake til aktiviteter som barna deltar i. Dette gjelder særlig døtrene, og fedrene begrunner det med at døtrene trenger ekstra beskyttelse. Fedrenes beskyttende funksjon under barndommen og i ungdomstiden er lite tematisert i de voksnes intervjuer, men er til stede i en del av ungdommers stiler. Noen døtre forbinder den med varme og trygghet, ord som de likestiller med kjærlighet.

Jeg har kjørt henne til ridning i alle år, frem og tilbake. Vi vil ikke at hun skal ta buss og t-bane og sånne ting. Det kunne skje henne noe. *(far)*

Vi synes at det er greiere å hente og bringe henne istedenfor at hun skal gå ut alene eller komme hjem alene etter treningen. Stort sett er det min jobb. Det har jeg gjort siden hun begynte, åtte år gammel. Vi er nok litt engstelige for henne. *(far)*

Mange fedre ser på tv med barna. Det begynner med barne-tv når barnet er lite og fortsetter med fotballkamper som vises på onsdag kveld etter som barnet blir eldre.

De er sånn fotballinteressert begge to, så de har veldig mye kos sånn rundt fotballkamper. Og da er det cola og potetgull og fotballkamp hver onsdag. Og det har de gjort siden han begynte på barneskolen, og holder fremdeles på med det. *(mor)*

Når forskjellige former for kos vil bli beskrevet nedenfor, vil mødrenes og fedrenes bidrag bli sett under ett. Både fedre og mødre bruker 'vi' for å fortelle om kos. De henviser til en felles praksis i familien, familieritualer de var enige om begge to. Men i fortellingene nyanseres det med jevne mellomrom. Noen ganger blir det sagt tydelig at fedrene leser på sengekanten eller synger. Fedrene er også de som tillater barna å bruke kniv på hytta for å spikke, og som får barna med seg for å hente ved eller vann. Fedrenes bidrag

i barndommen handler i stor grad om å gi barna andre erfaringer og annen kompetanse enn omsorgserfaringer og omsorgskompetanse.

En god økonomi

Foreldrene er opptatt av «å skaffe nok penger slik at barna lider ingen nød,» (far). Med dette menes at foreldrene ser det som sin plikt å dekke barnas primære behov slik som mat, klær og husly. Å dekke primære behov ses likevel ikke som en del av den lykkelige barndom, men som en menneskerett i et rikt land. «Det skulle bare mangle at vi ikke hadde råd til å dekke vanlige behov som alle mennesker har,» (far). Den lykkelige barndommen skapes utover dette, det vil si at den blir til når økonomien tillater å gjøre noe ekstra, noe utover det som foreldrene kaller for det nødvendigste. Dette ekstra tar i hovedsak form av gaver. Gaver kan være mye: Det kan være en merkebukse eller skøyter, det kan også være en tur på restaurant, på kino, en sydentur, og det kan være at barnet kan begynne på en aktivitet som det ønsker seg. Gaver gleder barnet, og at barnet er glad, betyr mye for foreldrene. Dårlig økonomi kan hindre en i å gi denne gleden.

Vi hadde lenge ikke råd til å betalte for ridning, enda hun ønsket seg det. Det gjorde meg vondt å se henne glane på hester hele tiden. Til slutt tok jeg noen ekstra timer på jobben og til jul kjøpte vi en ridehjelm og støvler. Da skjønnte hun at hun skulle begynne på ridning og julen ble veldig hyggelig. Vi ble så glade alle sammen. Det var bestemoren som betalte timene på den tiden. Nå har vi jo ikke dårlig råd lenger, det var da. (mor)

Men en god økonomi gir ikke bare mulighet til å gi gaver som gleder. Foreldrene ser det også som et middel til å delta i samfunnet på, å være en del av et fellesskapet. Dette er noe de ønsker for sine barn. «Vi unner ham det,» slik som en far uttrykte det.

Det koster å ha barn i dag. Det er så mye de må ha for å være en del av gjengen. Jeg ser de som ikke har råd til det, lider under det. Og man kan godt si at sånn burde det ikke være, men det er jo sånn, og foreldrene må ta ansvar for det. Vi bruker heller litt mindre på oss slik at han kan være med på en snowboardtur. (far)

Foreldrenes refleksjoner omkring økonomi tyder på at de forholder seg til en diskurs i samfunnet som handler om materialisme. Denne diskursen er en moralsk diskurs som ser på forbruk som et onde og som erstatning for sider ved kjærlighet. Innenfor rammen av denne diskursen er det ikke uvanlig å si at foreldrene kjøper sine barn, gir dem materielle ting istedenfor kjærlighet. Foreldrene viser at bildet av forbruk er mer komplisert enn som så. Det er

tilhørighet til et samfunn og til en kultur som italesettes når de snakker om økonomi og om forbruk. Det er oppfyllelse av den lykkelige barndom i deres egne barns liv som materialiserer seg når forbruket legges fram. Det handler også om en forhandling mellom barn, ungdom og foreldre om innholdet i den lykkelige barndom. For eksempel hører ferie med i det bildet, og ikke bare ferie i Norge, men sydenferie er en viktig markør i denne sammenheng. Noen ungdommer fortalte hvordan de som familie hadde spart et helt år for å kunne unne seg en ferie i Syden, og hvor mye det hadde betydd for dem «*å endelig ha vært i Syden når alle de andre har vært der*». Den lykkelige barndom handler derfor også om å kunne realisere kulturelle markører. Å elske sine barn betyr derfor også for foreldrene å kunne gi dem mulighet til å delta aktivt i samfunnet de lever i. Til det trenges en god økonomi. Dette betyr ikke at foreldre med dårlig råd ikke elsker sine barn, men at disse foreldrene sliter med å innfri kravene historien om den lykkelige barndom setter for dem.

Foreldrene som «backer opp»

Foreldrene som 'backer opp' barna sine, er med på å skape en del av en lykkelig barndom. Uttrykket 'backe opp' er ikke generelt, men betyr noe spesifikt. Det brukes i forhold til organiserte aktiviteter barna holder på med i barndommen. Det betyr å være med der barnet er, å delta, å se på, å lede en gruppe barn som driver med en aktivitet, å vise interesse, å følge med, å være aktiv i barnets fritidsliv, alt ettersom. Hvem som følger barnet på hvilken arena, er avhengig av hva en selv liker å drive med. Slik som denne moren som forteller at «*vi har fulgt ham opp. I musikken satt jeg hver eneste mandag, speideren har vi fulgt opp sammen og fotballen fulgte far opp*».

I foreldrenes fortellinger fremstår oppfølging og støtte av barna i organiserte aktiviteter som en del av omsorg og oppdragelse. Det er det man gjør når man har ansvar for et barn. Implisitt i noen utsagn ligger det en moralsk kode som kan knyttes til forestillingen om den gode mor og hennes kjærlighet til barnet.

Jeg har stått på for de ungene. Jeg har liksom prøvd å delta i det de har holdt på med i fritiden. Per begynte å spille fotball da han var seks-sju år, og da var jeg med som lagleder for laget i flere år liksom og ble kjent med kameratene hans og ...de kalte meg 'mor', disse guttene. Jeg var aspirantleder i korpset når de var mindre. Det er jo ungen din som holder på med dette. Man stiller jo opp sånn, gir moralsk og psykisk støtte.
(mor)

Jeg har fulgt ham opp hele tiden. Jeg har stilt opp på loppemarkeder, fotballkamper og det som er. Ett år var jeg laglederen hans. Ellers har

jeg med alle uniformene i korpset å gjøre. Jeg har vist interesse stort sett for alt han har drevet med. (*mor*)

Disse mødrene fremstår som gode mødre ved å delta i sine sønners aktiviteter. De har «*stått på*», «*fulgt opp*», med andre ord har de vært til stede der hvor barnet har vært. De har vært med på å skape noe godt for barnet ved å delta aktivt i fotballen og korpset. For det er ikke nok å støtte med ord, det er viktig å være en aktiv deltager og å skape rammen om hvordan fritidsaktiviteter skal være. Poenget er ikke så mye å like det man gjør, å ha lyst til det, men at man gjør det uansett for barnets skyld. I en fortelling kommer denne siden tydelig fram da moren forteller om faren som følger sønnene i fotball.

Faren har alltid vært mye sammen med dem. Han er veldig opptatt av å følge dem opp. Ikke på skole og sånn...det har vært min greie...men han har vært fotballtrener til han minste i mange år, og nå er han på laggreiene til Pål. Han er veldig opptatt av at barna skal få backing, og er og ser på at de trener. Ikke fordi han synes det er så festlig sjøl, men fordi han synes at det er viktig. (*mor*)

Men at foreldrene selv vil delta i aktiviteter for å fremstå som gode foreldre er kun en grunn til deltagelse. En deltagelse kan også være et resultat av at barnet selv uttrykker et ønske om å ha en av foreldrene med.

Mor: Hun begynte å svømme ganske tidlig i åtte–ni årsalderen, og det holder hun på med fortsatt. Hun var innom korpset også, men det ble for stressende med både svømming og korpset. Så hun måtte velge, og hun valgte svømming...Det er jo også det at jeg har vært sammen med henne opp i svømmehallen, for hun ville veldig lenge egentlig at jeg skulle følge med på treningen. Så jeg har sittet på kanten i svømmehallen langt utover det hvor andre foreldre var borte og vekk. Og jeg har vært med på treningsleir. Hun ønsket det.

Far: Jeg tror vi har fulgt henne opp mer enn det de fleste andre gjør, fordi...delvis fordi hun har ønsket det, og også fordi vi har ønsket det.

I dette tilfellet presenterer foreldrene deres deltagelse i svømming som et felles ønske fra begge sider: De ønsket å følge med, og hun ønsket å ha dem med. Eksemplet antyder forhandlinger som pågår innen noen familier om hvem som skal være med på aktiviteter. Noen barn vil ha moren, andre vil ha faren, noen ganger vil barnet ha moren i noen sammenhenger og faren i andre sammenhenger. Foreldrene fortalte om et mangfold av kombinasjoner hvor barnets ønske ble ivare tatt så langt det var mulig. For arbeidslivet setter begrensinger i foreldrenes deltagelse, og helst i fedrenes deltagelse.

Han jobbet jo så mye. Så det var vanskelig for ham å stille opp. Men nå er det slik at han henter dem når treningen er over. Da er han jo kommet hjem. (*mor*)

I eksemplet hvor datteren svømmer, tar utsagnet opp et annet tema utover morens bidrag til datterens aktivitet, nemlig farens bruk av pronomen 'vi'. Han har aldri vært med henne i bassenget, det er moren som har gjort det, men han har svært ofte hentet dem begge to. Mange mødre og fedre bruker 'vi' når de forteller om bruk av tiden på aktiviteter, selv om det viser seg at det er kun en av dem som aktivt er involvert i sønnens eller datterens fritidsaktivitet. Sett i sammenheng med fortellingene hvor det bare brukes jeg, kan dette 'vi' tolkes som en markering av en støtte for den voksne som gjør noe. Begge er enige i at det den ene gjør er riktig. Den ene bekrefter den andres strev etter å være en god mor eller god far. Denne støtten er verdifull og savnes av dem som ikke får den. Å delta i barnets aktiviteter forbindes ikke bare med glede – jf. eksemplet med faren som ikke synes det er festlig selv, men at det er viktig for barnet. Å få anerkjennelse for at det er et arbeid som investeres i barnet, kommer bra med. Enighet gjør det også lettere for mødre å be om at faren må overta.

Det som hjelper er at vi er to. Noen ganger har du det helt oppi her, og bare sier til mannen: Nå må du ta deg av det her, det er din tur for en stund, for nå er begeret fullt, nå klarer jeg ikke en centimeter til, ikke sant. Så jeg sier stakkars alenemødre som har ingen til å ta over når du føler deg helt oppradd og er stilt opp overalt, korps, trening, dansing, og har ikke noe å gå på lenger. Og så skal den ene ut og trene karate. (*mor*)

I materialet var det en historie som avvek fra alle andre ved at gutten i fortellingen er det eneste barnet som ikke har deltatt i organiserte aktiviteter. Moren er alenemor med tre barn og er selvstendig næringsdrivende.

Han hadde jo liksom ikke noe sånn aktiviteter sånn. Jeg visste at jeg ikke ville klare å følge opp, med tre unger og sent hjem hver dag...Jeg kan jo ikke dra fra jobben så tidlig, og så hente i barnehagen og middag, ja...tiden strakk ikke til. Og når man ikke kan være med ungen på trening, da er man ille ute. Han ville ikke begynne med noe uten å ha meg med, og jeg måtte si: nei da, du må klare deg selv... Han begynte å være med de store gutta her ute, og det førte ikke noe bra med seg.³⁵
(*mor*)

³⁵ Sønnen forklarte ikke sine problemer med at han ikke drev med noe organisert aktivitet. Han fortalte at det begynte å gå dårlig med ham da han var vitne til at faren i svært beruset tilstand mishandlet kjæresten han hadde på denne tiden. «Jeg fikk angst, og den slapp ikke tak lenger.»

Denne moren har ikke hatt kapasitet til å være med på aktiviteter på grunn av omsorgs- og forsørgerbyrden. Moren vet at aktiviteter er en del av en vellykket barndom, men hun kan ikke innfri det. Hun kan ikke backe ham opp. Om sønnen vil være med på en organisert aktivitet, må han klare det selv. Hennes fortelling er interessant på mange måter, særlig om den ses i sammenheng med de andre fortellingene. Eksemplet viser hvordan aktiviteter som i utgangspunktet er til for barn, faktisk ikke er for barn uten foreldre. Det er aktiviteter for barn med foreldre. Hun nevner også organiserte aktiviteters beskyttende effekt, noe andre foreldre også nevner.

Vi hadde musikken helt fram til sommerferien. Det er et år siden hun sluttet i skolekorpset. Vi hadde det sammen. Vi har backet henne opp, vi skjermet henne fra det dårlige livet med å henge ved hjørnet. (*mor*)

Men det spørres om det er foreldrenes deltagelse som er beskyttende, ikke aktivitetene i seg selv. For når barn ikke kan være med uten foreldre, er aktivitetenes beskyttende verdi liten.

Eksemplene viser at det finnes en kulturell praksis omkring organiserte aktiviteter som både foreldre og barn vet om. Den kulturelle praksis krever en aktiv deltagelse fra mødre og fedre. Med aleneansvaret for tre barn blir det en umulighet for en mor å strekke til i forhold til den kulturelle praksis organiserte aktiviteter bygger på. Å se barnets behov for å delta i organiserte aktiviteter er ikke nok når det forventes at den voksne også skal delta. Eksemplet får fram at kjærlighetens kulturelle praksiser er avhengig av at det gis muligheter for at de skal kunne realiseres. Kjærlighet forankres dermed også i det materielle.

Kos

Lund (2000) har studert 'kos' som kulturell kategori i Norge og hevder at den avgrenses til privatsfæren, til kjernefamilien først og fremst. Deretter kan det være mulig å inkludere nære venner. Hensikten er å nyte hverandres fellesskap, noe som legger premisser for hvordan stunden skal være. Konflikter og uoverensstemmelser skyves til side og tas ikke opp. Kosen ødelegges av slikt. Hennes utgangspunkt for å drøfte kos er lørdagskos, men det finnes mye 'kos' i en lykkelig barndom og mange forskjellige type kos. Felles for alle er at de assosieres med gode følelser – man har det godt sammen – og fremmer samholdet i familien. Bruk av 'vi' er gjennomgående i utsagn om kos som finnes i foreldrenes fortellinger. De skaper en atmosfære hvor hver enkelt føler seg elsket og delaktig i en relasjon.

- Sengekos er en kos som forbindes med leggingen av barn. Foreldrene leser bøker og/eller synger på sengekanten. Etter hvert som barnet blir

eldre, kan også sengekos bli til en fortrolighetsstund mellom mor og barn, far og barn, det vil si en stund hvor barnet forteller ting som han eller hun husker, og hvor barnet spør om en del ting som han eller hun ikke forstår. Foreldrene oppfatter dette som et tegn på at de har en relasjon til barnet. Det er en stund som er høyt skattet, og som svært ofte forlenges inn i ungdomstiden.

Fra hun var baby så har hun liksom vært vant at vi skulle synge godnatta sang, og det har vi faktisk holdt på med helt til i fjor eller noe sånn. *(mor)*

Vi sang og leste i flere år, noen ganger helt til han sovnet. Nå er det en annen type kos. Vi prater og løser verdens problemer på sengekanten. Det er en hyggelig stund. *(far)*

Vi leste bøker for ham, vi lå ved siden av ham og sang til han sovnet. I sengen fortalte han meg om alt – Vi sang, vi leste og vi pratet. *(far)*

Da han var liten, ville han gjerne at vi skulle lese på senga, og helst ligge under dyna. Da hadde han kroppskontakt, og da klødde jeg ham i nakken eller nedover ryggen. Når vi hadde lest en bok, sang far for ham, og han sovnet ikke en natt eller en kveld uten at vi sang for ham. Det varte lenge, det var mange år vi holdt på slik. *(mor)*

- Lørdagskos er en kos som skjer i helgen når man har fri fra jobben. Det er en kveld når familien samles. Det planlegges i forveien hva som skal spises og hva som skal gjøres denne kvelden. De aller fleste spiser noe barna liker, som oftest pizza, mens man ser på et TV-program eller på en leid video. Godteri og/eller iskrem hører også med. Filmene tilpasses etter alderen:

Vi begynte med tegneserier, Pluto og Mikke mus, Ole Brumm. Så var det familiefilmer, for det meste komedier, og nå er vi på actionfilmer. Det er ikke akkurat det jeg liker best, men faren gjør jo det, men det er viktig å opprettholde lørdagskveld som en familiekveld så lenge som mulig. *(mor)*

- Hyttekos, feriekos er en kos som kommer av at man gjør noe sammen som er annerledes enn ellers. Denne type kos forbindes ofte med sol, bading og god mat, men det som fremheves tydeligst, er frihet fra hverdagen og følelsen det gir.

Vi har hatt mange kosestunder når vi har vært ute og fisket på fjellet. Fisket lenge og laget bål og spist det vi hadde fanget. Vi var langt borte fra alt, bare oss og ikke noe stress fra dagliglivet... Alle sammen, kona og barna. De koste seg mest, tror jeg. *(far)*

- En annen kos er den som oppstår fordi man bestemmer seg for å overraske barna ved å gjøre noe uventet, gå til svømmehallen eller kino, til McDonald's eller Peppes osv.

En fredag hadde jeg fri fra jobben. Da overrasket vi barna med å dra til Tøyenbadet alle mann, og så gikk vi og spiste på Mc Donalds. De koste seg sånn i vannet og ble mette etterpå. Det var glade barn som gikk og la seg denne kvelden. Vi koste oss vi også, da vi så hvor glade de var.
(mor)

Lek

Foreldrene fremstiller sine barn som barn som leker, og som har fått lov til å leke. Fortellingene tydeliggjør to kulturelle skript: Det ene er barn som gjør det barn gjør, de leker. Det andre er foreldre som har forstått hvor viktig lek er for barn, og som derfor lar dem leke.

De har fått veldig store rom i forhold til å rote og leke uforstyrret, utfolde seg... jeg har en sånn kiste med tøy, stoff og sånn... jenta mi har vært der nedi og hun klipper og maler og limer. Det er helt greit og flott at de er kreative. Aslak hadde en periode her ... du ser kanskje det bildet der hvor han smiler og ser fornøyd ut, det er tatt utenfor her da, hvor han flere somrer på rad dro av sted ... gud vet hvor han fikk tak i det... materialer og plater og hadde hytter med flere etasjer, stadig et pågående hytteprosjekt. Bygde og bygde, og det så ut som en sånn sigøynerleir ut på her altså. Så fant han sånne sofaputer, og så hadde de kosekrok... Og taket var jo ikke tett, så alt dette ble jo kliss da. Så det eneste problemet da var jo naboen, for det fløt jo utover hele gangstien med bildeler og... der ser du liksom [peker på bildet], og de hadde ikke barn da. De forsto ikke så mye hva kjærlighet til barn betyr. Men der er det ryddet, ser du her [peker igjen på et annet bildet]. Jeg synes at det har vært flott at han har hatt sånn kreativitet, og selvfølgelig har jeg noen ganger tatt meg i det: Ok, dette blir veldig mye rot, men det er egentlig veldig bra at de har tiltak og har ideer og sånn. (mor)

Denne moren forbinder lek med utfoldelse av personlighet, med kreative evner hos barnet. Hun tillater og legger til rette, men hun intervenerer ikke i selve leken. Det er barnet som skal utfolde seg i det det foretar seg. Naboen, som ikke har barn, har ifølge henne ikke forstått viktigheten av å la barnet leke og skape. De har ikke forstått at dette er en del av å være glad i sitt barn. Kjærlighet til barnet handler for henne om å legge til rette for at barnets kreativitet kan utfolde seg. Sønnens kreativitet gir moren gode følelser når hun ser på hva han får til, og på hvor glad han er når han bygger hytter. Han bekrefter henne i hennes forståelse av hva kjærlighet for et barn innebærer.

Skiturer

Skiturer fremstilles som en del av den lykkelige barndom på to måter. Når det ble snakket om fedrenes bidrag, ble skiturer nevnt. Skiturer er en del av samværet mellom fedre og barn. Særlig i familier med flere barn ble det satt stor pris på at fedrene tok med de eldste på skitur på lørdager eller søndager i den perioden familiene besto av mange barn under ti år. Men skiturer dukker også opp som en del av historien om den lykkelige barndom ved at de gir de fleste foreldrene dårlig samvittighet. Skiturer burde ha vært med i deres barns barndom, men de har vært om ikke fraværende, i hvert fall for få ifølge en del foreldre.

Jeg synes kanskje at vi skulle ha vært flinkere til å ta henne med på skiturer og sånt noe. Det liker hun ikke i dag. Å gå på ski altså. Jeg vet ikke om det skyldes at vi gjorde det for lite. Hun var jo med noen få ganger og gikk på ski, det var ikke det... Vi liksom tok på oss ski og sekk og noen pølser i ryggsekken og tente bål og sånt noe, det tror jeg hun synes var veldig all right. Men jeg skulle ønske jeg fikk henne mer interessert i naturen... hun har ikke så lett for å se det fine i naturen når vi for eksempel er på fjellet da. *(far)*

Foreldrene som kan plasseres innenfor denne kategorien, beklaget seg over at de ikke har klart å overføre en følelse for hva naturen betyr i livet. Skiturer handler ikke bare om sport, men om naturopplevelser som forbindes med ro og fred, med det vakre (Lundberg 1991). Å være ute i naturen om vinteren skal vekke noen følelser som deles også av andre, og som er en del av den kulturelle arven.

Jeg har ikke klart å følge opp det med friluftsliv, skigåing og slikt. Han tar det igjen nå på skolen, men allikevel det var min oppgave som forelder, det. Det er en del av vår norsk kulturarv. *(mor)*

Vi har ikke vært noe flink til å gå ut i skog og mark med dem. Jeg har dårlig samvittighet når det gjelder akkurat det. Det er noe de ikke har fått med seg som de fleste får, tror jeg da, en tilhørighet til dette landet. *(mor)*

I disse utsagnene tillegges skiturer enda en mening. Skiturer blir en del av det nasjonale selvbildet. I historien om det ønskede barn viste jeg at et elsket barn er et barn med tilhørighet. Skiturer kan stå som et symbol for barnets tilhørighet til landet, noe foreldrene føler et ansvar for å overlevere til neste generasjon.

Hva hører så ikke med i en lykkelig barndom?

Sykdom

Alvorlig sykdom eller kronisk sykdom hører ikke med i en lykkelig barndom. Dette er sykdommer som ødelegger livskvalitet og utfoldelse som et barn tenkes å skulle ha. Det er det motsatte av sunnhet og helse. Sykdom kan ramme barnet selv eller en av foreldrene. I materialet finnes det fortellinger som belyser dette. Den ene fortellingen handler om en jente som led av alvorlig allergi fram til hun var ca. ti år. Foreldrene forteller om mye smerte, om lange sykehusopphold og om hva dette har gjort med datteren. Ifølge foreldrene skiller hun seg ut, noe som de forklarer med hennes sykehusopphold.

Far: Pia er en veldig stille og rolig jente, litt utenom det vanlige. Det kan ofte være at hun er på rommet sitt en time og pusler med noe for seg selv. Hun er ikke avhengig av å ha flere til stede.

Mor: Hun har alltid vært flink til å leke med seg selv. Det har vært en tøff tid, hennes barndom altså, fordi hun har vært mye på sykehus og hadde mye vondt. Hun er svært allergisk, mot nesten alt. Det er ikke slik man forestiller seg en barndom.

Far: Hun har gått igjennom ganske mye. Hun har fått høy smerteterskel etter alle de smertene.

Mor: Men hun har også utviklet sin måte å takle det på. Hun snakker lite til voksne.

Far: Det kommer sikkert av at hun var veldig liten da hun var på sykehuset.

Mor: Det var bare leger og søstre. Mange voksne stod rundt henne og bestemte over henne døgnet rundt.

Far: Etterpå har det vært slik at hun ikke snakker lett med fremmede. Fremdeles gjør hun ikke det.

En annen historie viser hvordan sønnen ble rammet av en alvorlig sykdom, hvordan dette ødela for livsutfoldelsen og hvilke konsekvenser dette har fått. Fra å bli beskrevet som «*en helt normal gutt, robust, veldig aktiv, tidlig ute*» forandret han seg til en gutt med alvorlige emosjonelle problemer (depresjon og aggresjon) og skolevegring.

Far: Ja, han kom rett og slett ut på verandaen en formiddag vi sitter og drikker kaffe, og da er han jo lam i halve ansiktet. Det så nesten ut som han hadde hatt slag. Det var liksom sånn ut av intet. Vi skjønnte jo ingen verdens ting. Og vi fikk ham til lege, og for å gjøre en lang historie kor,

så viste det seg at han hadde fått en infeksjon. Og da satte de i gang et behandlingsapparat via sykehus. Han var da pasient på barneavdeling der borte. Det var sterke penicillinkurer som slo ham ut, og masse undersøkelser.

Mor: Det tok jo ti måneder før de fant ut hva det var.

Far: Ja, det gikk veldig lang tid.

Mor: Men det endret hele livet og selv om han ikke sliter så mye med det nå, så ble det meste ødelagt. Han sliter med skolen nå, har store hull, fordi han var inn og ut av sykehus i flere år fra femte til sjuende. Han er nok deprimert også, men vil ikke ha hjelp foreløpig. Han fikk en god start i livet, men når noe sånt skjer, hjelper det lite, eller kanskje hadde det vært enda verre, hva vet jeg.

I det første eksemplet er det en annerledes barndom som beskrives. Det er en barndom med sykdom som en del av livet og hverdagen. Moren nevner at hun hadde andre ideer om hva en barndom skulle være, men ideene kunne ikke realiseres i forhold til datteren, som ble svært allergisk og måtte tilbringe mye tid på sykehus. Det er ikke slik at moren og faren forteller om en dårlig barndom, men mer om en annerledes barndom hvor noen elementer fra den lykkelige barndom er med, mens andre ikke er der. Særlig smertene ødela forestillingen om en barndom med et lykkelig og smilende barn i sentrum. I det andre eksemplet er det en sykdom som inntreffer uventet, og som endrer hele bildet av barndommen. Eksemplet viser hvordan foreldrene tenker den lykkelige barndom som en lineær konstruksjon. Det finnes kulturelle forventninger om hvordan barndom skal leves og om hvordan man blir ungdom og så voksen. Når noe uventet skjer, kan forventningene ikke oppfylles, og den lineære konstruksjon brytes. Barndom må rekonstrueres som noe annet enn en lykkelig barndom.

Men det er ikke bare barn som rammes av sykdom. Fedrene og mødrene kan også bli syke, som i neste fortelling hvor moren blir operert for kreft:

Det var for en del år siden hvor jeg da ble syk. For jeg fikk kreft og ble operert. Og det ble da veldig vanskelig for Camilla. Og den angsten og det hun hadde rundt det som hun kanskje ikke klarte å formidle så veldig mye av mens hun gikk og bar på det... Og det som da på en måte skjedde når jeg da kom hjem... jeg var jo sykemeldt ganske lenge og sånn ... så ble jeg på en måte... jeg klarte ikke å bli sint, fordi jeg tenkte at jeg ikke kan være sint...altså vi må ha det godt nå, for jeg vet ikke hvor lenge vi kan være sammen. Sånn at det ble noe som ble veldig feil. Og da på en måte når jeg så det og tenkte at dette blir ikke riktig, fordi...Altså jeg klarte vel sikkert ikke å markere ordentlig at her er jeg

den voksne. Vi ble på en måte...vi sto på lik linje. Og jeg tror også at jeg ble veldig sånn med å si til Camilla: Syns du...skal vi gjøre sånn eller sånn, hva skal vi gjøre? Sånn at jeg på en måte overlot en del ting til henne, tror jeg. Og så etter en stund så, så jeg jo klart at dette her er feil. Det er jeg som er den voksne her, og det er jeg som må ta avgjørelser, og det er jeg som ...altså jeg må være moren til Camilla, ikke sant. Og så klarte jeg vel til en viss grad å hale det i land da. Men at det gjorde noe akkurat i den perioden der, det tror jeg. Det er ikke slik det skal være, det ble for mange bekymringer i hennes barndom, uttryggighet, og slik hadde det ikke vært fram til da.

I denne fortellingen er det morens sykdom som bryter det lineære i historien om den lykkelige barndom. Fram til da hadde datteren hatt det godt og levd et liv i tråd med det livet det forventes at barn skal leve. Det var ingen bekymring. Men så inntreffer morens kreft som ødelegger ved å skape usikkerhet, bekymring og angst. Mor–datter forholdet endres ved at disse elementene kommer inn og utformes på en annen måte. Uvissheten omkring utfallet av sykdommen preger samspillet på den måten at moren ønsker at de skal ha det godt så lenge de er sammen. Oppfatningen om at kjærlighet ikke tåler konflikter, er tydelig i dette eksemplet. Om moren skulle dø, måtte datteren ha med seg et harmonisk bilde av deres forhold for å vite at hun var elsket. Moren ble ettergivende, noe som senere viste seg å bli til et problem. Moren nevner også at de «*sto på lik linje*», og mener med dette at forholdet mellom dem ble symmetrisk. For hennes del betydde dette at hun ikke lenger tok ansvaret, men overlot en del til datteren.

Dette strider imot det kulturelle bildet av mor–barn forholdet, der mødrene alene står ansvarlige for relasjonen. Ved å gjengi det som skjedde under sykdomsperioden, gjengir moren det som oppfattes som en mors oppgave: å ta avgjørelser, noe hun setter i forbindelse med trygghet. Å skape uttryggighet er å feile som mor, det er å ikke forstå sitt barns behov for trygghet, eller det er å forstå det, men ikke å skape det ved at ansvaret overlates til barnet. Flere ganger prøvde jeg å høre om farens bidrag under denne perioden, men uten å lykkes. Han ble ikke en del av det moren ønsket å fortelle.

Fedre som drikker og mishandler

Noen fedre hører heller ikke med i en lykkelig barndom. Det er fedre som drikker eller mishandler moren på en aller annen måte. De ødelegger for moren og barnet. I et samfunn hvor den offentlige diskurs fremhever fedrenes deltagelse i barnets hverdag som viktig, er slike fortellinger en viktig påminnelse om nødvendighet av å konkretisere fedrenes bidrag. Det bør også stilles krav til fedrene om hvordan de utformer sitt faderskap.

Eksen og jeg har ikke greid å skape noen trygghet rundt ungene. Sånn har det vært stort sett i alle år. Kim hadde problemer allerede da han begynte i første klasse. Han hadde konsentrasjonsproblemer og klarte ikke å sitte rolig, noe læreren bemerket en gang. Jeg var feig, for jeg er en dame som utad skal få alt til å synes bra. Hun spurte meg flere ganger om hva det var som plaget Kim: Jeg svarte at jeg ikke visste hva det kunne være. Min eks og jeg gjorde ikke noe med problemet da. Ikke i det hele tatt. Vi lot på en måte dette skure og gå. Det gjør ting mye, mye verre for ungene. Det er sikkert mange barn som lider under at forholdet mellom mor og far er helt elendig. Man blir ikke god mor av et dårlig ekteskap. Jeg var ikke noe snill mot Kim. Han hadde en pappa som drev med mye psykisk mishandling, av meg altså. I stedet for at jeg gikk ut for å få hjelp, lot jeg dette på en måte gå utover Kim. Hvis han ikke kom inn da han skulle, ble jeg rasende. Da fikk han gjerne sengestraff. Jeg ble så lei meg etterpå, hver gang. Jeg tenkte at jeg måtte prøve å gjøre noe med det, men jeg greide ikke å gjøre noe med det da. Nå er jeg skilt og i et nytt forhold, og jeg kan snakke om alt dette. Men Kims barndom ble jo ødelagt, han led under vårt dårlige ekteskap. *(mor)*

I dette eksemplet tydeliggjør moren hvordan faren ødela for sønnen og for henne som mor. Ifølge henne mishandlet han henne psykisk, og hun lot dette gå utover sønnen. Hun klarte ikke å bli en god mor og å skape en god barndom for sønnen så lenge hun var sammen med denne faren. Hun gjør eksplisitt hvordan forholdet mellom moren og faren i et hjem virker inn på utøvelsen av moderskap. Farens manglende kjærlighet til henne resulterte i handlinger overfor sønnen som ikke kan karakteriseres som kjærlighets-handlinger. Hun setter en tydelig binstrek mellom sin egen evne til å elske sitt barn og kjærligheten hun selv får av mannen hun er sammen med. Hun lever nå i et forhold som er annerledes, og hvor hun «føler seg elsket,» som hun selv sier. Hun beskriver hvordan hun har blitt en bedre mor som et resultat av det.

I neste eksemplet er det en far som drikker, som ødelegger for sønnen. Moren har hatt som mål å gi barnet 'en god start i livet', men det ønsket ble vanskelig å oppfylle på grunn av faren:.

Farens hans er litt tørst...og klart det er ikke det beste å få et barn når det er slik, men man tenker jo hele tiden at han endrer seg nok, men jeg tror ikke på det nå lenger. Vi ble jo skilt da, og foreldrene mine hjalp jo, med barnepass og sånn. Men klart, det er ikke den beste start i livet, det er ikke det man ønsker å gi sine barn. Det ble en tøff start, om man kan si det slik. *(mor)*

Skolens plass i barndommen

I foreldrenes fortellinger gis barnehagen lite oppmerksomhet. En grunn til det kan være at tiden i barnehagen beskrives som en problemfri tid. Skolen derimot får mye plass i fortellingene, både barneskolen og ungdomsskolen. I historien om den lykkelige barndom forholder jeg meg til barneskolen. Denne får en tvetydig plass i fortellingen om barndommen. For noen er den et sted hvor barnet trives og gjør det bra, for andre er det et sted hvor vanskelighetene begynner. Skolen som noe positivt, blir en del av en lykkelig barndom, med barn som får det bra til faglig og sosialt.

Hun var flink, hun lærte seg faktisk selv å lese før hun begynte på skolen, og når hun da begynte på skolen...det gikk veldig bra. Hun var veldig glad i å lese bøker og hun var kreativ innen tegning og forming og håndarbeid og sånne ting. På barneskolen var hun aktiv. Hun torde å rekke opp hånda og si ting og være med på ting og hadde også veldig meninger om ting. (*mor*)

Foreldrene som har døtre, forteller samtlige om uproblematisk overgang fra barnehagen til skolen og om en grei skolegang fram til ungdomsskolen. Annerledes er det for foreldrene med gutter. Overgang fra barnehagen til barneskolen kan ha vært grei, men i løpet av barneskolen har det vært vanskelige perioder. I disse tilfellene blir skolen til noe som legger skygger på en ellers lykkelig barndom. Det er mange grunner for vanskeligheter. Det kan for eksempel skyldes at sønnen er aktiv og kjeder seg i timene som i dette tilfellet:

Han gikk på skolen da som ...jeg er subjektiv nå...er en skole for piker, hvis du skjønner hva det innebærer. Altså toleransen for gutter og guttestreker og sånn var relativt lav, og han begynte å få en tøff tid i tredje klasse. Det ble for stille for ham. (*far*)

Denne faren skulle ha ønsket at skolen hadde forstått hans sønns behov for fysisk utfordring på en annen måte enn det som ble gjort. At sønnen kjedet seg, ble gjort om til sønnens problem og til hans problem som far. På den måten skapte skolen noe vondt i bildet av barndommen. «*Læreren forsto ham ikke.*» I neste kapittel vil jeg ta opp hvor viktig det er å forstå barnet som en del av en kulturell konstruksjon av kjærlighet.

At skolen kan være en kilde til vanskeligheter, gjør at mange av foreldrene har vært klassekontakter. De begrunner det med at de har ønsket å følge med på det som skjer på skolen. De vil være med på å styre omgivelser slik at barna får det bra.

Jeg har vært klassekontakt. Det har vært en veldig viktig oppgave, fordi det er nokså mye forskjellige skolesituasjoner, skolemiljø. Hvis ikke foreldrene følger opp og passer på det, så er det nok en del elever som går glipp av en del læring på grunn av akkurat det. Det var en gang jeg var med på det å sette ned foten og sa: Vi vil ikke ha det sånn i klassen til barna våre. (*mor*)

Skolen er med på å prege bildet av den lykkelige barndommen. Når barnet får problemer på skolen, berører det også foreldrene. De må gripe inn for å gjøre det godt igjen for barnet. Samspillet mellom skolen og hjemmet kaster lys over hvordan foreldrene sakte mister kontroll over hvordan barndommen utformes. Jo større barnet blir, desto mindre styring får foreldrene over barndommens utforming. Andre instanser griper inn og blir til en del av barndommen som foreldrene prøver å konstruere. Innenfor denne konteksten er det ikke bestandig foreldrene som har makt. Men foreldrene kan oppleve at de må støtte opp om oppvekstinstitusjonene – særlig skolen – som barna tilbringer dagen i, uansett hvor uenig med dem de kan være.

Da han begynte på skolen, var han seks og et halvt år. Vi satt ved bordet jeg vet ikke hvor mange ganger og gjorde lekser. Han grein, jeg grein, minstemann på ett år stod ved siden av og grein fordi han ikke skjønnte hvorfor vi grein. Marius skjønnte ikke matte, han kunne ikke lese, han kunne ikke skrive, og vi grein alle sammen. Vi satt i timer, og vi satt og grein alle sammen. Til slutt var jeg så sint at jeg slo i bordet, og så grein vi enda mer. Men det hjalp. Jeg synes at mye av det han har hatt på skolen, har vært altfor innviklet. Heldigvis har det gått bra og alt er over. Men hva annet kunne jeg ha gjort? Han måtte jo klare skolen. (*far*)

Denne faren gjengir noen situasjoner hvor han har vært «*streng*,» som han sier. Han opplevde at han ikke hadde noe valg, selv om han selv syntes at leksene sønnen fikk, var for vanskelige for sønnen. Å klare skolen beskriver han som «*rent nødvendig i den verden vi lever i*». Men leksene ødela for «*trivsel, for å uttrykke det slik*». Det var en måte skolen brakte skygger på i en ellers vellykket barndom.

Oppsummering av den lykkelige barndom

Historien om den lykkelige barndom gir ikke bare retning i forhold til hvordan en barndom formes som et produkt av foreldrenes refleksjon over det et barn trenger, men den gir også et innblikk i hvordan familielivet organiseres for å skape denne barndommen. Barnet plasseres i sentrum, og moren og faren får klart tildelte roller. Regien av den lykkelige barndom er et

uttrykk for foreldrenes kjærlighet til et barn. For leser man gjennom denne historien, ser man hvordan kjærligheten er flettet inn i den. Foreldrene ønsker å gi barnet noe godt som materialiseres i måten de legger til rette for at barnet kan være med på det som begrepsfestes med 'den lykkelige barndom', det vil si en kulturelt anerkjent barndom.

Foreldrenes forståelse av hva kjærlighet betyr for et barn, legger sine føringer på hvordan barndomsårene skal utformes. Barndommen konstrueres som en tid uten store konflikter og smerter for barnet og som en tid preget av glede og imøtekommenhet fra foreldrenes side. Barndommen er uten tvil foreldrenes tid, helst mødrenes tid, for mødre og fedre gir forskjellige bidrag til barndommen. Barnas venner ble gitt lite oppmerksomhet i fortellingene om barndommen, mens de ble gitt større plass under ungdomstiden.

Mødrenes og fedrenes bidrag knyttes til forskjellige egenskaper ved kjærlighet og ved kulturelle forventninger om hvem som skal gjøre hva for å få sin handling kulturelt bekreftet som kjærlighetshandling. Dette tydeliggjøres i tvetydige situasjoner eller i konfliktsituasjoner. Konflikter og uenigheter løses svært ofte på en måte som bekrefter eller bevarer ideen om kjærlighet mellom mødre og barn som en kjærlighet som setter andres interesser framfor egne, og om kjærlighet mellom fedre og barn som en kjærlighet som påvirkes av strukturell nødvendighet.

Historien om ungdom-som-produkt

Historien om det ønskede barn og historien om den lykkelige barndom er historier foreldrene bruker for å fortelle om sine handlinger som mor og far. De viser hvor mye de elsker barnet de har ansvar for, og hvor mye de investerer i det. Historien om ungdom-som-produkt er slutthistorien i trilogien om kjærlighet mellom foreldre og barn. Gjennom denne historien vurderer foreldrene seg selv henholdsvis som god mor og som god far. Historien viser kjærlighetens seier og nederlag.

Ungdom som produkt

Men først må jeg forklare hvorfor jeg bruker ordet 'produkt' og ikke 'prosjekt', slik barn ofte blir beskrevet som i dag (Halldén 1999, Ericsson & Larsen 1999). Ordet 'prosjekt' uttrykker at barnet er et råmateriale for noe det skal bli (Ericsson 1997). Foreldrene investerer i barnet og legger til rette for at alt skal gå bra med det. Nå er det slik at det ikke bare er foreldrene som investerer i barnet, offentlige instanser er med på samme prosjektet om å

skape gode barn (Ericsson & Larsen 1999).³⁶ Men jeg vil holde meg til foreldrene, siden fokuset i avhandlingen er lagt på dem.³⁷ Når jeg likevel bruker uttrykket produkt og ikke prosjekt, er det fordi foreldrene forteller om 'barn-som-prosjekt' som noe avsluttet i ungdomstiden. Barn-som-prosjekt henviser til en prosess, til noe som skjer også i fremtiden. Mens ungdom-som-produkt viser til resultatet av investeringen som har skjedd under prosjektperioden. Selv om barnet antagelig kommer til å bo en del år til i huset, oppfattes det likevel som 'ferdig', i noen historier som mer ferdig enn i andre. «*Om unger ikke har lært det de skal innen de er fjorten, er det lite som kan gjøres da,*» (far). Farens utsagn tydeliggjør en aldersgrense for når prosjektperioden oppfattes som avsluttet. De aller fleste foreldrene hadde omtrent samme grensen for når man kunne beskrive sønnen eller datteren som «ferdig». «*Ved femtenårsalderen er løpet kjørt,*» (far). Grensen markerer en avslutning på en spesifikk investering som er ment å høre barndommen til. «*Det er når de er små, at man skal investere i dem. Når de blir tenåring er det for sent,*» (mor).

I historiene om det ønskede barn og om den lykkelige barndom legger foreldrene vekt på handlinger som blir utført i kjærlighetens navn. I historien om ungdom-som-produkt forteller foreldrene om kjærlighetens resultat. De forteller om sin sønn eller datter som en tydeliggjøring av deres investering. De forteller om seg selv som foreldre gjennom barnet, gjennom, i deres øyne, et mer eller mindre ferdig produkt. Barnet er meg som mor eller far, det vil si at barnet er det offentlige uttrykk av meg som mor eller far. De forteller at det er deres liv som foreldre som beskes når man ser barnet, hva de har fått til, og hva de ikke har fått til. Dette er i tråd med noen av Ericsson & Larsens funn. De nevner at hvordan barnet blir, tolkes kulturelt som et speil av foreldrene. Dette understreker de ved å referere til en samtale med en lærer som sier følgende: «Jeg pleier å si at jeg kjenner foreldrene når jeg ser eleven, de er blåkopier av foreldrene. Så ros til eleven er egentlig ros til

³⁶ Teoretisk finnes det mange elaborerte modeller for å forstå barns utvikling (Bronfenbrenner 1979, Garbarino 1982, 1985, Klefbeck & Ogden 1995). Disse modellene viser at ungdommer ikke bare er et produkt av relasjonen mellom foreldre og barn. Andre personer og instanser er involvert i et barns utvikling, slik som slekten, skolen med lærerne, vennegruppen osv. Sosiologer og antropologer har vist i sine studier hvordan samfunnsmessige og kulturelle forståelser påvirker selvutviklingen (Marcella, Devos & Hsu 1985, Zelizer 1985, James & Prout 1990, Stephens 1995, Jessor, Colby & Shweder 1996). Bildet av barnets utvikling er derfor et komplekst bilde.

³⁷ Videre i avhandlingen vil foreldrenes forhold til offentlige instanser komme fram, men da som en del av hvordan disse påvirker kjærlighetens utforming og autoritetsutøvelse.

foreldrene,» (Ericsson & Larsen 1999:133). Ungdom blir til et tegn på foreldrenes vellykkede eller mislykkede oppdragelses-praksis.

Til sjuende og sist er det ungdommene våre som dømmer oss til gode eller dårlige foreldre. (*far*)

Å gjenkjenne seg i barnet

Denne kulturelle oppfatningen av meg-i-barnet, av meg som foreldre i dette produktet, kommer til uttrykk ved at foreldrene finner seg selv i dette barnet, «*på godt og ondt,*» som en mor sa. Denne gjenkjennelsen kan tolkes som tegn på en intim kunnskap om den andres indre selv, slik som Jamieson påpekte som et sentralt trekk ved kjærlighet innenfor intimitetens kontekst. Gjenkjennelsen beveger foreldrene, og de undres over likhetstegn de ser hos barnet. Det interessante ved denne historien er at foreldrene attribuerer det de ser, til seg selv, ikke til andre eller til noe annet. De lager en sammenheng mellom noe de ser hos barnet, og seg selv.

Hva ser foreldrene i barnet, i produktet?

- Noen ser egenskaper. De kan stamme fra faren eller moren. Det ligger ofte en vurdering av dem, på den måten at de antydes som gode eller dårlige, avhengig av hvor problematiske de er enten for moren eller faren som må forholde seg til dem. Som i det eksemplet som følger, hvor moren synes at det hadde vært fint om sønnen hadde vært mer meddelsom.

Ja...altså sånn som Julie, hun er veldig åpen da. Hun buser ut med det, hun liksom, og ferdig med det. Per er mer lukket, ikke sant. Hvis han kunne åpne seg og snakke mer, så tror jeg det ville vært veldig all right. Men han er lik faren sin. Han er sånn...veldig lik altså, ganske innadvendt. (*mor*)

I de aller fleste fortellinger er mødre eller fedre fornøyde over å ha overført det som de oppfatter som positive egenskaper.

Jeg er et planleggingsmenneske. Det er en god egenskap og jeg ser at hun har det samme. Jeg har vel overført det til henne. (*mor*)

- I noen fortellinger er det en kombinasjon av egenskaper og handlingsmønstre eller reaksjonsmønstre som fremheves. En mor forteller:

Jeg må jo si at jeg kjenner meg ganske mye igjen i ham. Altså hans aversjon mot skolen, hans protest mot lærerne, den veldig trassen...Det har jeg veldig mye av altså. Altså han er nok mer utprøvende enn meg. Selv om jeg var nysgjerrig på ting utenom, så tror jeg nok han er ...da ligner han ikke meg altså. Altså han ligner jo ikke

på meg i temperament i og for seg sånn, men jeg kjenner meg igjen på reaksjonene hans. Men han har humoren min altså, og nysgjerrigheten og pågangsmotet. (*mor*)

I eksemplet drøfter moren likheter og ulikheter mellom sønnen og seg selv. Hun gjenkjenner seg selv i sønnens forhold til skolen. Men sønnen går lenger i handlinger enn det hun har gjort. Senere i intervjuet vil hun nevne at hun har vært «*et lydige barn,*» selv om hun reagerte på mye. I hennes øyne er sønnen «*et mer ulydige barn,*» fordi han handler etter det han føler. Men hun forstår hvorfor han reagerer som han gjør. Det har hun gjort selv. I utsagnet ovenfor henviser hun også til gode egenskaper han har etter henne, slik som humoren, nysgjerrigheten, pågangsmotet.

- Den siste gruppen ser likheter i handlingene. Noen mødre og fedre ser sitt eget liv utspille seg på nytt uten at de selv er aktører. Det er barnet som har overtatt hovedrollen.

Mor: Han kommer til å fikse seg han, men han kommer til måtte ta igjen. Og det er det noen har gjort før ham. Han ligner veldig på meg da jeg var ung.

Antropologen: Så du gjenkjenner deg i ham?

Mor: Ja, jeg gjenkjenner veldig. Det irriterer meg at han skal gjøre akkurat like dumme ting som meg. Det gjør det. Jeg tok en grunnutdanning like etter videregående, men har hele tiden drevet og utdannet meg ved siden av jobb og unger og tatt på kveldstid, ikke sant. Og så har jeg liksom syns at han kan i hvert fall være så klok at han ikke gjør som sin mor og sitter som 40-åring og går på skole altså. Altså jeg blir lei meg for det, jeg syns det er så dumt. Og så orker jeg ikke å se at han er så dum. Men jeg fikk det ikke bedre til.

Moren er bekymret for sønnens skolegang. Slik hun vurderer situasjonen, er sønnen på vei til å gjenta hennes livsløp. Hun sluttet tidlig på skolen fordi hun ikke orket mer. Men senere i livet, da hun var vel voksen og hadde to barn, gjenopptok hun studiene og ble ferdig med dem. Hennes håp har vært at sønnen får et annet livsløp når det gjelder skole og karriere. Men ifølge henne er det mye som tyder på at slik blir det ikke. Hun påtar seg ansvaret for at sønnen gjentar hennes livsløp. Hun fikk det ikke bedre til. Hun synes at det er leit å se hva som holder på å skje.

For de fleste foreldrene ligger det noe uforståelig over gjentagelsen av sine liv som de ser i livet til sine barn. De har gitt dem noe annet enn sin egen

barndom, og kjærlighetens kraft skulle ha overskredet «*dårskapen*,» som en mor kalte det, eller «*arvesynden*,» som en far kalte det.

Det er lett å se 'arvesynden' på et vis, hvis man kan bruke et sånt uttrykk. Det er uforståelig, i hvert fall kan man ikke forstå det med fornuften. Vi elsker henne over alt, og så går det galt. Emilie er på en måte summen av to ganske strie personer. Og denne veldige sterke avvísning av voksenverden eller troen på egne krefter og sánn, den har nok Emilie blant annet fra meg. Ingenting hjalp. (*far*)

I utsagnet fremhever faren det uforståelige ved det som har skjedd i denne familien: Datteren ble plassert på institusjon. Plasseringen har vært en utløser for refleksjoner omkring et spørsmål: Hvorfor skjedde det? Hvorfor gikk det galt? Noen av svarene finner foreldrene bl.a. ved å se på hva ved dem som finnes i datteren, og som kan gi en type forklaring. Faren gjenkjenner bl.a. igjen strihet og troen på egne krefter. Utsagnet bringer også fram et nytt element, nemlig kjærligheten som skulle ha hindret at det gikk galt. Kjærligheten som skulle ha ført til overskridelse, er et tema som finnes i mange fortellinger, men især i dem hvor ungdommen blir plassert på institusjon.

Så smart og så elsket og så ditten og datten...at hun velger den veien. Bare det er tungt nok å bære. For vi snakker ikke om noe avvíst barn altså. Vi snakker om et virkelig elsket barn på alle måter av alle voksne hun har møtt. (*mor*)

I utsagnene hvor temaet tas opp, avdekkes kjærlighet som begrenset, som utilstrekkelig. Den ser ikke ut til å hjelpe i alle sammenhenger. Kjærlighetens kamp mot det onde og kjærlighetens nederlag er et tema som dukker opp igjen og igjen i historien om ungdom-som-produkt. Når mødre og fedre problematiserer nederlaget, henviser de til en kulturell antagelse om hva kjærligheten kan utrette. Det ligger en forventning om endring, om noe nytt i kjærligheten. Kjærligheten skal forårsake noe, en endring til noe bedre. I møtet med praksisen viser det seg at kjærlighetens overvinnende kraft kan være problematisk. Kjærligheten virker utilstrekkelig i kamp mot gjentakelser. I dette avsløres tvetydigheten i kjærligheten mellom foreldre og barn: Den skal bekrefte for barna at de blir elsket slik de er, samtidig som den skal endre noe i slektens gang. Den handler om kontinuitet og brudd på en og samme tid.

Når gjenkjennelsen er borte

Noen fortellinger skiller seg fra historien om ungdom som et produkt. Gjenkjennelsen er borte, og båndet som den skaper mellom skaperen og

produktet, er ikke til stede. Det er distanse eller mangel på den intime gjenkjennelse mellom produktet og skaperne som karakteriserer disse historiene. Hvordan skapes eller oppstår distansen? I intervjuet med adoptivbarnets foreldre kommer temaet om seg-selv-i-barnet som en negasjon av historien. I den sammenheng er det viktig å vite at det adoptive barnet var etnisk norsk, det vil si at det fysisk ikke skilte seg ut fra adoptivforeldrene. Foreldrene forteller om noe utenfor seg selv, ikke om en ungdom som har noe av dem. «Jeg kjenner meg igjen i de situasjoner han møter, men ikke i ham,» (far). «Han ligner ikke på noen av oss,» (mor). Intervjuets innhold skiller seg på flere andre måter. Historien dreier seg mer om eget liv, egne meninger og verdier enn om en intim relasjon mellom mor og barn, far og barn. Dette på tross av at dette barnet har vært et etterlengtet og ønsket barn. Den handler ikke så mye om et forhold, men om normer for riktig oppdragelse. Faren og moren forteller:

Jeg er ikke så veldig opptatt tilhenger av den derre stadige pirkingen på ting som er galt. Jeg er mer opptatt av hva som er positivt, og prøver å stimulere den veien. Jeg mener sjøl at det har gitt resultater, og det har ikke vært uten kamp, det vil jeg si. Oss to imellom, moren og jeg, vi har hatt forskjellig syn. For dette er jo også individualitet, så den gutten reagerer sånn, jenta reagerer sånn, og andre ville reagere sånn. Noen er veldig føyelige, andre er mindre føyelige, og da må man på en måte finne et verktøy i forhold til det mennesket du har med å gjøre. Der er aldri noe fasitsvar her. Så derfor syns jeg at man leter etter det som er positivt, og at det på en måte er et svar på noe. (far)

Jeg vil ha mer grenser. Jeg vil ha mer system. Altså, det er sånn at når du lager mat, da skal du rydde på kjøkkenet etter deg. Rommet ditt skal være litt i orden og vasket og pent, og en grense er at du må komme deg opp om morgenen og gå på skole eller gå på jobb. Er du veldig syk, da er det greit, men da kanskje man tar et besøk til legen fortest mulig for å få konstatert om det er virkelig sykdom eller ikke. (mor)

Dette ble sagt uten noen følelsesmessig komponent som jeg kunne registrere, men ble levert som saklig informasjon, uten å knytte det an til sønnen. De stadfester en norm som de fremstiller som allmenngyldig. De færreste intervjuer synliggjør verdiene omkring oppdragelsen på denne måten, det vil si løsrevet fra konkrete situasjoner og uten følelsesmessig innhold. Det vanlige i fortellingene er at det normative, det kulturelt forventede avdekkes når mødrene eller fedrene beskriver konkrete episoder som vekker sterke følelser, for eksempel i forbindelse med skoleskulk og ugjort leksearbeid. For det finnes voldsomme reaksjoner knyttet til normbrudd, slik som denne

moren uttrykker det etter at de hadde hatt en kamp om leksene kvelden før intervjuet:

Det er den følelsen av å være helt oppradd, at du har ikke noe... du føler seg helt pumpa, og du føler at du har prøvd alle utveier og gjort ditt beste, og allikevel så er bare alt negativt og håpløst, og du liksom føler at du har ikke noe krefter igjen. Du har ikke noen tålmodighet, begeret er fullt og du er pumpa altså. Da kan det gå hett for seg, med skrikingen og slikt altså. (*mor*)

Stefedrene viste samme måte å snakke om seg selv i sitt forhold til stebarna på som adoptivforeldrene gjorde, det vil si ved å etablere normer uten å knytte dem til det barnet normen skal praktiseres overfor. På sin måte forteller de at 'dette barnet er ikke meg'. Dette kommer tydelig til uttrykk i en fortelling hvor stedatteren misbruker narkotika. Stefarens fortelling lyder annerledes enn morens. Dette kan til dels forklares med kjønn, men ut ifra hvordan andre fedre har forholdt seg til sine døtres problem, er kjønn ikke nok som forklaring. Mens stefaren tydelig fremstiller seg selv som atskilt fra barnet, som en annen person enn barnet, viser morens fortelling en følelsemessig nærhet til barnet. Det må nevnes at stefaren ikke har noen andre barn enn de to stebarna han bor sammen med, og at han har bodd med stedatteren siden hun var to år, det vil si i 14 år på tidspunktet for intervjuet. Stefaren sier:

Jeg forventer at en femten–seksten åring klarer å yte litt og å ta ansvar for hva hun gjør. Det synes jeg er naturlig. Når man er i den alderen som hun er nå, velger man sjøl om man skal røyke hasj, de velger sjøl om de skal svelge det svineriet de holder på med, eller ta sprøyter. De er gamle nok til det. Hun må selv ta ansvaret for det hun gjør og tar inn i seg, hun er gammel nok til det. Det er faktisk forbudt å drive med bruk og omsetning av narkotika i Norge. Det er det faktisk. Ingen må komme og fortelle meg at jeg har skyld for det. Jeg har ikke tenkt å ta den skylden eller ansvaret i det hele tatt. Så enten går det bra med henne, og da er det fint, eller så går det ikke bra med henne, og det er leit. Men jeg har ikke tenkt å være med på verken opturen eller nedturen. Vi har også et liv. Til syvende og sist så har jeg mitt liv mer kjært enn ungen, for å si det rett ut. [Morens navn] er mye mer forståelsesfull og rimelig enn meg. (*stefar*)

I eksemplet kommer stefaren med tydelige normative utspill. Stedatteren er 16 år og derfor i stand til å ta ansvar for det hun selv velger og gjør, ifølge ham. Han mener at hun vet at hun bryter loven, og han vil ikke påta seg skylden for hennes lovbrudd. Til slutt kommer han med en negasjon av det som oppfattes som kjærlighet mellom foreldre og barn, særlig mødre og barn: Han har sitt liv mer kjært enn ungen. Hvordan det går med henne, angår ham faktisk ikke

lenger. Han har klart å lage en definitiv grense mellom seg selv og henne. Morens fortelling preges av situasjonen på en annen måte, og den tar eksplisitt opp distanse-problematikken. Hun nevner at hun ikke har klart å ta avstand fra datteren. Hennes liv er vevet inn i datterens liv. Hun gjenkjenner seg også i henne. Nærheten til datteren som gjenkjennelsen skaper, tvinger henne til å handle. Hun er redd for hva som kan skje med henne.

Jeg har ikke klart å distansere meg. I alle år som mor har jeg vært mye mer irrasjonelt enn [stefarens navn], for mine følelser har vært mye mer med. Altså jeg har ikke klart å være bare saklig. Jeg ser så mye av meg i henne. Jeg er faktisk redd fordi hun bruker narkotika, det gjør meg vettskremt. Om jeg så går i graven, det siste jeg kommer til å gjøre på denne jord, det er å prøve og hindre henne i å bruke narkotika. Jeg har så forferdelig dårlig samvittighet. Det å stå der og se sin egen datter fullstendig neddopet av narkotika, bare 16 år gammel, det er for mye. Det gjør veldig mye med meg som person. [Stefarens navn] har klart på et tidligere tidspunkt å beskytte seg noe og å distansere seg. (*mor*)

Moren forteller om datteren som en forlengelse av seg selv. Det er umulig å vite hvor grensene mellom de to går. Det finnes grenser, men det finnes også ingen grenser. Det gjør det vanskelig å sette en definitiv grense slik stefaren gjorde. Begge eksempler, den med adoptivsonnen og den med stedatteren, kaster lys over biologiens rolle i vår kultur i dannelsen av relasjoner mellom fedre og barn, mødre og barn. Når det ikke finnes bånd skapt av kjøtt og blod, oppstår det en distanse i relasjoner som for det meste går upåaktet. Den bringes fram i dagslys når noe dramatisk skjer, slik som en institusjonsplasing. Adoptivsonnen var fremmed for begge foreldre, mens stedatteren var gjenkjennelig for sin egen mor, men ikke for stefaren. Stefaren kunne bare ta avstand fra og avvise et barn som brøt normer.

Brudd i historien om ungdom-som-produkt

Når ungdom som blir plassert på institusjon, bor sammen med begge biologiske foreldrene, utfordrer fortellingene historien om ungdom som et produkt av foreldrenes oppdragelse. Dette gjøres på en annen måte enn når det er stefedre eller adoptivforeldre i bildet. Distansen er ikke til stede i begynnelsen av fortellingene, men dukker opp underveis, som et resultat av at foreldrene har vært nødt til å tenke over hva som har gått galt, og som resultat av møter med hjelpeapparatet. Det siste førte andre voksne inn i forholdet mellom foreldre og barn. Nye voksne så barnet og foreldre på andre måter enn det de selv gjorde. Men andres blikk, det offentlige blikk, var ubehagelig ved at det bekreftet at ungdommen var et produkt av for-

eldrenes oppdragelse, og dette på en tid da foreldrene prøvde å løsrive seg fra denne historien eller omgjøre den.

I tråd med andre fortellinger inneholder fortellinger i familier som fikk en ungdom plassert på institusjon, elementer av historien om ungdom-som-produkt, det vil si at foreldrene kan gjenkjenne egne karaktertrekk i barnet. Men fokuset legges på andre sider enn gode egenskaper, mer på trass, utprøving, opprør, sårbarhet, dårlig selvfølelse, stahet. I fortellingene finnes det også et håp om at en annen barndom enn den de fikk, en barndom i tråd med den lykkelige barndom, hadde kunnet overskride det de beskriver som «*dårlige eller svake sider ved seg selv*». At sønnen eller datteren var et ønsket barn, det vil si et elsket barn i utgangspunktet, skulle også ha ført til et annet resultat. Resultatet står ikke i samsvar med kjærlighetens investeringer, slik som denne faren forteller:

Noe må ha gått galt underveis, fordi resultatet er ikke godt nok. Vi har gransket oss selv i timevis. Kjærlighet har han fått, vi ønsket ham så inderlig...respekt, tillit, alt...en god barndom...men jeg har ikke maktet mer. Vi er ikke fornøyd med oss selv. (*far*)

Underveis i samtalene tar fortellingene en annen vending ved at foreldrene presenterer vendepunkter som gir fortellingene en narrativ struktur. Vendepunkter kan være en dårlig kjæreste, en helg hvor man ikke vet hva som skjedde, men man vet at det skjedde noe, en kriminell handling som kom uventet og førte til arrest, hasjuttstyr eller uvanlig store kniver som ble funnet i et soveværelse, en sykdom. Vendepunkter skaper et brudd i historien om ungdommene som produkter av foreldrenes oppdragelse. Noe skjedde som ødela kontinuiteten i historien, i foreldrenes oppfattelse av sitt barn. Fra dette tidspunktet blir ungdommen en person man ser på med et nytt blikk, noen man stiller seg spørrende overfor. «*Vi lurte på hvem han var,*» (*far*). «*Var det mer vi ikke visste om henne?*» (*mor*). Slike spørsmål introduserer tvil i en ellers sikker vurdering av sønnen eller datteren. Mødrene og fedrene trodde at de kjente barnet, men det viser seg at det kun var delvis. Elementer av meg-i-barnet blir borte for å gi plass til en fortelling hvor man undrer seg over hvorfor det er blitt slik det er blitt. I den sammenheng tematiseres kjærlighet på nytt.

Jeg har gått mange runder med dette spørsmålet: Hvorfor har det gått galt? Jeg har kommet fram til at det ikke var noe i veien med kjærlighet. Vi har hatt våre konflikter, men allikevel, jeg tror at han vet at jeg er glad i ham. (*mor*)

De aller fleste foreldre i denne gruppen grunner over om det «*var noe med kjærlighet*», slik som denne moren gjør. Samtlige konkluderer med at det ikke var noe i veien med kjærligheten mellom dem og barnet. Og de er opptatt av å la barna vite at kjærligheten er den samme som før. Den er der. I den forbindelse påpeker de særlig at det er handlinger barna gjør de ikke liker, men at de fortsatt er glad i dem.

Altså, det er viktig for meg å få ham til å skjønne at det er det han gjør jeg ikke liker, ikke ham som person. Jeg fortsetter å være glad i ham selv om jeg ikke liker det han gjør. (*mor*)

Det er veldig viktig at ... Jeg har sagt det til begge mine barn... jeg tror det... det er at du omfattes ikke bare av kjærlighet når du er snill og god... men ikke minst den dagen du har et problem, det er det jeg mener, og det prøver jeg å leve etter i denne situasjonen også. Jeg mener... alle kan være lykkelige og glade i hverandre når alt går bra, men det er i motvind at kjærligheten settes på prøve, for å si det sånn. (*far*)

I utsagnene bekreftes kjærligheten som den som tåler alt. Uansett hva barnet gjør, fortsetter foreldrene å være glad i dem, og foreldrenes handlinger må tolkes ut fra denne grunnleggende forståelsen av kjærlighet i vår kultur. Dette vil bli utdypet i neste kapittel. Men å være glad i barnet på tross av utførte handlinger reiser en del spørsmål om hvem dette barnet er. Dette blir ikke problematisert av foreldrene, men av ungdommene selv, særlig de med rusproblemer. Satt på spissen spør ungdommene seg om hvem foreldrene elsker: meg eller et bilde av meg som ikke er i tråd med virkeligheten?

De sier at de er glad i meg på tross av hva jeg gjør, men jeg liker å ruse meg, og det er jo meg det. Er de glad i meg som narkoman? Jeg tror ikke det, men jeg tør ikke si det høyt. (*gutt*)

De har vært gode foreldre. Men de forstår meg ikke. De forstår ikke at jeg vil leve slik... de vil noe annet for meg, og da får jeg problemer. Hvem er de egentlig glad i? (*jente*)

I utsagnene introduserer ungdommene den betingede kjærlighet i motsetning til den betingelsesløse kjærlighet som ellers legges fram av foreldrene. Ungdommen tviler på den betingelsesløse kjærligheten, den som tåler alt. De opplever at kjærlighet har sine grenser, også i forholdet mellom foreldre og barn. Det som er interessant i eksemplene med rusmisbrukende eller kriminell ungdom, er hvordan skillet mellom handling og selvet som foreldrene tyr til, oppfattes av ungdommene som kjærlighetens grenser.

Hvorfor tyr foreldrene til dette skillet? En forklaring kan være at det er en måte å kunne si nei til noen handlinger som vurderes som uakseptabelt i kulturen. Men det kan også være en måte å plassere seg innenfor den kulturelle historie om ungdom-som-produkt på. Innenfor historien henviser ungdom-som-produkt til foreldrenes evner til å skape produktet. Når produktet ikke svarer til det som offentlig anerkjennes som et godt resultat i form av en kulturelt veltilpasset ungdom, kommer foreldrene i et dårlig lys. De blir selv oppfattet som dårlige foreldre, implisitt dårlige mennesker, fordi produktet vurderes som dårlig. En måte å unngå denne posisjonen i historien på når den sammenlignes med andre lignende historier, er å vise til at ikke alt ved produktet er dårlig. Det gjør mødre og fedre ved å lage et skille mellom handling og selvet. De introduserer nyanser i historien. De bekrefter selvet som det som er bra, og handlingene som det som er dårlig. De har lyktes på noen områder, men ikke på noen andre. Ved å påpeke at det ikke er selvet det er noe galt med, viser foreldrene at de har et godt kjennskap til barnet. De vet noe om ungdom som ingen andre vet, de vet at i bunn og grunn er dette barnet bra og ikke en voldelig ungdom eller en kriminell ungdom. «*Jeg vet jo at det bor noe annet i henne,*» (mor). De kjenner ham eller henne på en dypere måte enn det handlingene tilsier, noe som er essensen i intime relasjoner.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg lagt fram tre kulturelle historier som foreldrene bruker for å fortelle om seg selv som mor eller far. Alle tre rommer kjærlighetsbegrepet, som organiserer både det som sies og det som gjøres innenfor historiene. Kapitlet viser hvordan det er de vellykkedes historier som danner normalen. Historiene er i tråd med den vitenskapelige diskurs som setter barnet i sentrum. Mødre og fedre er til for barnets skyld. Noen historier får dermed større gyldighet og livsrett enn andre. Det er ved å relatere seg til dem at mødre og fedre posisjonerer seg og forteller om seg selv som mor og far. Historiene kaster lys over kjærlighetens kulturelle koder, det vil si uttrykkene kjærligheten mellom foreldre og barn får i vår kultur. De viser kjærlighetens styrker og svakheter. Kjærligheten til barnet tvinger mødre og fedre til noen handlinger, til å legge til rette for en lykkelig barndom. Andre ganger strekker ikke kjærligheten til. Kjærlighetens kulturelle koder kan vise seg å være sårbare.

Historiene sier noe om hvordan mødre og fedre bygger kjærlighet til et barn, og hvordan de skaper omgivelser som skal fostre gode følelser. Tidsmessig henviser historiene til barndomsperioden fram til ca. tolv–trenten-

årsalderen. Når foreldrene forteller videre om livet med sønnen eller datteren i ungdomstiden, er det med den kunnskapen disse historiene gir og har gitt, at de forteller om ungdomstiden. På den måten uttrykker foreldrene hvordan det de sier om ungdomstiden, skal forstås. Det skal forstås på bakgrunn av det som ble lagt og investert i barndomstiden. Indirekte, eller implisitt, ber de om at det skal forstås på bakgrunn av det gode moderskapet og det gode faderskapet. For historiene handler til sjuende og sist om det: å vise at man har vært en god mor og en god far under barndommen, i tråd med de forutsetningene man hadde til å kunne bli det. Historiene viser også at innen barnet blir til det som kulturelt betegnes som ungdom, skal kjærlighetens kulturelle praksiser ha gitt noe til barnet, en erfaring av å være akseptert og ønsket, en opplevelse av tilhørighet og trygghet. Trygghet og følelsen av å være elsket oppfattes som en beskyttelse mot at barnet skal få en avvikskarriere.

Historiene viser at foreldrene har gitt barna det kulturen krever at foreldrene skal gi sine barn for at de skal bli kulturelt veltilpassede voksne. Alle barna, bortsett fra en gutt, ble født innenfor en kjernefamilie. Utgangspunktet for kjernefamiliene har vært et kjærlighetsforhold mellom en kvinne og en mann. Uansett motivet for å få barn ble det viktig å fremstille barnet som ønsket, det vil si som elsket fra første stund, som en forlengelse av kjærligheten mannen og kvinnen hadde for hverandre. Det at barnet fremstilles som valgt, er ment å tilføye kjærligheten ansvarlighet og forpliktelse. At følelser og intimitet oppfattes som viktige, vil bli tydeligere og mer utdypet i neste kapittel. Foreldrene har også gitt barna mødre og fedre som handler i tråd med den vanlige oppfatning av hva mødre og fedre gjør. Mødre og fedre gjør forskjellige ting, noe som kommer tydelig fram i historien om den lykkelige barndom. Det ble beskrevet hvordan mødre fikk en sentral plass som bærer av kjærlighet, som skaper av de intime relasjoner, og hvordan fedrene ble tildelt en plass som forsørgere. Det avdekker en kulturell blindhet når det viser seg at samtlige mødre arbeider, eller det kan tolkes som at kulturelle koder kan være vanskelige å endre. Foreldrene fremstår videre som ansvarlige mødre og fedre som gjør alt som er mulig for dem, for å etterkomme kravene kulturen setter til dem. Historien om ungdom-som-produkt uttrykker foreldrenes ansvarlighet. Fokuset ble lagt på hvor hardt foreldrene rammes når barnet «*glir ut*», og ikke blir til en kulturelt veltilpasset ungdom og voksen.

5 Kjærlighetens kår i ungdomstiden

I forrige kapittel har jeg vist hvordan kjærlighet har en sentral plass i utformingen av barndommen. Den ble analysert ut fra tre kulturelle historier foreldrene brukte og plasserte seg selv innenfor for å fortelle om seg selv som mor eller far. Finnes det en eller flere tilsvarende kjærlighetshistorier foreldrene kan bruke når de skal fortelle om sitt foreldreskap under ungdomstiden? Så langt jeg har kjennskap til feltet, finnes det ingen kulturelle historier foreldrene kan posisjonere seg innenfor når det gjelder formidling av kjærlighet mellom foreldre og ungdom, noe materialet også bekrefter. Kjærlighet i ungdomstiden bygger på de kulturelle historiene som er knyttet til barndommen.

Fravær av en spesifikk kulturell historie som kan uttrykke kjærlighet mellom ungdom og foreldre, får noen konsekvenser. Blant annet blir kjærlighet mellom foreldre og ungdom et skyggebelagt område, et ikke-tema, i denne perioden. Dette bidrar til at alt kjærlighetsarbeid som gjøres i denne perioden, usynliggjøres. De forskjellige former som dette arbeidet kan ta i denne perioden, forblir i det private rom og kommer lite til uttrykk i det offentlige rom. Omsorgsarbeidet som et uttrykk for kjærlighet kan illustrere dette. Omsorg i betydning stell, mat osv. er en del av den offentlige diskurs om kjærlighet i barndommen. Omsorg i form av klesvasking, matpakkelaging, skoleoppfølging, kjøring og henting til venner og aktiviteter fortsetter i ungdomsperioden, men den blir underkommunisert og er ikke i samme grad en del av den offentlige diskurs om ungdomstiden.

For det er en annen historie som opptar det offentlige rom i denne perioden, en historie om «storm and stress», for å bruke Halls kjente uttrykk, eller en historie om løsrivelse, for å bruke Eriksons begrep (Hall 1904, Erikson 1971). Det er denne kulturelle historien som brukes for å fortelle om foreldreskap i ungdomstiden. Historien henviser til vanskeligheter og konflikter som beskriver denne perioden i den hvite vestlige middelklassekulturen. Kjærlighet blir lite omtalt som tema innenfor denne historien, bortsett fra at det ligger en anbefaling fra ekspertene om at den skal ta form av støtte for å hjelpe ungdommen i den løsrivelsesprosessen han eller hun går gjennom. Men studerer man historien om løsrivelse fra foreldrenes ståsted og ikke fra ungdommenes ståsted, vil man oppdage at det finnes en kjærlighetshistorie innenfor den eller gjemt i den. Og denne historien uttrykker endring.

Det skjer noe med kjærligheten og dens agenter i løpet av ungdomstiden. Ved å lete etter det som kan være tegn på kjærlighet i samtalene, har

jeg fått fram elementer som kan inngå i en historie om kjærlighet mellom foreldre og barn i ungdomstiden. Historien har jeg kalt for kjærlighetens tragedie. Historien om kjærlighetens tragedie er ikke et ukjent fenomen. Da Dinnerstein i sin tid studerte mennenes og kvinnenes oppfatninger av seg selv og av hverandre, nevnte hun denne historien og den endringsprosessen den beskriver. Hun ga en psykoanalytisk forklaring til denne prosessen ved å vise til at den mektige mor må kontrolleres enten ved avvising eller dominans for at løsrivelse fra henne i det hele tatt skal kunne skje (Dinnerstein 1977). Generelt er likevel denne historien lite omtalt. Det kan tenkes at det finnes kulturelle føringer som gjør at man ikke offentliggjør det som skjer med kjærligheten i denne perioden. Den kan for eksempel oppfattes som selvfølgelig, naturgitt, og dermed usynlig. Den kan også være en del av den kjønnete maktstrukturen i kulturen, og dermed er det ikke ønskelig å italesette den. Den kan forstyrre.

Nøkkelpersonen i historien om kjærlighetens tragedie er moren. Det er hun som kulturelt personifiserer kjærligheten i relasjoner mellom foreldre og barn, slik det ble vist i forrige kapittel. Ved å fokusere på hva som skjer med henne under ungdomstiden, og hva som forventes av henne, vil man oppdage at det tragiske består i at moren som agent og symbol for kjærlighet skyves til side og endres fra å være en mektig mor til å bli en underordnet kvinne. Endringen oppfattes som naturlig og ønskelig, det er bra for barna at dette skjer, nesten uansett hvordan dette skjer. «*Det er naturens gang,*» som en mor sa. I denne prosessen forvandles morskjærlighet til noe negativt, mens farskjærligheten blir til noe positivt. Morskjærlighet oppfattes i ungdomstiden som klamrende, mens farskjærlighet blir frigjørende. I ungdomstiden har idealet om autonomi representert ved faren og det maskuline forrang foran idealet om relasjoner representert ved moren og det feminine. «*Jeg hater min mor og jeg forguder min far,*» som en ungdomsjente sa under intervjuet, eller «*Min far og jeg, vi har det helt topp sammen, vi er kompiser, men min mor, det er bare bønn,*» for å bruke et utsagn fra en gutt. Disse er utsagn som kan illustrere fenomenet.

Morskjærlighet er problematisk og motsetningsfylt i vår kultur. Den trenges, men den er også ubehagelig. Morskjærligheten ses på som livgivende når barna er små, men strider mot det som oppfattes som naturens gang, det vil si løsrivelse, i ungdomsperioden. Den minner om avhengighet og behov for relasjoner. Ungdomstiden fremstilles som en tid der bildet av moren omformes og rekonstrueres. Implisitt betyr det at det skjer noe med kjærligheten, at den også omformes og rekonstrueres. I dette kapitlet ønsker jeg å fokusere på hva som skjer med kjærligheten i ungdomsperioden, ved å

legge fram elementer som inngår i historien om kjærlighetens tragedie. I den sammenheng er det viktig å påpeke to ting: Det første er at historien om kjærlighetens tragedie ikke er den samme som historien om den lidende kvinne. Den første handler om endringsprosesser i relasjoner mellom foreldre og barn, den siste om kvinnen som offer, noe som ikke er tema i avhandlingen, og heller ikke nødvendigvis har tilknytting til historien om kjærlighetens tragedie. Det andre er at heller ikke faren blir uberørt av at relasjoner mellom mor og barnet endres.

Det er god grunn til å anta at elementene som kommer fram når historien om kjærlighetens tragedie konstrueres, også inngår i kjærlighetens praksiser under barndommen. Men de ble ikke tematisert innenfor rammen av barndommen på samme måte under samtalene. En grunn til det kan være at samtalene skulle dreie seg om ungdomstiden, og at foreldrene forholdt seg til bestillingen. Men det kan også tenkes, og det er mye som tyder på det, at noen tema dukker opp i ungdomstiden, fordi de får en spesiell oppmerksomhet i denne perioden. Det er for eksempel ingen grunn til å tro at kjærligheten ikke utvikler seg underveis eller tar forskjellige former i løpet av barndommen. At dette problematiseres i ungdomstiden, kan ha å gjøre med at ungdomstiden tydeliggjør at kjærlighetens praksiser endrer seg eller må tilpasse seg alderen. Foreldrene blir tvunget til å forholde seg til endringer på en annen måte enn tidligere i utøvelse og utforming av foreldreskap. De blir nødt til å forholde seg til at ungdom blir en tydeligere og mer eksplisitt kulturell kategori som de må ta mer hensyn til enn kategorien barn som de har forholdt seg fram til nå. Et barn som blir ungdom, forblir barn til foreldrene i betydning 'i slekt med', 'i en spesiell relasjon med', men det blir også en ny kulturell kategori: ungdom. Kategoriens kulturelle særpreg er at individene i kategorien er ment å løsrive seg fra foreldrenes tidlige relasjoner. Det er dette foreldrene tematiserer i samtalene.

Kapitlet er inndelt i fire deler. Den første heter: *Å ha et blikk for barnet*. Den tar for seg foreldrenes forståelse av alderen barnet er i. Med dette menes at mødre og fedre viser at de har en kunnskap om hvilken utviklingsfase deres barn er i, og om de kulturelle forventninger knyttet til denne. Ungdomstiden konstrueres av foreldrene som en stormfull og sårbar periode i tråd med den vitenskapelige diskurs om ungdom. Men det å ha blikk for barnet forbindes også med en spesifikk type kjennskap til barnet som oppstår innenfor rammen av intime relasjoner. Det er kjennskapet til barnets indre selv. Både forståelsen og kjennskapet skal kunne gi føringer på hvordan dette barnet som nå er blitt ungdom, skal møtes og, indirekte, elskes. Den andre delen har jeg kalt for *En kjærlighet under utvikling*. I denne delen er det

mødrenes og fedrenes fortellinger om kontinuitet og endring i kjærlighetsuttrykk som blir tatt opp. Jeg vil bl.a. drøfte hva som oppfattes som uakseptable kjærlighetsuttrykk, og hva som mødrene og fedrene oppfatter som uforståelig i ungdomstiden. Den tredje delen vil handle om *Kjærlighetens følgesvenner*. Angst og sinne, sorg og fortvilelse er følelser foreldrene forteller om, når de forteller om sitt liv med sønnen eller datteren. Disse følelsene kommer sterkere til uttrykk i fortellingene hvor sønnen eller datteren blir plassert på institusjon, men de er ikke fraværende i de andre. Vanligvis beskrives disse følelsene som følelser som hører til andre kategorier enn kjærlighet, men jeg vil betrakte dem som en del av den. Til slutt vil jeg belyse hvordan kjærlighetens praksiser har nedfelt seg i barna, ved å se på hvordan ungdommene uttrykker seg om kjærlighet mellom dem og foreldrene. Denne delen har fått tittelen: *Foreldrenes kjærlighet: møtet med det levde liv*.

Å ha et blikk for barnet

'Å ha et blikk for barnet' anser jeg som det mest tydelige tegn på intimisering av forholdet mellom foreldre og barn. Det er ikke bare en praksis som hører ungdomstiden til. Det er også til stede i barndommen, slik det vil komme fram senere i kapitlet når mødrene forteller om deres kjennskap til barnet. Men det får andre uttrykk i ungdomstiden. 'Å ha et blikk for barnet' handler om å ha to typer kunnskap om sitt barn. Det første er kunnskap om den kulturelle praksis knyttet til ungdomstiden. Med dette menes at foreldrene har en kognitiv kjennskap og forståelse av hva det betyr å være ungdom i Norge i dag. Det er en generell kunnskap. Det andre er å kjenne og å forstå sitt barn på en særegen måte. Det er et mer spesifikt kjennskap til sitt barn, en emosjonell forståelse som involverer dyp innsikt i barnets indre selv, slik Jamieson uttrykker det (Jamieson 1998). For å oppnå denne type kjennskap og forståelse forutsettes det et intenst samspill mellom personer.

Denne rammen antyder at det vil oppstå et skille mellom mødrenes og fedrenes fortellinger. Som beskrevet i forrige kapittel er mødrene mer tilstedeværende i barnets liv og deler dermed mer av den detaljerte kunnskap om relasjoner i hverdagen som er en forutsetning for kjærligheten innenfor intimitetens kontekst. I hvilken grad man 'har et blikk for barnet' vil også lage et skille mellom familiene. I noen familier vil ungdomstiden som en kulturelt spesifikk fase i barnets liv være fraværende. Denne fasen skygges over av et eller annet som har skjedd og hindrer foreldrene i å se en sønn eller datter i utvikling. Ved at ungdomstiden blir underkjent som livsfase, blir sønnen eller datteren heller ikke forstått i sin kulturelle praksis. Tolkning av

hendelser settes i en annen ramme og kontekst enn det man kulturelt kan forvente, og mødrenes praksis følger deretter. Mødrene forbereder seg ikke på å trå til side, hvilket oppfattes som kulturelt uakseptabel.

Hvilket innhold får uttrykket 'å ha et blikk for barnet' i foreldrenes fortellinger? Jeg vil nøste det opp ved å ta utgangspunkt i en fortelling om et kjærlighetsforhold mellom en mor og et barn som avsluttes i ungdomstiden. Moren forkaster eller avviser sønnen som hun inderlig hadde ønsket. Handlingen kan sannsynligvis tolkes på mange måter avhengig av hvilken faggruppe som tolker den, men jeg vil holde meg innenfor intimitetens kontekst slik den fremgår i vår kultur, og dens føringer på kjærlighetens uttrykk. Innenfor denne rammen legges fokus på å lytte, å prate, å dele tanker og følelser. Det er som Jamieson hevder, en intimitet av selvet mer enn en kroppslig intimitet (Jamieson 1998). Gjensidighet er viktig, og det forutsettes at begge deltagere deltar på lik basis. Med andre ord kan intimitet på tvers av kjønn, generasjoner, klasser og raser bare finne sted på dette grunnlaget hvis deltagere kan flytte bort sosiale hindringer og overskride strukturelle ulikheter (Jamieson 1998). Eksemplet kan tolkes som et forsøk på å skape relasjoner innenfor denne rammen, men uten å lykkes. Moren og sønnen klarer ikke å overskride ulikheter på grunn av kjønn og generasjon.

Slutt på et forhold

Moren bestemte seg for å få et barn uten å bo sammen med faren. Så lenge han var liten, klarte hun å håndtere dette barnet, og ifølge henne «*overøste hun ham med kjærlighet. Alle mente jeg var for tålmodig med ham, men jeg synes at han var så god. Jeg ble ikke sint, det tok lang tid før jeg ble det*». Etter som årene gikk, ble forholdet vanskeligere, og da jeg møtte moren bodde han i et fosterhjem.

Det var ikke noe spesielt som skjedde. Han gjør ikke noe galt, han var bare ikke lenger den han hadde vært. Jeg er skuffet over ham, ikke sint. Jeg drømmer om hvordan det skulle ha vært, nå er jeg skuffet. I sommer gikk det ikke lenger. Han flyttet til et fosterhjem.

Forholdet til sønnen ble avsluttet, og hun «*hører gjennom andre om hvordan han har det*». Hva skjedde som førte til denne slutten? Moren forteller:

Han tenker bare på seg selv. Han har ingen innlevelse i andre. Han ble sær og vanskelig med alt: mat, klær osv. Han ertet meg og lillebroren, jeg var innmari teit hele tiden. Til slutt orket jeg ikke mer.

Hun beskriver en rolig barndom uten store konflikter eller vansker. Hun tidfester starten på vanskelighetene til første år på ungdomsskolen. «*Det var*

som om det skjedde noe. Han hørte ikke på meg. Han respekterte meg ikke lenger. Da gikk det ikke lenger. Han protesterte så veldig hjemme.» I motsetning til andre fortellinger i datamaterialet var det lite dramatisk i forholdet mellom denne moren og sønnen under ungdomstiden. Som hun selv sier, gjør han ikke noe galt. «*Han er ikke en utegutt, og han fester ikke noe særlig heller. Vi har ikke slike problemer. Jeg har vært trygg på ham.»* Slik hun fremstiller det, er det sønnens måte å forholde seg til henne på som førte til at relasjonen tok slutt. Han bekreftet ikke henne lenger som god mor slik som tidligere. «*Han bare klaget på meg».* Hun så det ikke som hensiktsmessig å forbli i et forhold som ikke ga henne noe, for å parafrasere Giddens (1992).

Når moren beskriver sønnens atferd, beskriver hun en ungdom som de fleste foreldrene i datamaterialet ville gjenkjenne som en av deres egen ungdommer. Han oppfører seg slik det forventes at ungdom i vår kultur oppfører seg: Han er en sønn i opposisjon mot foreldrene, i hennes tilfelle mot henne som mor. Men det viser seg at hun tolker dette annerledes enn de fleste foreldre i datamaterialet gjør. Hun tolker det ikke som en måte å være ungdom på i Oslo i dag, men som noe som er rettet mot respekten for henne. Ved å tolke sønnens atferd på denne måten mangler hun det jeg kaller for 'et blikk for barnet', som er en del av måten kjærlighet kommer til uttrykk på i relasjoner mellom mødre, fedre og ungdom i andre fortellinger. Blikket for barnet hjelper mødre og fedre å forstå barnas kulturelle praksis som følger alderen, i dette tilfellet sønnens eller datterens kulturelle praksis som ungdom. Denne forståelsen gjør at foreldrene tolker både hendelser og handlinger i en spesiell retning og reagerer i tråd med denne tolkningen.

Det kan allikevel tenkes at moren forsto at sønnen holdt på med den kulturelle praksisen som følger ungdomstiden i vår kultur, men at hun ikke ville ha noe med den å gjøre. Hun aksepterte den ikke, og dermed kuttet hun båndet mellom seg selv og sønnen. Hun «*forventet noe annet av ham etter som han ble eldre».* Hva disse forventningene besto i, har hun gitt kunnskap om ved å vise til alt det han ikke gjør. Hun har beskrevet ham som selvopptatt, som i opposisjon mot henne, utsagn som tyder på hun hadde forventet en bedre forståelse fra hans side for henne. Å forstå hverandre er kjernen i intime relasjoner, men forståelsen er blitt lite problematisert når det gjelder intime relasjoner mellom foreldre og barn, mødre, fedre, døtre og sønner. Veien forståelsen skal gå, er implisitt i utsagnet om forståelse mellom foreldre og barn. Det som oppfattes som vanlig innenfor denne type relasjoner, er at foreldrene, helst mødre, skal forstå barna. Når denne moren krever forståelse av sin sønn, oppstår det et brudd med det som oppfattes som vanlige relasjoner mellom mødre og barn. En mor som krever å bli

forstått av sitt barn, har misforstått hva det er å være mor i vår kultur. Ved å posisjonere seg annerledes innenfor rammen av historien om å forstå barnet, enn det andre mødre og fedre gjør, viser denne moren mange sider ved kjærligheten i ungdomstiden. For det første tydeliggjør morens fortellingen innholdet i det å forstå et barn i ungdomstiden, for det andre kommer det tydelig fram at det skjer endringer i kjærlighetens innhold og form i samme periode. Mødrenes delaktighet i å skape relasjoner blir også problematisert. Selv om denne moren var alenemor, er det ikke mulig å tolke det hun opplevde som et tegn på at årsaken til problemene ligger der. Andre mødre i datamaterialet forteller også om lignende erfaringer, men de handlet ikke som denne moren gjorde. De tålte det som ble sagt til dem, og de trådte til siden, handlinger som bekrefter at mødre har forstått hva som forventes av dem i denne perioden. Både endringer i kjærlighet og mødrenes erfaringer med moderskap i ungdomstiden vil bli drøftet senere i kapitlet. Det som drøftes i denne omgang er innholdet i to uttrykk, 'å forstå alderen' og 'å kjenne sitt barn'.

Å forstå alderen

Hva innebærer så en forståelse av alderen barnet er i generelt? Å forstå utviklingstrinnet barnet befinner seg på, innebærer å ha kunnskap om fysiske og emosjonelle trekk ved dette trinnet. Å fortelle at man vet på hvilke trinn i utvikling ens eget barn befinner seg, er en måte å vise at man har sett barnet og hva det trenger akkurat nå, ikke før og ikke etter, men akkurat nå på dette spesifikke alderstrinnet. Å ha en forståelse av alderen betyr å tolke barnets atferd i forhold til en normativ kunnskap som hjelper å dramatisere eller avdramatisere atferden. Å forstå alderen barnet er i, kan betegnes som kjærlighetens normsettende funksjon. Den styrer foreldrenes atferd og syn på sitt barn ved at noe betegnes som normalt, mens noe annet betegnes som avvikende. Aksept eller ikke aksept av handlinger blir det sentrale i fortellingene. Noen handlinger går innenfor kriterier som puberteten setter, andre ikke. Å forstå alderen barnet er i, legger dermed føringer på hvordan livet med en tenåring utvikler seg.

I det som følger, vil jeg vise hvordan ungdomstiden blir tematisert i fortellingene hvor mødre og fedre ser sønnen eller datteren både som barn på et utviklingstrinn og som barn som går gjennom en livsfase. For disse foreldrene er barnet i en overgangsperiode, det er på vei til noe annet. Problemene foreldrene møter i hverdagen, konfliktene som oppstår, tolkes innenfor rammen som forestillingen om en overgangsfase eller brytningstid gir. Forståelsen av alderen legger føringer på hvordan foreldreskap skal

utøves og komme til uttrykk. Ungdomstiden beskrives av foreldrene som en tid med noen bestemte kjennetegn. Ut ifra fortellingene kan en sirkle inn seks områder som foreldrene oppfatter som tegn på at sønnen eller datteren ikke lenger er barn, men ungdom. Disse er i tråd med den generelle oppfatningen av hva det betyr å være ungdom, gutt og jente, i en hvit middelklasse i Nord-Europa i dag. Det viser hvordan psykologisk kunnskap har nedfelt seg i, og er en del av, den kulturelle forståelsen av kategoriene vi forstår oss selv og våre relasjoner med andre med.

Å distansere seg fra foreldrene

Ungdomstiden er en periode foreldrene beskriver som en periode hvor ungdommene søker seg ut av familien mot venner, og prøver å «finne seg selv», for å referere til et uttrykk mange foreldre bruker. Måten ungdommene gjør det på, er ved å etablere en distanse mellom seg selv og foreldrene. Det finnes variasjoner i måter distansen skapes på. For noen er det ved å etablere steder som foreldrefri steder. Det kan være soverommet som, «uten aning og fra den ene dagen til den andre», får et skilt med «foreldre ingen adgang» på døren. Det kan være skolen som blir til en arena hvor foreldrene ikke lenger er velkomne, slik som i dette eksemplet.

Det som skjer her inne, det er vårt, det er ikke så farlig, men hvis mamma og pappa møter opp på skolen eller gjør noe dumt, så er det helt forferdelig. Husker en gang jeg kom ned på ungdomsskolen, høsten i 8. klasse, med matpakka hennes. Hadde hun kunnet skyte meg, ville hun vel gjøre det. Mens alle vennene hennes snakket med meg, og syntes at det var helt greit. Da faren kjørte henne til skoleballet og skrensa i skolegården, ble hun flau over at han kunne gjøre noe slikt. Skolen er liksom en sone der vi foreldre ikke har noe å gjøre, det oppdaget vi jo denne høsten. (mor)

Moren forteller hvordan omsorgshandlinger som ifølge henne var «uproblematisk og ønsket fra hennes side før», gjorde datteren flau nå. De skulle i hvert fall ikke vises i det offentlige rom. «Hun vil jo selv at jeg lager matpakken hennes, men andre skal ikke få vite det. Før var slikt ikke et problem. Hun likte at jeg kom på skolen.» Datteren setter en grense for morens tilstedeværelse ved skolen. Hun definerer skolen som sitt eget sted, ikke lenger som et felles sted for moren og henne. Ved å holde moren utenfor skolens område skaper hun en distanse som moren er nødt å forholde seg til. Hun etablerer noe eget utenfor hjemmet og noe privat med andre.

Distansen kan også etableres ved å avvise foreldre. Foreldrene oppfatter ikke å bli avvist følelsesmessig, men det er deres kompetanse som ungdommene kritiserer og tar avstand fra. At foreldrene ikke duger lenger,

tar både mødre og fedre med stor ro. De tolker det som tegn på at sønnen eller datteren løsriver seg fra dem og samtidig bryter med barndommen. De plasserer grunnen til opposisjonen et annet sted enn i forholdet mellom dem og ungdommen, det er noe med alderen.

Mor: Han er veldig sånn utprøvende, og nå er jo alle voksne dumme, og alt det de sier, er jo bare teit. Det er jo alderen. Så han bare rister på hodet når jeg sier noe liksom.

Far: Vi merket forskjell fra barneskolen til ungdomsskolen. Han begynte å opponere mer da han kom på ungdomsskolen. Mot det vi sa, opponerte han mye mer. Det ser vi på mange som er i samme alderen, at det skjer med dem når de kommer på ungdomsskolen.

Moren og faren forteller om hvordan sønnen oppfatter de voksne som dumme, dem inkludert. Det de kan eller har av erfaring, har ikke mye verdi i sønnens oppfattelse av hvordan verden er. «*Han oppfatter oss som nyfødte noen ganger.*» De henviser til og unnskylder hans forståelse av dem med alderen. Foreldrenes forståelse av alderen gjør at sønnens handling som består i å forkaste foreldrene som kompetente, ikke får noen dramatiske konsekvenser slik som i eksemplet jeg presenterte innledningsvis. Det truer ikke relasjonen de har til ham. Noen betrakter den type handling som en del av naturen og av livets gang, som i dette eksemplet:

I den alderen, og det begynte jo slik, er foreldrene noe pyton da. Man er jo ikke mye verdt, og man har ikke greie på noe, man kan jo ingenting, forstår ingenting. Det tar jeg ikke så veldig tungt, for det er nok alderen, og det er sikkert ikke så veldig greit for henne. Liksom en brytningstid. Det er naturlig. (*far*)

Alderen og naturen tas fram som forklaringsmodell for det som skjer i relasjonene mellom denne faren og datteren. Noen får dette fram med å si at «*det er slik livet er*», eller «*det er arvelig*». Det henviser til at det ikke kan være annerledes, det er «*vår lodd som mennesker*,» som en far sa. Men faren bringer også noe nytt når han forteller om datteren, at det er en vanskelig tid for henne. Alderen oppfattes som en vanskelig tid, ikke for ham som far, men for datteren. Temaet om vekst eller utvikling som noe smertefullt og vanskelig går igjen i mange av mødrenes og fedrenes fortellinger. Det er en av grunnene til at mødrene og fedrene tilpasser seg sønnens eller datterens behov for distanse.

Hun får mindre og mindre behov for å ha oss rundt henne. Hun synes at det er deilig å komme hjem fra skolen og se at det er tomt her. Det er vel løsrivelsesprosessen hun holder på med nå. Hun vil være alene og

har mindre og mindre behov for oss. Når man har det slik hun har det om dagen, er det best å være alene. Vi respekterer det. (*mor*)

Moren gir uttrykk for at hun skjønner at datteren «*holder på med noe*» som er utenfor henne selv. Det er tiden for løsrivelse, og den tiden har sine krav. «*Det blir så mye nytt. Det er ikke noe rart at hun er sliten.*» Faren og moren støtter henne ved å forstå at hun trenger å være alene. Å uttrykke tydelig et behov for å være alene uten foreldre er også en måte å skape distanse på.

Det de aller fleste eksempler er et uttrykk for, er hvordan både foreldrene og ungdommene samspiller om å danne ungdomstid som en tid som introduserer en distanse i relasjonene mellom dem. Ved at foreldre og ungdom har samme forståelse av hvordan ungdomstiden kommer til uttrykk i vår kultur, har de en praksis i tråd med de kulturelle forventninger knyttet til denne tiden, og dermed reproducerer de den rette måten å være mor, far og ungdom på i vår kultur. Dette er viktig i forhold til andre historier hvor det kommer inn et element, i form av rus, som kompliserer samspillet med at foreldrene ikke er med på ungdommens praksis om å etablere en distanse. I disse historiene virker ikke praksisen som bekreftende for foreldreskapet, bare for ungdomstiden.

Humørsvingninger

Foreldrene gir et bilde av ungdomstiden som en tid preget av humørsvingninger. Noen beskriver et barn som var rolig og fredelig, men som endret seg ved trettenårsalderen. Det ble en del mer bråk, skriking og trass, som i dette eksemplet:

Far: Ting gikk greit frem til hun var 13 år. Da ble det mye mer trass og bråk av...ja altså sånn som ungdommer flest. At de skal prøve å tøye grenser. Det gjør alle ungdommer. Det er greit nok, det vet vi jo, det går over.

Mor: På barneskolen så var hun barn, men hun har virkelig blitt ungdom på ungdomsskolen. Og det er mye med at man merker humørsvingninger, og kanskje man også først da ser at barnet har temperament, for å si det sånn, selv om hun sikkert ikke er så ille som vi har sett andre eksempler på, broren tenkte jeg på da. Man merker allikevel mer at hun er til stede for å si det sånn. Hun blir som alle ungdommer, sur og sint, tramper i trappa og smeller i døra, skriker, noe hun aldri har gjort tidligere.

Moren og faren forteller om hvordan datteren endret oppførsel i forhold til dem etter å ha begynt på ungdomsskolen. Fra å være et «*medgjørlig barn*» ble hun «*stri*» og viste temperament. Mange bruker overgangen til ungdoms-

skolen for å fortelle om humørsvingninger. Overgangen konstrueres i disse fortellingene som en tidsmarkør, før og etter. Den kaster lys over at «*det er en ny tid, du bare vet det*». Få foreldre opplevde humørsvingningene som problematiske. Mange tolker dem som tegn på selvhevdelse, og dette registreres i hovedsak som positivt.

Jeg synes han var veldig grei å ha med å gjøre helt til han begynte på ungdomsskolen. Da ble han veldig fort stor og mye tøffere i væremåten og mye i opposisjon. Humøret gikk opp og ned, opp og ned. Det er sånn markeringsbehov som melder seg, tror jeg. Det er jo bra, han må jo klare seg i livet og man kommer ingen vei om man ikke tør å si ifra. (mor)

Moren beskriver hvordan sønnen endret oppførsel fra å være «*en sjenert gutt*» til «*en gutt med mye humor*», og det var «*uventet*». Hun forklarer det med en konstruksjon av ungdomstiden som en tid hvor markeringsbehov inntreffer, det vil si at hun har en forståelse av ungdomstiden som en tid hvor identitet formes og prøves ut i møtet med andre. I den sammenheng er grensemarkering i forhold til andre viktig. Hun oppfatter som positivt at han tydeliggjør seg selv, at «*han tør å si fra*».

For at humørsvingningene skal bli oppfattet som positive, må de ikke vare over en lengre periode. De må være tegn på utvikling, ikke trekk ved personligheten. Foreldrene må oppfatte at det er et overgangsfenomen, det vil si noe som ikke varer. Når mødre og fedre begynner å tvile på hva de har med å gjøre, humørsvingninger eller karaktertrekk, kommer fortvilelsen inn, som i dette eksemplet:

Det begynte i ungdomsskolen, for tre år siden. Og det tok ikke slutt. Så hva det er, er ikke lett å vite. Han er frekk i kjeften og svarer...ja han er veldig svær i kjeften. Han er ikke til å stoppe. Han er ikke noe høflig i kjeften hvis han...altså han greier ikke på en måte å skjønne hvor grensa går sånn sett altså. Og det er ganske stygt å høre på. Og så er det litt uvanlig for vår generasjon at de holder på på denne måten liksom. Jeg føler meg maktesløs noen ganger. (mor)

Moren lurer på hva sønnen «*holder på med når han kjefter sånn*,» som hun selv sier. Er dette et tegn på ungdomstiden, eller er det noe annet? I så fall hva? Fordi hun ikke klarer å forstå, opplever hun avmakt. Hun klarer ikke å omformulere det til noe positivt, slik som moren i forrige eksempel som tolket sønnens markeringsbehov som et tegn til selvhevdelse. På den ene siden tolker hun det som en måte å være ungdom på i dag. «*De fleste holder jo på sånn*,» sier hun litt senere i intervjuet. På den andre siden oppfatter hun det som brudd på en norm om hvordan man oppfører seg mellom genera-

sjoner. Dette kompliserer situasjonen for henne, for hun vet ikke hvor langt hun «*kan strekke seg før jeg blir latterliggjort og ikke lenger blir tatt på alvor, fordi jeg ikke sier tydelig stopp*».

Situasjonen moren beskriver, kaster lys over hvordan de aller fleste mødre og fedre forhandler om konstruksjonen av ungdomstiden på bakgrunn av kunnskapen de har om denne tiden. Hva som er innenfor, og hva som er utenfor, er både gitt og ikke gitt, for grensene er ikke tydelige. De er der, men ikke som faste grenser. De kan forhandles om. Det fortellingene avdekker, er hvor langt foreldrene strekker grensene for å inkludere sønnen eller datteren i det de oppfatter som normal ungdomstid. Det er viktig for dem å fremstille sitt barn som innenfor. På den måten oppnår de også noe annet. De viser at de forstår barnet, og at de fremdeles har styring og tar ansvar som foreldre. De stiller seg selv innenfor grensene for det normale, m.a.o. plasserer de sin egen praksis som foreldre innenfor hva de oppfatter som normalen.

En periode med uorden

Ungdomstiden beskrives av foreldrene som en tid hvor uorden rår. Med uorden menes at livet får et kaotisk preg. I den forbindelse nevnes det at tiden ikke strekker til, og det gjør at uvaner etablerer seg. En far oppsummerte ungdomstiden med å si at «*alt blir til rot i den tiden*». 'Rotet' han snakker om, kan ha forskjellige betydninger, men det er tre betydninger som går igjen i de aller fleste fortellingene. Den ene handler om ungdommenes forhold til rydding, den andre om deres forhold til lekser, den tredje om forholdet til leggetid.

Ifølge de aller fleste foreldre lever sønnene og døtrene et hektisk liv, med mye å gjøre. Ungdommene skynder seg hjem, spiser i full fart, og «*så er det ut igjen, for det er kjedelig å være hjemme*». Noen går på trening, andre møter venner på hjørnet eller andre steder, osv. «*Det er fart hele tiden.*» Det som skjer, er at «*farten i livet*» etterlater sine spor i huset.

Vi har hatt en ungdomsgutt før i huset, og rommet hans det så jo ut som det hadde vært tordenvær der hver eneste dag. Og jeg synes jo det var helt pyton. Og rommet til Mia, det er ikke et hår bedre. Så om det er gutt eller jente, det spiller ingen rolle, de roter like mye. Rydding, det blir liksom skippertak da, i beste fall en gang i uka, men da liksom...det går ikke an å trække på gulvet...du trækker ikke på gulvet, for du trækker på klærne og sånn. Og da er det sånn skippertak igjen, og så rydder hun og får det rimelig greit. Men så skifter hun sånn...og da detter det ned, og der ligger det. Hun har jo aldri tid til å rydde, bestandig noe annet å gjøre. (*far*)

Faren forteller om datterens ryddevaner, som han sammenligner med sønnens. Om det er gutt eller jente, er det likedan. For ham har det ikke noe med kjønn å gjøre, men det har sammenheng med alderen og med at tiden prioriteres annerledes. Hans forståelse er i tråd med mange andre foreldres erfaringer med det samme. En mor forteller at *«rommet hans flyter, og han strør skolebøker overalt, slik at det ligger litt her og litt der. Før han begynte på ungdomsskolen, hadde vi ikke det problemet. Men det var en roligere tid»*. Sønnen eller datteren får ikke tid til å rydde, fordi de har så mye annet å gjøre. I noen fortellinger gjør mødrene som har hatt flere barn, forskjell mellom rot sønnen lager, og rot som datteren lager. Ifølge dem roter sønnene over hele huset. *«Ja...det er sånn at det flyter rundt huset av klær og tomme yoghurtbokser og mat, og i tillegg ser rommet hans forferdelig ut.»* Mens døtrene roter i eget soverom. *«Det er rotete, men det er rommet hennes...Hun ligger på gulvet med leksene og alt forresten, så hele gulvet flyter. Men som sagt, det er hennes rom.»* Konfliktene som oppstår på grunn av rydding blir derfor annerledes. Mødrene godtar rot på eget soverom, men ikke på fellesarealer i huset.

Når tiden er knapp, er det nødvendig med en streng prioritering av det en skal gjøre. Noen foreldre bekymrer seg over at leksene nedprioriteres til fordel for venner og trening. Problemet var ikke der da barnet var på barne-skolen. De, som foreldre, hadde oversikt over alt som skulle gjøres for skolen, og bestemte at leksene skulle gjøres. En mor tematiserer hvor *«mye kontroll»* hun hadde *«på ungene når de var små»*. Det var en tid hvor hun *«visste alt, det som måtte gjøres på skolen, hva vennene sa, ja alt»*. Nå opplever hun at hun *«kan bare stole på dem. Oversikt har jeg mistet, men for meg virker Siris liv svært rotete og jeg vet ikke om leksene blir gjort»*. I noen fortellinger møter foreldrene ungdommenes behov for mindre lekser, for livet *«byr på så mye annet som man ønsker å prøve i den alderen de er i»*. Disse foreldrene viser en forståelse for at lekser kommer i veien for selv-utfoldelse, men at deres rolle er å vise sønnen eller datteren at de ikke kan *«skulke eller late seg, for om noen år er det ingen som vil forstå at han brukte ungdomstiden sin til noe annet enn lekser»*.

'Rot' handler også om det foreldrene oppfatter som uregelmessigheter i livsstilen. *«I den alderen snur man jo døgnnet rundt, og det er trøblete i hverdagen.»* De aller fleste mødre prøver å holde strukturen på det de oppfatter som en vanlig hverdag for sønnen eller datteren, og som består i å stå opp rundt sju om morgenen, dra på skolen, komme hjem og spise litt før man gjør lekser, gå ut, komme hjem til middag med familien, for så å gå ut igjen eller se på tv, trene, være inne kl. 2200 og legge seg. *«Dagene er fulle, og jeg*

må innrømme at det krever styring for å holde orden på alt.» Noen mødre nevner at de velger områder hvor de beholder styring, mens de gir fra seg andre, slik som i dette eksemplet:

Det er noen ganger han har sovnet nede i kjellerstua foran tv-en eller sovet fullt påkledd oppe på senga si. Det oppdager vi når vi skal inn og vekke ham dagen etter. Han legger seg for sent. Men det har vi gitt opp å gjøre noe med. Vi konsentrerer oss om å få ham våken og opp på skolen. *(mor)*

Moren nevner hvordan de som foreldre også prioriterer hvilket 'rot eller uorden' som kan tolereres og hvilket ikke. I denne familien har de overlatt leggetiden til sønnen, men de tar ansvar for å få ham av gårde til skolen. Det finnes mange variasjoner over samme tema som handler om hvilke kamper mødrene og fedrene velger å ta, og hvilke de lar være. Dette vil bli drøftet ytterligere i neste kapittel, hvor hjemmeplikter – i betydning husarbeid – og grensesetting blir tatt opp. I denne omgang var poenget å vise hvordan uorden blir en del av hverdagen og hvordan foreldrene tolker det som et trekk ved ungdomstiden.

Kroppen, klær og penger

Ungdomstiden beskrives videre av foreldrene som en tid hvor kroppen endrer seg, og hvor praksis som har med kroppen å gjøre, endrer seg deretter. En mor forteller hvordan *«fra den ene dagen til den andre så kom hun ut av dusjen med håndkle og liksom var veldig blyg og veldig tett inntil seg selv»*. Blyghet og sjenanse er begreper som mødrene bruker for å snakke om endringer i praksis omkring kroppen. Den nakne kropp fremstilles som en del av hverdagen når barna var små, men ikke i ungdomstiden. I denne perioden skjules den, og det etableres grenser i forhold til den.

Det er ikke mer enn tre år tilbake så ser jeg at Aslak var et barn, og nå er han mann. Han kom nok ganske tidlig i puberteten, ja i slutten av 8. klasse, begynnelsen av 9. klasse. Han drev og skulle låse døra når han var på do, og når han skulle dusje, og da skjønnte jeg at han var sjenert. Og jeg synes jo at det er ille, for vi har jo alltid vandret rundt her nakne og...om sommeren når vi er hos søsteren min, så bader vi nakne og...jeg trodde... altså sånn som søsteren min, sønnene hennes, når de kom i puberteten, så var det jo ikke noe...altså de sjenerte seg ikke. Men det gjorde han. Og da regnet jeg med at det var fordi at han begynte å forandre seg kroppslig. *(mor)*

Moren forteller om en sønn som brøt familiens praksis omkring nakenhet. Han satte grenser i forhold til andres innsyn på hans nakne kropp. Hun tolker det ditt hen at hans kropp var i en endringsprosess, men hun forstår ikke hans

behov for å «*gjemme seg slik han gjorde. Vi har vært liberale her hjemme når det gjelder slikt*». Denne mor er et unntak, for de aller fleste mødre forstår sønnens eller datterens endrede praksis. De tolker det som en grense som tydeliggjør at barnet vokser. «*Hun ble mer privat. Jeg husket sønnen var likedan. Det er en tid hvor kroppen vokser og endrer seg, og de har nok med det på en måte.*» Men å trekke en grense i forhold til nakenhet betyr ikke at all kroppslig intimitet forsvinner fra relasjoner mellom foreldre og barn i den perioden. Det betyr at noen steder ikke lenger er møtested for kroppslig intimitet i samme grad som i barndommen, slik som badet for eksempel. Andre steder, sengen og sofaen, beholder sin plass som møtested. Det vil bli tematisert i neste del av kapitlet.

Når foreldrene tematiserer kroppen og kulturelle praksiser knyttet til kroppen, bringer de også inn klesstilen som et område hvor endringer tvinger seg fram. De forteller om sønnens og datterens klesbevissthet.

Jeg handlet veldig mye brukt da hun var liten, og det gikk helt fint altså. Men da hun begynte på ungdomsskolen, da var det helt stopp altså. Da skulle det være sånn og sånn og sånn.

Det er mange som tar det opp ved å fortelle om hvor lite problematisk klær var da barna var små, fordi de «*kunne gjøre noe med det, få ham til å forandre mening*». En av grunnene til at klær er et tema i foreldrenes fortellinger, er at klær handler ikke bare om egen smak, men også om gruppetilhørighet. «*Vi vet hva som skjer i skolen i dag. Følger du ikke moten, blir du et mobbeoffer eller utenfor, og det er ikke bra.*» Klær beskrives som et middel til tilhørighet og deltagelse i et samfunn. Foreldrene moraliserer over det, men finner ingen annen utvei enn å være med på det. «*Det er synd det skal være slik, men vi må bare innrette oss dette det. Vi ønsker ungen det beste.*» Tilhørighet til samfunnet har en økonomisk pris som foreldrene problematiserer, men også innfrir. Det moralske spørsmål går mer på om hvorvidt de som foreldre vil at sønnen eller datteren utelukkes fra gruppen eller isoleres, enn om hvorvidt det er materialisme som overtar. De vil ikke tvinge barnet til å ta opp en kamp mot materialismen før barnet selv ønsker det.

Derfor forhandles det om klær og andre materielle goder. I noen familier får ungdommen for eksempel en merkejakke og en merkebukse av foreldrene. Ønsker datteren eller sønnen noe mer, må han eller hun spare pengene eller arbeide. Noen mødre ser disse forhandlingene som et ledd i økonomiopplæring.

Det koster bare 800 kroner, mamma. Han har et helt uansvarlig forhold... han aner ikke hva penger er altså. Og derfor så er jeg så

kjempefornøyd med at han har fått den jobben, for når han da har slitt disse søndagene og så får han de pengene igjen, og da er ikke... 800 kroner... det er en del timer han har gått med den avisen altså. Så det synes jeg er veldig positivt, for da er det ikke bare sånn: Bare 800 kroner. (*mor*)

Moren forteller om en sønn med «*en veldig bestemt smak*» som de ikke kan innfri, for «*den er dessverre litt for dyr*», og som de på den andre siden heller ikke ønsker å innfri for «*de skal ikke ha de dyreste merkeklærne hele tiden, dieselbukse og sånn*». En måte å løse krangler på som de fikk i forbindelse med kjøp av klær, var å forhandle om hvor mye de som foreldre skulle kjøpe, og hva han selv kunne gjøre for å få mer. Han ønsket å arbeide og tok seg en jobb som avisbud. Moren ser det som et ledd i å gjøre ham bevisst på hva pengene betyr. Åtte hundre kroner er det samme som et antall arbeidstimer.

Ungdommenes manglende bevissthet om pengenes betydning, hvorfor man får dem, og hvordan de skal brukes til å betale husleie, mat osv., går igjen i fortellingene. Det kompliserer livet med ungdommer, for «*de er så selvopptatte i den alderen, og ønsker bare noe for seg*». De aller fleste foreldrene forstår det, men opplever det som vanskelig. De er usikre på hva som må til for å være med. «*Det er ikke så lett å være foreldre til ungdommer i dag, slett ikke økonomisk sett med tanken på at ungdommen skal følge med de andre i moten. Man vet aldri når det er nok.*» Foreldrene tydeliggjør hvordan forbrukersamfunnets grenseløshet og ungdommenes «*umettelighet når det gjelder penger,*» som en mor sa, går hånd i hånd, og hvordan dette samspillet utfordrer foreldreskapet i dagens samfunn.

Å tolke tegn og utlede en praksis

Det jeg har gjort så langt er å beskrive hvordan mødre og fedre konstruerer ungdomstiden som en tid med visse kjennetegn og med nye utfordringer. De plasserer seg selv innenfor den vestlige kulturens oppfatning av ungdomstiden som en tid med 'storm and stress', med identitetsmarkering, med løsrivelse. Ved å mestre denne diskursen gjør de seg ansvarlige. De er ikke uforberedt eller uvitende om sønnens eller datterens kulturelle praksis. De er i stand til å tolke tegn som varsler om at ungdomstiden er på vei eller i gang.

Kunnskap om den kulturelle oppfatningen av hva ungdomstiden består av og i, munner ut i en spesifikk kulturell praksis omkring foreldreskap. For forståelsen av alderen barnet er i, er ment å fremkalle overbærenhet og realisme fra foreldrenes side. Den skal kunne dempe ned normenes krav til handling og sanksjon. Det forventes for eksempel at foreldrene bestemmer type oppmerksomheten som skal gis – at noen hendelser eller handlinger ikke får for mye oppmerksomhet. Når sønnen eller datteren oppjonerer mot

deres kompetanse, forventes det at foreldrene forstår at det har med alderen å gjøre. Det vil gå over om en stund eller er i hvert fall ikke noe å ta så alvorlig. Det til og med er et tegn på en sunn utvikling.

Å forstå tegnene som varsler en ny tid, er også ment som en hjelp til å kunne være føre var. Å vite at barnet er blitt ungdom, hjelper for eksempel mødrene til å lage en beskyttelse rundt sønnen eller datteren. I en kontekst hvor ungdomstiden oppfattes som en sårbar periode, er det ikke uvanlig å høre slike utsagn som at «*han må holdes litt igjen*». Det viser at man som foreldre forstår at sønnen eller datteren er på vei mot noe annet, autonomi, men at tiden ikke helt er inne for å kutte tråden. Ansvarlige foreldre vet når tiden er inne. Mange mødre forteller også at datteren eller sønnen ikke kan lure dem. De vet hva ungdomstiden består av, nemlig «*å bli utprøvd som foreldre*». Når datteren for eksempel sier at alle blir på fest til klokken to, vet moren at tiden må sjekkes med andre foreldre.

Mangelen på denne type forståelse kan få store konsekvenser, slik innledningshistorien *Slutt på et forhold* viste. Handlinger som de fleste foreldre hadde tolket som tegn på ungdomstid (jf. ertingen, respektløsheten, klesvalg osv.), ble definert av denne moren som karaktertrekk eller egenskaper ved sønnen. Hun mente at hun var kommet fram til at han var født vanskelig. «*Det er noe med hans personlighet. Noen er født vanskelig.*» Hennes tolkning av hans atferd var løsrevet fra en kunnskap om ungdomstiden slik den er definert kulturelt. For de fleste andre hadde sønnen en ungdomspraksis som var i tråd med det som ble forventet av ham i denne perioden. Da moren ikke forsto eller ikke ville akseptere hans kulturelle praksis, oppsto det konflikter som førte til at hun «*måtte få fri fra ham,*» som hun selv sier. Hun individualiserte sønnens praksis og løsrev den fra en kollektiv praksis. Relasjonen mellom de to ble privatisert.

Samme historie viser at forståelse av alderen barnet er i, også kan være et ledd i å motvirke kjærlighetens trang til idealisering. En kjærlighet som idealiserer den andre, har ikke blick for den andre, den ser ikke. Den lager sitt eget bilde av den andre. Når moren beskriver sin sønn som liten, er det bare rosende. «*Det var ingen feil ved ham.*» Det var i ettertid hun kom på at han var født vanskelig. Den idealiserende kjærligheten stenger for den dypere kjennskap til den andre som intimiteten er ment å skape. En kjærlighet som idealiserer den andre, kan ha for mye usagt og ukjent for å kunne gi omsorg på en god måte eller møte den andre på et troverdig grunnlag (Jamieson 1998). Ved å ikke ha blick for den andre blir kjærlighetshandlinger ikke bekreftet som det av mottageren. Ungdommen som ikke blir forstått av moren eller faren i sitt strev etter å leve et ungdomsliv ut fra kultu-

relle forventninger, et liv på vei mot en spesifikk forståelse av autonomi, anerkjenner heller ikke eller tolker ikke foreldrenes handlinger som omsorgshandlinger eller kjærlighetshandlinger, det vil si som god foreldrepraksis. Handlingene oppfattes som noe annet, i hovedsak som kontroll. Og kontroll er et begrep som, i ungdommenes forståelse av kjærlighet, er i strid med kjærlighetens krav om frivillighet og autonomi som grunnlag for relasjoner.

Kjærlighet og kontroll

I kapittel 2 nevnte jeg at kontroll ble sett på som en nødvendig del av foreldrefunksjonen i ungdomstiden. Kontroll er et begrep med mange betydninger. Det kan bety styring, oversikt, mestring, det kan bety tilsyn, og det kan også bety makt, dominans. Mange beskrevne eksempler handler også om kontroll. Når noen mødre forteller at de ikke kan lures, posisjonerer mødre seg innenfor en diskurs om kontroll som i den sammenheng også oppfattes som en del av en diskurs om kjærlighet. For mødre oppfatter kontroll som en beskyttende handling. Når fedre og mødre tydeliggjør sin kunnskap om ungdomstiden, kan det også tolkes som en del av en diskurs om kontroll. Kunnskap gir mulighet til å handle rett, til å holde styring og mestre situasjoner de kommer borti. På bakgrunn av det beholder de en posisjon de fremdeles forventes å ha i forhold til sønnen eller datteren. I foreldrenes øyne og i måten den brukes innenfor den vitenskapelige diskurs, er derfor kontroll i hovedsak positivt ladet. Få oppfatter kontroll som noe annet enn en del av kjærligheten.

Noen fortellinger kaster likevel lys på hvor problematisk forholdet mellom kontroll og kjærlighet er. I disse blir kontroll oppfattet av andre, ungdommene og ansatte i hjelpeapparatet, som uttrykk for makt og dominans, mens mødre som utfører kontrollhandlingene, oppfatter dem som tegn på kjærlighet. Ifølge fortellingene gitt av familier med en sønn eller en datter på institusjon har de fleste av disse foreldrene selv tatt kontakt med hjelpeapparatet for å høre hva de skal gjøre med ungdommen sin. Før de tok kontakt, hadde de prøvd å løse konflikter med barnet uten å lykkes. Konflikten handlet om to ting: innetid og rusbruk. Dette hadde ført til voldsomme krangler som i de aller fleste tilfeller utartet til voldelige konfrontasjoner. Fordi de ikke kom noen vei og opplevde seg selv som maktesløse, søkte foreldrene råd.

Det foreldrene forteller, er hvordan problemene de hadde med ungdommen ble alminneliggjort. En mor refererte til en samtale på et barnevernkonto ved å si at

saksbehandleren fortalte oss at det var vanlig at man var prøvende i denne perioden av livet. Vi ble fortalt at hasjrøyking det er ungdoms flørtning med narkotika, og det gjør alle ungdommer, så vi måtte ikke se så tungt på det.

Det saksbehandleren prøver å gjøre er å hjelpe foreldrene, særlig mødrene – for det er i hovedsak de som søker hjelp –, å forstå barnet ut ifra noe annet enn problemet, det vil si ut ifra kulturelle forestillinger om hva det er å være ungdom i Norge i dag. Saksbehandleren avdramatiserer og normaliserer hasjrøykingen i mødrenes øyne. Når mødrene tar opp konflikter og krangler som pågår i hjemmet, blir de møtt med samme forståelsesmåte som i dette eksemplet:

Hun fortalte meg at det var vanlig å utagere veldig i ungdomstiden. Ungdom krangler med mor og far, de opponerer. Det sa hun til meg... rett ut... jeg torde ikke si noe lenger. Jeg følte meg som den elendige mor...og [farens navn] satt her og sa ikke noe heller. Da vi kom hjem bestemte han seg for å ringe en advokat for å få hjelp. Vi måtte gjøre noe. (*mor*)

I dette tilfellet møtte begge foreldre opp. I møtet med hjelpeapparatet ble ungdomstiden gjort til et tema for dem. Personalet på barnevernkontorene prøvde å etablere en ny tolkningsramme for foreldre og fylle den med nytt innhold og ny forståelse. Foreldrene blir nødt til å forstå barnet på en annen måte. Om det er realistisk å få dem til å forstå barnet på en annen måte på det tidspunktet de søker hjelp, er et spørsmål som ikke vil bli drøftet her. Poenget er at hjelpeapparatet gir kunnskap om ungdomstiden til foreldrene slik at de skal kunne håndtere denne perioden ut ifra det som forventes kulturelt av foreldrene, nemlig overbærenhet og forståelse for at ungdommen går gjennom en periode i livet som kjennetegnes bl.a. med utprøving og brudd av normer. Ved å tilføre kunnskap prøver hjelpeapparatet å gi foreldrene bedre styring og kontroll over situasjon. Eksemplene kaster lys over hvordan kunnskap om noe skal kunne påvirke måten kjærligheten gis på. I vår kulturelle forståelse av kjærlighet må man kunne noe om noe, i dette tilfellet om barnets utviklingsfase, for å elske rett. Når ungdommene etter hvert blir plassert på institusjon og utredet, blir mødrenes manglende forståelse for alderen barnet er i, påpekt.

Moren, de mente meg, har ikke forstått at datteren prøver å løsrive seg. Det sto i dokumentmappen. Jeg klaget på det, men kom ikke fram. De beskrev meg som en kontrollerende og dominerende mor. Julie hadde fortalt at jeg hadde rotet i sakene hennes. Jeg holdt på å dø da jeg leste

det. Hvem hadde ikke blitt gal og gjort dumme ting når man oppdager at sin egen datter var narkoman? (*mor*)

I eksemplet påpeker moren at hun ble beskrevet som uten forståelse for datterens kulturelle praksis. Videre beskriver hun en handling hun gjorde «*i god tro for at det var rett å gjøre det*». Hun «*rotet*» i datterens saker, det vil si at hun kontrollerte og sjekket private saker for narkotika. Hvordan dette ble oppfattet av datteren, får vi vite ved å se på uttrykkene som brukes av hjelpeapparatet i beskrivelsen av moren. Moren beskrives som kontrollerende og dominerende, adjektiver som er negativ ladet. Eksemplet forteller at noen former for kontroll i hjemmet blir oppfattet som negativt. Det er allment kjent at ungdomsrommene på institusjoner blir ransaket når det er mistanke om omsetting eller bruk av narkotiske stoffer på institusjonen. Det er en legitim og lovlydig handling å gjøre. Men kontroll eller ransaking passer ikke med det man forbinder med et hjem som skal være et sted hvor de gode følelser, kjærlighet, skapes og opprettholdes. Kontroll er bra, så lenge den passer inn under, eller ikke bryter med, den kulturelle oppfatningen av kjærlighet.

Moren i eksemplet ovenfor er ikke den eneste som har lett etter konkrete tegn på misbruk hos sønnen eller datteren. «*Jeg lette etter tegn som skulle bekrefte det jeg trodde. Dopet hun seg eller ikke? Jeg måtte bare få svar. Jeg var så redd og sint.*» Noen mødre forteller at de har funnet både hasjuttstyr, tabletter og noen våpen. Ifølge dem ble disse handlingene nevnt i rapportene som noe negativt.

Jeg fikk beskjed om at jeg måtte forstå at han trengte å ha et privat sted nå når han var blitt så gammel. Som om det hadde noe med saken å gjøre. Hva skulle jeg si når jeg blir møtt på denne måten?

Mødrene forklarer handlingene med at de bryr seg om datteren eller sønnen, det vil si at de er kjærlighetshandlinger. I møtet med ungdommen og det offentlige oppfattes de som krenkelse av et privat rom. Mødrene har trådt over en grense. Ungdommens rettigheter som individ aktiviseres i disse situasjoner. Dette vil bli drøftet i kapittel 7.

Ingen fedre har nevnt at de har gjort noe lignende som det mødrene har gjort, det vil si å undersøke ungdommens rom på leting etter narkotika. De blir dermed heller ikke fremstilt som krenkende. Det er mødrene som utfører handlingen, som blir beskrevet på denne måten. Disse mødrene bryter med den kulturelle oppfatningen av hva som er privat, og hva som kan gjøres mot en person med like individuelle rettigheter som andre. De bryter også med den kulturelle oppfatningen av moren som trår til siden i ungdomstiden. Det

kan være rimelig å spørre om mødrene som roter i sønnens eller datterens saker for å lete etter narkotika, bryter med oppfatningen av hva mors-kjærlighet bør være. Hvordan skal mødrene bry seg og vise kjærlighet uten at de oppfattes som å krenke privatlivet eller som å være kontrollerende og dominerende? Det kan også spørres om leting etter narkotika i hjemmet er en del av en arbeidsdeling mellom kjønnene hvor moren er satt til å utføre kjærlighetens «dirty work», i det tilfellet undersøke, og dermed krenke, det som kulturelt anses som privat.

Kjennskap til barnet

Å ha et blikk for barnet innebærer noe mer enn å forstå alderen barnet er i, slik jeg drøftet ovenfor. Det handler også om å ha et kjennskap til barnets indre, å vite hvem dette barnet er.

I denne delen vil det komme fram at det er mødre som tematiserer en spesiell kunnskap om barnet, ved å vise hvordan de får et intimt kjennskap til barnet, og hva dette betyr for moderskapets praksis. Tid som tilbringes sammen, er nøkkelen til forståelse av hvorfor denne kunnskapen om et barn får et annet preg enn en generell kunnskap om barn. Det er en individuell og personlig kunnskap kjennskapet til barnet henviser til. Kjennskapet er resultatet av et møysommelig og tidkrevende arbeid. Det er det ypperste tegn på kjærlighet innenfor intimiteten som kontekst, og i det ligger dets sårbarhet. Det kan for eksempel henvises til forrige kapittel, særlig historien om ungdom-som-produkt, hvor kjærlighet i form av kjennskap til barnet og dens sårbarhet tematiseres gjennom fortellingene der foreldre oppdager at sønnen eller datteren bruker narkotika, og refleksjoner de gjør seg i den forbindelse.

Å samstemmes

I tråd med feministisk forskning om moderskap forteller mødrene hvordan deres moderskap ble formet i samspillet med et spesifikt barn. I utforming av hverdagen og av sin rolle som mor har mødrene vært berørt av barnas personlighet. De har utviklet en praksis i forhold til hvert enkelt barn som tar hensyn til særegenhetene ved hvert barn. Sagt på en annen måte gjør barnet noe med moren. For eksempel er noen barn rolige og trenger å ha en time før de går på skolen for «å ha det godt resten av dagen». Andre barn er raske og bruker mindre tid om morgenen. Det mødrene forteller, er hvordan de har sett barnet, karaktertrekkene ved det, og hvordan det har formet relasjonen de har med barnet. Hverdagen legges opp deretter med hensynstagen til at barna er forskjellige.

Han var en veldig fin og rolig baby, aldri våken om natten. Han var flink til å leke med seg selv da han var mindre. Men da han ble sint, ble han kjempesint og ødela mange ting. Fikk han ikke slikkeri når vi var i butikken, la han seg ned og hylte. Jeg måtte bære ham ut av butikken. Men det er det sikkert mange unger som gjør. Tror det går litt på personlighet. Han er mer stri i humøret, og han slo seg vrang når han ikke fikk viljen sin. Det har krevd sitt i løpet av årene. (mor)

Det moren får fram i utsagnet, er hvordan det var for henne å håndtere en strid gutt i det offentlige rom, hvilke følelser det vekket hos henne, men også hvor bra hun mestret situasjonene. Moren forteller om en fin gutt med «*mye vilje*». Sønnens vilje har krevd mye «*oppfinnsomhet*» fra hennes side og mye «*tålmodighet*. Det er ikke bare greit å ha en unge som hylter og skriker. Det faller lett tilbake på en selv som mor.» I en annen sammenheng forteller hun om hvor «*flaut*» det var noen ganger, da han brølte «*ute,*» og med det mener hun butikker, busser, t-banen. I motsetning til denne type fortellinger som handler om viljekamp mellom to individer, vil andre fortellinger legge vekt på harmonien i forholdet, slik som i dette eksemplet:

Han har bestandig vært en veldig stille gutt da, veldig grei bestandig. Jeg har vært heldig: Han er født grei. Jeg har sluppet bra unna trassalder og sånne ting. Aldri noe sånn oppstyr rundt ham da, en sånn liten luring liksom, som aldri har sagt så veldig mye. Han har vært veldig grei å oppdra. Ikke vanskelig. Jeg har alltid pratet mye med ham, alltid vist at jeg har stolt på ham – helt fra han var liten. Jeg tror også at han har fått lov til mye i forhold til mange kamerater. (mor)

Moren forteller om en stille gutt som «*er født grei*», og med det følger en annen praksis. Konflikter blir få, og moren snakker om andre følelser for denne gutten enn forrige mor: Hun føler seg «*heldig*». Hun har kunnet

utviklet en annen type relasjon enn moren i det forrige eksemplet som måtte forholde seg til to sider ved sønnen, en rolig og en stri. Hun legger fokus på den verbale kommunikasjon i sin beskrivelse av sønnen, og tilliten som oppsto mellom dem, mens den andre vektlegger striden mellom henne og sønnen.

Begge eksemplene viser hvordan det er samspillet mellom mor og barn, hvilken relasjon som ble etablert, og ikke barnet som individ, som ligger til grunn for mødrenes selvforståelse som mor og for deres forståelse av barnet. Det er i relasjonen kjærlighet utformes og tolkes. Det intime forholdet til mor er et forhold som tilrettelegger verden for et barn så langt moren evner. Mange mødre forteller om hvordan de handler i tråd med det som forventes av et kjærlighetspreget forhold: De skaper ro og fred for barnet, uavhengig av dets personlighet. Med andre ord prøver de å unngå å påføre barnet smerter, vanskeligheter, konflikter. De lager gode følelser.

Jeg strekker meg langt for å unngå unødvendige konflikter. Det har jeg gjort lenge. Helt siden barna var små. Det er noen ting det rett og slett er unødvendig å ha kamper om, for eksempel tykke eller tynne strømper, votter eller ikke votter. Når de fryser, tar de dem på seg allikevel. Jeg har lært meg etter hvert hvilke konflikter som må tas og hvilke ikke. Med den første tok jeg ingen eller alle, med den andre ble det annerledes. Jeg hadde erfaringer og gjenkjente situasjoner. Det er så mye som er unødvendig, og som handler om personlighet. (*mor*)

I dette eksemplet er det en mor med erfaringer som snakker. I sitt samvær med barna unngår hun helst konflikter. Hun har innsett hvor unødvendig mange konflikter kan være. Erfaringer har lært henne at «*i det store løp retter det seg*». I det påpeker hun hvor lite virksomme konfliktene kan være, at effekten av noen konflikter kan være begrenset, for ifølge henne handler mye om «*personlighet*». Med det mener hun at «*noen barn er greie, andre er strie*». Moren har opparbeidet en type kunnskap om hvert barn hun har fått, og på denne bakgrunn har hun individualisert hver relasjon. Gjennom den daglige praksis har hun opparbeidet et intimt kjennskap til hvert barn som gir en annen og mer personlig kunnskap om barnet enn den kulturelle kunnskapen som det 'å forstå alderen' barnet er i, gir. Kjennskapet hun har fått gjennom erfaringer, gjør at hun kan unngå konflikter og er i stand til å lage gode følelser. Hun forteller om tilpasningen i forhold til det enkelte barnet, om hensyntagen. «*Jeg forsto tidlig at her måtte jeg være forsiktig. Jeg la til rette for at det skulle gå bra. Det kom ikke av seg selv at hun i dag har det bra. Jeg har måttet være kreativ. Hun hadde sånn et temperament.*» Eksemplet tydeliggjør erfaringers plass i dannelsen både av relasjoner og av kjærlighetsrelasjoner slik de forstås i kulturen.

Både tilpasning og tilrettelegging betinger et godt kjennskap til den andre, til den disse handlingene er rettet mot. Å bli kjent med sitt barn er resultatet av et møysommelig arbeid hvor mødrene registrerer, systematiserer og tolker det de ser og hører. På den måten får mødrene kjennskap til det barnet liker og ikke liker, til hvordan det reagerer i noen situasjoner, til barnets styrke og svakheter. Barnets karakter og vesen, og hvordan mødrene er blitt kjent med barnet, er et vesentlig trekk ved mødrenes fortellinger, men er i hovedsak fraværende i fedrenes. Hvordan tolke dette? En tolkning kan være at fedrene tilbringer for lite tid sammen med barnet til å kunne opparbeide det kjennskapet det her er snakk om. En annen tolkning kan være at fedrene opparbeider en annen type kunnskap om barnet gjennom samspillet som de har med sønnen eller datteren, og at denne kunnskapen ikke kan komme til uttrykk når intimiteten blir kontekst for forståelse av relasjoner. For intimitet har sitt eget språk. I en slik setting kan det hende at fedrenes kunnskap forblir taus kunnskap.

Mødrenes bekymringer

Nær knyttet til mødrenes tematisering av kjennskapet til sønnen eller datteren finner man mødrenes bekymringer. Disse utgjør en side ved moderskapets praksis som kan ses i sammenheng med kjennskapet til barnet slik det ble drøftet ovenfor. For det er ikke alderen og hvordan den kommer til uttrykk i kulturen, som bekymrer mødrene i denne forbindelse, men det er svakheter ved barnet. Disse har de fått kjennskap om gjennom hverdagspraksis. Svakheter er en felles betegnelse for sider ved barnet som mødrene oppfatter krever noe spesielt av dem. Slik som i et av eksemplene ovenfor hvor moren nevner at datterens temperament har krevd kreativitet fra hennes side for å unngå et overvekt av «*vonde situasjoner*» mellom datteren og henne. Når moren tenker på hva dette har krevd, sier hun også at

jeg har måttet finne meg i en del i løpet av årene. Men hun kan ikke regne med at andre vil gjøre det. Det har hun ikke forstått. Hun lærer vel en dag, men jeg engster meg når hun er borte.

I utsagnet bringer moren sin bekymring fram. Hun vet om datterens sinne, og hun vet også at ikke alle vil reagere på det på samme måte som hun har gjort. Dette engster henne.

Svakheter ved barnet er noe mødrene dekker over når barnet er lite, men det er noe de må forholde seg til når det blir stort og skal inngå i relasjoner til andre. Vurderinger av noen handlinger barn utfører, endres med alderen. «*Når han var fem år og sint, skrek han. Det var ok nok, men nå når han kjefter, er det stygt. Han er tross alt 15 år.*» Senere i intervjuet vil denne

moren ta opp sine bekymringer i forhold til nettopp det, kjeftingen hans. «*Hvordan vil andre reagere på et utbrudd? Jeg engster meg en del ganger når han er borte, tenk om han kommer i en slåsskamp!*» Moren ser for seg vold som følge av sønnens sinte utbrudd, og det gir henne «*bekymringer og søvnløse netter,*» som hun selv sa. Men det er ikke bare temperamentsfulle barn som skaper bekymringer. Barn som blir oppfattet av mødrene som «*lette å lede*», «*for snille*», som «*ikke tør å hevde seg selv*», gir også mødrene engstelser. Da disse barna var små, beskyttet mødrene dem mot at andre «*bare bestemte over*» dem. I ungdomstiden kan ikke lenger mødrene innta denne rollen i samme grad, og de frykter for at sønnen eller datteren ikke «*klarer å stå imot presset*».

Mødrene begrunner sine bekymringer med at de faktisk ikke kan vite om sønnen eller datteren «*oppfører seg annerledes ute enn hjemme*». De opplever for eksempel å ha «*ingen garanti for at han er høflig og viser seg fra en veloppdragen side*», når det er barnets temperament som de definerer som problematisk, eller «*ingen garanti for at hun ikke ledes til å gjøre noe hun ikke vil*», når det er den type svakhet det er snakk om. Med det avdekkes at mødrene bekymrer seg fordi de har noen erfaringer med sider ved barnet som de mener kan skape vansker for barnet i andre sammenhenger. De bekymrer seg også fordi de har ingen foreløpige erfaringer som kan avkrefte de opprinnelige bekymringene. Videre begrunner noen mødre sine bekymringer med at de har et annet kjennskap til barnet enn det andre har, som i eksemplet nedenfor:

Jeg er mye mer redd for dem enn det faren er, og jeg bekymrer meg mer på forhånd enn det han gjør altså, rent generelt. Det skal mer til før han kommer på at han skal bekymre seg, mens jeg kommer veldig fort til det altså. Det er nok med at jeg kjenner dem på en annen måte enn det han gjør. Jeg synes det er en veldig stor kjønnsforskjell der i alle jeg kjenner i hvert fall. (*mor*)

Moren forteller om hvor lett hun blir bekymret når hun sammenligner seg med faren, men hvor like andre mødre hun er når hun sammenligner seg med andre mødre. Hun begrunner det med at hun «*kjenner barna på en annen måte*», noe jeg tolker som det kjennskapet som har blitt beskrevet ovenfor. Det er det intime kjennskapet som fører til bekymringer, kunnskap om barnets indre selv, om hvor såret det ville være om det ikke «*ville bli forstått*», eller om «*det ville bli misforstått*». I den konteksten kan mødrenes engstelser og bekymringer tolkes som uttrykk for kjærighet. De ønsker at det ikke skjer noe vondt med barnet, at sønnen eller datteren ikke skal møte ubehageligheter på grunn av hvem de er, eller på grunn av sin oppførsel.

Det ligger mye formaning i mødrenes kontakt med barna jo eldre de blir. Mødrene advarer dem mot farer ut ifra kjennskapet de har både om verden og om barnet. De kan se hva som kan gå galt i samspill med andre. De vet hvilke sosiale situasjoner som kan være vanskelige eller skape problemer for deres ungdom. Noen av dem beskriver for ungdommene hvordan festene kan være, og hvordan festene kan utvikle seg, for å forberede dem til det virkelige livet de vil møte utenfor hjemmet. For mødrene ønsker å spare sine barn for det de benevner som «*dårlige erfaringer*». Mødrenes oppfatning av hva kjærlighet er, innebærer å beskytte mot det som er vondt, men også en opplæring i å takle vanskelige situasjoner. Men «*det er ikke lett å overføre alt dette. I den alderen tror man jo ikke på det foreldrene sier. De må gjøre sine egne erfaringer*». Denne moren, i likhet med mange andre, vil gjerne beskytte barnet, men innser at det er umulig i en alder hvor barnet er ment å få egne erfaringer og å stille spørsmål ved foreldrenes kompetanse.

Engstelser og bekymringer tolkes svært sjelden som uttrykk for kjærlighet av omgivelsene, som oppfatter det som mas, manglende tillit eller irrasjonalitet. Mødrenes engstelser og bekymringer kolliderer med ungdommenes ideer om å bli autonom og fri, det vil si uavhengig av mor og far, særlig mor. De oppfattes som et hinder for ungdommenes rett til å løsrive seg, og kulturelle forestillinger om ungdom og ungdomstiden støtter opp om den oppfattelsen. Men kjærlighetens kulturelle praksis legger føringer på mor om å opprettholde en relasjon som ungdommens kulturelle praksis oppfordrer til å bryte eller til å endre. Med andre ord er moren satt til å opprettholde en relasjon som ungdommen er ment å komme seg ut av. Denne form for kjærlighet, som ble skattet da barnet var lite, blir oppfattet som en hindring eller feil når barnet blir ungdom. At engstelser og bekymringer svært ofte kan være godt begrunnet, hjelper lite, når mødrenes kjennskap til barnet blir undervurdert eller gitt liten verdi som god kulturell praksis for kjærlighet i ungdomstiden.

Jeg er ganske god til å skjønne hva det er som rir ungen, hvis du skjønner uttrykket. Hva det er som gjør at det skjer når det låser seg eller sånne ting. Men for tiden... i hvert fall utøvende... så er jeg veldig sånn tilkortkommen og uønsket. Det er uinteressant at jeg kan noe.
(mor)

Når kompetansen som mødrene har, ikke blir verdsatt, men er uønsket, gir den lite autoritet og anerkjennelse til den som eier den. Å fremheve et kjærlighetsuttrykk i form av et intimt kjennskap til barnet, har liten verdi i ungdomstiden. Den minner om en form for nærhet som blir meningsløs i en kontekst hvor autonomi skal fremheves. Den minner også om sårbarheten

som skapes innenfor intime relasjoner, for i et intimt kjennskap ligger det gjemt kunnskap om hverandre, både den som kan bli offentliggjort, og den som ikke ønskes offentliggjort. I det ligger kimen til makt hos partene involvert i denne type relasjon, i vårt tilfelle moren og ungdommen. Dette skal jeg drøfte senere i kapitlet og i neste kapittel. Men først vil jeg vise hvordan kjærlighet endres i ungdomstiden og hvordan mødrene og fedrene følger kjærlighetens krav om endring.

Kjærlighet under endring

Jeg vil begynne denne delen med å gjengi et utdrag fra en samtale med en mor. Hun prøver å sette ord på innholdet i den kjærlighet hun føler for sin sønn på seksten år. Ved å forfølge noen temaer vil man komme fram til at kontinuitet i relasjoner er viktig for de aller fleste mødrene. I den forbindelse vil grensesetting illustrere konflikter som kan oppstå mellom mødrenes forståelse av kjærlighet og samfunnets krav om grenser. Det vil også tydeliggjøre at relasjoner mellom mødre og ungdom ikke er gitte lenger i ungdomstiden, men at de er sårbare og under kontinuerlig forhandling. Til slutt vil jeg beskrive mødrenes forståelse av ungdomstiden som noe uforståelig for dem. I denne omgang er det bare mødrenes fortellinger som brukes. Hvordan noen fedre erfarer endringen i kjærligheten i ungdomstiden, kjærlighetens krav til handling, blir drøftet i neste del.

Å italesette kjærlighet i ungdomstiden

Når jeg sier kjærlighet mellom mor og ungdom, hva tenker du da?

Da tenker jeg på hengivenhet, respekt...Ja, altså først kjærlighet mellom foreldre og barn...hengivenhet, respekt, varme... og så er det nesten sånn som du ikke... sånn følelsesgreier som du ikke får på noe...altså det er ikke sammenlignbart... Jeg tror det bare er i foreldre-barn forhold at du kan ha de følelsene. Altså de er sånn overveldende, lammende, kjempeskummel... eller sånn redsel for at det skal skje dem noe... Det er veldig sånn overveldende, og det er vanskelig å ... det er veldig gjenkjennende da, men det er vanskelig å si akkurat hvordan det er... Men det har nok endret seg. Det går an å tenke seg sånn... hvis man tenker seg inn med småunger om det skulle bli skilsmisse... jeg ville ikke greidd meg på en måte en dag uten at ungene mine var hos meg. Altså jeg hadde ikke orket og sett at de kom med et sår som jeg ikke visste hvordan det hadde oppstått, fordi det kom for en dag siden hvor jeg ikke var der. Men sånn er det ikke lenger. Heldigvis. Man utvikler seg. Så det er jo veldig annerledes det... så nå er det mer.... Altså jeg vet ikke... jeg blir kjempestolt av ham, jeg synes han er så

flott, og så blir jeg så kjempeirritert på ham. Altså begge de greiene der. Men det blir mer sånn likeverdig, synes jeg. Altså jeg skjønner veldig godt at han er den han er, og det er ikke så veldig mye mer jeg kan gjøre med det, annet enn at jeg på en måte kan etablere et forhold som gjør at vi også har det all right. Samtidig så tror jeg nok at ungene dine blir du antagelig aldri kvitt, selv om de blir så gamle... jeg blir 80 og han blir 60 altså (ler litt). Så det er noe med at hvis noe skjer dem, så er det helt utenkelig og grusomt og... man vil heller at det skal skje seg selv en ulykke enn at det skulle hende barna dine noe. Og det forandrer seg ikke, synes jeg. Så man blir jo veldig sårbar når man får unger, tror jeg.

Moren forteller om en kjærlighet i utvikling. Hun henviser til to utviklingsløp: sønnens utviklingsløp og hennes eget, og kjærlighet veves inn i begge løpene. Hun henter tilbake elementer fra en kjærlighet hun kjente da de var små, som var preget av overveldelse, av noen undefinerbare følelser og engstelser for at noe skulle skje barna (hun har to sønner, en på seksten og en på ti år). Disse kan betegnes som de første tegn på kjærlighet til det barnet hun har fått. Ifølge henne forsvinner de ikke, men de endrer karakter etter hvert. Ved å leve seg inn i en hypotetisk situasjon med atskillelse klarer hun å få fram både det bestående og endringene i hennes kjærlighet for sønnen. Ønske om at det ikke skal skje barnet noe, består. Det er en forferdelig tanke for henne. Det skjedde noe med henne da hun fikk barn som hun ikke lenger kan kvitte seg meg. Hun fikk en type engstelse for et annet menneske som hun bærer meg seg hele livet. I den forbindelse kan det være relevant å minne om eksemplet med stefaren i forrige kapittel som hadde sitt eget liv kjærest, ikke barnets. Denne moren sier tydelig at hun heller ville at det skjer noe med henne enn med sønnen.

Men kjærligheten endres likevel og det i takt med hennes oppfattelse av sønnen. Da barna var små, kunne hun ikke ha tenkt seg å ikke være i nærheten, å ikke vite alt det som hadde skjedd med dem i hverdagen. Slik er det ikke lenger. Det er noe annet som vekker hennes kjærlighet for sønnen nå. Det er den han er blitt, som vekker den. Hun ser noe annet i ham enn et barn som trenger omsorg, og hun er stolt av ham. Stolthet over sønnen deler hun med noen andre mødre som forklarte at de ønsket å delta i undersøkelsen, fordi de var stolte over den sønnen eller datteren var blitt. Videre påpeker moren at hun ikke lenger behøver å ha samme form for forståelse som hun hadde før, hun kan behandle ham som likeverdig. Dette tillater et annet forhold som hun fremdeles prøver å finne en form på. Hun ønsker å ha et godt forhold til ham, noe jeg tolker ditt hen at hun ønsker en relasjon preget av den hengivenhet, varme og respekt som hun innledet med.

Å respektere og å bry seg om

At jeg tolker det dit hen, er fordi begrepene varme og respekt går igjen i mødrenes fortellinger. Mødrene påpeker at omsorg ikke er så viktig lenger, men at respekt for personligheten, meninger, «*den han har blitt*», er grunnleggende uttrykk for kjærlighet i ungdomstiden. På tross av vanskeligheter og problemer ser mødrene også barnet, som nå er et ferdig produkt, med et nytt blikk, og de gleder seg over det. De liker det de ser, og opplever stoltheten over sønnen eller datteren. De kjenner respekt for det mennesket sønnen eller datteren har blitt. Respekt som kulturell kategori er lite undersøkt i forholdet mellom foreldre og barn. Når mødrene bruker ordet respekt, mener de 'å ta hensyn til', å 'anerkjenne', og 'å ikke krenke'. «*Det handler om å ikke tråkke over en grense*» eller «*å bevare den andres integritet*». Med den forståelsen av respekt følger en praksis. Sønnen eller datteren blir behandlet på en slik måte at særegenheter ved dem blir ivaretatt, enten det er på grunn av karaktertrekk eller alder. Det innebærer en type særbehandling av en person fordi man har sett den andre, hvem han eller hun er, og hvordan man skal forholde seg til ham eller henne. Respekt inngår på denne måten i kjærlighetens kulturelle koder mellom foreldre og ungdom.

'Å fremdeles bry seg om hverandre', 'å være opptatt av hverandre', 'å ikke gi opp hverandre' er andre uttrykk som mødrene bruker for å fortelle om sin kjærlighet til barna. I uttrykkene ligger det for første gang implisitt en mulighet for brudd i relasjonen. De aller fleste mødre antyder at relasjonen mellom dem og ungdommene ikke er gitt lenger. De tydeliggjør relasjonenes sårbarhet. Det kan skje ting som gjør at relasjonen brister, at nærheten man hadde fram til da, blir borte. «*Jeg ble redd for om teppet nå var dratt ned for alltid, at det ikke var mulig å etablere noe kommunikasjon igjen. Ja, jeg ble ganske redd da.*» Mødrenes opptatthet av å ha kontakt med ungdommen er et gjennomgående tema. De kan ikke tenke seg å ikke ha en positiv relasjon til datteren eller sønnen. De ønsker kontinuitet i relasjonen. I ungdomstiden trues ofte kontinuiteten i relasjoner, og mødrene arbeider for å bevare den, selv om det kan føre til negative reaksjoner fra omgivelsene. Grensesetting kan i den sammenheng være en illustrasjon på hvordan mødrene håndterer kulturelle krav som fremstår som konfliktfulle i ungdomstiden.

Å sette grenser, å bevare kjærlighet

Grensesetting er en praksis under forhandling og forandring fra barndom til ungdom. Det vil bli utdypet nærmere i neste kapittel, men jeg trekker det fram her fordi det er et område som illustrerer dilemmaer mødrene møter i hverdagen når de skal praktisere kjærlighet. Når mødrene snakker om å sette grenser, omtaler de det som en plikt de er satt til å gjøre. «*Jeg må sette*

grensen, selv om jeg vet at det vil starte en krangel, og jeg liker det ikke. Det er en plikt, jeg må bare gjøre det, det forventes av meg.» Slik mødre oppfatter plikter, er en plikt noe som må gjøres, og som det sosialt forventes blir utført, enten mødre liker det eller ikke. Det er mange plikter som skjules i kjærlighet, eller som kommer fram som kulturelle kjærlighetsuttrykk, som for eksempel omsorg. Grensesetting får en mer tvetydig posisjon i den sammenheng, fordi forholdet mellom kjærlighet og grensesetting er mer komplisert enn forholdet mellom omsorg og kjærlighet når det gjelder ungdom. Grensesetting som en del av kjærlighet, i betydning omsorg, er en kulturell selvfølgelighet når barna er små, men ungdomstiden kaster lys over sider ved grensesetting slik som dens mulighet for å krenke. Jeg nevnte i forrige kapittel at kjærlighetsuttrykk må oppfattes og bekreftes som det av mottageren. Ifølge mødre er problemet med grensesetting at ungdommene definerer grensesetting som *«manglende tillit»*. Manglende tillit oppfattes kulturelt ikke som en del av kjærligheten. Det er ungdommens manglende forståelse av at mødre er glad i dem og ikke imot dem, som er en utfordring for mødre slik de forstår det, ikke grensesetting. *«I den alderen forstår man ikke at grensesetting er en del av kjærligheten.»* Problemet de blir stilt overfor er hvordan få sønnen eller datteren til å forstå og oppfatte at de fremdeles er glad i dem, også når de setter grenser.

Eksemplet mødre bruker oftest for å fortelle om dilemmaet de møter mellom kjærlighet og grensesetting, handler om konflikter de får i forbindelse med innetid: Når skal datteren eller sønnen komme hjem på kvelden, særlig i helgene? De fleste mødre har gitt opp *«å stå på sitt»*, det vil si å sette en grense når det gjelder klokkeslett for å være hjemme. Grunnen de gir for det er at de ikke vil miste kontakten med sønnen eller datteren. I eksemplet som følger, forteller en mor om sin redsel for tap av relasjon:

Jeg fortrekker at han kommer hjem klokka to enn at han ikke kommer hjem i det hele tatt fordi vi kranget sånn før han dro, om når han skulle være hjemme. Det er bestandig en kompis han kan overnatte hos. Jeg kan ikke tenke meg å ikke ha kontakt med ham. Jeg blir helt fra meg ved tanken. (mor)

I utsagnet kommer det fram at redselen for å miste sønnen styrer hva moren gjør. Det er bedre at han kommer sent, enn at han ikke kommer i det hele tatt. Ved det avdekker hun hvordan makt er en del av relasjonen. Sønnen har makten til å bryte relasjonen, og hun har makten til å bevare den. Man kan diskutere hvor mye makt moren egentlig har. For når hun handler ut fra en mulig tap av relasjon, kan det ikke tolkes som tegn på makt. Men ser man det denne moren gjør, i forhold til eksemplet hvor moren kutter båndet med

sønnen, tydeliggjøres maktens muligheter både hos sønnen og hos moren. Makt i ungdomstiden vil bli drøftet videre i kapittel 7. Det som er viktig når grensesetting tas opp nå, er å beskrive mødrenes handlemåter ut fra spenninger som oppstår ut ifra ulike kulturelle krav på morskjærlighet.

Når noen mødre ikke setter en grense i forhold til innetiden, er det en veloverveid handling de forteller om. De har vurdert konsekvenser av grensesetting. Det er på denne bakgrunn at de velger noe annet enn det som de oppfatter forventes av dem, og som de kaller for «*de andres forventninger*». Noen ganger henviser de direkte til hvem de andre er, «*skolen*», «*lærerne*», «*andre foreldre som ikke har barn i den alder eller barn i det hele tatt*». Disse mødre ser ikke bortvalg av grenser som et uttrykk for oppgitthet eller unndragelse, men som et tegn på kjærlighet. Å ikke ha kontakt med sønnen eller datteren, å ikke ha en god kommunikasjon blir oppfattet som verre, og indirekte som et brudd på kjærlighet fra deres side, enn at ungdommen kommer to timer senere enn det som anses som passende innetid for en sekstenåring. I et slikt perspektiv kan manglende grensesetting betraktes som en alternativ måte å håndtere kjærlighetskravene i forhold til en vrien ungdom på. Mødrene redefinerer sin plikt til å sette grenser på en måte som gjør at kjærligheten blir ivaretatt. Plikten til å elske overskygger plikten til å sette grenser når de ikke kan forenes.

De aller fleste foreldre snakker om grensesetting og regler som en del av omsorgen for småbarn, men ikke lenger som en del av kjærligheten overfor ungdom. I den alderen kan grensesetting lett bety en tapt relasjon som beskrevet ovenfor. Det er også bare én far som tydelig ser grensesetting og regler som et uttrykk for kjærlighet i ungdomstiden.

Det med kjærlighet mellom foreldre og ungdom er at vi setter regler fordi vi er glad i ham og passer på ham. At han ikke skal rote seg borti noe. Han skal ikke drive hvileløst rundt og ikke ha noen fast holdepunkt. (*far*)

For denne faren handler grenser om et fast holdepunkt, en beskyttelse, et avgrenset bevegelsesområde. Hans forståelse står i motsetning til andre fedre som legger merke til at sønnen eller datteren beveger seg utover en kjent ramme, en bevegelse som aktiviserer noe annet hos disse fedrene enn grensesetting, nemlig «*tillit*». Det som er interessant med det, er at disse fedrene møter ungdommene ved det ungdommene ønsker, tillit, mens svært få mødre anvender begrepet tillit i sin relasjon til datteren eller sønnen. Hvordan tolke dette? Det kan tenkes at mødrenes ansvar for barnet, med påfølgende skyld om noe skulle gå galt, hindrer mødrene i å utvikle eller gi tillit så tidlig i livet til sønnen eller datteren. Mødrene må kanskje erfare mer

at det går bra med barnet, før de kan uttrykke tillit. Det kan tenkes at mødrenes engstelser for barnet skyver til side tilliten de har til sønnen eller datteren, og at den blir lite tematisert av den grunn. Dette betyr ikke at mødre ikke har tillit til sine barn, men de «*kan godt se katastrofene, hva som kan skje,*» som en mor sa, uten å være «*sånn veldig hønemor*». Det faller dem lettere å snakke om engstelser enn om tillit. Det kan også tenkes at det er en sammenheng med det intime kjennskapet de har til barnet. I intimitetens kontekst får tillit en annen betydning. Tillit handler om å ikke utlevere til andre betroelser og kunnskap fått gjennom intimt kjennskap. Mødre forholder seg til dette innholdet i tillit i sin omgang med barnet. Spørsmål om tillit er et interessant fenomen, da det skaper en allianse mellom ungdom og fedre. Ungdommene ønsker seg tillit og oppfatter å få den i tydeligere grad av fedrene enn av mødre. Hva dette betyr når relasjoner utformes mellom mødre og ungdom, blir drøftet i siste delen i dette kapitlet.

Tegn på kontinuitet

Det er mange tegn på brudd og på dannelse av andre typer relasjoner i fortellingene mødre gir om ungdomstiden. Dette gir variasjoner og mangfold i fortellingene. Men det finnes en rød tråd i samtlige fortellinger, og det er mødrenes leting etter tegn på kontinuitet i relasjonen. Hvordan oppfatter mødre at brudd ikke har skjedd? Hva er de kulturelle kodene for kontinuitet i relasjoner mellom mødre og ungdom? Det ble nevnt tidligere i et eksempel at moren var glad for at sønnen «*ikke hadde dratt ned teppet for alltid*», det vil si at han begynte å prate med henne igjen etter noen dager. Å fortsatt prate sammen, hverdagspraten, er et uttrykk for kontinuitet. Ungdommene forteller mødre det som skjer på skolen, hva de gjør om dagen, hvor de skal om kvelden, «*trivielle, men viktige saker,*» som en mor uttrykte det. Hverdagsprat bekrefter at man fremdeles er en del av en relasjon ved at man gir informasjon om seg selv til hverandre, «*selv om det er begrenset for tiden det en får vite*».

Men det de aller fleste mødre oppfatter som tegnet for kontinuitet i relasjon, er det jeg vil kalle for 'kroppslig intimitet'. Jeg har nevnt tidligere i kapitlet at ungdomstiden er en periode hvor det settes grenser i forhold til andres innsyn på egen kroppslig nakenhet. Men det finnes andre former for kroppskontakt som har startet i barndommen, og som fortsetter langt inn i ungdomstiden. Klemmer, sengekos, ligge tett inntil hverandre på sofaen, være i foreldrenes seng er situasjoner som opprettholder kroppslig kontakt mellom foreldre og ungdom, og som mange mødre oppfatter som tegn på kontinuitet. De betrygger mødre om at relasjonen fremdeles består, at det

dype bruddet de frykter, ikke har skjedd. Kroppen oppfattes som et middel til forsoning i mange situasjoner, slik som i eksemplet nedenfor hvor moren forteller om konfliktfulle dager:

Forleden dag og foran alle, vi hadde besøk, så kom han og ga meg en stor smask mitt på kinnet og en stor klem. Jeg ble veldig rørt, for det er jo mye berg- og dalbaner om dagen. [mannens navn] og jeg, vi gjør jo sånt når vi har vært uvenner. Så jeg tok det som tegn at han la ned stridsøksen en stund.

Moren forteller om hvordan hun og sønnen ble venner igjen ved at han ga henne klem og kyss. Mange forteller om lignende episoder hvor kyss og klem blir brukt til å «*legge ned stridsøksen en stund*». Det gir mødrene bekreftelse på et ikke-brudd i relasjonen og på at man «*ikke helt er uvenner enda*». Kyss og klem er likevel kun en variant av kroppslig intimitet mødre henviser til i sine fortellinger. De refererer også til en annen form for intimitet, og den finner sted i foreldrenes seng.

Foreldrenes seng

I denne sengen er intimiteten stor, og dette åpner for betroelser som inngår i intime relasjoner. Sengekos er noe som ble beskrevet i historien om den lykkelige barndom. Det la et grunnlag for hvordan sengekos utvikler seg i ungdomstiden. Noen fortsetter å lese for sønnen eller datteren.

Han vil gjerne at jeg fortsetter å lese for ham noen dager i uken, selv om det blir mindre av det nå. Så ligger vi i vår seng under dyna, og jeg leser og klør ham på ryggen samtidig.

Men det er de få. De aller fleste bruker sengen som et forsoningsområde etter en krangel. Sengen blir i den sammenheng et sted hvor konflikter legges ned ved at man bekrefter for hverandre at man fremdeles er glad i hverandre. Sengen brukes også som et område for betroelser, som i dette eksemplet:

Og så kommer han halv tolv og setter seg ved sengekanten. Da skal han koseprate og det kan vare lenge. Men man må bare ta det som det er og høre på ham og på alt han vil si og lure på. For to dager siden kom han, men det ble ikke så mye prat for vi sovnet begge to. Han kom og skulle si natta til meg og sovna da i storsenga. Det var ikke sent, ti tror jeg. Men vi var nok slitne begge to. Så da [mannens navn] kom og la seg måtte han vekke ham og hjelpe ham i senga.

I likhet med denne morens fortelling er det mange mødre som forteller om sønnen eller datteren som kommer sent på kvelden i soverommet og setter seg ved sengekanten for å fortelle om det som har skjedd, eller spørre om noe. De beskriver disse stunder som «*rolige og fredelige*» og «*verdifulle*».

Stundene gjør at «*man bærer over*» med vanskeligheter og konflikter ved at de bekrefter relasjonen som noe annet enn vanskelig og stormfullt. Sengekos er med på å bevare og beskytte kjærlighet. I den lages det gode følelser slik som i eksemplet hvor en mor forteller hvordan ungdomsdatteren satte pris på at hele familien så på en video sammen i foreldrenes seng.

Noen ganger så er hele familien i sengen vår og ser på en film sammen, en video som vi leier. Det er virkelig stas det. Hun setter pris på det. Forleden dag sa hun: Det kan jo også være hyggelig i familien.

At kroppslig kontakt er viktig som tegn på kjærlighet langt inn i ungdomstiden, kommer tydelig fram av det neste eksemplet. Mor og datter har hatt det vanskelig i to år før datteren ble plassert på institusjon. I denne perioden trakk moren seg tilbake, særlig kroppslig, noe som ble oppfattet som avvising av datteren. Datteren oppfattet ikke lenger noe tegn på kjærlighet mellom henne og moren. Dette fikk moren vite av miljøarbeiderne på institusjonen. Moren måtte arbeide for å kunne få igjen kroppslig intimitet med datteren. Nå er denne kontakten gjenopprettet, og moren kjenner lettelse over det.

Ja, kjærlighet mellom Camilla og meg. Det er blitt bedre. Det klarer vi mer nå. Men det har vært en periode hvor...og det vet jeg at Camilla...for det har jeg fått tilbakemelding på, for hun har jo snakket med disse på barnevernet, dette med at vi ikke har gitt hverandre klemmer, for det gjorde vi veldig ofte før. Og det har vært på en måte, tror jeg, kanskje fra min side at jeg har...altså jeg har blitt lei meg og skuffet så mange ganger gjennom det siste året, kan du si, at det å ha noe sånn kroppskontakt, å kunne ta rundt Maria, at hun kom så nært innpå meg, det klarte jeg ikke lenger. Det låste seg helt, sånn at jeg følte at det klarer jeg ikke. Men etter hvert nå så har det blitt bedre. Inne på mitt soverom så har jeg dobbeltseng, så Camilla har da nå, noen kvelder, som hun tydeligvis sliter med å sove... og så sier hun: Kan ikke jeg få komme inn og legge ved siden av deg, for da sovner jeg så godt? Og da kommer hun, og da er det liksom... jeg sliter jo litt, for etter som hun sovner, så krabber hun tettere og tettere inntil meg, så hun ligger liksom som en liten unge helt inntil meg. Og det er godt nå altså, for nå føler jeg at det klarer jeg nå liksom. Og det er vel sånn vi bør liksom...det å kunne gi hverandre en klem oftere og si at vi er glade i hverandre og sånn, det er viktig. Men noen ganger så er det ikke så lett å få det til. Men samtidig så gir det også en veldig sånn vond følelse, fordi du føler at: Det er jo ungen min, jeg ønsker...så det er sånn... Nei det er ikke noe godt altså. Så det var veldig godt da jeg følte at nå klarer jeg det. (*mor*)

Denne mor fremstiller tydelig kroppslig kontakt som et kulturelt uttrykk for kjærlighet. Hun forteller om vanskeligheter hun har hatt med nettopp å bruke

kroppen som middel for å uttrykke kjærlighet. Men eksemplet sier noe utover sammenhengen mellom kropp og kjærlighet, det sier også noe om kjærlighet som forsvinner, som visner hen, for å bruke et uttrykk fra forrige kapittel. Kjærlighet som forsvinner eller kan forsvinne, er et tema som ikke er til stede under småbarnsårene, men som blir tematisert flere ganger under ungdomsperioden. Innledningshistorien om et forhold som tok slutt, var et eksempel på dette, fortellingen ovenfor er et annet. Mødrenes engstelser for «*at teppet blir dratt ned for alltid*», er en annen variant av det samme fenomenet. At kjærlighet mellom mor og barn tar slutt, bryter med forestillingen om kjærlighet som utholder alt eller tåler alt, og som mødre skal personifisere. I flere eksempler kom det fram at både mødre og ungdommene har mulighet til å avslutte relasjonen de har seg imellom, om ikke psykologisk, så i hvert fall fysisk eller ved at man avviser hverandre på en eller annen måte.

Den utbrente kjærlighet

I noen mødres fortellinger uttrykkes det at veien fra å ikke føle kjærlighet for barnet til å bli oppfattet som eller oppfatte seg selv som en dårlig mor er kort. Mødre oppfatter i hovedsak at de må passe på at kjærlighetsbåndet mellom barnet og dem, mellom barnet og familien, ikke brytes. De aller fleste mødre ser det som sitt ansvar å opprettholde båndet. I ansvaret ligger det en forestilling om ordentlige mødre som utholder alt, og som ikke avviser barna. De holder kontakt uansett eller på tross av. Mødrene som ikke «*orker mer*», blir skyldige i å ikke ha strukket til. Ikke alle mødre avviser barna tydelig slik som moren i innledningseksemplet, men mange forteller om hvor slitne de er, eller om hvor mye oppgaven som mor har krevd av dem eller «*fortært*» dem, som en mor sa.

I fjor var jeg sykemeldt i 5 måneder. Det var akkurat som alt innvendig sløkna altså. Jeg orket ikke mer. Jeg måtte ha en pause. Jeg var helt utslitt. Hvis du greier å ikke bry deg, så går ting mye bedre, men hvis du bryr deg og du er redd når ting ikke fungerer...hvis hun kommer en halvtime for sent eller kanskje en time og du ikke vet ting og sånn, så blir jeg veldig sliten og veldig sånn...ja... Og så blir jeg fryktelig glad når jeg ser at alt er i orden og alt sånt. Men jeg bruker mye ressurser på å engste meg. Men jeg beskyldte meg selv for å ikke strekke til...Det er mye jeg ikke tåler, alt hun klager på plutselig, som om ingenting var bra nok eller aldri har vært det. Alt er min skyld, alt som ikke er som hun vil, det er min skyld. Jeg ga opp og livet døde. Det var sårt. Jeg går i terapi for å komme over det. (*mor*)

Det kan være lett å tro at det ligger et vanskelig forhold mellom mor og datter til grunn for utsagnet. Men det gjør det ikke. Det er ikke en uttalelse

fra en mor som har en datter på institusjon. Men moren har følt presset om å være en god mor og forventninger knyttet til det. Hun har lagt alt til rette for en god oppvekst, og datteren er likevel ikke fornøyd. Det blir for mye for moren. Det ligger mye refleksjoner omkring akkurat dette i de fleste fortellinger, om hvordan en oppvekst som man skulle tro ville gi lykkelige ungdom, ikke førte fram. Mange mødre tematiserer ungdommenes misnøye og surhet, på tross av at de som mødre oppfatter å ha oppfylt rollen som den gode mor. Noen mødre tar det sterkt innover seg som moren ovenfor, andre trekker seg bort fra det og mener at det er ikke deres problem, men ungdommenes problem. De fleste mødre opplever likevel det de blir utsatt for verbalt av døtrene eller sønnene, som vanskelig.

Det er en utfordring å være mor i våre dager. Mentalt altså. Man kan bli helt oppradd for ...alle utbrudd og det han sier til meg. Mer maktesløs, synes jeg, enn når de er mindre. For det nytter ikke å argumentere en gang. Det blir bare bråk. Jeg prøver liksom å si til meg selv: Må huske på at det ikke er lett å være 16 år. Men jeg vet ikke noen ganger, jeg lurar på om jeg tåler for mye eller forstår for mye. En litt annen tone hadde ikke vært å forakte.(mor)

I det utsagnet beskriver moren sider ved relasjoner hun har med sin sønn. Sønnen «*braker munn*», som hun også sier et annet sted i intervjuet. Når dette skjer, «*får hun tanker*». Hun forstår ikke helt hva sønnens utbrudd og ordbruk er et uttrykk for. Å forklare det med alderen strekker ikke til. Hun vet heller ikke hvordan hun bør handle i situasjonen, om hun bør reagere eller fortsette med «*å tåle og forstå*». Moren uttrykker utfordringer mange mødre beskriver. Det er noe de ikke forstår helt, og som på en måte gjør dem handlingslammet og sliter dem ut.

Noen ganger når kvelden kommer, så er jeg fullstendig utmattet altså. Jeg bare går og legger meg og håper at jeg får sove...bare sove fra alt sammen og håpe at det blir bedre i morgen. Føler meg dønn mislykket, helt pumpa og føler at jeg har prøvd alle utveier og gjort mitt beste, og allikevel så er alt bare negativt og håpløst, og jeg er en drittkjerring. Da står det for meg som en idyll den tiden vi hadde bare ett barn, et lite barn, og det var sol hele tiden og vi var unge og friske og glade og opplagt og...ja. (mor)

Denne moren beskriver en lignende situasjon som moren ovenfor. Hun gjør alt som er i hennes makt, for å lage gode følelser, til å gjøre det bra, men det hjelper ikke. «*Alt er negativt og håpløst*», og hun oppfattes som en «*drittkjerring*». Det hun forteller om, er at det skjer noe uforståelig under ungdomstiden. Sett i lys av det som ble forventet av mødre under barn-

dommen, og som de selv mener å ha innfridd, sett i lys av hvordan de også nå utøver morsrollen i tråd med kulturelle forventninger om forståelse og overbærenhet, blir utformingen av ungdomstiden en gåte. Det er noe som ikke stemmer. Motstanden og negativiteten som mødrene blir møtt med av sønnen eller datteren, er for kraftig i forhold til utgangspunktet.

Ved å utøve moderskap i tråd med gjeldende kulturelle koder hadde mødrene forventet at opposisjonen mot dem hadde vært mindre. «*Jeg forstår tross alt mer enn det min mor gjorde. Det ser ikke ut til å ha hjulpet det grann.*» Forutsetninger for en annen utforming av ungdomstiden har vært til stede uten at ungdomstiden er blitt til den tiden mødrene hadde tenkt. Det ungdommene sier til mødrene sine om hvordan de er, stemmer ikke med mødrenes selvoppfattelse og med hvordan de har lagt verden til rette for barnet. Mødrene kan til en viss grad forstå dette misforholdet kognitivt ved å henvise til ungdomstiden og dens kjennetegn, men følelsesmessig er det vanskelig å godta. Det ligger et gap mellom hvordan mødrene opplever at de har vært som mødre, og hvordan deres barn har hatt det, og måten ungdomstiden forløper seg på. Dette kommer enda tydeligere fram i fortellinger hvor ungdommene blir plassert på institusjon.

Først fighter du med ungen din, og så skjønner du hvorfor ungen din plutselig har begynt å snakke stygt og oppføre seg sånn og sånn, og så tror du nesten ikke på det at hun som hadde alle forutsetningene...at hun velger den veien. Bare det er tungt nok å bære. For vi snakker ikke om noe avvist barn altså. Vi snakker om et virkelig elsket barn på alle måter. (*mor*)

Moren beskriver perioden før hun forsto at datteren ruset seg. De hadde en god del konflikter i en periode som hun ikke forsto. «*Hvorfor var det slik? spurte jeg meg mange ganger.*» Så fikk de vite grunnen til problemene: Datteren misbrukte narkotika. Men moren har vanskeligheter med å forstå hvorfor datteren valgte den veien hun gjorde. Før dette utsagnet fortalte moren om alle de gangene hun hadde sittet og prøvd å finne ut av hvorfor det hadde gått denne veien, hva galt hun hadde gjort, om hun ikke hadde elsket datteren nok, om datteren ikke hadde forstått det. «*Spørsmålene bare raste gjennom holdet.*» Noe hun fremstiller tydelig, er at det var ingenting i veien med hennes kjærlighet for datteren. Temaet ble til dels drøftet i forrige kapittel under historien om ungdom-som-produkt.

Noen foreldre oppfatter det å få et barn plassert på institusjon som en livskrise. Det beskriver en far når han forteller om hvordan

vi bare satt der, kona og jeg, og måtte tenke hele livet på nytt igjen, helt siden vi fikk ham, og fram til nå. Vi hadde jo sett tegn på problemer,

men vi trodde jo at det var ungdomstiden. Vi kranglet i mange dager med hverandre og beskyldte oss selv for å ha vært naive og for godtroende. Men hvem er ikke godtroende når det gjelder sine egne barn? (*far*)

Sorg, fortvilelse, sinne er følelser som om og om igjen dukker opp under samtalene med de aller fleste foreldre, uavhengig av hvor ungdommen bor. De fremstilles som uunngåelige av foreldrene og som en del av livet med en ungdom i huset.

Kjærlighetens følgesvenner: angst, sinne, fortvilelse og sorg

Slik foreldrene fremstiller ungdomstiden, er tiden ikke bare en tid hvor det skjer mye med sønnen eller datteren. Det er også en tid som utfordrer dem som mor og far, og som vekker sterke følelser hos dem. Sterke følelser er temaet for denne delen. Jeg vil drøfte hva sterke følelser får mødre og fedre til å gjøre, og hvordan de setter seg i kroppen. Jeg vil først bruke noen utsagn fra familier som ikke har barn på institusjon, for så å bruke fortellinger fra familier med en sønn eller datter som er plassert. Grunnen til det er at innenfor disse familiene er følelsene sterkest. Det viser tydelig hvordan sorg, fortvilelse og sinne knyttes til kjærlighet for barnet og hvordan disse følelsene får mødre og fedre til å handle.

Kjærlighetens vonde følelser

I de aller fleste studier om følelser kategoriseres angst, sinne, fortvilelse og sorg som noe annet enn kjærlighet. Sorg, for eksempel, betraktes som en melankolsk følelse. Melankolske følelser er de som oppstår når ønskede og forventede relasjoner er fraværende. Man føler sorg over tap eller fravær av noe ønskelig. Sinne kategoriseres oftest som en fiendtlig følelse (Guerrero & Andersen 2000). I forrige kapittel nevnte jeg også at Overing og Passes mente at angst, sinne og sorg brøt relasjoner ned, mens kjærlighet bygde dem opp (Overing & Passes 2000). I det som følger, utfordrer jeg dette, og velger å se sorg, sinne og fortvilelse som en del av det jeg vil benevne som et kjærlighetskompleks. Med det mener jeg at disse følelsene oppstår på bakgrunn av den kjærligheten som ble investert i dette barnet. Følelsene er uttrykk for kjærlighet, selv om de uttrykker noe annet enn det man vanligvis forbinder med kjærlighet. De er kjærlighetens vonde følelser i motsetning til kjærlighetens gode følelser. De er vonde å kjenne på, og de skaper vonde handlinger som mange foreldre angrer etterpå. Det blir drøftet senere i

kapitlet. Det jeg vil beskrive nå, er situasjoner hvor kjærlighetens vonde følelser utløses eller vekkes. Det første eksemplet er fra en mor som forteller om skolearbeidet:

Det har vært veldig mye bråk og veldig mye kjefting og mye smelling her hjemme fordi han gikk ned i karakterer fra 9. til 10. Han og jeg spesielt var veldig mye uvenner. Og så fikk han karakter til jul, og så hadde han nedsatt i orden, tror jeg det var. Og da eksploderte det liksom. Jeg var så sint at jeg var helt...Og det var en voldsom oppvask. Det var grining og...jeg grein, Pål grein og jeg hylte og skrek og var helt gærn. Det var så dramatisk. (*mor*)

Denne moren beskriver hva som skjedde mellom henne og sønnen da han fikk nedsatt karakter i orden til jul. Hun ble helt «*gærn*». Dette kom ikke uventet, for tidligere i intervjuet fortalte hun hvordan hun og sønnen kranglet en del på grunn av skolearbeidet. Hun gjentar det også i utsagnet ovenfor. Moren er ikke alene om å fortelle hvordan skolearbeidet «*forpester forholdet,*» som hun også sier. I de aller fleste fortellinger finner man skolearbeidet som et område som utløser sterke følelser. Sønnenes eller døtrenes forhold til lekser og skolen fremstår som en kilde til mange konflikter som utløser sinne som i eksemplet ovenfor, men også fortvilelse som i eksemplet nedenfor:

Hun er veldig skarp, og derfor er det så til de grader slitsomt at hun ikke gjør noe, at hun ikke gjør lekser og prøver litt. Jeg blir så fortvilet at jeg orker ikke en gang å snakke om det med henne liksom, fordi det er snakket sånn ut, og hun vet hva jeg synes. Men jeg blir altså så fortvilet, ja. (*mor*)

I dette eksemplet beskriver moren hvordan hun har gitt opp å snakke med datteren om skolearbeidet. «*Det er snakket ut.*» Det eneste hun kan gjøre, er å være fortvilet over at datterens «*ressurser går tapt*». Det finnes et mønster i fortellinger over situasjoner som utløser sterke følelser. Det er situasjoner som har med barnas fremtid å gjøre, slik som skolen. Mødrene oppfatter skolen som nøkkelen til en god eller dårlig fremtid. De aller fleste mødre påpeker skolen som noe barna må få til for å klare seg senere i livet. De har integrert skolens viktige funksjon i samfunnet, og de ser det som sitt ansvar å få sønnen eller datteren til å lykkes på skolen.³⁸ De blir derfor bekymret når ungdommene ikke tar skolen alvorlig nok. Samtlige mødre mente at om det var noe de skulle kunne gjøre om igjen når det gjelder oppdragelse eller tiden

³⁸ Hvordan mødrene har fått ansvaret for leksearbeid, har jeg redegjort for i Hennem (1999c).

de har hatt med sine barn, var det å følge bedre med på skolearbeidet og skolen generelt.

Det jeg går og er redd for nå, det er liksom at han ikke skal komme inn på det han har tenkt. Det vil være fælt altså. Jeg burde ha fulgt bedre med. Men det er etterpåklokskap. Det er ikke alt man kan gjøre om igjen, men det er i hvert fall et råd man kan gi til småbarnsforeldre: Følg med på skolen. (mor)

Igjen påpeker moren viktigheten av å følge barnets skolegang. Det ligger så mange valg i livet som knyttes til hvor bra barnet gjør det på skolen. Moren nevner for eksempel at valg av videregående skole er avhengig av god skolegang. Hun bekymrer seg for om han har gjort det bra nok fram til nå for å kunne få plass på den skolen han ønsker seg. «*Jeg vil jo ham det beste.*» Med det mener hun at hun ønsker seg en plass for ham på den videregående skolen han velger, men hun tviler sterkt på at han får det. «*Innsatsen har vært for dårlig, og jeg har ikke fulgt nok opp.*» Kjærligheten til sønnen setter krav til moren om å hjelpe sønnen til å realisere seg selv, i dette tilfellet ved å få plass ved den videregående skolen han ønsker seg. Moren bebreider seg selv for at hun ikke har tatt ansvaret for det fullt ut ved å ikke ha fulgt opp godt nok. Men selv om skolen er overrepresentert som situasjon som utløser sterke følelsesmessige situasjoner, beskriver noen mødre andre situasjoner som «*får [dem] til å gå av skaflet*». Noen situasjoner er mer lik skolesituasjonen, slik som leggetid som ikke overholdes dag etter dag, og som ifølge mange mødre ødelegger for «*humøret og arbeidsinnsats*». Andre blir mer sporadiske hendelser slik som når en datter ikke kommer hjem til avtalt tid.

Tidligere i kapitlet har jeg drøftet mødrenes engstelser for sine barn som en side ved kjærlighet. Det er engstelser som følger av det å ha blitt mor. Det går an å leve med dem, det ødelegger ikke livskvaliteten. Det er engstelser basert på kjennskap til barnet og kunnskap om verden. Det er engstelser som fører til beskyttelse av barnet. I fortellinger med en sønn eller datter på institusjon er det angst eller frykt for, ikke engstelser, som bringes fram som en side ved kjærlighet. Foreldrene er redde for eller frykter for at noen kommer og forteller at sønnen eller datteren er død, de er redde for at barnet er med på ran eller andre alvorlige kriminelle handlinger. En far forteller at «*det er sånn at vi klarer ikke å slappe av og sitte og ha det allright. Det er hele tiden sånn: Hvor er han nå?*». En mor uttrykker det på denne måten: «*Det var liksom en periode når telefonen ringte at liksom vi skvatt til. Har det hendt noe liksom?*». Mødre forklarer atferden med at de har «*fått nerver*», eller med at «*nervene er tynnslette*».

Tidligere i kapitlet har jeg også drøftet hvordan mødre ble slitne, noen ganger utbrent av kjærlighet. Kjærlighetens krav blir så store at mødrene ikke orker mer. På denne måten er de også en del av kjærlighetens vonde følelser, selv om det ikke kan henvises til noen spesielle situasjoner. Hvordan sorg er eller blir en del av hverdagen for mange av disse foreldrene, blir tydeliggjort i senere eksempler i kapitlet.

Kjærlighetens overskridende kraft

Sinne, fortvilelse og sorg blir tematisert i alle intervjuer, men med forskjellig styrke. I intervjuer foretatt med foreldre som har en sønn eller datter plassert på institusjon, uttrykkes kjærlighetens vonde følelser på en tydeligere og mer kraftfull måte enn i de andre intervjuene. Disse følelsene fremstilles som lite neddempet. For på tross av all kjærligheten som ble gitt, ble sønnen eller datteren «*en ungdom som ingen vil ha eller ønsker seg,*» som en far uttrykte det. «*Det er en mareritt som ble virkelig.*» Og ved hjelp av følelser som sorg sinne og fortvilelse forteller foreldrene, fedrene i hovedsak, om handlinger som de trodde de selv aldri ville gjøre. Det er en historie om overskridelse som ligger gjemt i fortellingene hvor sønnen eller datteren er plassert på institusjon, både følelsesmessig og handlingsmessig. Den italesettes i hovedsak av fedrene. Her kommer et eksempel om en far som forteller om for ham ukjente erfaringer.

Ja, jeg fikk liksom følelsen av hvordan...ja, man flytter grensene for seg selv og på følelser og på alt mulig, og så kommer man til et punkt hvor man aldri har vært før, og man vet at bortenfor det vet man ikke hva er. Og det er første gang i mitt liv jeg har opplevd det. Hvis det går over den terskelen der, så kanskje blir du gal...Jeg tror ingen har skjønt hva angst er, hvis de ikke har hatt barn eller ungdommer som har så store problemer som Emilie har. ...Ja, det er vanskelig å sette ord på. (*far*)

Han forteller videre i intervjuet:

Man gjør ting man ellers ikke ville ha gjort. Jeg fór opp og lette etter henne om natten, kveldene, sent på kvelden ...ut i bilen...Dundret på dører og ringte på ringeapparater og fikk folk til å slippe meg inn og lagde et helvete der oppe. Jeg er sikker på at et par ganger så vekte jeg hele blokken med 150 leiligheter. Jeg ringte på alle ringeapparatene, slo på dører og...jeg virkelig laget et sabla styr der oppe. Og jeg klarte å ta Emilie på fersken, altså finne henne der oppe og sånn. For jeg tenkte: lage så mye bråk i det miljøet som mulig, det er effektivt, det er på en måte den sikreste måten å ...for disse folkene vil ha fred til å holde på med det de sjøl holder på med. Jeg ville ha min datter tilbake. Hun var 15 år da. (*far*)

I begge utsagnene forteller denne faren om nye erfaringer som kom i kjølvannet av datterens rusmisbruk. I det første utsagnet er det erfaringer med angst han refererer til. I det andre er det handlinger som blir presentert. I begge utsagene er det grensene for hva han oppfatter han ellers føler eller gjør, som forskyves. Han bruker begrepet galskap for å uttrykke det grense-sprengende han har erfart, det vil si at det er noe bortenfor det normale. Han visste ikke at han selv var i stand til å komme så nær galskap som han kom. Eksemplet kaster lys over hvordan noen situasjoner hvor «*det gjaldt liv og død for et elsket barn*», får fram skjulte sider ved kjærlighet mellom foreldre og barn. Det var en presset og alvorlig situasjon som fikk denne faren til å kjenne på hva kjærligheten til datteren gjorde med ham. Mange mødre forteller om overskridelser, men uavhengig av situasjoner. Det å ha barn handler for dem om overskridelser.

Det å være mor får følelsene dine til å tippe ut på alle kanter. Altså på ytterlighetene. Det er ingen som kan gjøre meg så eitrende forbanna. Ingen ting. Og som kan gjøre meg så glad og så lykkelig og så varm om hjertet og så redd og så på gråten...så tynn i nervene. Så det er veldig spesielt altså. (*mor*)

Moren beskriver hvordan barna hennes får hennes følelser «*til å tippe*», det vil si til å ikke holde seg innenfor det hun oppfatter som normalt. Barna gir en styrke til hennes følelser som ikke var der tidligere. Andre forteller om styrke til å være utholdende, til å klare mer enn det man i utgangspunktet trodde at man var i stand til. «*Det å være mor, det er å aldri gi opp det. Man må bare stå på så lenge man...hele tida. Man får krefter innenfra som man kanskje ikke trodde man hadde*».

Men at kvinner overskrider noe når de blir mødre, virker «*naturlig*» på den måten at det er slik det kulturelt ønskes og forventes at kvinner snakker om det å være mor. Mødrenes overskridelser drukner i det naturlige, i de kulturelle forventninger til det å være mor, og blir usynlige. At det er grense-sprengende å bli foreldre, blir tydeligere når det er mennene som forteller om det. Særlig fedre som har ungdom med problemer, tydeliggjør denne siden. De opplever at de gjør handlinger som bryter med fremstillingen av hva det er å være mann, som for eksempel å si nei til en godt betalt jobb for å kunne ta seg av en sønn som er i ferd med å utvikle rusproblemer som i dette eksemplet:

Jeg fikk tilbud om en godt betalt stilling, men jeg måtte si nei. Jobben var meget interessant, men på grunn av situasjonen primært med Morten, avsto jeg tilbudet. Det var ikke lett, for den jobben jeg har nå,

er dårlig betalt og lite interessant. Jeg har nedprioritert mitt eget voksenliv og prioritert opp dette... jeg mener Morten. (*far*)

Eksemplet er interessant ved at faren så tydelig forteller om skillet han opplever mellom voksenlivet og faderskapet. Å ta seg av sønnen betrakter han ikke som en del av å være voksen mann. Det er arbeid som er en del av voksenlivet, ikke omsorg. Når han likevel gjør det, er det fordi han selv «vil det beste for sønnen. Jeg er for glad i ham for å se ham gå til helvete». I møte med en mulig død vekkes kjærligheten og får noen fedre til å overskride sine handlinger, og overskride hverdagen og kulturelle forventninger de kan ha. I neste eksempel er det en far som reduserer arbeidstiden for å kunne være mer til stede i den daglige omsorgen for sønnen.

Det første året jeg bestemte meg for å gripe inn, så fikk jeg ham på skolen nesten hver dag. Det betydde at jeg måtte vekke ham fra to til ti ganger og løpe opp og ned, og det var et forferdelig mas. Og jeg måtte kjøre ham på skolen hver dag, for ellers så kom han ikke på skolen. Så mesteparten av det skoleåret så var han tilstede på skolen. Men jeg måtte være hjemme da han kom hjem fra skolen, som oftest hentet jeg ham for å være sikker på at han ikke dro et sted. Jeg har brukt mye tid på det. Jeg måtte bli sykemeldt 50 % for å klare det til å begynne med. Nå har jeg redusert arbeidstiden til 75 %. (*far*)

Eksemplet vil også bli brukt i en annen sammenheng, nemlig når jeg drøfter grensesetting i neste kapittel. I denne omgang brukes det for å vise hvordan faren ser på sine handlinger som noe utenom det vanlige, utenom normalen. «Om noen hadde fortalt meg tidligere at jeg noen gang ville ha gjort dette, hadde jeg ledd av dem.» Det var utenkelig for ham å redusere arbeidstiden og ha omsorg for sønnen. Sønnens vanskeligheter presset ham til å endre mening og til å handle deretter. Det begge fedre forteller om, er det mødrene betegner som 'forsakelser'. De må gi avkall på noe for å ta seg av barnet.

Fedrenes heltedåd, mødrenes nederlag

Fedrene i datamaterialet som erfarer at de har måttet prioritere barnet framfor noe annet, legger mye vekt på hva det har kostet dem. Det er en interessant prosess som utspiller seg når fedrene ser seg nødt til å ha mer omsorg for sønnen eller datteren enn det de er vant til, og som de oppfatter som vanlig. Fedre i datamaterialet knytter ikke sin identitet som mann til omsorg for barn, men til forsørgelse. Når de blir tvunget til å legge vekt på omsorg og ikke på forsørgelse, settes det i gang et arbeid for å bevare identiteten eller endre den til noe positivt. En måte dette gjøres på er ved å fremheve «*prisen*», «*forsakelsen*». De gir avkall på noe som er stort, et godt betalt

arbeid for eksempel. En annen måte er å fremheve noen handlinger fremfor andre, slik som faren som fortalte om hvordan han løp over hele blokken for å få tak i datteren. I denne type handlinger fremstiller de seg selv som aktive, mens mødrene ofte blir fremstilt som passive. På den måten gjenspeiler de også kjønnsstereotyper.

Jeg satt mye oppe om kveldene og ventet på ham. Kunne sitte til ett og to og...ja sitte helt til morgenen. Og det bestemte jeg meg for tidlig, at jeg går ikke og legger meg før han var hjemme. Så det visste han. Og så kunne han ringe, ringe sent, langt etter at vanlige folk hadde lagt seg: Kan du komme og hente meg? Da gjorde jeg det. Andre ganger kjørte jeg rundt og lette etter ham. Moren var hjemme...noen måtte være hjemme i tilfelle. (far)

I utsagnet legger faren vekt på handlingene han utfører. Til og med hans venting på kvelden blir aktiv i hans fremstilling. Faren forklarer at han venter «for å holde kontakt». «Han skal vite at jeg bryr meg.» Når relasjonen med sønnen eller datteren trues, mobiliseres det noe hos en del fedre. De handler for å bevare relasjonen, ikke for å sette grenser. For eksemplet ovenfor med farens venting og henting kan også tolkes som grensesetting, for det er en måte mange foreldre setter grenser på. Men i dette tilfellet er det kjærlighetens krav om å vise sønnen at man bryr seg som begrunner handlingene.

I prosessen med å bevare identitet legger andre fedre vekt på hvor vanskelig hele situasjonen er. «Det er så tøft. Det er noe med balansen i familien, og det er ett familiemedlem som tar all plassen, alle kreftene, all kjærligheten og alt, det er tøffe tak det. Det er ikke noe for pyser.» Denne faren legger vekt på hvor tøff en må være for å håndtere situasjonen de er i. Det stiller store krav til foreldreskap når sønnen eller datteren misbruker narkotika. «All energi går bort et sted, og likevel må man klare jobb, og samlivet, og en unge til.» Hverdagen fortsetter på tross av store vanskeligheter med datteren eller sønnen. I den settingen er det ikke noe rart at de aller fleste fedre i samme situasjoner opplever at «det er ikke noe for pyser». Implisitt ligger det et heltebilde i fremstillingene disse fedrene gir av seg selv. Dette bildet er interessant for det står som en kontrast eller som en motsetning i forhold til det bildet som mødrene i samme situasjon tegner av seg selv. Disse mødrene uttrykker å oppleve sitt livs nederlag.

Jeg føler en stor sorg at det skjedde med denne fantastiske ungen min. Jeg har vært veldig, veldig, veldig lei meg, og jeg har følt at jeg har mistet barnet mitt, og jeg har hatt skyldfølelse selvfølgelig, som jeg føler at jeg har klart å legge fra meg etter mye om og men. Og så denne fortvilelsen...ja fortvilelsen over at ingenting hjalp. Jeg fikk så mye

sorg. Sorgen ja... jeg har sittet her og bladd i fotoalbumer natt etter natt etter natt. Hva gjorde jeg...når ble jeg stygg, når sviktet jeg henne. Det...ja. Det sjokket å finne ut at etter å ha jobbet med unger i 20 år, så svikter du din egen unge. Denne følelsen ...Det er uutholdelig. (mor)

I dette eksemplet uttrykker moren en dyp sorg over at datteren er rusmisbrukende. Morens utsagn forteller om morens søk etter en forklaring. Fotoalbumer ga ingen svar. I dem ligger det bare bilder av «*en smilende og lykkelig jente*». Selv om moren snakker om at skyldfølelsen har avtatt, beskriver utsagnet hvordan hun prøver å finne ut om hva ved henne som mor som gjorde at datteren «*valgte den veien hun gjorde*». Når ble hun ikke lenger oppfattet som snill og god mor, men som «*stygg*»? Når sviktet hun? Spørsmål hun stiller, viser hvor mye moren har integrert den kulturelle forståelsen av barnets problemer som årsak i mor–barn forholdet. Dette er i tråd med det som er å finne i fortellinger med mødre i samme situasjon. Fortellinger handler til dels om å finne forklaringer på det uforståelige som har skjedd i ungdomstiden. Fra da av trer selvransakelse og selvanklagelse fram som en del av kjærligheten for barnet.

Disse ting som har skjedd med Cathrine, så har jeg tenkt at hva er det som er feil? Er det jeg som har gjort noe gærnt som jeg ikke vet om? Hvorfor blir det sånn? Men jeg har ikke klart å finne ut av det. Så jeg har lurt på veldig, uten at jeg har funnet noe mer ut av det. Jeg skulle gjerne be om unnskyldning for å ikke ha vært den moren jeg burde ha vært. Men jeg har aldri hørt noe. (mor)

Moren finner ikke svar på datternes rusmisbruk. Hun har gransket seg selv uten resultater. Hun vet ikke hva hun har gjort galt som mor. Utsagnet er et uttrykk for morens konflikter i forhold til en allmenn oppfatning, som også støttes av den vitenskapelige diskurs, om at barnets rusproblemer er å finne i foreldrenes, særlig mødrenes, henholdsvis dårlig foreldreskap og moderskap. Hun selv opplever å ha gjort det som skulle til for å bli oppfattet som en god mor. Dette har hun fått bekreftet ved at ingen har fortalt henne, eller kunnet fortelle henne, hva hun gjorde eller har gjort, som var galt.

Kjærlighetens vonde handlinger

Når mødre og fedre forteller om sorg og fortvilelse, om den dype kjærligheten for sønnen eller datteren, om livet som må reddes, bringer de også fram vonde handlinger. Disse kan beskrives som handlinger som mødre og fedre angrer å ha gjort, handlinger som bryter noen etiske koder for hva foreldre anser som god oppførsel og godt samspill. Selv om handlingene kan ha vært hensiktsmessig i situasjonen og skapt av den, oppfattes de på etterhånd som

vonde og som uttrykk for en fortvilt situasjon. Foreldrene forsvarer dem ikke, men «*skammer seg over dem*». En mor forteller:

Holdningene dine blir satt sånn på prøve, og da er det ikke lett å være anstendig, ordentlig menneske. Det synes jeg var verst på en måte. Ja, verst var det jo ikke, men sånn vanskelig å forholde seg til. Når du på en måte blir så provosert og du begynner å gjøre stygge ting med ungen som man aldri hadde tenkt man skulle gjøre. Vi gikk til og med så langt at vi låste skoene til Emilie inn i skapet. Vi tok klærne hennes og låste dem inne. Altså det er ikke holdbart. Det går ikke an å leve med at du begynner å oppføre deg sånn... Men du blir så fortvilet. Når du møter så voldsomme ting, da er det faktisk ikke lett å være et anstendig menneske. Så mange ganger som vi snakket om at vi skulle dra opp og bare drepe han typen, virkelig gå og gjøre noe for ungen vår. Altså det er ikke lett i sånne situasjoner å være anstendig. Jeg har hatt så lyst til å be disse folkene [fra hjelpeapparatet] om å reise til helvete eller gå og se seg selv i speilet, eller spørre dem om de ikke har lært noe av de bøkene de har i hyllen sin. Og det blir også på en måte sånn...for du har en del holdninger og meninger og sånn og sånn og sånn, og så havner du opp i en sånn situasjon. (*mor*)

Denne moren får fram hva som følger av fortvilelse og sinne. Ifølge henne ble både faren og hun selv uanstendige. De brøt noen normer for hvordan man oppfører seg mot hverandre. De følte seg så presset i den situasjonen de var i, de ønsket så inderlig å redde datteren fra rusmisbruk at de handlet mot sin egen samvittighet. De låste klær og sko i skapet slik at datteren ikke kunne komme seg ut. De fikk også tanker som stred mot deres samvittighet. De ønsket å drepe kjæresten, bare for å redde datteren fra ham. Hun forteller om hvor sinte hun og faren ble av at ingenting hjalp, og de rettet sitt sinne mot hjelpeapparatet og mot datterens kjæreste. I etterkant sier hun at både hun og faren har handlet på en måte som «*har virket nedbrytende*» for dem. De har gjort handlinger som de har angret etterpå. De gikk ikke så langt som til å iverksette dem, men de tenkte dem. Av mange foreldre oppfattes dette som like ille, slik som i dette eksemplet:

Det var i begynnelsen da hun begynte å være så mye ute. Hun hadde kommet hjem full og...ja. Og så hadde hun vært borte en natt uten å si fra, og så kom hun hjem dagen etter og var full. Og så var jeg da veldig sint, og vi hadde da en skikkelig krangel, hvor jeg da virkelig...jeg sto og tenkte at nå slår jeg. For da var jeg helt sånn...jeg var så sint og fortvilet at... Men jeg gjorde det ikke da, jeg klarte å la være, og hvor Camilla står liksom bare sånn og ser på meg og sier: Ja, bare slå du, bare slå, for det er vel det du vil, ikke sant? Det var dramatisk. Jeg gikk på rommet og gråt. Jeg orket ikke mer. Jeg hatet meg selv for å komme dit hvor jeg ønsket å slå henne. (*mor*)

Før moren forteller om hvor sint hun ble, fortalte hun først om hvor redd hun hadde vært da datteren uteble denne natten hun nå refererer til. I utsagnet kommer hun med sinne og fortvilelse og hva hun ønsket å gjøre i situasjonen: slå datteren. Da datteren oppfattet morens ønske om å slå, ble det for mye for moren. Hun kom seg ut av situasjon og gikk på soverommet og gråt. Hun opplevde som en forferdelse at hun kom dit at hun hadde lyst til å slå. Både det forrige eksemplet og dette kaster lys over hvordan noen situasjoner presser fram sider ved mødre og fedre som skremmer dem. De bryter både normer og det bildet de har av seg selv om mor og far, slik som følgende eksempel tydeliggjør:

Hun sa noe til moren som var så sårende at moren begynte å gråte. Jeg ble faktisk sint på alt sammen og fortvilet og jeg skjøv henne ut av stuedøren og hun kom inn igjen full av raseri fordi jeg hadde dyttet henne ut. Hun skulle ta moren, sa hun. Og jeg måtte gå i et slåsskamp med henne og legge henne på gulvet, og i det jeg gjør det, kom jeg borti øredobben hennes og hun begynte å blø. Vi fikk et sjokk alle sammen. Når man begynner å gjøre slikt i familien, da er man ille ute. Jeg visste at vi hadde tapt. Vi måtte finne oss i at hun dro denne kvelden til den fordømte narkokjæresten. Som mor og far kan man ikke holde på sånn.
(far)

Hendelsen faren beskriver, er dramatisk. Utgangspunktet denne kvelden han refererer til, var at de skulle hindre datteren i å dra til byen og til kjæresten. Datteren utløser en konflikt ved å si noe sårende til moren. Ifølge ham ble han sint og «hadde fått nok». Han dytter datteren ut av stuen, men hun kommer tilbake for «å ta mor». Han måtte stoppe datteren fysisk og gikk i en slåsskamp med datteren for å beskytte mor. I det ser man i fortellingen en gjenskapelse av kjønnsstereotyper, med mor som passiv og far som aktiv. Mens han legger datteren på gulvet, «henger han seg fast i øredobben og rev øreflippen av,» ifølge datteren. De «fikk et sjokk alle sammen», særlig moren og faren. Handlingsoverskridelsen ble et varsel. I utgangspunktet skulle datteren «holdes hjemme uansett hva det ville koste denne kvelden» for mor og far. Det vil si at det lå kjærlighet bak handlingen med å holde datteren hjemme. Men så utvikler det seg til noe annet, til trusler mot moren og vold mellom datteren og faren. Vold blir til negasjon av den opprinnelige kjærlighetshandlingen. Det forrige eksemplet om moren som ønsker å slå, er også et uttrykk for det. Voldshandlinger vekker foreldrene opp til en virkelighet de helst ikke ønsker å definere slik de opplever at de må, nemlig at de har tapt kampen mot narkotika eller andre former for rus. Erkjennelsen truer relasjonen til sønnen eller datteren.

Fedrenes nederlag

For fedrene er denne oppdagelsen et stort nederlag. Fedrene har kommet på banen i sønnens eller datterens liv forholdsvis sent. I hovedsak er det moren eller innkalling fra offentlige instanser som fikk ham til å se at han må ta en annen type ansvar i oppdragelsen enn det han har hatt fram til nå. Dette er ofte begynnelsen på involveringen, og det ligger store forventninger i den. Det forventes at fedrene skal redde et barn fra en utvikling som defineres som skjev. Indirekte blir fedrene bedt om å rette på mødrenes feil, dårlig eller manglende oppdragelse. Som beskrevet ovenfor påtar noen fedre seg dette oppdraget fullt ut og tror at de vil få det til. Alle støtter opp under det, men i mange situasjoner kan det være svært begrenset hva fedrene kan utrette. For de gjør ikke noe annet enn det mødrene har gjort så langt: De finner måter å bevare relasjonen til sønnen eller datteren på. Når mulighet for brudd øker, blir de like handlingslammet som mødrene, det vil si at de blir 'passive'. «*Jeg satt og ventet, akkurat som hun [moren] hadde gjort tidligere.*» Hva kan gjøres med en ungdom som ikke vil ha en relasjon på de premissene som legges fram av mor og far? De ovenfor beskrevne situasjonene er situasjoner ladet med makt, hvor makt utspilles mellom mor, far, og en sønn eller datter. Makt skal jeg drøfte i kapittel 7. Men det er betimelig å spørre seg om de kulturelle repertoarene voksne tyr til når de skal være foreldre, er for begrensede eller uegnede til å møte ungdommenes kulturelle praksis i dagens samfunn.

Foreldrenes kjærlighet: møte med det levde liv

I motsetning til kjærlighet under barndommen som belyses gjennom tre kulturelle historier, kan kjærlighet under ungdomstiden ikke ty til noen tydelige historier om kjærlighet. Jeg har vist at en av grunnene til det er at kjærligheten i ungdomstiden bygger på barndommens historier. Det ligger en antagelse om kjærlighetens kontinuitet i bruken av disse historiene. En annen grunn kan være at endringer kan være vanskelige å integrere inn i en historie. Hensikten med endringer er nettopp å være i bevegelse. Men det som er blitt drøftet så langt, er at det finnes noen elementer som kan danne en historie om kjærlighet i ungdomstiden. Det ene er blikket for ungdommen og dens kulturelle praksis. Det andre er utviklingen og dens følgesvenner: bruddet med det gamle og det uforståelige ved det nye som oppstår. Det tredje er de sterke følelser som har kjærlighet til et barn som opphav.

I alle de tre punktene kan det virke som om det er mødrenes kjærlighet som har vært fokus for analyse, ikke fedrenes. Dette kan tolkes på mange måter. En tolkning kan være at det er flere mødre som har blitt intervjuet, og

datamaterialet og påfølgende analyse preges av det. Men det er ikke en god nok forklaring. Fedrenes intervjuer har blitt brukt flittig når det har vært mulig, både for å vise fedrenes ståsted og for å belyse mødrenes. En, etter min mening, bedre forklaring er at det ligger implisitt i fortellingene en selvfølghet: I våre kulturelle koder er det mødre som er bærere av den type kjærlighet som menes å være rett for barna. Mødrene utgjør en tydelig referanseramme i den sammenheng. Derfor kommer også mødre i forgrunnen i en analyse av kjærlighet mellom foreldre og barn. De synliggjør kjærlighetens kjønn.

Historien om ungdomstiden er en historie om hva som skjer med denne kjærligheten og med agenten for den. Det er en historie om kjærlighetens tragedie, eller for å hente tilbake uttrykket som Miller brukte, morskjærlighet er en form for tragisk praksis. Da barnet var lite ble mor utsatt for et veldig press om å være til stede og tilgjengelig 24 timer i døgnet, *«en oppgave som er nok i seg selv og mer enn de fleste kan make»*. I ungdomstiden blir mødre som har innfridd kravene om kjærlighet under barndommen, utsatt for det omvendte press, det vil si om å trå til siden, om å komme i bakgrunnen. Dette betyr ikke at hennes kjærlighet ikke er viktig eller nødvendig lenger, men at den endrer posisjonen i forhold til en kulturell verdi som rangeres høyere enn kjærlighetens relasjonelle oppgave eller kjærlighetens krav om gjensidighet, nemlig autonomi og uavhengighet. I denne perioden må kjærlighetens krav om relasjon underkommuniseres og skjules.

Historien om kjærlighetens tragedie fremstiller kjærlighetens møte med det levde livet. Innenfor historien strever mødre, og fedre, etter å gi eller uttrykke kjærlighet ut ifra de materielle og kulturelle forutsetninger de lever under, ut ifra de evner de har, ut ifra hva de oppfatter at sønnen eller datteren trenger, og ut ifra hvem de oppfatter at sønnen eller datteren er. Hvordan kjærligheten har blitt oppfattet av ungdommene som både mottager og deltager i kjærlighetsrelasjonen vil bli drøftet i det som følger. Sagt med andre ord er det kjærlighetens praksiser som har nedfelt seg i barna som nå er ungdommer, som blir tematisert i denne delen. Det blir gjort ved å se på hvordan ungdommene uttrykker seg om kjærligheten mellom dem og foreldrene i stilene. Til slutt vil jeg ta opp en allianse som ser ut til å utvikle seg i ungdomstiden, den mellom ungdommene og fedrene. Å forstå alliansen er et viktig ledd i å forstå mødrenes manglende legitimitet i autoritetsutøvelse, som er ett av temaene som drøftes i neste kapittel.

Kort om stilene: Jeg og mine foreldre

Som nevnt tidligere hadde stilene følgende overskrift: *Jeg og mine foreldre*. Ungdommene var muntlig blitt informert om at jeg var opptatt av å få kunnskap om kjærlighet og makt innenfor familien, og at det var ønskelig med beskrivelser av situasjoner hvor mor, far og de selv var involvert. Stilene oppfattes som et mer ferdig produkt enn intervjuene. De er ungdommenes fortellinger om seg selv som barn og ungdom i en familie. De aller fleste ungdommene har fulgt en sjanger da de skrev stilen, noe som gir stilene en logisk struktur. De innleder, utdyper og avslutter stilen. Noen stiler er på over sju sider, andre er på knappe to sider. Det er ikke sjanger som er relevant for avhandlingen, men temaene som er å finne i stilene, og hva disse sier om relasjoner mellom foreldre og ungdom. I det som følger, vil jeg oppsummere kort innholdet i stilene.

Alle ungdommene skrev at de ble «*behandlet mer voksent nå*». Med det mener de at de får lov til å gjøre flere ting alene enn tidligere, og at de kan bestemme mer over seg selv. De mener også at de er «*godt behandlet*» av foreldrene sine. Når det er nevnt, tyr ungdommene til historien om 'storm and stress' eller løsrivelse for å beskrive forholdet mellom dem selv og foreldrene. «*Det er liksom mer hat enn kjærlighet om dagen for å si det sånn.*» Fra dette punktet skriver de ikke lenger om foreldrene, men de skiller mellom mor og far. I denne historien beskrives faren som «*venn*» eller «*kompis*» som forstår, og som de har et godt forhold til. Moren beskrives som det motsatte av venn eller kompis, det vil si som en som ikke forstår, og som en som «*maser*». Morens mas beskrives fyldig. Hun maser i hovedsak om skolearbeid og husarbeid. Hoveddelen av stilene handler også om beskrivelser av konflikter og krangler de har med mor. Til slutt står det noen få linjer, mange ganger bare en linje, om kjærlighet mellom dem og foreldrene. Jentene skrev litt mer om kjærlighet enn guttene.

Erfaringer med foreldrenes kjærlighet

Hvordan beskriver ungdommene kjærligheten de har fått av mor og far? Hvilke sider ved kjærligheten får de fram når de skal fortelle om den? Det finnes variasjoner over temaet. Noen jenter tyr til historiene om kjærlighet under barndommen for å fortelle om kjærligheten mellom dem og foreldrene sine.

Jeg har fått nok kjærlighet, det kan du være sikker på. Den første gangen jeg lå i mammas armer, kunne jeg føle en slik trygghet. Jeg visste allerede da at jeg hadde en fin framtid foran meg. Når jeg var mindre fikk jeg alltid sitte på fanget til mamma eller pappa, og høre på

boken de leste for meg. Før jeg gikk og la meg fikk jeg alltid en kos av hver av dem. Før de gikk ut av døren fra rommet mitt sa de alltid «sov godt og godnatta». Det ble til en vane for meg, og det følte veldig godt når de tok rundt meg hver kveld før jeg la meg. De har alltid rost meg for fine ting jeg har gjort/greid, og det har vært veldig opp-backende.

(jente)

I utdraget forteller denne jenten om kjærlighet mellom henne og foreldrene. Hun bruker historien om den lykkelige barndom for å italesette den, med kroppskontakt, forskjellige former for kos, og oppbacking som elementer. Hun fremstiller mor og far som like aktive i å formidle kjærlighet og sier seg fornøyd med foreldrenes kjærlighet. Man kan spørre om hvorfor hun bruker historien om den lykkelige barndom for å uttrykke kjærlighet. Det kan tenkes at det heller ikke finnes noen annen måte for ungdom å fremstille kjærlighet på enn den som historien om den lykkelige barndom gir dem. De kan være et uttrykk for at kjærlighet i barndommen er kulturelt så grunnleggende at dens uttrykk får en lang, nesten evig varighet. I neste utdrag kombinerer en jente historien om den lykkelige barndom med det hun gjør nå for å fortelle om kjærligheten mellom henne og foreldrene.

Hvordan vi viser at vi er glade i hverandre. Jeg vet ikke helt om vi gjør det om dagen. Foreldrene mine er ikke så flinke til sånt kjærlighet. Jeg viser ikke så ofte at jeg er glad i dem heller. Kjøper ting til dem noen ganger. For eksempel en muffins til mamma når jeg har vært i byen. En rar måte å vise det på kanskje. Men bedre å gjøre noe enn ingenting...Jo, forresten. Pappa snakker noen ganger om hva vi gjorde når jeg var liten. Vi gikk i skogen og dro for å bade. Dette gjorde vi egentlig før, så det er en gammel måte å vise at man er glad i hverandre. Etter at jeg ble eldre, ble det slutt med det, og det blir vel ingenting lenger.

(jente)

Denne jenten uttrykker tydelig hvor vanskelig det er å finne uttrykk for kjærlighet i ungdomstiden. Man kjøper noe til hverandre, presanger til jul og bursdagen, som andre også forteller om i sine stiler. Når det finnes så lite mulighet ifølge henne til å uttrykke kjærlighet i ungdomstiden, er gaver som kjærlighetsuttrykk «*bedre enn ingenting*». Når det er sagt, husker hun plutselig farens fortellinger om hva de gjorde da hun var liten, med tur i skogen og bading. Det oppfatter hun som uttrykk for kjærlighet. De gjorde noe sammen, og foreldrene gjorde noe for å glede henne – gikk på tur og badet – handlinger som kan plasseres i historien om den lykkelige barndom. Men den tiden er over, ifølge henne. Hva som nå er uttrykk for kjærlighet, er vanskelig å definere.

I lys av en moralsk debatt hvor foreldre anklages for å kjøpe kjærlighet eller kjøpe seg fri fra ungdommene, er det interessant at de aller fleste ungdommene forteller at å gi gaver eller penger ses på som tegn på kjærlighet i ungdomstiden. Å få en merkebukse man ønsker seg, tolkes av ungdommene som et kjærlighetsuttrykk fra foreldrenes side. Noen få nevner i tillegg at man gir klem til hverandre. Generelt er det likevel en veldig taus og ordfattig kjærlighet som presenteres i de aller fleste stilene. Den kan oppsummeres med et uttrykk som de fleste av guttene har brukt: «*Den er bare der.*»

Uttrykket 'den er bare der' kan tolkes på to måter. Det kan være en bekreftelse på at mødre og fedre har fått barnet til å føle seg elsket og dermed har innfridd et av kulturens krav til godt foreldreskap. Det kan også tolkes som vanskeligheter med å sette kjærligheten i tale eller å synliggjøre den i ungdomstiden. Kjærligheten vises ikke under ungdomstiden, men den består av en kunnskap om den og erfaring med den som er opparbeidet gjennom årene.

Vi viser ikke at vi er glad i hverandre, men vi vet selvfølgelig det. (*gutt*)

Vi gjør ingenting for å vise at vi er glad i hverandre, men vi vet det. (*gutt*)

Det er ikke noe spesielt vi gjør, men vi vet jo det. (*jente*)

Vi pleier ikke å fortelle til hverandre at vi er glad i hverandre. Vi bare vet det. (*jente*)

I utsagnene bekrefter ungdommene at de vet om foreldrenes kjærlighet for dem. Den utgjør en taus kunnskap i deres liv.

Kjønne kjærlighetsuttrykk

Ungdommene som beskriver mer av hva kjærlighet mellom foreldre og dem består av, gjør det ved å skille mellom mor og far. De viser til at mødrenes og fedrenes måter å vise kjærlighet på er forskjellig, og at de oppfatter det som et uttrykk for kjønnsforskjeller. Særlig gutter påpeker kjønnsforskjeller. Det kan tenkes at jentene uttrykker kjønnsforskjeller ved å utelate å snakke om faren, og på den måten viser de at kjærlighet er noen «*jentegreier*», som en skrev. Det er variasjoner i kjærlighetsuttrykk som beskrives. Noen ungdom forteller også hvordan de formidler kjærlighet.

Når det gjelder hvordan vi viser vi er glad i hverandre, kommer det an på om det er mor eller far. Muttern gir morskjærlighet som for eksempel kyss. Fattern er det mer sånn at et klapp på skulderen og det er gutten sin det, i korte øyeblikk. (*gutt*)

I dette eksemplet gir far oppmuntring, mens mor gir «*morskjærlighet*» med bl.a. kyss som et element. Måten sønnen skriver om morskjærlighet på, tyder på at han oppfatter morskjærlighet som mer omfattende og vedvarende enn farskjærlighet som formidles i korte øyeblikk. I neste eksempel kommer forskjellen mellom den kontinuerlige morskjærligheten og den diskontinuerlige farskjærligheten tydeligere fram.

Vi har forskjellige måter å uttrykke hva vi føler for hverandre. Moren min sier stadig vekk at hun er glad i meg, det er morskjærlighet. Mens faren min sier heller ifra når det er noe han ikke er fornøyd med. Jeg viser at jeg er glad i foreldrene mine, ved å vise interesse for hva de har å si. De forstår at det er min måte å vise følelser på. (*gutt*)

Sønnen påpeker morens varige kjærighet. Hun påminner sønnen om at hun er glad i ham. Farens kjærighetsformidling er situasjonsbetinget. Han sier ifra når det er noe han er misfornøyd med, implisitt innimellom eller noen ganger. At sønnen oppfatter farens misnøye som kjærighetsuttrykk, må sannsynligvis tolkes som at sønnen oppfatter det som at faren bryr seg. For i andre tilfeller kan farens misnøye være et uttrykk for noe annet enn kjærighet, for misnøye lager ikke gode følelser. Sønnen beskriver også hvordan han formidler kjærighet ved å posisjonere seg selv i en relasjon: Han viser interesse for hva foreldrene sier. Han er en del av kjærlige relasjoner, han har en plass i dem. I de to neste eksemplene er det også kjønnsforskjeller som utgjør budskapet om kjærighet.

Jeg viser at jeg er glad i foreldrene mine ved å kalle mor og far med kjælenavn. Moren min viser sin kjærighet til meg helt vanlig, som en mor gjør. Faren min og jeg, vi er gutter og viser det på guttevis: Vi lekeslåss noen ganger. (*gutt*)

Det er veldig lite følelser i familien min. Ingen sier at de er glad i hverandre, unntatt søsteren min. Hun sier det for alle sammen. Hun har lært det av min mor. (*gutt*)

Kjønn blir brukt som forklaring for variasjoner i måter kjærighet kommer til uttrykk på. Mødre og fedre gir kjærighet forskjellige uttrykk. Mor gir kyss, og mor sier at hun er glad i barna sine. Far klapper på skulderen og lekeslåss. Morens kjærighet representerer kontinuitet og fremstilles som uavhengig av situasjoner, mens farens kjærighet representerer diskontinuitet og oppfattes som situasjonsavhengig. Samtidig brukes kjærighetens kulturelle uttrykk for å bekrefte kjønn og de kulturelle forventninger knyttet til hvert kjønn. De forteller at en kvinne er en kvinne og en god mor, når hun gjør det kjærigheten forventer av henne, det vil si innfrir de kulturelle forventningene som

er knyttet til hennes kjønn, og at en mann er en mann og en god far, når han innfrir kulturelle forventninger knyttet til hans kjønn. Til og med når ungdommen oppfatter en viss likhet i måten mor og far uttrykker kjærlighet på, kommer behovet for å skape en kjønnforskjell fram slik i det eksemplet:

Familien min er veldig flink til å vise at vi er glade i hverandre. Vi forteller veldig ofte hvor glad vi er i hverandre, med klemmer og kjærtegn. Hvis vi krangler med hverandre før vi legger oss, får ingen av oss sove, og det ender alltid med at vi kommer gråtende inn og sier unnskyld. Sånn er vi alle tre, men pappa gråter naturligvis ikke så mye som mamma og meg. (*jente*)

Naturligvis gråter ikke denne faren så mye som moren og datteren. Datteren beskriver først noen felles kjærlighetskoder i familien som deles av mor, far og henne. Så avslutter hun med at «*naturligvis*» er far likevel noe annet enn mor og datter. Hun tydeliggjør kjønnets kulturelle behov for forskjell.

Far og kjærlighet: noen vanskeligheter

Tidligere i kapitlet tok jeg flere ganger opp det vanskelige forholdet mellom mødrenes kjærlighet og noen av dens uttrykk i form av bekymringer, kontroll osv. Disse er handlinger som mødre begrunner med kjærlighet eller oppfatter som en del av kjærlighet, men som ungdommene skiller fra kjærlighet. Dette gjenspeiles i stilene ved at ungdommene er misfornøyd med mødrenes mas og engstelser for eksempel, men fornøyd med morskjærlighet. «*Den er der*», og på en måte er den til de grader der, at den tas for gitt og at ungdommene har vanskeligheter med å italesette den slik noen eksempler ovenfor viste. Interessant er det derfor at noen ungdommer i stilene sine problematiserer forholdet til faren når det gjelder kjærlighet. I noen av disse stilene oppfattes ikke farens kjærlighet som gitt. Dette gjør ungdommene usikre.

Moren min og jeg, vi sier rett ut til hverandre at vi er glad i hverandre. Med faren min, er det litt vanskeligere det, å vise at vi er glad i hverandre. Så vi sier ingenting. Og derfor vet jeg ikke så mye heller om hvordan han er glad i meg. (*gutt*)

Jeg og mamma, vi sier at vi er glad i hverandre. Men med pappa er det ikke sånn, og jeg vet ikke helt hva vi gjør. Han skal være så tøff liksom. Jeg forstår meg ikke så mye på ham. (*gutt*)

Begge gutter forteller om et ryddig kjærlighetsforhold til mor. Mødrene forteller dem at de er glad i dem, og det er gjensidig. Sønnene har ikke oppfattet fedrenes måte å formidle kjærlighet til dem på. Det virker som om disse fedrene ikke har fulgt eller innfridd de kulturelle uttrykkene for hvordan kjærlighet skal formidles. Det skaper usikkerhet i relasjonen som

kommer til uttrykk i manglende forståelse av faren eller vansker med å kunne å tolke ham. Men det er ikke bare fedrenes utydelighet i kjærlighet som skaper vanskeligheter for ungdommene. Noen jenter fremstiller også faren som en som demper kjærlighetsutfoldelse i hjemmet, slik som i dette eksemplet:

Vi hjemme viser kjærlighet ved å klemme og kysse hverandre. Jeg og mamma driver mest. Jeg sover i samme seng som henne når det er mulig, når pappa er borte. Når pappa er ute og sånn, sitter vi hjemme og koser oss. Det er noe av det beste jeg vet. En gang jobbet pappa en måned borte hjemmefra og det var bare kos mellom mamma og meg. Det var en herlig tid. Når han er hjemme, er det annerledes. Han skal bestemme så mye liksom, og kosen blir borte. *(jente)*

Denne jenta beskriver kjærlighetens vilkår når far er til stede og når han er borte. Kjærlighet mellom henne og moren blomstrer når han ikke er til stede. Utsagnet kan tolkes som om datteren konkurrerer med faren om moren. Men ser man bort fra det, kaster eksemplet lys over hvor altomfattende morskjærligheten tenkes å være. Datteren oppfatter det slik at moren er til for henne. I dette perspektivet er faren en person som kommer imellom den nære relasjonen datteren opplever å ha med mor: Han forstyrrer. Mange jenter forteller om et slikt nært forhold til mor, og det er dette forholdet de bruker for å fortelle om kjærlighet mellom dem og foreldrene. Disse jentene går i detaljer i hva de erfarer som kjærlighet. Ingen gutter har gjort noe tilsvarende.

Vi viser at vi er glad i hverandre på måten vi snakker på og tuller på. Mamma, som jeg er så glad i, pleier å fortelle tabber og kjærlighets-historier til meg, fra da hun var på samme alder som meg. Jeg synes at det å kunne fortelle hverandre ting, er en måte å vise kjærlighet på. *(jente)*

Hvordan vi viser at vi er glad i hverandre? Mamma pleier å si det til meg. Ellers skriver pappa og mamma det på bursdagskort og sånt. Vi spiser også alltid middag sammen. Og under middagen forteller vi gjerne hva som vi har opplevd i løpet av dagen. Det handler om at vi bryr oss om hverandre. Særlig mamma bryr seg. Jeg har også en liten kanin som jeg er glad i, og som mamma passer på. Hun liker den ikke, for den ødelegger en del i huset, men fordi hun er glad i meg og hun vil ha meg lykkelig, så finner hun seg i å ha denne kaninen. *(jente)*

Jentene forteller om sider ved kjærlighet som kan gjenkjennes fra noen drøftelser tidligere i kapitlet. I det første eksemplet over forteller datteren om en nærhet med mor som åpner for fortrolighet. Moren deler egne erfaringer med datteren. De deler liv eller det indre selv med hverandre, for igjen å

bruke Jamiesons uttrykk, og de bygger intimitet som en del av relasjonen. Det oppfatter datteren som uttrykk for kjærlighet. I det andre eksemplet beskriver datteren kjærlighetsuttrykk i hverdagen som tar form av fellesmiddag og utveksling av dagens små og store hendelser. «*Det handler om at vi bryr oss om hverandre.*» Andre kjærlighetsuttrykk hun nevner, er feiring av bursdag og at moren sier hun er glad i henne. Disse uttrykkene er i tråd med det som er nevnt i andre eksempler. Men så utdyper hun morens kjærlighet og beskriver den som en kjærlighet som strekker seg langt for å møte datteren som hun er glad i, en kjærlighet som overskrider sine egne grenser. Moren liker ikke kaninen, men finner seg i å ha den på grunn av kjærligheten til datteren. Datterens ve og vel går foran morens ve og vel. Ved å gjengi det på denne måten viser datteren at hun har forstått hva morskjærlighet handler om: Barnas interesse, barnas liv går foran morens. I morskjærlighet er datteren viktig og i sentrum. I så måte har både hun og moren oppfattet sin posisjon i kjærlighetshistorien mellom mor og barn og innfridd historiens krav.

Allianse mellom fedre og ungdom

I det ungdommene skrev om kjærlighet, ga de moren en stor plass. Moren gjøres om til kjærlighet, hun personifiserer den. I så måte er det samsvar mellom det mødrene selv forteller om hvordan de er som mødre, og det ungdommene formidler. Mødrene er tilstedeværende hele døgnet, og de skaper kontinuitet og varighet i relasjoner. Deres handlinger formidler kontakt, og som en jente sa, «*det å holde kontakt er viktig når man er glad i hverandre*». Men det er kun når man retter fokuset på dette temaet, at mødrene kommer i et godt lys. Ved at ungdommene skaper et skille mellom kjærlighet og noen av mødrenes handlinger, tildeler de også mødrene en annen plass i stilene og intervjuene.

Det er en lite ettertraktet plass som gis mødrene. De levnes ingen ære. De får skyld for all elendighet som skjer. Det er noe galt med mødrene i ungdomstiden, de oppfører seg ikke som ungdommene forventer. I hovedsak går anklagene ut på at mødrene vil opprettholde kontakt og en form for intimitet, mens sønnene og døtrene vil ut av relasjoner basert på barndommens premisser og ut av intimiteten. Vi har sett tidligere at også mødrene formidlet endringer og konflikter i relasjoner under intervjuene. Det er samsvar mellom ungdommenes og mødrenes fortellinger, selv om det ikke er samsvar i forståelsen.

Det som er interessant, er at mødrene ikke oppfører seg slik som fedrene ønsker at de skal oppføre seg. De bryter med fedrenes kulturelle for-

ventninger om dem. På den måten skapes det en allianse mellom ungdommene og fedrene i synet på mor under ungdomstiden. I store trekk går det ut på at ungdom og fedre er enige om at mødrene ikke forstår noe, det vil si at de forstår ikke at «*ungen er jo stor nå*». Det omvendte spørsmålet at fedre og ungdom ikke forstår moren og hva hun er satt til å gjøre – å holde kontakt på tross av alt, å løse ungdommen gjennom skolen, å lære ungdommen å ha omsorg for seg, å lære ungdommen hverdagens trivialiteter – blir ikke stilt engang. Dette vil også bli tatt opp fra en annen synsvinkel i neste kapittel, når plikter i hjemmet blir drøftet.

Hvordan kommer alliansen mellom fedre og sønnene eller døtrene fram i datamaterialet? Både i stilene og i intervjuene konstruerer ungdommene foreldrene som motpoler i et trekantdrama. På denne måten tegnes det konturer av en allianse mellom dem og fedrene. I eksemplet som følger, får vi først en beskrivelse av moren og faren som en sønn gir. Deretter vil jeg komme med et utsagn fra faren om moren.

Moren min er en typisk mor. Er engstelig hele tiden. Hele tiden skal sørge for at man har det best mulig og...ja, det er en typisk mor altså, men hun skjønner ikke så mye. Så...ja. Hun irriterer meg og maser. Så blir jeg gærnt til slutt. Maser om rydding, skolearbeid, innetid. Nei, hun forstår ikke så mye. Pappa er veldig snill, ja veldig snill. Blir aldri sur egentlig. Vi snakker ordentlig om ting, han og jeg. Vi krangler ikke.
(gutt)

Sønnen beskriver moren som «*en typisk mor*». Hun gjør det han har oppfattet mødre gjør. Hun passer på at han har det bra, noe som kan tolkes som at hun er omsorgsfull. Men utover det å gi omsorg «*skjønner hun ikke så mye*». Ifølge ham «*maser*» hun og han oppfatter mas som tegn på manglende forståelse fra morens side. Implisitt ligger det at moren ikke forstår 'alderen han er i', at han holder på med å løsrive seg. I den sammenheng blir det hun maser om, uinteressant, eller kanskje problemet er nettopp det hun maser om, for rydding og innetid minner om relasjoner til familien og fellesskapet som han er på vei til å ta avstand fra. Faren derimot beskrives som en som forstår. De kan snakke om mye uten å krangle. Det er god grunn til å anta at faren og sønnen ikke snakker om de samme tingene som moren og sønnen snakker om. Noen ungdommer er tydelige på hva de snakker med faren om: kino, bil, mobil, stand-up komikere osv., det vil si saker som ikke minner om hverdagens trivialiteter eller familiefellesskapet. Ved å velge det som ikke provoserer opparbeider denne faren et annet forhold til sønnen som oppfattes av begge to som «*godt*», «*vennskapelig*». Og faren kan dermed også si om moren:

Hun skjønner ikke så mye, særlig når hun har tapt. Hun maser om ting. Hun trekker seg ikke tilbake. Hun vil at han skal forstå, men det er ikke slik man gjør ting. Det blir at jeg forstår ham best. (*far*)

I følge faren velger moren en gal strategi for å få sønnen til å gjøre noe. Problemet med fedrenes utsagn som ligner på dette utsagnet, er at ingen av disse fedrene har tatt ansvar for sønnens eller datterens skolegang, de gjør lite husarbeid, og generelt er de lite hjemme. Ved å ikke være til stede kan det tenkes at de heller ikke får en forståelse av det moren står i med ungdommen og hvilke ansvaret som ligger på henne. Nå er det ikke slik at kunnskapen fedre har, ikke er relevant, men den er begrenset. At de sitter med en begrenset kunnskap om hverdagen med sønnen eller datteren, blir ikke tematisert. Tvert imot fremhever de ofte sin kunnskap som «*best*», «*bedre*», «*mer adekvat*», «*mer i tråd med det hun trenger nå i den alderen hun er i*». Dette får uten tvil noen konsekvenser for hvordan ungdommene oppfatter mor og far.

Det er moren min det har vært og er vanskelig med. Hun er så streng. Faren min har jeg alltid hatt liksom sånn...jeg er mer pappadalt enn mammadalt egentlig om dagen. Så for meg blir han sånn en uskyldig person mellom to gjerne kvinnfolk i huset. Vi har det godt sammen, han og jeg. Ingen mas fra hans side. (*jente*)

I eksemplet ser vi igjen polarisering av mor og far, med mor som den strenge og faren som den «*uskyldige*». Ved å ikke ta opp samme konflikter som mødre gjør, ved å ikke leve så tett opp til sønnen eller datteren opparbeider fedre seg en annen stilling hos sønnen eller datteren. Ungdommene fremhever dem som «*reale*», «*venn*», «*alle tiders*», mens mødrene blir beskrevet som «*masete*», «*drittkjerring*», «*umulige å snakke med*». Den kulturelle forståelsen av kjærlighet mellom mor og barn krever en viss ettergivenhet og forståelse fra mødrenes side. Når de ikke gjør det lenger ut ifra at barnet er blitt større, når de stiller krav, forstyrrer de den kulturelle oppfatningen og praksisen omkring kjærlighet. Mødrenes krav om skolearbeid, innetid eller rydding oppfattes som ikke-kjærlighet, for kjærlighet er ment å være uten krav eller å ikke stille noen krav. Ved at fedrene selv ikke stiller krav, støtter de opp om ungdommenes oppfatning av mødrenes kjærlighet som krevende, og de blir eier av den rette form for kjærlighet i ungdomstiden. Det er ikke slik at fedrene ikke stiller krav, men når de gjør det, er det som uttrykk for autoritetens kulturelle koder, ikke kjærlighetens. For fedrene symboliserer ikke kjærlighet, men autoritet. Det utgjør en stor forskjell og blir utdypet i de to neste kapitlene.

Allianse som kulturell praksis

Alliansen mellom ungdom og fedre oppleves som vanskelig for mødrene. Dette ble særlig godt tematisert i mødrenes intervjuer hvor ungdommen er plassert på institusjon. Plasseringer er ofte et resultat av voldsomme konflikter hjemme hvor moren og sønnen eller datteren er hovedaktørene. Plassering setter i gang en prosess hvor man ser tilbake i tiden, og i denne prosessen avdekkes det en tidlig allianse mellom noen av ungdommene og fedrene, slik som i dette eksemplet:

Det var en sånn forskjell i måten hun var med [farens navn] og meg. For hun hatet meg og trillet faren sin rundt lillefingeren, som hun selv sier ...men altså faren sin da, de var på en måte mer kompiser. De var enige i alt. Men meg hatet hun, og det kunne jeg ikke begripe og kan det fremdeles ikke. (*mor*)

Moren forteller om to forskjellige relasjoner. Datteren uttrykker hat i forhold til moren, mens hun uttrykker vennskap i forhold til faren. Det er uforståelig for moren og hun vil senere i intervjuet komme til å si at hun opplever det som «*dypt urettferdig*». Hun opplever selv at hun «*har vært en god mor*». Med å si det henviser hun til en felles kulturell forståelse av hva det er å være en god mor i vår kultur, at hun har lagt til rette for en lykkelig barndom, at hun har vært til stede, har latt datterens interesser gå foran hennes, har skapt intimitet med datteren, noe som hun beskrev under intervjuet. Skuffelsen er stor når det er hat hun får tilbake for innsatsen, og ikke kjærlighet. Ingen av mødrene opplever hat som en side ved kjærlighet. Hat oppfattes som negasjon av kjærlighet, og mange døtre bruker begrepet for å markere distanse fra moren. Det sårer mødrene som får uttrykket slengt etter seg.

Hvordan tolke alliansen mellom ungdom og fedre? Jeg velger å tolke det som en del av en kulturell praksis som legger skylden på mor, og som Caplan kaller for «*motherblaming*» (Caplan 1989). Hva det betyr, kan illustreres med følgende eksempel:

Jeg følte at de var så innmari ute etter å plassere skyld. Hun skulle ikke ha skyld og han kunne jo ikke ha det. Han var jo ikke så mye til stede da hun var liten. At det måtte være noen sin skyld at Cecilie var så ulykkelig og sånn. Og da var det jo meg som var igjen da. Men det har kommet nå etterpå at Cecilie synes at det var en vanskelig tid fordi at alle prøvde å gjøre meg til en skurk. Jeg lå så lett til hugg som hun sa, for hun og jeg hadde sånne diskusjoner, men hun hadde ingen med [farens navn]. Det varmet at hun sa det. (*mor*)

'Motherblaming' handler om en kulturell praksis som handler om å plassere skyld på mor når barnet «*goes wrong*» og som støttes av ekspertene, staten

og familiemedlemmene (Ladd Taylor & Umansky 1998:3). I vår kulturelle konstruksjon av barn som legger vekt på uskyld, kan ikke barn ha skyld. Selv om ungdom ikke er barn aldersmessig, viser den vitenskapelige diskurs som ble referert i kapittel 2, at ungdomsproblemer ofte begrunnes med årsaker som er å finne i barndommen og familierelasjoner. Barndommen konstrueres som mødrenes år, og dermed er det mødrene som står ansvarlig for det som går galt. Skylden blir automatisk lagt på moren. Faren unngår skylden ved at han ikke er til stede, og ved at barndommen ikke konstrueres som hans domene. I eksemplet ovenfor viser moren hvordan hun var den selvfølgelig skyldige i datterens rusmisbruk. Datteren kunne ikke ha skyld, og faren kunne ikke det heller: Han hadde ikke vært så mye til stede som moren. Det var hun som mor som var igjen. I etterhånd viser det seg at datteren synes at skyldfordeling i hjelpeapparatets regi hadde vært problematisk for henne også.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg beskrevet hvordan kjærlighet konstitueres som en kulturell praksis i ungdomstiden. Fokus ble lagt på morens kulturelle praksis omkring kjærlighet og på hva som skjer med henne som kulturelt symbol for kjærlighet. For å vise endringer i kjærlighetsrelasjoner mellom barn og mødre, ungdom og mødre har jeg laget en skisse av en historie som jeg har kalt for kjærlighetens tragedie. Den viser dramatikken som oppstår når posisjoner i kjærlighetsrelasjoner mellom mor og barn endres. Hvordan fedrene blir en del av dramaet ved å være både helt og avmektig, ble også drøftet. Men historien om kjærlighetens tragedie er ikke bare en historie om hvordan mødrene får ny posisjon. Det er også historien om hvordan de prøver å forbli gode mødre i en for dem vanskelige periode. De aller fleste mødre forstår ungdommenes kulturelle praksis, og de forandrer sitt moderskap deretter. Men kjærligheten setter sine krav til mødrene, som de ikke kan la være å innfri. Blant annet er de satt til å holde kontakt 'på tross av'.

Kapitlet kaster lys over to kontekster mødrene forholder seg til når de utøver moderskapet. Den første er skapt av de kulturelle oppfatningene om hva en god mor er, den andre av de kulturelle forestillingene av hva det er å være en ungdom i Norge i dag. Ungdomstiden defineres som en tid for identitetssøking, løsrivelse og individualisering. Moderskap assosieres med relasjoner, omsorg og først og fremst med avhengighet og tilhørighet. Disse sidene representerer negasjoner av ungdommenes utviklingsprosjekter. I mange eksempler kom det fram hvordan disse to kontekstene kan være i konflikt med hverandre eller stille motstridende krav. Når konflikter oppstår,

argumenterer både mødre og ungdom ved å ta utgangspunkt i hver sin kontekst. Cancian (1987) hevder at mens kjærlighet har blitt feminisert, er vår oppfattelse av selvutvikling blitt maskulinisert. I det lyset er de to kontekster mødrene og ungdommene må forholde seg til, kjønnen. Dette kan hjelpe oss å reformulere relasjoner og samhandlinger mellom mødrene og ungdommene som en kjønnen maktrelasjon, hvor makt blir temaet som undersøkes. En slik tilnærming kaster lys over fedrenes praksis med å skape allianse med ungdommene.

6 Den omsorgsfulle autoritet

Foreldreautoritet er et tema som ble satt mer og mer på dagsordenen i det offentlige rom i løpet av åttitallet. Økende ungdomsproblemer, særlig ungdomskriminalitet, skapte bekymringer i samfunnet, og i den sammenheng ble foreldreautoritet problematisert. Særlig ble det påpekt at ungdommene manglet tydelige grenser, og at foreldrene unndro seg som autoriteter i betydning grensesettende personer. I den vitenskapelige diskursen er det endringer i familiestrukturen som i hovedsak blir brukt som forklaring på hvorfor foreldreautoritet har blitt et problematisk felt. Særlig endringer i kjønnsroller og økningen i antallet skilsmisser har vært fremstilt som problemskapende for utøvelse av autoritet overfor barn og ungdom innenfor familiene. I disse forklaringsmodellene er det farsautoritet som implisitt har blitt fremstilt som den tapte og truede autoriteten. I denne diskursen kan det leses implisitt at mødrene ikke er i stand til å gi den autoritet som barn, særlig barn i ungdomsalderen, trenger, og at noen fedre ikke utøver den rette type autoritet. Det er altså en spesifikk type autoritet som etterlyses når debatten om autoritet settes på dagsordenen.

Hvilken type autoritet er det som etterlyses når fortidens autoritet blir savnet? Det er den type autoritet som kulturelt ble grunnet i mennenes stilling i familien som overhode og forsørger. Dette ble drøftet i kapittel 2 i forbindelse med forskning om fedre. Som overhode definerte fedrene verden, og de avgrenset den. Som forsørgere var de som oftest den eneste kilde til inntekt, og dette ga dem makt i familien. Ved å henviser til posisjon kunne fedrene kreve lydighet av barna i det de bestemte. Men i et samfunn hvor individuelle rettigheter mellom familiemedlemmer og likestilling mellom kjønnene er et felles mål, mister denne formen for autoritet både sin relevans og sitt hegemoni. At de ovennevnte fedrene ikke så tydelig er en del av det sosiale bildet, betyr ikke at de har forsvunnet. Det mentale bildet av dem lever videre i to kulturelle historier. I den ene historien tegnes han som positiv, som noe tapt som hadde en verdi. Det var en far som skapte en ramme rundt tilværelsen og ga trygghet og beskyttelse. Han arbeidet for familien og vernet om den. I den andre historien tegnes han som negativ, og det har gitt opphav til historien om den autoritære far. Litt karikert beskrevet er faren i denne historien en mann som ikke tar hensyn verken til følelser eller situasjoner, som ikke ser og ikke hører, men som får det som han vil. Han definerer hvordan verden ser ut for seg selv og for sine omgivelser. Han bestemmer og setter tydelige grenser. Det finnes mange varianter av historien

avhengig av graden av maktbruk. Men kjernen er en mann som vet hva han vil, og som styrer ut ifra det. Det er en mann hvis varemerke er kontroll, autonomi og liten empati.

I dette kapitlet vil man se at denne siste historien er utgangspunktet for en problematisering av autoritet i forholdet mellom ungdom og mødre og fedre. Den brukes som implisitt referanseramme i fortellingene som data-materialet består av. Foreldrene beskriver seg selv som autoritetsfigurer i forhold til den autoritære far. Mens fedrene markerer avstand fra den, forteller mødre om seg selv som kvinnelige utgaver av den autoritære far. På den måten skaper de historien om den autoritære mor, dog uten å ha samme legitimitet og makt som den autoritære far hadde eller har. Analysen vil vise at denne historien er et produkt av den manglende legitimitet mødre har ved utøvelse av autoritet. Dette skal jeg gjøre ved å relatere autoritet til to sider ved hverdagslivet i en familie, grensesetting og plikter. Fedrenes autoritetshistorie vil på sin side fremstå som en blanding av to historier, den om den autoritære far og den om den forståelsesfulle og omsorgsfulle far.

Kapitlet består av fire deler. I første delen *Autoritet i endring*, vil jeg drøfte begrepet autoritet. I drøftingen vil jeg legge vekt på å vise endringer i forståelsen av begrepet. I den andre delen *Å skape autoritet*, ser jeg hvordan forestillinger om autoritet preges av kjønn og hvordan familielivet utformes deretter. Autoritetsforståelse er med på å posisjonere medlemmene hierarkisk og konstruerer en kjønnert familiestruktur. I tredje og fjerde del er det autoritetens praksis i familien som belyses. Det tas utgangspunkt i to forhold: hjemmeplikter og grensesetting, for å kaste lys over hvordan autoritet synliggjøres og utfordres i familier med ungdom. Kapitlene har fått titlene *Plikter som autoritetspraksis* og *Grensesetting som autoritetspraksis*.

Autoritet i endring

Autoritet er et begrep med mange betydninger. Det er også et godt drøftet begrep, og drøftelsene viser både dets viktighet og dets mangfoldige uttrykk i vårt samfunn (Weber 197, Durkheim 1973, Sennett 1980, Friedman 1990, Raz 1990, Lincoln 1994, Sørhaug 1996a, Wrong 1997, Engelstad 1999). Jeg vil støtte meg til disse forfatterne når jeg vil gjennomgå det som kan relateres til foreldreskap. En beskrivelse av enkelte sentrale fellestrekk som den ovennevnte litteraturen gir om autoritet, kan være nyttig for å få en forståelse av hva som menes med foreldreautoritet, og av problemer knyttet til utøvelse av den. I drøftelsen vil jeg ha en vid bruk av begrepet autoritet, det vil si at autoritet(er) kan forstås som enkelte individer, en lærer, en prest, en far, en konge, eller som institusjoner, for eksempel staten og myndigheter. Når det

er relevant for forståelsen, vil jeg presisere hvilken autoritet det snakkes om. Jeg bruker også entall i teksten, vel vitende om at det finnes et flertall og et mangfold av autoriteter.

Autoritet som uttrykk for styring

Det finnes enighet blant forfattere om at autoritet er nødvendig, og Sennett hevder til og med at behovet for autoritet er et grunnleggende behov hos mennesker (Sennett 1980). Autoritet beskrives også som en målrettet virksomhet som utøves for det felles beste. Den skal få folk til å endre seg, enten ideologisk/trosmessig eller atferdsmessig. Friedman (1990) deler derfor mellom to måter å beskrive autoritet på: I den første betyr autoritet å ha autoritativ kraft, det vil si å ha autoritet over tanker, ideer, tro osv. I den andre betyr autoritet å ha autoritet over atferden og handlingene ved hjelp av regler. Han argumenterer for å beholde begge former for beskrivelser av autoritet når spørsmål omkring autoritet drøftes. Men han nevner at mange mener at autoritet har utviklet seg bort fra en autoritet over tanker og over til en autoritet over handlingene. Dette kan være relevant når fenomenet grensesetting analyseres. I og med privatiseringen av familielivet slik den ble beskrevet i kapittel 2 kan grensesetting, slik den fremkommer i data-materialet, tolkes som individuelle normer som blir satt på bakgrunn av en manglende autoritet basert på felles ideer om hvordan et liv skal leves. I mangel på felles kulturelle normer om hvordan livet skal leves, og hvilket innhold det skal ha, eller fordi normene om dette oppfattes som diffuse, oppfattes grenser som individuelle normer som ser ut til å ramme individet tilfeldig, og som er ment å kontrollere handlingene. Når det er vilkårlighet som synes å rå, er grenser vanskeligere å håndheve. De blir oppfattet av den som de settes overfor, i dette tilfellet en ungdomsgutt eller -jente, som urimelige eller som uttrykk for makt og ikke for autoritet.

Autoritet som uttrykk for orden

Autoritet beskrives som et ledd i å skape orden og som et middel til samhold i et samfunn. Autoritet er med på å konstruere sosialt fellesskap ved å henvise til felles verdier og meninger, ved å tolke dem og ved å vise en vei videre i fellesskapet. I den forbindelse peker Finnis (1990) på hva som er autoritetenes oppgave, nemlig å velge mellom verdier. Ved å gjøre dette arbeidet etablerer de normer som danner et utgangspunkt for andres valg og andres tolkning av hva som er rett og galt. På den måten skaper autoriteter kontekst for tolkning av handlinger ved at de definerer hvordan verden ser ut og ved å avgrense verden. Friedman (1990) mener at dette er mulig fordi

autoritetsrelasjoner forutsetter bevisstheten omkring ulikheter i fordelingen av kunnskap, innsikt og visdom. Barn og ungdom må for eksempel erkjenne at foreldrene har noe, kunnskap eller erfaringer, som de selv ikke har, og som er verdt å ha. De må erkjenne dette for å gjøre foreldrene om til autoriteter, det vil si at barnas erkjennelse gir foreldrene autoritet. Foreldrene må på sin side vise at de har forstått barnas behov, og overbevise barna om at de har det som trenges for å kunne tilfredsstille dette behovet. Det er på denne måten at autoritetsrelasjoner oppstår.

Posisjonsbasert vs. kompetansebasert autoritet

Autoritet beskrives derfor også som et begrep som etablerer og/eller beskriver et asymmetrisk forhold hvor den ene har myndighet over den andre. Autoritet etablerer et bånd mellom mennesker i ulike posisjoner, det vil si at autoritet først og fremst kan betraktes som en relasjon framfor en egenskap (Sennett 1980, Raz 1990, Sørhaug 1996a). Hvordan en person får autoritet, kan variere. Personer kan ha det i kraft av en stilling eller posisjon i samfunnet eller i kraft av å besitte en eller annen spesifikk kompetanse. Det snakkes derfor både om å være i autoritet – «to be in authority» –, og om å være en autoritet – «to be an authority» (Friedman 1990:57). Med det første uttrykket menes at en person kan være i en stilling eller ha en status som gir ham myndighet til å bestemme hvordan andre mennesker skal oppføre seg. Det vil si at det er en påvirkning eller en innflytelse som retter seg mot andre personers handlinger og oppførsel. Det andre uttrykket brukes når påvirkning eller innflytelse retter seg mot tankene, trosspørsmål eller hva som er rett eller galt. Personen som er en autoritet, har meninger som er ment å bli trodd fordi personen har en spesiell kompetanse på et område. Friedman nevner lærere, prester, foreldre og eksperter som personer som har autoritet i trosspørsmål eller normative spørsmål, mens jurister, generaler og lovgivere har autoritet over oppførsel eller adferd.

I et historisk perspektiv er skillet mellom posisjonsbasert og kompetansebasert autoritet interessant. Utvikling av familien i Norden har vist hvordan foreldrenes gitte posisjon i en struktur som legitimerte en type oppdragelse basert på retten til å gi ordre og plikten til å adlyde, har blitt erstattet med en kontinuerlig forhandling om autoritet. Det vil si at posisjon ikke lenger gir foreldrene, særlig fedrene, autoritet, men autoritet anses som noe som må fortjenes. Foreldrene må vise seg verdige til det. Dette betyr at de må ha noe å tilby som oppfattes som bra av barna eller ungdommene. De må være en autoritet, det vil si vise en kompetansebasert autoritet, for å kunne utøve den foreldreautoritet samfunnet forventer av dem. Man kan likevel

stille spørsmålet om ikke samfunnet implisitt fremdeles forventer av foreldrene at de er i autoritet, men uten å gi dem det legitime grunnlaget som skal til for å utøve den. For 'å være i autoritet' refererer til en posisjon i en struktur og til bruk av legale midler til å få folk til å endre oppførsel. Hvilke posisjoner har mødre og fedre i en individ- og rettighetsorientert familie i forhold til en ungdom i samme familie, og hvilke legale midler har foreldrene til å påvirke deres sønns eller datters oppførsel?

Når autoritet i dag legitimeres mer og mer på bakgrunn av kompetanse, kan man reise spørsmålet om hvilken kompetanse foreldrene trenger for å bli autoriteter. Innenfor intimitetens kontekst kreves en større kompetanse omkring formidling av følelser mellom foreldre og barn, og at innenfor det som kalles forhandlingsfamilier kreves det forhandlingsevner (jf. Gerhards 1988). Det vil vise seg at slike kompetanser (formidling av følelser og forhandlingsevner) berører farsrollen i større grad enn morsrollen, fordi begge kompetanser er relasjonelle kompetanser og krever en viss forståelse av hva samhandling er, og hva den gjør med folk. De krever også en viss tilstedeværelse og kjennskap til den andre. Man kan derfor stille spørsmål om den type autoritet som etterlyses i dag, ikke krever en mer tilstedeværende far enn det som har vært vanlig. Det kan tenkes at tiden man bruker sammen, virker inn på måten man utøver autoritet på, og på måten autoritet blir mottatt.

Autoritet som uttrykk for hierarki

Autoritet som relasjon mellom personer i ulike posisjoner baseres på en erkjennelse av ulikheter, det vil si på en anerkjennelse av en hierarkisk orden. Det ligger en aksept for forskjeller i aksept av autoritet. Ulikheter i autoritetsrelasjoner er et tema som alle forfattere problematiserer. På den ene siden er det nødvendig, eller det er i hvert fall en del av virkeligheten. På den andre siden er ulikheter i et rettighetsorientert samfunn eller et samfunn som arbeider for et mer egalitært samfunn, et problem. Forfatterne argumenterer derfor for å avmystifisere autoritet ved å minske avstanden mellom den som har autoritet og dem som den utøves i forhold til. Friedman mener også at ikke alle autoritetsrelasjoner er basert på ulikheter. For eksempel hevder han at 'å være en autoritet' ikke forutsetter ulikheter i posisjoner, mens det er en forutsetning for 'å være i autoritet'. Han forklarer det med at utgangspunktet for begge former for autoriteter er ulike. 'Å være en autoritet' baseres på en felles normativ kontekst, det vil si at alle involverte er enige om hvorfor en person kan betraktes som autoritet i et område av samfunnet for eksempel. I den sammenheng forutsetter autoritetsrelasjoner felles oppfatninger og anerkjennelse av at mennesker har ulike evner til å forstå disse felles

oppfatningene. Men 'å være i autoritet' er basert på ulike normative kontekster. «It is a world of conflicting opinions and the recognition that all opinions are equally 'private', no one of them having a claim in its own right to organize society» (Friedman 1990:85). I den sammenheng dannes autoritetsrelasjoner på bakgrunn av et mangfold av ulike oppfatninger, og regler blir løsninger mennesker tyr til for å etablere autoritetsrelasjoner.

Autoritet, makt og tillit

Viktig i alle drøftelse om autoritet er dens forhold til makt og til tillit. Den mest brukte definisjonen av autoritet har også vært Webers definisjonen som sier at autoritet brukes om retten til å gi ordre, til å befale og påfølgende plikt til å adlyde (Weber 1971). I denne definisjonen er ulikheter i posisjoner og makten som følger av det, tydeligst. Men poenget med autoritet i motsetning til andre former for maktutøvelse er at autoritet produserer frivillig lydighet. De fleste forfattere legger vekt på frivillighet i autoritetsrelasjoner, det vil si at autoritet beror på ideen om gjensidig anerkjennelse. Autoritetsrelasjoner fremstilles derfor mer og mer som relasjoner basert på respekt og tillit enn som relasjoner basert på makt og lydighet. Det vil si at mens makt var en integrert del av autoritet tidligere, drøftes den mer og mer som en separat del av autoritet. Det må likevel sies at dette ikke har løst forholdet mellom makt og autoritet.

Autoritet skal grunnes i tillit mellom den som gir ordre og den som adlyder. Tillit gjør at det adlydes frivillig. Tillit henviser til en felles referanseramme som er nødvendig for å kunne utøve autoritet og som alle de involverte deler. Når tillit ikke er der, kan personen i autoritet bruke makt for å få viljen sin gjennom. De fleste forfattere ser dette skrittet, det vil si bruk av makt, som autoritetens fall. Makten defineres i den sammenheng som handlingen for å få sin vilje gjennom ved bruk av voldelige midler og trusler. Autoritet er nettopp fravær av maktbruk, det vil si frivillig lydighet. Når det er nødvendig å bruke makt, har personen i autoritet tapt sin autoritet. Det vil si at autoritet baserer seg på makt, men kan ikke bruke den. Mulighet for maktbruk må derfor alltid være i bakgrunnen i autoritetsrelasjoner, aldri i forgrunnen. Samfunnet beskytter seg mot at noen kan tvinge sine meninger eller sin ideologi på noen ved å bruke vold. Dette betyr at autoritet ikke kan utøves på bekostning av autonomi. Det er i spenningen mellom autoritet og makt at historien om den autoritære far har tatt form. Den autoritære far er en far som frarøver barna autonomi ved å dominere. Barna gjør det han sier fordi han inngir frykt. Faren kan bruke midler, som oftest fysisk makt eller avstraffelse av en eller annen form, for å få sin vilje gjennom. Den autoritære

far har ikke bare autoritet, men også makt som han bruker. Historisk har denne faren blitt diskreditert, men det virker som om han er en ønskelig figur i tider med økende kriminalitet og asosialitet blant ungdom. Slike forståelser fremelsker handlekraftige og maktutøvende fedre.

Et slikt syn på forholdet mellom makt og autoritet kan tyde på at en kompetansebasert autoritet har fått forrang i samfunnet fremfor en posisjonsbasert autoritet. For makten er vanskeligere å bruke når en er en autoritet framfor å være i autoritet. Veien til en kompetansebasert autoritet er å overbevise andre om at det man har, har en verdi som man kan dra nytte av. Kompetansen autoriteten har, må være relevant for dem som er involvert i denne typen autoritetsrelasjoner. Sennett (1980) bruker bildet av en dirigent for å beskrive hva kompetansebasert autoritet kan være. Det er en person med høy kvalifisert kunnskap om sitt område, i dette tilfelle musikk, som bruker styrken kunnskapen gir ham, til å rettlede og disiplinere andre i orkesteret. På den måten endres dem som er under hans autoritet, ved at han henviser til en høyere eller bedre standard. Han skaper vekst hos dem han dirigerer. Sennett konkluderer med at trekk ved en autoritet er at det er en person som har gode og kyndige vurderingsevner, som har evner til å utøve disiplin og er i stand til å vekke frykt.

Autoritet og frykt

Frykt er et vanskelig aspekt ved autoritetsutøvelse. Sennett nevner at en skole argumenterer for at frykten er det grunnleggende i autoritetenes psykologiske legitimitet (Machiavelli i Sennett 1980:155). Kanskje må frykten problematiseres. Frykten Sennett snakker om, omtaler han andre steder som ærefrykt, det vil si en frykt som kommer av respekt og anerkjennelse av den andres kompetanse. Dirigenten har noe som ingen andre har. Det vil si at han knytter frykt til uttrykket å være en autoritet. Den type frykt oppleves generelt som lite skadelig. Men frykt blir mer problematisk når den knyttes til uttrykket 'i autoritet', det vil si til en posisjonsbasert autoritet. En person som er i autoritet, behøver ikke å ha noen spesielle egenskaper eller kompetanse for å bli adlydt. Posisjon er nok i seg selv som tegn på at de andre må adlyde. At man adlyder, er et resultat av konsekvenser man vet kan komme hvis man ikke gjør det. Dermed fremstår frivillig lydighet mer som en illusjon enn som noe annet.

En mulig bruk av maktmidler ligger innebygd i posisjonen som er i autoritet, og det inngir frykt. Frykten for konsekvenser styrer frivillighet. Det ligger mulighet for tvang i den type autoritet, og det oppleves om negativt. Den autoritære far er en far som kan tvinge barna til å gjøre noe de ikke vil

ved å bruke maktmidler. Barna gjør det han sier, fordi de er redde for ham. Interessant er det at Elias (1973) hevder at bortfall av fysisk makt ikke er et tegn på mindre makt eller tvang enn før. Men det er et tegn på at det har oppstått andre måter å utøve kontroll på som ikke er så tydelige som fysisk makt, men som har lik effekt. Han nevner blant annet at personen i autoritet kan påføre skam på dem som ikke lever opp til autoritetens uttalte forventinger. Datamaterialet viser at det finnes et annet slikt uttrykk for kontrollutøvelse, nemlig skuffelse. Sønnene og døtrene er redde for å skuffe faren. Moren blir mellomleddet mellom ungdommen og faren i disse situasjonene. Hun blir bedt om å forberede og mildne faren.

Autoritet og tid

I den litteraturen jeg har støttet meg på, blir ikke autoritet beskrevet som noe som mangler eller forsvinner, men som noe som kan endres over tid, og som kan ta nye former. Det vil si at autoritet ikke bare kan være situasjonsavhengig, men den kan også være tidsavhengig. Tid forstås i denne sammenheng både som livssyklus og som samfunnets tid. Sennett nevner at disse to former for tid er forskjellige. «The rythm of growth and decay in a life is not the rythm of growth and decay in society.» (Sennett 1980:167). Det betyr at autoritetens rytme i familien ikke følger autoritetens rytme i samfunnet. Ifølge Sennett er rytmen i det offentlige mer statisk enn i det private, og med det følger en viss rigiditet. Autoritet i det offentlige endrer seg ikke eller endrer seg sakte, og av den grunn kan den lett miste sin troverdighet. Dette poenget er viktig i forhold til de kulturelle forventninger som ligger på foreldre-autoriteten. I møte med skolen eller med hjelpeapparatet kan det for eksempel oppstå en uenighet og uklarhet omkring autoritet. I datamaterialet er det mye som tyder på at skolen etterlyser en såkalt gammeldags autoritetsutøvelse fra foreldrenes side, mens foreldrene ikke er enig i det og heller ikke forventes kulturelt å være slike autoritetsfigurer. Når det gjelder hjelpeapparatets syn på foreldreautoritet i ungdomstiden, virker det som om det er det motsatte som skjer. Hjelpeapparatet forvalter ungdommenes rettigheter som begrenser foreldreautoriteten. Dette skal jeg drøfte i neste kapittel.

I og med at tid og situasjon kobles til autoritet, tydeliggjøres dens begrensninger. Autoritet er derfor ikke noe konstant, det er noe som kan foreldes eller mistes. En annen måte å si det på er at autoriteter som ikke endrer seg i takt med tid og rom, kan bli utfordret som autoriteter. Å utøve autoritet overfor en ungdom forventes å ta en annen form enn den som ble utøvd overfor et lite barn. Å utøve autoritet hjemme er også noe annet enn å utøve den i det offentlige rom. Å kunne legitimeres som autoritet blir viktig i

en kontekst hvor tid og rom gjør seg gjeldende. Legitimering av autoritet handler om kulturelle verdivalg og om kulturell anerkjennelse. Sted, person (personens kjønn og klasse) og det personen har å tilby, er viktige elementer i autoritetens legitimeringsprosess.

Autoritet og legitimitet

Ifølge forfatterne har autoritet innebygd i seg et evig problem: Den må kontinuerlig legitimeres. Uten legitimitet, ingen autoritet. Vi har sett at å ha en spesiell kompetanse, å være i en stilling eller posisjon kan gi legitimitet. Kulturelt må både den kompetansebaserte og den posisjonsbaserte autoriteten bekreftes som autoriteter. Hvem legitimeres som autoritetsperson? Autoritet oppfattes som et begrep uten kjønn, men leser man det som har vært skrevet om autoritet, har begrepet et tydelig kjønn innhold. Det er et maskulint begrep. Dette synliggjøres også i diskursen om den fraværende autoritet som er en diskurs som etterlyser far som autoritetsfigur. Det finnes ingen tilsvarende diskurs om etterlysning av mor som autoritetsfigur. Sennett hevder at autoritet er det følelsesmessige uttrykk for makt som bygges omkring bilder av styrke og svakhet. Ifølge ham kan autoritet beskrives generelt som et forsøk på å tolke maktens forutsetninger og på å gi sosial kontroll mening ved å definere eller tegne et bilde av hva styrke er (Sennett 1980). Bildene som brukes om styrke i litteraturen om autoritet, handler om menn, det er faren, kongen, sjefen, læreren, obersten, presten. Det er menn i posisjoner som håndterer maktens symboler.

Lincoln (1994) hevder at det er vanskelig for kvinner å bli legitime autoritetsfigurer. Kvinner kan ha makt, men ikke autoritet.³⁹ Dette betyr at de ikke blir hørt eller oppnår lydighet uten å bruke makt. Men gjør de det, diskvalifiserer de seg som autoriteter. For autoritet produserer frivillig lydighet, det vil si lydighet uten maktutøvelse. Da den lykkelige barndom ble analysert, kom det fram for eksempel at mødre ble oppfattet som autoriteter i betydning 'å være en autoritet' og derfor fikk hovedansvar for barndommen. Mødrene viste seg å besitte den, ifølge kulturen, rette kjærlighetskompetansen. De var villige til å gi sitt liv for sine barn. I ungdomstiden viser det seg at det ikke finnes en tilsvarende kompetansebasert autoritet for mødre. Det er ikke slik at kvinner ikke kan utøve autoritet i den perioden, men det finnes et svak legitimeringsgrunnlag for den. Dermed blir mødrenes autoritet i ungdomstiden gjort om for eksempel til 'mas', det vil si til ikke-

³⁹ Dette er et forhold som er under endring, særlig i den offentlige sfæren. På tidspunktet for intervjuene så det fremdeles ikke å ha endret seg vesentlig i familien når det gjelder relasjoner mellom en sønn eller datter og mor og far.

autoritet. For mas er det motsatte av autoritet. Det er å si om og om igjen det samme med hensikten å endre en handling. Mødrene prøver å overtale, men uten å oppnå resultater. Når de til slutt gir ordre og bruker makt, endres de til autoritære mødre, det vil si til maktutøvende mødre. Dette bryter med kjærlighetens kulturelle koder når det gjelder mødre. Makt og kjærlighet avdekkes som motsetninger i denne konteksten.

Lincoln er også opptatt av steder hvor autoritet utspiller seg. Han ser en sammenheng mellom formen autoritet tar, og stedet hvor den utøves. Dette punktet er relevant for en drøftelse av autoritetsutøvelse i hjemmene. I forrige kapittel nevnte jeg for eksempel at mødrene som ransaket sønnens eller datterens rom, ble beskrevet som dominerende og kontrollerende. Samme handling utført på institusjon fikk en annen betydning. På institusjon ble handlingen et uttrykk for positiv autoritet, mens den ble et uttrykk for negativ autoritetsutøvelse hjemme. Eksemplet reiser spørsmålet om autoritetens kulturelle koder og mer presist om hvilke kulturelle uttrykk for autoritet som kan aksepteres og bekreftes i hjemmene i motsetning til andre steder.

Oppsummering

For å oppsummere kan man, i tråd med Sennett og de andre forfattere, si at autoritet er et relasjonelt begrep som ikke kan reduseres til enkle bilder av personer som har makt. Et slikt grep er å frata begrepet kompleksiteten det er ment å uttrykke. Autoritet som et mangesidig begrep skal kunne beskrive ulike type relasjoner hvor makt og tillit, omsorg og krav er involvert. Makten er autoritetens problematiske side. Forfatterne ser makten som et nødvendig onde, og alle er enige om at makten ikke må brukes. Autoriteten faller ved bruk av makt, for tilliten brytes i det øyeblikket makt realiseres. Derimot må autoritetens makt kunne gjøres forståelig og utsettes for vurdering som et ledd i å dempe den frykten autoriteten kan inngi. Slike vurderinger skal også kunne hjelpe dem som inngår i en autoritetsrelasjon, med å vurdere om det er god eller dårlig autoritet de er en del av.

Autoritet er blitt fremstilt som enten posisjonsbasert eller kompetansebasert. I praksis er skillet ikke så entydig, da det også finnes kombinasjoner av de to, for eksempel når noen oppnår en posisjonsbasert autoritet på bakgrunn av kompetanse. Men spørsmålet som kan stilles ved å ta utgangspunkt i disse to måtene å tilnærme seg autoritet på, er hvilken kompetanse og/eller hvilken posisjon autoritet gir i et hjem. Gir den første formen for autoritet – å være i autoritet – en mer generell eller overordnet autoritet? Kan det tenkes at den andre formen – å være en autoritet – gir en mer situasjonsbestemt

autoritet? Er det i dette skillet mellom posisjon og kompetanse at kjønn gjør seg relevant? Hvis ja, hvordan gir dette seg utslag i praksis?

Autoritet er også blitt fremstilt med begrensninger. Tid, rom, legitimeringsmuligheter, kjønn har blitt nevnt som faktorer som begrenser autoritetsutøvelse. Når autoritet undersøkes i relasjoner mellom foreldre og barn i et moderne samfunn i dag, må barnas rettigheter tas med som rettigheter som begrenser foreldreautoritet, eller som vanskeliggjør den. Barnas rettigheter blir sjelden ansett som negativt begrensende for foreldreautoriteten, men mest ansett som gode grenser for foreldreautoriteten. En må likevel anta at rettigheter barn og ungdom har fått i vår kultur, har hatt en innvirkning i utøvelsen av autoritet. Når noen mødre forteller at de ikke kan hindre sønnen eller datteren i å ta seg en jobb framfor å gjøre skolearbeid, er det et eksempel på hvordan ungdommenes rettigheter påvirker autoritetsutformingen i et hjem. Det forhandles om autoritetsområder. Diskursen om barne- og ungdomsrettigheter preger også hvilke historier om autoritet som får råde i det offentlige rom, det vil si de som er i tråd med ideologien som fremhever rettighetene og påfølgende syn på barn og ungdom. Hvilke historier som forblir tause, blir relevant i den sammenheng. Det er historier som problematiserer ungdommenes rettigheter vs. foreldrenes rettigheter. Dette temaet vil bli fulgt opp i neste kapitlet. Det vil bli satt inn i en kontekst hvor forholdet mellom makt og autoritet blir utdypet. Å fremstille makt kun som autoritetens skjulte side blir i den sammenheng lite tilfredsstillende for å forstå noen sider ved familielivet med en ungdom.

Foreldrenes autoritet

Hvordan kommer autoritet slik jeg har gjort rede for til uttrykk i historiene om mødrenes og fedrenes erfaringer med å være mor eller far til en sønn eller datter? Den kommer ikke like tydelig til uttrykk som kjærligheten gjorde. Det finnes få kulturelle historier som kan brukes for å italesette foreldreautoriteten. Intervjuene viser at foreldrene prøver å finne en plass som autoriteter ved å ta utgangspunkt i historien om den autoritære far. De beveger seg mellom denne historien, som er tydelig, og en annen historie som ikke helt har tatt eller fått form. Denne historien er en negasjon av den autoritære far. Personen i historien er ikke så tydelig kjønnnet som den autoritære far. Kjernen i historien består av begrepet relasjon. Det vil si at begrepet relasjon får en spesiell kulturell mening knyttet til en form for autoritetsutøvelse. Relasjon betyr i den sammenheng et følelsesmessig bånd mellom to mennesker, en voksen og et barn eller en ungdom, som er basert på kjennskap til hverandre og erfaringer man har hatt med hverandre. Kjærlighet i form av nærhet til hverandre utgjør et viktig grunnlag i dette båndet. Denne

form for relasjon skal være en beskyttelse mot autoritære former for autoritet ved at den legger vekt på å minske avstanden mellom dem som er involvert i autoritetsrelasjonen. M.a.o. er det en historie hvor kjærlighetens kulturelle koder setter sine begrensinger for autoritetsutøvelse.

Å skape autoritet

I drøftelsen av autoritetsbegrepet ble det påpekt at en av autoritetens oppgaver er å etablere sin autoritet. I vårt tilfelle betyr det at foreldrene må etablere seg som autoritet i sine barns liv. Denne delen vil beskrive hvordan foreldrene skaper seg en posisjon som autoriteter, og hvordan de utformer sin autoritet i hjemme. Det er en mangesidig prosess som avdekkes i samtalene med foreldrene. Det finnes mange detaljer i samtalene som handler om autoritet, og dette synliggjør et begrep med mange nivåer og med bredde og variasjon. Et sentralt trekk er hvordan autoritetsforståelse og utøvelse tydelig preges av kjønn. Denne kjønnede forståelse av autoritet organiserer forskjellige former for autoritet hierarkisk. Noen autoritetsformer er mer verdt enn andre enten fordi de oppfattes som naturgitt, eller fordi de har en kompetanse som har større verdi i kulturen. I den neste delen i kapitlet vil jeg for eksempel beskrive hvordan kompetanse om hvordan familielivet fungerer og organiseres, anses som lite relevant i ungdommenes liv, og hvilke konsekvenser dette får for autoritetsutøvelse. Men først skal jeg beskrive foreldrenes forståelse av seg selv som autoriteter.

Å etablere ulike posisjoner

I familiene som ble undersøkt, er foreldrene seg bevisst sitt autoritetsansvar. Mødrene eller fedrene var ikke i tvil om at det var dem som var bemyndiget med det.

Man skal ikke late som om det er et likeverdige forhold, sånn i den forstand at de kan få lov til å bestemme som de vil. For det er [farens navn] og jeg som er sjefer i huset, og det gidder jeg ikke å prøve å late som vi har noe demokrati på i det hele tatt, at man skal liksom parlamentere om alt...Synes du ikke at vi kanskje skulle legge oss nå? Det er bare tull altså noe slikt. (*mor*)

Moren beskriver familien som en struktur hvor medlemmene har ulike posisjoner. Hun kobler retten til å bestemme til posisjon i strukturen. Hun og faren plasserer hun øverst i hierarkiet, og det gir dem større rett til å bestemme hvordan familielivet skal organiseres. Utsagnet hennes kaster lys over en familiemodell som er å finne igjen i de aller fleste andre intervjuer.

En kan gjenkjenne kjernefamilien som kulturell kode for å avgrense familien og for å organisere familierelasjoner. I modellen posisjonerer de voksne seg som autoriteter ved å lage regler for hvordan et familieliv fungerer. I de aller fleste tilfeller tegner de et bilde av en familie hvor mor og far står øverst og barna under dem, og hvor mor og far lager en ramme for hvordan familielivet skal utspille seg. Det neste eksempel illustrerer også hvordan forståelse av autoritet brukes for å strukturere relasjonene mellom generasjoner og for å utforme familielivet ved å sette grenser rundt det:

Han kan også gjerne si at jeg spesielt kan være litt streng innimellom, men jeg vil ikke kalle meg for autoritær. Jeg er ikke noen autoritær far. Det er klart at det er vi som er foreldre som skal trekke grensene for barna. Det synes jeg i høyeste grad. Som foreldre har man en del mer livserfaring enn ungene. Vi har også tatt med oss en del lærdom fra våre foreldre og hjem, som ikke vi har hatt noe skade av. Jeg har hatt det litt strengt hjemme, spesielt mor var streng. Klart at jeg var misfornøyd der og da ved å bli snakket til. Men jeg har ikke tatt noe skade av det. Men jeg tror at jeg har greid å ikke være så streng som min mor var mot meg. Jeg tror ikke at jeg har vært spesielt autoritær. Jeg synes at i visse tilfeller må du stake ut en vei. Gi klar beskjed om at sånn er det, og sånn skal det være. Vi har et stort ansvar som foreldre, og det er ikke lett å være foreldre til ungdommer i dag. Av og til må du bare si ifra at det er vi som foreldre som bestemmer. Du må sette klare grenser for ungene. Men jeg har ikke vært autoritær. (*far*)

Farens fremstilling av autoritet henviser til de aller fleste punkter i den tradisjonelle litteraturen om autoritetsbegrepet (jf. Autoritet i endring). Han tar utgangspunkt i et asymmetrisk forhold hvor han posisjonerer seg som den som har en oppgave i forhold til en annen, i dette tilfellet en sønn, det vil si en person som er mye yngre enn ham selv. Han argumenterer videre for autoritetsposisjonen ved å nevne sin kompetanse bygd på alder som gir erfaring, og på egen barndom hvor han selv var i en autoritetsrelasjon som lignet sønnens. Denne faren kommer fra en kjernefamilie bestående av far, mor og tre barn. Det er derfor interessant at det er sin mor han snakker om som autoritetsperson, ikke sin far, og som han mener har vært veldig streng. Men han ser seg selv mer som en person som veileder og rettleder enn som en streng person, implisitt en streng mor. Han ser som sin oppgave som autoritet å definere rett og galt, det vil si å indirekte definere hvordan verden er og skal se ut. Han avgrenser verden for sønnen. Bakgrunnen for hans fremstilling av seg selv som autoritetsperson er å finne i historien om den autoritære far. Han posisjonerer seg innenfor denne historien og mener at han ikke er autoritær, men «*rimelig*», som han nevnte senere i intervjuet. Han

forener begge måter å ha autoritet på, den som man får gjennom posisjon, og den som man får gjennom kompetanse.

I sin forståelse av autoritet gjenskaper også faren en generasjonsstruktur i familien med ham og moren over barna. Når familiemønsteret er lagt, introduseres nyanser i beskrivelsen av familiestrukturen og påfølgende relasjoner. I de aller fleste tilfeller er det mødrene som nyanserer bildet av hvordan autoritet former familielivet, og av hvordan den utøves. For eksempel står den ovennevnte farens beskrivelse i kontrast til morens oppfattelse av deres utøvelse av autoritet.

Jeg tror ikke vi er noen autoriteter, verken faren eller jeg. I enkelte tilfeller er vi veldig autoritære og sier at 'sånn er det og ferdig med det'. Men ellers er det ikke noen autoritet her. Han vet at vi er foreldre, og at det er vi som bestemmer til syvende og sist, men at han har alle muligheter til å komme med sine innvendinger, og de blir hørt. Om de blir tatt til følge, er en annen sak. Likevel, det med autoritet det er forskjellig fra gang til gang. (*mor*)

Moren gir et helt annet bilde av autoritetsutforming i familien enn det faren gir. Hun oppfatter seg selv og faren mer som autoritære foreldre enn som autoriteter. Hennes utsagn preges av det komplekse forholdet mellom autoritet og makt, hvor det å være autoritær sidestilles med det å ha makt, det vil si at sønnen må gjøre eller kan tvinges til å gjøre det som sies, enten han liker det eller ikke. Moren gir heller ikke noe entydig bilde av autoritet. Hennes oppfattelse av begrepet er uavhengig av henne, men situasjonsbestemt, det vil si at hennes forståelse av autoritet er at dens form og innhold tilpasser seg situasjoner. Morens oppfattelse av autoritet står i kontrast til farens oppfattelse av autoritet. Faren kan sies å ha et generelt autoritetsbegrep, og han fremstiller seg selv som autoritetsperson: Han er autoritet.

Kjønnede bilder av autoritet

Eksemplet ovenfor vil jeg betegne som typisk for materialet mitt. Det legger rammen for utforming og utøvelse av autoritet i en familie. Det er en mann, en kvinne og en ungdom, gutt eller jente. Selv om familien ikke består av en mann, en kvinne og en ungdom, men bare av en voksen (mann eller kvinne) og en ungdom, preger forestillingen om familien den kulturelle forestillingen om autoritet. I modellen fremstiller fedrene seg selv – det vil komme fram at de fremstilles også som det av mødrene – som autoriteter, det vil si som kompetente, som avgrensende, som veivisere og rettleidere. Makt ligger implisitt i begrepet. Ikke få fedre snakker om å være «*naturlig autoritet*», slik som denne:

Jeg tror at jeg har en veldig...altså jeg tror at jeg har en sånn sett naturlig myndighet, jeg. Jeg er vant til å sette grenser. Det tror jeg er ganske viktig at man har en myndighet som man da utøver. Jeg tror at det er gærnt å være autoritær, det tror jeg. Men det er veldig viktig å ha autoritet. (*far*)

Faren viser til at han har autoritet, en naturlig myndighet. Det er en egenskap ved ham. Han eier den. Han skiller den fra det å være autoritær, slik som mange andre fedre gjør. Det vil si han problematiserer måter autoritet utøves på. Det illustrerer også det neste eksemplet:

Det er så mange måter å utøve autoritet på. Jeg bør helst være en naturlig autoritet for henne, at hun aksepterer min posisjon, at de rammene jeg setter, føles naturlige...at hun på en måte aksepterer det, altså. Så det er ikke slag og spark. Det er ikke autoritet. Du utøver det ikke på denne måten. Man tvinger ikke noe, men hun følger det som sies, fordi det er naturlig. (*far*)

I utsagnet legger faren vekt på det naturlige ved hans autoritet. Ifølge ham har han fått det fordi han har en posisjon i en struktur. Men han fremstiller autoritet som det motsatte av makt og tvang. Det er ikke alt som kvalifiseres som autoritet. Autoritet kan kvalifiseres som autoritet når det er frivillig lydighet. Han ønsker at datteren gjør det han sier, fordi hun har forstått at han har og eier autoritet.

Som en kontrast til fedrenes forståelse av autoritet som 'naturlig' og posisjonsbasert, fremstår mødrenes forståelse som mer tvilende, søkende eller ambivalente når det gjelder utøvelse av autoritet. I deres fremstilling av autoritet bringer de fram sider ved autoritet som kan være problematiske, slik som forholdet mellom autoritet og makt. Bevisstheten om makt i autoritet får de fleste mødre til å beskrive seg selv som «*autoritære*», noe ingen fedre gjorde under intervjuene. Eksemplet nedenfor illustrerer det:

Jeg er nok den autoritære. Jeg er ganske sta av meg. Jeg kan stå på mitt til han gjør det jeg sier. Det er fremdeles jeg som bestemmer en del. Han kan ikke gå ut før leksene har gjort for eksempel. (*mor*)

Moren beskriver hvordan hun bestemmer regler for hvordan livet skal leves og i følge henne er det en handling som gjør henne om til en autoritær person. Hun skal håndheve regelen, og i det ligger muligheten for maktbruk, det vil si for at autoritet blir autoritær. Når mødre beskriver seg selv som autoritære, er det som oftest i forbindelse med at noe må håndheves. «*Jeg må bestemme noen ganger at han ikke kan gå ut. Så jeg er veldig autoritær.*» Eller «*Jeg har bestemte meninger om hvordan vi skal ha det her hjemme. Så jeg er nok autoritær.*»

Eksempelene tydeliggjør at det fedrene opplever som en naturlig del av autoritet, å definere hvordan verden skal være, og å begrense handlefrihet ved å sette grenser, defineres av mødrene som å utføre autoritære handlinger når de selv som mødre gjør det. Dette blir tydeligst i følgende utdrag:

Det er visse ting som man bare bestemmer som voksne, og som det ikke er på en måte rom for forhandlinger. Men det er klart det er veldig viktig at de kan få komme til ordet med hvordan de ser på saker og ting og sånn, men det skal ikke være noe tvil om hvem det er som bestemmer til slutt. Så jeg kan nok virke autoritær. Mens [farens navn] er nok mindre autoritær, han sier at slik blir det, og det blir ingen protest. (*mor*)

Denne moren bringer noe nytt til forståelsen av hvorfor mange mødre oppfatter seg selv som autoritære. Hun beskriver seg selv som autoritær ut fra responsen hun får når hun bestemmer. Barna opponerer mot bestemmelsen, moren hører på det barna har å si, så bestemmer hun. Noen ganger er bestemmelsene imot barnas ønske, og moren forvandles på denne måten både i egne øyne og i barnas øyne til en autoritær mor. Når faren bestemmer, blir responsen en annen. Mange mødre forteller om noe lignende, om hvordan fedrene bekreftes som naturgitte autoriteter. «*Det blir ingen protest.*» Det kan tenkes at forskjellen i responsen på autoritetsutøvelse skyldes at fedrene ser på autoritet mer som en egenskap de har, eller som en posisjon som er gitt dem, mens mødrene skaper sin autoritet i en relasjon. Med det siste menes at det er relasjonen som skaper autoritet, og ikke autoritet som organiserer relasjonen. Ved å ta utgangspunkt i hver sin forståelse av autoritet, utløser mødre og fedre forskjellig praksis, og utøvelsen blir også møtt ulikt av ungdommene.

Empati som grunnlag for autoritetsutøvelse

I eksemplet som følger, introduserer moren et nytt moment i hvordan autoritet utøves i hjemmet, og i hvordan det forhandles om den. Hun trekker fram empati som en viktig moment i hvordan autoritet utformes.

Med autoritet tenker jeg at hun skal høre på hva jeg sier og gjøre som jeg sier. Men det hender at det sklir med grenser. Den ene dagen er jeg veldig standhaftig, mens andre ganger har hun en del fornuftige argumenter. Da gir jeg meg. Sånt sett er jeg ganske vinglete med jentene mine. Mannen min er vel litt strengere enn jeg er. Jeg har lettere for å kjøre slalåm. Innimellom er han litt urimelig i mine øyne...han bestemmer, men han er ikke autoritær. Han glemmer at han har vært ungdom selv. Han har vel vanskeligere for å stille seg i hennes ståsted. Jeg har det

lettere for å sette meg i hennes sted. Jeg har lettere for å se hennes problemer. (*mor*)

Her beskriver moren to praksiser, farens med vekt på definisjonsmakt og hennes med empati som den fremtredende side ved begrepet. Hun prøver å forstå hva det betyr for datteren om en spesiell bestemmelse blir tatt, og hun prøver å huske hvordan det var for henne i ungdomstiden. Hun åpner også for at datteren kan komme med argumenter som kan avgjøre utfallet. Hun lar datteren være kompetent i situasjonen, det vil si å framtre som en egen autoritet i saken som skal avgjøres. Denne oppfatningen av autoritet som et resultat av empati og forhandling mellom en voksen og en ungdom deler moren med mange andre mødre i undersøkelsen. Neste eksempel illustrerer enda en gang den kjønnede forskjell i forståelse av autoritet, hvor en entydig/enkel og en flertydig/kompleks utforming av autoritet møtes:

Med autoritet tenker jeg å sette grenser, og at disse grensene bør kunne respekteres og holdes da. Men man skal liksom ikke bestemme alt. Altså være veldig sånn: jeg er voksen, så jeg bestemmer. Det synes jeg ikke liksom er noe, man må høre på barnet, tenke hvordan det var for en selv. Og der har da faren et litt annet syn...han er mer den typen liksom, sånn som da ikke kan...Han kan si: Jeg sier sånn, og da er det sånn. Uten å kunne høre på ungen. Den type autoritet kan ikke jeg utøve. Man må liksom være mann for å kunne gjøre sånn. (*mor*)

Moren forteller om hennes og farens autoritetsutøvelse som hun fremstiller som to motpoler. Hun er lydhør og empatisk, han fremstilles som nesten hensynsløs. Han bestemmer «uten å høre på ungen». Hun karakteriserer den form for autoritet som maskulint. «Man må liksom være mann for å kunne gjøre det.» At det anses som en mannsoppgave å bestemme på den måten som moren beskriver, det vil si å ha en tydelig definisjonsmakt og tydelig makt til å sette grenser uten å ta hensyn, tydeliggjøres i en fortelling hvor moren anklager faren for å ikke ha satt grenser og for å ha hørt for mye på sønnen. I lys av de andre eksemplene vil det si at faren viste for mye empati. Moren mente at institusjonen til slutt måtte gjøre et arbeid som de ikke hadde klart, indirekte et arbeid som faren ikke hadde klart eller gjort, nemlig å skape tydelige grenser rundt sønnen. Det er viktig å legge merke til at både moren og faren bruker den kulturelle forklaringen om manglende grenser som årsak til deres sønns problemer. Men moren og faren forholder seg forskjellig til den: Faren tviler på den, mens moren utforsker denne muligheten.

Det ble for lite grenser. Og jeg har ønsket meg mer grenser. Da jeg vokste opp, så var det bare et blikk fra min far, og så skjønte vi barna at det...det var veldig klare grenser. Min bror drev en del spillopper. Så

jeg husker en natt da han ikke kom hjem da han skulle. Så satt min mor og jeg oppe, og vi bekymret oss, husker jeg. Men far...han behøvde ikke si så mye, for bare et blikk, så skjønte du at du bør ikke spørre mer. Så da min bror kom, satte min far blikket på ham, og det var siste gangen han ikke kom hjem da han skulle. (*mor*)

Moren bruker sine egne erfaringer med en autoritet, hennes far, som grunnlag for vurderingen av sin manns autoritetsutøvelse. Ifølge henne var det ikke noe tvil om hvem som var autoritet da hun vokste opp. Den kjønnete arbeidsfordeling er tydelig i det hun beskriver: Faren utøvde autoritet, og moren og datteren trøstet, det vil si uttrykte kjærighet. Hennes mann fremstilles i intervjuet som den motsatte autoritetsfigur i forhold til hennes far. Han fremstår som en utydelig autoritetsfigur, som ikke har klart å sette tydelige grenser. Ifølge henne er han ikke en autoritet, og han har ikke autoritet heller. Hun forklarer det med at han «*prater for mye med sønnen, tar ham for mye med på avgjørelser, bestemmer ikke nok*». M.a.o. har faren gjort det som mange mødre gjør, men uten at moren har gått inn i en rolle som posisjonsbasert/naturgitt autoritet.

Det er ikke nok holdepunkter i intervjuet til å kunne si noe om når i livet hun hentet fram den versjonen av autoritet som hun legger fram. For slik hun presenterer det, bruker hun erfaringer med sin fars autoritet som positiv. Men det hun sier om sin far, kan også brukes som eksempel på negativ autoritetsutøvelse. Den type autoritet hun beskriver, inngir frykt og man kan lett ønske å ta avstand fra den. Grunnen til at spørsmålet likevel kan stilles, er at hun flere ganger under samtalen ga uttrykk for at hun «*ble irritert på barnevernet fordi de spurte ikke en gang om hva han ville selv*». På den ene siden sier hun seg fornøyd med oppholdet på institusjon, for «*han fikk rammebetingelser og derfor fungerte han bra. Jeg hørte at han ble holdt i ørene, der var disiplin. Han fikk ikke noe valg*». På den andre siden nevner hun at «*det er jo en ytterlighet, alt skal gå etter programmet. De tar ikke hensyn til noe eller noen*». Det vil si at hun strever med å akseptere hvor lite sønnen blir tatt med på bestemmelse som angår ham. Ambivalensen kan også tolkes som et uttrykk for morens vanskeligheter med å håndtere den kulturelle forklaringen om manglende grenser som årsak til problemene.

Farens versjon av situasjonen de er i, med sønnen på institusjon, er en annen.

Vi var vel etter hvert litt uenige oss imellom hvordan vi skulle takle dette, at han drev med spillopper. Hun ville ha mer grenser. Jeg vet ikke om grenser er autoritet. I så fall har han fått det tidligere i livet. Han har hatt det trygt og vet hvor grensen går. Poenget er at han bryter den. Når jeg ante konturene av det som nå skjedde, og fryktet for framtiden, så ble

det et veldig viktig anliggende for meg, det var altså å holde en veldig åpen kontakt med ham. For jeg syns i og for seg at det var viktig for meg å holde kontakten, for jeg sa til meg selv: Jeg har ikke råd til å miste kontakten med den gutten i en sånn situasjon. Det har vært viktig for meg å liksom ikke bare sette en grense og si at: Nå, her skal du holde deg, basta! Jeg har valgt å ha en åpen linje og holde kontakt og stilt veldig mye opp. I lengden vil det lønne seg, at jeg opprettholder kontakt.
(far)

Faren godtar ikke umiddelbart at sønnens problem skyldes manglende grenser. Han mener at sønnen vet om grensene, men at han velger å bryte dem. Han tviler heller ikke på seg selv som autoritetsfigur, selv om hans autoritet utformes på en annen måte ved enn å sette tydelige grenser. Han tenker strategisk og velger å bevare relasjonen og arbeide for den framfor å sette grenser som kunne føre til brudd mellom ham og sønnen. I så måte gjør han det samme som mange mødre gjør når de velger å opprettholde kontakten framfor å sette grenser (jf. kapittel 5). Eksemplet tydeliggjør derfor også det komplekse forholdet mellom grensesetting og kjærlighet, hvor kjærlighetens kulturelle koder setter grenser for grensesetting og autoritetsutøvelse. Når autoritetsutøvelse i form av grenser truer mødrenes og fedrenes forståelse av hva relasjonen mellom dem og barna skal være, velges autoritet bort. Det vil bli drøftet senere i kapitlet. En annen måte å se det på er å beskrive situasjoner hvor det kulturelt snakkes om mangel på grenser, og indirekte mangel på tydelig autoritet, som situasjoner hvor foreldrene velger bort en form for autoritet til fordel for en kompetansebasert autoritet som hjelper dem i å bevare relasjon.

Når mor og far ikke bor sammen

Det finnes noen få familier i undersøkelsen som består av mødre og barn, det vil si at fedrene ikke bor daglig med barna. Mens mødrene ikke tematiserer fedrenes fravær når det gjelder kjærlighet, problematiserer de det i forhold til autoritet. Det vil si at de tilskriver far en bestemt posisjon når autoritet tematiseres. At de mener at barna skulle ha trengt «en far i huset» for å få litt «mer orden på saker», er interessant når man ser det i sammenheng med disse mødrenes praksis. De har selv klart å lage orden i barnas liv, og de mener selv å være fornøyde med sønnen eller datteren som gjør det bra på skolen faglig og sosialt. Dette betyr at i praksis har de vært autoriteter i betydning grenseskapende og grensesettende personer, men de har ikke hatt og fått kulturell anerkjennelse og legitimitet som autoritetspersoner. De ser ikke selv hva de har gjort. Det finnes ikke noen måte å sette det i tale på.

Mens det faren kunne ha gjort om han hadde vært til stede i hverdagen, er det mulig å fortelle.

Det hadde vært annerledes om far hadde vært i bildet, at faren hadde satt skapet på plass liksom. Når de er i tenårene trenger guttene det. En mann vet hvordan det er å være gutt, hvordan grensene skal settes.

(mor)

Moren begrunnet sin deltagelse i undersøkelsen med at hun var stolt av sønnen, og ville gjerne fortelle meg «*hvor fin ungdom han var*». Intervjuet hennes handler mye om hennes kjærlighet for sønnen. Påfallende er det at hun ikke klarer å sette ord på sin kompetanse som autoritet, men at hun formidler et ønske om en far og hva han kunne ha gjort. Det kan tolkes som om det er et savn hos henne etter å kunne overlate autoritetsutøvelsen til en mann, for hun synes at «*det har vært slitsomt noen ganger, særlig de gangene han ikke har villet høre på meg*». Om det hun mener en mann kunne ha gjort, stemmer med virkeligheten, er en annen sak. Forestillingen om mannen som autoritet er sterkere enn realiteter som for noen av mødrene har handlet om å skille seg fra alkoholisererte og voldelige menn. Mannen som autoritet på eget kjønn, på hvordan det er å være gutt, er temaet som problematiseres i intervjuer hvor mor er alene om en sønn. Eksemplet ovenfor tar det opp og det neste eksemplet likedan:

Han har nok savnet en mannsperson hele veien. Jeg har nok ikke satt de strengere grensene som han kanskje burde ha hatt. Så det er helt klart at han har savnet en mann, en far som stiller opp, en som vet hvordan det er å være gutt. Jeg har nok vært for snill, tror jeg. Det er jo det som alle andre sier da, at jeg har tøyet grensene sånn med ...ja ved å være ute litt senere. Men det har gått bra, og jeg er jo fornøyd med resultatet. Å være far og mor samtidig, det er ikke enkelt, for det går ikke. *(mor)*

Moren forteller om sønnens savn etter en mannsperson. Ifølge henne hadde denne mannspersonen vært tydeligere og fastere enn det hun selv har vært. Hun oppfatter det som at hun «*har vært for snill*» i betydning for lite tydelig og for «*ettergivende*», som hun kommer til å beskrive seg selv som senere i intervjuet. Hun oppfatter det som om sønnen også hadde trengt noe annet, en person som vet hvordan det er å være gutt, som vet hva det er å være et annet kjønn enn hennes eget. Hun avslutter utdraget med å bruke et uttrykk som samtlige alenemødre i undersøkelsen har benyttet seg av, og det er «*å være mor og far samtidig*». 'Å være mor og far samtidig' kommer opp i forbindelse med episoder hvor mødrene forteller om noen grenser de ønsket å sette, og som de ikke fikk til. Om de skulle ha fått det til, måtte de ha overskredet en

grense for hva de oppfatter det er å være kvinne og mor. De måtte ha overskredet 'kjønnet', slik som neste eksempel illustrerer:

Jeg skal liksom være mamma, men jeg skal også være pappa. Men det går ikke an. En gang da vi hadde en konflikt, prøvde jeg å roe henne ned med å ta en sånn mørk, lav stemme. Men jeg er ikke en sånn tvekjønnet sak. Heldigvis for det, må jeg innrømme. (*mor*)

Moren forteller om en episode hvor hun prøvde å overskride eget kjønn. Hun prøvde å roe ned datteren ved å bruke «*en sånn mørk, lav stemme*», et symbol for maskulinitet i kulturen. Eksemplet tydeliggjør den kjønnede konteksten mødrene må forholde seg til i utøvelse av autoritet. Mødrene oppfatter å ha en kulturell ramme å forholde seg til når de utøver moderskap. Innenfor denne rammen utøver de både kjærlighet og autoritet. Mens eget kjønn ikke oppleves som problematisk for kjærlighetsutøvelse, erfares det som vanskelig når det gjelder autoritetsutøvelse. Kulturelle forestillinger om hvem som utøver den gode autoritet, bringer tvil i vurderingen av egen autoritetsutøvelse.

Et hjem, to ulike autoriteter

Alenemødrenes situasjon tydeliggjør et fenomen som også finnes i familier hvor far og mor bor sammen, og som ble beskrevet tidligere, nemlig at fedrenes autoritet oppfattes generelt som noe annet og bedre enn mødrenes autoritet. Det interessante er at medlemmene i familiene er med på å opprettholde dette skillet mellom mødrenes autoritet og fedrenes autoritet og forholdet mellom de to. Det ligger som en integrert del av hvordan en familie fungerer, og hvordan relasjoner organiseres. Det kan være mange grunner til det. Det kan tenkes at mødrene ser på noen måter å utøve autoritet på som konfliktfylte og motsetningsfylte i forhold til andre oppgaver de har i forhold til barna. Kjærlighetens kulturelle koder krever fravær av konflikt. Moren som symbol på kjærlighet kan lett bli diskvalifisert om kjærlighetskodene ikke følges. Videre tegner mødrenes og fedrenes utsagn et bilde av autoritet i hjemmet som både maktbasert og relasjonsbasert. Både en maktbasert og en relasjonsbasert autoritet fremstilles som nødvendig for å få en familie med ungdom til å fungere. Hvordan begge former for autoritet fordeles mellom de voksne, kan være gitt en gang for alle. I den forbindelse brukes naturen/biologien som forklaringsmodell, og mødrene og fedrene får hver tildelt en rolle. Men den kan også være situasjonsavhengig, og i den sammenheng blir kompetanse i form av kunnskap eller erfaring argumentet som brukes for å oppnå autoritet. Avhengig av hvilken kompetanse som situasjonen trenger, blir enten mor eller far autoritetsfigur. Kompetansen kan

brukes for å vurdere situasjonen, for å unngå at noe ubehagelig skjer, for å rettlede eller veilede osv.

Autoritet og erfaringer

Hvilke kompetanser anser foreldrene som brukbar kompetanse som gir dem autoritet i noen situasjoner? Det er først og fremst sine egne erfaringer som barn og ungdom både i familien og på skolen som brukes for å fremstå som autoriteter. Disse erfaringene anvendes både for å sette grenser og for å kunne ta riktige avgjørelser. Empati er et nøkkelord, og den skal komme sønnen og datteren til gode. At en av foreldrene gjenkjenner situasjoner og følelser knyttet til dem, hjelper foreldrene til å være rettferdig. Og foreldrene er opptatt av å fremstå som rettferdige foreldre i motsetning til urimelige foreldre som ikke forstår hvordan det er å være ungdom i dag.

Jeg tenker at det er ikke en ting han kan gjøre, som ikke jeg vet altså. Det tror jeg ikke. Jeg kan alle knepene. Jeg har røyket hasj, og jeg har drukket meg full fra jeg var ung, jeg kan alle greiene der. Han kan ikke komme her og tro at ikke mor vet hva som foregår. Også det i forhold til...om det skulle være sånn overnatting...han kan ikke liksom overnatte et sted og tro at jeg på en måte ikke sjekker ut at det stemmer. Men det er sånn som har kommet i løpet av de tre siste årene, at jeg må forstå at den ungen må også få lov å gjøre sine... ja, blundere. Hva er så farlig med det da? Det er ikke så farlig. De lever jo opp, og det blir bra med de fleste av oss. (*mor*)

Det denne moren beskriver, er den vanskelige balansen mellom å beskytte ved å sette grenser og la sønnen gjøre sine erfaringer med livet. Hun legger først premissene for hvordan hun tenker omkring noen situasjoner hun kan komme borti, det vil si rusbruk enten i form av hasj eller alkohol. Hun har erfaringsbasert kompetanse på området og posisjonerer seg som autoritet. I utsagnet ligger også en implisitt kunnskap om hva det innebærer å være ungdom i Norge, det vil si ungdomstiden som en tid hvor grensene brytes og hvor foreldrene kan lures. Hun handler ut fra denne form for kunnskap når hun sjekker overnattingsstedet. Det er innenfor denne konteksten som består av egne erfaringer med rus og av kunnskap om ungdommens kulturelle praksis, at hun vurderer hvilke erfaringer og «*blundere*» sønnen selv kan få lov til å gjøre. Når foreldrene ikke kan lage en kontekst på grunn av manglende erfaringer med noe, skapes det usikkerhet, og det blir vanskelig å utøve autoritet, slik som det følgende eksemplet er en illustrasjon på:

Jeg kjenner meg selv igjen i en del sammenhenger. Jeg har prøvd og sett på min egen oppvekst, og jeg har også vært med på rampestrekker i

min ungdom. Jeg kjenner meg ofte igjen. Vi sloss og vi festet og vi herjet og sto på etter beste evne. Det var jo på en måte en ungdom i oppvekst som løsrives fra hjemmet, er nysgjerrig, vil prøve ting og er spennende. Det er vel det det handler om. Jeg føler at det ikke nødvendigvis er noe ekstraordinært med ham bortsett fra dette med skolesituasjonen. Jeg hadde det vel ikke på denne måten. Jeg vet ikke heller hva vi skal gjøre med det. (far)

I denne familien har de et problem med sønnen, som skulker skolen en del. Ingen av foreldrene har erfaringer med det, og de blir handlingslammet i forhold til situasjonen. Faren reflekterer omkring det han ser som er gjenkjennelig for ham, og som han vet hvordan han skal takle. Løsrivelse fra foreldrene med fest og bråk er noe han vet om. Men skoleskulk er problematisk, og de innser at de må hente hjelp. Moren nevnte at da han var liten, var det «å heve stemmen» en måte å sette grense på eller å få sønnen til å gjøre noe han i utgangspunktet ikke ville. Det hjalp da, men nå «hjelper [det] ikke å skrike. Det er han for stor til». Faren mente at dialogen hadde vært mulig om «vi hadde en forståelse av hva det er å skulke skolen, men det har vi ikke». De har ingen erfaringer med det og dermed ingen mulighet til å utøve autoritet på det området.

Noen foreldre problematiserer erfaringsbasert kunnskap ved å se at erfaringer ble gjort i en annen tid. Det er ikke all erfaring som kan brukes. Autoritet må justeres i forhold til tiden man lever i. I familier hvor autoritetsutøvelse er en kilde til til dels store konflikter, er dimensjonen før og nå et hyppig tema i intervjuet, slik som i eksemplet som følger:

Hvordan skal du bruke erfaring, har jeg spurt meg selv? Å komme og si at jeg måtte legge meg klokka ni, det er fullstendig meningsløst i dag. På mange måter så er kanskje muligheter generelt i dag...det var snevrere rammer når vi vokste opp. Det er tross alt førti år siden, og du kan ikke overføre det til dagens samfunn fordi at mange ting har forandret seg. Men det er mer spørsmål: Hvordan bruker jeg den erfaringen som jeg har hatt, på en fornuftig måte? Så det å komme trekkende med at: Sånn måtte jeg, sånn måtte jeg, og sånn måtte jeg...da blir det litt meningsløst, synes jeg. Det er ikke interessant. Det er tusen år siden likevel i en ungdoms øyne. (far)

I denne familien er det særlig innetid som skaper problemer, og moren og faren har to ulike syn på saken. I intervjuet forteller begge foreldre mye om hvordan de har hatt det da de var små. Det brukes som en referanseramme for å forstå vanskeligheter de opplever med sønnen nå og da. Mye er uforståelig for dem, særlig det at sønnen prøver grensene. Moren argumenterer med at grensene er for utydelige, «ja, løse, for å si det som det er», og i

det ser hun sønnens forhandlingsmuligheter. «*Når klokka ni ikke betyr klokka ni, da er det åpent for diskusjon*». Faren har et annet syn på saken. Han argumenterer med at en argumentasjon som baserer seg på fortiden, ikke fører fram. For ham «*lever sønnen i nuet*».

En interessant tendens i datamaterialet er at der hvor det er uenighet om en grense, er det den som setter den mildeste grensen som får gjennomslag. Det argumenteres ikke med mildere grenser ut ifra behovet for å holde god kontakt eller ut fra hvilke konflikter som det er viktig å ta opp akkurat nå, men det argumenteres først og fremst ut fra empati. Spørsmålet moren eller faren stiller seg, er: Hvordan er det å være sønnen eller datteren når jeg/vi bestemmer det? Hva betyr det for ham eller henne? Men det er risikabelt å stå på for en mildere linje, for skulle det skje noe, står også denne forelderen ansvarlig for at det har gått galt. Slik som i tilfellet ovenfor, hvor sønnen blir plassert på institusjon og faren anklages av moren for å ha vært «*for ettergivende og for forståelsesfull*». Forskjellen mellom mødrene og fedrene i disse situasjonene er at fedrene argumenterer for hvorfor det var riktig å bestemme slik de gjorde, mens mødrene påtar seg skylden for at det gikk galt da de bestemte.

Autoritetsutøvelse som risikofyllt

Autoritetsutøvelse forbindes med risiko. Foreldrene kan være for strenge og de kan være for ettergivende. Problemet er at de ikke på forhånd kan vite konsekvensene av den grensen som settes. «*Men du vet jo aldri om du har gjort det riktige eller det gale*». Derfor er relasjonen så viktig. Relasjonen skal kunne bøte på feil autoritetsutøvelse. Neste eksempel illustrerer det:

Det er vanskelig hele veien. Når kuer du et barn og når lar du det gå for langt? Hvor går grensen? Det er viktig å ha en god relasjon...preget av tillit. Det blir ikke så farlig om vi gjør noen feil noen ganger da, for relasjonen er i orden. Men hadde ikke den tålt feil, så vet jeg ikke. (*far*)

Faren problematiserer usikkerheten omkring autoritetsutøvelse. Når grensene har sitt utgangspunkt i et individ med rettigheter, blir det vanskelig å vite når grensene rundt det enkelte barn blir for trange, og når de blir for vide. Felles grenser kan ikke brukes når barn skal møtes som individer, og ikke som kategori, et tema mange mødre også har problematisert når de tematiserte kjærlighet. Den kulturelle forståelsen av autoritet tilsier at den må tilpasses den enkelte. For å kunne gjøre det må mor eller far ha et blick for barnet, det vil si både kunnskap og kjennskap. Relasjon er det synlige uttrykket for 'blikket for barnet', for kjærlighet slik som det ble beskrevet i forrige kapittel.

Ifølge denne faren kan autoritet kun utøves i en kontekst hvor kjærlighet rår. Kjærlighet dekker over når autoritet utøves på feil måte. Den bevarer relasjonen som en feilaktig autoritetspraksis i form av for mye eller for lite autoritet kan true.

Autoritet og generasjoner

Foreldrene har vært barn de også, og deres foreldres autoritet utgjør også en referanseramme når de prøver å skape en posisjon som autoriteter. Noen tar avstand fra sine foreldres autoritet og utformer sin egen autoritet ikke nødvendigvis som det motsatte, men som noe annet. I eksemplet som følger, forteller en mor hvordan hun har dratt erfaring av sin fars feil.

Jeg tenker vel en del ting som jeg er blitt veldig bevisst på etter at jeg ble voksen da, som jeg tenkte at: Det var ikke noe lurt å oppdra meg på denne måten. For eksempel min far hadde det med å si nei uansett liksom. Han sa først nei, og så maste jeg, og så fikk jeg det som jeg ville. Skjønner du hva jeg mener? Altså i stedet for å si at: Det må jeg tenke litt på. Og det har jeg prøvd å praktisere. For jo eldre jeg ble, jo verre synes jeg dette var, fordi at når du fikk nei liksom konsekvent, så maste du, og så ble det bare bråk, men som regel så ...i 50 % av tilfellene så fikk jeg jo ja til slutt. Og det synes jeg ikke var så veldig heldig altså. Så i stedet for å tenke seg om så nekter man liksom for å være på den sikre siden. Men jeg tror det er feil. For ikke å bli overrumplet så pleier jeg å be om betenkningstid. Men når det liksom er ting som ikke i øyeblikket er greit, og jeg kanskje har lyst til å si nei, så prøver jeg å tenke meg om. Og så sier jeg: Det må jeg tenke litt på før jeg svarer. (*mor*)

Ifølge moren sikret hennes far seg autoritet ved å si nei uten å ha tenkt først over det som det ble bedt om. Hun reagerte på avslag ved å mase, en handling som kan forstås som å argumentere for det motsatte. Ifølge henne førte hennes mas fram, og hun fikk det som hun ville. Hennes forståelse av farens autoritet er at det ikke var god autoritet. Det kan tolkes som om den bar preg av tilfeldighet, for avgjørelsen var avhengig av om hun maste eller ikke. I sin utforming av autoritet prøver hun å skape noe annet som er i tråd med hva hun oppfatter autoritet som, grenser som settes på bakgrunn av kunnskap om både situasjon og barnet. Til det trenger hun «*betenkningstid*». I kontrast til forrige eksempel er det neste et eksempel på hvordan en mor lager kontinuitet mellom generasjonene når det gjelder autoritetsutøvelse:

Jeg er oppdratt på den måten at jeg fikk si hva jeg mente og følte hjemme. Jeg har fått lov til å si det jeg sitter inne med. Jeg ble tatt hensyn til, både av min far og min mor. Alle vi barna ble hørt, men vi

visste også at de bestemte. Men det er få ganger jeg har opplevd urettferdig behandling av dem. Så jeg har prøvd å fortsette med denne linjen med mine barn, og jeg tror at jeg har lyktes med det. (*mor*)

Moren forteller om en autoritetspraksis som inkluderer barna. Barna ble hørt og tatt hensyn til «*i det som angikk [dem]*», vel vitende om at det var foreldrene som bestemte. Ifølge moren fortsetter hun denne praksisen, som hun har opplevd som «*rettferdig*».

Når foreldrene tematiserer autoritet og generasjoner, er det for å få fram forskjeller mellom datiden og nåtiden. Det vil si at de bruker tidsdimensjonen som autoritetsskapende, slik som det ble drøftet i delen *Autoritet i endring*. I foreldrenes forståelse av tiden som før og nå ligger det forklaringer på hvorfor autoritet kan være vanskelig å utforme og utøve. Tiden og samfunnet har endret seg siden de var barn og ungdom. Det ble illustrert med noen eksempler. Fortellingene gir også til kjenne erfaringer som kan prege foreldreautoritet. I noen av eksemplene som jeg har brukt så langt, er det farens blikk, morens strenghet og farens inkonsekvens som ble fremhevet. I andre eksempler fremheves foreldrenes manglende forståelse for at deres tid som autoriteter var over. I disse historiene skapes det et tidsskille mellom tiden da faren i hovedsak hadde autoritet, og tiden da man selv fikk autoritet over seg selv. Eksemplet nedenfor illustrerer det:

Som foreldre, ikke sant, så bestemmer du en hel rekke. Og så vil jo ungen din, etter hvert som den vokser... jeg husker veldig godt når det sjøl gikk opp for meg i forhold til min far... Jeg satt og så på ham, og så tenkte jeg: Han lille fisene der, er jeg redd ham? Nei! Og det burde han ha sett før meg. Det tror jeg er viktig: At man ser det først, for da kunne han opprettholdt på en måte autoriteten sin, uten at jeg måtte på en måte sånn bestemme meg for at jeg ga bengen altså, jeg brydde meg ikke om han. Og når jeg da sier at jeg bryr meg ikke om hva du sier, så hadde han ikke lenger autoritet. Han kunne ikke slå. (*mor*)

Moren beskriver hvordan faren mistet autoritet ved at han ikke innså at hans måte å utøve autoritet på burde ha vært endret. Hun oppdaget før faren at makten i autoriteten ikke var der lenger. Hun var ikke lenger redd ham, han kunne ikke slå. Hun bruker dette som utgangspunkt for å fortelle om hvordan hun selv prøver å finne en annen måte å ha autoritet på i forhold til sønnen.

Det er vel det som egentlig skjer at man mister etter hvert autoritet som foreldre. Du mister autoritet, og jeg tror at det er ganske lurt å være litt i forkant før ungdommen ser det sjøl, slik at du kan tilpasse det litt. Jeg tror det er verre hvis du på en måte ikke ser når du må slippe, sånn at ungdommen på en måte oppdager at det er ikke noe myndighet igjen, når de skjønner at de kan gjøre hva de vil altså, fordi at du...ja, jeg

synes det er vanskelig å finne når du skal slippe taket og hvor langt.
(mor)

Morens utsagn er et utsagn som tydeliggjør morens forståelse av at autoritet ikke bare endres, men også mistes. Det vil si at hun har en forståelse av autoritet som noe som har en viss levetid. Hun har autoritet fram til et viss punkt, og så kommer tiden da sønnen vil kunne «gjøre hva han vil», m.a.o. vil han ikke lenger behøve å ta hensyn til mor eller far, men han vil «ha autoritet over seg selv,» som en far sa. Det skjer ikke fra en dag til den neste, men det er en prosess som denne moren, i tråd med mange andre foreldre, håper hun kan styre.

Fra posisjonsbasert til kompetansebasert autoritet

«Autoritet som liksom forsvinner mer og mer,» som en mor nevnte, skaper mange bekymringer blant foreldrene. Det interessante er at ingen foreldre problematiserer hvilken form eller hvilke former for autoritet som forsvinner mer og mer. Men det er mye som tyder på at det er en spesiell type autoritet som forsvinner, den som begrunnes i aldersforskjell, i fysisk forskjell, det vil si den posisjonsbaserte autoriteten. Det er en autoritet som var begrunnet i tydelige asymmetriske posisjoner i autoritetsrelasjonen. Denne form for autoritet ble lenge ikke utfordret utover det som foreldrene kunne håndtere. Når den utfordres i ungdomsalderen ved at ungdommene blir fysisk sterke og tilegner seg egne erfaringer og kompetanse, mister den sin legitimitet. Utfordringen fører til maktkamp til å begynne med i de aller fleste familier, for foreldrene prøver å opprettholde posisjonene sine i den asymmetriske relasjonen. Sakte, men sikkert, innser de aller fleste foreldre at tiden for den type autoritetspraksis er over, slik som i dette eksemplet:

Det med å greie å se at jeg ikke hadde...jeg hadde ikke...altså tidligere når ungene var små, så kan du si at du får ikke lov eller du kan ta dem i armen eller...Og så har du plutselig ikke...han er mye høyere enn meg, han er...Så du har ikke på en måte de samme...du har ikke noen maktmidler lenger, og da går det egentlig på å greie å holde en kommunikasjon og kontakt, og så må man finne ut hva man firer på. (mor)

Moren beskriver hvordan hennes posisjonsbaserte autoritet ble utfordret, og hvordan hun innså at den var ugyldig, da hun ikke lenger hadde noen maktmidler til å håndheve den med. Da barna var små, kunne hun «ta dem» fysisk og oppnå lydighet på den måten. Etter hvert som sønnen vokste, mistet hun denne muligheten til å bruke makt, og med det mistet hun også den posisjonsbaserte autoriteten. Den visnende autoritet ble erstattet med

relasjonsarbeid. Det betyr ikke at det ikke fantes relasjoner tidligere, men at relasjonen nå blir gitt et annet innhold ved at ungdommens kompetanse på noen områder blir akseptert. «*Jeg gir meg hver gang det er fornuftig det han kommer med. Har han noe vettug å si, tar jeg hensyn til det*». Ved at sønnen tillegges en viss autoritet i noen saker, åpnes det for forhandlinger om autoritet både generelt – moren har ikke lenger en total autoritet –, og spesielt – på de områdene sønnen har kompetanse.

Autoritet og relasjon

Relasjon som erstatning for tap av autoritet er en gjenganger i mødrenes og fedrenes samtaler. Når autoriteten utfordres, særlig når den ikke blir godtatt, kommer en relasjonsdiskurs i forgrunnen. «*Hvis man kan ende opp med å være venner med sine barn, å ha en relasjon til dem, så har man lykket*», slik en far sa. Implisitt mener foreldrene at en utøvelse av autoritet i noen sammenhenger ville ødelegge relasjonen, båndet, de har til sønnen eller datteren. Det ble tatt opp tidligere når autoritet som risikofylt handling ble drøftet. Dette blir også tydelig i noen historier hvor nettopp makt brukes og fører til relasjonsbrudd og institusjonsplassering. I disse situasjonene gjør foreldrene et siste forsøk på å stoppe noen handlinger, og nettopp dette forsøket blir fatalt. Det avslører mødrenes og fedrenes manglende autoritet, og relasjonen brytes. Dette vil bli drøftet i neste kapittel.

Som en del av en relasjon underlagt kjærlighetens kulturelle koder krever autoritetspraksis evnen til å ta hensyn, til å høre og lytte og til å vurdere forskjellige situasjoner. Den krever evnen til differensiering og til individuell behandling. For å kunne utøve denne typen autoritet som kan benevnes som den omsorgsfulle autoritet, trengs det kompetanse, særlig emosjonell kompetanse og forhandlingskompetanse. Man skal kunne forhandle om som hva som kan «*fires på*», og under forhandlinger skal relasjonen opprettholdes og vedlikeholdes. En del mødre og fedre problematiserer sin egen rolle i forhandlingene. De forteller hvordan de fra å argumentere ut fra et prinsipielt grunnlag har sluttet med det og latt erfaringer og kunnskap om kulturell praksis på mange arenaer styre forhandlingene.

Jeg synes nesten noen ganger at jeg har vært for streng med førstemann. Jeg var mye mer sånn prinsipiell når Pål var liten. Jeg synes at det var tull at unger skulle ha merkeklær. Men nå skjønner jeg det. Altså det er ikke noe å bråke med på en måte. Det hjelper iallfall ikke...selvfølgelig noe balanse må være der, men det hjelper ikke å stritte imot. Det er bedre å forhandle om en merkebukse for eksempel, og en jakke uten merke. Så yngstemann har fått det lettere. (*mor*)

Eksemplet beskriver morens egen kulturelle læring. Hun beskriver hvordan hennes autoritetspraksis har endret seg med erfaring. Med årene har hun også lært seg å finne ut av hva som er viktig og ikke viktig, og å forhandle i tråd med det hun oppfatter som barnas og ungdommens kulturelle praksis. Slike eksempler er det mange av i undersøkelsen. Mange fedre og mødre nevnte hvor prinsipielle de var til å begynne med når det gjelder barneoppdragelse. Men erfaring med barn endret dem ved at de ble mindre «rigide» for å bruke et uttrykk fra en far. «Man kan ikke bare kjøre sitt uten å høre på dem». Denne måten å utøve autoritet på forutsetter 'blikket for barnet', som ble drøftet tidligere i avhandlingen. Den innebærer både en kunnskap om kulturell praksis på forskjellige arenaer og et kjennskap til den andre og til situasjonene han eller hun kan møte. Det krever en høy grad av åpenhet mellom dem som er involvert i relasjonen. På den ene siden åpner dette for god autoritetspraksis, men på den annen side kan kjennskap til den andre utnyttes til å få sin vilje gjennom. De emosjonelle bånd et dypt kjennskap til hverandre skaper, kan brukes både for å utøve autoritet og for å opponere mot autoritet. I det første eksemplet bruker moren det at sønnen liker «å bli klødd på ryggen» for å få gjennom det hun og faren har bestemt, uten at det blir slutt på relasjonen:

Far sier mer sånn skal det være, og det blir mye bråk av det. Det er ikke bestandig det klokeste. Mens Marius og jeg kan dille og kose litt. Som regel klør jeg ham på ryggen, for det liker han bare så godt. Og så snakker vi sammen om det mens jeg gjør det, og det er på denne måten at vi blir enige om hvordan vi skal ha det. Det blir som vi har bestemt, fordi faren sier at sånn er det, og jeg forklarer hvorfor det er sånn, og så får vi viljen vår allikevel, men uten at det blir brudd på kontakt her hjemme. (mor)

Moren forteller om et samarbeid mellom henne og faren for å få sønnen til å være med på bestemmelser han i utgangspunktet er uenig i. Faren bestemmer, og hun gjør det som må til for å få sønnen med på det som ble avgjort. Hun bruker det gode kjennskap hun besitter om ham: Hun prater med ham samtidig som hun gir ham noe han liker svært godt. Hun lager gode følelser, hun bekrefter kjærlighet, samtidig som hun utøver autoritet. I det andre eksemplet er det en datter som bruker kjennskapet hun har om mor for å avfeie henne som autoritet.

Hun sier sjøl: 'Du er ikke smart nok mamma. Jeg kjenner deg for godt.' Og hun har rett i det. Så hun vet å trykke på alle knapper og alt det der altså og bruker det veldig. Og så sier jeg ting som jeg ikke burde ha sagt, ikke sant. Og så rives jeg med, og når jeg prøver da å holde igjen,

å holde igjen og holde igjen, som jeg må de fleste gangene, så føler jeg at jeg har tapt på en måte. Hun kjenner meg for godt altså. (*mor*)

Moren forteller eksplisitt hvordan datteren bruker sitt kjennskap til henne for å underkjenne henne som autoritet. Datteren sier ting til moren som hun vet vil provosere fram følelser hos henne. Når moren til slutt sier noe hun vet hun som mor ikke burde ha sagt, mister hun også autoritet. Eksemplet kaster lys over hvor sårbar mor som posisjonsbasert autoritet er i ungdomstiden, noe mange andre eksempler som jeg har referert også har vist. Eksemplene viser hvordan tette emosjonelle bånd påvirker autoritetsutøvelse i vår kultur. Det første eksemplet var en situasjon hvor følelsene hjalp utøvelse av autoritet, mens i det andre eksemplet motarbeidet de autoritetsutøvelse. Hvordan blir autoritetsutøvelsen når den ikke baseres på intime relasjoner? Kan etterlysning av farsautoritet og forståelsen av den slik det ble beskrevet flere ganger i kapitlet, være en etterlysning etter mer distanserte autoritetsforhold som supplerer morens mer intimitetsbaserte autoritetsutøvelse?

Autoritet og emosjoner

I eksemplene ovenfor er det et kjennskap mor og barn har opparbeidet under den kulturelle utforming av kjærlighet, som belyser hvordan emosjoner påvirker autoritetsutforming. Jeg ønsker å problematisere videre bruk av emosjoner i autoritetspraksis. Jeg vil ta utgangspunkt i et intervju hvor en mor og en far var til stede. Utdraget kan sies å være representativt for undersøkelsen i det det viser hvordan en mor hjelper en ungdom til å forstå og akseptere farens autoritet.

Far: Da hun var liten, føler jeg at jeg var ganske delaktig i oppvekst og oppdragelse og alt sånn. Men nå reiser jeg en del og har lange arbeidsdager og sånt, sånn at jeg følger vel kanskje ikke opp på samme måte som [morens navn] gjør, at det er hun som må ta de største takene i oppdragelsen etter hvert. Jeg oppfatter vel ikke at jeg er noen sånn spesiell streng far, ikke autoritær i hvert fall, det tror jeg ikke, men jeg tror at jeg er veldig konsekvent på den måten som jeg følger henne opp på. Og jeg vet at det er noen ting hun ikke forteller meg, som hun tør fortelle [morens navn], for hun er litt mer redd for at pappa skal bli sinna og pappa skal bli skuffet og slik. I skolesituasjon, der følger jeg godt med. Jeg tror ikke at jeg har presset henne over grensen. Hun tåler godt å bli presset litt til på akkurat det, etter min mening altså. Så sånn sett så tror jeg ikke at hun oppfatter at hun har noe sånn konfliktforhold til sin far. Hun oppfatter sikkert at hun kan lure sin far litt mer enn hun kan lure sin mor.

Mor: Du [hun henvender seg til faren] blir jo så skrekkelig skuffet. Så det hender jo det at hvis det har gått litt galt på skolen: Ikke si det til pappa? Må du si det til pappa? Og så sier jeg: Jeg kan ikke bare holde...Ja, men han blir jo så skuffet, sier hun. Ja, men du må skjerpe deg. Men det har jo hendt at jeg har latt det være da. Det må jeg innrømme. Jeg forteller jo ham det da, men han forteller jo ikke henne at jeg har sagt det. Men det har ikke hendt så mange ganger det. Men hun er veldig opptatt av akkurat det at han blir så forferdelig lei seg. Så sier jeg: Tror du ikke jeg blir lei meg da, sier jeg, når du kommer hjem med dårlig karakter som du kunne ha gjort veldig godt? Jo, men ikke på den måten som pappa gjør. Så jeg vet ikke hva det er for noe. Jeg har enda ikke skjønt måten, jeg, men det har hun vel skjønt.

Far: Nei da, men hun skjønner jo på en måte mine grenser, og det tror jeg er viktigst egentlig. Jeg tror ikke hun heller oppfatter å ha et dårlig forhold til sin far.

Mor: En dag sa hun: Å, jeg finner vel aldri noen som er bra nok til pappa. Hun var litt ergerlig på det, for du hadde vel vært etter henne for noen da. Og så sier jeg: Joda, det tror jeg nok. Å, det lurte jeg på, sa hun. Hun lurte fælt på det. Det er bare sånn, sa jeg, det må du bare venne deg til. Bare se på bestefar sa jeg: Jeg vet ikke hvem tanten din skulle ha funnet som hadde vært helt skreddersydd altså. Men jeg sa ikke til henne at jeg tror at du [hun henvender seg til faren] er litt sjalu om dagen, skal jeg si deg.

Far: Ja, det kan godt hende. Men det er noe rart der altså at du er liksom veldig opptatt på at hun...Det er vel kanskje litt sjalusi nå altså... Ja, det er litt vanskelig.

Her beskriver moren og faren autoritetspraksis som et samspill mellom farens måte og morens måte å utøve autoritet på. Faren beskriver seg som tilstedeværende i barndommen, men som lite tilstedeværende i hverdagen etter hvert som årene går. Dette begrunner han med arbeidet sitt. Hovedansvaret for datteren ligger derfor på moren på nåværende tidspunkt. At han er lite til stede i hverdagen, betyr ikke for ham at han er fraværende. Han oppfatter seg selv som en god far som følger opp datteren, og som en far som har et godt forhold til sin datter. Dette siste ble bekreftet av datteren. Måten han utøver autoritet på, er ved å si hva han mener, for eksempel at «*hun skal yte sitt beste på skolen*». For å oppnå dette resultatet bruker han følelser, han blir lei seg og skuffet, noen ganger sint. Disse følelsene fungerer som retningslinjer for datteren. De indikerer når hun er innenfor grensen, og når hun er utenfor.

Morens rolle i dette samspillet er å hjelpe datteren, i andre tilfeller kan det være en sønn, å tolke farens autoritetspraksis. I noen sammenhenger opprettholder moren farens bestemmelse slik som i skolearbeid. I dette tilfellet forteller hun at hun også blir lei seg når skolekarakterene «*daler ned liksom, fordi gutter er mer spennende enn lekser*». Men ifølge henne har hennes uttrykk for følelser lite effekt. Det gir ikke autoritet. Det er farens uttrykk for emosjoner som gir autoritet. I andre situasjoner nyanserer hun farens autoritet ved å henvise til det urimelige i det han bestemmer, eller til hans manglende autoritet i situasjonen. Faren kan ikke bestemme helt hvem hun skal være kjæreste med. Hans autoritet går ikke så langt. På den måten hjelper moren datteren å håndtere farens følelser i autoritetspraksisen, et fenomen som finnes igjen i mange intervjuer, noen ganger dog uttrykt på en annen måte, slik som når mødrene forteller at de må «*gå imellom*». I det ligger en opplæring i å vurdere autoritet. Noen ganger må datteren følge farens grenser, i andre tilfeller bare delvis.

Utdraget problematiserer legitimering av følelser som autoritetspraksis, og videre hvilke følelser som oppnår kulturell legitimitet, hvem som kan bruke dem, og hvordan de brukes. Hvilke følelser som oppnår legitimitet, virker tids- og stedsavhengig. Mens det tidligere var legitimt å inngi frykt, er skuffelse og det å bli lei seg en mer tidsriktig form for autoritetsutøvelse. Den appellerer til en forståelse av autoritetsutøveren. Det er et eksempel på kulturell endring i autoritetsutøvelsen i tråd med Elias' påstand om at det har oppstått andre måter å utøve autoritet og kontroll på enn ved fysisk makt, men som har lik effekt (jf. Autoritet i endring).

Oppsummering: å skape autoritet

I denne delen har jeg beskrevet hvordan mødre og fedre forstår seg selv som autoriteter i en hierarkisk organisert struktur. I utgangspunktet plasserte både fedre og mødre seg i en struktur hvor de var på toppen og barna under. Det ble likevel lagt fokus på det naturlige ved fedrenes posisjonsbaserte autoritet, mens mødrenes autoritet ble fremstilt som situasjonsavhengig og kompetansebasert. Etter hvert som barna vokste, ble posisjonen i hierarkiet endret, særlig for mødrenes del. De mistet sin plass på toppen av hierarkiet, mens fedrene til dels beholdt den. Dette vil komme tydeligere fram i de to neste delene, som omhandler autoritetspraksis på områder som foreldrene selv har definert som eksempler på autoritetspraksis, nemlig plikter i betydning husarbeid og grensesetting.

Jeg har også beskrevet hvordan mødre og fedre brukte historien om den autoritære far for å finne en posisjon som autoritet og for å utforme autoritet.

De tok avstand fra den og introduserte nyanser i måter å utøve autoritet på. Å vise empati og å beholde relasjonen fremsto som viktig. I det fremsto autoritet som begrenset og som risikofyllt. Til slutt brukte jeg et eksempel for å vise hvordan autoritetspraksis er et samspill mellom farens og morens måte å forstå og utøve autoritet på. Eksemplet viste også at frykt har blitt erstattet med andre følelser som legitime autoritetsmidler.

Plikter som eksempel på autoritetspraksis

I en kulturell kontekst hvor likestilling mellom kjønnene er et uttalt politisk mål og et tema i den offentlige diskurs, krever drøftelsen av plikter slik det vil bli gjort nedenfor en forklaring. Selv om likestilling mellom kjønnene er viktig og det avdekkes tidlig at det er lang vei igjen til likestilling når det gjelder husarbeid, er det ikke det som er poenget med å drøfte plikter i form av husarbeid i hjemmet. Hensikten med å drøfte plikter er å lage en kontekst som fokuserer på hvordan forskjellige former for autoriteter utformes og utspiller seg i et hjem. I en slik setting handler drøfting av plikter mer om å kaste lys over noen forhandlinger som pågår i et hjem mellom mødre, fedre og ungdommer, enn for eksempel å vise at fedre gjør for lite husarbeid. Drøfting kan heller brukes som en av de forklaringer som er å finne i kulturelle forståelser på hvorfor kjønn endres så lite eller så sakte (jf. kapittel 2: Kjønnets motstandsdyktighet).

Foreldrenes forståelse av plikter

Plikter beskrives av foreldrene som arbeidsoppgaver som må gjøres for at dagliglivet kan fungere. Plikter baseres på en felles forståelse om det som må til for å få hverdagen til å gå når to voksne arbeider. Det handler om praktiske oppgaver slik som å feie gulvet, kaste søppel, rydde, støvsuge, lage middag, hente et barn på en fritidsordning osv. Det er oppgaver som har å gjøre med det intime livet i en familie. Plikter hører til den private sfæren, og de er unndratt offentlighet. Dette poenget er viktig, fordi det vil vise seg at grensesetting handler om autoritet i møte med det offentlige. At plikter unndras offentlighet, får som konsekvens at de blir vanskeligere å håndheve. Det finnes ingen regler for å tvinge dem gjennom. Mødrene eller fedrene kan ikke henviser til en annen autoritet enn seg selv for å få ungdommen til å gjøre sine plikter. Det er de som foreldre som skaper plikter, og som står ansvarlige for dem. Som en kontrast kan det nevnes at foreldre kan henviser, og henviser, til lovverket når ungdommen ikke vil gå på skolen. Plikter må derfor i hovedsak gjøres av fri vilje ved at ungdommen har fått en forståelse

for hvordan en familie fungerer. I en rettighetsorientert og individbasert familiekonstruksjon slik som den som tenkes å finnes nå, kan dette by på vanskeligheter. En mor uttrykte det på denne måten:

Det har forandret seg med vår generasjon, og det er vi som lager dem sånn, tenker jeg. For jeg hadde masse plikter som unge sjøl, altså når vi vokste opp. Laget middag til foreldrene våre, søstera mi og jeg. Styrte masse. Mens jeg opplever nesten at ungene krever av oss ...altså sånn: Du er jo mora mi, så se og ordne opp for meg! Hvor er klærne mine og...? selv om det kan sies på fleip mange ganger, så ligger det noe i det. (*mor*)

Moren beskriver en endring i relasjoner mellom foreldre og barn som mange foreldre tar opp. Hun opplever at hun er her for barna, og at barna vet det. Det vil si at hun forteller om barnas kunnskap om mødrenes plikter overfor dem. Barna vet hva mødre kulturelt er satt til å gjøre. Ifølge henne preger ungdommenes bevissthet om mødrenes og fedrenes ansvar i forhold til dem relasjonene mellom foreldre og barn. Ungdommer opplever å ha krav på mors omsorg og tjenester. Slik hun legger det fram, tyder det på at hun oppfatter det som om at barna nesten har fått rett til å gi mor ordre. Hun problematiserer dermed posisjonene i familiestrukturen. Ved at barna fremstilles som å ha mulighet til å gi ordre, plasserer hun barna over henne som mor. Mange foreldre tematiserer noe som jeg oppfatter som, og vil betegne som, barnas og ungdommenes posisjonsbaserte autoritet. Med det menes at barna har fått en posisjon i autoritetsstrukturen som, i motsetning til tidligere, gir dem autoritet. Den begrunnes ikke i kompetanse, men den er rettighetsbasert. En far uttrykte på denne måten:

Hjemmet er blitt til et hotell hvor vi varter opp henne, og broren som kommer bak henne. Det er slik det er blitt. Det er vanskelig å gjøre noe med det. Det er mye som må endres om det skal være annerledes. Moren er bestyrer av hotellet, og jeg er drosjesjåfør. (*far*)

Faren beskriver hjemmet som et hotell i betydning et sted hvor foreldrene har ansvaret, mens ungdommene er gjester. Å være gjest innebærer en rolle som mottager, og som hotellvert gir man det beste til gjestene, slik at de kommer tilbake. Å være gjest innebærer også flere rettigheter enn plikter i forhold til husverten. Ved å bruke bildet sier faren noe om hvordan posisjoner og relasjoner mellom barn og foreldre oppfattes av voksne og barn. De er både gitt og ikke gitt, de er tvetydige. Bildet tydeliggjør også kjønns symbolikk ved at moren hører til i og styrer huset, mens han er ute og kjører drosje (jf. kapittel 2: Kjønnsforskning). Å være gjest innebærer også å være uten forpliktelser i forhold til vedlikehold osv., det vil si i forhold til et innhold

som foreldrene gir til plikter. Han antyder på en måte det som vil komme, vanskeligheter med å få gjestene til å ta del i husarbeidet. Det vil kreve forhandlinger for å få det til.

I noen samtaler bruker foreldrene plikt i betydning ansvar, skyldighet, og tydeliggjør på denne måten innholdet i relasjonen mellom foreldre og barn i kulturen, nemlig at pliktene og ansvar går en vei, og med det mener de fra foreldrene til barna uten gjensidighet. Noen foreldre nevnte at

man har noen plikter som foreldre, men har man noen plikter som barn?

Man har da masse plikter som foreldre og ingenting som barn,

eller

Foreldrene har plikter i forhold til barn, men barn har ikke plikter i forhold til foreldrene. Det er foreldrene som har plikter, masse plikter.

Konstruksjon av barn som ansvarsløse og foreldre som ansvarlige og ansvarsfulle preger de aller fleste intervjuene i mer eller mindre grad. Det er en måte å fremstille seg selv som god mor og god far på ved å vise at man har forstått og integrert de kulturelle forventningene som ligger i moderskapet og faderskapet. Det sier også noe om en kulturell organisering av relasjoner hvor foreldrene på den ene siden er allmektige ved at de skal tilfredsstille og dekke behov hos et barn. I den konteksten er de over barna i familiestrukturen. På den andre siden er de avmektige i forhold til det samme barnet som skal bekrefte dem som foreldre. I det perspektivet er de under barna, for de er prisgitt barnas dom. Som en far sa: *«Til syvende og sist er det barna som er dommer over hvor god mor eller far man har vært»*.

Når plikter i betydning husarbeid og som autoritetspraksis skal drøftes videre, er det innenfor rammen av den konteksten som ble beskrevet ovenfor. Det er en kontekst som består av foreldrenes og ungdommenes forståelse av de kulturelle forventninger om moderskap og faderskap og av tvetydige posisjoner. Det er innenfor denne konteksten at autoritet skal utøves.

Plikter: en «sak» mellom mødre og ungdom

Når plikter tematiseres, er det som oftest en mor og en sønn eller datter som er involvert i situasjonen som beskrives. Fedrene er så å si fraværende i den type konflikter plikter forårsaker, noe som blir bekreftet av det ungdommene skriver i stilene. Det er mødrene som strever med å få pliktene i betydning husarbeid gjort. I måten familielivet organiseres og leves på, er det de som har fått ansvaret for husarbeid. Fedrene er lite til stede, og plikter blir automatisk, *«på en naturlig måte,»* som en far sa, en sak mellom mødre og ungdom, for de er hjemme samtidig. Fedrene nevnte at de hjalp til noen

ganger. At fedrene gjør lite husarbeid, kan bekreftes av tidsbruksundersøkelser (Langsether & Lømo 1997).

Familielivet er allikevel organisert i de aller fleste intervjuer på en slik måte at barna har fått husarbeidoppgaver i huset. Mødrene forklarer det med at «*det er godt for barna å lære seg det*», eller med «*at det er godt for barna å få ansvar*». Bare en mor nevnte at hun «*orket ikke å gjøre alt sammen alene*». De aller fleste ungdommer har som ansvar å rydde eget rom og å rydde etter seg på kjøkkenet, badet og i stuen, det vil si «*å rydde eget rot*» på fellesarenaer. Det er få ungdommer som har faste plikter utover det. Noen ganger får de ansvar for matlaging en dag eller for å hente en søster eller bror i barnehagen når moren ikke rekker det. Det vil si at det er mer avgrensede plikter enn husarbeidsoppgaver. De begrunnes også på en annen måte: Det handler om «*å hjelpe når det trengs*».

Både mødre og fedre kunne fortelle om rydding som sønnens eller datterens plikt. Måten det ble fortalt på tyder på at det lå en enighet mellom mor og far om denne plikten. En kunne derfor anta at det blir lettere å håndheve den. Men i samtlige fortellinger kommer det fram at det er få ungdommer som gjør pliktene sine. Som en mor sa: «*Det begynner bra, men det sklir ut*». Foreldrene ga mange grunner til det. Noen begrunnet det med ungdommenes behov for fritid, med en tidkrevende idrettsaktivitet, med at tiden ikke strakk til, osv. Det vil si at det var ungdommens aktivitetsnivå som var med på å avgjøre hvor mye husarbeid som ble pålagt ham eller henne. Men de aller fleste mødre begrunnet det med at det var lettere å gjøre det selv enn å mase på det hele tiden, og at det var andre konflikter som måtte prioriteres. En slik holdning til plikter fra mødrenes side er et resultat av mange kamper som utspilte seg forut for erkjennelsen av at husplikter måtte nedprioriteres. Det var en nødvendighet som tvang fram nedprioritering av pliktene, det var ikke noe ønskelig i utgangspunktet. Jeg vil i det som følger, drøfte mødrenes mas, mens neste del, som handler om grensesetting, vil tydeliggjøre hvordan husarbeidsoppgaver nedprioriteres når foreldrene må prioritere mellom konflikter. Når grenser skal settes, velger foreldrene å sette grenser i forhold til områder som har med ungdommens fremtid å gjøre, ikke med organisering av hjemmelivet.

Mødrenes mas

'Mas' er en kulturell kategori som er lite utforsket. Jeg vil derfor ta utgangspunkt i empirien for å gi begrepet et innhold. Hvem bruker begrepet? Når brukes begrepet? Hva er begrepet et uttrykk for? Det er spørsmål jeg ønsker å besvare når jeg drøfter 'mas' i en familiesetting.

Hvem bruker så begrepet? Mødrene bruker det, fedrene bruker det, og ungdommene bruker det. Det vil si at det er et ord som brukes av alle i familien. Det er en felles betegnelse på et fenomen i de aller fleste familier i undersøkelsen. Men det er et begrep som knyttes til kun én person, og det er moren. Mor og mas hører sammen. Mødrene sier om seg selv at de maser, fedrene og ungdommene sier om mødrene at de maser. I fortellingene som datamaterialet består av, er det ingen fedre og ingen ungdom som maser. Når maser mor? 'Mas' dukker opp i forbindelse med at moren vil håndheve en plikt eller en norm som familien har vært enig i skal håndheves. Slik som i eksemplet som følger, hvor alle er blitt enige om at datteren må ha «*en ryddeplikt*» som moren sa.

De fleste konfliktene hos oss starter vel om rydding, dagligdagse ting... liksom man begynner på badet nede, og så er det tøy rundt og inn... Så jeg maser. Men jeg prøver å forklare henne at hvis du legger ting på plass og rydder opp etter deg... ikke tre våte håndklær rundt omkring i 1. etasje... så blir det ikke så mye mas. Men det har hun ingen forståelse for. Men jeg maser nok mye. Men hun er jo ikke akkurat skremt for maset mitt. Jeg har ikke vært flink nok. (*mor*)

Moren forteller om hvordan 'mas' oppstår. Det ligger tøy og håndklær overalt. Hun ber derfor datteren om å rydde opp etter seg. Dette utløser påstanden om at moren maser. Moren prøver å få datteren til å forstå at det blir mindre mas om hun rydder etter seg, men møter ingen forståelse for en slik argumentasjon. Eksemplet kaster også lys over to andre ting: at mas er negativt ladet, og at mas svært sjelden oppnår noen resultater. At mas oppfattes som negativt, får en del konsekvenser for mødrene. I noen situasjoner er det slik at ungdom omdefinierer det mødre sier, til mas for dermed å ikke behøve å høre på det mødrene sier, for mas er negativt. Og ingen «*hører vel på noe så negativt som mas,*» slik en ungdom uttrykte det. En mor uttrykte det på denne måten:

Han kan si, og hun kan si, for søsteren er ikke det spor bedre: Ja, jeg skal gjøre det! Men så blir det ikke gjort alltid likevel. Og da føler jeg at... og så sier de: Å, du maser så fælt, da gidder jeg ikke. Men litt masing må man da innimellom gjøre for at de skal hjelpe litt hjemme. Men det ikke alltid det skjer her. Nei, mas... det gidder de ikke høre på. (*mor*)

Moren tydeliggjør hvordan hun blir undergravd som autoritet ved at hennes påminnelse om rydding blir gjort om til mas. Sønnen og datteren gjør ikke det de blir bedt om, og begrunner det med at moren maser, eller at det er mas det mor sier eller gjør. At mas oppfattes som negativt, gjør at de aller fleste

mødrene oppfatter seg selv som negative når de ber sønnen eller datteren om å gjøre noe, å rydde for eksempel. De prøver derfor å unngå slike situasjoner som viser dem i et dårlig lys, ved å gjøre jobben selv. De rydder etter sønnen eller datteren, slik som i dette eksemplet:

Det har vært så mye krancling og skjening når det gjelder plikter hjemme. Hun glemmer dem eller får ikke tid. Og så når jeg tar det opp, får jeg høre at jeg maser. Det er begrenset hvor mye jeg orker å høre hvor jævlige masete jeg er. Det er nedbrytende. Så jeg gjør det selv.
(mor)

Moren opplever det som «nedbrytende» å bli oppfattet som «masete». Hun gjør heller husarbeidet selv enn å bli møtt med datterens oppfattelse av henne som en masete mor. Hennes måte å tenke på er i tråd med det mange mødre forteller når de til slutt forklarer hvorfor de ikke følger opp plikter, men gjør dem selv.

Det ble så mye tramping og smelling og bråk at jeg vet ikke om det var verdt alt sammen. Det forpestet luften hele tiden. Til slutt gjorde jeg alt sammen selv. Man skal også leve liksom. (mor)

Det er begrenset hvor mye mødre tåler av konflikter for å etablere plikter i hjemmet. Mødrene har ikke bare et ansvar som autoritet, men også et ansvar for å lage gode følelser, et ansvar for kjærlighet slik det har blitt beskrevet tidligere. Når luften forpestes av konflikter om plikter i huset, velger mødrene å gjøre husarbeidet selv.

Det mødrene beskriver generelt, er hvor liten mulighet de har til å håndheve pliktene sønnen eller datteren har i huset. De kan bestemme hva som skal gjøres, men det hjelper lite når ungdommen selv ikke vil. Noen mødre prøver å løse konflikter omkring plikter ved å betale for dem. Særlig i familier med sønner er det en løsning som aksepteres. Mødrene opplever likevel at det er en forbigående løsning. Den varer ikke lenger enn pengebehovet. Når pengebehovet ikke lenger er der, faller ansvaret for pliktene tilbake på dem igjen.

Ja, han skal rydde rommet sitt og støvsuge stuen en gang i uka. Men det er nytt. Det gikk han med på fordi han ville ha penger. Så lurte han på om det ikke var mulig å kunne få noe mer penger. Han trengte mer penger, og det gjør han nok. Så sa jeg at det betydde at han fikk jobbe for dem. Og så satte han i gang med det. Han skulle støvsuge hele huset og lage middag en gang i uken. Forrige uke så støvsugde han ikke, og da trakk vi ham 50 kroner. Det synes han er helt greit altså. Og forutsetningen var at vi ikke måtte mase. Han får gjøre det uten at vi må huske på det for ham. (mor)

Moren forteller om plikter sønnen gjør mot betaling. I den sammenheng kan plikter sammenlignes med betalt arbeid, og ikke med husarbeid eller plikter i huset. De inngår i en annen kategori enn det som er blitt drøftet så langt. Det kommer enda tydeligere fram når 'mas' ikke ville bli akseptert som middel for å få det gjort. Moren kommer med et nytt element i forståelse av mas, nemlig det tette forholdet mellom mas og ansvar. Moren maser, fordi hun har ansvaret for gjennomføring av både husarbeid og oppfølging av huspliktene. Når sønnen får betalt for pliktene, må han også ta hele ansvaret og få dem gjort uten å bli påminnet om det, det vil si at ansvaret både overlates og tas mot betaling.

Som nevnt flere ganger oppnår mødrenes mas svært få resultater. Hvordan tolke det? Tolkningen kan ses sammen med hva mas er et kulturelt uttrykk for. I det som følger, vil jeg argumentere for å se mas som et uttrykk for mødrenes manglende anerkjennelse som autoriteter. Det kan høres litt paradoksalt ut i og med at mødrene får ansvar for husarbeid ved at de kulturelt svært ofte anerkjennes som autoritet på dette området og som bedre kompetente enn fedrene. Tidligere ble det forklart med naturen, nå forklares det med sosialisering. Uansett forklaringsmodell er det slik at mødre eier en kompetanse som i utgangspunktet skulle gi dem anerkjennelse som autoritet. Når det ikke skjer, kan det begrunnes med at det finnes mange kompetansebaserte autoritetsområder i et hjem, og de konkurrerer med hverandre i et hierarki. I denne settingen viser det seg at mødrenes kompetanse om hverdagen og familielivet blir lite verdsatt. Det finnes andre kompetanseområder som verdsettes mer, og som gir autoritet, slik som kompetanse om verden utenfor hjemmet eller kompetansen om ungdommenes kulturelle praksis. Jeg vil her behandle plikter knyttet til kompetansen om familielivet og hverdagen. Jeg vil belyse dette ved å se på denne kompetansen i to kontekster, i hjemmet og på en barneverninstitusjon. Mens den verdsettes lite i hjemmet og ikke gir noen form for autoritet, gir den status og autoritet på institusjonen.

Kompetansebasert autoritet i to kontekster

Plikter er i hovedsak blitt definert av foreldrene som husarbeidsoppgaver. Det er rydding, vasking, tømning av søppel, feiing, støvsuging, aktiviteter som må gjøres for å vedlikeholde et hjem. Mødrene har fått tildelt hovedansvaret på det området, et ansvar som de prøver å dele både med fedre og barn, men uten å lykkes noe særlig. Det faller nærliggende å begrunne det med at denne kompetansen har ingen status eller vurderes ikke høyt i hjemmene. Den legitimerer ikke en plass som autoritet. Det er grunn til å

anta at hadde den hatt en status og blitt vurdert høyt, hadde det ikke vært så vanskelig å overlate eller dele ansvaret med andre (jf. kapittel 2: Kjønnforskning). I kjølvannet av det får personene som har denne kompetansen, i dette tilfellet mødrene, vanskeligheter med å posisjonere seg som autoriteter. De gjør et arbeid med lav status som også gir lav status. De kan bare 'mase', noe som uttrykker ikke-autoritet (jf. Autoritet i endring). I eksemplet som følger, beskriver en mor hvordan hun har gitt opp å praktisere autoritet i forhold til plikter:

Når det gjelder sånn å holde orden på rommet og hjelpe til hjemme og få dem til å lære og ta ansvar og sånn, så har jeg resignert altså. Det ser jeg... jeg snakker med foreldre som har barn som er større og sånn, det der lærer de ikke før de flytter hjemmefra. Altså man kan mase, og man kan lage regler om at de skal gjøre ditten og datten, og få dem til å gjøre det med mer eller mindre mas og sånn, men det å skjønne det og lære det, før de flytter ut, nei. Altså det er dette med ansvarsfølelse i forhold til at livet krever at man må arbeide, at man må gjøre ting man ikke liker, at ting kan være et slit, og at det er visse ting som heter plikter, som bare er kjedelige, og at penger og klær og alt som er gøy, det kommer liksom ikke dalende ned av seg selv. Jeg har nok ikke fått det til, men jeg orker ikke mer. Jeg kunne ødelegge helsen på det om jeg ville. Jeg er ikke sikker på om det ville ha hjulpet så mye. (*mor*)

Moren beskriver hvordan hun har resignert som autoritet. Hun har prøvd å overføre en kompetanse som hun har om «*ansvar for livet og i livet*» uten å lykkes. Hun håper at de lærer det når de flytter for seg selv. Så lenge de bor hjemme, må hun beholde ansvaret. Det koster for mye å få ungdommene til å ta eller dele ansvar med henne. Ifølge henne «*ødelegger [det] husfreden*», og det kan tære på helsen. Men som mange andre mødre bekymrer hun seg for at hun ikke har klart å lære barna «*et ansvar for fellesskapet*». Det er grunn til å anta at morens kompetanse overføres til barna, men at den forblir taus kunnskap inntil de kommer i situasjoner hvor den må aktiviseres. Når mødrene strever med å ordne hverdagslivet med ungdommer som opponerer, kan det være vanskelig å holde fast på et slikt langsiktig perspektiv.

Vanskeligheter omkring gjennomføringen av pliktene i hjemmet kan tolkes som et uttrykk for at kompetanse om hverdagslivet og familielivet har liten verdi eller er lite verdsatt i hjemmet. Den tas for gitt, og den er nesten så selvfølgelig at den ikke oppfattes som kompetanse. Plikter i hjemmet vet alle hva er, og hvem som har ansvar for. Det hører til kulturens selvfølgeligheter. «*Det er ikke noe å mase om.*» Når en ungdom plasseres på institusjon, avdekkes plikter som noe annet enn selvfølgeligheter. De omformes til en kompetanse som ungdommen må lære før han i det hele tatt oppfattes av

institusjonspersonalet som i stand til å tillegne seg annen kunnskap. En mor forteller:

De sa til oss at når dette blir i orden, kan vi begynne å tenke på skolen, ikke før det. Han må først klare å stå opp, spise, vaske, rydde, osv.... Så da han hadde permisjon en uke, da var rommet hele tiden 'shina' og alt sammen. Spiste til riktige tider sammen med oss og alt mulig sånt noe. Men jeg lurte på hvorfor han ikke hadde hørt på meg da jeg maste om det. (*mor*)

Moren beskriver ungdommens hverdag på institusjon som en hverdag som består av selvfølgeligheter i betydning husplikter, men som i den sammenheng beskrives som en kompetanse. Det er noe man må kunne for å fungere i samfunnet og for å leve. Da sønnen var hjemme på permisjon, fulgte han det han ellers ikke hadde villet følge, nemlig *«husreglene og i det hele tatt det som må til for at en familie kan fungere noenlunde,»* som moren sa. Hun undrer seg likevel over at hun ikke ble hørt, da han bodde hjemme. Med det påpeker hun hvordan hennes kompetanse om hverdagen og familielivet, når den utspiller seg i en institusjonell kontekst, får høy verdi ved at plikter blir omgjort til en livsnødvendig kompetanse og dermed gir den autoritet. På institusjon gjorde sønnen det han ble bedt om av plikter og klarte å fortsette med det under permisjonen.

Hvordan tolke at en og samme kompetanse i det ene tilfellet gir ingen autoritet, mens den fremstår som gyldig autoritet i det andre? Autoritet handler om å ta kontroll over de små tingene, det som ellers er usynlig. Når barnet er lite, fremstår det som en selvfølgelighet. Alle foreldre nevnte at de hadde kontroll da barna var små. *«Grenser var ingen problemer. Rammen var trygg, vi hadde oversikt.»* Dette trygge bildet begynte å endre seg med alderen. Jo eldre barna blir, desto mindre oversikt og kontroll opplever foreldrene å ha. Når autoritet over hverdagen og familielivet, over det selvfølgelige, ikke er på plass, skaper det vanskeligheter både for foreldrene og for ungdommene. Når et institusjonsopphold blir et faktum, synliggjøres hverdagens usynlige og selvfølgelige sider for ungdommene. Plikter er ikke lenger bare noe mødrene maste om, de blir gjort om til en nødvendighet for å klare seg i livet.

På samme måte som da de var hjemme, gjør ungdommene mye motstand mot hverdagspraksis på institusjoner (Hennum 1993, 1997). Men i motsetning til mødrene har personalet på institusjon autoritet til å håndheve pliktene. Autoriteten de har, begrunnes i makten de kan bruke for å håndheve at pliktene skal bli gjort. Å inndra ukepenger, å avlyse en tur osv. brukes som midler for å få pliktene unnagjort. Åpen maktbruk inngår som en del av et

krise- og utredningsinstitusjonsopphold. Lukkede dører og vinduer som ikke kan åpne, er de tydeligste tegn på at makt brukes, og at den er legitim. Et institusjonsopphold hjemles også i lovverket. Forskjellen mellom institusjon og hjem er interessant fordi den avdekker hvordan autoritetsutøvelse og utforming er stedsavhengig. Men sammenligningen mellom autoritet i hjemmet og autoritet på institusjon viser også det vanskelige forhold mellom makt og autoritet (jf. Autoritet i endring). Det belyser kjærlighetens krav og begrensinger på autoritetsutøvelse. Hjemmet er stedet hvor ungdommen skal kunne få en bekreftelse på at han eller hun er elsket og akseptert slik han eller hun er, enten han eller hun gjør husarbeid eller ei. Om mødre hadde brukt maktmidler for å få husarbeid gjort, noe en del mødre har prøvd og fått mye dårlig samvittighet for, hadde de brutt kjærlighetens kulturelle koder og indirekte kodene for hvordan gode mødre oppfører seg.

Men det er ikke bare kompetansen som gir personalet på institusjon autoritet. Autoriteten de har, er også posisjonbasert, det vil si at de er satt i på forhånd tilskrevde autoritetsposisjoner. Ulike posisjoner er gitte i institusjonen som system, det er et av premissene institusjonen bygges på. Ungdommene plasseres under de voksne (jf. kapittel 1: Møte med institusjonsverdenen). I en familie organiseres relasjoner på denne måten i barndommen, men jeg har vist tidligere i kapitlet hvordan mødre mister sin plass som posisjonsbaserte autoriteter etter hvert som barnet vokser. Det mødre står igjen med av autoritet, er den som kan baseres på kompetanse. Når kompetansen mødre har, ikke anses som verdifull og nødvendig, gir den heller ikke noen autoritet. Forholdet mellom makt og kompetansebasert autoritet har blitt lite drøftet generelt i litteratur om autoritet. Det ser ut til at posisjonsbasert autoritet inneholder maktmuligheter i seg som kompetansebasert autoritet ikke har. Kompetansebasert autoritet kan gi makt ved at den plasserer en i en maktposisjon, men den inneholder ikke makt i seg selv. Den er i større grad avhengig av anerkjennelse for å bli autoritet. Posisjonsbasert autoritet har mulighet, og kan gi mulighet, til å definere hvilken kompetanse som gir autoritet. Det er mye som tyder på at i hjemmet tolkes husarbeid av barna og fedre som en del av mødrenes kjærlighet for barna og familien – kjærlighetens kulturelle kode om å gi sitt liv for andre –, og ikke som en atskilt kompetanse. Dermed begrenses også mødrenes mulighet til å bli kompetansebaserte autoriteter på dette området.

Grensesetting som eksempel på autoritetspraksis

I denne delen vil jeg drøfte grensebegrepet slik foreldrene forstår det, og beskrive grensesetting som autoritetspraksis. Drøftelsen vil kaste lys over

dilemmaer mødre og fedre møter i utøvelsen av autoritet, og hvordan de løser dem. Grensesetting vil drøftes som kjønnet praksis. Makt vil bli introdusert som tema, men vil i hovedsak drøftes i neste kapittel.

Grenser og ungdomstid

At barn trenger grenser, og at foreldrene må sette grenser, har siden åttitallet blitt mer og mer fremtredende i alle diskurser som omhandler barn og barneoppdragelse. Diskursen om grenser og grensesetting har sitt utspring i en forestilling om at foreldre ikke setter grenser, og derfor trenger de å bli bevisstgjort at de må gjøre det. Flere og flere tidsskrifter som henvender seg til foreldre, handler også om grensesetting, det vil si om måter grenser skal settes på (jf. Sinnets helse 1/2001). Ekspertene fraråder foreldre å være autoritære, og argumenterer for en demokratisk grensesetting. Med det mener de at barnas hensyn må telle og barnas stemme må høres når grenser settes. Det vil si at de operer med et grensebegrep som er knyttet opp til barnas rettigheter. Grensene som settes, kan ikke gå på bekostning av barnas rettigheter som individer. I denne konteksten fremstilles også grenser som uttrykk for kjærlighet, mens de tidligere ble sett på som hemmende og begrensende.

I diskursen om grenser fremstår grenser som noe som læres i barndommen og tydeliggjøres i ungdomstiden. I noen sammenhenger blir ungdom referert til som mennesker som utfordrer grenser, i andre tilfeller som mennesker som ikke har lært grenser eller mangler grenser. En ungdom som utfordrer grensene, vet om dem, men godtar dem ikke. En ungdom som mangler grenser, har ikke kunnskap om dem. Et grenseløst menneske oppfattes kulturelt som en samfunnstrussel og en trussel mot seg selv og sin egen fremtid. Det grenseløse mennesket er et menneske som ikke har forstått frihetens begrensninger eller ikke vil bevege seg innenfor dem. Grenseløshet henviser til et menneske som går utover en gitt kontekst, med andre ord er det et menneske som beveger seg fra en kontekst til en annen. Overskridelsen skaper en trussel mot det etablerte. Den kan vise at noe som var umulig, plutselig blir mulig. Dette skaper uorden og kaos.

Ifølge Sørhaug handler diskursen om grenser om det moderne menneskes frykt for å ikke være hel og av nåtidens underkommunisering av avhengighet (Sørhaug 1996b). Han hevder at strevet for å være hel driver mennesker til å lage rammer innenfor hvilke de kan være hele i betydning 'å være seg selv' og 'å være en beholder for selvet'. En må ikke flyte over grensene, for en kan miste seg selv, det vil si ikke beholde seg selv. Underkommunisering av avhengighet mennesker imellom får mennesker til å ty til

andre midler for å oppleve seg selv gjennom andre relasjoner, for eksempel rus. Rus skaper både overskridelse av grenser, det vil si autonomi, og avhengighet.

Det er disse to punktene – det moderne dilemmaet omkring helheten og paradokset omkring avhengighet og autonomi – som har interesse i en drøftelse omkring grensesetting i ungdomstiden. For slik ungdomstiden konstrueres og fremstilles i vår kultur, er den en tid hvor ens egen identitet søkes og formes, m.a.o. er det en tid hvor man blir seg selv på en helhetlig måte i motsetning til barndommen, som konstrueres som en tid hvor man ikke er hel ennå. Videre er ungdomstiden også tiden hvor man løsriver seg, det vil si blir autonom, samtidig som relasjoner skal opprettholdes. I hovedsak skal handlinger for å bli hel og for å bli autonom skje innenfor familien. Dette betyr at familien skal stå for endringene, samtidig som den skal reprodusere og gjenskape seg selv, det vil si hindre noe nytt. Det er innenfor denne kulturelle konteksten, hvor endring og bevaring står i et spenningsforhold, at jeg vil forstå grensesetting som autoritetspraksis.

Foreldrenes forståelse av grenser

Hva grenser betyr når det er snakk om grensesetting i en familiekontekst, er lite dekonstruert, men fullt av innforståtte kulturelle meninger. De aller fleste ville oppfatte grensebegrepet som å si ja eller nei til hva et barn gjør. Det vil si at det er å sanksjonere en handling positivt eller negativt i forhold til hva som oppfattes som kulturelle normer. Så grensesetting som autoritetspraksis handler om å velge mellom verdier. Dette ble drøftet innledningsvis i kapitlet da autoritet som uttrykk for orden ble tematisert. Og det er valg av verdier foreldrene i undersøkelsen formidler i sin forståelse av grensebegrepet.

Når de bruker begrepet grenser, er det i forbindelse med konkrete episoder som både har med ungdommens fremtid å gjøre, skolen for eksempel, og med ungdommens ferd i det offentlige rom, rusbruk for eksempel. Det er nåtiden og fremtiden som er viktig, fortiden blir irrelevant. Grenser fremstår som normer for hvordan et liv skal leves: Man gjør skolearbeidet, og man drikker seg ikke fra sans og samling. På den måten fremstår grensesetting som noe som utøves for å markere moralske verdier i det offentlige rom. Grenser kan ikke diskuteres og forhandles på samme måte som plikter åpnet for. Ved at grenser oppfattes som offentlige og ikke private, får de større legitimitet. De betraktes som noe man får lov til eller ikke. Grensene ble også definert som beskyttelse mot noe vondt og farlig og som rettledning. Ingen fremstilte grensesetting som kontroll. Kontroll viser seg å fremstå som et kulturelt negativt ladet ord i en diskurs om autoritet og kjærlighet i relasjoner

mellom foreldre og barn og ungdom. I forholdet mellom grense og kontroll, grense og tillit ligger diskusjon om forholdet mellom makt og autoritet, hvor tillit fremheves, mens kontroll nedtones. Jeg kan henviser til kapittel 5, hvor forholdet mellom kontroll og kjærlighet ble drøftet.

Mens plikter kan slurves med og «skli ut», håndheves grensene. Dette kan åpne for store, noen ganger voldelige, konflikter i hjemmene. Grenser skal føre til at ungdommene vet hvordan de skal te seg i det offentlige rom. Andre skal kunne se at ungdommene har grenser, det vil si at foreldrene har autoritet. For i større grad enn plikter er grenser et synlig tegn på foreldrenes autoritet. Ungdom som vurderes som ungdom uten grenser, sier indirekte noe om foreldrene: enten at foreldrene ikke har vært autoriteter slik det forventes av dem, eller at de har mislyktes i denne oppgaven. Det er viktig som foreldre å ikke fremstille seg selv som det, men som ansvarlige utøvende autoriteter.

Videre nevnte samtlige foreldrene at sønnen og datteren visste hvor grensene gikk. Implisitt mente de dermed at de hadde innfridd autoritetens kulturelle krav om å etablere grenser og at sønnen eller datteren var avgrensede ungdommer i motsetning til grenseløse ungdommer. Det var tydelige grenser som var blitt satt, fra tidlig i barndommen av. Slik som denne moren forteller om:

Grensesetting begynte jeg ganske tidlig med. Han fikk vite hva som var lov og ikke lov. Det gikk ikke an å skrike seg til ting. Grensesetting bare fortsatt. Han vet hva jeg tolererer og ikke. Han får for eksempel ikke lov til å nyte alkohol. Det tror jeg ikke han har gjort, heller ikke smakt sigaretter. Nei, han vet hvor grensen går. Jeg stoler på ham. (*mor*)

Moren viser kontinuitet og utvikling i grensesettingen. Hun tydeliggjør også at det handler om normopplæring, hva man har lov til, og hva som er forbudt. Som denne moren er det mange mødre og fedre som forteller om at grensesetting begynte tidlig i barndommen. I en kulturell kontekst hvor mye av diskursen omkring grenser handler om mødre og fedre som ikke setter grenser, har det vært viktig for foreldre å fremstille seg selv som foreldre som har satt grenser, for på denne måten å fremstille seg selv og å bli oppfattet som gode foreldre. Men i motsetning til den totale tilliten moren viser sønnen, uttrykker de aller fleste foreldre en mer nyansert form for tillit.

Grenser har han hatt hele tiden. Han vet hvor de går. Men klart, i den alderen er det noe som skjer, løsrivelse og sånn, så det er ikke bestandig han følger dem. Men man må jo ha tillit til at det han har lært, det har han lært. (*far*)

Faren er trygg på at sønnen vet om grensene, men han tviler på om de følges. Han velger likevel å vise tillit til at det sønnen har lært fram til nå, er veiledende for handlingene hans. Han plasserer diskursen om grense i diskursen om hvordan ungdomstiden konstrueres i kulturen, som en løsrivelsesperiode. På den måten fremstiller han seg selv ikke som en uvitende far, men som en ansvarsfull far som vet hva som foregår. Han holder kontroll og styrer på avstand. Noen foreldre bruker ord som «å flytte grenser», «å bryte grenser» eller «å tøye grenser» for å markere at de vet om ungdommens kulturelle praksis, slik som denne moren:

Hun føler vel at grensen er at hun må gjøre lekser og overholde innetid og sånn, at hun blir fulgt opp på det, men hun føler vel ikke så sterkt at hun er nødt til å vaske gulvet hver fredag. Men noe skal de prøve i den alderen, og hun prøver jo å tøye grensene når det gjelder innetiden. (*mor*)

Moren nevner noen grenser datteren følger, de som har med skolen og ferden i det offentlige rom å gjøre. Husarbeid faller ikke i samme grensekategori, noe som ble beskrevet tidligere. Moren viser videre sitt ansvar som mor til en tenåringsdatter ved at hun har sett datterens kulturelle praksis i tråd med ungdomstiden: Hun tøyser grenser. Når de aller fleste foreldre plasserer diskursen om grenser i en kontekst hvor forståelsen av ungdomstidens kulturelle praksis er viktig, tolkes det som at de ønsker å få fram dilemmaet de møter mellom autoritetsutøvelse og ungdommens autonomibestrebelse. Samfunnets krav er at de skal kunne ivareta begge deler. De skal forstå grenseoverskridelse som normalitet, samtidig som grenser skal ivaretas. I denne konteksten oppfatter de grensesetting som kunsten å finne en balanse mellom å beskytte ved å sette grenser og å la sønnen eller datteren gjøre sine egne erfaringer med livet.

Å bevare autoriteten i ungdomstiden

Når foreldre forteller om ungdomstiden som en utprøvende periode, er det i hovedsak i forhold til grenser som settes på grunn av foreldrenes kunnskap om hva som skjer i denne perioden. Dette bekreftes av det ungdommene skriver, for de skriver at de får lov til mer enn tidligere, men innenfor noen nye grenser. Det er de nye grensene som er gjenstand for forhandlinger, utprøving og overskridelse. Det er i den settingen mødre og fedre prøver å bevare autoritet. Noen gjør det ved å henvende seg til andre foreldre for å høre om innetiden for eksempel.

Stort sett aksepterer hun innetidene, men det er jo noen ganger... ja noen får jo lov til mer enn andre, og noen ganger så får kanskje hun lov til å

være ute lenger enn andre. Det avhenger av situasjonen og hvem hun er sammen med. Så det er jo noen ganger det blir sånn konflikt: Alle andre får. Men så sier jeg: Men da ringer jeg og hører om det er tilfellet. Får de virkelig det? Og så viser det seg at alle andre forteller at alle andre får, men det stemmer dårlig, så det har vi i grunnen slutta med. Fordi at jeg kastet meg på telefonen og ringte til foreldrene og sa: Når hadde dere tenkt at de skulle komme hjem? Og da ble det plutselig brått slutt altså, for da nytter det ikke å bruke det argumentet. Det har funka veldig bra med de foreldrene som jeg har ringt til også. De synes at det har vært greit å kunne være enig om ting, for det er jo et press for alle det der.
(mor)

Moren forteller om hvordan grensen for innetiden er situasjonsavhengig. Den settes på bakgrunn av morens vurdering av tid, sted og hvem datteren er sammen med. Det betyr at grensen kan variere. Når konflikter oppstår under forhandlingen, ringer moren til andre foreldre for å undersøke. Å flytte grensen ut av den private sfæren og inn i den offentlige, gir henne større autoritet. Grensen gjøres om til et kollektivt anliggende, og er ikke lenger en privat sak. Moren får makt, og tydeliggjør den, ved å kunne henvise til andre foreldre. «*Ringerunden*», som en mor kalte det, er et middel som blir brukt av mange mødre for å opprettholde grensene i forbindelse med helgene og fester. Når mødrene har gjort det en del ganger, blir det lettere å håndheve grensen om innetid.

En annen måte å bevare autoritet på er å hente sønnen eller datteren på en fest. Henting fremstilles ikke i den sammenheng som en grense, men som et tilbud som fungerer som en grense. «*Det blir ikke noe problem når vi tilbyr å hente dem. Da blir det slik det ble avtalt.*» En kan tolke det slik at noen av kjærlighetens kulturelle uttrykk, i dette tilfellet å hente en ungdom sent på kvelden, fungerer som autoritet. I undersøkelsen er denne metoden oftere brukt i forhold til sønnene enn døtrene. Faren avtaler med sønnen om hentetid. Skjer det noe, må sønnen ringe og avtale en ny tid. At tiden kan endres, fremstilles av foreldre som nødvendig for å «*unngå å være urimelig. Man må kunne være fleksibel*». Foreldre er opptatt av å fremstille grensetting som en praksis som kan begrunnes i godt vurderte situasjoner. Det er viktig for dem å ikke sette tilfeldige grenser.

I noen eksempler brukes henting på festen eller i en annen sammenheng på en annen måten enn den som er beskrevet ovenfor. Når grensen om innetid ikke overholdes, brukes henting som middel til å håndheve grensen. Henting blir et maktmiddel som tydeliggjør hvem som har autoritet i relasjonen, og hvor autoriteten setter grensen. Som i dette eksemplet hvor datteren går ut uten å ha fått lov til det:

Det var en sånn kjæreste som det var mye styr med da og frem og tilbake. Og så ringte han, og så skulle han gå ut klokka ti, og da sa jeg: Det får du ikke lov til. Da får du snakke med ham i morgen. Og så ...jo, hun skulle bare...da hadde hun vært syk den dagen óg. Så da hadde vi en skikkelig konfrontasjon, og så tok hun på seg og gikk. Skulle bare møte ham der borte...for da var det så viktig å snakke med ham. Det rant litt over for oss, og da ble vi enige om at han [faren] skulle hente henne. Og det er jo det flaueste i verden. Det var så forferdelig pinlig at ...himmel og hva, du verden for et spetakkel det var da. Da var hun sur på oss lenge. Men jeg tror at hun lærte av det. Det bidro til å sette grensene tidlig altså når det gjelder gutter. (*mor*)

Her beskriver moren hvordan hun og faren reagerte på at en grense de satt, ikke ble overholdt. Datteren gikk ut tross forbudet og etter en konfrontasjon. Hun skulle møte kjæresten «*rett rundt hjørnet der borte*». Moren og faren bestemte at faren skulle hente henne, et kjønnnet mønster som ble beskrevet tidligere under tematisering av kjærlighet: Faren fremstilles som den aktive, han går ut og leter etter barnet, mens moren er den passive, hun sitter hjemme og venter. Selv om det ble bråk da grensen ble håndhevet, tviler moren ikke på at det var riktig å gjøre det. Det var en tydelig grense som ble satt i forhold til fremtidige møter med andre kjærester.

For å kunne ta riktige avgjørelser henter i hovedsak mødrene opplysninger om miljøet sønnen eller datteren vanker i. Dette gjøres ved å åpne hjemmet for vennene for «*å se hvem hun vanker sammen med*», ved å delta på møter på skolen hvor de «*får vite hva som rører seg*», og gjennom mediene. Det ligger derfor grundige overveielser bak grenser som settes, og lite overlates til tilfældigheter, et tema som er blitt beskrevet tidligere. Å ta hensyn til situasjon og individ er viktig under beslutningsprosessen, fordi «*i den alderen må man høre på dem. Det nytter ikke å bestemme på en autoritet måte. Man får bare ungen mot seg*». Med dette menes at grensene skal være «*rimelige*» og ikke krenkende, og at de settes ved at ungdommen tas med i beslutningsprosessen. Grenser tydeliggjøres som forhandlingsobjekt, og autoritet gis ved at grenser kan begrunnes. Når autoritet ikke godtas slik som i eksemplet ovenfor, brukes makt for å få autoritet. Datteren ble fysisk hentet av faren.

Å støtte opp om autonomibestrebelsene

Ved at grenser forstås i en kontekst omkring ungdomstidens kulturelle praksis, oppfatter også foreldre dem som et ledd i en selvstendigjøringsprosess. I den sammenheng mener de at grenser skal settes på en slik måte at de hjelper sønnen eller datteren til å ta riktige avgjørelser i forhold til situa-

sjoner de møter i nåtiden eller i fremtiden. Neste utdrag, som tar opp grenser i forhold til kroppen, er et eksempel på det. Det forhandles om utseendet: Hvordan skal datteren få lov til å se ut?

Hun synes nok at vi er strenge. Hun ville farge håret og sette noe på kroppen både her og der. Vi aksepterer, i hvert fall jeg, men ikke faren, en sånn glansvask, men til piercing sa vi: OK, det får du vente med til du er 18 hvis du absolutt skal ha det, og da håper jeg at du er blitt så voksen at du ikke gjør det... For det der med piercing, det handler om signaler du sender når du gjør det. Så nå går hun med rødt hår da, det er ikke alt vi kan si nei til, og det er jo ganske ufarlig, det med hårfarging. Det er ikke så stor inngripen, for en glansvask går jo ut etter noen ganger. Så da føler hun jo at hun får noe av det hun vil også. (*mor*)

Moren forteller om hva det forhandles om, og hvordan forhandlingen har pågått. Datteren ønsker både å farge håret og å få piercing. Faren vil sette en grense i forhold til både hårfarging og piercing. Moren kan være med på hårfarging, om det blir en glansvask, men ikke på piercing. Moren argumenterer med at det handler om å la også datteren bestemme, og da er det bedre å la henne få farge håret enn å få piercing. Piercing oppfattes av henne som mer stigmatiserende enn hårfarging. Det kan også få uønskede konsekvenser. Det er viktig for moren å la datteren oppleve at hun har mulighet til å påvirke avgjørelsen. I forhandlingsprosessen lærer datteren å vurdere konsekvenser av handlingene sine, noe både faren og moren definerer som «*bra for henne. Hun lærer å ta egne valg*».

Morens rolle i eksemplet er i tråd med noen eksempler som jeg har beskrevet i denne delen. Da temaet 'å skape autoritet' ble drøftet tidligere i kapitlet, ble mødrenes forståelse av autoritet som situasjonsavhengig og kompetansebasert fremhevet. Fedrenes forståelse av autoritet fremsto som mer posisjonsbasert og prinsippbasert. De dro de store linjene om hvordan verden er ut fra deres forståelse av den. Mye tyder på at autoritetspraksis følger samme kjønnede mønstre, hvor moren lytter, hører, støtter, henter informasjon, og praktiserer autoritet ut fra det, mens fedrene forteller hvordan de vil ha det og i mange situasjoner utformer praksisen deretter. Det er når begge kjønnede autoriteter møtes og anerkjennes som likeverdige, at forhandlinger som er støttende for autonomi, oppstår. I andre tilfeller blir løsningen på uenighet om en grense enten at grensen ikke bli satt, eller at den gir rom for voldsomme konflikter, noe som vil bli drøftet senere.

I en kontekst hvor ungdommens kulturelle praksis fremheves, nevnte jeg at grensesetting som en støtte til autonomi også må kunne åpne for at grenser kan overskrides, og at feil kan gjøres. Mens selve grensen må bestå. En mor og en far forteller at de ikke kan hindre at datteren prøver alkohol når

hun er på fest, «for noe skal de prøve i den alderen. Det er ikke noe vits i å late som noe annet og tro at hun er så spesiell og ikke vil prøve seg». Men datteren «har fått klar beskjed om at hun ikke skal drikke noe som ikke er originalflasker». Videre hadde moren sagt til datteren og hennes venninner at «hvis dere allerede på død og liv skal prøve det ut, for det skal de jo, de som alle andre, da får dere heller være hos noen og gjøre det. Ikke gjør det steder hvor du kan bli misbrukt og hersa med». Moren forteller videre:

Så de hadde et lag her tre jenter da, og det gikk ikke så bra for dem. Da hadde de hentet seg sprit hos moren til en av disse venninnene da og funnet noe der. Jeg skjønnte jo at det var noe galt, for de var i kjellerstuen, og der får de stort sett være i fred da. Men så skjønnte jeg at det var et eller annet. Jeg syns liksom det var ting som tydet på at det var litt uryddig. Så jeg gikk ned i kjellerstua og så gikk det en stund til...så synes jeg at det ble mer haloi der nede, og så tenkte jeg: Nå får det være nok, nå får de roe seg. Så gikk jeg ned en gang til, og da var det jo...da hadde de jo sittet der da, vet du, og blanda, for de hadde tatt med seg den ...Og da...en lå som på lit de parade, ikke sant. Hun var helt sånn stiv. Og så sa jeg: Hva er det dere har gjort? For jeg så for meg mye mer enn at de ...Nei, de, nei...alle tre var... ingenting...Så sa jeg: Jo, det skjønner jeg: Men hva har dere gjort? Har dere tatt noe stoff eller har dere drukket? Og da hun ene venninne måtte ut og kaste opp da, så hun kom inn og krabbet opp i sofa helt grønn i ansiktet. Jeg visste ikke om jeg skulle le eller gråte. Jeg lukta jo på glasset, og da skjønnte jeg at det var sprit. Og så hadde de blanda...jeg husker ikke hva det var. Det luktet så forferdelig! Og så sier jeg: Dere har drukket. Ja, sa hun. Har du oppdaget det? Satt i senga og bare lalla, ikke sant. Hvordan kan du oppdage det? Og så sa jeg: Ja, ja, nå får dere legge dere, og så får vi snakke om det i morgen...Men de var for syke da. Hun skjønnte sjøl hvor dumt dette var. Hun skjønnte at dette var ikke noe særlig. Det var vel ikke farlig, men hun har nå prøvd seg. Men hun fikk jo husarrest en stund for det da, for hun visste ikke hva hun hadde tatt i seg. Men du må jo regne med at ting som det skjer. Men hun sa til meg: Du har jo sjøl sagt at hvis vi skal gjøre det, så gjør det i trygge forhold, og det må jo være hjemme. Jada, sa jeg, ja da. Så en ble fort satt opp etter veggen liksom. Men det mener jeg fortsatt at det er mye bedre at de tre var her da, enn at de dro til byen eller noe sånt. (mor)

Morens fortelling er interessant på mange måter. Den avdekker dilemmaet mange mødre og fedre kommer opp i når de skal sette grenser. Å sette grenser handler ikke bare om å vise en norm, men også å vite at den ofte brytes i ungdomstiden. Å håndtere begge deler er problematisk. På den ene siden er foreldrene redde for å være for naive eller å drive med «strutsepolitikk», det vil si å lukke øynene og «late som om sønnen eller datteren

ikke prøver seg». På den andre siden er de redde for å være for strenge og *«hindre at de får sine egne erfaringer»*. I eksemplet ovenfor ble ikke grensen satt ved alkoholbruk, men først ved hva som ble drukket – datteren måtte vite hva som ble drukket, og originalflaske var viktig –, og for det andre på hvor det ble drukket – drikking måtte skje innenfor trygge rammer. Det viser en vurdering bak denne type grensesetting både av datteren og av situasjonen. Moren oppfattet datterens signal om at *«hun ville prøve å vite hvordan det var å være full»*. Hun vurderte hvilke fare en slik situasjon innebærer for en ung jente, og dermed kom hun med et forslag om hvordan og hvor utprøving kunne skje. Den måte å sette grenser på som handler om å nyansere grensene, i dette tilfellet ikke gi et alkoholforbud, men å sette grenser for hvor og hvordan drikkingen skjer, krever en del kompetanse som tidligere ble omtalt som en av kjærlighetens koder, nemlig et dyp kjennskap til barnet. For det handler om å vite hvordan grensen skal kommuniseres: Noen ungdommer tar imot en grense for eksempel om alkoholforbud, mens andre ikke gjør det. I disse tilfellene er det viktig å kunne formidle en annen form for grense enn et forbud.

Grensesetting og maktbruk

I eksemplene jeg har referert så langt, er sammenhengen mellom grensen og makt både tydelig og utydelig. Henting på fest var en grense som kunne brukes både som kjærlighetsuttrykk og som maktmiddel. Å ringe andre foreldre kan også være et eksempel på maktbruk, dog ikke så tydelig som fysisk henting. Men alle er eksempler på at foreldrene bruker noen midler, bruker makt, for å håndheve grensene om det er nødvendig. Midlene varierer avhengig av situasjonen og hva som kan virke som sanksjon i den spesifikke situasjonen. Noen bruker henting, andre husarrest, atter andre inndrar ukepengen. Det vil si at når foreldrene setter grenser, har de også en sanksjon klar til bruk i tilfelle grensen ikke blir overholdt. Grensen kan brytes, men ungdommen må vite at overskridelsen kan sanksjoneres. Sanksjoner må ungdommen være villig til å ta. Neste eksempel illustrerer hvordan grensesetting kan utløse maktbruk:

Det verste jeg har gjort noen gang, det var da jeg nektet henne og [navnet på en venninne] å være sammen på ukevis...eller var det flere måneder...for da hadde de vært helt håpløse sammen. Det bare gikk ikke lenger og jeg sa at nå må det være slutt på dette tullet. Jeg advarte henne om at de ikke lenger kunne være sammen om det fortsatte slik. Hun skulle gjøre lekser, men det gjorde hun ikke. Hun surret oppi der hvor venninnen bodde, og så ble det ingenting. For jeg mener hun skulle gjøre leksene, og tiden gikk, og ingenting skjedde. Hun kom jo aldri hjem

tidsnok og ja...da satte jeg den strengeste grensen jeg har gjort i mitt liv. Hun visste jo det ville skje, men brydde seg ikke om det. Hun lærte i hvert fall å ta ansvar for det hun gjorde. Men hyggelig var det ikke. Det er jo aldri hyggelig for noen det der, ikke for meg og ikke for henne.
(mor)

Moren forteller om en situasjon da grensen som hun satt, ikke ble overholdt. Datteren ble advart om hva som ville skje hvis hun ikke gjorde det moren sa. Da grensen ble brutt og tøyd, så hun seg nødt til «gjøre alvor med det man sier», det vil si å bruke makt i utøvelsen av autoritet. Det er ofte i den forbindelse at mødre oppfatter seg selv som autoritære, noe som ble drøftet tidligere i kapitlet. I dette eksemplet forteller også moren hvor vanskelig det var for henne å bruke makt, å åpent ty til sanksjon for å opprettholde en grense. Mens grenser generelt oppfattes som muntlige uttalte normer i form av påbud eller forbud, avdekkes makt i grensesettingsøyemed som en materialisering av grenser. Maktbruk avslutter også forhandlinger om en grense.

Grensesetting og skolearbeid

Grensesetting i forbindelse med skolearbeid gir mange detaljerte beskrivelser som kaster lys over hva som skjer i relasjoner mellom foreldre og ungdom når grenser settes. Skolearbeid viser seg å være det området som utløser de strengeste sanksjonene. Skulk, skolearbeid som ikke gjøres, dalende karakterer på skolen, dette er tegn som får fram de sterkeste reaksjonene hos foreldrene. For i de aller fleste familier i undersøkelsen er «skolen noe man ikke forhandler om», og lekser er «ikke sånn diskusjonsspørsmål. Man forhandler ikke om det. Sånn er det bare». Reaksjoner på brudd av normen som sier at skolearbeid skal gjøres, kommer i form av voldsomme krangler og av strammere grenser på andre områder, særlig m.h.t. innetiden. Det er ikke uvanlig at ungdommen ikke lenger får lov til å gå ut etter middagen, men må være hjemme inntil alle leksene er gjort. På tross av det er skolen det området hvor mødre og fedre opplever mest maktesløshet, og hvor det blir tydeligst at en form for autoritet er på vei ut. Det er umulig å få en ungdom til å gjøre lekser eller gå på skolen om han eller hun ikke vil. Det skal ganske mye til for å bevare autoritet og oppnå resultater på det området. En mor forteller:

Jeg har prøvd å være forsonende, har prøvd med å være blid, med å være...lirke det til og han har tøyd tålmodigheten min sånn som i går kveld, hvor han var da etter så mye styr...Han hadde stukket av uten å gjøre lekser, og jeg måtte ta den kampen før han fikk sendt ut den kameraten og skjønte at han ikke kunne gå ut igjen en gang til etter halv

ti når han ikke hadde gjort lekser. Og så en lang prat med...hente cola og isbiter og...kanskje du kunne ta pennen nå, kanskje du kunne gjøre mattelekseren nå ...kan du se i boka nå og ... Og han liksom bare helt sånn obstruksjon sånn bevisst, ikke sant, hvor du må dra han inn hele tida. En time sånn...da er det sånn at når kvelden kommer, så er du fullstendig utmattet altså. Jeg kan bli helt oppradd og...ja mer maktesløs enn når han var mindre. For da var det som jeg sa, ikke sant, jeg kunne si at nå er det tiden for å gjøre lekser. Og slik ble det også. Men nå er han jo mye mer sin egen sjef da. (*mor*)

Her beskriver moren en krangel med en sønn som ikke gjorde skolearbeid før han gikk ut, slik som de «*har avtalt seg imellom siden jul*». Moren fortalt tidligere i intervjuet bakgrunnen for grensen og hvordan de hadde forhandlet seg til den. Da sønnen kom tilbake denne kvelden, stoppet hun ham før han gikk ut igjen. Dette utløste en krangel som moren prøver å gjøre mindre alvorlig med å gi sønnen cola og isbiter. Hun vil fortelle ham med det at hun er glad i ham (jf. mødrenes problemer med å få sønnen eller datteren til å oppfatte at de er elsket, et tema som ble tatt opp i forrige kapittel). Hun prøvde å overbevise ham om å gjøre lekser, men uten å lykkes: Sønnen sto på sitt, han ville ikke gjøre lekser. Slike situasjoner hadde hun ikke opplevd da sønnen var liten. Da hadde hun autoritet og bestemte når leksene skulle gjøres. Men nå oppfatter hun at «*at han er mye mer sin egen sjef*», det vil si at hun innser at han bestemmer over seg selv. Det er ikke lenger hun som bestemmer og har myndighet over ham. Jo mer sønnen blir autonom og selvstendig, desto mindre autoritet får hun, og desto mindre kan hun sette grenser.

Situasjonen omkring leksearbeid som denne moren beskriver, kan betegnes som typisk for mange i datamaterialet: Moren krangler med en sønn eller datter om skolearbeid som ikke gjøres. Ofte begynner det med at karakterene på skolen blir dårligere enn det de var tidligere, og mødrene krever at dette rettes opp. «*Det er ikke noe i veien med evner. Hun kunne gått ut med bare meget, og så får hun noen i enkelte fag fordi hun ikke gidder å møte opp eller gjøre lekser.*» Moren og sønnen, i noen få tilfeller moren og datteren, havner i en svært følelsesladet diskusjon på grunn av dette. Grunnen til det er at det er moren som i de aller fleste tilfeller først får vite om «*dalende karakter*» eller «*dårlig oppførsel*». Mødrenes reaksjoner kan tolkes som et uttrykk for ansvaret de tar, og som pålegges dem i forhold til skolearbeid. Dette blir uttrykt tydelig av en mor:

Så var vi veldig ...som fulgte ham opp på skolen da det gikk nedover med karakterer. Så det var veldig mye bråk og veldig mye kjefting og mye smelling her hjemme. Han og jeg spesielt var veldig mye uvenner.

Så gikk vi inn på en avtale med ham hvor han da slapp å gjøre fellesplikter mot at han måtte få rettet opp karakterene. Og så fikk han karakterer til jul, og ingenting var forbedret. Det bare eksploderte liksom. Jeg var så sint at jeg var helt gærn. Det var dramatisk. Han trodde at det var mitt ansvar hvordan det skulle gå med ham på skolen. Så jeg måtte si: Beklager, du har misforstått, sånn er det ikke. Og så snudde det seg. Det ble jo da også sånn at han fortalte ingenting om skolen, ikke noen ting. Så kuttet vi helt ut å forfølge skolearbeidet hjemme, og så ble det veldig mye mer sånn all right hjemme da, for det ble ikke så mye kjefting. Så egentlig så tror jeg det var liksom den erfaringen jeg gjorde, at jeg måtte på en eller annen måte finne en måte å håndtere han på som gjorde at jeg fremdeles hadde tilgjengelighet til ham. Rett og slett altså. Og det greidde vi ikke hvis jeg skulle ta på meg ansvaret for skolearbeidet hans. Så jeg sa til ham: Det er ditt ansvar. Ja, da kunne han få nogen i alt da! Ja, det er ditt liv, og det velger du. Og så er det ikke gått sånn, men det har ikke gått sånn spesielt bra heller på skolen. Men hjemme har det gått veldig greit. Jeg har lurt på etterpå om det er riktig... og jeg tenker at skolen forventer sikkert helt annerledes av oss, at vi på en måte er der og sørger for at han leverer sine skriftlige arbeider, og at han gjør sånn...og så gjør vi det ikke. Leverer han ikke, så leverer han ikke. Og vi oppfordrer ham jo, og vi hjelper ham hvis han vil ha hjelp. Men vi passer ikke på ham lenger. Og det lurte jeg på om det er riktig eller gærnt. Hele tiden lurte jeg på det. Og så trøster jeg meg med at vi i hvert fall har et veldig all right forhold nå. Og det tror jeg ikke vi hadde hatt hvis ikke jeg hadde gitt meg på dette med skolen. (*mor*)

Denne moren beskriver tydelig både hvordan skolearbeidet var en sak mellom henne og sønnen, og hvordan ansvaret for skolearbeidet ble overlatt til sønnen etter en episode som førte til en voldsom krangel hvor relasjonen ble truet. Det er mye som tyder på at skolearbeid er det området som mange sønner og døtre bruker for å tydeliggjøre en side ved ungdomstidens kulturelle praksis, nemlig den som innebærer markering av egne grenser. Det blir en individuell grense mot en kollektiv grense, og den individuelle grensen vinner, for individet kan ikke krenkes. Det finnes få muligheter til å håndheve en kollektiv grense om at alle må på skolen, og indirekte at skolearbeidet må tas alvorlig og gjøres på en tilfredsstillende måte etter evne, når den skal praktiseres innenfor rammen av den private sfæren. Det har blitt beskrevet at det omvendte er lettere, å få en privat norm til å bli en kollektiv grense (jf. ringerunden).

Et annet interessant trekk ved utdraget som ble referert, og for så vidt i alle lignende situasjoner, er at sønnen ved å tydelig markere seg selv innfrir kravene som oppdragelsen har satt til ham. «*Han er mer eller mindre blitt sin egen sjef.*» Sønnen fremstiller seg selv som en autonom ungdom som vet hva

han vil, som kan ta egne avgjørelser selv om de ikke er i tråd med omgivelsene. På den måten viser han at foreldrene har lyktes i oppdragelsen. Han er en selvstendig ung gutt. «*Skolen behøver jeg ikke å nevne lenger. Svaret blir jo 'that is none of your business, mom'*». Moren i eksemplet hadde også en anelse om hva som sto på spill i denne situasjonen, det vil si relasjonen som var bygd på kjærlighet, og som det er meningen å bevare i ungdomstiden.

I forrige kapittel beskrev jeg hvordan denne type relasjon blir skjørere i ungdomstiden, og hvordan den kan brytes. Å skille mellom situasjoner, å ane hvilken av dem som kan føre til brudd, krever kompetanse. Men å velge denne type relasjoner framfor andre behøver ikke å bety at man møter kulturell bekreftelse eller anerkjennelse for valget. Moren i eksemplet valgte relasjonen, men hun er usikker på om det var rett. Skolen som normsettende instans, som autoritet i forhold til både sønnen og moren, blir i den sammenheng tematisert. Ifølge henne forventer skolen at de som foreldre tar ansvar for skolearbeidet og passer på at det blir gjort. Men følger hun kravet fra skolen, risikerer hun å miste kontakten med sønnen. Dette får henne til å si at hun «*anser slike krav som lite verdt*». Når kontakten med sønnen trues av grensesetting og preges av krangler, velger moren å gi fra seg ansvaret for skolearbeidet for å beholde den intime relasjonen med sønnen.

Skolen som en krevende og dømmende instans er et gjennomgående tema i datamaterialet. En mor forteller hvordan foreldremøter var møter hvor «*ungene i klassen ble bare beskrevet som noen fæle unger, og det er en beskjed til oss om hvilken jobb vi har gjort*». Indirekte sier denne moren at skolen har sine forestillinger om hvordan ungdommene skal være, og om det foreldrene skal gjøre for å få det til. Ifølge denne moren ble foreldrene, det vil si mødrene, bedømt som lite kompetente mødre i grensesetting, det vil si som dårlige autoriteter, for hun forteller videre:

De[lærerne] forventet at vi skulle straffe dem. Ja, det gjorde de...De forventet at vi skulle...ja, sette strengere grenser. Som om vi aldri satte noen grenser hjemme. Men i sånne diskusjoner er det ingen som sier hva det egentlig handler om, disse grenser som vi ikke setter. Og ingen spør heller, for vi sitter der vi mødre og føler oss skyldige i et eller annet. (mor)

Moren tematiserer sitt møte med det offentliges krav om autoritetsutøvelse og med myten om foreldre som ikke setter grenser. Hun problematiserer hvor diffus hele diskursen om grensesetting er, «*hva det egentlig handler om*». Men det er en diskurs som har moralsk kraft, for den gir mødrene skyldfølelse. I møtet med skolen blir mange av mødrene ikke bekreftet som

gode mødre, men de blir minnet om deres mangelfullhet og tilkortkommenhet. Det er noe de ikke kan eller ikke gjør.

Når mødrene tematiserer grensesetting sett i lys av et møte med en offentlig instans slik som skolen, forteller de om dilemmaet de lever i. Skolen som en representant for diskursen om grenser i det offentlige rom fører fram til den kulturelle antagelse at ungdommene har for få grenser å forholde seg til, og at det må settes strengere eller tydeligere grenser. Mødrene på sin side forteller om overskridelse av grenser som en del av ungdomstidens kulturelle praksis og om grensesetting som en trussel mot kjærlighetens krav om relasjonsbygging og vedlikehold. Mødrenes diskurs viser en aktiv praksis i forhold til grenser og til autoritet som kreves for å håndheve dem. Men grensesetting i deres øyne må aldri gå på bekostning av oppdragelsens mål, nemlig å lære sønnen eller datteren til å bli selvstendig og til å gjøre egne valg. Den må heller ikke sette på spill kjærligheten mellom mødrene og barna.

Grensesetting som kjønnet praksis

Slik autoritetspraksis har blitt fremstilt så langt, viser den at mødrene er autoritetens gjørere. Mødrene er satt til å håndheve normer som hun og faren bestemmer. Men når de selv opplever at de ikke får til å sette en grense som de mener bør settes, trekker de fedrene inn. Det vil si at fedrene involveres når en grense mødrene og fedrene er enig i skal følges, ikke følges. Det finnes mange eksempler i datamaterialet på situasjoner hvor mødrene henter farens autoritet. Det ble vist tidligere i eksemplet hvor faren hentet datteren som gikk ut sent på kvelden for å møte kjæresten. I et annet eksempel forteller en mor om en sønn som «*har hatt en del skolevegring*». Han gjør ikke alle lekser, og innimellom skulker han. Siden jul har moren fulgt nøye med skolearbeidet og hatt samtale med læreren en gang i uken for å få vite hvordan det går. Når hun snakker om situasjonen, bruker hun «*vi*» for å understreke at både hun og faren er enig i at det hun gjør, er riktig.

Det er jo at vi bestemmer at han skal gjøre lekser. Men i går hadde han altså full nekt. Han nektet bare rett og slett. Det er første gang han ikke ville holde blyanten, ville ikke...rett og slett ville ikke. Han hadde stukket av uten å gjøre lekser. Han kom hjem ti minutter før tiden og hadde en kamerat med seg. De skulle spise litt mat og sånn, så jeg maste ikke noe med det. Men da klokka var halv ti og de var ferdige med å spise, sa jeg: Nå må kameraten din gå, for nå skal du gjøre lekser. Nei, kameraten skulle vente fordi de skulle ut sammen etterpå. Og han hadde norsklekse, mattelekse og samfunnsfagslekse. Ikke tale om, sa jeg, du får ikke lov å gå ut. Og da kom det: 'Du kan ikke bestemme over meg,

[vennens navn] skal være her, og jeg går ut etterpå. ' Da sa jeg til faren at nå må du overta her. Og da ble det noe brøling og greier, og kameraten forsvant ut døra, og da var det slamring med dører og full guffe på musikken og full skjæring. Det var da han gikk helt i lås. Så det var ikke helt vellykket. Da skar det seg også mellom min mann og meg. For det nytter ikke å ta den brølingen. Du får ikke ham til å regne om du bare brøler altså. (mor)

Moren beskriver en situasjon som kan betegnes som typisk for en del familier i undersøkelsen. Det oppstår en konflikt omkring en grense som moren og faren har bestemt. I mange tilfeller er også ungdommen enig i grensen. I dette tilfellet er det skolearbeidet som skal gjøres. Moren tar eller har fått ansvaret for at grensen overholdes. Når sønnen ikke gjør lekser, tar hun det opp med ham og minner ham om grensen som ble bestemt. Når sønnen vil ut allikevel, stopper hun ham ved å si «*blankt nei*». Men det hjelper lite, hun blir ikke hørt, og sønnen setter sin egen grense ved å si at hun ikke kan bestemme over han.⁴⁰ På dette tidspunktet trekker hun inn faren og ber ham om å håndheve grensen. Faren gjør det ved å brøle. Det er god grunn til å tolke det slik at faren sannsynligvis bruker samme metode som sønnen i situasjonen: De bruker stemmen begge to for å få det som de vil. Faren oppnådde noe, at sønnen ble hjemme, men uten å gjøre leksene. Konflikten førte til krangel mellom moren og faren om hvordan grenser skal settes.

Hvordan sette grenser

Hvordan grenser skal settes, er problematisk. Jeg påpekte tidligere at en grense er en muntlig uttrykt norm. Det betyr at å håndheve grensen handler om å overbevise ungdommen om at det er nødvendig, nyttig, «*til det beste*», å følge normen. Når argumentasjonen ikke fører fram, utløser det sanksjoner. Oppgavefordelingen i de aller fleste hjem er slik at mødre argumenterer, mens fedre utløser makten i autoriteten for å sette en grense. Maktens former i grensesettings-øyemed kan variere, fra brøling, pengeinndragelse til husarrest og henting. Når makt kommer til uttrykk og viser sin form, skaper det ofte problemer for mødrene. Selv om mødrene ønsker at grensene blir satt, opplever de ofte at de er nødt til å beskytte barna mot farens autoritære måter å sette grenser på, det vil si farens autoritære maktbruk. En mor forteller:

⁴⁰ Samme utdrag har blitt analysert ut ifra et kjønnsperspektiv mellom mor og sønn i Hennem (1999c).

Vi har hatt en periode hvor far og datter ikke har gått sammen i det hele tatt. Men han var jo ikke klok heller, slik som han brølte når hun gjorde noe han ikke likte. Det har vært slik at jeg grudde meg til å gå fra dem. For et par år siden hadde vi en episode da hun gråt hver gang far snakket til henne. Hun syntes at han var helt urimelig. Nå går det bedre, men han og jeg har hatt våre diskusjoner om hvordan han skulle sette grenser. Det nytter jo ikke i våre dager å være så autoritær. Han skremte jo vettet av henne. (mor)

Moren forteller om en periode som «*var vondt for alle sammen*». Måten faren utøvde autoritet på, plasserte ham som hovedpersonen i historien om den autoritære far. Han viste seg å være «*uten innlevelsessevne*». «*Han bare bestemte*.» Datteren ble så redd at moren så det som nødvendig «*å lære ham opp, for det bare gikk ikke lenger*». Moren forteller tydelig hvordan farens autoritære autoritetsutøvelse påvirket hele familien. Datteren var redd og «*gråt mye i denne perioden*», og hun som mor torde ikke gå fra dem. Eksemplet er ikke unikt i datamaterialet. Farens autoritære autoritetspraksis skaper et mønster i samspill mellom mor og far, hvor moren «*ber ham om hjelp bare når det er nødvendig, for det nytter bare ikke og stå der og skrike og tro at de vil gjøre det han sier. De blir jo bare redd av det*». Det vil si at moren påtar seg autoritetsoppgaver for å beskytte barna mot den autoritære far og skåne dem fra å bli redde. I noen få historier endrer faren sin autoritetspraksis etter «*mange timers diskusjoner*» med moren.

Fedrenes autoritetspraksis

Det både mødre og fedre forteller om, er at fedrenes autoritetspraksis er en krisepraksis. Fedrene intervensjonerer når mødrene ikke får til å håndheve en grense som både han og moren er enige om skal settes. Det vil si at i utgangspunktet ligger autoritetspraksisen hos mødrene. Når alle i familien for eksempel blir enige om at skolearbeid er viktig, gir den kjønnete praksisen moren i mange familier ansvar for å realisere normen. Når mødrene ikke får til å sette grense i betydning at sønnen eller datteren ikke gjør det som de blir bedt om å gjøre, utløses det ofte en konflikt mellom moren og sønnen eller datteren. Det er på det tidspunktet at faren trer inn. Det er i hvert fall slik det fremstilles i fortellingene i datamaterialet. Den kjønnete autoritetspraksisen gir ham en rolle som han på den ene siden ikke ønsker å ha – «*Jeg blir en slags politi i disse konflikter*» – mens på den andre siden gir det han også den autoriteten som etterlyses. Det finnes et alvor over situasjonen når faren blir tilkalt for å sette en grense. Ved å være en mangelvare eller ved å brukes kun i noen tilfeller får farens autoritet en betydelig verdi. Men det finnes noen farer forbundet ved bruk av autoritet på denne måten. Konflikten mellom

mor og datter eller sønn kan være så stor på det tidspunktet han tilkalles eller intervenerer, at han må bruke midler som ødelegger for ham. Eksemplet nedenfor illustrerer nettopp dette:

Hun [datteren] er så hissig, og det er ikke bestandig lett å holde styr på henne. Jeg prøver å roe ned da, men det hjelper ikke alltid. Da må jeg be faren om hjelp. Hun har god kontakt med ham. Det har hun hatt bestandig. Hvis det er noe problem, så kan jeg snakke med ham. Han er nordfra da. Han er mer sånn...han er mann, han. Så der er det svart og hvitt, så da er det bare å kjøre den hvite linjen nå, og så tar du den svarte i morgen. Det er sånn: bang, bang, bang. Og sånn er ikke vi jenter. Vi fungerer ikke etter det der, så det har blitt til at istedenfor å be om hjelp så har vi begge to prøvd å skjule ting for ham. For han har en gang tatt tak i Siri. Det var så mye bråk mellom henne og meg om når hun skulle inn, hun var så hissig og ... Ja, da tok han henne i nakken...han har jo noen kløyver, sånn fiskerhender, sånne svære, ikke sant...bak her sånn, og så tok han henne herfra i stua og så gikk inn på rommet og kastet henne bort på sengen der, og det oppfattet hun som om han skulle ta livet av henne. Helt klart altså. Det er vel et års tid siden. Det ble vel for autoritær å gjøre noe sånt. (*mor*)

I episoden finner man mange av de temaene som jeg har drøftet ovenfor. Moren beskriver hvordan faren bruker makt i grensesettingsøyemed da han grep inn i en svært konfliktylt situasjon mellom henne og datteren. Før moren forteller det som skjedde, legger hun premisser for hvordan episoden skal forstås: Hun beskriver forholdet mellom far og datter som godt. Når faren skulle stoppe datteren og gjorde det ved å fjerne henne fysisk, er det viktig å forstå handlingen innenfor rammen av et godt far–datter forhold. Det er ikke en far som jevnt utøver vold, som kastet datteren på sengen. Men han skremte likevel både moren og datteren med denne handlingen, da hans fysiske styrke ble åpenbart for dem i det han gjorde. For å unngå gjentakelse skjuler nå moren konflikter hun har med datteren.

Episoden åpner for en del tolkningsalternativer. Det ene kan være at episoden viser hvor skjør fedrenes autoritet kan være. Ved at han bruker det han kan for å stoppe datteren, det vil si fysisk makt, diskrediterer han seg selv som autoritet. Bruk av fysisk styrke kan løse situasjonen der og da ved å skille mor og ungdom, men det er ikke lenger en autoritetsform som bekreftes som kulturelt akseptabel i det offentlige rom. I denne konteksten mister autoriteter som bruker makt, sin troverdighet som autoriteter.

Det er relevant å påpeke at menn som fedre blir diskreditert som autoriteter når de bruker fysisk makt i den private sfæren. For på institusjoner, det vil si i en institusjonell og offentlig kontekst, blir menn ettertraktet for sin

fysiske styrke, som kan brukes som maktmiddel om nødvendig. På institusjon kalles bruk av fysisk makt for «holding». 'Holding' kan defineres som bruk av fysisk styrke for å stoppe en utagerende ungdom. Ungdom blir lagt ned på gulvet og holdt av en eller to menn til han eller hun ikke gjør fysisk motstand lenger. Slik bruk av makt skrives ned i en protokoll⁴¹, men den er likevel legitim. I et hjem får en slik bruk av makt en annen betydning. Det er ingen grunn til å tro at ungdom på institusjoner opplever holding som mindre skremmende og nedverdiggende enn det datteren gjorde i eksemplet ovenfor (jf. Hennum 1993, 1997). Men når faren bruker fysisk styrke, omdefineres han lett til en autoritær far. Han trår over en grense for hva som aksepteres av fedrene. Han krenker en annens grense, sitt eget barns grense. I den private sfæren, i hjemmet, fremstår hans handling som integritetskrenkende.

En annen måte å tolke episoden på kan være at faren oppnådde det han ville, nemlig å forbli en autoritet. Datteren vet nå at faren er sterkere enn henne, og han blir «riset bak speilet», for å bruke et kulturelt uttrykk. Makten forblir skjult i autoriteten, men den kan aktiviseres om nødvendig, det vil si om lydighet ikke oppnås frivillig. Et tredje tolkningsalternativ kan være at en del fedre mangler et repertoar for å utøve autoritet på en kulturelt akseptabel måte. Tolkningen kan til dels bekreftes med det noen mødre sier når de påpeker at «*faren måtte læres opp*» i å sette grenser på en ikke-autoritær måte. Det er viktig å være oppmerksom på at når fedrene oppfattes som autoritære, er det ikke deres selvoppfatning som beskrives, men mødrenes. For i første delen i kapitlet beskrev jeg hvordan fedre ikke oppfattet seg selv som autoritære, men som naturlige autoriteter. Det er mødre som oppfatter dem som autoritære, når de ser hvordan barna reagerer.

Men det kan likevel tenkes at fedrenes ensidige repertoar på hvordan autoritet utøves, kan være en av forklaringene på hvorfor fedrene ikke griper inn tidligere i konflikter. De må vente at konflikten er så stor at bruk av den form for autoritet kan legitimeres. Fedrene selv nevnte at de mislikte å bruke fysisk makt, men at det var «*et nødstilfelle*», som en sa. En annen fortalte at datteren «*hylte og skrek og kalte mor for fitta, og hun tok stolen som hun skulle kaste på moren. Da måtte jeg gripe inn. Jeg tok henne og la henne på gulvet. Det er egentlig ikke sånn jeg er, og det byr meg imot*». Eksemplene gjør det rimelig å spørre om hvorfor fedrene ikke griper inn tidligere i slike situasjoner. Mangler de kunnskap om hvilke situasjoner de står overfor? Mangler de nok kjennskap til barnet og til moren til å kunne gripe inn på et tidligere tidspunkt? Mangler de en kompetansebasert autoritet?

⁴¹ Protokollen gjennomgås av fylkesmannen som fører tilsyn med institusjonene.

Datamaterialet sier ikke noe om det, så spørsmålet kan ikke besvares, men det er likevel relevant å spørre om hvorfor fedrene venter på en opptrapping i konflikter før de intervensjoner. I alle situasjoner som ble beskrevet, var fedrene til stede før grensesettingen moren utførte, utviklet seg til en voldsom konflikt. Men det er bare når fedrene opplevde at sønnen eller datteren sa noe krenkende til mor, eller at de fysisk gikk løs på mor, at de grep inn, og at de for et øyeblikk ble redningsmenn i en vanskelig situasjon. En kan spørre om dette er et uttrykk for en kulturell forståelse av autoritet som ønsker å bevare faren som «riset bak speilet» i mangel av kulturelle autoritetsformer som gir resultater.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg først beskrevet autoritet som et begrep med ulike betydninger og som et begrep i endring. Videre har jeg vist at autoritet gir seg utslag i forskjellig praksis avhengig av kjønn, tid og rom. I sine fortellinger om autoritet forholdt mødre og fedre seg til historien om den autoritære far som de først tok avstand fra, for så til slutt å bekrefte historien slik delen om grensesetting som autoritetspraksis viste. Underveis beskrev mødre og fedre en autoritetspraksis som prøvde å tilpasse seg kulturelle og aldersmessige endringer. Mødre og fedre belyste i den sammenheng autoritetens begrensninger. Autoritet kan ikke utøves på bekostning av kjærlighet og autonomi. På den måten la de fram elementer som kan konstituere en ny historie om autoritet, og som kan beskrives som historien om den omsorgsfulle autoritet. Det er en historie som foreldrene bruker når konfliktene er få og ikke truende for hverdagen og for samspillet mellom familiemedlemmer. I historien legges det vekt på 'blikket for barnet' og på relasjonen. Det er en historie om autoritet som passer i en kontekst hvor intimitet rår. I situasjoner som utløser voldsomme krangler, og som på denne måten bryter det intimiteten skaper eller er ment å skape, tyr mødre og fedre til historien om den autoritære far. Når det gjøres, avdekkes også makt som en del av familielivet og familierelasjonene. Dette er temaet i neste kapittel.

7 Autoritetens fall

I slutten av forrige kapittel beskrev jeg noen situasjoner hvor både mødrenes og fedrenes autoritet ble utfordret på en slik måte at det måtte brukes makt. I eksemplene ble døtrene holdt fysisk av fedrene slik at mødrene ikke skulle skades. I intervjuene ble lignende episoder brukt av mødrene og fedrene på en ambivalent og tvetydig måte. På den ene siden var de eksempler på hva som noen ganger måtte gjøres for å stoppe en ungdom. I den konteksten ble maktbruk oppfattet som noe positivt. Den ble et uttrykk for handlekraft og for en tydeliggjøring av hvem som bestemte. Fedrene viste at de ikke nølte med å bruke det de hadde av makt for å opprettholde sin posisjon som autoritet. I noen tilfeller var det fysisk makt, i andre har det vært penger. På den annen side ble lignende episoder brukt for å fortelle om hvordan man oppdaget at man ikke hadde autoritet lenger over sønnen eller datteren. Maktbruk ble oppfattet som noe negativt, og episodene ble en vekker. De ble sett på som et uttrykk for tapt autoritet og for maktesløshet fra foreldrenes side. Som en mor sa:

Det går ikke an å leve med at du begynner å oppføre deg sånn...altså bruke makt mer og mer overfor ungen din, det går ikke. Da har du mistet kontrollen.

I dette kapitlet vil jeg tematisere maktbruk og dens uttrykk i relasjoner mellom ungdom og foreldre, med andre ord problematisere makt som en del av intime relasjoner. Noen ganger er makt mer skjult, som når moren klør sønnen på ryggen for få ham med på det faren og hun har bestemt. Hun bruker noe sønnen vil ha, å bli klødd på ryggen, for å få ham til å gjøre noe. Andre ganger er makten mer åpen, som når datteren blir fysisk fjernet fra stuen. Det er denne åpne og tydelige formen for makt som er temaet for dette kapitlet. I alle makthandlinger ligger det en intensjonalitet, det vil si at den som bruker makt, bevisst ønsker å oppnå noe. Målet for maktbruken er derfor en viktig side ved analysen av makt, implisitt hva det er som står på spill når fedre og mødre velger å bruke makt eller velger å la være å bruke den. I den sammenheng er det allerede blitt påpekt at foreldrene ikke bruker makt når den truer relasjonen til sønnen eller datteren. Å holde kontakt med ungdommen har en høyere verdi enn å sette en grense ved bruk av makt som kan føre til relasjonsbrudd.

Historien om den skjulte volden er den kulturelle historien som best kan brukes for å italesette maktbruk i hjemmene. Historien brukes for å betegne

vold som utøves i familien, og den rommer mange ulike former for overgrep (Skjørten et al.1999). Historien dekker godt det jeg ønsker å tematisere i dette kapitlet, nemlig hvordan grensesetting åpner for maktbruk og voldelig atferd, enten fra foreldrene mot ungdommene eller omvendt, fra ungdommene mot foreldrene. Mellom disse to innfallsvinklene vil jeg problematisere konstruksjon av ungdommer som autonome individer med rettigheter og vise hvordan denne konstruksjonen vanskeliggjør det samfunnet forventer av foreldrene, nemlig å utøve en spesifikk autoritet overfor ungdommer. At vold i familien skjules, kan forklares med at medlemmer i familien forholder seg til den kulturelle oppfatning om at voldsbruk er negativt. Det kan også begrunnes med at vold mellom familiemedlemmer vekker både skyld og skam. Alle føler at de er aktører i det som skjer, og særlig foreldrene opplever det som et nederlag, uansett om de deltar som aktører eller ofre i situasjonene. Forklaringene på hvordan slike situasjoner oppstår, er komplekse, og derfor holdes slike handlinger som hemmeligheter innenfor familiene. Det er ikke noe man ønsker å snakke om, for da «*blir både han og jeg stemplet,*» som en mor uttrykte det. Men noen av intervjuene forløp likevel slik at foreldrene tok opp makt og vold som en del av livet med sønnen eller datteren.

Kapitlet består av fire deler. I den første vil jeg drøfte videre forholdet mellom makt og autoritet. I andre del vil jeg beskrive foreldrenes maktforståelse og maktbruk. Den tredje delen vil kaste lys på hvordan rettigheter og den kulturelle forståelsen av autonomi kan begrense autoritetsutøvelse. I den fjerde delen vil ungdommenes maktbruk belyses.

Makt og autoritet: et komplisert og uavklart forhold

Makt og autoritet står i et komplisert forhold til hverandre, noe gjennomgangen av litteraturen om autoritet avdekker. For eksempel drøfter Wrong (1997) autoritet som en av mange former makt kan ta, ikke som noe forskjellig fra makt. Hans analyse er problematisk ved at hans drøfting av maktbegrepet ligner på hans drøfting av autoritetsbegrepet, noe som gjør seg gjeldende hos mange forfattere. I Engelstad (1999) defineres også makt på en slik måte at definisjonen skiller seg lite fra definisjon om autoritet. Avhandlingens fokus ligger på autoritet, og det skilles derfor mellom makt og autoritet. Det er makten som en del av autoritetsrelasjoner i en familie som gjøres relevant.

Maktens flertydighet

I kapitlet gjøres noen av maktbegrepets ulike betydninger relevant. Makt vil i den sammenheng forstås som mulighet til å tvinge sin egen vilje på andre, det vil si som en relasjonell handling. Definisjon er i tråd med Weber (1971), med Wrong (1997) og med Engelstad (1999). Den viser maktens intensjonalitet, dens effektivitet og hvordan den bygger på og skaper ulike posisjoner. Makt fremstilles også som muligheten en aktør har til å mobilisere ressurser for å oppnå effekter (Giddens 1976, Wrong 1997). Perspektivet tydeliggjør hvordan makt skaper ulikheter, for ressurser er sosialt og kulturelt ulikt fordelt og ulikt tilgjengelig for aktørene. Det er nyttig når offentlig hjelp som uttrykk for maktbruk drøftes. Makt vil også forstås som innbyrdes hverdagsrelasjoner og allestedsnærværende, og som både negativ og positiv (Foucault 1980a,1980b). Dette perspektivet åpner for at forskjellige fortellinger om autoritet kan ta form, også de som kaster lys over noen former for kulturell maktbruk som ville oppfattes som negative, men som i autoritetsøyemed ikke oppfattes som det av foreldrene. Makt vil videre forstås slik som Solheim gjør. Hun hevder at «en grunnleggende måte å forstå makt på, er å si at makt handler om å kunne definere den andres grenser samtidig som man beskytter sitt eget» (Solheim 1999b:2). Hun sier også at «det er slik vi som sosiale personer fundamentalt sett opplever og erfarer maktbruk – som grensekrenkelser i en eller annen form.» (Solheim 1999b:2.) Ifølge henne har slike grensekrenkelser kroppen og det egne rommet som konkret symbolsk referanse. Det vil vise seg at hennes tilnærming til makt er fruktbar på mange områder, særlig når fysisk makt eller vold tematiseres. Begge disse to former for makt handler om å krenke kroppens grenser eller personens eget symbolske rom.

Maktens tvetydighet

I forrige kapittel drøftet jeg forholdet mellom makt og autoritet. Makten fremsto som å stå i et tvetydig forhold til autoritet: Den skulle bekrefte autoriteten, samtidig som den svekket autoriteten. Bekreftelse lå i å være skjult, mens svekkelse lå i bruken. Det ble også påpekt at i tidligere forståelser av autoritetsbegrepet var makt en del av autoritet, mens i nyere forståelse av autoritet er makt atskilt fra autoritet. I den sammenheng er autoritet ment å utøves uten maktens bekreftelse og påfølgende mulig svekkelse. En slik tilnærming til autoritet passer sammen med en definisjon av autoritet som kompetansebasert. Men empirien viste at kompetansebaserte autoriteter er skjøre autoriteter om kompetansen ikke samtidig gir posisjon eller kombineres med posisjonsbasert autoritet. Eksemplene viste hvor lite

autoritet mødre som kompetansebaserte autoriteter faktisk hadde. Fedre som posisjonsbaserte autoriteter med mulighet til å utløse fysisk maktbruk ble ettertraktede autoriteter i noen situasjoner. En kan derfor spørre om det er slik at all bruk av makt oppfattes kulturelt som autoritetsfall, eller om det finnes situasjoner hvor det kulturelt oppfattes som autoritetens bekreftelse.

Autoritet og maktbruk

At makt kan frakobles og tilkobles autoritet, kan være et uttrykk for et kulturelt problematisk forhold til makt, hvor autoritet uten maktbruk fremstilles som god autoritet og autoritet med maktbruk som dårlig autoritet. Under drøftingen av autoritetsbegrepet kom det fram at åpen maktbruk er tegn på autoritetens fall. Dette betyr at når foreldrene bruker makt, diskrediterer de seg selv som autoriteter. Men eksemplene som er blitt brukt så langt, viser at ikke all bruk av makt fører til autoritetens fall, for det finnes en tvetydighet omkring maktbruk. Bruk av fysisk makt bekrefter fedrene som autoritet selv om det bare er for et øyeblikk. Ved denne bruken av makt etableres det tydelige fysiske grenser omkring sønnen eller datteren. Dette oppfattes som positivt av omgivelsene, men kun i den grad at det handler om enkelte episoder, og at det ikke misbrukes. Grensen for autoritetens fall går derfor, ifølge foreldrene, ikke ved bruk av fysisk makt, men ved misbruk av den.

Det finnes andre former for makt som også kan føre til autoritetens fall. Når det gjelder kompetansebasert autoritet, ligger makten i argumentasjonsevnen, i ordene som brukes. Det ligger mye arbeid for å overbevise den andre om det en mener er rett. I intime relasjoner brukes kjennskap man har til hverandre, i dette tilfellet kjennskap foreldrene har til sønnen eller datteren, i overbevisningsøyemed. Makten avdekkes i ordbruk. Når ord som brukes, er ment å såre den andre, oppfattes makten negativt. Å si sårende ord til barna anses kulturelt som uakseptabelt og oppfattes som ukjærlig. I denne sammenheng faller derfor autoriteten med ordene som brukes, og følelser ordene avleder. Om autoriteten faller ved bruk av makt i oppdragelsen, er dermed avhengig av den formen maktbruken tar. Det er når formen er ukjærlig, det vil si kolliderer med kjærlighetens koder, at autoriteten faller.

Makt og ungdom

Det finnes andre tegn enn bruk av en eller annen form for makt fra foreldrenes side som viser at foreldrene har mistet autoritet. Når ungdommene tvinger foreldrene til å gjøre det de vil, eller til å få det som de vil, har makt forflyttet seg innenfor relasjonen fra foreldrene over til ungdommene. Ungdommenes maktbruk kan tolkes som tegn på at foreldrene ikke lenger har

autoritet. Ungdommenes maktbruk åpner for en del tolkningsalternativer. Den kan forstås som grensesettende overfor foreldrene og som en identitetsmarkering. I den konteksten kan den være et tegn på at oppdragelsens mål er nådd. Kulturen forventer selvstendig ungdom som kan ta avgjørelser, og som bestemmer over seg selv. Når sønnen eller datteren setter grenser overfor foreldrenes innblanding i sine liv, markerer de at de har oppnådd en viss selvstendighet og autonomi. I den sammenhengen brukes makt for å tydeliggjøre grenser mellom seg selv og de andre. Den stopper de andre. Men i noen tilfeller kan ungdommenes maktbruk forstås som det motsatte, som et uttrykk for at grensene ikke finnes, eller at grensene ikke stopper ved kroppen. I disse tilfellene flyter ungdommene ut av konteksten som kroppen skaper, og inn i andre kontekster. Maktbruk blir til vold mot foreldre eller søsken, et tema som vil bli drøftet i siste del av kapitlet.

Når foreldrene bruker makt

Når foreldrene i undersøkelsen problematiserer autoritet, tematiserer de samtidig makt. Foreldrene fremstiller seg selv som en del av en autoritetsrelasjon, men ikke som en del av en maktrelasjon. Autoritet fremstilles som en relasjon og et kontinuum. Makt derimot blir et begrep som brukes i konkrete situasjoner hvor foreldrene opplever at de må handle mot barnas vilje. Det betyr at makt knyttes til en situasjon som krever handling, men ikke til relasjonen de har til sønnen eller datteren. Foreldrenes tvetydige forhold til maktbruk er allerede blitt nevnt. Bruk av makt oppfattes både som en nødvendighet og som en uting. Denne delen vil handle om fysisk maktbruk, for det er den form for makt som foreldrene fremhever. Det er en maktform som tydeligst krenker grenser, og som har kroppen som referanse.

Når anvendes fysisk makt

Jeg vil begynne med et utdrag fra en mor for å beskrive situasjoner som utløser bruk av fysisk makt. Moren forteller:

Da hun var liten, fikk hun sånne raserianfall at...ja, de måtte bare stoppes...jeg klappa til henne en gang, jeg altså, for å roe henne ned. Det nyttet ikke å holde henne, det nyttet ingenting. Hun var helt sånn... Så da klappet jeg til henne, og da var det akkurat som hun våknet. Men da er det klart, da begynte hun å gråte, da var jeg slem og alt det der. Og det er selvfølgelig helt riktig det. Ungen har jo helt rett i det at jeg var slem. Men da greide ingen av oss mer, så jeg var nødt til å roe ned. Det skjedde jo bare den ene gangen. (*mor*)

I eksemplet beskriver moren en situasjon som var ute av kontroll for både henne og datteren. For å gjenvinne kontrollen bruker moren fysisk makt ved å klappe til datteren. Resultatet oppnås umiddelbart: Det voldsomme raserianfallet opphører. Morens tvetydighet over handlingen som nødvendig, men ille, kommer til uttrykk ved at hun bekreftet datterens opplevelse av henne som slem. Eksemplet problematiserer grenser som kulturell kjærlighetsuttrykk ved at grensen som her ble satt, bryter med den kulturelle oppfatningen av kjærlighet. Å klappe til hører ikke til blant kjærlighetens kulturelle koder, uansett hensikten. Det er «*slemt*» og ikke kjærlig. Maktbruk fremstår i den kontekst som en negasjon av kjærlighet, selv om det kan ha vært kjærlighet for barnet som driver moren til handling. For moren fortalte også at «*det var ikke godt for Mia å holde på sånn*».

Mange mødre forteller om små episoder hvor de erfarte å trå over en grense og bruke fysisk makt for å stoppe et «*uregjerlig*» barn. Måten episodene fortelles på, indikerer i hovedsak en dårlig samvittighet hos mødre for å ha tydd til bruk av fysisk makt for å stoppe et barn. Mødrene tviler på at det var riktig, men de så ingen annen utvei, slik som i dette eksemplet:

Noen ganger gikk det så mye på styr at jeg filleristet ham. Det var bare kaos alt sammen, og jeg klarte ikke noe mer. Så det ble til at jeg tok ham i armen og ristet ham på plass. Da ble det som regel stille. Men jeg vet ikke om det var riktig. Jeg fant bare ingen annen utvei. Sånn bruk av autoritet er dårlig. Det er faktisk ikke autoritet, men makt. (*mor*)

Her beskriver moren hvordan hun «*filleristet*» sønnen «*på plass*». Det vil si at hun bruker makt for å posisjonere seg i forhold til ham og for å vise ham hvilken plass han har. Hun strukturerer relasjonen med makt og skaper igjen orden i kaoset. Det betyr at moren brukte makt når kulturelle koder som sier hvordan mor og en mindreårig sønn bør stå i et forhold til hverandre, ble brutt. Maktbruken viser seg igjen å være tvetydig: På den ene siden bryter den noen kulturelle koder, på den andre siden brukes den i et forsøk på å gjenopprette eller bevare kulturelle koder.

Eksemplene over illustrerer at fysisk makt brukes i kaotiske situasjoner med høyt følelsesmessig innhold. Kaoset krever handling for å bli til orden, og fysisk makt er måten mødre bruker for å etablere orden. Men mødre skiller mellom å slå for å straffe og å slå i øyeblikket fordi situasjonen krever handling. En mor forteller:

Hun har jo aldri opplevd autoritet ved at hun er blitt slått som avstraffelse. Det er jo ikke autoritet det. Men en klask på bleierumpa fikk hun en gang da hun aldri ville høre. Jeg husker ikke hva det var, men da ble hun så forskrekket at hun satte seg rett ned. (*mor*)

Denne moren er tydelig på at autoritet ikke har noe å gjøre med avstraffelse, det vil si med maktbruk for maktens skyld. Men hun er ikke så tydelig som de andre mødre om at fysisk makt er negativt. Under intervjuet fremtrer hun som en trygg mor som har tatt ansvar for det hun har gjort, og som mener at

hun har ikke hatt vondt av å vite at det er jeg som bestemmer. Da hun var liten og prøvde seg, pratet jeg ikke så mye, men jeg tok henne i armen. Da visste hun at det var nok. Men det har liksom aldri vært behov for noe annet.

I tråd med de andre mødre tar hun sterkt avstand fra fysisk avstraffelse som ørefik, lugging og bevisst slåing, og plasserer sine handlinger innenfor hva hun oppfatter som «normalt».

En mor uttrykker det slik at «*det er ingen som kan si at de ikke har ristet eller gjort et eller annet mot barnet, uten at de lyver*». Når denne moren sier dette, forholder hun seg til en kulturell kontekst hvor bruk av fysisk makt mot barnet er forbudt ved lov. Det vet alle, og alle er enig i normen loven setter, at det skal være en grense for bruk av fysisk makt i oppdragelsen. Noen mødre kommer blant annet med sterk fordømmelse av «*foreldrene i andre land som slår sine barn når som helst og hvor som helst, for der er det lov*». Men ved at lovverket regulerer foreldrenes handlinger i barneoppdragelsen, åpnes det også for normbrudd. Når mødre ikke klarer å la være å stoppe et barn uten bruk av fysisk makt, enten ved å klappe til det eller ta det hardt i armen, bryter de en norm som sier at det er ikke lov å anvende fysisk makt mot barn. Normbruddet skaper i det henseendet en kollektiv skyld eller et nederlag og en kollektiv taushet omkring at det faktisk brukes en del fysisk makt mot barna i grensesettingsøyemed. I forrige kapittel skrev jeg at Elias påpekte at fysisk makt som sanksjonsmiddel har blitt erstattet med noe annet under sivilisasjonsprosessen (Elias 1973). Man kan spørre om det faktisk er slik, eller om bruk av fysisk makt mot barn ikke lenger kan være en del av den offentlige diskurs, for den fordømmes. Det er god grunn til å anta at fysisk makt mot barn skjules, og at den har blitt en del av historien om den skjulte vold.

Fysisk makt i ungdomstiden

I småbarnsårene kommer en handling som klapp eller risting som en overraskelse på mødrene.

Jeg ble overrasket over at jeg kunne gjøre noe slikt, at jeg mistet kontroll på en måte. Det nyttet ikke å snakke ham til fornuft heller. Han var for liten.

Det mødrene forteller, er hva som utløser bruk av fysisk makt fra deres side, tap av kontroll i en situasjon hvor argumentasjon ikke kan brukes. Ifølge mødrene begrenses bruken av fysisk makt til småbarnsårene, opp til førskolealderen. Jo eldre barnet blir, desto mindre sier mødrene at de tyr til risting og klask på rumpa. Det vil si at det finnes en periode på ca. sju år, fra da barnet er seks–sju år til det blir tenåring, hvor datamaterialet sier lite om hvor mye fysisk makt som anvendes.

Interessant er det derfor at fysisk makt dukker opp igjen i ungdomsalderen. Men mønsteret har endret seg. De samme følelsesmessige betingelser er til stede, men denne gangen er det faren som er utøver, ikke moren. Bruk av fysisk makt fremstilles oftest som nødverge mot en truende ungdom. I denne perioden tar fysisk makt derfor en annen form. Den handler ikke om klapp og risting, men det kan dreie seg om å fjerne sønnen eller datteren fra fellesarealer i huset, slik som i dette eksemplet:

Jeg dro ham i armen ut av kjøkkenet. Vi kunne ikke ha ham her og kjeft på oss som han gjorde. Jeg dyttet ham i ryggen mot rommet hans, og han skrek at jeg ikke fikk lov til å slå ham. Jeg gjorde nok ikke det, men ...klart, det er aldri greit, og etterpå lurte vi på om vi skulle ha gjort noe annet. I slike situasjoner er det ingen som tenker klart. (*far*)

Faren beskriver en krangel med en sønn. I dette tilfellet oppførte ikke sønnen seg fysisk truende, men han var verbalt truende. Faren så seg nødt til å få ham ut av rommet, det vil si å fjerne ham fysisk med makt. Det oppsto noe uklarhet rundt fjerningen, da sønnen oppfattet at faren slo, mens faren mener at han dyttet ham i ryggen. Faren henviser til det spesielle ved situasjonen som gjør at «ingen tenker klart», det vil si at han påpeker det høyt følelsesmessige innholdet situasjonen hadde. Han kom til å si at «*fornuften var som blåst bort*».

Når forhandlinger ikke fører fram

Ut fra datamaterialet virker det som om de aller fleste foreldre er bevisst sin maktbruk, og at de bruker makt svært sjelden, bare «*når det finnes ingen annen utvei*». Det betyr at det er episoder hvor makt brukes som foreldrene forteller om, ikke kontinuerlig maktbruk. Hvordan utløses bruken av makt? Maktbruk oppstår i situasjoner som utvikler seg til konflikter, fordi forhandlingene om en grense ikke fører fram.

Det begynner med at sønnen eller datteren vil noe: gå ut, gå på en fest, være lenger ute, få penger til noe. Dette ønsket tas i hovedsak opp med moren. Når dette skjer, begynner forhandlingene. Når begge to er enige om utfallet forløper forhandlingene på en rolig måte. I de sammenhengene

ønsker moren å få mer opplysninger om hvor, med hvem, hvordan, hvorfor, når osv. Sønnen eller datteren gir opplysninger som moren godtar som 'sanne'. Det påpekes også at tillit er til stede, og at *«det er ingen grunn til å være for godtroende, men jeg stoler som regel på henne når hun sier noe»*. Det vil si at mødrene vurderer svarene som gis, på bakgrunn av tidlige erfaringer med sønnen eller datteren, og på dette grunnlaget tar de en beslutning.

Problemet oppstår når moren argumenterer for noe annet enn det ungdommen ønsker seg. Hun kan for eksempel synes at en merkebukse ikke er det sønnen trenger akkurat nå, for *«han må snart ha nye sko. Og i den alderen koster de jo en del»*. I noen sammenhenger blir de enige om utfallet ved at begge to gir seg på noen punkter. *«Vi kom fram til at han skulle ha en bukse og arbeide for skoene. Han skulle skrape og male gjerdet. Jeg synes at det var rimelig det.»* I begge beskrevne situasjoner brukes det ikke noe makt. Grensene forhandles på en noenlunde fredelig måte. *«Det kan bli litt bråk akkurat da jeg sier 'det må vi diskutere', men stort sett kommer vi fram til en løsning alle er fornøyd med.»*

Konfliktene starter når moren sier et tydelig nei, eller når hun argumenterer for noe annet enn det sønnen eller datteren vil. Det er disse siste situasjonene som mange mødre og fedre beskriver som *«maktkamp»*, og som utløser bruk av makt fra fedrenes side.

Ja, den episoden jeg husker best, var da jeg sa nei til at hun skulle gå ut en lørdag kveld. Vi hadde bestemt oss på forhånd at denne festingen må vi ha en stopper for. Så hun sa at hun skulle ut og jeg sa nei, i dag blir du hjemme. Vi kan leie en video. Nei, hun skulle ut. Nei, sa jeg. Sånn holdt vi på en stund, hun og jeg. Hun ble mer og mer høyrøstet og sint. Og så sa hun et eller annet stygt til meg som jeg ble lei meg for, og da kom faren og tok henne og skjøv henne ut av stua. Og så sparket hun til stuedøren så det gikk hull i den. Hun hadde sko på seg, sånne støvler, fordi hun skulle jo ut. Men da eksploderte han. Så han dyttet henne tilbake i stuen, og idet han gjør det, slår hun hodet i dørkarmen. Og da klikket det jo for henne, og hun løp ut og ble borte denne kvelden. Det var det mest dramatiske vi har opplevd. Det ble en tankevekker for alle sammen. Vi skjønnte at vi måtte roe oss ned. (mor)

Moren forteller om en kveld hvor hun og faren på forhånd hadde bestemt utfallet: Datteren skulle ikke ut, men være hjemme. I likhet med andre eksempler som jeg har referert, er det moren datteren henvender seg til, og som hun spør om å få gå ut. Hun får nei til svar, for det hadde både faren og moren bestemt. Forhandlingene begynner, og moren står på sitt: Datteren får ikke lov å gå ut. Under forhandlingene mister moren autoritet ved at datteren

sier noe stygt til henne. Det er på det tidspunktet at faren griper inn. Dette er i tråd med fedrenes autoritetspraksis som krisepraksis som jeg påpekte i forrige kapitlet. Faren fjerner henne fra stuen. I sinne sparker datteren i døra, som går i stykker. Faren blir enda sintere og dytter henne tilbake i stuen. I det han gjør det, slår hun hodet mot dørkarmen, og det avgjorde utfallet. Fysisk makt som gjør vondt eller fører til skade, oppfattes som uakseptabelt. Faren skjønnte at han «*mistet autoritet den kvelden. Vi måtte innse at vi ikke lenger kunne sette grense. Tiden var over*».

Det en analyse av grensesetting og makt avdekker, er at det er moren som i praksis utløser bruk av makt. Tar for eksempel ikke moren opp kampen om skolearbeid, innetid osv., trekker hun sitt ansvar fra det, blir det ingen konflikt og dermed ingen maktbruk heller. For som nevnt i forrige kapittel er det ytterst få fedre som er initiativtakere til grensesetting. Det er moren som setter grenser i første omgang, og som ungdommen gjør motstand i forhold til. Tåler moren mye, eller er hun utholdende nok, trekkes ikke faren inn i situasjon. Det er når konflikten mellom moren og sønnen eller datteren trappes opp, at faren endres fra en passiv deltager til en aktiv deltager i konflikten. Konflikter begynner dermed ikke med fedrene, men de avsluttes med dem ved at det blir de som utøver makten. Det betyr likevel ikke at grensen blir overholdt, eller at autoriteten godtas. Når konfliktene er blitt så voldsomme, har fedrene få muligheter til å utøve autoritet med resultat. Det kan hende at en involvering på et tidlig tidspunkt hadde gitt resultater. Men det kan bare spekuleres om det, da datamaterialet ikke gir noe svar på det. Det datamaterialet viser, er at når konfliktene med mor blir mange, ser man også en tendens til økende bruk av fysisk makt fra fedrenes side. Makt brukes for å avverge at moren blir skadd.

Når maktbruk blir dagligdags

Så langt har jeg beskrevet episodisk bruk av makt. Den begrenses til noen konflikter som oppstår fra tid til annen. Men i familier som får sønnen eller datteren plassert på institusjon, ser man en annen tendens, nemlig en opptrapping i maktbruk i hverdagen. Det blir ikke noen enkeltepisoder nå og da mellom mor og ungdom, men det er hverdagen i seg selv som utløser maktbruk. Hver dag finnes det kimer til konflikter, og i de aller fleste familier er både mor og far involvert i disse konfliktene. Beskrivelsene er mange om hva som gjøres for å få ungdommen på skolen, for å holde ungdommen hjemme om kvelden og for å hente ham eller henne. Fedrene forteller hvordan de strammer inn frihetsområdet rundt ungdommen ved å være så mye til stede at deres fysiske tilstedeværelse blir en grense. De styrer sønnens

eller datterens atferd ved å bruke kroppen som autoritetsmiddel, slik som i dette eksemplet:

Så måtte jeg ned i soverommet, og jeg vekket ham og vekket ham og vekket ham. Og så var det krangling om å få ham på skolen, og da var han aggressiv og sint. Når han endelig var klar etter mye klabb og babb, kjørte jeg ham til skolen. Han lurte meg de første gangene og gikk ikke inn. Men da jeg oppdaget det, ventet jeg utenfor til jeg visste at han var på plass i klassen. *(far)*

Her beskriver faren hvordan han lager en ramme rundt sønnen ved å være fysisk til stede. Han fotfølger sønnen og gir ham ikke mulighet til å unnsnippe hans tilstedeværelse i det som faren opplever som sønnens hverdag. «*Det er slik at når man er femten, da går man på skolen. Skolen er hverdagen om man kan si det sånn.*» Denne far opplevde også at han fikk resultater i den perioden han brukte seg selv som grense. «*Jeg fikk ham på skolen nesten hver dag. Så mesteparten av det skoleåret så var han til stede på skolen.*» Men i lengden var denne typen grensesetting for «*krevende, for jeg kunne jo ikke arbeide så lite over flere år. Så det sprakk da.*» Grensen viser seg å gi resultater på kort sikt, men det «*ble jo ingen holdningsendring hos ham av den grunn.*» Eksemplet avdekker tydelig fysisk makt som en nødløsning. Den kan bringe resultater på kort sikt, men få eller ingen resultater på lang sikt når den brukes i ungdomstiden.

I andre sammenhenger holdes sønnen eller datteren hjemme ved at fedrene eller mødrene låser døren. Makten ligger i at man holder kroppen tilbake, innesperret i huset, slik som dette eksemplet illustrerer:

Hun hadde tenkt å gå, og da stoppet jeg henne i døra og sa at: Nå får du ikke lov å gå ut herfra, og jeg låste døren. Det ble et spetakkel av en annen verden, men noe måtte gjøres. Det kunne ikke fortsette slik at hun gikk ut og kom hjem så ruset at...hun var jo bare 15 på den tiden. *(far)*

Faren forteller om hvordan han ble nødt til å stoppe «*flyingen hennes i hverdagen.*» Han lot henne ikke gå ut ved å låse henne inne. I så måte bruker han et middel som brukes på krise- og utredningsinstitusjon: Dørene låses. Det er en måte å sikre seg personen fysisk. Det har skjedd likevel at datteren har klart å komme seg ut, «*å rømme*» som han sa. Da ble hun hentet:

Og så var hun ute enda hun ikke fikk lov til å gå ut. Så det var bare å sette seg i bilen og kjøre og prøve å finne ut hvor hun var. Som regel hadde jeg en anelse, men noen ganger tok det lengre tid å finne henne. Hun likte det ikke, men på denne tiden kunne vi ikke lenger bry oss om hva hun likte eller ikke. Vi måtte bare handle. *(far)*

Her beskriver han hvordan han lette etter henne for å igjen få tak i henne fysisk. Eksemplet kaster lys over en annen side ved maktbruk, at den brukes for å «redde» barnet ved å sikre seg personen fysisk. I denne konteksten støttes fedrene av mødrene. Men det er mye som tyder på at når hverdagen har utviklet seg til en hverdag som avviker såpass fra det som anses som det vanlige, blir fedrenes maktbruk nytteløs og et tydelig tegn på at autoritet ikke lenger finnes i forholdet mellom foreldre og ungdom.

Noen fedre tematiserer makthandlingenes nytteløshet, men at de så det som uunngåelig, for «*som far ønsker man handling på en måte, og den mest effektive handlingen den stopper en person*». I eksemplet ovenfor tydeliggjorde også faren handlingstvungen som situasjonen krevde av dem, særlig av ham som far, i det han sa i de to utdragene at «*noe måtte gjøres*» og «*vi måtte bare handle*». Makten som brukes i de aller fleste av den type situasjoner, er fysisk ved at den sikrer seg ungdommens person/kropp. Men dette fører til enda større konflikter hvor ungdommene anklager foreldrene for å ikke forstå ungdomsalderen som en tid med venner og uten foreldre og som en brytningstid. Argumentasjon er en måte å ta autoritet fra foreldrene på, ved at de beskrives som inkompetente i forhold til en kunnskap om ungdomstidens kulturelle praksis. Dette vil bli drøftet senere i kapitlet.

Grensen for maktbruk

Foreldrene opplever likevel at det går en grense for maktbruken. Når maktbruken når en grense som strider imot de kulturelle forestillinger om forholdet mellom foreldre og barn og om hva et hjem skal være, gir foreldrene til slutt opp. I et eksempel forteller en far om at «*huset ble forvandlet til en beleiret borg. Det var rene krigstilstand, og slik skal ikke et hjem være. Det var tross alt ungen vår, ikke en fremmed*». Faren viser hvordan krisesituasjonen kaster lys over taus kulturell kunnskap om hjem og barn. Barnet avdekkes som det motsatte av en fremmed, det vil si at det er en person som man kjenner. Kjennskapet legger andre forpliktelser på mor og far enn det en fremmed ville eller kunne ha gjort. Nærhet setter grenser for maktbruk og for grensesetting. Videre fremstiller han huset som et sted hvor fred rår, ikke krig. Det vil si at et hus er et sted med gode følelser, for å hente et uttrykk fra kapitlene om kjærlighet. Når et hus endres til en beleiret borg eller oppfattes som en krigsplass, «*må man bare gi opp*», som en far sa, eller som en mor uttrykte det: «*Når du plutselig kan godta det at du bruker sånn makt...ja, hva er det på den andre siden? Vi måtte bare gi opp.*»

Det foreldrene forteller, er ikke så mye mangel på grenser, men at stedet autoritet skal utøves innenfor, og relasjonene den er en del av, setter sine

begrensninger for maktbruk i grensesettingsøyemed. En far problematiserer det ved å trekke inn institusjonen som et område hvor grenser settes:

At vi ikke satte grenser, det er ikke riktig det. [Morens navn] var nok flinkere til å sette grenser enn meg. Han stjal for eksempel penger hjemme, men blånektet. Innrømmet ikke. Stjal penger fra søster, helt uforståelig. Og det med at det da ble sanksjoner, husarrest, at vi trakk inn sykkel eller sånn, virket ikke. Men det er vanskeligere å håndheve grenser i en familie enn på institusjon. Vi gjorde det vi skulle, men det hjalp ikke. (*far*)

Faren forteller hvordan de satte grenser hjemme, men hvor lite det hjalp nettopp fordi de ble satt hjemme. Institusjonen sønnen er plassert i, fremstår for ham som å være et mer egnet sted til å sette grenser. Ser man det i sammenheng med andre utdrag, kan det tenkes at dette har noe med distansen i relasjonen mellom personer å gjøre og med at grenser flyttes utenfor hjemmet, på et offentlig sted. Grensene blir ikke lenger private, men en del av offentligheten. Dette ble også beskrevet i forrige kapitlet, hvor et eksempel illustrerte hvordan en mor gjorde grensen for innetid offentlig ved å trekke inn andre mødre. Det ble lettere å håndheve grensen, for den ble felles og ikke privat.

Når foreldrene gir opp, gir de ikke så mye opp det ansvaret de mener de har i forhold til sønnen og datteren, men det er maktbruken for å gjennomføre grensesetting de tar avstand fra. I deres forståelse av en relasjon mellom foreldre og barn kan ikke omsorg og grensesetting tvinges på barnet. Maktbruk er et tegn på tvang i relasjonen, og de tar avstand fra den fordi den truer den intime relasjonen de ønsker å ha med ungdommen. Frivilligheten i relasjonen er borte, og frivillighet ble beskrevet i kapittel 4 som et grunnlag for intime og kjærlighets-pregede relasjoner. Men å gi opp betyr ikke å ikke bry seg eller «å gi blaffen», som en far nevnte. Å gi opp betyr å hente hjelp, fordi «vi erfarte at vi ikke strakk til i denne situasjon. Det var noe av det vanskeligste vi hadde vært borti og har vært borti». Det vil si at handlingen 'å gi opp' avslutter en form for makt, den som tvinger ens vilje på en annen, men den utløser også en annen form for makt, den som forstås som en mulighet aktører har til å mobilisere ressurser for å oppnå effekt. I den sammenheng betyr det at foreldrene henter offentlig hjelp for at ungdommene følger deres normer om å ikke drikke seg fra sans og samling, om å komme hjem slik det blir avtalt, om å gjøre lekser osv. Det vil si at foreldrene allierer seg med andre autoriteter for å håndheve grenser. Det vil fremkomme at det også er slik ungdommene oppfatter det.

Offentlig hjelp som uttrykk for maktbruk

Når foreldrene innser at de ikke mestrer hverdagen med sønnen eller datteren, henvender de seg til barneverntjenesten for å få hjelp. Det er i hovedsak mødre som gjør det. I datamaterialet er det ingen far som først oppsøkte barneverntjenesten. Mødrene tar første kontakt og møter også til alle avtaler, mens fedrene møter «*når [de] kan*». I det fortsetter også et gjennomgående trekk ved mødrenes og fedrenes utforming av foreldreskap, med mødre som representant for kontinuitet og fedrene for diskontinuitet.

Mødrene begrunner kontakten med barneverntjenesten forskjellig. Noen mødre henvender seg fordi de vurderer situasjonen som så vanskelig at de regner med at før eller senere vil barneverntjenesten bli informert om hvordan det står til med sønnen eller datteren. De vet at barneverntjenesten vil bli informert gjennom skolen, og «*hvis det blir virkelig ille*», gjennom politiet eller barnevernvakten. Disse mødre prøver å komme i forkant av en eventuell henvendelse, de aller fleste for å vise barneverntjenesten at de ikke er uansvarlige mødre. De vet hvordan det står til med sønnen eller datteren, at de skulker, fester og bruker rus, slik som i dette eksemplet:

Jeg hadde jo sett at dette her trenger jeg hjelp med, altså at jeg må gjøre noe, så jeg tok kontakt med skolen, med rådgiver på skolen, og med barnevernet. Sånn at jeg var på en måte litt i forkant av det som skjedde senere. For jeg følte at det også var litt sånn strategisk lurt, ikke sant, at jeg var ute først. Så det var det som jeg gjorde da, at de ikke skulle tro at jeg ikke brydde meg eller var naiv. (*mor*)

Moren beskriver hvordan hun oppfattet at «*her gikk det galt av sted,*» som hun også sa. Hun oppfattet situasjonen som så alvorlig at hun visste at før eller siden ville hun bli «*kontaktet av barnevernet*». Mens hun vurderte situasjonen, lagde hun også en plan slik at hun ikke skulle fremstå som naiv eller som en mor som ikke brydde seg om datteren. Barnevernet måtte vite at hun både hadde kunnskap om hva som foregikk, og at hun var glad i datteren og hadde omsorg for henne. Hun ville fremstille seg selv som en god mor på tross av situasjonen. En mor uttrykte det som at «*det handlet om å bevare min verdighet som mor*».

Andre mødre kontakter barneverntjenesten for å få støtte i å sette grenser, det vil si at de håper på at barneverntjenesten vil utøve en støttende funksjon i forhold til grensesetting. Neste eksempel illustrerer det:

Han har alltid fortalt meg alt, helt til det liksom gikk dårlig...La oss si for tre år siden liksom, sa han begynte å gjøre litt gale ting, da ble det nesten stopp. Da fortalte han meg ingenting. Men da skjønnte jeg det, for da var det bare liksom...hvis jeg spurte: Hvem har du vært sammen

med? Noen svarte han. Da skjønnte jeg at noe var galt. Så jeg kontaktet barnevernet, for ...ja, han sluttet å høre på meg og gjorde som han ville. Jeg ønsket at de skulle gi meg støtte. (mor)

Her beskriver moren om tydelig tegn på endring i sønnens oppførsel. Fram til for ca. tre år siden hadde de «*et fortrolig forhold*» hvor de delte «*både hemmeligheter og hverdagslige ting*» med hverandre. Hun tidfester begynnende kriminalitet, da fortroligheten tok slutt. Da sønnen heller ikke lenger hørte på henne, kontaktet hun barneverntjenesten for å få støtte i grensetettingen.

Atter andre henter hjelp fordi de tror at ekspertene kan hjelpe dem ut av situasjonen de lever i. De tror at hjelp fra fagfolk vil kunne rette på den nåværende situasjon og normalisere forholdet mellom dem og ungdommen.

Ja, vi tok kontakt med barne- og ungdomspsykiatri fordi konfliktene hun hadde med oss, ble så eksplosive at vi ikke visste hva vi skulle gjøre ... Vi har...ikke sant, det er noe som liksom murrer i bakhodet hele tiden. Og før det ringte jeg barnevernvakten en gang anonymt og en gang med navn og spurte om råd den høsten. (mor)

Moren beskriver hvordan konflikter hjemme var så store at de ble maktesløse som foreldre. Hun prøvde å tyde tegn, men var ikke sikker på hva konfliktene var et uttrykk for. Hun henvendte hun seg til barneverntjenesten for å spørre om råd. De ba henne om å kontakte barne- og ungdomspsykiatrien, noe hun oppfattet som «*fornuftig, for de er de er tross alt eksperter på sånt, ikke vi*».

Felles for fortellingene i denne gruppen er hvordan mødre beskriver tydelige og utydelige tegn på endring i sønnens eller datterens oppførsel. Det fører til bekymringer «*som ikke slipper tak*». De aner tidlig at noe er galt, men de vet ikke hva det er. I denne fasen – mens de lurte på hva som plager ungdommen – ringer de aller fleste mødre flere ganger til barneverntjenesten for å høre hvordan de skal tolke endringer i oppførsel hos datteren eller sønnen og for å få vite hvor de kan få hjelp. Når det går opp for mødre at det er rus som er problemet, krever de handling av hjelpeapparatet. Men de møter ikke bestandig et handlende hjelpeapparat eller en barneverntjeneste som forstår dem og hva de ønsker seg. Det ble til dels drøftet i kapittel 5 og vil bli utdypet ytterligere i neste del. Noen av mødre søkte hjelp hos advokat for å få den hjelpen som de mente både de selv og deres sønn eller datter trengte av barneverntjenesten (jf. makt som utløser ressurser).

Det var jo sånn at jeg måtte gå til advokat for å få hjelp. Og så fort de skjønte at jeg hadde vært hos advokat, så hadde de et tilbud til oss med en gang, ikke før. Det var i fjor høst, da kom de med et tilbud. (mor)

Før denne moren søkte hjelp hos en advokat, hadde hun flere ganger vært hos den lokale barneverntjenesten og prøvd å få hjelp. Det lyktes ikke. På denne bakgrunn trakk hun inn en advokat for å få «*hjelpen jeg visste vi hadde krav på*». Advokaten utløste hjelpen hun trengte. Eksemplet tydeliggjør hvordan det ligger makt i posisjoner, og hvordan mødre som ofte oppfattes av barneverntjenesten som problemet (jf. kapittel 5), ikke bestandig har mulighet til å løse ut ressurser selv. De må hente andre autoriteter som kan gjøre det for dem.

Maktbruk som tillitsbrudd

Mødrenes kontakt med barnevernet oppleves som maktbruk og tillitsbrudd av ungdommene. Mødrene gjør noe som et barn ikke regner med at mødre gjør. «*Hun forrådde meg*» som en sønn sa, eller «*hun stakk en kniv i ryggen*», for å bruke et uttrykk som en datter brukte. Handlingen bryter med kjærlighetens kulturelle kode om å utholde alt. Ved å trekke inn offentlige instanser i et intimt forhold ødelegger moren samtidig dette intime forholdet. Mødrene røper noe som er ment å beholdes innenfor privatsfæren, for eksempel voldsbruk i en intim kontekst. Fortrolighet og kjennskap til den andre blir brukt til noe det ikke skal brukes til, nemlig avsløring av selvet. Det private blir offentlig, det vil si ikke lenger intimt. Makt kan brukes innenfor de intime relasjoner som mødre og barn har sammen, men ikke offentliggjøres. Den skal holdes skjult. Problemet er at når barn blir ungdom, har mødrene liten makt innenfor rammen av den intime relasjonen. Mødrenes siste maktmulighet er å trekke inn offentlige instanser, og de gjør det når deres barns liv eller fremtid står på spill.

Det er ikke uten fortvilelse at mødrene ber det offentlige om å ta seg av sønnen eller datteren. En sak er å henvende seg til barneverntjenesten for å få råd, en annen er å henvende seg for å få ungdommen plassert på en institusjon, det vil si å skyve ham eller henne ut hjemmefra. Dette kan tolkes som den ytterste grensesetting. Når dette skjer, har kontakten med barnevernet vart en stund i de aller fleste tilfeller. Det har blitt iverksatt hjelpetiltak uten at det har ført til noen endring i forholdet mellom fedre, mødre og ungdommen. Når plasseringen viser seg å være uunngåelig, oppfattes den som en lettelse – fordi foreldrene tror at de endelig vil få hjelp, men også som en tragedie. En mor forteller:

Ting begynte å tilspisse seg her hjemme. Det ble helt ekstremt fordi han fikk så stor press på seg for å slutte å røyke hasj. Han var stort sett aldri på skolen. Da var det grusomt å være her sammen med ham, for da hadde han stor makt over alle i huset. Dessuten var jeg høygravid. Det var fælt. Da ringte jeg barnevernkantoret og sa at jeg ikke orket mer. De sa de skulle hente ham i løpet av dagen. Da spurte jeg om jeg kunne få slippe å være hjemme akkurat da det skjedde, og det var i orden. Jeg sa til ham at jeg skulle i butikken, og han skulle være hjemme. Jeg ville aldri ha orket å være til stede her da det skjedde. Det hadde vært for mye for meg som mor. (*mor*)

Flere måneder senere gråt fremdeles moren da hun fortalte at hun ikke lenger kunne ha sønnen boende hjemme. Utdraget beskriver sorgen over at hun som mor ble nødt til å overlate sønnen til det offentlige. Hun måtte ta en avgjørelse, for slik situasjonen var hjemme, led alle medlemmene i familien. Sønnen med sin truende og voldelig atferd hadde fått «*stor makt over alle i huset*» og ødela både for seg og for de andre. Men avgjørelsen var vanskelig å ta. I fortellingen kommer det fram at så lenge hun hadde overskudd til å ha ham hjemme, gikk det bra. Da hun ikke klarte mer, ble plasseringen en realitet. Hun ville ikke overvære henting da hun «*følte at det brøt med alt hun hadde lært om å være mor*».

Utdraget kan også tolkes som et eksempel på at kjærlighet og autoritet, i form av maktutøvelse, er vanskelig å forene. Veien er kort til at den som utøver makt eller setter tydelige grenser, også oppfattes som en som ikke elsker. At maktbruk kan være et tegn på kjærlighet, har liten legitimitet i kulturen. Utdraget kan også tolkes som et annet eksempel på at det er mødrene som utløser maktbruk (jf. Fysisk maktbruk i ungdomstiden) og den strengeste grensesetting som finnes for ungdommene: å bli plassert på institusjon. Fedrenes rolle i en institusjonsplassering er litt mer diffus. Dataene sier noe om hva fedrene gjorde før plasseringen, men de sier lite om fedrenes deltagelse i selve plasseringen. Men ingen av fedrene anklaget eller bebreidet moren for plasseringen, og det kan tolkes som at det lå en enighet i avgjørelsen.

Autonome og selvstendige ungdommer

Denne delen vil problematisere hvordan mødre og fedre blir konfrontert med eller gjort oppmerksom på rettigheter ungdommene har. Jeg vil beskrive situasjoner som gjør ungdommenes rettigheter eksplisitt, og som viser hvordan de begrenser foreldrenes myndighet og autoritetsutøvelse. Jeg vil også tolke rettigheter som et ledd i å skape autonome ungdommer ved at de

støtter opp under den kulturelle forståelse av ungdomstiden som en løsrivelse. I noen sammenhenger endrer de relasjonen, mens i andre ekskluderer de mødre og fedre fra relasjonen. Jeg vil videre drøfte hvordan ungdommenes kulturelle forståelse av autonomi virker inn på utformingen av foreldreskap.

Foreldrenes møte med ungdommenes individuelle rettigheter

Kort kan rettigheter beskrives som regler som organiserer mellommenneskelige relasjoner. Barneloven regulerer for eksempel forholdet mellom foreldre og barn. I loven fremstår barnet som et selvstendig individ med egne rettigheter. Det betyr at barnet ikke oppfattes som en del av foreldrene, men som atskilt fra foreldrene når dets rettigheter omtales. I en kontekst hvor rettighetene barna har, fremstår som individuelle rettigheter, ikke som kollektive eller relasjonelle rettigheter, endres foreldrene fra personer med allmakt til individer med begrenset myndighet. Dette ble drøftet i kapittel 2 under barneforskning. I den sammenheng ble det også påpekt at man vet lite om hvordan et rettighetsorientert perspektiv på relasjoner mellom familied medlemmene har nedfelt seg i praksis i familien.

I forrige del så vi at mødre i hovedsak henvendte seg til barneverntjenesten for å få hjelp som de mente de hadde krav på, det vil si at i deres forståelse lå det en rettighet som foreldre til å få offentlig hjelp når sønnen eller datteren trengte det. Når det ikke var mulig å få hjelp, utløste de andre ressurser som skulle sikre deres rett til hjelp. De mobiliserte advokater. I mødrenes forståelse av situasjonen som var oppstått hjemme, var ungdommen et barn i nød som «*ikke vet sitt eget beste*». I denne konteksten er det dem som mødre og ansvarlige voksne som må utløse hjelpen som barn har krav på. Det vil si at de har en relasjonell forståelse av rettigheter som inkluderer både dem og ungdommen: Både de som voksne og sønnen eller datteren som barn eller ungdom har rettigheter i den situasjonen som har oppstått.

Men møtet med barneverntjenesten, både i førstelinjetjenesten og i andrelinjetjenesten⁴², er begynnelsen på en annerledes prosess enn det de aller fleste mødre og fedre hadde regnet med. De blir konfrontert med det offentliges syn på ungdommer, som består i at ungdommer er individer med rettigheter, og at foreldre er voksne med innskrenket eller redusert autoritet, slik som eksemplet nedenfor illustrerer:

⁴² Førstelinjetjeneste består av den kommunale barneverntjenesten, mens andrelinjetjenesten består av den fylkeskommunale barneverntjenesten.

Det var i fjor de kom med et tilbud. Men de tok ikke mine bekymringer alvorlig. Nei, det var heller sånn som jeg sier: Stakkars Ole! Ikke det at de sa at jeg hadde gjort en dårlig jobb og alt dette her, men nesten sånn at de klappa ham på skulderen og sa det at: Du får gjøre som du vil! For jeg forlangte urinprøver og sånn, og da må han jo skrive under. Og jeg har alltid trodd at jeg hadde ansvaret for ham til han var atten år, men jeg har jo ikke det. Ikke sånn ansvaret... jeg kan ikke bestemme hva han skal gjøre. Og da var jeg sint mange ganger med barnevernet altså. Men det er jo sånn reglene er, har jeg forstått nå. Så derfor var jeg fortvilt mange ganger. (*mor*)

Moren beskriver sitt møte med barneverntjenesten. Hun forteller hvordan hun ikke ble tatt alvorlig med problemet hun la fram, hennes engstelse om rusmisbruk hos sønnen. Hun ville ha avtale om urinprøve for å få vite «*for sikkert at han ikke bruker dop*». Hennes krav ble ikke imøtekommet, fordi sønnen måtte ville det selv. Han måtte frivillig undertegne en kontrakt om kontroll av urinprøver. Det var i den situasjonen at moren oppdaget hvor begrenset hennes autoritet var i forhold til ungdommens individuelle rettigheter. Hun hadde en oppfatning av at hun hadde ansvaret for ham til han var atten, men hun ble konfrontert med at slik var det ikke. Han var femten og et halvt år, og han måtte høres og tas hensyn til i denne saken. For moren kom det som «*et sjokk*», som hun sa: «*Jeg hadde ingenting å spille på lenger, ikke en gang at jeg var moren og hadde ansvaret. For det hadde jeg ikke lenger.*» En far problematiserer det samme ved å vise til at rettigheter er bra i noen situasjoner, men ikke i andre.

Så er det jo at han er over femten år, og han må bestemme selv. Han må undertegne alle papirer selv. Personvernet er jo positivt, men det er tuklete opp i sånne situasjoner. Å få han til å skrive under på at han skulle dit opp [på en institusjon], det var ikke snakk om. Han skulle være sammen med kameratene sine. De kameratene provoserer meg litt. Ja...så der står vi og venter på at han vil bestemme seg. (*far*)

I denne familien har sønnen hatt en utredning, og man venter på at han frivillig ønsker å bli plassert på en institusjon. Han må undertegne på at han vil dit. Men det er han ikke motivert for ifølge faren. Faren kommer med et generelt utsagn om hvor positivt personvernet er, men at han ser at i noen situasjoner byr det mer på problemer enn det løser noe. Han forteller om handlingslammelse overfor en sønn på seksten år som ikke vil undertegne.

Utdragene avdekker to måter å nærme seg en ungdom på, foreldrenes og barneverntjenestens tilnæringsmåter, de siste som representanter for det offentlige. Foreldrene har klare ideer om hva de ønsker for sin sønn eller datter, en ordnet tilværelse og en rusfri hverdag. Videre ønsker de at deres

ungdom får høre og vite av det offentlige at det ikke er noe galt med dem som foreldre, når de ønsker seg en endring i livet deres og setter grenser i tråd med det. Foreldrene har klare meninger om hvordan dette skal oppnås, og de aller fleste ønsker seg bruk av tvang overfor ungdommen, for *«slike ungdommer ødelegger ikke bare sitt eget liv, men også familiens liv, og det er et like viktig aspekt»*. Tvang begrunnes med at ungdommen lever i et nett av familierelasjoner, og ved å vise til hvordan både de selv og andre familie-medlemmer blir skadet av rusmisbruk.

I møtet med barneverntjenesten får foreldrene vite at deres ansvar og ønsker blir begrenset av sønnens eller datterens rettigheter. Jo eldre barnet blir, desto større rettigheter i form av at ungdommene kan gjøre valg som går imot foreldrenes ønske. Foreldrene får mindre og mindre å si, og hjelpen de spør om, blir tolket av det offentlige i forhold til barnets individuelle rettigheter, ikke i forhold til ungdommen som en del av det kollektivet familien utgjør. En mor forteller:

Vi forsto fort at her går alt på ungdommens premisser. Altså man snakker så mye om at barn og unge trenger grenser. Ja, men hva hjelper det at foreldrene setter grenser, når barnevernet sier at: Hun derre mora di er forferdelig kontrollerende. Så sier jeg at da jeg begynte å kontrollere min datters rom, det var da vi hadde fått mistanke om hasjrøyking. Da begynte jeg å kontrollere. Men jeg gjorde det i åpenhet, for jeg fortalte det til henne etterpå og konfronterte henne med det jeg hadde funnet. Men det skulle ikke foreldre gjøre. Det svaret vi ble møtt med, var at de er jo bare ungdommer. De er jo ungdommer, de må få lov til ditt, og de må få lov til datt. Men når dette går ut over andre mennesker, så er det en viss grense for hvor lenge de skal få lov å holde på og prøve og feile. (mor)

Her beskriver moren hvordan hennes handlinger ble oppfattet av det offentlige som en krenkelse av datterens private grenser. At handlingen var en del av en mer sammensatt situasjon, betydde lite i forhold til individets ukrenkelighet og rett til private grenser. Moren ble oppfattet som en som krenker grenser ved handlingene sine, ikke som en som satte grenser. Det vil si at hun ble oppfattet som en maktutøvende mor i tråd med Solheims forståelse av makt (jf. Maktens flertydighet). I mor–barn-forhold oppfattes det kulturelt som negativt. Foreldrene ble også minnet om hvordan ungdomstiden utformes som en tid med prøving og feiling og som en tid hvor grensene tøytes. De ble bedt om å forstå datteren, ikke om å håndheve en grense. Når moren argumenterer med at datteren inngår i relasjoner til andre hjemme, *«lot de som de ikke hørte det»*.

Å skape autonome ungdommer (1)

I møtet med hjelpeapparatet avdekkes til dels noen skjulte kulturelle koder som styrer forholdet mellom foreldre og ungdom i vårt samfunn, særlig den at mødrene er årsak til ungdommenes problemer. Moren i eksemplet nevner det og blir provosert av det. Jeg har tidligere drøftet i kapittel 4 og i kapittel 5 at noen mødre ble beskrevet som dominerende og kontrollerende av hjelpeapparatet. I andre tilfeller ble de beskrevet som hjelpeløse og uten styring. Ved at mødrene blir definert som årsak til ungdommenes problemer enten på grunn av svakhet eller på grunn av dominans, blir de i de aller fleste tilfeller også satt til side. De blir ekskludert. Solheim påpeker eksklusjon som ett av uttrykkene makt, som grensesettende handling, får (Solheim 1999). I dette tilfellet er det hjelpeapparatet som er maktutøveren. Ved å ekskludere mødrene løsriver hjelpeapparatet mødrene fra sønnen eller datteren, slik som det neste eksemplet illustrerer:

Det er ikke sånn at jeg har hatt noe som helst behov for å legge skylda på noen andre, det er ikke det. Men det er denne følelsen av å bli satt til side på en måte. Det er jo klart, vi hadde jo ikke styring på henne, så vi måtte få hjelp, og den søkte vi, men...altså hun var blitt plassert i noen dager, og jeg ringte helt hysterisk og krevde et møte med dem... og så sier damen i telefonen faktisk til meg: Ja, men vi har ikke kapasitet til å ta oss av foreldrene. Og da sier jeg: Men det er ingen som trenger å ta seg av meg...men nei, det tok noen dager til før jeg fikk et møte med dem. Altså jeg opplevde at de stigmatiserte meg og fikk meg ut i kulda. Hadde de bare ringt meg den første arbeidsdagen etter at hun ble plassert der. Altså, det er en telefon, det tar fem minutter, det trengs ikke mer. (*mor*)

Her beskriver moren hvordan hun ble avskåret fra sin datter ved at hun ble nektet å vite hvordan det gikk med henne de første dagene etter plasseringen. Hun ble gjort mindre viktig enn det hun selv opplevde at hun var. Ved å neglisjere moren som viktig person i datterens liv og ved å ikke inkludere henne opplevde moren seg «*stigmatisert*». Det er god grunn til å anta at moren mener at hun ble stigmatisert som 'dårlig mor' og såpass dårlig mor at hun ikke fikk lov til å høre om hvordan det gikk med datteren. Hun ble forvist.

I denne familien ble plasseringen beskrevet som kulminering av to år med voldsomme krangler med datteren hvor foreldrene mer og mer ble fratatt autoritetsansvar i møtet med hjelpeapparatet. Moren og faren søkte hjelp tidlig i andre året på ungdomsskolen på grunn av voldsomme krangler mellom mor og datter. Mens de gikk i familiebehandling, kom det fram at datteren var kjæreste med en eldre gutt som misbrukte narkotika. Foreldrene

ønsket da å få støtte til å sette en grense i forhold til denne kjæresten. Under et møte med psykiateren og noen andre laget datteren ifølge foreldrene mye bråk og truet med å begå selvmord om hun ikke fikk treffe kjæresten. Foreldrene forteller:

Mor: [...] Denne psykiateren mente at vi måtte gå med på at hun skulle ha kontakt med kjæresten. Og da sitter det åtte mennesker fra hjelpeapparatet og samtykker i det, og jeg sa at dere kan ikke gjøre det for det er ulovlig når hun er under seksten år og han er over tjue. Men fikk ikke gehør.

Far: Vi var på dette store møtet som var veldig dramatisk, for Emilie var veldig avvisende til oss på alle måter. Jeg ville at barnevernet skulle anmelde denne mannen, men Emilie sloss så hardt imot at psykiateren mente at vi ikke kunne gjøre det mot henne. Slik at da hadde jeg liksom følelse av at vi ble presset fra skanse til skanse. Jeg som far ønsket å stoppe denne personen å ha kontakt med min datter. Jeg ville stoppe ham slik at han avviser henne eller slutter helt å ha kontakt med henne. Og så får vi håndtere at hennes brutte forelskelse og alt dette på en måte, at det leges og går over og blekner med tiden. Men hver gang kona og jeg prøvde å gå i den materien, ble vi støtt av Emilie, og hun ble støttet av de andre i møtet. Dette førte blant annet til en avtale hvor jeg kjørte henne opp til denne karen der hvor han bor, en avtale som barnevernet nesten tvang oss til å gå med på om vi skulle opprettholde kontakt med datteren. Men det førte jo bare til at rusmisbruk økte, og at vi mistet enda mer kontroll.

Her beskriver moren og faren hvordan det oppsto en allianse mellom datteren og behandlingsapparatet, og hvordan de ble gjort maktesløse. De ble fratatt ansvaret og myndigheten overfor datteren. Særlig psykiaterens stemme veide tungt i de avgjørelser som ble tatt på dette tidspunktet. Farens 'common sense' om kjærlighetssorg og hvordan den leges med tiden, får lite gehør i en setting som består av fagpersoner som er satt både til å behandle individet (psykiateren) og til å forvalte dets rettigheter (barneverntjenesten). For å ikke støte datteren bort blir faren med på en avtale som han på forhånd

visste ikke var til hennes beste. Men med så mye motstand fra hennes side og så lite støtte fra den andre siden hadde jeg ikke noe valg. Vi kunne ikke miste kontakt med henne.

Igjen tydeliggjøres hvordan kontakten med ungdommen er overordnet alt for foreldrene, i dette tilfellet både foreldrenes fornuft og handlinger. De blir med på en løsning som de opplever som tvang for dem, men som i det minste gjør at relasjonen til datteren opprettholdes. Foreldrene forteller videre:

Mor: Og i denne tiden gikk det også opp for oss at alle visste om hennes forhold til denne karen.

Hun hadde snakket med helsesøsteren og fått p-piller. Ingen hadde snakket med oss om det og da var hun bare litt over fjorten år.

Far: Ja, det som står for meg som det verste, det er måten skolehelse-tjenesten, sosiallæreren, håndterte dette på...og helsestasjonen for ungdom. Alle visste, men ingen informerte oss, det var en hemmelighet mellom dem og vår datter. Og klart, av oss hadde hun aldri fått lov til det, men det burde hun heller ikke av alle disse voksne, for de sviktet. Det er greit at ungdom kan ha seksuell utprøving med jevnaldrende, det har jeg ikke noen problem med, og at man ønsker å forebygge graviditet. Men når man vet at en fjortenåring er sammen med en voksen person, som attpåtil ruser seg, og at man ikke sier stopp og informerer foreldrene, da har man et problem etter min mening. Jeg mener at man har misforstått sin rolle som voksen. Man er på feil bane rett og slett.

Mor: Jeg mener at det har vært gjort mange fatale feilvurderinger, særlig av denne psykiateren. Han vurderte henne som så suicidal, men ville ikke legge henne inn på sykehus. Som jeg sa til ham: Du mener at hun er så suicidal at hun må få lov å møte denne kriminelle narkomantypen sin som er ti år eldre, men allikevel gir du meg ansvaret for henne... hvis hun er så suicidal. Ikke sant. Jeg følte meg umyndiggjort som mor. At jeg ikke fulgte alle mine intuisjoner... at jeg ikke bare låste døren og sa: Nei, jeg vil ikke at du skal gå ut. For jeg visste når hun skulle opp dit. Hun var urolig, hun bjeffet på søstera si, hun var stresset, og jeg visste det. Men, nei jeg hadde fått beskjed om å holde freden, og klart hadde jeg sagt nei, hadde det blitt bråk. Men jeg skulle bare ha sagt nei. Og det føler jeg kanskje har vært det vanskeligste av alt, for vi snakket om: Nei, nå bare sier vi nei, du får ikke lov å møte ham! Og så får hun bare tåle det som alle andre ungdommer. Men vi kunne ikke gjøre det og det og det, for vi hadde underskrevet en kontrakt at faren skulle kjøre henne dit opp to ganger i uken. Tenk deg å legge det på skuldrene til en far! Det er helt forferdelig!

Det foreldrene forteller, er hvordan de oppdaget at deres autoritet var blitt undergravd av andre offentlige instanser, skolen og helsestasjon, lenge før det dramatiske møtet de refererer innledningsvis. Moren og faren opplever at datteren fikk støtte «til å få ha sin verden intakt», og at de ble tvunget av det offentlige til å bli med på hennes forståelse av verden. Datterens definisjonsmakt tallet mer enn foreldrenes definisjonsmakt. Løsningen ble også datterens, ikke foreldrenes. Faren ble med på å kjøre henne flere ganger i uken dit hvor kjæresten bodde, en løsning som hun selv ønsket seg. De

nevner igjen at de skulle ha latt henne ha kjærlighetssorg som en erfaring alle går gjennom og alle overlever. Men «*i offentligheten hadde fornuften helt forsvunnet,*» mente faren. Eksemplet viser hvordan det offentlige håndhever ungdommens rettigheter og ut ifra det er med på å utforme foreldreskap. Både moren og faren forteller hvordan den videre praksis av moderskap og faderskap var blitt tvunget på dem av det offentlige i samspill med datteren. Deres autonomi som foreldre ble begrenset og nesten fratatt dem.

Eksemplet kaster også lys på forholdet mellom foreldrenes og ekspertenes kompetanse. De står i en hierarkisk relasjon, og den ene kompetanse gir mer autoritet enn den andre. Posisjon er også med på å understøtte den ene kompetansen som viktigere enn den andre. I møtet mellom ungdommene, ekspertene og foreldrene gis foreldrenes ekspertise lite autoritet, mens ekspertenes gir mye autoritet. Foreldrene blir nødt til å godta ekspertenes autoritet, selv om det går imot deres egen definisjon av problemet og av løsningen. For som faren hevdet,

når du jobber i barnevernet, så uansett hvor saklig du prøver å være på en måte, så har du et bilde av foreldre som medskyldig på et vis, eller ansvarlige for en situasjon.

I en kontekst hvor de defineres som skyldige, har foreldrene ikke så mange muligheter til å posisjonere seg som autoriteter. Både moren og faren var opptatt av å påpeke at virkelighetens beskrivelse av dem som skyldig, var «*en alt for enkel beskrivelse av virkelighet*». De var opptatt av å ikke gi fra seg ansvaret for det som har skjedd, men samtidig av å beskrive en mer komplisert virkelighet enn det bildet som hjelpeapparatet tegnet.

I det bildet foreldrene tegner, er det andre elementer enn dem selv som er med på å skape dem som foreldre uten autoritet. Ett av dem er den kulturelle konstruksjon av datteren som et individ med rett til å bestemme over eget liv. Dette er i tråd med andre eksempler hvor mødre og fedre forteller hvordan de erfarer at barnevernet myndiggjør ungdommene og håndhever og forvalter rettighetene ungdommene har. Barnevernet gir på denne måten ungdommene autoritet over eget liv, det vil si at ungdommene får lov å bestemme over det som gjelder dem. En mor forteller:

Jeg ønsket at han skulle ta urinprøve. Jeg hadde fortalt barnevernet og ham at: Urinprøver, det skal foregå hele sommeren og under skolefri, gjennom hele sommeren. Jeg visste at han var ikke så avhengig, så han hadde klart å holde opp en stund. Jeg visste at når sommeren kom, blir det verre. Så jeg forlangte urinprøver hele sommeren, under skoleferien. Det visste de, og så kom barnevernet med tre uker. Da følte jeg at de tok fra meg myndigheten. De satt og fortalte ham at dette å skrive under

behøver du ikke å gjøre hvis du ikke vil, selv om moren din sier det. De sa det ikke akkurat sånn da, men sånn følte jeg det. De gikk imot... hva jeg sa til ham, så gikk de imot det. Han skulle velge selv. (mor)

Moren beskriver hvordan barneverntjenesten tok myndigheten fra henne ved å aktivisere sønnens rettigheter. Ifølge henne «*informerte de ham om sine rettigheter, noe jeg ble forbanna på*». Det hun mente han trengte å høre, var «*at han måtte høre på meg, for jeg hadde ingen autoritet igjen*». Eksemplet viser hvordan i møtet med et offentlig instans gjelder andre normer som regulerer og former relasjoner på andre måter enn i det private. Det moren forventer av barneverntjenesten, er en støtte på en praksis som kan være gyldig i det private rom, nemlig å utøve autoritet med maktbruk uten noen form for kontroll. Men når autoritet med maktbruk utøves av det offentlige, i dette tilfellet i form av urinprøver, må det offentlige få tillatelse til det. Offentlig maktbruk oppfattes kulturelt som alvorligere enn privat maktbruk og reguleres deretter. Det er interessant å legge merke til at i eksemplene som ble brukt, begrenset det offentlige åpent og tydelig foreldrenes autoritet, mens det var mer forsiktig i forhold til å begrense ungdommenes rettigheter.

Hvordan tolke dette? Det kan tolkes som et uttrykk for den kulturelle norm om autonomi som skal oppnås i ungdomstiden. Offentlige autoriteter, i form av barneverntjeneste, barne- og ungdomspsykiatri, helsestasjon, følger og reproducerer den kulturelle forståelse av hva ungdomstiden er: en periode for løsrivelse fra foreldrene. Ved å introdusere rettigheter i forholdet mellom foreldre og ungdom forstyrrer de etablerte relasjoner hvor foreldrene har hovedansvaret i avgjørelsen om hva som var best for barnet. De påtvinger foreldrene en løsrivelse fra ungdommene ved at de individualiserer ungdommen, uten å ta hensyn til foreldrenes forståelse av samme rettigheter som rettigheter som en må vise seg «*i stand til å leve i eller ta ansvar for*», som en far hevdet. Men ut fra utdragene og eksemplene som ble gitt, kan det offentliges handlinger, representert ved forskjellige instanser, likevel virke motstridende. På den ene siden innskrenker de foreldrenes rettigheter overfor ungdommene ved å overføre rettigheter til ungdommene. På den andre siden ønskes det fra myndighetenes hold at foreldrene tar sitt ansvar i forhold til barn og ungdom og utøver autoritet. Det er innenfor det dilemmaet foreldre må utøve sin autoritet.

Foreldrenes møte med ungdommenes autonomi

Når foreldrene skal utøve autoritet, er det i relasjoner til ungdommer som har blitt sosialisert i en kultur hvor autonomi og uavhengighet fremstår som oppdragelsens ønskede utfall. Dette ble drøftet i kapittel 2 både under

barneforskning og ungdomsforskning. Autonomi oppnås i ungdomstiden ved at relasjoner basert på avhengighet og omsorg brytes og endres. Både foreldrene og ungdommene berøres av det og initierer endringene. Det har blitt tematisert ved flere anledninger i avhandlingen. Hva betyr det for foreldrene å møte ungdom som har integrert den kulturelle forståelsen av autonomi? Hvordan påvirker det autoritetsutøvelse? Det er spørsmål som jeg vil belyse i det som følger. Men først vil jeg kort gjøre rede for 1 autonomi-begrepets betydning, slik at det blir mulig å forstå hvordan den kulturelle konstruksjonen av autonomi kan føre til autoritetens fall.

Autonomibegrepet

I sin analyse av autonomi legger Hare-Mustin & Marecek særlig vekt på tre aspekter som har blitt fremhevet i forskning om autonomi (Hare-Mustin & Marecek 1986). For det første fremhever de uavhengighet og atskillelse fra andre som grunnleggende sider ved den kulturelle forståelsen av autonomi. For det andre forutsetter autonomi fri vilje og makt, makt til å kunne velge og makt til å kunne bestemme det som er best for en. Mestring, kompetanse og innflytelse fremstår som viktige sider i denne sammenheng. For det tredje får autonomi mening kun i relasjon til andre. Å være uavhengig eller atskilt fra andre og å skape distanse er begge måter å relatere seg til andre på. Å ha makt til å bestemme over egne interesser støter også nødvendigvis mot andres grenser. Forfatterne hevder videre at autonomi fremstår som maskulin, det vil si at begrepet er kjønnnet. Men i tråd med andre forskere (jf. kapittel 2) problematiserer de autonomiens kjønnede betydning ved å hevde at autonomi er mer avhengig av individets posisjon i det sosiale hierarki enn av kjønn.

Whether a person expresses autonomy or relatedness reflects his or her relative power and status. Autonomy is embedded in a social structure, and thus, attaining autonomy is less a matter of individual accomplishment than the result of one's location in that social structure (Hare-Mustin & Marecek 1986:209).

Dette bekreftes av forskning om autonomi hvor kjønn, etnisitet og klasse er innfallsvinkler og viser at autonomi kan utformes på andre måter (jf. kapittel 2). I disse kontekstene blir autonomiens naturlighet og selvfølgelighet problematisert.

Autonome ungdommer

Hvordan fremstiller ungdommene seg selv i autoritetsrelasjoner de er en del av? Hva fremhever de når de beskriver sine relasjoner til mor og far? Det de aller fleste ungdommene la vekt på i stilene, var å fremheve seg selv som autonome sønner og døtre med en forståelse av autonomi som et uttrykk for

at de har klart å etablere seg selv som autoriteter over eget liv. Jeg minner om at ungdommene er i gjennomsnitt seksten år gamle. En gutt forteller:

Foreldrene mine vet godt at jeg kan legge meg når jeg vil, se på tv når jeg vil (har tv på rommet), og jeg kan når som helst drikke meg full eller dope meg på fest. Dette er ting de aldri kan klare å styre, hvis de ikke låser meg inne på et rom, noe de selvfølgelig ikke ville gjøre. Jeg kan selvsagt ikke drømme om å gjøre noen av disse tingene selv, men hvis jeg hadde gjort det, hadde det ikke hjulpet at foreldrene mine hadde blandet seg inn. (*gutt*)

Gutten beskriver hvordan han er «*sin egen sjef*», som en mor sa tidligere. Det er han som bestemmer hvordan han vil leve, uavhengig av hva foreldrene måtte mene om det. Ifølge ham er foreldrene hans uten autoritet over ham. Han antyder at de likevel kunne bruke makt ved å låse ham inne i et rom, men tanken er fjern for ham at de kunne gjøre noe sånt mot ham. Slik han beskriver det, kan foreldrene være glade for at han ikke ønsker å leve et liv som ikke er i tråd med det de ønsker for ham. En jente forteller det på denne måten:

Jeg har blitt voksen nå. Jeg greier å ta mine egne avgjørelser og ha mine egne meninger. Det kan ofte være ting jeg og foreldrene mine er uenig i, men da er det jeg som bestemmer over meg, for jeg er blitt såpass gammel nå at de kan si hva de mener, men jeg gjør som jeg vil. Moren og faren min behøver ikke å passe på meg lenger. Om de hadde gjort det, hadde det vært vanskelig for dem. For de kan jo bare si ting, men det er jeg som bestemmer over mitt liv. (*jente*)

Jenta tar opp de samme temaene som gutten i eksemplet ovenfor gjør. Hun fremstiller seg selv som uavhengig av foreldrene når det gjelder hvordan hun vil leve sitt eget liv. Foreldrene kan si sin mening, men det er hun som bestemmer. I forrige kapittel så vi hvordan en slik måte å fortelle om autoritet på, var knyttet til en bevissthet omkring sin egen posisjon som mor og far i en familiestruktur og på asymmetriske generasjonsrelasjoner. Kan da jentas, og guttens utsagn tolkes som et uttrykk for at posisjoner i familien har endret seg på en slik måte at moren og faren befinner seg under mens sønnen og datteren befinner seg over i asymmetriske relasjoner? Hvis ja, hva betyr det for autoritetspraksis i familien?

Når ungdommene forteller om eller beskriver forholdet mellom dem og deres foreldre, viser de hvordan de gir foreldrene en kompetansebasert autoritet, mens de selv har overtatt autoriteten over handlingene. Foreldrene kan råde dem, kan snakke med dem og «*prøve å overbevise meg om at det er det beste å gjøre slik de sier*». Men avgjørelsen ligger hos sønnen eller

datteren. Ungdommene fremstiller seg selv som de som har makt til å velge det som er best for dem, det vil si som autonome ungdommer i tråd med den gitte definisjonen av autonomi. Når ungdommene fremstår som autonome, tolkes dette som et tegn på vellykket oppdragelse. Foreldrene har innfridd de kulturelle normene for hva som anses som god oppdragelse. Men autonomi oppfattes kun som et godt mål for barneoppdragelse når ungdommene ikke bryter grenser, ikke overskrider kontekster, det vil si når de holder seg innenfor egne grenser og kontekstuelle grenser som ble satt for dem. For autonome ungdommer som tøyer grensene utover det vanlige, m.a.o. ungdommene som bruker for mye av sin autonomi, skaper problemer for foreldrene. Foreldrene oppfatter dem som «ulydige» barn som «ikke kan slippes fri». I disse sammenhengene viser autonomi sin skyggeside.

Autonomiens grenser

Autonomi oppfattes som positivt når det autonome mennesket bruker autonomi i tråd med de kulturelle reglene for hvordan hverdagslivet skal leves. Når autonome ungdommer ikke gjør det som de ble bedt om å gjøre, ikke følger reglene, ikke bryr seg om grenser som settes, men gjør som de vil, beskrives de som ungdom som misbruker «*friheten sin*», som en far sa. I disse tilfellene har ungdommene diskvalifisert foreldrene som kunnskapspersoner. Det vil si at de gir dem ikke plass som kompetansebasert autoritet, slik som andre ungdommer gjør. Neste eksempel er en illustrasjon på dette:

De har alltid satt grenser for meg, og jeg har alltid visst hva som egentlig er galt, og hva som egentlig er riktig, liksom. Men jeg har ikke brydd meg noe om det. Det har ikke betydd noe for meg. De kunne si hva de ville, men jeg ville gjøre det jeg ville, gå ut og feste og være sammen med typen min, og... ja ruse meg og sånt. Men de forstår ingenting, de vet så lite om å være ungdom i dag. (*jente*)

Jenta beskriver hvordan foreldrene har lært henne hva som er rett og galt. I så måte har de innfridd sine krav som autoriteter. Men det betyr så lite når hun selv ikke oppfatter dem som autoriteter, særlig ved at de, ifølge henne, mangler kunnskap og forståelse om ungdomstidens kulturelle praksis. Hun velger dem bort som autoriteter og fremstiller seg selv som 'sin egen sjef'. En gutt forteller det samme, men med andre ord:

De vil ikke at jeg bruker hasj, men det er en rettighet mennesker har til å velge hvordan de vil leve sitt liv. Så de kan si hva de vil, men jeg gjør det jeg vil, det er min rett. Jeg er ganske sur for at de har buret meg inne her på den institusjonen, langt fra alt. De skjønner ikke at de tar fra meg ungdomstiden på denne måten. (*gutt*)

Gutten argumenterer for sin autonomi ved å henvise til en menneskerett hvert individ har om å leve livet som en selv mener er riktig for en. Ifølge ham mangler også foreldrene hans kunnskap om ungdomstiden. De gir ham ikke mulighet til å innfri ungdomstidens kulturelle krav ved at han er plassert med tvang på en institusjon. De fratrar ham autonomien som de selv har sosialisert ham inn i.

Ungdommene ovenfor fremstiller seg selv som ungdom som vet hva de gjør, og som gjør selvstendige valg. I så måte kunne de oppfattes som produkt av en vellykket oppdragelse. Men ved at de ikke har forstått at autonomi også har sine grenser og innebærer kulturelle koder for hva som oppfattes som vanlig eller normalt, aktiviserer de maktbruk både fra foreldrenes side og fra myndighetenes side. I møtet med autoritetenes maktbruk henviser mange av disse ungdommene til rettigheter eller «*retten*» de mener de har som autonomt individ. De hevdet for eksempel at de hadde «*en rett til å ruse seg*». Dette er i og for seg ikke feil, for sider ved kulturen, tillater rusbruk, men igjen kun innenfor noen grenser.⁴³ Når rusbruk går over til rusmisbruk som fører til skoleskulk, til endring i døgnrytme osv., kan ungdommene ikke lenger hevde en rett til rus. Autonomien begrenses ved at det offentlige griper inn. Ungdommene kunne 'gjøre autonomi' i tråd med den kulturelle forståelsen av autonomi så lenge de var hjemme, i den private sfæren. Da det offentlige grep inn, viste autonomi seg som et uttrykk for makt og posisjon, å være begrenset. Det ligger et paradoks i det i og med at hjelpeapparatet aktiviserer ungdommenes rettigheter i forhold til foreldrene når de kommer i kontakt med ungdommene, slik det ble beskrevet tidligere i kapitlet. Det offentlige støtter opp om autonomi, samtidig som det begrenser den. Det vil si at det offentlige er med på å utforme og legitimere kun en form for autonomi som tjener samfunnet.

Autonomi og relasjoner

Når plasseringen er uunngåelig, gjeninnføres relasjoner som grenser i ungdommenes liv. Det vil si at de innlemmes igjen i et nett av relasjoner som en motsetning til posisjonen de hadde inntatt fram til plasseringen som løsrevet fra relasjoner og atskilt fra andre. Dette gjøres på to måter som gir ungdommene ulike posisjoner. Den første måten en ungdom innlemmes igjen i relasjoner på, er ved at forklaringer på rusproblemer innenfor en

⁴³ Lovverket regulerer rusbruk. Ungdom under atten år kan ikke bruke vin, øl, brennevin. Men ungdom mellom fjorten og atten har en annen oppfattelse av hva de får lov til eller ikke, og det er i noen tilfeller ikke i tråd med lovverket. Narkotikabruk er heller ikke lovlig, men ungdommene som ble intervjuet gikk imot lovgivningen og argumenterte for bruk av narkotika.

institusjonell kontekst oppfattes som relasjonelle problemer med mor eller vanskeligheter i familien, ikke som et uttrykk for kulturens syn på rus og på individets rettigheter. En gutt forteller:

Så må jeg snakke med psykologen, men jeg har fortalt ham at morra mi er en grei dame, og har gjort det andre mødre gjør...Fremdeles graver han på det. Forrige gang nektet jeg å dra dit. Han forstår ikke at jeg liker rus. Han tror at det er noe annet, ikke vet jeg?. (gutt)

Gutten viser sin manglende forståelse for hva psykologen egentlig vil. Han aner at psykologen vil vite noe om moren, men han benekter å ha problemer med moren. Ifølge ham er moren som andre mødre. Han forklarer selv at han liker rus, noe som ikke godtas av samfunnet som forklaring på bruk av rus når ungdom hevder det. En jente forklarte hvordan de ikke ville «tro på meg da jeg sa at jeg likte rus. Psykologen gravde og gravde, og til slutt ble jeg taus. Hva skulle jeg si?». I møtet med psykologen endres ungdommen fra å være kompetent til å være uvitende om årsaken til rusbruken. I utgangspunktet har han eller hun allerede fått en underordnet posisjon i systemet ved at han eller hun er tvangsplassert, det vil si frarøvet autonomi og autoritet over eget liv. Men det stopper ikke der. Han blir heller ikke lenger sett på som en autoritet som har kompetanse om eget liv. De voksne fremstiller seg som kompetente over hans eller hennes liv. Igjen avsløres det offentliges dobbeltrolle i forhold til foreldrene. I møtet med foreldrene er det viktig for personalet å fremheve ungdommen som en person med kompetanse og autoritet over eget liv, som det må tas hensyn til. I møtet med ungdommen inntar ansatte en annen holdning og fremstiller seg selv som autoriteter, både i form av posisjon og kompetanse.

Den andre måten relasjoner gjøres relevante på, er ved at relasjonen til foreldrene brytes – det ble nevnt tidligere i kapitlet at mødrene blir satt til side – og at det arbeides for at nye relasjoner skal etableres, denne gangen med personalet. Jeg har i et tidligere arbeid drøftet relasjonen som et viktig institusjonelt begrep (Hennum 1997). Hvorfor er relasjon så viktig i en institusjonell setting? En forklaring kan finnes i at mange av ungdommene som plasseres, betegnes som relasjonsskadet ungdom eller grenseløs ungdom. Relasjoner innenfor institusjoner er ment å bøte på skader og å sette grenser. En annen forklaring kan være at relasjonen er ment å dempe virkninger av makten som det offentlige bruker for å holde på personen. Det offentlige håndhever ungdommenes rettigheter, men er også i stand til å bruke en type makt for å sette grenser som ikke foreldrene kan håndheve, nemlig å sperre ungdommene inne ved å henvise til lovverket, m.a.o. ved å frata ungdommene autonomi på en legitim måte. M.a.o. blir ungdommene

tvunget til relasjoner på institusjonen, dette som et tydelig tegn på mangel på makt og status (jf. den kulturelle forståelsen av autonomi), men samtidig som et lindrende middel på frarøvet frihet.

Å skape autonome ungdommer (2)

Første gangen dette temaet ble drøftet, var det ved å vise hvordan en håndhevelse av rettigheter gjorde ungdommene autonome. Det ga dem status som familiemedlemmer med individuelle rettigheter i motsetning til kollektive eller relasjonelle rettigheter. Mødrene og fedrene ble satt til side, og ungdommen ble gitt mulighet og makt til å velge. Det offentlige bruker også andre metoder for å fremheve og tydeliggjøre ungdommenes autonomien. Det er for eksempel ikke uvanlig at barneverntjenesten instruerer mødrene og fedrene om hvordan de skal sette grenser og oppføre seg som mor og far. De kan fortelle mødrene om «å holde døren lukket», om «å stå på sitt», alt etter som. Som oftest har mødre og fedre allerede prøvd disse løsningene uten å oppnå resultater.

Når de blir bedt av hjelpeapparatet om å gjøre noe de har gjort fra før, eller noe de har funnet ut truer forholdet til datteren eller sønnen, lar de være å følge instruksene de får. I disse situasjonene kommer det tydelig fram at mødrenes og fedrenes måter å forestille seg hva en mor og en far er, kommer i konflikt med barnevernets oppfattelse av hva ungdommen trenger – å ta ansvar for egne handlinger. Slik som i det eksemplet hvor en voldelig sønn ikke kan bo hjemme. Sønnen rømmer stadig vekk fra institusjonen, og hjem. Moren har fått beskjed om at hun ikke må la ham komme inn, slik at han forstår at han må bo på institusjon og «*lære å ta ansvar for sine handlinger, som de sa*». Moren forteller videre:

Han ble plassert på sånn akuttgreier en dag, og da var han jo der i to uker fra dag til dag. Så ble han plassert på en annen institusjon. Jeg vet ikke hvor lenge de kan være der...tre måneder eller noe sånn, tror jeg. Og det hørtes jo all right ut, men da mistet jeg helt kontakten. Hadde ikke peiling hvor han var, ingenting. Og så kom han hjem da, for han rømte derfra og bodde ute en uke i oppganger og sånn. Og så måtte jeg jo slippe han inn da. Han kom jo ruslende hjem. Hva skulle jeg gjøre da? Jeg er jo moren. Og jeg hadde fått beskjed om at det skulle jeg ikke gjøre, fra barnevernet. Men jeg synes det var fælt at gutten gikk der. Det var kaldt å gå ute. Som mor klarte jeg ikke la være å åpne døren for ham. *(mor)*

Moren beskriver hvordan sønnen ble plassert på en institusjon, og hvordan hun mistet kontakt med ham. Å ikke vite noe om sønnen opplevde hun som vanskelig. Da han kom hjem, kunne hun ikke noe annet enn å åpne døren for

ham. Hun forklarer det både med at det var kaldt ute, og at han ikke hadde noe annet sted å gå, og med det at hun er moren. Som mor kunne hun ikke nekte sønnen å komme inn eller se at han hadde det vondt, uten å handle. Ifølge hennes forståelse av en god mor er en god mor noe annet enn en mor som avviser sin sønn og som ikke har kontakt med ham. Når barnevernet ber henne om å gjøre en handling som strir imot hennes selvforståelse som mor, klarer hun ikke å følge opp.

I eksemplet fremstiller hun oppgaven som mor som en relasjonell og emosjonell oppgave, ikke som et instrumentelt yrke. I tråd med mange beskrevne eksempler belyser hun at grensene kan settes og makt kan brukes i familien så lenge det ikke står i motsetning til andre kulturelle koder som for eksempel kjærlighetens og moderskapets kulturelle koder. Videre viser også dette eksemplet at mødre instrueres til autonomi i møtet med det offentlige. De blir bedt om å løsrive seg fra sønnen eller datteren og å endre syn på både ungdommen og relasjonen. De blir bedt om å gi intimitet et nytt innhold ved at autonomi trer fram i forgrunnen.

Når ungdommene bruker makt

Så langt har jeg vist at grensesetting kan utløse bruk av makt fra foreldrenes side. Makt brukes av foreldrene for å få viljen sin gjennom i normative spørsmål om hvordan livet skal leves. Bruk av makt bekrefter kulturelle koder for hva mødre og fedre er og gjør, og for hva ungdommer er og gjør. Videre har jeg vist at ungdommenes bevissthet omkring egne rettigheter og selvstendighet, samt det offentliges myndiggjøring av ungdommene, kan gjøre det vanskelig for foreldrene å håndheve en autoritet som myndighetene forventer av dem. Motstand ungdommene gir i forhold til grensesetting, oppfattes generelt som 'naturlig', som en del av det å være ungdom i vår kultur. Det er et tegn på at tiden er inne til å endre oppfattelse av sønnen eller datteren og til å endre innholdet i relasjoner. I disse relasjonene bruker foreldrene makt for å opprettholde eller bekrefte sin posisjon som foreldre. Det gjør også ungdommene. De bruker makt for å bekrefte sin posisjon som ungdom ved å destabilisere eller røkke ved foreldrenes posisjon og ved å etablere seg selv som autoritet over eget liv. De innfrir på denne måten ungdomstidens kulturelle praksis om identitetsmarkering og løsrivelse.

Når motstand mot grensesetting og autoritet kommer, må foreldrene gjøre et vurderingsarbeid: Skal eller skal ikke denne grensen som ungdommene motsetter seg, fjernes eller overskrides? Forhandlingene om grensene foregår jevnlig i alle familiene i undersøkelsen. Både foreldrene og ungdommene viser til at mange grenser har blitt flyttet eller overlatt til sønnen eller

datteren å sette i løpet av de siste årene. Bakgrunn for flytting av grenser eller overlattelse til ungdommen er både tillit og maktbruk, som i enkelte tilfeller kan gå over til vold. Når det er tillit som er årsak til at grensene forflyttes og overlates til ungdommene, fremstiller både foreldrene og ungdommene et familiebilde med små konflikter som oppfattes som «*normale ut ifra alderen hun tross alt er i*». Foreldrene og ungdommene tilpasser seg den gjensidige utviklingen i forholdet seg imellom. Når det er maktbruk og vold fra ungdommenes side som begrunner endringer, trer historien om den skjulte vold fram i forgrunnen og dette på en tydeligere måte enn da foreldrene brukte makt. I denne sammenheng kan maktbruk ikke lenger beskrives som en forlengelse av eller en forutsetning for en løsrivelsesprosess.

Det ligger et ønske om å holde skjult at ungdommene bruker makt og vold for å få sin vilje gjennom i familien. Mens foreldrene fortalte om sin eget maktbruk uoppfordret, måtte de oppfordres til å fortelle om sønnens eller datterens maktbruk. Først etter to–tre intervjuer begynte jeg å oppdage at foreldrene antydte sønnens eller datterens maktbruk i bisetninger. Siden fulgte jeg selv opp dette temaet når det dukket opp, eller jeg tok det opp ved å spørre om de hadde noen episoder som de ville betegne som de verste i deres liv med sønnen eller datteren. Det er i den forbindelse at mødrene og fedrene fortalte om ungdommenes maktbruk. At ungdommenes maktbruk skjules, kan til dels tolkes som et uttrykk for lojalitet fra foreldrenes side: Man snakker ikke om barnas dårlige sider til fremmede. Men det kan også tolkes til dels som handlinger som foreldrene selv ønsker å skjule, fordi maktbruk kan si noe om dem selv som foreldre. Ser man det i sammenheng med historien om ungdom som et produkt av foreldrenes oppdragelse, kan det settes spørsmålsteget ved den måten mor og far har vært foreldre på. Innenfor rammen av denne historien fremstår foreldrene som skyldige i sønnens eller datterens voldsbruk mot dem. I denne konteksten blir det derfor viktig å skjule maktbruk og vold fra ungdommene.

Det finnes forskjellige grader av maktbruk fra ungdommenes side. Spennet går fra en mild variant av maktbruk slik som tilbakeholdelse av informasjon og opplysninger foreldrene burde ha tilgang til, som for eksempel at man ikke er på skolen, til en voldelig maktbruk hvor foreldrene trues på livet. Mellom disse to ytterpunktene finnes en variasjon av maktmidler ungdommene bruker for å sette grenser eller for å få sin vilje gjennom. Milde maktmidler blir helst anvendt når sønnen eller datteren ønsker å sette grenser i forhold til for eksempel nysgjerrige mødre og fedre. Vold anvendes som respons på det de oppfatter som strenge grenser fra mødrenes og fedrenes side. Ikke alle varianter av maktbruk finnes i alle

familier. De mest ekstreme maktmidler, slik som knusing av inventar eller vold mot mor, finnes bare i familier som har sønnen eller datteren på institusjon. Uansett formen for maktbruk resulterer den i at ungdommene får sin vilje gjennom. Det blir slik de har bestemt, ikke slik foreldre og ungdom har blitt enige om. I hovedsak blir det slik fordi ungdommenes maktbruk gjør både fedrene og mødrene redde. Foreldrene blir redde i to betydninger: På den ene siden frykter de for at kontakten brytes, eller de frykter for ungdommens liv. På den andre siden frykter de for selv å bli offer for volden ved å bli slått eller frastjålet ting eller ved at hjemmet raseres.

Når ungdom setter grenser

Jeg har nevnt og beskrevet flere ganger i avhandlingen at ungdomstiden oppfattes som en grensesettende tid både i forhold til kulturelle normer og i forhold til egen person. Mens foreldrene setter grenser i forhold til kulturelle normer, setter ungdommene grenser i forhold til egen person. I vår kulturelle forståelse oppfattes grensesetting i forhold til egen person som identitets-skapende og som ukrenkelig. Det inngår i den kulturelle forståelsen av autonomi. Dette gjenspeiles i mødrenes og fedrenes forståelse av ungdommenes grensesetting. Det er sjelden at foreldrene ikke aksepterer denne formen for grensesetting fra sønnen eller datteren. En mor forteller:

Hun kommer ikke hjem for å fortelle mamma alt lenger. Det var ikke slik tidligere. Men hun sa bestemt at hun ikke kan si alt hun vet og at hun ikke vil at jeg graver. Det respekterer jeg. Det hender at jeg spør om ting og hun sier: Mamma, det vil jeg ikke snakke om, det vil jeg ikke fortelle. Neivel, sier jeg, men jeg er jo så nysgjerrig, sier jeg. Ja, det hjelper ikke, jeg vil ikke fortelle det. Så da stopper vi der altså. Det må jeg respektere, men det er noe nytt. (*mor*)

Her beskriver moren hvordan datteren setter grenser i forhold til informasjon moren kan få. Hun kan spørre, men det er ikke sikkert at hun får svar. Det er datteren som bestemmer hva hun får vite som mor, og hva hun ikke får vite. Moren gir datteren en rett til et privatliv som datteren tidligere ikke hadde behov for i samme grad. Morens tilgang til datterens privatliv begrenses av datterens markering av personlige grenser. Moren respekterer det, det vil si at hun ikke krenker datterens grenser. En annen mor forteller om en annen type av grensesetting fra ungdommens side:

Han har sånn markeringsbehov. Så han kommer ikke hjem når han skal. Til å begynne med var jeg redd, men jeg oppdaget fort at han kom aldri så mye senere, og hjem kommer han alltid. Han er aldri uteblitt. Men liksom det er jo for å fortelle meg at han bestemmer over innetiden, ikke

jeg. Så han satte sin grense. Men jeg vet hvem han er sammen med, og hvor han er. Så det er ikke så farlig. (*mor*)

Moren beskriver hvordan sønnen setter grenser i forhold til henne ved selv å bestemme over innetiden. I utgangspunktet forstås innetid mer som en normativ og kulturell grense enn som en personlig grense. Men fordi moren er trygg på sønnen, tolker hun den form for grense som en markering av personlig grense. Hun fremstiller sønnen som en autonom ungdom som setter grenser for andres innblanding.

Med tillit som grunnlag

De to eksemplene beskriver hvordan sønnene eller døtrene setter grenser i forhold til mødrene uten at dette byr på noen problemer. Mødrene synes at dette er noe nytt, men de respekterer det. «*Det skyldes alderen,*» som en annen mor sa. At ungdommenes grensesetting ikke byr på vanskeligheter, kan begrunnes med tilliten som foreldrene har i forhold til sønnen eller datteren. Tillit bygges på at foreldrene vet at ungdommen gjør det den sier at den gjør, eller at den ikke tøyser grenser for langt som i eksemplet ovenfor når moren vet at sønnen ikke kommer så lenge etter den innetiden som ble satt.

Tillit bygges videre på at foreldrene har oversikt over vennemiljøet og det geografiske området sønnen eller datteren beveger seg innenfor. Selv om foreldrene nevner at ungdommen ikke forteller alt, føler de seg trygge på at de stort sett vet hvor ungdommen er, og hvem han eller hun er sammen med. Det vil si at tillit dels bygges på kjennskap til ungdommenes liv utenfor hjemmet og dels på personlige erfaringer foreldrene har med ungdommen selv.

Tillit bygges også ved at ungdommen kommer hjem og forteller om tabber han eller hun har gjort. Dette forsterker båndene mødre oppfatter at de har med sønnen eller datteren. Videre oppfattes å utlevere seg selv også som tegn på tillit. I noen relasjoner er det få ting som holdes skjult slik som i en fortelling hvor en mor forteller at datteren «*fortalte meg at hun hadde ligget med kjæresten sin*». Slike forhold kan overraske mødrene når de tenker på hvordan de hadde det med sine mødre. Moren i eksemplet opplevde seg selv som mer privat enn sin datter: «*Jeg følte meg overrumplet. Jeg hadde aldri fortalt noe sånt til moren min.*» Men hun tolker det som et tegn på «*et godt forhold og som noe som skaper tillit*».

Det man kan trekke som konklusjon, er at tillit viser seg å være en forutsetning for at foreldrene aksepterer ungdommenes grensesetting. Når tillit ikke er til stede, blir det vanskeligere for foreldre å akseptere grensene ungdommen setter. Slik som foreldrene må gjøre seg fortjent til sin autoritet,

må også ungdommene gjøre seg fortjent til sin autonomi. Den gis når tillit er til stede.

Når ungdom bruker makt

Ungdommenes grensesetting byr på problemer når ungdommene gjør motstand mot en grense foreldrene ser seg nødt til å håndheve. Det er i disse situasjonene ungdommene anvender makt. Hensikten med ungdommenes bruk av makt er å få sin vilje gjennom ved å tvinge foreldrene til å endre grensen som ble satt. Ut fra intervjuene kan maktmidlene ungdommene anvender, kategoriseres som verbal makt, emosjonell makt og vold. Kategoriene tolkes som kulturelle uttrykk for makt som brukes innenfor konteksten av intime relasjoner. Maktmidlene er sammensatte og kan opptre sammen eller hver for seg. I det som følger, vil jeg beskrive hver av disse kategoriene ikke så mye for å definere dem, men for å vise hvordan de er en del av noen familiers hverdag, og hvordan de er med på å prege autoritetsrelasjoner i familien, m.a.o. å beskrive mødrenes og fedrenes autoritetspraksis når ungdommen bruker makt for å få det som han eller hun vil. Det betyr i den sammenheng en beskrivelse av hvordan foreldrene mister autoritet.

Bruk av verbal makt

Verbal makt finner man i alle typer familier i mer eller mindre grad. Den kan bestå i skriking og brøling med det formål å overdøve moren eller faren. En mor forteller for eksempel at datteren bruker «*stemmen for å få det som hun vil*», mens hun sliter «*med å få respekt, for jeg har ikke så sterk stemme*». I forrige kapittel viste jeg også hvordan en sønn og en far brukte stemmen mot hverandre for at hver av dem skulle få det som de ville. Stemmebruken i det tilfellet førte til at sønnen ble hjemme, men leksene ble ikke gjort. Verbal makt kan også bestå i bruk av stygge ord og banning. Noen mødre forteller om hvor «*frekk og lite høflig*» en sønn kan være, eller om en datter som «*bruker sånt et språk overfor [dem]*». Felles for mødrene er det at det «*takler [de] ikke, for det er så stygt å høre på*». Når mødrene ikke takler det, betyr det at «*da lar jeg ham gå*», det vil si at de makter ikke å håndheve grensen som det krangles om. Det er god grunn til å anta at mødre i de tilfellene mister selvrespekt ved at banneord som brukes, er kjønnet, slik som «*hore*», «*drittkjerring*», ord om kvinner som kulturelt har lavstatus. Ved å bruke disse begrepene, sier ungdommene noe om hvordan de ser på morens posisjon i situasjonen. Hun har ingen verdi, og dermed ingen posisjon som gir autoritet.

Verbal makt kan også bestå i argumentasjon som er ment å slå i hjel foreldrenes argumenter. Uansett hva moren eller faren kan komme med av fornuftige argumenter, har sønnen eller datteren noe «på lager», og på denne måten får ungdommen «*det siste ordet i saken*». Foreldrene tømmes for argumenter og taper «*konkurransen*», slik som en far uttrykker det:

Det var noen ganger vi hadde følelsen av å være med på en konkurranse om hvem som var flinkest på skolen. Vi forklarte hvorfor han ikke kunne gjøre det, og han hadde bestandig motargumenter på lager. Slik kunne det være i timevis om vi ikke ga oss. (*far*)

Faren beskriver hvordan forhandlingene om en grense kunne utvikle seg til en konkurranse som kunne vare i timevis ifølge ham, om de som foreldre ikke ga seg. Konkurransen besto derfor ikke bare i å argumentere, men også i å holde ut og å ikke komme i beit for argumenter. Når foreldrene ga seg, var det i hovedsak ved

å la ham gjøre det han ville, for vi kan ikke ha et slikt konkurranseforhold til vårt eget barn. Vi måtte akseptere at vi var maktesløse, at han var smartere enn oss.

Det vil si at foreldrene ga opp når de mente at forhandlingene om en grense ikke hørte til med deres forestilling av hva en relasjon mellom foreldre og barn besto av.

Det kan tyde på at verbal makt kan tolkes som et uttrykk for uintenderte konsekvenser av noen oppdragelsesmetoder, slik som forklaringer på hvorfor grenser settes, og vektlegging på konsekvenser av handlingene. Dette kommer tydeligst fram når mødrene innledningsvis forteller hvordan de la vekt på å forklare alt for barnet slik at

hun skulle forstå hvorfor et nei ble et nei. Jeg har ingen tro på sånn grenser som settes uten at man gir forklaringer. Hun skal kunne forstå hvorfor det er slik.

I en del av disse intervjuene dukker det midlertidig underveis opp problemer med ungdommens argumentasjonsevner. En mor forteller:

Hun har vel vært veldig sånn til å stå på sitt og gjerne fått det som hun ville. Hun er jo veldig, veldig flink til å argumentere, veldig talefør når det gjelder argumenter, sånn at det har på en måte vært...altså det å holde hodet klart. Hun har nok klart noen ganger sånn å vippe meg av pinnen med sine argumenter, og at jeg på en måte har tenkt at: ja, ja, egentlig så er det jo kanskje riktig det hun sier, ikke sant. Ja, det kan ha vært stritt med å stå på mitt altså uten å la meg overtale. Sånn at hun er ganske sterk da. (*mor*)

Moren beskriver hvordan datteren er «*flink til å argumentere*», og at det kan by på problemer for henne som mor å «*holde hodet klart*». Det er grunn til å tolke det slik at moren har hatt vanskeligheter med å «*bevare fornuften,*» som en annen mor mente i møtet med sin sterkt argumenterende sønn. Utfallet av forhandlingen blir at datteren får det som hun vil. Utdraget er fra en fortelling om et godt forhold mellom mor og datter, og moren opplever ikke datterens argumentasjonsevner som problematiske i hverdagen, kun i noen situasjoner.

En viss porsjon argumentasjonsevner fra ungdommens side oppfattes av mødre og fedre som positivt. «*Det er godt at hun ikke gir seg så lett, men kan argumentere for seg.*» De aller fleste foreldre ser sine begrensinger i grensesettingen og er villige til å lytte på sønnen eller datteren. Det er når argumentasjonen utvikler seg til konkurranse, til nedrakking av mor, eller når verbal makt terroriserer moren, at foreldrene gir seg som autoritet, slik som i dette eksemplet:

Han er flink til å snakke. Han har brukt det mot meg. Verbalt. Sånn har det vært det siste året. Jeg orket det ikke lenger til slutt. Jeg måtte passe meg for alt det jeg sa, være på pinnen, fordi ellers eksploderte han. Han har hatt makt over meg. (*mor*)

Bruk av emosjonell makt

Emosjonell makt brukes i alle familier i større eller mindre grad. I kapittel 5 ble det beskrevet hvordan det intime kjennskapet mødre og ungdom har om hverandre, kan brukes positivt, men også misbrukes. Når emosjoner brukes med den hensikt å tvinge sin vilje gjennom, blir emosjoner maktmidler. Når ungdommene bruker emosjonell makt, er det ment å vekke noen typer følelser hos moren eller faren: Det kan være skam, skyld, sorg, frykt.

Tydeligere enn verbal makt anvendes emosjonell makt som et intimideringsredskap. I noen tilfeller er hensikten å gjøre foreldrene redde og på denne måten oppnå det man vil. I et av eksemplene som ble brukt tidligere i kapitlet, truet datteren med å begå selvmord om hun ikke fikk det som hun ville. Under intervjuet fortalte hun selv om episoden i forbindelse med et spørsmål om grensesetting:

Det har vært liksom en del sånn: Hvis du ikke gjør det, så gjør vi det liksom. Og så har jeg sagt tilbake: Hvis dere gjør det, så gjør jeg det. Jeg husker at de skulle anmelde han typen jeg var sammen med, fordi jeg var mindreårig og sånn. Og da bare truet jeg med det tilbake at jeg tar livet av meg. Og da gjør jo selvfølgelig ikke de det, ikke sant. Så det har vært mye sånn da hjemmet...at de har sagt noe og jeg har sagt noe. (*jente*)

Datteren forklarer hvordan foreldrene gjorde henne klar over konsekvenser som kan følge av hennes handlinger. Gjør du det, reagerer vi slik. Det vil si at de forteller henne om grensene for hennes handlinger. Samme logikk bruker hun for å få det som hun vil. Hun forteller foreldrene hvor deres grenser går. Gjør de det, i dette tilfellet anmelder kjæresten, reagerer hun på denne måten, det vil si tar livet av seg. Ved å bruke et så kraftig kulturelt uttrykk for å sette en grense oppnådde hun det hun ville. Foreldrene oppfattet makten i grensen, men kunne ikke gjøre noe med det. Eksemplet er også en illustrasjon på hvordan noen ungdommer setter grenser i forhold til foreldrene i tråd med hvordan foreldrene setter grenser i forhold til dem: Datteren bruker samme grensesettingsmetode som sine foreldre. Et annet eksempel på det samme fenomenet var argumentasjon som grensesettingsmetode. Det ble drøftet tidligere i kapitlet. Begge former appellerer til logisk tenkning og til en form for rasjonalitet. De kan tolkes som uintenderte konsekvenser av en form for oppdragelsen.

I andre tilfeller kan det tyde på at hensikten med grensesetting fra ungdommenes side ikke er å gjøre foreldrene redde, men at konsekvenser av handlingene er med på å gjøre foreldrene redde. Ved å ta seg frihet til å bestemme over noen grenser uten å informere foreldrene om det, ved å handle som om de ikke er en del av en relasjon til en mor eller far, ved å markere sin individualitet og autonomi, skremmer ungdommene foreldrene. Disse tilfellene består i at sønnen eller datteren bryter grensen ved å ikke komme hjem når de skal, og ved å overnatte borte uten å si fra. Flere eksempler har blitt brukt underveis i avhandlingen om denne form for maktbruk fra ungdommenes side. Her beskrives et nytt eksempel:

I denne perioden begynte han å bli borte. Han kom ikke hjem om natten, og så var han borte tre netter på rad. Og jeg kjørte og lette overalt. Da var jeg skikkelig redd. Ja, han holder ikke tiden, kommer ikke hjem, kommer ikke hjem til middag. Siste helg sov han ikke hjemme i det hele tatt. (*far*)

Faren forteller om en sønn som utelater å komme hjem om natten uten å ha sagt fra. Det gjør ham redd, for «*det kunne jo ha hendt ham noe*». Uvisshet om hvor en sønn eller datter som man elsker, befinner seg, gjør mødre og fedre urolige og redde. En mor forteller om søvnløse netter og om netter på «*godstolen i stuen, men det ble jo ingen godstol etter hvert, for det betydde at hun ikke var hjemme*». Det foreldrene beskriver, er maktesløsheten de opplever når sønnen eller datteren bestemmer seg for å ikke komme hjem. Ungdommene i disse tilfellene bryter med den nære og intime relasjonen og markerer seg tydelig som autonomt individ utenfor relasjonen. De velger bort

foreldrene. I kapittel 5 ble det beskrevet et eksempel med en mor som valgte bort sønnen, mens her tar samme fenomenet en annen vending, det er ungdommene som velger bort foreldrene. Innenfor rammen av den intime familien som grunnes på følelser, holder man sammen så lenge man føler det hensiktsmessig for seg. Når det ikke lenger er slik, brytes båndene opp. (jf. kapittel 2).

I emosjonell maktbruk plasseres også taushet og avvisning fra ungdommenes side. Noen ungdommer snakker ikke med mødrene eller fedrene sine i flere uker når de ikke får det som de vil. På denne måten viser de tydelig at de klarer seg uten relasjonen til foreldrene.

Han ble uvenner med meg i mange uker på grunn av denne skolegreia. Hvis han er uvenner med meg, så snakker han med faren sin, og hvis han er uvenner med faren sin, så snakker han med meg. Og det kan han holde på med lenge. Men han hadde ikke greidd å være uvenner med begge, tror jeg. Men han kan godt være iskald på en måte i forhold til en av oss lenge. Så denne gangen var det meg da, og det tok fryktelig lang tid, flere uker, og det synes jeg var veldig ekkelt. Og jeg ble ganske redd da. (*mor*)

Moren beskriver hvordan hun «*ble straffet*», ifølge henne av sønnen. Hun begrunner straffen med at hun hadde tatt opp dalende karakter på skolen. Det utløste en voldsom krangel om hvem som hadde ansvaret for skolearbeidet, og hva ansvaret betydde. «*Jeg ga meg ikke denne gangen, og da kom straffen.*» Sønnen ble uvenner med henne og viste det med å ikke snakke med henne i flere uker. En far forteller om hvordan sønnen og han kranglet om innetid. Krangelen ble avsluttet med at sønnen sa:

Dette gidder jeg ikke. Jeg går! Og så gikk han og kom ikke tilbake på to dager. I mellomtiden var jeg så redd at jeg ikke klarte å gå på jobben.

Måten ungdommene bruker emosjonell makt på i disse to siste eksemplene er ved å bryte kontakten, ved å gjøre seg utilgjengelig for moren eller faren. De markerer sine grenser, og grense som makt kan ta form som ekskludering (Solheim 1999a). Ungdommene ekskluderer dem som ikke er lik dem, som tenker annerledes enn dem, osv. Da grensesetting som autoritetspraksis ble drøftet i forrige kapittel, kom det fram at foreldrene ikke satte grenser som kunne føre til brudd på relasjonen og kontakten med sønnen eller datteren. Brudd gikk imot deres forståelse av hva kjærlighet mellom foreldre og barn innebærer. Når ungdommene setter grenser på den måten de gjør det i de to siste eksemplene, er det andre kulturelle koder som får forrang enn kjærlighetens kulturelle koder. Ungdommene er ikke begrenset og forpliktet av

kjærlighetens kulturelle koder, men de skal praktisere og er forpliktet til autonomiens kulturelle koder.

Så langt har jeg beskrevet emosjonell makt som tydelige og direkte handlinger rettet mot foreldrene. Men emosjonell makt som ungdommene har overfor foreldrene kan også være indirekte, på den måten at handlingene de gjør, preger foreldrenes hverdag emosjonelt. I kapittel 5 ble det referert til hvordan mødre fikk angst av problemene de hadde med ungdommene. I andre fortellinger er kanskje angst ikke så fremtredende, men det er en hverdag preget av følelser som ungdommens handlinger vekker ved å bryte kulturelle normer for god oppførsel. Ved at mødre og fedre bryr seg om normer og regler for oppførsel, får ungdommene indirekte emosjonell makt. En mor forteller:

Jeg visste aldri en dag når jeg kom hjem, om det hadde skjedd et eller annet, eller hva som hadde foregått da. Det var mye tull, slåssing og tagging ...ikke noe sånn særlig av stjeling og sånn. Og hver dag jeg kom hjem fra jobben da, så var det liksom: hva har skjedd i dag? Har det skjedd noe i dag? Så du går liksom på anker hele tida. Det har jo vært veldig sånn tøft egentlig hele veien da, for hver dag så vet du jo aldri hva som venter deg når du kommer hjem, eller hva som skjer, hva som kommer til å skje. Innimellom...politi på døra, og det er jo ikke alltid like hyggelig på grunn av naboer og.... (mor)

I utdraget tar moren opp hvordan hverdagen hennes preges av sønnens normbrudd. Hver dag lurer hun på hva det er som venter henne når hun kommer hjem, i betydning hva har sønnen gjort galt i dag, hvilke normer har han brutt. Ifølge henne kan hun «*aldri slappe av, men må bestandig være på vakt*». Det vil si at hun lever i en kontinuerlig spenning, og «*det tærer på helsen*», noe andre foreldre også påpeker. Hun tar opp et nytt moment når hun forteller om hvordan sønnens handlinger gjør henne forlegen. Hun har prøvd å holde vanskelighetene hun har med sønnen skjult for omgivelsene. Når politiet står ved døra, offentliggjøres det at i «*denne familien gjøres det noe ulovlig,*» som hun sa.

Flere mødre fortalte om episoder hvor de ble gjort forlegne ved at politiet ble innblandet i det som skjedde. Når politiet kommer på døra, oppfatter mødre og fedre at problemer de har med sønnen eller datteren, åpenbares for omverdenen. Omgivelsene får vite at i denne familien er det noen som bryter normer. «*Alle fikk vite at ungen var på skråplanet,*» som en far uttrykte det. Det foreldrene ikke har fått til, som de har prøvd å holde skjult, blir offentliggjort for nabolaget. En mor forteller om en episode med datteren. Datteren har fått permisjon fra institusjonen, og moren har fått beskjed om å sette grenser ved å bestemme når hun skulle komme hjem.

Første dag ble slik at datteren ikke kom hjem før morgen etter, og da var hun beruset. Moren forteller:

Det var en episode hvor jeg låste døra slik at hun ikke skulle komme seg ut. Hun hadde ikke kommet hjem kvelden før og var beruset da hun kom. Så da hun skulle ut på ettermiddagen låste jeg rett og slett døren sånn at hun ikke kom ut, for da tenkte jeg at nå skal hun være inne her. Og så ble hun altså helt desperat. Vi bor da i 4. etasje. Og så hadde hun noen venner ...så hadde vel faren ringt, for han ville vite hvordan det gikk. Jeg fortalte hvordan det sto til og han sa at han kommer med en gang. Så han får snakke med henne han også. Og så står hun da inne på rommet sitt, og så kommer en gjeng av disse ungdommer hun vanker sammen med og står nede, for da hadde de sikkert avtalt at hun skulle komme ut, ikke sant, og de står der nede. Og så får hun ikke gå ut. Så lukker hun opp vinduet, og hun står da og skriker ut av vinduet i 4. etasje, roper om hjelp, hent politiet eller barnevernet, for jeg er innesperret, står hun og skriker ut av vinduet. Og disse nede de blir jo da forferdelig opprørt, ikke sant. Så det de gjorde, det var å dure opp til politi, så de hadde jo durtt opp der og sagt hva som foregikk hos oss. Så i mellomtiden så kommer faren hennes. Og så går han da inn på rommet hennes og snakker med henne og prøver å roe henne ned da. Og han har veldig sterk stemme, så når han hever stemmen, så blir det gjerne veldig tyst rundt ham altså. Så han gjorde det da. Og så ringer det på, og så kommer det da sivilkledd politi, og de skal snakke med henne alene og høre hva hun har å si. Og så trekker hun alt sammen tilbake, men det var en sånn forferdelig følelse av å være mistenkt for barnemishandling. De så på oss med det blikket... jeg maktet ikke mer... Vi lot henne gå! Og naboene som var vitne til spetakkelet. Jeg orket ikke å gå ut i flere dager.

Her beskriver moren en maktkamp mellom henne som mor, faren og datteren og hvordan datteren går seirende ut av den. Hun fikk det som hun ville. Moren prøver å sette grenser for datteren som vil ut, ved å bruke makt: Hun låser døren. Datteren svarer med å bruke makt hun også. Hun spiller på redskaper kulturen har gitt henne for å komme seg ut av huset. Ved at hun sier at hun holdes innesperret i leiligheten, aktiviserer hun både vennene og det offentlige. Vennene henter hjelp hos politiet, som er nødt til å undersøke saken, for det er ulovlig å holde noen innesperret mot sin vilje. At dette var et forsøk på grensesetting, blir gjort irrelevant i denne konteksten. Moren og faren blir skyldig i å ha brukt et ulovlig middel for å sette grenser i hjemmet, et middel som bare kan brukes lovlig av offentlige instanser. Det tvetydige ved situasjonen, at den kunne bli forstått som en mishandlingssak, avgjorde utfallet i saken. De lot datteren dra, for skylden og skammen moren og faren opplevde ved at politiet ble vitne til deres maktesløshet, og samtidig

forsterket deres maktesløshet, ble for mye. «*Vi klarte ikke noe mer den dagen*», som faren sa. Moren holdt seg inne i mange dager etterpå, fordi hun «*orket ikke å se naboen i øynene*». Hva de tenkte om dem som foreldre, «*visste hun så altfor godt*».

Datteren i denne familien bruker dramatiske midler for å få lov til å gå ut. De emosjonelle komponentene er sterke. Moren forteller om en annen episode:

Det var en annen episode som skjedde like etter. Jeg låste igjen døra og vi bor jo i 4. etasje...hvor hun løp ut på verandaen og sa: Da klatrer jeg ned fra verandaen...og hvor hun hang ut etter armene utenfor verandaen i 4. etasje. Og så ble hun forskrekket selv da, for det ble plutselig veldig dramatisk, for det var ingen steder å sette føttene på, ikke sant. Og hvor jeg halte henne inn da og virkelig sånn...det var en dramatisk sammenstøt vi hadde da. Jeg var så redd for at hun skulle skade seg...bli lam eller dø. (*mor*)

I denne episoden slik som i så mange andre som er blitt beskrevet, er det frykt som fikk moren til å slutte å sette grenser, frykten for barnets liv. «*Om jeg hadde vært den som hadde gjort at hun hadde påført seg en skade, hadde jeg ikke tilgitt meg. Ingen kan forlange det av en mor.*» Moren gjør det klart at det finnes begrensninger i det å være mor. En mor kan sette grenser, men grensesetting kan ikke gå på bekostning av kjærlighetens kulturelle koder. Hun vil ikke være den som er med på å forårsake datterens død. I kapittel 4 ble kjærlighet beskrevet som det som gir liv, ikke det som tar liv eller ødelegger liv. Når ungdommene tar i bruk dramatiske midler for å få det som de vil, midler som truer livet, resignerer mødre og fedre og lar ungdommen gjøre som de vil. Et annet eksempel på det var da datteren i en fortelling truet med selvmord, noe som har blitt beskrevet tidligere i kapitlet.

Emosjonell makt som ungdommene utspiller, kan også arte seg på den måten at mødre opplever seg lokket inn i konflikter som de ikke mestrer, men som de i etterhånd ser at de skulle ha taklet. Slik beskriver en mor en situasjon:

Når hun hadde behov for å krangle, kalte jeg det da, da kunne hun komme med ting som hun visste ville provosere meg. For eksempel så forteller hun meg at hun har begynt å vanke sammen med jenter som planlegger å slå andre jenter, og da vet hun at da blir jeg rasende. Og så diskuterte vi det...vi begynte å diskutere, og så ble det sånn spiral, som vi på en måte begge to mistet kontrollen over, og diskusjonen var kanskje ikke viktig. Jeg tror hun prøvde meg ut. Men hun var sterkere enn meg. (*mor*)

Her beskriver moren hvordan datteren bruker det intime kjennskap hun har om moren for å prøve henne ut. Datteren vet hvordan hun kan få til en diskusjon med moren som utvikler seg til en krangel. Moren oppfatter det som en måte datteren prøver å se hvem som er sterkest på, hvem som er over eller under i autoritetsforholdet, m.a.o. hvem har autoritet over datteren, moren eller datteren selv. Moren avsluttet med å si at i maktkampen var datteren sterkest. Ungdommens styrke er et tema som en del mødre tar opp, når de opplever datteren eller sønnen som sterkere enn dem selv. Særlig døtrenes styrke viser seg å være problematisk for mødrene. De opplever at de burde ha kunnet møtt døtrene med en motstyrke for å hjelpe dem å vokse. Disse mødrene bebreider seg selv for sin svakhet. En mor fortalte hvordan hun ved en kraftanstrengelse klarte å stå i en emosjonell konflikt med datteren, men da først etter at datteren var plassert på institusjon. Eksemplet er den eneste av denne typen i materialet mitt, og det beskriver hvordan denne moren gjenvinner autoritet.

Det er en ting som hvis jeg kanskje hadde skjønt det tidligere, at jeg skulle ha taklet, at hun klarte på en måte å gjøre meg lei meg. Når hun forteller meg at hun hater meg, og så spør jeg hvorfor og hvorfor og hvorfor, og så klarer hun ikke å si det, og så sier hun enda mer, og så blir hun sånn... Og da gråter jeg. Jeg skulle aldri ha gitt henne denne gråten. Og når hun kom på institusjon, og jeg besøkte henne jo hver dag og noen ganger to ganger om dagen og sånn, og når hun kom opp i sånne krangler om at hun ville ikke være der, og hvor slem jeg hadde vært som hadde sendt barnevernet på henne, og alt dette her, og da klarte jeg faktisk å holde meg rolig og saklig, og så gråt jeg når jeg var kommet ut. Og da på en måte ble det mer sånn maktbalanse... ikke maktbalanse, men da på en måte hadde ikke hun ...da beholdt jeg på en måte autoriteten, altså morsautoritet. (*mor*)

Her beskriver moren hvordan hun holder autoritet ved å ikke vise følelsene sine til datteren. Hun bruker et eksempel om hvordan datteren har hatt makt over henne ved å gjøre henne lei seg, få henne til å gråte. Med litt avstand og fordi datteren akkurat på denne tiden ikke bodde hjemme, klarte moren å gjenvinne sin posisjon i relasjonen som den voksne. Hun forteller videre:

Jeg følte meg sterkere. Selv om at hun brukte ting som hun vet at jeg blir veldig sår for. Og jeg lot henne ikke vippe meg av pinnen. Men da var det også lett å gjøre det, for da var hun bak lås og slå. Men etter dette snudde det. Og det var ganske sterkt, altså hun inne på det rommet der, og hun prøvde med metoder og midler hun hadde brukt på meg før, og så de to som var sammen med oss under samtalen...den ene måtte følge meg ut fordi jeg klarte nesten ikke stå, for jeg gråt så mye da jeg kom ut. Da brøt jeg helt sammen. Men da tenkte jeg: Nå skal hun ikke

knekke meg, og nå skal jeg være sterk for henne. Hun er en utrolig sterk type. Det var et vendepunkt. (*mor*)

Moren beskriver om igjen hvordan hun og datteren står i en maktkamp som handler om å finne ut av hvem som er sterkest, hvem som har autoritet. Moren har opplevd seg selv som underlegen i denne kampen, men med hjelp har hun fått styrke til å gjenvinne noe som hun synes – og andre med henne – at hun skal ha: morsautoritet, som hun selv sier. Morsautoritet dreier seg for henne om «å stå i riktig posisjon» i forhold til datteren. Eksemplet avdekker hvilke kulturelle forestillinger om autoritetsrelasjoner mellom foreldre og barn som moren trekker fram som viktig, de som fremhever asymmetriske relasjoner og hierarkiske posisjoner. Foreldrene bør posisjoneres over barnet eller ved siden av barnet, men ikke under. I emosjonelle konflikter er det ikke lett for en del mødre å beholde det som kulturelt oppfattes som den rette posisjonen i autoritetsrelasjoner, for mange av ungdommene, særlig døtrene, bruker kjærlighetens koder for å rokke ved morens posisjon. Neste eksempel illustrerer det:

Og jeg som voksen skal arbeide mot et mål da, at hun ikke kommer i sånne dumme situasjoner. Og da har vi hatt våre fighter slik som i går da. Når hun ikke gidder å gå på skolen, så behøver hun ikke å ha alle disse aktivitetene om kvelden. Men der er vi veldig uenig, og hun gikk i rommet sitt, og to minutter etterpå kom hun tilbake og skrek: Du skulle bare tatt en abort, du, for du er ikke noe glad i meg! Og det gjør vondt altså. Det er forferdelig altså. Hun vippet meg helt ut. (*mor*)

Moren forteller om hva som er en av oppgavene hun har som mor, å passe på at datteren ikke ødelegger for fremtiden sin. Hun bruker som illustrasjon på det at datteren ikke lenger kan ha så mange aktiviteter på kvelden når det går utover skolearbeid. Dagen i forveien hadde moren satt denne grensen, og datteren ble sint. Hun oppfattet grensesettingen som makt fra morens side, fordi hun selv var uenig i det. Morens maktbruk avslørte hennes underordnede posisjon i forhold til moren. For å gjenvinne en posisjon bruker datteren emosjonell makt. Hun skriker til moren at hun ikke skulle ha blitt født, fordi moren ikke er glad i henne (jf. kapittel 4: Kjærlighetens tre historier). Ved å appellere til kjærlighetens koder og ved å antyde at de ikke var til stede, sier hun til moren både at hun er en dårlig mor som ikke elsker sitt barn, og at hun har mislyktes som mor, fordi barnet ikke føler seg elsket. Resultatet av datterens følelsesmessige utbrudd ble at moren ble destabilisert. Hennes posisjon som mor og hva det innebærer, var ikke gitt lenger.

Når ungdom bruker vold

Vold som maktbruk er en komplisert kulturell størrelse. Overgang fra makt til vold er ikke tydelig, da makt noen ganger kan analyseres som symbolsk vold (Sørhaug 1996a). Ifølge noen forfattere vil også en del av det som jeg beskrev som verbal makt og emosjonell makt, kunne falle innenfor kategorien psykisk vold (Isdal 2000). Særlig i de tilfeller hvor mødrene, noen ganger fedrene, ble skadet av ungdommenes maktbruk. Ifølge andre forfattere kan vold best analyseres som et sosialt og kulturelt fenomen, det vil si som en handling som utføres i noen sosiale situasjoner, og som får mening innenfor den kulturelle konteksten den utføres i (Levinson 1989, Skjørten et al. 1999, Aijmer & Abbink 2000, Rapport & Overing 2000). Det er denne tilnærmingen til vold jeg vil bruke. Grunnen til det er at den tillater å drøfte vold som en relasjon hvor forskjellige kulturelle koder gjør seg gjeldende og strider mot hverandre. Det er innenfor denne settingen at vold uttrykker autoritetens fall. Vold utøvd av ungdom vil framstå som en kamp om posisjon og negasjon av kjærlighetsforhold mellom foreldre og barn, særlig mellom mor og barn.

Vold i familien hvor ungdommen er utøveren, er et tabubelagt område. Det finnes så å si ingen forskning på det feltet. Det er derfor umulig å si hvor utbredt fenomenet er, hvilke kulturelle uttrykk det får, og hvilken mening det gis. Under feltarbeidet på institusjon ble ungdommer registrert etter et system som var så grovkodet at konflikter i familien var en betegnelse som inkluderte vold mot mor og far (Hennum 1997). Det var under samtaler med ungdommene at jeg oppdaget hva som hadde ført noen av dem til institusjon, nemlig fysisk vold mot mor og far og materiell vold. Det lå en vegring i systemet mot å uttale høyt at ungdommen utøvde vold mot mor og far, i de aller fleste tilfeller vil det si mot mor. Uttrykket 'konflikter i familien' dekker over det kulturelle ubehaget voksne uten autoritet gir, særlig når voldshandlingene skjer innenfor rammen av kjernefamilien og relasjoner mellom foreldre og barn hvor ungdommen (barnet) viser seg å være voldsutøveren. Tydeligere enn andre former for maktbruk reiser denne typen vold spørsmål om to andre kulturelle kategorier, ansvar og skyld. Hvem er skyldig, og hvem er ansvarlig i voldsrelasjoner når ungdom slår mor?

Når jeg tar det opp nå, er det på bakgrunn av at det ble tematisert i familier hvor en ungdom var plassert på institusjon. I andre familier ble vold ikke nevnt, men det er umulig å vite om det er slik at det ikke brukes vold fra ungdommens side i disse familiene. Når sønnen har blitt ungdom og bruker kroppen som et truende middel mot mor, ville noen tolke det som et uttrykk for voldelig atferd: Han intimiderer. Men overgangen fra makt til fysisk vold

er komplisert. Det er mulig å analysere noen handlinger både som makt og vold, det vil si å se vold som et uttrykk for maktrelasjoner. Jeg har brukt en del eksempler for å forklare noen sider ved både den kulturelle forståelsen og den kulturelle praksisen omkring kjærlighet og autoritet. I noen av eksemplene var bruk av vold både fra ungdommens side og foreldrenes side tydelig, slik som i fortellingen om datteren som skulle ut, men som ikke fikk lov. Faren stoppet henne fysisk, noe som førte til en slåsskamp hvor hun ødela en dør og slo hodet. Det er eksempler som kunne hentes tilbake i en drøfting av vold, men det vil ikke bli gjort. Jeg vil holde meg til hvordan foreldrene bringer fram vold som tema for å fortelle meg om hvor vanskelig det er å bevare autoritet når autoritetsrelasjoner utvikler seg til voldsrelasjoner.

Før jeg gjør det, vil jeg påpeke at ingen av ungdommene nevnte at de brukte vold hjemme. Temaet er ikke til stede i intervjuene jeg har hatt med ungdommene som ble plassert på institusjon, det vil si i gruppen hvor denne typen maktbruk er å finne. Disse ungdommene kunne uoppfordret fortelle om hvordan de kunne bruke emosjonell makt for å få det som de ville. De kunne også nevne at det ble litt bråk innimellom, *«sånn skriking og kjefting, vet du, men ikke noe alvorlig»*. Men egen vold ble aldri tematisert. Videre nevnte de heller ikke at de stjal fra foreldrene. De fortalte om rusbruken, om skoleskulk, om uteblivelse. De beskrev også foreldrene som ansvarlige foreldre som satte grenser, men som *«du veit, når man er ungdom, gjør man ikke alt det fattern og muttern sier»*. Det vil si at de fremstilte et bilde av familierelasjoner som var i tråd med gjeldende kulturell ungdomspraksis, og ikke et som avvik fra den. På den måten alminneliggjorde de seg selv, mens det foreldrene gjør ved å ta opp ungdommens voldsbruk, er det motsatte.

Bruk av vold med ungdom som utøveren dukker opp som tema i foreldrenes fortellinger når vold ikke er et engangstilfelle. Det vil si at det er de mange voldelige episodene som provoserer fram temaet. At sønnen eller datteren blir sint og aggressiv noen ganger, tolereres, men *«det er når det blir farlig, at man begynner å lure på om det er noe galt»*. Det er gjentakelse av voldelig atferd og innholdet i den som sier noe om voldens alvor. Som en far nevnte: *«Første gang han var aggressiv, tålte vi det. Vi hadde sagt nei til penger. Men da det gjentok seg og økte i omfang, hadde vi et problem.»* Det foreldrene forteller i disse historiene, er hvordan ungdom får makt over dem ved å oppføre seg voldelig. En mor forteller:

Jeg laget regler, men det ga jeg opp etter et halvt år. Jeg husker at jeg nektet ham å gå ut en gang. Han skulle ut, og jeg tenkte at 'nå gir jeg meg ikke'. Jeg sa at han ikke fikk gå ut, men være inne. Det endte da

med at han ødela tre dører og en vegg, som han slo inn. Det er ting vi har måttet reparere, som han har ødelagt. Dette har gjort at vi er blitt redde. På en måte har han klart å få makt her i huset. (*mor*)

Moren beskriver hvordan hun bestemte seg for lage rutiner, «regler», for oppførsel i hjemmet. Ifølge henne var det noe «*vi ble enige om alle sammen*». Men det er noe hun har gitt opp å håndheve, fordi sønnen har gjort henne redd ved å oppføre seg voldelig. Hun forteller om en episode hvor hun satte en grense, og hvor sønnens reaksjon på det var å ødelegge dørene og en vegg i huset. Ved å bruke vold oppnådde han det han ville, å gå ut og inn av huset slik som «*det passet ham og ikke familien*». Med vold tvang han sin vilje gjennom, fordi makten volden gir, blir stor. En mor forteller hvordan sønnen fikk penger ved å utøve vold. «*Da ga jeg ham penger, fordi jeg følte at han hadde kjempemakt her hjemme.*»

Noen voldsepisoder kan likevel ikke bare tolkes i en kontekst som sier at bruk av makt er et middel til å tvinge sin vilje på andre. De må tolkes i en annen kulturell kontekst. I disse situasjoner brukes vold som hevn eller som et uttrykk for en fortvilelse, slik som i de to neste episodene. I det første eksemplet forteller en mor hvordan sønnen hadde følt seg truet av en gjeng en stund. Hun nevnte selv at hun ikke hadde forstått alvorret i det sønnen fortalte, før hun oppdaget at han hadde en kniv. Da forsto hun at han var redd og hadde en kniv for å forsvare seg. Moren forteller:

Jeg redde opp sengen hans og ryddet, skiftet på sengen og så fant jeg en kniv. Og den tok jeg. Og så tenkte jeg at dette sier jeg ikke noe om, ingenting. Og så fort han kom inn av døra, så skjønte han at jeg hadde vært på rommet hans og skiftet på sengen og ryddet. Og da titta han etter og da var kniven borte. Og da begynte han, og da raserte han hele leiligheten her og gikk løs på meg. Jeg fikk blåmerke over hele kroppen. Men det er liksom ikke noe man forteller om til andre. For da blir både han stemplet og jeg også da. (*mor*)

Her beskriver moren hvordan hun oppdaget kniven og tok den fra sønnen. Da sønnen skjønte at hun hadde tatt kniven, eksploderte han, som hun sa. Han ødela leiligheten og slo henne kraftig. Moren forteller ikke om sønnen fikk kniven tilbake, men hun forteller om sin vegring mot å hente hjelp. Hun kvier seg for den stemping som en avdekking av vold mellom henne og sønnen kan føre til. Hun oppfatter at sønnens vold går utover både ham som sønn og henne som mor, selv om forklaringen på voldsbruken er å finne i omstendigheter utenfor relasjonen, slik hun fremstiller det. Det er grunn til å anta at hun mener at i offentlighetens lys blir han stemplet som en dårlig sønn, og hun blir stemplet som en dårlig mor. Hun henviser implisitt til at

hun vet at den kulturelle forståelsen av forholdet mellom mor og barn ikke innebærer vold mellom dem, og at den kulturelle konstruksjonen av den gode mor og den gode sønn ikke passer på dem. Derfor må volden holdes skjult, fordi hun vil fremstilles i det offentlige rom som en god mor med en god sønn. «*Han har jo også sine gode sider. De kan lett bli borte når man bare ser på volden.*» En annen mor forteller hvordan sønnen ødela leiligheten «*i raseri for at han ikke lenger kunne bo hjemme. Han truet oss hele tiden for å få mer penger. Han trengte det til dop. Og så stjal han fra oss, smykke, ja... sølvet...ja, alt av verdi*». Da foreldrene til slutt søkte hjelp, ble sønnen umiddelbart plassert på en institusjon, for som hun sier: «*Vi orket ikke mer. Vi var så slitne*». Men sønnen rømte fra institusjon, og hun fortalte hva som skjedde da:

Jeg var hos naboen en dag, og vi hørte bråk på verandaen. Venninnen min gikk ut og så på hva det var. Og da var det han og hadde rømt og ville inn, men han hadde ikke nøkkel. Så han hadde knust vinduet. Da ringte jeg faren og politiet, for jeg ble redd. Politiet kom og ble med meg hjem, og da var jo vinduet knust. Da kom han, og da så han politiet i leiligheten og barnevernvakten som hadde kommet i mellomtiden. Så gikk politiet. Barnevernvakten prøvde å få ham med seg frivillig. De prøvde lenge, men han nektet. Og så begynte han å bli sint. Og han er ganske sterk, og barnevernvakten måtte jo bare rygge ut, ikke sant, for han hadde tenkt å hive dem ut døra og ned trappen. Og det var fare for mitt liv, men ingen brydde seg om det. De gikk alle sammen og jeg ble i leiligheten med ham. Så gikk jeg ut, da hørte jeg at det bare smalt i hele leiligheten. Da hadde han funnet en sånn... han har sånne vekter. Den jernstanga på de vektene slo han gangen og badet i filler med den. Mest på badet da. Fliser og dører og det som var altså. Dusjkabinett og alt. Politiet kom og tok ham med håndjern. Da kom han på lukket institusjon.

Også dette eksemplet må tolkes inn i en annen kontekst enn makt som et middel til å tvinge sin vilje på andre, selv om eksemplet kan også til en viss grad også tolkes på den måten. Sønnen ble for vanskelig for foreldrene og ble plassert bort av dem. Han rømte og tvang seg i leiligheten, det vil si at han brukte makt for å få det som han ville. Men da han ikke fikk lov til å bli der, tydde han til vold fordi «*han ble fortvilet. Han ville jo bo hjemme*», slik moren forklarte og forsto handlingen hans.

Både dette og det forrige eksemplet handler om makt som grensesettende handling i den betydning som Solheim gir (Solheim 1999a). Ifølge henne kan makt som grense både ekskludere – jeg har gitt en del eksempler på det – og inkludere i betydning invadere. Invasjon innebærer ifølge henne en annullering av den andres grenser. «Det er det grenseløse» (Solheim

1999a:7). Ved å utøve vold invaderer sønnene mødrene og deres rom ved at grensene utviskes. Sønnene vil ikke forstå den kulturelle betydningen av den stengte døren eller kniven som tas, som grenser de må forholde seg til. Mødrene oppfattes i sønnenes forståelse som personer som ikke kan ha egne grenser eller rom slik som Solheim påpeker, men som personer som alltid skal være tilgjengelig. Sønnene gir seg rett til å invadere mødrene og deres rom.

Det er i denne konteksten at vold kan tolkes som en kamp om posisjon mellom ungdom og foreldre og som en negasjon av kjærlighet. Ved å bruke vold destabiliserer ungdommen relasjonsstrukturen i autoritet. Sønnen eller datteren oppnår såpass mye makt ved voldsbruk at han eller hun kan gjøre det de vil innenfor rammen av relasjonene. De posisjonerer seg over mor og far, og blir de autoritære utøverne innenfor den konteksten historien om den autoritære far danner. De blir de hensynsløse og de autonome (jf. kapittel 6). Men ved å gjøre det bryter de kjærlighetens kulturelle koder. Kjærligheten som relasjon må forkastes for å kunne utøve vold mot mor. Når noen ungdommer utøver vold, er det oftest moren som symbol for kjærlighet som blir målet for volden, ikke faren. I forrige kapittel kastet jeg lys over hvordan moren er nøkkelpersonen når bruk av fysisk makt i forhold til ungdommen utløses. For det er morens grenser som invaderes. Som den invaderte har moren ifølge Solheim kun «en eneste eksistensmulighet som er å bli ingenting, gå under jorden, bli usynlig» (Solheim 1999a:7). Vold mot mor kan derfor ses på som en av måtene historien om den tragiske kjærlighet kan avsluttes på.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg drøftet det kompliserte og tvetydige forholdet mellom makt og autoritet. Jeg har vist at noen former for makt bekrefter autoritet, mens andre fører til dens fall. Jeg har beskrevet forskjellige situasjoner hvor bruk av makt fører til nettopp autoritetens fall. Foreldrene fremstår som maktesløse når de bruker makt, særlig fysisk makt, og de står maktesløse når ungdommene bruker vold mot dem. Kapitlet har vist at det ikke har skjedd en endring i måten samfunnet og kulturen ser på foreldrefunksjonen på, mens det har skjedd kulturelle endringer når det gjelder synet på ungdom. Mens man har gitt ungdommene økte rettigheter, har man ikke tilsvarende modifisert kravene til foreldreskapet. Kapitlet har tydeliggjort hvilke begrensninger foreldre står overfor når de skal sette grenser for sine barn. Svært mye tyder på at problemene med grenser og grensesetting i større grad skyldes kulturelle og sosiale endringer enn manglende vilje eller manglende evner hos foreldrene.

8 Foreldrenes fortellinger som moralske historier

I dette avsluttende kapitlet vil jeg først gi et tilbakeblikk på avhandlingens perspektiver på foreldreskap. Jeg vil fokusere på de forskjellige kulturelle kontekster som har gitt en ramme for fortolkning av foreldrenes fortellinger. Kontekstene har vært et ledd i å bevare den antropologiske forpliktelsen til tykke beskrivelser i studiet av et fenomen, i dette tilfelle foreldreskap. Deretter vil jeg løfte fram noen punkter i den kunnskap som ble generert for å tydeliggjøre avhandlingens bidrag til forståelse av foreldreskap for norsk ungdom. Jeg vil legge vekt på dilemmaer mødre og fedre møter i sin utøvelse av kjærlighets- og autoritetsarbeid. Til slutt vil jeg se på hvilke type fortellinger foreldrene har fortalt når de har gjengitt sine erfaringer som mor og far.

Å tilnærme seg foreldreskap

I avhandlingen har jeg sirklet inn foreldreskap ved å innhente og beskrive kunnskap fra i hovedsak fire kontekster:

- For det første har jeg hentet kunnskap produsert gjennom egne erfaringer som mor fra møtet mellom den franske kulturen og den norske kulturen. Erfaringene setter lys på at den konkrete utformingen og den ideologiske forståelse av foreldreskap er kulturelt betinget, og ikke universelle sannheter. Dette er i tråd med andre studier som tar opp foreldrenes ethno-teorier (jf. kap.2). Det betyr at norsk foreldreskap må forstås utfra sine egne kulturelle betingelser, og får en mening innenfor den kulturelle kontekst den er en del av.
- For det andre fra den vitenskapelige kunnskapsproduksjon. Psykologisk teori om barn og ungdom har blitt folkeliggjort og internalisert kunnskap om barneoppdragelse og foreldreskap. Denne ser ut til å fremstå som en autoritativ kunnskapskilde for foreldrene når kjærlighet og autoritet praktiseres. Den vitenskapelig kunnskapsproduksjon kan også ses som et ledd i en globaliseringsprosess av den lokale diskurs om endringer i familier som følge av moderniseringsprosesser, og om normer for hvordan barn og ungdom bør ha det.

- For det tredje fra samfunnsinstitusjoners syn på foreldreskap. Det er særlig barneverntjenesten sin forståelse av foreldreskap som blir belyst. Den består av et tradisjonelt familiesyn og av en forståelse av sine oppgaver som å kompensere for mangelfullt foreldreskap i forhold til dette. Samtidig representerer den et moderne rettighetsorientert ungdomsyn, som også er å finne hos andre samfunnsinstitusjoner. I dette ligger det en dobbelthet som vil bli drøftet under.
- I avhandlingen ble også foreldreskap plassert innenfor intimitetens kontekst. Intimitet setter rammen for utforming av foreldreskapet, og for de historiene som kan fortelles om det. Den gir kjærlighetens kulturelle koder en dominerende posisjon og setter grenser for foreldre, for hvilken autoritet og makt som kan utøves i relasjoner.

Enkelte gjennomgående trekk i synet på foreldreskap går igjen uavhengig av kontekst. Foreldreskap fremheves som en sosial og kulturell handling. Det plasseres i familien, det er kjønnsavhengig og det innebærer tre relasjoner: en relasjon mor–far, en relasjon far–barn og en relasjon mor–barn. Videre peker kontekstene mot en forståelse av at det gode foreldreskapet forutsettes å skape en sosial og kulturelt veltilpasset voksen. Hva innholdet i det gode foreldreskap er, kan variere og være mangfoldig, men resultatet for det gode foreldreskap er utvilsomt en ungdom som mestrer sosiale og kulturelle koder.

Kjærlighet og autoritet mellom generasjoner

Avhandlingen beskriver kjærlighets- og autoritetsarbeid mellom to generasjoner i et hjem. Fokus på kulturelle kategorier som kjærlighet og autoritet har gjort det mulig å kaste lys over hvordan foreldreskap konstitueres gjennom praksis i ungdomstiden. Jeg ønsker i det følgende å fremheve noen resultater fra undersøkelsen, som tydeliggjør et valg som mødre og fedre står overfor i deres praksis som mor og far, nemlig valget mellom autoritet og kjærlighet.

Kjærlighetens kulturelle koder

Analysen av kjærlighetens kulturelle koder har vist at kjærlighet mellom foreldre og barn i ungdomstiden er lite tematisert. Den forstås som en videreføring av kjærlighet i barndommen, og i mindre grad som en kjærlighet som bekreftes i det daglige. I ungdomstiden regner familiemedlemmene med at kjærligheten bare er der. Det er med på å underkommunisere at det fremdeles arbeides med kjærlighet i denne perioden. Særlig moren er den

som arbeider videre med å få sønnen eller datteren til å forstå at hun eller han fremdeles er elsket. Hennes oppgave er å skape og vedlikeholde kjærlige relasjoner. Ungdommenes oppgave er i følge den kulturelle forståelse av ungdomstiden, å løsrive seg og å få sin autonomi bekreftet. Det betyr at moren står overfor en del valg når hun skal utøve sitt moderskap. Hun skal både holde på og bevare relasjoner, og gi slipp på dem. Dette krever høy kompetanse i form av kjennskap til hver enkelt ungdom, og av kunnskap om situasjoner ungdommen kan møte.

Morens og farens forskjellige praksis i kjærlighetsarbeid er en fortsettelse av praksisen som ble etablert under barndommen. Moren ble gitt ansvar for en type kjærlighet, den kontinuerlige kjærlighet, en kjærlighet på tross av. Faren ble gitt ansvar for en annen type kjærlighet, den diskontinuerlige og situasjonsavhengig kjærlighet. Det tyder på at den teologisk forståelse av kjærlighet fremdeles gjør seg gjeldende når det gjelder mødrene. De skal gi sitt liv for sine barn og barnas interesser skal gå foran mødrenes interesser. Mødrene bruker også et religiøs språk for å snakke om sin kjærlighet til barna: offer, pris, forsakelse. Som bærere av den altomfattende og selvoppofrende kjærlighet symboliserer de kulturelt den rette form for kjærlighet. I denne konteksten er det lettere å bli en dårlig mor enn en dårlig far, og vanskeligere å bli en god mor enn en god far.

Kjærlighet ble fremstilt både som middel og mål i foreldreskapet. Mødre og fedre påpekte viktigheten av å oppdra barn og ungdom med kjærlighet. Når sønnen eller datteren ble ungdom og fortsatte å ha kjærlige relasjoner til foreldrene, var målet nådd: foreldrene hadde fått barn som elsket dem tilbake. En slik forståelse av kjærlighet posisjonerer foreldre og ungdom forskjellig. Det antyder at det er sønnen og datteren som bekrefter foreldrene som kjærlige foreldre og som foreldre som lykkes som foreldre. Barnas kjærlighet til foreldrene fremstår ikke som gitt, men som en kjærlighet foreldrene må gjøre seg fortjent til. I undersøkelsen forhandles det lite om kjærlighet, men kjærlighet er utsatt for mye vurdering og måles ut fra ungdommenes opplevelse av å føle seg elsket. Mødre og fedre oppfatter at de har et problem når sønnen eller datteren sier noe som kan tydes som en manglende opplevelse av å være elsket. M.a.o. betyr det at vurderingskriteriene for kjærlighet settes av mottageren, lite av avsenderen. Det bygger inn en sårbarhet i relasjonen mellom foreldre og ungdom. Mødre og fedre håndterer det ved å søke kunnskap om hva som oppfattes kulturelt, og til enhver tid, som rett kjærlighet.

Kjærligheten viste seg også å ha sine begrensninger og sin tvang. Begrensninger kommer av at kjærligheten ikke alltid strekker til. Kjærlighet

er ikke tilstrekkelig for å utøve godt foreldreskap. Det har med utgangspunkt i mitt materialet ikke vært mulig å påvise noen sammenheng mellom kjærlighet og godt foreldreskap. Det er tvert om mye materialet som peker i retning at en slik sammenheng ikke finnes. Foreldreskap som risikofylt virksomhet ble derfor også et tema mødre og fedre tok opp. Kjærlighetens tvang kommer av den kulturelle forståelse av kjærlighet som legger vekt på fravær av konflikter. Forståelsen påtvinger foreldrene visse handlinger. Foreldrene må for eksempel tilrettelegge for en lykkelig barndom, de må lage gode følelser og skape harmoni. De må skape en oppvekst uten frykt og uten store vanskeligheter. På den måten viser de seg kjærligheten verdig, ved at de ikke påfører sønnen eller datteren noe vondt.

Autoritetens kulturelle koder

Autoritet fremstår som et todelt fenomen, både som posisjonsbasert og kompetansebasert.

Posisjonsbasert autoritet oppfattes av foreldrene som en autoritet som er gitt dem i kraft av å være mor og far til et barn. Fedrene oppfattet også sin autoritetsposisjon som naturlig, det vil si de fremstilte seg selv som representanter for autoritet. De ble også betraktet som det av andre medlemmer i familien. Posisjonsbasert autoritet er den form for autoritet som tydeligst utfordres i ungdomstiden. Den fører til konfrontasjon og omstrukturering av posisjoner. I mange situasjoner viser det seg at den posisjonsbaserte autoritet ikke opprettholdes uten makt i ungdomstiden. Forholdet mellom makt og autoritet ble beskrevet som problematisk. Maktbruk kan i noen situasjoner bekrefte en person som autoritet, mens i andre fører den til autoritetsfall. Grensesetting fremsto for eksempel som et område hvor bruken av makt er høy i ungdomstiden. Det kan begrunnes med at det er det området som tydeligst viser at fedre og mødre ikke lenger kan påberope seg en posisjonsbasert autoritet.

Kompetansebasert autoritet beskrives av foreldrene som en autoritet som er situasjonsavhengig. Det vil si at det er en begrenset autoritet i utgangspunktet. Kunnskap og empati er viktige elementer ved denne formen for autoritet. Legitimiteten denne formen for autoritet får, er avhengig av hvilken kompetanse som blir kulturelt verdsatt til enhver tid. Det vil si at det er en autoritet som fremstår som mer ustabil og tids- og stedsavhengig enn den posisjonsbaserte autoritet. I undersøkelsen viste det seg for eksempel at den kompetansen om organisering av familielivet som mødre hadde, var lite verdsatt innenfor familien. Den samme kompetansen fikk derimot større verdi i en annen kontekst, barnevernets institusjoner for ungdom.

Mens kjærlighet blir utsatt for vurderinger, blir autoritet et forhandlingsområde i familien. Autoritet som et forhandlingsområde handler om hvem som kan være med å definere hvordan verden ser ut og hvor grensene for handlinger går. Det handler om en forhandling om hva som kulturelt oppfattes som rett og galt. Forhandlinger berører derfor mer den kompetansebaserte autoritet enn den posisjonsbaserte.

I undersøkelsen ble det vist at det finnes grenser for autoritetsutøvelse. Foreldrenes autoritetsutøvelse blir begrenset av kjærlighetens kulturelle koder, av kjønn, av sted (hjem vs. institusjon for eksempel), og av den kulturelle konstruksjon av barn og ungdom som autonome, kompetente individer med rettigheter. Når maktbruk i hjemmet når en grense som strider imot kulturelle forestillinger om hvordan et forhold mellom foreldre og barn skal være eller hva man forbinder med et hjem, abdiserer for eksempel foreldrene i deres rolle som grensesetter. De velger kjærlighet framfor autoritet. Dette poenget er interessant for det avdekker hvordan grensesetting skilles ut fra kjærlighetens kulturelle koder når barn blir ungdom, mens den tidligere var en del av dem. Det kaster også lys på hva grensesetting i ungdomstid faktisk handler om i vår kultur, nemlig en tydeliggjøring av maktreasjoner i familien.

Kjærlighetsarbeid vs. autoritetsarbeid

Hvordan autoritet og kjærlighet påvirker hverandre ble tematisert gang på gang i avhandlingen. Kjærlighetens kulturelle koder begrenser autoritetsutøvelse, mens autoritetsutøvelse truer kjærlighetens kulturelle koder. Kjærlighet og autoritet utfordrer ikke hverandre i samme grad i barndommen, men gjør det i ungdomstiden ved at kjærlighetsrelasjoner og autoritetsrelasjoner skilles fra hverandre i denne perioden. Den kulturelle diskurs om manglende autoritet antyder at det er autoritetsrelasjoner som er vanskelige å ivareta i ungdomstiden. Men i datamaterialet er det mye som tyder på at det er kjærlighetsrelasjoner som står på spill i denne perioden. Foreldrene arbeider mer for å bevare kjærlighet enn for å etablere seg som autoritet. De fremstilte seg selv som trygge autoriteter, men som usikre i kjærlighetsarbeid. Kjærlighetsrelasjoner fremsto som ustabile og sårbare i ungdomstiden, det vil si som relasjoner som ikke var gitte, men som måtte skapes og vedlikeholdes. Det kan begrunne foreldrenes større opptatthet av å 'gjøre' kjærlighet enn å 'gjøre' autoritet.

Hvordan forklare foreldrenes vektlegging av kjærlighetsarbeid i fortellingene? Det kan ikke bare være den ikke-gitte kjærlighet eller en kjærlighet under endring som får foreldrene til å fokusere på kjærlighetsarbeid framfor

autoritetsarbeid. Jeg vil også tolke det som et uttrykk for at foreldrene har oppfattet kulturens signaler om at deres oppgave er et kjærlighetsarbeid og i mindre grad et autoritetsarbeid. Det kan begrunnes i kulturelle endringer hvor følelser og intimitet har fått en større plass i relasjoner mellom individer. I denne kontekst må autoritet ta en annen form, en form som passer innenfor rammen av hva intimitet som kontekst tillater. Innenfor denne rammen kan autoritet ikke lenger være en distansert autoritet som kan bruke makt og inngi frykt. En slik historie ville ikke få den nødvendige kulturelle bekreftelse for å uttrykke og bli en autoritetspraksis. Det viser seg også at denne form for autoritetspraksis beveger seg mer og mer over til å høre til kulturens skjulte praksiser. Men kan man snakke om autoritet når mulighet til å bruke makt fratas autoriteten? Det er et dilemma mødre og fedre møter i sin hverdagspraksis og som de løser ved å definere autoritet mer og mer som kompetansebasert autoritet, som ble beskrevet som en situasjonsavhengig autoritet uten makt. Ved at det kulturelle synet på barn og ungdom endres, bl.a. ved at de oppfattes kulturelt som kompetente, blir denne form for autoritet ytterligere begrenset. Det betyr at den kulturelle endring i autoritetens betydning, gir tradisjonell autoritet liten plass i relasjoner mellom foreldre og barn.

Det er mye som tyder på at den kulturelle overgang mot en kompetansebasert autoritet har berørt den tradisjonelle farsrollen i mye større grad enn morens rolle. M.a.o. har den berørt rollen som ble oppfattet som naturlig autoritet og som var nær forbundet med makt. I et samfunn som prøver å gi plass til både kvinner og barn på lik linje med menn utfordres denne siste form for autoritet. Kjennskap til ungdommen og empati som kjærlighetskomponenter ble beskrevet som viktig i utøvelse av autoritet generelt, men især av kompetansebasert autoritet. Mange eksempler i undersøkelsen viser fedrenes manglende intime kjennskap til og empati for sønnen eller datteren. Hvordan deres handlinger ble tolket og hvilke konsekvenser de fikk var ikke en del av fedrenes forståelse av seg selv som fedre. Å øke fedrenes emosjonelle kompetanse og empatiske evner er derfor en utfordring samfunnet har stått overfor, og fremdeles står overfor. Fedrenes permisjon i forbindelse med fødselen kan tolkes som et tiltak i forhold til dette. Det handler om å innlemme fedrene tidlig i et relasjonelt nettverk bestående av mor og barn. Når noen fedre i undersøkelsen fremhever relasjoner som viktige er det en påpeking av at de har forstått det kulturelle innholdet i oppgaven som forelder, nemlig å etablere relasjoner, og måten å innfri kjærlighetens krav på. De fremstiller seg selv som nære fedre, og ikke som distanserte, i tråd med kulturens gjeldende forventinger til dem.

Kjærlighetsarbeidets forrang kan også tolkes som et uttrykk for samfunnets begrensninger av foreldrenes autoritet. I et samfunn som fremhever like rettigheter for individer uavhengig av etnisk bakgrunn, klasse, kjønn og alder begrenses både den enkeltes makt og valgmulighet. Mor og far kan ikke utforme sitt foreldreskap fritt. Samfunnets kontroll på og innsyn i utøvelse av mødrenes og fedrenes kjærlighets- og autoritetsarbeid har vært økende. Foreldrenes ansvar og plikter har økt i takt med økende kunnskap om barn og ungdom, mens muligheten for å utøve myndighet og autoritet har blitt redusert. Foreldrenes autoritet har bl.a. blitt påvirket av den kulturelle forståelse av autonomi og regulert bort ved å gi økende rettigheter til barn og ungdom. Med det mener jeg ikke at barn og ungdom ikke skal ha rettigheter og være autonome, men at det er grunn til å problematisere både rettigheter ungdommene har og forståelsen av autonomien, når samfunnet etterlyser foreldreautoritet. Det kan spørres om det generelt gis mer substans til autoritet enn det som er grunn til å tro at foreldrene faktisk har.

Foreldre med en sønn eller datteren på institusjon kaster lys over hvordan samfunnet har endret sitt syn på ungdom uten å regulere synet på foreldreskapet tilsvarende. Disse fortellingene avdekker underliggende paradokser i relasjoner mellom foreldre og ungdom. Til daglig er paradoksene utydelige, men de aktiviseres i krisesituasjoner slik som ved en plassering på institusjon. I møtet med samfunnsinstitusjoner representert i undersøkelsen ved barnevernets ungdomsinstitusjoner og i noen grad ved skolen, blir foreldrene gjort ansvarlige for ungdommenes atferd. Foreldrene og særlig mødrene, som skyldige, har dype røtter i kulturen. Endringer i autoritetens betydning og ungdommenes styrkede posisjon i samfunnet blir lite tatt opp som tema når foreldrenes manglende autoritet drøftes. Samfunnets dobbelt-het synliggjøres i disse sammenhenger. Foreldrene blir konfrontert med ungdommens rettigheter som skyver dem til side som autoriteter. De gjør seg også skyldige i å ville bruke makt i form av tvang i forhold til sønnen eller datteren.

Mens foreldrene blir konfrontert med sin begrensede autoritet, bruker samfunnet sin autoritet ved å tvangsplassere ungdommene på institusjoner. Denne formen for autoritet – den posisjonsbaserte autoritet med mulighet for maktbruk – har de i utgangspunkt fratatt foreldrene å utøve. Det vil si at samfunnet kan utøve en form for autoritet som foreldrene ikke kan og ikke har legitimitet til å utøve. Samtidig etterlyser samfunnet den form for autoritet hos foreldrene. Videre blir også forståelse av autonomi som ikke relasjonell, fremhevet på institusjon. I foreldrenes forståelse av autonomi er autonomi, og tilhørende frihet, noe som gis på bakgrunn av kunnskap og

verdier ungdommen har tilegnet seg gjennom barndommen. For foreldrene inngår autonomien som en del av en forhandling om nye relasjoner. Autonomi gis når noen betingelser er innfridd. På institusjon viser det seg at autonomi i forhold til foreldrene gis på bakgrunn av rettigheter som løsriver sønnen eller datteren fra foreldrene. Men denne autonomien begrenses fra samfunnets side med samme begrunnelse som foreldrene bruker. Ungdommene sies å ikke ha lært eller kunne kulturelle normer for kulturell akseptabel livsførsel. Derfor innskrenker institusjon ungdommenes autonomi til ungdommen viser seg verdi å få det og i stand til å være autonom på en kulturell akseptabel måte.

Det er i denne konteksten hvor foreldreautoritet etterlyses, men ikke gis mulighet til å utøves i praksis, at foreldrene oppfatter at den eneste myndighet de har igjen, er kjærlighetsmyndighet. M.a.o. øker kjærlighetens byrde i foreldreskapet, mens autoritetsmyndigheten minsker. Det er det foreldrene forteller om og avdekker når de skal gjengi sine erfaringer som mor og far. De legger mer vekt på å utøve et kjærlighetsarbeid enn et autoritetsarbeid som de i utgangspunkt oppfatter som allerede redusert og som har mulighet til å stigmatisere dem.

Moralske historier

Valg er et begrep som er blitt brukt mange ganger i løpet av avhandlingen. Valg innebærer en vurdering mellom forskjellige alternativer, hvor noen alternativer oppfattes som bedre enn andre. I kapittel 4 ble det for eksempel drøftet hvordan mødre og fedre valgte å få et barn og på denne måten fremstilte seg selv som ansvarlige foreldre. Det ble også beskrevet hvordan mødre og fedre velger kjærlighet framfor autoritet. Grensesetting fremsto også som en normativ virksomhet som handlet om å si nei til noe og ja til noe annet, det vil si om å velge mellom noen normer. En kan derfor spørre hvilke fortellinger mødre og fedre legger fram når de legger vekt på valg i sin praksis som mor og far.

Det er mye som tyder på at foreldrene forteller moralske historier når de italesetter sitt foreldreskap. Dette er i tråd med det Ribbens, Edwards & Gillies fant i sin undersøkelsen som omhandlet endringer i moderne familielivet (Ribbens, Edwards & Gillies 2000). Forfatterene viser hvordan foreldrene etablerte og forsvarte seg selv som moralske individer i intervjuene. Ved å komme fram med hva de oppfattet som det rette forhold mellom foreldre og barn, kastet foreldrene lys over rådende og utbredte moralske koder i det moderne britiske samfunn. Forfatterne i sin analyse legger særlig vekt på to

sosiale kategorier, barn og voksen, som de oppfatter som grunnleggende i utformingen av moralsk verd.

I undersøkelsen har jeg beskrevet hvordan kjærlighet og autoritet er to kulturelle begreper som bærer «the burden of moral communication» slik som Edel & Edel uttrykker det (Edel & Edel 1959:108 i Melhuus1997). De er begreper som henviser til moralske verdier foreldrene må forholde seg til når de skal utøve sitt foreldreskap, og begrepene utgjør derfor foreldreskapets moralsk kode. De sier noe om hva som anses som kulturelt godt foreldreskap, godt moderskap og godt faderskap, og om hvilke verdier foreldrene bør velge i mellom i sin praksis. Kjønn viste seg å være et redskap og formidler av foreldreskapets moralsk kode.

Summary

A study of some parents' and adolescents' experiences with parenthood

The aim of the study is to throw light on how parenting of young people is perceived and constructed by adolescents and by parents in Norway today. The approach is phenomenological and has, as a starting basis, the changes that have taken place in families during the last two decades. To mention among other factors: the increasing focus on children's rights and on children's emotional value, the increasing individualization, mothers' entry into the world of work, changing family patterns. The foci in the investigation are (1) on the ways love is given and perceived between generations in families, and (2) on the ways parental authority is exercised and on the mechanisms which undermine that authority.

A multisited approach has been used in the construction of cultural values about parenthood. The main data are although parental accounts (narratives), i.e. oral accounts of what is like to be either mothers or fathers of a teenager, and adolescents' accounts, i.e. oral and written accounts by 16 years old adolescents of their relations with their parents over the past three years. These accounts have given a rich material to analyze and question important issues which are taken for granted in our cultural representations on parenthood.

Litteratur

Abbot, H. P. (1988). Autobiography, autography, fiction: Groundwork for taxonomy of textual categories. *New Litterary History* 19, (3):597–615

Abu-Lughod, L. (1991). Writing against culture. I Fox, R. (ed) (1991) *Recapturing anthropology: Working in the present*. Santa Fe: School of American Research

Aase, T.H. (1997). En status som passer for meg? Deltagende observasjon i Pakistan. I Fossåskaret, E., Fuglestad, O.L. & Aase, T. H. (1997) *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Aijmer, G. & Abbink, J. (eds) (2000). *The meanings of violence: a cross cultural perspective*. Oxford: Berg.

Allatt, P. & Yeandle, S. (1992). *Youth unemployment and the family*. London: Routledge

Amit, V. (2000). *Constructing the field. Ethnographic fieldwork in the contemporary world*. London: Routledge

Ambert, A.M. (1994). An international perspective om parenting: social change and social constructs. *Journal of Marriage and Family* 56:529–543

Andenæs, A. (1996). *Foreldre og barn i forandring*. Oslo: Pedagogisk forum

Allatt, P. & Yeandle, S. (1992). *Youth unemployment and the family*. London: Routledge

Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press

Argyrou, V. (1999). Sameness and the ethnological will to meaning. *Current Anthropology*, Vol. 40, supplement, February 99

Arve-Parés, B. (1986). Fransk barnomsorg. I Chaid, M. (red) (1986) *Barnomsorg i utvekkling. Svensk barnomsorg i internasjonelt perspektiv*. Lund: studentlitteratur

Aspen, H. & Larsen, A. K. (1995). Introduction: Anthropology and the family. I Aspen, H. Dahl-Jøregensen, C. Erring, B. & Larsen, A.K. (eds) (1985) *The family. Anthropological approaches. Festschrift to Professor Jan Brøgger*. Tapir Publishers

Averill, J. R. (1985). The social construction of emotion: With special reference to love. I Gergen, K. J. & Davis, K.E. (eds) (1985) *The social construction of the person*. New York: Springer-Verlag

Bainhan, A. (1999) Parentage, Parenthood and Parental responsibility: Subtle, elusive yet important distinctions. I Bainham, A., Sclater D. S. & Richards, M. (eds) (1999) *What is a parent? A socio-legal analysis*. Oxford: Hart Publishing

Barne- og familiedepartementet, barne- og ungdomsavdelingen (1995). Utredning av de faglige forutsetningene for arbeid med ungdom plassert etter lov om barneverntjenester § 4-24 og § 4-26

Barneloven – Lov av 8.april 1981 nr 7 om barn og foreldre, med endringer, sist ved lov av 15. juni 1990 nr 34

Beck, U. (1992). *The risk society*. London: Sage publications

Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (1995). *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press

Benediktow, M. (1996). *Ungdom i særtiltak*. En undersøkelse av akersjus ungdom som med hjemmel i barneloven og med eget samtykke er plassert i særtiltak for ungdom med alvorlige atferdsvansker. Universitetet i Oslo: Institutt for medisinske atferdsfag

Berentzen, S. & Berggreen, B. (red.) (1987). *Barns sosiale verden. Perspektiver på kontroll og oppdragelse*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Berlant, L. (2000). *Intimacy*. Chicago: University of Chicago Press

Bertaux, D. (1997). *Les récits de vie*. Paris: Editions Nathan

Björnberg, U. (1992). Parenting in transition: An introduction and summary. I Björnberg, U. (red.) (1992) *European parents in the 1990s: Contradictions and Comparisons*. London: Transaction Publishers

Björnberg, U. (1999). Familiens plikter og ansvar: Skandinaviske familier i Europa. I Dencik, I. & Schultz Jørgensen, P. (red) (1999). *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag

Bohannan, P. (1993). Review of A.F. Robertson, *Beyond the family: The social organization of human reproduction* (Berkeley 1991). *American Anthropologist*, Vol. 95

Borchgrevink, T. & Holter, Ø. G. (red) (1995). *Labour of love. Beyond the self-evidence of everyday life*. Aldershot: Avebury

Borofsky, R. (ed) (1994). *Assessing cultural anthropology*. New York: MacGraw-Hill, inc

Bourdieu, P. (1993). *Sociology in question*. London: Sage Publications

Bourgois, P. (1995). *In search of respect. Selling crack in El Bario*. Cambridge University Press

Boyden, J. (1990). Childhood and the policy makers: a comparative perspective on the globalization of childhood. I James, I. & Prout, A. (eds) (1990) *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: The Falmer Press

Bozett, F. & Hanson, S. (eds) (1991). *Fatherhood and families in cultural context*. New York: Springer

Brandt, B. & Kvande, E. (1999). Refleksive fedre. I Jensen, A.-M., Backe-Hansen, E. Bache-Wiig, H., Heggen, K. (1999). *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Brannen, J. & Moss, P. (1991). *Managing mothers: Dual earner households after maternity leave*. London: Unwin Hyman

- Brannen, J & O'Brien, M. (1995). Childhood and the sociological gaze: Paradigms and paradoxes. *Sociology*, 29 (4):729–737
- Brannen, J & O'Brien, M. (1996). Introduction. I Brannen, J & O'Brien, M (eds) *Children in Families: Research and Policy* (1–12). London: Falmer Press
- Brannen, J. (1996). Discourses of adolescence: Young people's independence and autonomy within families. I Brannen, J & O'Brien, M (eds) (1996) *Children in Families: Research and Policy* (1–12). London: Falmer Press
- Brannen, J. et al. (1994). *Young people, health and family life*. Buckingham: The Open University
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge MA: Harvard University Press
- Brooks, P. (1992). *Reading for the plot: Design and intention in narrative*. Cambridge MA: Harvard University Press
- Brumann, C. (1999). Writing for culture: Why a successful concept should not be discarded. *Current anthropology*, Vol. 40, supplement, February 99
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge MA: Harvard University Press
- Büchner, P. (1995). The impact of social and cultural modernisation on the everyday lives of children. I duBois-reymond, Diekstra, M. Hurrelmann, R., Peters, K. (eds) (1995) *Childhood and youth in Germany and the Netherlands. Transition and coping strategies of adolescents*. New York: Walter de Gruyter.
- Burman, E. (1994). *Deconstructing developmental psychology*. London: Routledge
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. London: Routledge
- Canary, D. & Messman, S. (2000). Relationship conflict. I Hendrick, C. & Hendrick, S. (eds) (2000). *Close relationships: A source book*. Thousand Oaks: Sage Publications
- Cancian, F. (1987). *Love in America: Gender and self-development*. Cambridge: Cambridge University Press
- Caplan, P. (1989). *Don't blame mother: Mending the mother daughter relationship*. New York: Harper and Row
- Certeau, M. de (1984). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press
- Chase, S. (1995). Taking narrative seriously: Consequences for method and theory in interview studies. I Josselson, R. & Lieblich a. (eds) *Interpreting experience. The narrative study of lives*, Vol 13
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering*. Berkeley: University of California Press
- Clifford, J. (1997). *Routes. Travel and translation in the late Twentieth century*. Harvard University Press

- Coleman, J. (1997). 'The parenting of adolescents in Britain today'. I *Children and Society*, Vol. 11
- Collier, J. F. & Yanagisako, S. J. (1987). *Gender and kinship: Essays towards a unified analysis*. Stanford: Stanford University press
- Comaroff, J. & Comaroff, J. (1992). *Ethnography and the historical imagination*. Boulder: Westview Press
- Connell, R. W. (1987). *Gender and Power*. Cambridge: Polity Press
- Connell, R. (1995). *Masculinities*. Sydney: Allan and Unwin
- Cook, D. (1997). *Poverty, crime and punishment*. London: Child Poverty Action Group
- Coontz, S. (1992). *The way we never were. American families and the nostalgia trap*. New York: Basic Books
- Daly, K. (1993). Reshaping fatherhood: finding the models. *Journal of Family Issues*, 14(4):510–530
- Danielsen, K. (1993). Livshistoriens hvite flekker. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1993, årgang 34, 330–360
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20 (1): 43–63
- Davies, B. (1997). Constructing and deconstructing masculinity through critical literacy. *Gender and education*, 9 (1) 9–39
- Davies, R.A. (1999). *Reflexive ethnography. A guide to researching selves and others*. London:Routledge
- Del Valle, T. (ed) (1993). *Gendered Anthropology*. London: Routledge
- Dencik, L. & Schultz Jørgensen, P. (1999). Introduktion. I Dencik, L. & Schultz Jørgensen, P. (red) (1999). *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag
- Devos, G., Marsella, A. & Hsu, F. (1985). *Culture and self: Asian and Western perspectives*. New York: Tavistock Publications
- Dienhart, A. (1998). *Reshaping fatherhood. The social construction of shared parenting*. London: Sage Publications
- Dinnerstein, D. (1977) *The mermaid and the minotaur: Sexual arrangements and human malaise*. New York: Harper Colophon Books
- Donzelot, J. (1989). *The policing of the families*. London: Hutchinson
- duBois-Reymond, M. et al. (1993). Modern family as everyday negotiation: Continuities and discontinuities in parent-child relationships. *Childhood* 1993/1
- duBois-Reymond, M. (1995). The role of parents in the transition period of young people. I duBois-reymond, Diekstra, M. Hurrelmann, R., Peters, K. (eds) (1995) *Childhood and youth in Germany and the Netherlands. Transition and coping strategies of adolescents*. New York: Walter de Gruyter.

- duBois-reymond, Diekstra, M. Hurrelmann, R., Peters, K. (eds) (1995). *Childhood and youth in Germany and the Netherlands. Transition and coping strategies of adolescents*. New York: Walter de Gruyter.
- Durkheim, E. (1973). *Moral education: a study in the theory and application of the sociology of education*. New York: The Free Press
- Døving, R. (2001). Vaffelshjertets makt. I Dokk Holm & Meyer, S. (red) (2001) *Varene tar makten*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS
- Edel, M. & Edel, A. (1959). *Anthropology and ethics*. Illinois: Charles C. Thomas
- Edley, N. & Wetherell, M. (1996). Maculinity, power and identity. I Mac an Ghail (ed) (1996) *Understanding masculinities. Social relations and cultural arenas*. Buckingham: The Open University Press
- Edwards, R. & Ribbens, J. (1998). *Feminist dilemmas in qualitative research: Public knowledge and private lives*. London: Sage Publications
- Ehrenreich, B. & Deirdre, E. (1978). *For her own good: 150 years of the experts' advice to women*. Garden City NY: Anchor Books
- Enerstvedt, R. T. (1982). Mennesket som virksomhet. Innledning til en teori. Grunnleggende begreper i samfunnsvitenskapene. Oslo: Tiden
- Engelstad, F. (red) (1999). *Om makt. Teori og kritikk*. Oslo: Ad notam Gyldendal
- Elias, N. (1973). *La civilisation de moeurs*. Paris: Calman-Lévy
- Ellen, R.F. (1984). *Ethnographic research: a guide to general conduct*. London: Academic Press.
- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnsspeil*. Pax Forlag AS
- Ericsson, K. (1997). *Barnevern som samfunnsspeil – Hva ser vi i speilet?*. Foredrag holdt på Nordisk barnevernskongress, Helsinborg
- Ericsson, K. & Larsen, G. (1999). Barnet mellom hjem og skole: de voksnes prosjekt eller handelnde subjekt? I Jensen, A.-M., Backe-Hansen, E. Bache-Wiig, H., Heggen, K. (1999). *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Erikson, E. (1971). *Identitet: Ungdom og kriser*. København: Reitzel
- Everingham, C. (1994). *Motherhood and modernity. An investigation into the rational dimension of mothering*. Philadelphia: Open University Press
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman
- Farrington, D. (1996). *Understanding and preventing youth crime*. York: Joseph Rowntree Foundation
- Finnis, J. (1990). Authority. I Raz, J. (ed) (1990). *Authority*. Oxford: Basil Blackwell

- Foucault, M. (1980a). *The history of sexuality*. New York: Vintage Books
- Foucault, M. (1980b). *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977*. New York: Pantheon Books
- Friedman, R.B. (1990). On the concept of authority in political philosophy. I Raz, J. (ed) (1990). *Authority*. Oxford: Basil Blackwell
- Friedman, J. (1994). *Cultural identity and global process*. London: Sage Publications
- Frykman, J. & Løfgren, O. (1994). *Det kultiverte mennesket*. Oslo: Pax Forlag AS
- Furlong, A. & Cartmel, F. (1997). *Young people and social change. Individualization and risk in late modernity*. Buckingham: The Open University
- Furstenberg, F. (1988). Good dads – bad dads. Two faces of fatherhood, in Cherlin, A. (ed) *The changing american family and public policy*. Washington: Urban Institute Press
- Garbarino, J. (1982). Children and familie sin social environment. New York: Aldine
- Garbarino, J. (1985). Adolescent development. An ecological perspective. Columbus, Ohio: Charles Merrill
- Gecas, V. & Seff, M. (1990). Families and adolescents: A review of the 1980s. *Journal of Marriage and the Family* 52 (Nov)
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books
- Gerhards, J. (1988). *Soziologie der Emotionen*. München: Juventa
- Giddens, A. (1976). *New rules of sociological method*. New York: Basic Books
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy*. Cambridge: Polity Press
- Gillies, V. (2000). Young people and family life: analysing and comparing disciplinary discourses. *Journal of Youth Studies*, 3,2
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Gillis, J. (1994). *A journey through the history of fatherhood. Have we taken a wrong turn?* Foredrag holdt på konferansen «Mens families». København 1–2 okt.1994
- Glenn, E.N., Chang, G. & Forcey, L.R. (1994). *Mothering: Ideology, experience and agency*. New York: Routledge
- Goody, E. (1982). *Parenthood and social reproduction. Fostering and occupational roles in West Africa*. Cambridge: Cambridge University Press

- Goodnow, J. & Collins, A. (1994). *Development according to parents. The nature, sources and consequences of parents' ideas*. Hillsdale. Lawrence Erlbaum Associates
- Griffin, C. (1985). *Typical girls: Young women from school to the job market*. London: Routledge
- Griffin, C. (1993). *Representations of youth. The study of youth and adolescence in Britain*. Cambridge: Polity Press
- Griswold, R. (1993). *Fatherhood in America: A History*. New York: Basic Books
- Gudmundsson, G. (2000). Youth research at crossroads: Sociological and interdisciplinary youth research in the Nordic countries. *Journal of Youth studies* 3,2,
- Guerrero, L. & Andersen, P. (2000). Emotion in close relationships. I Hendrick, C. & Hendrick, S. (eds) (2000). *Close relationships: A source book*. Thousand Oaks: Sage Publications
- Gullestad, M. (1989). *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Gullestad, M. (1990). Barns egen kultur – finnes den? *Barn* 4/90
- Gullestad, M. (1994). Familieforskning mellom positivisme og fortolkning. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 4
- Gullestad, M. (1996). *Hverdagsfilosofier: Verdier, selvforståelse og samfunnssyn i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gupta, A. & Fergusson, J. (eds) (1997a). *Anthropological locations: Boundaries and grounds of a field science*. Berkeley: University of California Press
- Gupta, A. & Fergusson, J. (1997b). Discipline and practice: 'The field' as site, method, and location in anthropology. I Gupta, A. & Fergusson, J. (eds) (1997) *Anthropological locations: Boundaries and grounds of a field science*. Berkeley: University of California Press
- Haavind, H. (1982). Makt og kjærlighet i ektesakpet. I Haukaa, R. Hoel, M. & Haavind, H. (red) *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnsteori*. Oslo: Universitetsforlaget
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Haavind, H. (2000). Analytiske retningslinjer ved empiriske studier av kjønnede betydninger. I Haavind, H. (red) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Hannerz, U. (1992). *Cultural complexity. Studies in the social organization of meaning*. New York: Columbia University Press.
- Hannerz, U. (1996). *Transnational connections. Culture, people, places*. London: Routledge
- Hall, S. (1904). *Adolescence: its psychology and its relation to physiology*. New York: Appleton

- Halldén, G. (1992). *Föräldrars tankar om barn*. Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Halldén, G. (1999). Forædreperspektiv og barneperspektiv på familieliv og den gode barndom. I Dencik, L. & Schultz Jørgensen, P. (red) (1999) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag
- Hanson, C. et al. (1984). Demographic, individual and family relationship correlates of serious and repeated crime around adolescents and their siblings. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52, 528–538
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies* 14 (4)
- Harding, S. (1986). *The science question in feminism*. Ithaca, NY: Cornell University Press
- Harding, S. (1987) 'Introduction: Is there a feminist method?' I Harding, S. (ed.) *Feminism and Methodology. Social Sciences Issues*. Indianapolis: Indiana University Press
- Hare-Mustin, R. & Marecek, J. (1986). Autonomy and gender: Some questions for therapists. *Psychotherapy* 23, 2
- Harkness, S., Super, C. & Keefer, C. (1992). Learning to be an American parent: How cultural models gain directive force. I D' Andrade, R. & Strauss, R. (eds) (1992) *Human motives and cultural models*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hastrup, K. (1992). Writing ethnography: State of the art. I Okely, J. & Callaway, H. (eds) (1995) *Anthropology and autobiography*. London: Routledge
- Hastrup, K. (1993). The native voice and the anthropological vision. *Social anthropology* 1, 2: 173–186
- Hastrup, K. & Hervik, P. (1994). *Social experience and anthropological knowledge*. London: Routledge
- Hastrup, K. & Olwig, K. F. (1997). Introduction. I Hastrup, K. & Olwig, K. F. (eds) (1997) *Siting culture: The shifting anthropological object*. London: Routledge
- Heaven, P.C.L. (1994). *Contemporary adolescence. A social psychological approach*. Melbourne: MacMillan
- Hendrick, C. & Hendrick, S. (eds) (2000). *Close relationships: A source book*. Thousand Oaks: Sage Publications
- Hennum, N. (1993). *Det organiserte nederlag. Krise- og utredningsinstitusjoners vanskelige verden*. BVU-rapport 1993:1. Oslo: Barnevernets utviklingscenter
- Hennum, N. (1997). *Den komplekse virkelighet. Krise- og utredningsinstitusjoners tvetydige verden*. Oslo: NOVA 11/97
- Hennum, N. (1999a). Young people and motherhood: Culture and conduct. *YOUNG* 7 (4)
- Hennum, N. (1999b). Hvordan forstår institusjoner ungdom? *Barn* 1/99. Trondheim: Norsk senter for barneforskning

- Hennum, N. (1999c). *Sønner, mødre og leksearbeid*. Paper presentert på doktorgradskurset 'Boyhood – Construction and experience'. Oslo, Senter for kvinneforskning 14–16 mars 1999
- Hestbæk, A-D. (1995). *Forældreskab i 90'erne*. København: Socialforskningsinstituttet
- Hochschild, A. (1990). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. London: Piatkus
- Hoffman, L.W. (1988). *Cross cultural differences in childrearing goals*. London: Jossey-Bass
- Hoikkala, T. (1998). Aljosha and Tapio. Two cases of compared fathering. *YOUNG* 6 (3)
- Holland, D. & Quinn, N. (1987). *Cultural models in language and thought*. Cambridge: Cambridge University Press
- Holter, H., Ve, H., Gjertsen A., Hjort, H. (1975). *Familien i klassesamfunnet*. Oslo: Pax Forlag AS
- Holter, H. (1975). Historisk utvikling av familien i Nord-Europa. I Holter, H., Ve, H., Gjertsen A., Hjort, H. (1975) *Familien i klassesamfunnet*. Oslo: Pax forlag as
- Holter, H. & Ve, H. (1975). Familie og klasse. I Holter, H., Ve, H., Gjertsen, A., Hjort, H. (1975) *Familien i klassesamfunnet*. Oslo: Pax Forlag AS
- Hutchinson, S.E. (1996). *Nuer dilemmas. Coping with money, war, and the state*. Berkeley: University of California Press
- Hydén, L.-C. (1997). De otaliga berättelserna. I Hydén, L.-C. & Hydén, M. (red) (1997) *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber AS
- Ingold, T. (1993). The art of translation in a continuous world. I Pálsson, G. (ed) *Beyond boundaries. Understanding, translation and anthropological discourse*. Oxford: Berg Publishers
- Isdal, P. (2000). *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget
- James, A. & Prout, A. (eds) (1990). *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer Press
- Jamieson, L. (1998). *Intimacy. Personal relationships in modern society*. Cambridge: Polity Press
- Jamieson, L. (1999). 'Intimacy transformed? A critical look at the 'pure relationship''. *Sociology* 33, 3
- Jenks, C. (1996) The postmodern child. I Brannen, J & O'Brien, M (red.) *Children in Families: Research and Policy* (1–12). London: Falmer Press
- Jensen, A.M. (1998). Parenthood and childhood in the Scandinavian countries. Challenges of responsibility. *Childhood* 5, 1

- Jensen, A.-M. (1999). Fra faderkontroll til moderansvar. I Jensen, A.-M., Backe-Hansen, E. Bache-Wiig, H., Heggen, K. (1999). *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Jensen, A.-M., Backe-Hansen, E. Bache-Wiig, H., Heggen, K. (1999). *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Jessor, R., Colby, A. & Shweder, R. (eds) (1996). *Ethnography and human development. Context and meaning in social inquiry*. Chicago: University of Chicago Press
- Jonassen, W. (1996). Middelklassens barn på vei inn i barnevernet? *Norges Barnevern* 2/96
- Jones, G. (1995a). *Family support for young people*. Buckingham: The Open University Press
- Jones, G. (1995b). *Leaving home*. Buckingham: The Open University Press
- Kaufman, M. (1994). Men's contradictory experiences of power. I Brod, H. & Kaufman, M. (eds.) (1994) *Theorizing masculinities*. London: Sage Publications
- King, U. (2001). *Love as a theological concept*. Foredrag holdt på seminaret «Hva er kjærlighet? Om kjærlighetens ulike betydninger». Oslo, 18 – 19 oktober
- Kitterød, R.H. (2000). Størst likedeling blant de høyt utdannede. *Samfunnsspeilet* 5/2000
- Klefbeck, J. & Ogden, T. (1995). *Nettverk og økologi. Problemløsende arbeid med barn og ungdom*. Oslo: Tano
- Kondo, D. (1990). *Crafting selves. Power, gender, and discourse in a japanese workplace*. Chicago: University Press of Chicago
- Kugelberg, C. (1999). *Perceiving motherhood and fatherhood. Swedish working parents with young children*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Cultural Anthropology 26.
- Labov, W. & Fanshel, D. (1977). *Therapeutic discourse. Psychotherapy as conversation*. New York: Academic Press
- Ladd-Taylor, M. & Umanski (eds) (1998). 'Bad mothers'. *The politics of blame in the twentieth-century America*. New York: New York University Press
- LaRossa, R. (1988). Fatherhood and social change. *Family Relations*, 37:451–7
- LaRossa, R. (1997). *The modernization of fatherhood. A social and historical history*. Chicago: University of Chicago Press
- Lawler, S. (1999). Children need but mothers only want: The power of 'needs talk' in the constitution of childhood. I Seymour, J. & Bagguley, P. (eds) (1999) *Relating intimacies: Power and resistance*. London: MacMillan Press
- Leira, A.(ed) (1993). *Family sociology – Developing the field*. ISF 1993:5
- Levinson, D. (1989). *Family violence in cross-cultural perspective*. London: Sage Publications

- Lidén, H. (2000). *Barn- Tid – Rom – Skiftende posisjoner. Kulturelle læreprosesser i et pluralistisk Norge*. Dr.polit. avhandlingen, NTNU, Trondheim
- Lien, M., Lidén, H. & Vike, H. (2001). Likhetens virkeligheter. I Lien, M., Lidén, H. & Vike, H. (red) (2001) *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Linde, C. (1993). *Life stories. The creation of coherence*. London: Oxford University Press
- Lincoln, B. (1994). *Authority. Construction and corrosion*. Chicago: The University of Chicago Press
- Loeber, R. & Dishion, T. (1983). Early predictors of male delinquency: A review. *Psychological bulletin*, 94, 66–99
- Longva, A. N. (2001). Når hverdagslivet blir feltarbeid: fra erfaring til antropologisk kunnskap. *Norsk antropologisk tidsskrift*, Vol. 12, Nr 1–2
- Lund, S. (2000). *Hjemmekos. Iscenesettelse av norsk familiesamvær*. Paper presentert på Norsk antropologisk forening årskonferanse, Lillehammer 12–14 mai 2000
- Lupton, D. & Barclay, L. (1997). *Constructing fatherhood. Discourses and experiences*. London: Sage Publications
- Lutz, C. (1988). *Unnatural emotions: Everyday sentiments on a Micronesian atoll and their challenge to Western theory*. Chicago: University of Chicago Press
- Lutz, C. & Abu-Lughod, L. (1990). *Language and the politics of emotions*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lundberg, P. (1991). *Utbildning och träning för interkulturell kommunikativ kompetens*. Lund Universitet
- Löfgren, O. (1984). The sweetness of home. Class, culture and family life in Sweden. *Ethnologia Europea* XIV:44–64
- Löfgren, O. (1987). Deconstructing Swedishness: Culture and class in modern Sweden. I Jackson, A. (ed) *Anthropology at home*. London: Tavistock Publications
- Mac an Ghaill, M. (1994). *The making of men: Masculinities, sexualities and schooling*. Buckingham: Open University Press
- Mac an Ghaill, M. (ed) (1996). *Understanding masculinities*. Buckingham: Open University Press
- Magnusson, E. (1998). *Vardagens könsinnebörder under förhandling: om arbete, familj och produktion av kvinnlighet*. Avhandlingen. Umeå Universitet
- Magnusson, E. (1999). 'Gender equality in many different versions: patterns in political gender equality rhetoric in the Swedish 1990's'. *NIKK occasional paper*. No.4 Oslo
- Marcus, G. & Fischer, M. (1986). *Anthropology as cultural critique*. Chicago University Press

- Marcus, G. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24:95–117
- Marcus, G. (1998). *Ethnography through thick and thin*. Princeton University Press
- Marsella, A.J., DeVos, G., Hsu, F. (1985). *Culture and self: Asian and Western perspectives*. New York: Tavistock Publications
- Marsiglio, W. (1993). Contemporary scholarship on fatherhood: Culture, identity and conduct. *Journal of Family Issues*, 14(4): 484–509
- Marsiglio, W. (1995). *Fatherhood: Contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks: Sage Publications
- McRobbie, A. (1991). *From Jackie to just seventeen*. London: Macmillan
- Mead, M. (1963). *Moeurs et sexualité en Océanie*. Paris: Plon
- Melhuus, M., Rudie, I. & Solheim, J. (1993). Antropologien og kjønnet. I Taksdal, A. & Widerberg, K. (red) (1992). *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Melhuus, M. (1997). The troubles of virtue. Values of violence and suffering in a Mexican context. I Howell, S. (1997) *The ethnography of moralities*. London: Routledge
- Melhuus, M. & Howell, S. (red) (2001). *Blod – tykkere enn vann?: Betydninger av slektskap i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget
- Miller, D. (1997). How infants grow mothers in North London. *Theory, Culture and Society*, Vol. 14(4):67–88
- Mirza, H.S. (1992). *Young, female and black*. London: Routledge
- Mitchell, J. & Oakley, A. (eds) (1986). *What is feminism?*. Oxford: Basil Blackwell
- Mitchell, J. & Goody, J. (1999). Family or familiarity? I Bainham, A., Sclater D. S. & Richards, M. (1999) *What is a parent? A socio-legal analysis*. Oxford: Hart Publishing
- Mishler, E. (1986). *Research interviewing. Context and narrative*. Cambridge MA: Harvard University Press
- Mishler, E. (1997). Modeller for berättelseanalys. I Hydén, L.-C. & Hydén, M. (red) (1997) *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber AS
- Moore, H. (1988). *Feminism and anthropology*. Cambridge: Polity Press
- Moore, H. (ed) (1999a). *Anthropological theory today*. Cambridge: Polity Press
- Moore, H. (1999b). Whatever happened to women and men? Gender and other crisis in anthropology. I Moore, H. (ed) (1999). *Anthropological theory today*. Cambridge: Polity Press
- Morgan, D. (1992). *Discovering men*. London: Routledge
- Moxnes, K. (1992). Changes in family patterns – Changes in parenting? A change toward a more or less equal sharing between parents? I Björnberg, U. (red) (1992)

- European parents in the 1990s: Contradictions and Comparisons*. London: Transaction Publishers
- Nader, L. (1996). *Naked science. Anthropological inquiry into boundaries, power and knowledge*. London: Routledge
- Noller, P. & Callan, P. (1991). *The adolescent in the family*. London: Routledge
- NOU 1985:3 Tiltak for ungdom med atferdsvansker
- Okely, J. & Callaway, H. (1995). *Anthropology and autobiography*. London: Routledge
- Olwig, K. & Hastrup, K. (ed) (1997). *Siting culture: The shifting anthropological object*. London: Routledge
- Otner, S. & Whitehead, H. (eds) (1981). *Sexual meanings: The cultural construction of gender and sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press
- Otner, S. (1995). Resistance and the problem of ethnographic refusal. I *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 37 (1):173–193
- Ortner, S. (1997). Fieldwork in the postcommunity. *Anthropology and Humanism* 22 (1):61–80
- Overing, J. & Passes, A. (2000). Introduction. I Overing, J. & Passes A. (eds) (2000) *The anthropology of love and anger. The aesthetics of conviviality in native Amazonia*. London: Routledge
- Parsons, T. & Bales, R. F. (1955). *Family: Socialization and interaction process*. New York: The Free Press
- Patterson, G. et al. (1989). A developmental perspective on anti-social behaviour. *American Psychologist* 44, 329–335
- Paulgaard, G. (1997). Feltarbeid i egen kultur – innenfra, utenfra eller begge deler?. I Fossåskaret, E., Fuglestad, O.L. & Aase, T. H. (red) (1997) *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Peacock, J. & Holland, D. (1993). The narrated self. Life stories in process. *Ethos*, vol.21 (4): 367–383
- Pleck, J. (1987). American fathering in historical perspective. I Kimmel, M. (ed) *Changing men: New directions in research on men and masculinities*. Beverly Hills: Sage Publications
- Phoenix, A. Woollett, A. & Lloyd, E. (1991). *Motherhood: meanings, practices and ideologies*. London: Sage Publications
- Phoenix, A. (1997). Youth and gender: New issues, new agenda. *YOUNG* 5:3
- Rabinow, P. (1984). *The Foucault reader*. New York: Pantheon Books
- Rapport, N. & Overing, J. (2000). *Social and cultural anthropology. The key concepts*. London: Routledge
- Raz, J. (ed) (1990). *Authority*. Oxford: Basil Blackwell

- Reed-Danahay, D. (1996). *Education and identity in rural France. The politics of schooling*. Cambridge: Cambridge University Press
- Ribbens, J. (1994). *Mothers and their children. A feminist sociology of childrearing*. London: Sage Publications
- Ribbens, J. & Edwards, R. (eds) (1998). *Feminists dilemmas in qualitative research: Public knowledge and private lifes*. London: Sage
- Ribbens McCarthy, J., Edwards, R. & Gillies, V. (2000). Moral tales of the child and the adult: Narratives of contemporary family lives under changing circumstances. *Sociology* Vol 34, No 4, 785–803
- Riessman, C.K. (1993). *Narrative analysis*. Newbury Park CA: Sage Publications
- Rosaldo, M. (1980). *Knowledge and passion: Ilongots notions of self and social life*. Cambridge: Cambridge University Press
- Rosaldo, R. (1993). *Culture and truth. The remaking of social analysis*. Boston: Beacon Press
- Rosaldo, M. & Lamphere, L. (eds) (1974). *Woman, culture and society*. Stanford: Stanford University Press
- Rose, N. (1990). *Governing the soul. The shaping of the private self*. London: Routledge
- Rose, N. (1996). Identity, genealogy, history. I Hall, S. & du Gay, P. (eds) *Questions of cultural identity*. London: Sage Publications
- Rosenthal, G. (1993). Reconstruction of life stories. Principles of selection on generating stories for narrative biographical interviews. I Josselson, R. & Lieblich, A. (eds) *The narrative study of lives*. Newbury Park: Sage Publications
- Rudberg, M. (1983). *Dydige, sterke, lydige barn. Ideer om oppdragelse i borgerlig tradisjon*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Ruddick, S. (1990). *Maternal thinking: Toward a politics of peace*. London: the Women's Press
- Rudie, I. (red.) (1984). *Myk start – hard landing. Om forvaltning av kjønnsidentitet i en endringsprosess*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Sandberg, K. (1997). *Barneloven. Karnov kommenterte lover*. Oslo: Indexdata AS
- Scheper-Hughes, N. (1985). Culture, scarcity, and maternal thinking. Maternal detachment and infant survival in a brazilian shantytown. *Ethos*, 13: 291–317
- Schlegel, A. & Barry III, H. (1991). *Adolescence. An anthropological inquiry*. New York: Maxwell Macmillan
- Schultz Jørgensen, P. (1999). Familieliv – i børnefamilien. I Dencik, I. & Schultz Jørgensen, P. (1999) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag

- Segalen, M. (1986). La révolution industrielle: du prolétaire au bourgeois. I Burguière et al. (1986) *Histoire de la famille. Le choc des modernités*. Paris: Armand Colin
- Seip Flaatten, E. & Sandbæk, M. (1982). *Barnevern – Barnas vern?. En undersøkelse av 233 barnevernsklienter i Oslo*. Oslo: Universitetsforlaget
- Sennett, R. (1980). *Authority*. New York: A. Knopf
- Seymour-Smith, C. (1987). *Macmillan dictionary of anthropology*. The Macmillan Press
- Seymour, J. & Bagguley, P. (eds) (1999). *Relating intimacies: Power and resistance*. London: MacMillan Press
- Shapiro, M. et al (1995). Introduction. I Shapiro, M. Diamond, M. & Greenberg, M. (eds.) *Becoming a father: Contemporary, social, developmental and clinical perspectives*. New York: Springer
- Sigel, I.E. (1985). *Parental belief systems*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates
- Silva, E.B. (ed) (1996). *Good enough mothering? Feminists perspectives on lone motherhood*. London: Routledge
- Sinnets helse 1/2001 – Temahefte: Hvor går grensen?
- Simpson, B. (1994). Bringing the 'unclear' family into focus: Divorce and re-marriage in contemporary Britain. *Man* (NS) 29, 831–851
- Simpson, B. (1998). *Changing families. An ethnographic approach to divorce and separation*. Oxford: Berg
- Singly, F. de (2000). *Le soi, le couple et la famille*. Paris: Nathan
- Singly, F. de (red) (2001a). *Être soi parmi les autres. Famille et individualisation*. Tome 1. Paris: L'Harmattan
- Singly, F. De (red) (2001b). *Être soi d'un âge à l'autre. Famille et individualisation*. Tome 2. Paris: L'Harmattan
- Skeggs, B. (1997). *Formations of class and gender*. London: Sage Publications
- Skjørten, K. et al. (1999). *Forskning om vold*. Oslo: Norges forskningsråd
- Smart, C. (1996). Deconstructing motherhood. I Silva, E.B. (ed) (1996). *Good enough mothering? Feminists perspectives on lone motherhood*. London: Routledge
- Smart, C. & Neale, B. (1999). 'I hadn't really thought about it'. New identities/New fatherhood. I Seymour, J. & Bagguley, P. (eds) (1999) *Relating intimacies: Power and resistance*. London: MacMillan Press
- Solheim, J. (1995). Shelter form the storm. I Borchgrevink, T. & Holter, Ø. G. (red) (1995). *Labour of love. Beyond the self-evidence of everyday life*. Aldershot: Avebury
- Solheim, J. (1998). *Den åpne kroppen: Om kjønnsymbolikken i moderne kultur*. Oslo: Pax Forlag

- Solheim, J. (1999a). *Kroppen, makten og det symbolske rommet*. Foredrag på konferansen «Symbolsk makt i Norge». Oslo 4.–5. mars
- Solheim, J. (1999b). *Makt som grense*. Foredrag på konferansen «Usynlige grenser – kjønn og makt». Oslo 11.–12. november
- Songe-Møller, V. (2001). *Kjærlighet som et filosofisk begrep i antikken*. Foredrag holdt på seminaret «Hva er kjærlighet? Om kjærlighetens ulike betydninger». Oslo, 18.–19. oktober
- Spence, D. (1982). *Narrative truth and historical truth*. New York: Norton
- Stearns, P. (1991). *Fatherhood in historical perspective.: The role of social change*. I Bozett, F. & Hanson, S. (eds) (1991). *Fatherhood and families in cultural context*. New York: Springer
- Stephens, S. (ed) (1995). *Children and the politics of culture*. Princeton: Princeton University Press
- Stafseng, O. (1994). *Ungdom – Etikk – Estetikk*. Oslo: Ungforsk 12/94.
- Stocking, G.W. (1992). *The ethnographer's magic and other essays in the history of anthropology*. Madison: University of Wisconsin Press
- Storvoll, E. (1997). *Barn og unge med alvorlige atferdsvansker: Hvem er de, og hvilken hjelp blir de tilbudt?* Oslo: NOVA 21/97
- Strathern, M. (1988). *The gender of the gift*. Berkeley: University of California Press
- Strathern, A. & Lambek, M. (1998). Introduction: Embodying sociality. I Strathern, A. & Lambek, M. (ed.) *Bodies and persons: Comparative perspectives from Africa and Melanesia*. Cambridge: Cambridge University Press
- Stølen, K.A. (1996). *The decency of inequality. Gender, power and social change on the Argentine prairie*. Oslo: Scandinavian University Press
- Søndergaard, D.M. (2000). Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning. I Haavind, H. (red.) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Sørhaug, H.C. (1985). *Tykke beskrivelser og behandling*. AI-dok 12/1985. Oslo: Arbeidsforskningsinstitutt
- Sørhaug, H.C. (1992). *Kjærlighetens semantikk*. Fokus 1/1992.
- Sørhaug, H.C. (1996a). *Om ledelse. Makt og tillit i moderne organisering*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Sørhaug, H.C. (1996b). *Fornuftens fantasier. Antropologiske essays om moderne livsformer*. Oslo: Universitetsforlaget
- Taksdal, A. & Widerberg, K. (red) (1992). *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

- Tonkin, E. (1992). *Narrating our pasts: The social construction of oral history*. Cambridge: Cambridge University Press
- Turner, V. & Bruner, E. (eds) (1986). *The anthropology of experience*. Chicago: University of Illinois Press
- Turner, B.S. (1999). *The Talcott Parsons reader*. Massachusetts: Blackwell
- Ve, H. (1978) Sosialisering, familiekultur og klasse. I Holter, H., Ve, H., Gjertsen A., Hjort, H. (1978) *Familien i klassesamfunnet*. Oslo: Pax forlag AS
- Vetlesen, A. J. & Nortvedt, P. (1994). *Følelser og moral*. Ad notam Gyldendal
- Verheyen, C. (1987). Mother knows best: For him the play, for her the rest. I Knijn, T. & Mulder, A.-C. (eds.) *Unravelling fatherhood*. Dordrecht: Foris
- Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: SeeK
- Weber, M. (1971). *Makt og byråkrati. Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal
- Widerberg, K. (1992). Teoretisk verktøykasse – angrepsmåter og metoder. I Taksdal, A. & Widerberg, K. (red) (1992) *Forståelser av kjønn*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS
- Weedon, C. (1992). *Feminist practice and poststructuralist theory*. Oxford: Blackwell
- Wertsch, J. (1992). *Voices of the mind. A sociocultural approach to mediated action*. London: Harvester Wheatsheaf
- Weston, K. (1997). The virtual anthropologist. I Gupta, A. & Fergusson, J. (eds) *Anthropological locations: Boundaries and grounds of a field science*. Berkeley: University of California Press
- Wetherell, M. & Edley, N. (1998). Gender practices: Steps in the analysis of men and masculinities. I Henwood, K. Griffin, C. & Phoenix, A. (eds) (1998). *Standpoints and differences. Essays in the practice of feminist psychology*. London: Sage Publications
- Wikan, U. (1993) Beyond the words: The power of resonance. I Pálsson, G. (ed) *Beyond boundaries. Understanding, translation and anthropological discourse*. Oxford: Berg Publishers
- Win, J. & White, R. (1997). *Rethinking youth*. London: Sage Publications
- Wrong, D. (1997). *Power: Its forms, bases and uses*. London: Transaction Publishers
- Yanagisako, S.J. (1979). Family and the household: The analysis of domestic groups. *Annual Review of Anthropology* 8:161–205
- Zelizer, V. (1994). Pricing the priceless child: The changing social value of children. Princeton: Princeton University Press